T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (DENİZ HUKUKU)
ANABİLİM DALI

DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR (MSR) VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Fevzi TOPSOY

Ankara – 2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (DENİZ HUKUKU)
ANABİLİM DALI

DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR (MSR) VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Fevzi TOPSOY

Tez Danışmanı

Doç.Dr. Hakan KARAN

Ankara – 2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (DENİZ HUKUKU)
ANABİLİM DALI

DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR (MSR) VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hakan KARAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Asuman TURANBOY	
Prof. Dr. Erkan KÜÇÜKGÜNGÖR	
Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK	
Doç. Dr. Mertol CAN	
Doç. Dr. Hakan KARAN	

Tez Sınavı Tarihi 03.02.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR……..IX

GİRİŞ

I. KONU VE AMAÇ……...…… 1
II. KAPSAM VE PLAN…….. 6
III.METOD VE YAKLAŞIM…… 8

BİRİNCİ BÖLÜM
DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMA KAVRAMI VE HUKUKÎ NİTELİĞİ

I. DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMA (MSR) KAVRAMI……... 9
A) KAVRAMSAL ÇERÇEVE…….. 10
1- Bilimsel Araştırma……..…….. 10
2- Deniz Çevresi…… 11
3- MSR Teriminin Ortaya Çıkışı…….. 13
B) MSR'NİN TANIMI SORUNU……. 14
1- MSR Tanımına Yönelik Çalışmalar…….. 15
a) Deniz Yatağı Komitesi Çalışmaları…….. 15
b) UNCLOS Dönemi…… 17
2- MSR'nin Tanımı……... 21
C) MSR'NİN ÖNEMİ…… 22
1- Deniz Çevresinin Korunması…… 22
2- İklim Değişimlerinin İzlenmesi……. 24
3- Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması ve İşletilmesi…….. 25
4- Deniz Cansız Kaynaklarının Korunması ve İşletilmesi…… 26
D) MSR'NİN ALT DİSİPLİNLERİ…….. 27
1- Deniz Fiziği……... 28
2- Deniz Kimyası……... 28
3- Deniz Biyolojisi…… 29
4- Deniz Jeoloji ve Jeofiziği…….. 29
II. MSR VE BENZER KAVRAMLAR…….. 30
A) MSR VE BİLİMSEL ARAŞTIRMA…… 30
B) MSR VE HİDROGRAFİK ÖLÇÜMLER…… 32
C) MSR VE KEŞİF AMAÇLI ARAŞTIRMA…….. 34
D) MSR VE DENİZ ARKEOLOJİSİ……...……..35
E) MSR VE ASKERÎ AMAÇLI ARAŞTIRMA……... 38

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL GELİŞİM

I. 19. YÜZYILA KADAR OLAN DÖNEM…….. 41
A) 15. YÜZYILA KADAR……... 41
B) DENİZ ARAŞTIRMALARI ÖRF VE ÂDET HUKUKUNUN OLUŞUMU……... 42
II. 1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU KONFERANSINA KADAR OLAN DÖNEM……. 46
A) DENİZ BİLİMİNİN GELİŞİMİ……... 47
B) DENİZ BİLİMİNE YÖNELİK ULUSLARARASI HUKUKUN GELİŞİMİ……. 48
1- Denizlerde Bilimsel Araştırma Serbestliği İlkesi……. 50
2- Kıt'a Sahanlığını Kapsayan Su Kütlesinde Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi…… 51
3- Kıt'a Sahanlığında Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi……. 53
4- Karasularından Zararsız Geçiş Esnasında Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi…… 53
III.1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMELERİNDE MSR'NİN HUKUKÎ REJİMİ……. 54
A) 1958 CENEVRE KARASULARI VE BİTİŞİK BÖLGE SÖZLEŞMESİ…….. 56
1- İçsular ve Karasuları……. 56
2- Bitişik Bölge……. 61
B) 1958 CENEVRE KIT'A SAHANLIĞI SÖZLEŞMESİ……... 62
1- 1958 CKSS'nin 5. Maddesinin Tarihsel Gelişimi…… 63
a) Uluslararası Hukuk Komisyonunda (ILC) Yaşanan Gelişmeler……. 63
b) 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında Yaşanan Gelişmeler…. 66
2- Temel Oşinografik veya Diğer Bilimsel Araştırmaya Müdahalenin Yasaklanması…… 70
a) Temel Oşinografik veya Diğer Bilimsel Araştırma……. 71
b) Kıyı Devletinin Bilimsel Araştırmaya Müdahalesi……. 72
c) Sonuçları Kamuya Açıklama Niyeti…… 73
3- Kıt'a Sahanlığında MSR'nin Sınırlı Serbestliği Kuralı…… 74
a) Kıt'a Sahanlığıyla İlgili ve Orada Yürütülen Araştırma……. 75
b) Kıyı Devletinin Rızasını Esirgememe Yükümlülüğü…….. 77
aa) Yetkili Kuruluş…….. 78
bb) Araştırmanın Tamamen Bilimsel Amaçlı Yürütülmesi…… 78

cc) Kıyı Devletinin Araştırmaya Katılma veya Temsil Edilme Hakkı…….. 80
dd) Araştırma Sonuçlarının Yayınlanması…… 81
C) 1958 CENEVRE AÇIK DENİZLER SÖZLEŞMESİ…….. 82
1- 1958 CADS'nin 2. Maddesinin Tarihsel Gelişimi……... 83
a) Uluslararası Hukuk Komisyonunda Yaşanan Gelişmeler…… 83
b) 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında Yaşanan Gelişmeler…. 85
2- Açık Denizlerde MSR Serbestliği İlkesi……... 86
D) 1958 CENEVRE BALIKÇILIK VE AÇIK DENİZLERİN CANLI KAYNAKLARININ KORUNMASI SÖZLEŞMESİ……... 87
IV. 1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU KONFERANSINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM……. 88
A) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ YATAĞI KOMİTESİ ÇALIŞMALARI……... 88
B) ÜÇÜNCÜ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU KONFERANSI ÇALIŞMALARI……. 93
C) UNCLOS'TAN GÜNÜMÜZE KADAR GELİŞMELER…… 99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ

I. GENEL KURALLAR…… 103
A) MSR YÜRÜTME HAKKI…… 104
1- Genel Olarak……. 104
2- Kapsam ve Niteliği……... 105
3- Süjeler……... 106
a) Devletler……... 106
b) Yetkili Uluslararası Kuruluşlar…… 107
aa) Hükümetlerarası Kuruluşlar…….. 110
bb) Hükümet Dışı Uluslararası Kuruluşlar…….. 116
B) MSR FAALİYETİNİ DESTEKLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ…… 117
C) GENEL İLKELER…… 119
1- Genel Olarak……. 119
2- Barışçıl Amaçlar……... 119
3- Uygun Bilimsel Yöntem ve Araçlar……. 123
4- Denizlerin Diğer Hukukî Kullanımına Haksız Müdahale…… 123
5- Hukuka Uygunluk…… 124
D) HAK İDDİASI İÇİN HUKUKÎ BİR TEMEL TEŞKİL ETMEME……. 125

II. FARKLI DENİZ ALANLARINDA MSR..... 127
A) KIYI DEVLETİNİN EGEMENLİĞİ ALTINDAKİ DENİZ ALANLARI..... 127
1- İçsular..... 128
2- Karasuları..... 129
a) Genel Olarak..... 129
b) Zararsız Geçiş Esnasında MSR..... 132
3- Boğazlar..... 134
4- Takımada Suları..... 137
B) KIYI DEVLETİNİN BELİRLİ EGEMEN HAKLARA SAHİP OLDUĞU DENİZ ALANLARI..... 139
1- Bitişik Bölge..... 139
2- Münhasır Balıkçılık Bölgesi..... 140
3- Kıt'a Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge..... 141
a) Genel Olarak..... 141
b) Kıyı Devletlerinin Hak ve Yükümlülükleri..... 145
aa) MSR'yi Düzenleme, İzin Verme ve Yürütme Hakkı..... 146
bb) Araştırmaya Katılma veya Temsil Edilme Hakkı..... 148
cc) İzin Vermemeye Yönelik Takdir Hakkı..... 150
dd) Faaliyetlerinin Haksız Şekilde Engellenmemesi..... 154
ee) Normal Şartlarda İzin Verme Yükümlülüğü..... 154
aaa) Normal Şartlar İfadesinin Anlamı..... 155
bbb) İzin Verme Yükümlüğünün Şartları..... 156
ccc)İznin Geciktirilmemesi veya Haksız Olarak Reddedilmesi..... 157
ff) MSR Faaliyetlerinin Yürütülmesini Kolaylaştırma ve Destekleme Yükümlülüğü..... 158
aaa) Genel İlke ve Kuralların Belirlemesine Katkı Sağlama..... 158
bbb) MSR'yi Kolaylaştırma ve Araştırma Gemilerine Yardım Etme..... 159
c) Araştırmacıların Yükümlülükleri..... 160
aa) Kıyı Devletine Bilgi Sağlama..... 161
bb) Kıyı Devletine Araştırmanın Bütün Bulgu ve Sonuçlarını Sağlama..... 163
cc) Kıyı Devletine Bütün Veri ve Örnekleri Sağlama..... 164
dd) Araştırma Sonuçlarını Yayınlama..... 165
ee) Araştırma Tesis ve Teçhizatını Kaldırma..... 166
d) Kapalı veya Coğrafî Açıdan Dezavantajlı Komşu Devletlerin Hakları..... 167

e) MSR Projeleriyle İlgili İletişim……... 169
f) Zımnî İzin…… 170
aa) Genel Zımnî İzin…… 170
bb)Uluslararası Kuruluşlar Tarafından veya Onların Himayesinde Yürütülen Araştırmalar……... 171
g) MSR Faaliyetlerinin Askıya Alınması veya Durdurulması……. 173
h) Kıt'a Sahanlığının 200 Deniz Mili Ötesinde Kalan Kesiminde MSR……. 174
C) AÇIK DENİZ ve ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI (BÖLGE)……. 175
1- Açık Deniz…… 175
2- Bölge……. 178
III. BİLİMSEL ARAŞTIRMA TESİS VE TEÇHİZATI…… 182
A) YERLEŞTİRME VE KULLANMA……. 185
B) HUKUKÎ STATÜ……. 187
C) GÜVENLİK BÖLGELERİ……... 188
D) ULUSLARARASI DENİZ ULAŞIMA ENGEL OLMAMA……... 189
E) TANITMA ve İKAZ İŞARETLERİ……. 189
IV. UZAKTAN ALGILAMA YÖNTEMİYLE YÜRÜTÜLEN MSR…….. 190
A) UZAKTAN ALGILAMA PLATFORMLARI…….. 191
B) HAVA ARAÇLARI…….. 192
C) UYDULAR……... 195
1- Uzay Antlaşması……... 196
2- Uzaydan Yerin Algılanmasına İlişkin İlkeler……... 197
V. KÜRESEL VE BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ……... 199
A) ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİN DESTEKLENMESİ……. 200
B) UYGUN KOŞULLARIN TESİSİ……. 201
C) ELDE EDİLEN BİLGİNİN YAYINI VE DAĞITIMI……. 202
D) BÖLGE'DE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ…… 203
E) KAPALI VEYA YARI KAPALI DENİZLERE KIYISI BULUNAN DEVLETLER ARASINDA İŞBİRLİĞİ……... 203
VI. SORUMLULUK VE TAZMİN……... 204
A) ŞARTLARI……... 204
1- Hukuka Aykırı Fiil veya Zarar Doğuran Faaliyet…… 204
2- Uluslararası Hukuk Kişisi…… 205
3- Zarar……. 205
4- Kusur…… 206
5- İlliyet Bağı…… 207

B) SORUMLULUĞUN ORTADAN KALKMASI…….. 207
C) SONUÇLARI…… 208
VII.UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ VE İHTİYATÎ TEDBİRLER……. 208
A) GENEL KURALLAR……... 209
B) UZLAŞTIRMA……. 211
C) İHTİYATÎ TEDBİRLER…….. 212

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI UYGULAMA VE TÜRKİYE

I. YABANCI ULUSAL DÜZENLEME VE UYGULAMALAR……..... 214
A) AVRUPA DEVLETLERİ……. 215
1- Norveç…….. 215
2- İspanya……. 216
3- Polonya……. 218
4- Rusya Federasyonu……... 220
B) UZAKDOĞU VE ASYA DEVLETLERİ…… 223
1- Malezya…… 223
2- Endonezya…… 224
3- Çin…… 225
4- Güney Kore…….. 229
5- Tayland……. 231
6- Japonya……. 233
C) GÜNEY PASİFİK DEVLETLERİ……... 235
1- Avustralya…… 235
2- Papua Yeni Gine…….. 237
3- Yeni Zelanda…… 239
D) LATİN AMERİKA DEVLETLERİ……. 240
1- Arjantin…… 240
2- Brezilya……. 241
3- Kolombiya……. 244
4- Venezüella……. 245
E) ORTA VE KUZEY AMERİKA DEVLETLERİ…….. 247
1- Meksika…… 247
2- Amerika Birleşik Devletleri……. 249
F) KARAYİP ADA DEVLETLERİ…….. 252

II. TÜRKİYE'DE MSR…….. 253
A) OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE TÜRK DENİZ ARAŞTIRMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ…… 253
B) TÜRK DENİZ YETKİ ALANLARINDA MSR…….. 256
1- Genel Olarak…… 256
2- İçsular ve Karasuları……. 259
3- Türk Boğazları……. 260
4- Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a sahanlığı……. 263
C) ULUSAL MSR DÜZENLEMESİ KONUSUNDA ÖNERİLER……. 265
1- Genel Olarak……. 265
2- Öneriler……. 266
SONUÇ……... 273
KAYNAKÇA……... 280
ÖZET…….. 311
ABSTRACT ……... 313

KISALTMALAR

ABELOS	Deniz Hukuku Uzmanları İstişare Kurulu (*Advisory Body of Experts on the Law of the Sea*)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AJIL	American Journal International Law
Arjantin MSR Kanunu	Arjantin Sularında Bilimsel Araştırma Kanunu (*Act 20489: Scientific Research in Jurisdictional Argentine Waters*)
Arjantin MSR Yönetmeliği	Yabancılar ve Uluslararası Kuruluşlarca Yürütülen Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Yönetmeliği (*Decree No. 4915 of 23 May 1973 Regulating Scientific and Technical Research Activities Conducted by Foreigners and International Organizations*)
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
AÜHF Dergisi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF Yayını	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını
AÜSBF Dergisi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Avustralya MSR İlkeleri	Yabancı Araştırma Gemileri İlkeleri (*Foreign Research Vessels Guidelines*)
Ay Antlaşması	Ay ve Öteki Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Yönetecek Antlaşma (*Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*)
B.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BM Uzay Komitesi Hukukî Alt Komitesi	Uzayın Barışçıl Kullanımı Hakkında BM Komitesi Hukukî Alt Komitesi (*The Legal Sub-Committee of the United Nations Committe on the Peaceful Uses of Outer Space*)
C.	Cilt
(Çev.)	Çeviren
Çin Kıt'a Sahanlığı Yönetmeliği	Çin'in Kıt'a Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölgesinde Yürütülecek Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalara Yönelik İzin Sürecinin Yönetilmesi Yönetmeliği (*Regulation Governing Permission to*

	Undertaken the Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and Continental Shelf of the Republic of China)
DAP	Ulusal Deniz Araştırma Programı
Deniz Yatağı Komitesi	Ulusal Yetki Sınırları Ötesinde Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Hakkında Komite
(Der.)	Derleyen
(ed.)	Editör
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*)
Gayri Resmî Metin	Deniz Hukuku Taslak Sözleşmesi
GLOSS	Küresel Deniz Seviyesi İzleme Sistemi (*Global Sea Level Observing System*)
GOOS	Küresel Okyanus İzleme Sistemi (*Global Ocean Observing System*)
ICES	Uluslararası Deniz Araştırma Konseyi (*International Council for the Exploration of the Seas*)
ICNT	Gayri Resmi Birleşik Görüşme Metni (*Informal Composite Negotiations Text*)
ICSU	Uluslararası Bilim Konseyi (*International Council of Scientific Union*)
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (*International Atomic Energy Agency*)
IGY	1957–58 Uluslararası Jeofizik Yılı (*International Geophysical Yea*r)
IHO	Uluslararası Hidrografi Teşkilatı (*International Hydrographic Organization*)
ILC	Uluslararası Hukuk Komisyonu (*International Law Commission*)
IJIL	Indian Journal of International Law
IJECL	International Journal of Estuarine and Coastal Law
IJMCL	The International Journal of Marine Coastal Law
IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization*)
IOC	Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (*Intergovernmental Oceanographic Commission*)

IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü	UNCLOS 247. Madde Başvurusu İçin Yöntem (*Procedure for the Application of Article 247 of UNCLOS*)
IOC MSR Rehberi	UNCLOS'un MSR ile İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Rehber (*Marine Scientific Research: A Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea*)
IPY	Uluslararası Kutup Yılı (*International Polar Year*)
ISA	Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (*International Seabed Authority*)
ISNT	Gayri Resmi Tek Görüşme Metni (*Informal Single Negotiating Text*)
İstişare Kurulu	UNCLOS'un 247. Maddesinin Başvurusu İçin IOC İstişare Kurulu (*Advisory Body for the Application of Article 247 of UNCLOS by the IOC*)
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
ITLOS	Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi (*International Tribunal for the Law of the Sea*)
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
IUBS	Uluslararası Biyolojik Bilimler Birliği (*International Union of Biological Sciences*)
IUGS	Uluslararası Jeolojik Bilimler Birliği (*International Union of Geological Sciences*)
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi	İspanya Deniz Yetki Alanlarında MSR'ye Uygulanacak Kurallar Hakkında Kraliyet Kararnamesi (*Royal Decree 799/1981 of February on the Rules Applicable to Marine Scientific Research Activities in the Areas Subject to Spanish Jurisdiction*)
İstişare Kurulu	UNCLOS'un 247. Maddesinin Başvurusu İçin IOC İstişare Kurulu (*Advisory Body for the Application of Article 247 of UNCLOS by the IOC*)
JONSDAP	Birleşik Kuzey Denizi Veri Elde Etme Projesi (*Joint North Sea Data Acquisition Project*)
Japonya MSR Tüzüğü	Japonya Yetki Alanlarında MSR Yürütülmesi Hakkında Tüzük (*The Guideline for Conducting Marine Scientific Research in Areas Under National Jurisdiction of Japan*)

Konferans	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı
m.	Madde
Meksika MSR Kuralları	Meksika Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Mektubu (*Mexican Department of Foreign Relations Diplomatic Note No. 001187*)
MSR	Denize İlişkin Bilimsel Araştırma(lar) [*Marine Scientific Research(es)*]
MTA	Maden Tetkik Arama Enstitüsü
NOAA	(ABD) Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi (*National Oceanic and Atmospheric Administration***)**
Norveç MSR Yönetmeliği	Norveç'in İçsular, Karasuları, Münhasır Ekonomik Bölgesi ve Kıt'a Sahanlığında Yabancı MSR Hakkında Yönetmelik (*Regulations Relating to Foreign Marine Scientific Research in Norway's Internal Waters, Territorial Sea and Economic Zone and on the Continental Shelf*)
NTRVO	Araştırma Gemisi Operatörlerine Bildirim (*Notice to Research Vessel Operators*)
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (*Organization for Economic Co-operation and Development*)
ODAS	Okyanus Veri Elde Etme Sistemi (*Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices*)
OPA	(ABD) Okyanus ve Kutup İlişkileri Dairesi (*Office of Ocean and Polar Affairs*)
PYG	Papua Yeni Gine
PYG MSR Düzenlemesi	PYG Yetki ve Yönetimi Altındaki Egemenlik Sularında MSR için Anahatlar ve Gereklilikler (*Guidelines and Requirements for Marine Scientific Programs in Territorial Water Under Papua New Guinea's Jurisdiction and Governance*)
Polonya Deniz Kanunu	Deniz Alanları ve Deniz Yönetimi İlgili Kanun (*Act Concerning the Maritime Areas of the Republic of Poland and the Maritime Administration*)
RF	Rusya Federasyonu
RF Karasuları Kanunu	RF'nın İçsuları, Karasuları ve Bitişik Bölgesi Hakkında Kanun (*Federal Act on the Internal Maritime Waters, Territorial Sea and Contiguous Zone of the Russian Federation*)
RF Kuralları	RF'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde MSR Taleplerinin Sunulması ve Karar Hakkında Kurallar (*Rules for the Submission of Requests for Marine*

	Scientific Research in the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation and for Decision Making Thereon)
RG.	Resmî Gazete
RHO/MSA	(Japonya) Deniz Güvenlik Ajansı Bölgesel Ofisi (*Regional Head Office of the Maritime Safety Agency*)
S.	Sayı
s.	Sayfa
SOA	(Çin) Devlet Okyanus İdaresi (*State Oceanic Administration*)
SCOR	Okyanus Araştırması Bilimsel Komitesi (*Scientific Committee on Oceanic Research*)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği	Yabancı Araştırmacıların Taylan'da Araştırma Yürütme İzinleri Hakkında Yönetmelik (*Regulation on the Permission of Foreign Researchers to Conduct Research*)
TOGA	Tropikal Okyanus ve Küresel Atmosfer (*Tropical Ocean and Global Atmosphere*)
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNCLOS	1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (*1982 United Nations Convention On The Law Of The Sea*)
UN	Birleşmiş Milletler (*United Nations*)
UN Doc.	Birleşmiş Milletler Dokümanı (*United Nations Document*)
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (*United Nations Environment* Programme)
UNESCO 2001 Sözleşmesi	Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Hakkında UNESCO Sözleşmesi (UNESCO *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*)
UNOLS	Ulusal Oşinografi Laboratuar Sistemi (*University-National Oceanographic Laboratory System*)
Uzay Antlaşması	Ay ve Gök Cisimleri Dâhil Uzayın Keşfi ve Kullanımı İçin Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*)

Uzaydan Algılama İlkeleri	Uzaydan Yerin Algılanmasına İlişkin İlkeler *(Principles Relating to Remote Sensing of the Earth From Space*)
vd.	devamı
V.	Volume
VJIL	Virginia Journal of International Law
WCRP	Dünya İklim Araştırma Programı (*World Climate Research Program*)
WOCE	Dünya Okyanus Sirkülâsyon Çalışması (*World Ocean Circulation Experiment*)
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü (*World Meteorological Organization*)
ZAÖRV	Zeitschrift Für Auslandiches Öffentlishes Recht und Völkerrecht
1958 CADS	1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi (*Geneva Convention on the High Seas*)
1958 CKBS	1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone*)
1958 CKSS	1958 Cenevre Kıt'a sahanlığı Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Continental Shelf*)
1996 Çin MSR Yönetmeliği	Yabancı-İlişkili MSR'nin Yönetimi Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Yönetmeliği (*Regulations of the People's Republic of China on the Management of Foreign-Related Marine Scientific Research*)

GİRİŞ

I. KONU VE AMAÇ

Deniz ve okyanusların gizemini çözme ve bilinmeyen yeni özelliklerini keşfetme çabaları denizcilik tarihi kadar eskiye uzanmaktadır. Önceleri güvenli deniz yolculuklarının sağlanması gibi pratik amaçlar için yapılan deniz araştırmaları, insanoğlunun bugün sahip olduğu bilimsel ve teknolojik seviyeye erişmesinde rol oynayan en önemli faktörlerden birisi olmuştur.

Teknolojik gelişmenin devamı ve özellikle mevcut sorunların çözümü bağlamında günümüzde deniz çevresi hakkında bilgi birikiminin arttırılmasına duyulan ihtiyaç artarak devam etmektedir. Gerçekten de deniz çevresinin korunması, küresel iklim değişikliklerinin izlenmesi ve deniz kaynaklarının ekonomik kullanımı gibi bütün insanlığın faydasına yönelik projelerin etkin bir şekilde yürütülebilmesi; doğru, yeterli ve yerinde bilgi akışına bağlı bulunmaktadır. Denizlerin henüz keşfedilmeyen yeni özelliklerinin gün yüzüne çıkarılması, bilimsel ve teknolojik gelişimi hızlandırması yanında dünyamızda yaşamın var olabileceği yerlerin sınırlarının yeniden düşünülmesi konusunda yeni ufuklar açmaktadır. Bu anlamda denizlerin tüm insanlığın çıkarı için korunması ve özellikle deniz çevresi hakkında ihtiyaç duyulan bilginin elde edilmesinde "Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (*Marine Scientific Researches* – MSR)[1]" önemli bir rol üstlenmektedir.

---

[1] Türk Doktrininde "*Marine Scientific Research*" ifadesinin farklı şekilde tercüme edildiği görülmektedir. Özman, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin Türkçe çevirisinde terimi, "Denize İlişkin Bilimsel Araştırma" şeklinde tercüme ederken, Gündüz "Deniz Bilimsel Araştırması" ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Bkz. ÖZMAN, M. A.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul 1984, s. 117 (*Deniz Hukuku Sözleşmesi*); GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, B. 5, İstanbul 2003, s. 423 (*Milletlerarası Hukuk*). Uluslararası deniz hukuku ile ilgili diğer eserlerde ise genelde sadece "bilimsel araştırma" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, C. II, İstanbul 1987, s. 90 (*Milletlerarası Hukuk II*); PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, B. 6, Ankara 1999, s. 410 (*Uluslararası Hukuk II*); TOLUNER S.: *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi*, B. 4, İstanbul 1989, s. 270. "Deniz Bilimsel Araştırması" ifadesi Türk imlâ kurallarına daha uygun gibi görünse de [TDK Yazım Kılavuzu'nda, "… bilimiyle ilgili anlamında" anlamında "uzay bilimsel", "çevre bilimsel" terimleri kullanılmaktadır. Bkz. Türk Dil Kurumu, "Yazım Kılavuzu'ndan Söz Ara", http://tdk.org.tr/TR/YazimKilavuzu.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF20FF3F9601BD67B (15 Mart 2008)] çalışmada, Türk Hukuk Sistemine hukukî bir ifade olarak girdiğinden, "Denize İlişkin Bilimsel Araştırma(lar)" ifadesi tercih edilmiştir. Bkz. Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Karar, Karar Sayısı: 19314,

Genel anlamda MSR, deniz çevresi hakkında bilgi birikiminin arttırılmasına yönelik yürütülen sistematik çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel derinliği, insanoğlunun denizle tanışmasına kadar geriye uzanan deniz araştırmaları 19. yüzyıla kadar daha çok seyir güvenliğini sağlamak gibi pratik amaçlar için yürütülmüştür. Modern anlamda deniz araştırmalarının ise *HMS Challenger'in* 1872-1876 yılları arasında yaptığı deniz yolculukları ile başladığı kabul edilmektedir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren ulusal ve uluslararası nitelikli sistematik ölçümler hız kazanmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında daha çok askerî amaçlara yönelik olmak üzere pek çok denize ilişkin bilimsel araştırma faaliyeti yürütülmüştür. Bu faaliyetler neticesinde elde edilen tecrübe ve bilgi birikimi deniz biliminin önemini daha iyi anlaşılmasına yol açmıştır. Özellikle deniz yüzeyi, balıkçılık, ulaşım, dalgalardan enerji üretimi, kıyı yönetimi gibi denizlerin kullanımına yönelik bilimsel çalışmalar ile derin deniz yataklarının topografik haritalarının çıkarılması, canlı ve cansız kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik ticarî araştırmaları hızlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar MSR faaliyetlerinin, kıyı devletlerinin fazla itiraz ve engellemelerine maruz kalmadan serbestçe yürütüldüğü ve "bilimsel araştırma serbestliği" şeklinde bir örf ve âdet hukuku kuralının oluştuğu görülmektedir. Savaş sonrasında ise bağımsızlıklarını yeni elde eden kıyı devletlerinin askerî güvenlik ve deniz doğal kaynaklarını koruma kaygıları nedeniyle bu serbestliğe itiraz etmeye ve kıyılarına yakın deniz alanlarında yürütülen yabancı MSR faaliyetleri üzerinde daha sıkı kontrol mekanizmaları uygulamaya başlamaları, MSR'ye yönelik uluslararası bir düzenlemenin yapılma sürecini hızlandırmıştır. Uluslararası Bilim Konseyi (*International Council of Scientific Union – ICSU*) tarafından, özellikle kıyı devletlerince yapılan engellemelerini azaltmaya yönelik olarak bir takım çözüm önerileri sunulsa da pek başarılı olunamamıştır.

Tarih: 17 Aralık 1986. Bkz. TC Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.denizcilik.gov.tr (15 Mart 2008).

Genellikle uluslararası literatürde kısaltma olarak, "*Marine Scientific Research*"ın ilk harfleri olan "MSR" ifadesi kullanılmaktadır. Her ne kadar Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (*Intergovernmental Oceanographic Commission* – IOC)'nun resmî yazı ve raporlarında böyle bir kısaltmanın yapılmadığı görülse de çalışmada, uzun yazılması gerektiği durumlarda Türkçe karşılığı olan "Denize İlişkin Bilimsel Araştırma(lar)", kısaltma yapılması gerektiği durumlarda ise "MSR" ifadesi tercih edilmiştir.

Uluslararası düzeyde yaşanan bu gelişmeler sonucunda MSR kavramı, bir deniz hukuku müessesi olarak ilk kez 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesinde "bilimsel araştırmalar" terimi şeklinde kodifiye edilmiştir. Sözleşmede; kural olarak "kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütülen herhangi bir araştırma" kıyı devletinin iznine tâbi kılınmasına rağmen, "kıt'a sahanlığının fizikî ve biyolojik özelliklerini tamamıyla bilimsel şekilde inceleme amacıyla" yapılan araştırmalar için kıyı devletinin "normal olarak rızasını esirgemeyeceği" ilkesi kabul edilerek bir çeşit "sınırlı izin rejimi" öngörülmüştür. Bu bağlamda 19. yüzyılın sonuna kadar uygulanan ve bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelen "bilimsel araştırma serbestliği ilkesi", en azından bazı deniz alanları için, terk edilmeye başlanmıştır.

1960'lardan sonra dünya siyasetindeki genel değişim ve gelişmekte olan devletlerin güvenlik ve ekonomik kaygıları, MSR hakkında daha kapsamlı uluslararası bir düzenlemenin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle bu dönemde bazı kıyı devletlerinin, karasuları genişliğini 12 deniz miline çıkarması ve 200 deniz millik münhasır ekonomik bölge ilanları MSR'nin, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (*United Nations Convention on the Law of the Sea* - UNCLOS)'nin XIII. bölümünde çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesine neden olmuştur.

UNCLOS'un XIII. bölümünde; genel ilkeler, uluslararası işbirliği, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR faaliyetlerine ilişkin özel kurallar, bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının hukukî statüsü, araştırmacı ve kıyı devletlerinin yükümlülük ve sorumlulukları ile çıkan uyuşmazlıkların çözümü gibi konular düzenlenmektedir. Söz konusu hükümlerin geniş bir uzlaşıyla kabul edildiği bildirilse[2] de Konferans kayıtlarından, özellikle gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında çıkar çatışmasının yaşandığı görülmektedir. Yaşanan bu çatışmalar sözleşme hükümlerinde bazı muğlâklıkların oluşmasına özellikle münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin oldukça karmaşık bir şekilde kaleme alınmasına neden olmuştur. Ayrıca MSR'nin açık bir tanımı yapılarak içeriği doldurulmamış konu doktrin ve uygulamaya bırakılmıştır. Yapılacak doğru bir MSR tanımının,

[2] FREEMAN, K. – DANIEL, T.: "Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)", ABLOS Conference – Monaco, 10-12 October 2005, http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/DanielPaper.pdf (16 Mart 2008).

deniz çevresinin korunması ile deniz kaynaklarının keşfi ve işletilmesi gibi zıt iki amaç arasında bir denge kuracağı açık şekilde anlaşılmaktadır.

Genel olarak sanayileşme sürecini tamamlamış, bilimsel ve teknolojik kapasiteye sahip gelişmiş devletler, MSR'nin geniş anlamda yorumlanmasını ve bilimsel araştırmanın özellikle kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölgesinde herhangi bir kısıtlama olmaksızın serbestçe yürütülmesini istemektedirler. Buna karşılık gelişmekte olan kıyı devletleri, araştırmadan elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçların askerî güvenlik ve ekonomik çıkarlarının aleyhlerine kullanılabileceği endişesiyle, haklı olarak, MSR'nin dar şekilde yorumlanmasını talep etmektedirler.

Uluslararası uygulamada yaşanan en önemli sorunlardan biri bu noktadan kaynaklanmaktadır. Deniz çevresinde yürütülen araştırma faaliyetlerinden hangileri MSR kapsamına dâhil olacak, hangileri bu kapsam dışında tutulacaktır? UNCLOS'un 240(a) maddesinde MSR'nin münhasıran barışçıl amaçlarla yürütüleceğini düzenlemesine rağmen hangi faaliyetlerin barışçıl amaç sayılacağı sözleşme hükümlerinin gri alanını oluşturmaktadır. Örneğin sadece terör saldırıları bertaraf etmek amacıyla geliştirilen yeni bir silah denemesi barışçıl sayılacak mıdır? Aynı şekilde UNCLOS'un 246(3) maddesinde münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı üzerinde barışçıl amaçlarla ve bütün insanlığın çıkarı uğruna, deniz çevresi hakkında bilimsel bilgileri araştırmak amacıyla yürütülecek bilimsel araştırmalara kıyı devletinin rıza göstereceğini düzenlemektedir. Kıyı devleti, barışçıl ve bütün insanlığın çıkarına olduğu iddia edilen her bilimsel araştırma projesine izin vermeye zorlanabilecek midir? Yürütülen bilimsel araştırmanın canlı ve cansız kaynaklarının keşfine ve işletilmesine yönelik olmadığından nasıl emin olacaktır? Araştırmanın her anına müdahale edebilecek midir? Buna benzer zorlama ve uç örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu açıdan MSR'nin iyi tanımlanması ve içeriğinin doldurulması büyük önem taşımaktadır.

UNCLOS'a taraf olan devletler açısından sözleşmenin MSR'ye ilişkin hükümlerinin öncelikle uygulanacağından şüphe bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye gibi sözleşmeye katılmamış devletler söz konusu hükümlere ne kadar bağlı kalmak zorunda olacak ya da bağlı olmak isteyecektir? Sorunun birinci bölümünün

cevabının uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bulunması mümkün iken, ikinci bölüme verilecek cevaplar her zaman net olmayacaktır. Bu açıdan sözkonusu hükümlerin; deniz hukuku, uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler ve genel denizcilik bilimleri bağlamında değerlendirilmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir.

Uluslararası uygulamada kıyı devletlerinin önemli bir kısmının, deniz kaynaklarının korunması ve askerî güvenlik endişeleri nedenleriyle deniz yetki alanlarındaki bilimsel araştırma faaliyetlerine ilişkin bağımsız ulusal düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda üç taraflı denizlerle çevrili olan ve deniz yetki alanlarında çok fazla canlı cansız kaynakları barındırdığı tahmin edilen ve UNCLOS'a taraf olmayan Türkiye'nin, deniz yetki alanlarında yürütülecek yabancı kaynaklı bilimsel araştırma faaliyetlerine özel bir düzenleme getirmeli mi sorusu, cevap bulunması gereken bir başka sorunu oluşturmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci amacını, denize ilişkin bilimsel araştırmaların kabul edilebilir bir tanımının yapılarak içeriğinin doldurulması, mevcut uluslararası ve ulusal düzenlemeler ile doktrin ve özellikle "Deniz Hukuku Uzmanları İstişare Kurulu (*Advisory Body of Experts on the Law of the Sea* - ABELOS) bünyesinde yapılan çalışmalar ışığında hukukî temelinin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu amaçla UNCLOS'un, MSR'yi düzenleyen XIII. bölümü ve ilgili diğer hükümlerinin geniş bir değerlendirilmesi yapılarak, uluslararası uygulama ve doktrindeki görüşler ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Denize ilişkin bilimsel araştırma hakkında uluslararası düzeyde yapılan çalışmalara rağmen Türk doktrininde yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu itibarla çalışmamızın ikinci ve asıl amacını Türkiye'nin deniz yetki alanlarında, özellikle münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı üzerinde, denize ilişkin bilimsel araştırma faaliyetlerini düzenleme yetkisinin, ulusal ve uluslararası deniz hukuku kuralları çerçevesinde belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin özel bir ulusal düzenleme yapması gerekli mi sorusuna cevap bulunulmaya çalışılmış ve hazırlanılması düşünülen ulusal düzenleme hakkında önerilerde bulunulmuştur. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

(i) MSR'nin kabul edilebilir bir tanımını yapmak mümkün müdür? Ne tür bilimsel araştırmalar MSR olarak kabul edilmelidir? Kesin ölçütler belirlenebilir mi?

(ii) UNCLOS'ta MSR'ye ilişkin nasıl bir rejim öngörülmektedir? Özellikle UNCLOS'un MSR ile ilgili hükümlerinin, sözleşmeye henüz taraf olmamış Türkiye açısından ne kadar bağlayıcıdır? Söz konusu düzenlemelerin uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı haline gelmesi durumunda Türkiye için ne tür yetki ve sorumluluklar doğmaktadır?

(iii) Ulusal ve uluslararası hukuk kuralları kapsamında Türkiye'nin deniz yetki alanlarında bilimsel araştırma faaliyetlerini düzenleme konusundaki yetki ve sorumlulukları nelerdir?

(iv) Türkiye, deniz yetki alanlarında yürütülecek bilimsel araştırma faaliyetleri konusunda ulusal bir düzenleme yapmalı mıdır? Yapılmalı ise özellikle hangi konular düzenlemelidir?

II. KAPSAM VE PLAN

MSR; uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler ve genel denizcilik bilimleri gibi farklı uzmanlık alanlarını içinde barındıran bir deniz hukuku kavramıdır. Sorunun net bir şekilde ortaya konulması ve somut çözüm önerilerine ulaşılabilmesi farklı bu uzmanlık alanlarının konuya yaklaşımının tespit edilmesine bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili tüm uzmanlık alanları titiz bir şekilde taranarak yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmış ve devletlerin ulusal düzenleme ve uygulamaları ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde genel anlamda MSR kavramı hakkında bilgiler verilerek kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Özellikle MSR'nin ortaya çıkışı ve tanımı konusunda Deniz Yatağı Komitesi ve UNCLOS Konferansı esnasında yaşanan gelişmeler ışığında MSR'nin kabul edilebilir bir tanımı yapılmaya gayret gösterilmiştir. Ayrıca MSR'nin önemi ve alt disiplinleri analiz edilerek, MSR ile benzer kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar sorgulanmış ve hangi tür deniz araştırmalarının MSR olarak kabul edilmesi gerektiği tartışılmıştır.

İkinci bölümde deniz araştırmaları ve hukukî statüsünün belirlenmesine yönelik olarak ilkçağlardan günümüze kadarki tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu bağlamda MSR'ye ilişkin örf ve âdet hukukunun oluşumu ve uluslararası hukukta düzenlenmesine yönelik ihtiyaç ve gereklilikler tartışılmıştır. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri bağlamında deniz yetki alanları ile açık denizde MSR'nin hukukî statüsü hakkında ayrıntılı bilgiler sunularak özellikle MSR'nin bir açık deniz serbestîsi olarak kabul edilip edilmediği ve MSR'ye ilişkin 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi'nin 5. maddesinin ayrıntılı analizi yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Deniz Yatağı Komitesi ve UNCLOS Konferansı'nda MSR'ye yönelik yaşanan gelişmeler kronolojik olarak incelenerek devletlerin yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde UNCLOS'un MSR'ye ilişkin hükümlerinin ayrıntılı bir analizi yapılmıştır. Bu bağlamda MSR yürütme hakkı, destekleme yükümlülüğü ve genel ilkeler açıklanarak her bir deniz yetki alanında MSR'nin hukukî statüsü, uygulama ve doktrinden de yararlanılarak izah edilmiştir. Ayrıca kıyı devletleri ile araştırmacıların hak ve yükümlülükleri, bilimsel tesis ve teçhizat, sorumluluk ve tazmin ile uyuşmazlıkların çözümü ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca UNCLOS'ta düzenlenmeyen ancak günümüzde sıklıkla kullanılan uzaktan algılama (*remote sensing*) yöntemleriyle yürütülen MSR faaliyetinin hukukî statüsü tartışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise MSR'ne yönelik olarak kıyı ve araştırmacı devletler ile Türkiye'nin MSR'ye yaklaşımı analiz edilmiştir. Özellikle devletlerin ulusal düzenleme ve uygulamaları karşılaştırılarak kıyı ve araştırmacı devletlerin konuya yaklaşımları incelenmiştir. Kıyı devletlerinin MSR'ye ilişkin ulusal düzenlemeleri ayrıntılı olarak incelenerek, Türkiye'nin hazırlamayı düşündüğü ulusal düzenlemesinin özellikle hangi kuralları içermesi gerektiği sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca mevcut ulusal düzenlemeler bağlamında Türk deniz yetki alanlarında MSR'nin hukukî statüsü ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ege Denizi'nde bilimsel araştırma faaliyetleri nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan diplomatik kriz ve deniz yetki alanlarının sınırlamasından kaynaklanan sorunlar çalışmanın sınırları dışında tutulmuştur.

III. METOD VE YAKLAŞIM

MSR kavramının niteliği ve kapsamı ile hukukî statüsünün doğru bir şekilde belirlenebilmesi için MSR'yle doğrudan bağlantılı olan disiplinlerin konuyla ilgili yaklaşımlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle MSR'nin tanımı, hukukî niteliği ve benzer kavramlardan farklılığının açıklanmaya çalışıldığı ve tarihsel sürecin incelendiği birinci ve ikinci bölümde, deniz hukuku, uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler ve genel denizcilik bilimlerinin yaklaşımları titiz bir şekilde taranarak, MSR kavramının hukukî niteliği ve statüsünün oluştuğu süreç tümevarım yöntemiyle incelenmiştir. Günümüzde hala geçerli olan ve pek çok hükmü uluslar-arası örf ve âdet hukuku kuralı haline geldiği için sözleşmelere taraf bulunmayan devletler açısından da bağlayıcı olan 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ile UNCLOS'un MSR'ye yönelik hükümleri tümdengelim yöntemiyle incelenerek, MSR'nin günümüzdeki hukukî statüsü ortaya konulmuştur.

Genel olarak bilgi birikimi, teknolojik altyapı gerektiren, oldukça yüksek maliyetli ve uzun süreçli bilimsel faaliyetler olan MSR'nin icra edilebilmesi için çoğunlukla bir devlet veya kuruluşun malî desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel ölçekli MSR'ler ise ancak birden fazla devlet veya araştırma kuruluşça ortaklaşa yürütülebilmektedir. Dolayısıyla devletler kadar deniz araştırmaları konusunda etkin rol oynayan uluslararası kuruluşların yaklaşımının tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda MSR'nin hukukî statüsünün belirlenmesinde özellikle ABELOS bünyesinde yapılan çalışma ve raporlar ile devletlerin ulusal düzenleme ve uygulamalarından faydalanılmıştır.

Türkiye UNCLOS'a taraf olmamakla birlikte, MSR ile ilgili UNCLOS hükümleri analiz edilirken, söz konusu hükümlerin Türkiye açısından da bağlayıcı olduğu faraziyesinden yola çıkılmıştır[3]. Bu itibarla Türkiye'nin MSR hakkında ulusal bir düzenlemeye ihtiyacı var mı sorusuna cevap aranmış, çözümlemede mümkün olduğu kadar sübjektiflikten uzak kalınmaya çalışılmıştır.

[3] Çalışmanın Dördüncü Bölümde açıklanacağı gibi, kural olarak, uluslararası sözleşmeler, taraf olmayan devletleri bağlamaz ve onlara karşı ileri sürülemez. Ancak bu kurallar bir örf ve âdet hukuku kuralı haline geldi takdirde taraf olmayan devletler açısından da bağlayıcı olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMA KAVRAMI VE HUKUKÎ NİTELİĞİ

Deniz yolculuklarına duyulan ihtiyacın, insanoğlunu denizin gizemini çözmeye yöneltmesi ilk deniz araştırmalarının, deniz yolculuklarının güvenliğinin sağlanılması gibi pratik amaçlar için yapılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte özellikle 18. yüzyıldan itibaren insanoğlunun bilinmeyeni keşfetme arzusu, bu pratik amaçlar yanında, deniz çevresi hakkında yeni bilgilere ulaşma hedefini MSR'nin temel amaçlarından biri haline getirmiştir. Günümüzde de küresel iklim değişikliklerinin izlenmesinden canlı ve cansız kaynakların yönetimine kadar geniş bir yelpazede MSR faaliyetlerinden sıklıkla yararlanılmaktadır.

Genel olarak MSR faaliyetleri -diğer deniz hukuku müesseseleri gibi- 20. yüzyılın ortalarına kadar örf ve âdet hukuku kurallarıyla yönetilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasının siyasî ve ekonomik gelişmeleri özellikle kıyı devletlerinin güvenlik ve ekonomik kaygıları MSR'nin, uluslararası bir deniz hukuku kavramı olarak kodifiye edilmesini zorunlu kılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde bir deniz hukuku kavramı olarak MSR'nin hukukî bir analizi yapılmıştır. Bu bağlamda öncelikle konuyla doğrudan bağlantılı olan kavramlar hakkında bilgi verilerek MSR'nin hukukî niteliği açıklanmış ardından MSR ile UNCLOS ve diğer uluslararası düzenlemelerde bulunan benzer kavramlar karşılaştırılarak ortak ve farklı noktalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

I. DENİZE İLİŞKİN BİLİMSEL ARAŞTIRMA (MSR) KAVRAMI

MSR kavramının hukukî niteliğinin daha açık bir şekilde ortaya konulabilmesi amacıyla öncelikle konuyla doğrudan bağlantılı olduğu düşünülen genel anlamda "bilimsel araştırma" ve MSR bağlamında "deniz çevresi" kavramları hakkında ayrıntılı bilgiler sunularak kavramsal bir çerçeve çizilmeye ve MSR'nin kabul edilebilir bir tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Ardından MSR'nin önemi ve alt disiplinleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.

A) KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1- Bilimsel Araştırma

Genel olarak "bilimsel araştırma (*scientific research*)", problemlere güvenilir çözümler aramak amacıyla, planlı ve sistemli olarak verilerin toplanması, çözümlenmesi (analizi), yorumlanarak değerlendirilmesi ve rapor edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır[1]. Amaçları yönünden bilimsel araştırmalar, "temel (*fundamental*)" ve "uygulamalı (*applied*)" araştırmalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Temel araştırmalar, olaylar arasındaki ilişkileri keşfetmek, teori geliştirmek[2] ve mevcut bilgilere yenilerini katmak amacıyla yapılan teorik ve deneysel çalışmalar olarak tanımlanmaktadır[3]. İnsanlığın bilgi birikiminin arttırılması bağlamında sosyal öneme[4] sahip olan temel araştırmalar, genel olarak, bilim adamları ve araştırma kurumları tarafından yürütülmektedir. Temel araştırmalarda "bilgi bilgi içindir" anlayışı egemen olup güncel sorunlara cevap bulma kaygısı ön plana çıkmamaktadır[5].

Uygulamalı araştırmalar ise, temel araştırmaların aksine, mevcut sorunlara çözüm bulmayı amaçlayan araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda nihaî amaç, mevcut uygulamaları iyileştirme yönünde somut katkılarda bulunabilmektir[6]. Uygulamalı araştırmalar da yeni bilgiler elde etmeye yönelik yürütülen orijinal araştırmalar olmasına rağmen ana hedef, yine de doğrudan özgün bir pratik amaç ya da hedefe yöneliktir[7]. Bu anlamda temel ve uygulamalı araştırmalar arasındaki farklılık, kullandıkları yöntemlerden değil amaçlarından kaynaklanmaktadır[8].

---

1 KARASAR, N.: *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, B. 12, Ankara 2002, s. 22.
2 SEYİDOĞLU, H.: *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, B. 8, İstanbul 2000, s. 18.
3 *Frascati Manual* 2002, OECD Yayını, Paris 2002, s. 30. Frascati Manual (Frascati El Kitabı), OECD tarafından Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çalışma gruplarının katkısıyla hazırlanmış ve ülkelerdeki araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin niteliklerini ölçmeye yönelik bir kaynaktır. Bkz. *Türkiye 2nci Bilişim Şurası AR-GE Grubu Çalışma Raporu*, Türkiye Bilişim Şurası, Ankara 2004, s. 19.
4 CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea", ZAÖRV, 1978, C. XXXVIII, S. 3-4, s. 853.
5 SEYİDOĞLU, H.: *Bilimsel Araştırma*, s. 18; KARASAR, N.: *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, s. 24.
6 KARASAR, N.: *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, s. 27.
7 *Franscati Manual 2002*, s. 30.
8 SEYİDOĞLU, H.: *Bilimsel Araştırma*, s. 19.

2- Deniz Çevresi

Deniz hukukuyla ilgili kaynaklarda hatta pek çok ulusal ve uluslararası düzenlemede sıklıkla kullanılmasına rağmen, "deniz çevresi (*marine environment*)" teriminin doktrin, uygulama ve konuyla ilgili düzenlemelerde ortak bir tanımının bulunmadığı görülmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) deniz koruma alanlarıyla ilgili düzenlemelerinde deniz çevresinin; okyanus, gel-git bölgeleri, körfezler ve haliçler dâhil kıyı suları, "Büyük Göller (*Great Lakes*)" ve bağlantılı suları ile bunların deniz yatağı ve üzerindeki birleşim anlamında olduğu belirtilmektedir[9]. Avrupa Birliği Çevre Ajansı'nca deniz çevresi; haliçler, yakın kıyı alanları ve açık okyanus ile derin deniz bölgeleri şeklinde tanımlanmaktadır[10]. Belçika'nın deniz çevresini canlı, cansız ve ekolojik bütün unsurları kapsayacak şekilde oldukça geniş olarak tanımladığı bildirilmektedir[11]. "Kanada Çevre Bakanlığı (*Department of Environment Canada*)"na sunulan raporda ise deniz çevresi ifadesinin, çok daha sınırlı şekilde, "korumayla ilgili türler dâhil olmak üzere deniz bitki, hayvan ve doğal ortam" olarak tanımlandığı görülmektedir[12].

Yukarıdaki tanımlarda ortaya çıkan ortak nokta deniz çevresinin; su kütlesi, deniz yatağı ve altı ile buna bağlı sistemler olarak sınırlandırılması ve hava sahasının (atmosfer) kapsam dışı bırakılmasıdır. Hatta ABD'nin, "Deniz Enkazının Tanımlanması (*Definition of Marine Debris*)" hakkındaki düzenlemesinde deniz çevresinin, deniz sularının üzerindeki hava sahasını (atmosfer) kapsamadığı açık şekilde vurgulanmaktadır[13]. Gündem 21'in 17. bölümündeki "okyanuslar, bütün denizler ve bitişik kıyı alanlarını kapsayan deniz çevresi …" ifadesi de bu yaklaşımı desteklemektedir[14].

---

9 "National System MPA Definitions and Criteria", http://mpa.gov/all_about_mpa/mpa_def_criteria.html (4 Şubat 2010).

10 Tanım için bkz. "Environmental Terminology and Discovery Service (ETDS)", http://glossary.eea.europa.eu/terminology/concept_html?term=marine%20environment (4 Şubat 2010).

11 FAURE, G. M. – HU, J.: *Prevention and Compensation of Marine Pollution Damage*, New York 2006, s. 122.

12 *Environmental Impact Assessment (EIA) Registration/Project Description*, Irving Oil Company Yayını, New Brunswick 2007, s. 117.

13 Düzenleme için bkz. "Definition of Marine Debris", http://www.regulations.gov/search/Regs/home.html#documentDetail?R=0900006480a1c349 (4 Şubat 2010).

14 Gündem 21'in 17. bölümünde deniz çevresinin tanımı yapılmamakla birlikte, "okyanuslar, bütün denizler ve bitişik kıyı alanlarını kapsayan deniz çevresi bütün olarak küresel yaşam destek sistemi ve sürdürülebilir gelişme için mevcut imkânların temel bir unsurudur" ifadesi bulunmaktadır. Gündem 21 için bkz. "Conservation & Management of Resources for Development",

Bununla birlikte "Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (*International Seabed Authority* - ISA)"nin, Bölge'de polimetalik tortuların keşfi ve işletilmesiyle ilgili düzenlemesinde deniz çevresinin; "deniz ekosistemin verimliliği, durumu, koşulları ve niteliğinin karşılıklı etkileşimin fizikî, kimyasal, jeolojik ve biyolojik unsurları, durumu ve etkenleri, deniz ve okyanus suları, bunların deniz yatağı ve altı ile bunların üzerindeki *hava sahasını* kapsadığı" belirtilmektedir[15]. Görüldüğü üzere ISA, yukarıdaki tanımlardan farklı olarak, hava sahasını deniz çevresine dâhil etmektedir.

Deniz çevresi terimi UNCLOS'da da sıklıkla kullanılmasına hatta XII. bölümü "deniz çevresinin korunması ve muhafazası (*protection and preservation of the marine environment*)"na ayrılmış olmasına rağmen, deniz çevresinin hukukî anlamda açık bir tanımının yapılmadığı görülmektedir[16]. Doktrinde ise terime farklı şekilde yaklaşılmaktadır. Örneğin Güneş, UNCLOS'ta deniz çevresi kirliliği bağlamında deniz çevresinin geniş anlamda kabul edildiğini vurgulamakla birlikte hukukî anlamda kapsamını açık olarak belirtmemektedir[17]. Sav, deniz çevresine daha çok okyanus ve denizler ile sahip olduğu doğal kaynaklar şeklinde yaklaşmaktadır[18]. Cater – Cater, deniz çevresinin bitki, hayvan, kültürel ve tarihî özellikleriyle bağlantılı olan üzerindeki su kütlesiyle birlikte deniz alanının herhangi bir kesimi olarak tanımlandığını kabul etmektedir[19]. Klemm'in ise UNCLOS'ta deniz çevresine

---

http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter17.htm (4 Şubat 2010). Doktrinde ifade, deniz çevresinin bütün okyanus, deniz ve bunların kıyı alanlarını kapsayan geniş bir tanımı olarak değerlendirilmektedir. Bkz. ZHU, L.: "Do We Need a Global Organization for the Protection of the Marine Environment?", [EHLERS, P. – LAGONI, R. (ed.): *International Maritime Organizations and Their Contribution Towards a Sustainable Marine Development*, Hamburg 2006], s. 160.

15 "ISA Doc.: ISBA/6/A/18, Decision of Assembly of International Seabed Authority Relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area", [*Selected Decisions and Documents of the Sixth Session, Office of Legal Affairs International Seabed Authority*, ISA Yayını, Kingston 2000], s. 35-70 (ISA: "Relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area"); Kaynak için ayrıca bkz. http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/SelDecisions/SelDecision6-En.pdf (15 Aralık 2009).

16 Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında, Malta tarafından sunulan, "deniz çevresi; deniz yüzeyi, üzerindeki hava, su kütlesi ve orada olan veya ona bağlı biyosistemleri kapsayan, gel-git ötesindeki deniz yatağını" kapsar şeklindeki önerisi UNCLOS'a dâhil edilmemiştir. Öneri için bkz. UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, *The Law of the Sea Marine Scientific Research*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1994, s. 14 (UN: *MSR*).

17 GÜNEŞ ANLAR, Ş.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", AÜHF Dergisi, 2007, C. LVI, S. 2, s. 16.

18 SAV, Ö.: *Akdeniz Deniz Çevresinin Korunması ve Bölgesel Bir Düzenleme Örneği*, Ankara 2001, s. 5.

19 CATER, C. – CATER, R.: "Marine Environments", [WEAWER, D. B. (ed.): *The Encyclopedia of Ecotourism*, New York 2001], s. 265.

yönelik genel hükümlerinin, *ekosistem* ve türlerin korunması yükümlülüğünü kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiğini düşünmektedir[20].

UNCLOS'un 1(4), 56, 145 ve 194(5) maddeleri incelendiğinde, deniz kirliliği bağlamında deniz çevresinin oldukça geniş şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Hava sahasının deniz çevresine dahil olup olmadığı açık olarak belirtilmemekle birlikte, özellikle deniz çevresi kirlenmesinin tanımın yapıldığı UNCLOS'un 1(4) maddesinde kullanılan "deniz yaşamına zarar verme (*harm to ... marine life*)" ve "insan sağlığı için tehlike oluşturma (*hazards to human health*)" ifadelerinden hava sahasının da deniz çevresine dâhil olduğu anlaşılmaktadır[21].

MSR'yi düzenleyen UNCLOS'un XIII. bölümü anlamında, su kütlesi üzerindeki hava sahasının deniz çevresi kapsamı dışında tutulmasının, uygulamada büyük sorunlar doğuracağı aşikârdır. Zira deniz çevresinin korunması[22] ve özellikle iklim değişikliklerinin izlenmesi çalışmalarının, hava sahasından bağımsız olarak yürütülmesi mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede, ISA'nin deniz çevresi tanımına uygun olarak, MSR anlamında deniz çevresinin; su kütlesi, deniz yüzeyi, yatağı ve altı ile üzerindeki hava sahasını ve deniz yaşamı dâhil olmak üzere bunların fiziksel ve kimyasal unsurlarını kapsadığı kabul edilmelidir.

3- MSR Teriminin Ortaya Çıkışı

Denize ilişkin bilimsel araştırma faaliyetleri 1970'li yıllara kadar sadece "bilimsel araştırma" terimiyle ifade edilmiştir[23]. Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin denizlerin canlı ve cansız kaynaklarının daha kolay işletilmesini mümkün kılması nedeniyle gelişmekte olan kıyı devletlerinin; bilimsel araştırma konusunda

---

[20] Klemm'in görüşü için bkz. DOELLE, M.: "Climate Change and the Use of the Dispute Settlement Regime of the Law of the Sea Convention", Ocean Development and International Law, 2006, C. XXXVII, s. 322.

[21] Benzer görüş için bkz. FRANK, V.: *The European Community and Marine Environmental Protection in the International Law of the Sea: Implementing Global Obligations at the Regional Level*, Leiden 2007, s. 13.

[22] Yapılan araştırmalar, deniz çevresinin kirlenmesinde atmosferik girdilerin miktarının hem okyanus hem de Akdeniz gibi yarı kapalı denizler için ihmal edilemeyecek boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bkz. SALİHOĞLU, İ. – MUTLU, E. (Der.): *DAP ve Ulusal Deniz Araştırma ve İzleme Programı*, Ankara 2000, s. 1 (*DAP ve Ulusal Deniz Araştırma*).

[23] 1958 Cenevre Birinci Deniz Hukuku Konferansı esnasında ve daha sonra imzalanan 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi (1958 CKSS)'nin 5(1) ve (8) maddelerinde "bilimsel araştırma (scientific research)" ifadesi kullanılmıştır.

daha hassas davranması[24] özellikle uluslararası deniz araştırma programlarına daha fazla personel gönderme ve araştırmalardan elde edilen veri, örnek ve sonuçlara erişme istekleri[25], "temel" ve "uygulamalı" bilimsel araştırmalar arasındaki ayırıma yönelik somut ilkelerin oluşturulması konusundaki baskıları arttırmıştır[26].

MSR teriminin, bilimsel nitelikli araştırma ile kaynakların ticarî işletilmesine yönelik araştırma arasında bir ayrım yapılması gerekliliğine yönelik bu tartışmaların yaşandığı BM Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında ortaya çıktığı görülmektedir[27]. Tespit edilebildiği kadarıyla MSR terimi resmî olarak ilk kez Kanada tarafından Komiteye sunulan ve denizde yürütülen bilimsel araştırmaların düzenlenmesiyle ilgili önerilerinin bulunduğu 25 Temmuz 1972 tarihli çalışma kâğıdında kullanılmıştır[28]. Bu dönemden sonra farklı kavramların kullanıldığı görülse[29] de 1973 yılından sonra MSR terimi, genel olarak, ekonomik amaçlara hizmet etmeyen bilimsel araştırmalar anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

B) MSR'NİN TANIMI SORUNU

Deniz Yatağı Komitesi ve UNCLOS'un hazırlık çalışmalarının, MSR'nin tanımına yönelik yoğun tartışmalara sahne olduğu görülmektedir. Bu dönemde MSR'nin tanımını içeren pek çok resmî öneri sunulmuş ancak bir bütün olarak UNCLOS'un, MSR'nin gereklerini karşıladığı gerekçesiyle[30] tanımı içeren madde taslak metinden çıkarılmıştır. Bununla birlikte MSR'nin amaç, kapsam ve gerekli-

---

[24] GÖNLÜBOL, M.: "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesinin Çalışmaları", AÜSBF Dergisi, 1971, C. XVI, S. 3, s. 229.

[25] GORINA-YSERN, M.: *An International Regime for Marine Scientific Research*, Ardsley 2003, s. 10 (*MSR*). Örneğin Deniz Yatağı Komitesi Çalışmaları esnasında Seylan, Ekvator ve İtalya gibi pek çok kıyı devleti, araştırmadan elden edilen veri ve ulaşılan sonuçların yayımlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Görüşlerin özetleri için bkz. UN: *MSR*, s. 26.

[26] Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında Uruguay ve İspanya'nın görüşleri için bkz. UN: *MSR*, s. 32.

[27] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 11. Deniz Yatağı Komitesi'nin resmî tutanaklarına ulaşılamamış olmakla birlikte, özet kayıtlardan MSR terimini ilk kez Danimarka Delegasyonu'nun kullandığı tespit edilmiştir. Metin ve Danimarka Delegasyonu'nun görüşleri için bkz. UN: *MSR*, s. 35.

[28] UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 11.

[29] Örneğin; Bulgaristan, Polonya, Ukrayna, SSCB (UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13), Malta (UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 14) ve Brezilya, Ekvator (UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 23) sadece "bilimsel araştırma"yı kullanmaya devam ederken, İtalya "bilimsel deniz araştırması (*scientific marine research*) ifadesini tercih etmiştir. UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.50, 14 Ağustos 1973, UN: *MSR*, s. 24.

[30] SOONS, A. H. A.: *Marine Scientific Research and Law of the Sea*, London 1982, s. 124 (*MSR*).

likleri ile genel bilimsel araştırma sistematiği içindeki yerinin belirlenebilmesi[31] için tanımının yapılmasında zaruret bulunmaktadır[32].

1- MSR Tanımına Yönelik Çalışmalar

a) Deniz Yatağı Komitesi Çalışmaları

MSR tanımına yönelik çabalar Deniz Yatağı Komitesinin, MSR hakkında hukukî bir rejim tesis etmeye yönelik ilk çalışmalarına kadar geriye uzanmaktadır. Bu dönemde "tamamıyla bilimsel araştırma (*pure scientific research*)" ile "kaynakların işletilmesine yönelik araştırma" arasında bir ayrımın belirlenmesi gerekliliği vurgulanılmıştır[33]. Bununla birlikte böyle bir ayrımın tespit edilmesinin her zaman mümkün olmadığı konusunda üyeler arasında bir fikir birliğinin olduğu görülmektedir. Zira temel araştırmasıyla elde edilen bir verinin, ticarî ya da askerî amaçlar için de kullanılması mümkün bulunmaktadır. Örneğin, deniz türlerinin bilimsel araştırması, çoğunlukla gelişmiş devletlerin balıkçı araştırma gemilerince ve balık avlama miktarlarını arttırmaya yönelik yürütülmektedir[34].

Deniz Yatağı Komitesinin 1970 yılındaki çalışmalarında, bilimsel araştırmanın ticarî amaçlı olanlarından ayırt edilmesine yönelik olarak tanımlanması gerekliliğini vurgulayan İngiliz önerisine rağmen, sunulan önerilerin hiç birine böyle bir tanımlama dâhil edilmemiştir[35]. Ancak bilimsel araştırmanın "keşif (*exploration*)" den farklı koşullar içerdiği ve bu nedenle ayrı hukukî rejime tabi olması gerektiği hususu genel kabul görmüştür.

---

[31] "Tanım … daha geniş bir grup içinde yer alan diğer nesnelerle ortak ve bunlardan farklı özelliklerini göstermek suretiyle, tanımladığı nesnenin bütün içindeki yerini belirtmektedir." KEYMAN, S.: "Hukukta Bir Tanım Denemesi", *Akif Erginay'a Armağan*, Ankara 1981, s. 3.

[32] FREEMAN, K. – DANIEL, T.: "Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)", ABLOS Conference – Monaco, 10-12 October 2005, http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/DanielPaper.pdf (16 Mart 2008).

[33] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s.118. İki araştırma türü farklı hukukî statüye sahiptir. Bilimsel nitelikli araştırma serbest olurken, ticarî nitelikli araştırma ancak belli kontrol mekanizmaları altında yürütülebilir. Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında Seylan Delegasyonu'nun görüşü için bkz. UN: *MSR*, s. 27.

[34] Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında İspanya Delegasyonu, "gerçekte araştırmanın bu iki tipi arasında farklılığın net" olmadığını, "temel araştırmayla elde edilen okyanus verisinin ticarî ve askerî amaçlar" için kullanılabileceğinden "çoğu devletin, kıt'a sahanlığı batimetrik haritalarını gizli olarak sınıflandırdığını" belirtmiştir. UN: *MSR*, s. 33.

[35] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 119.

Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında MSR tanımına yönelik üç resmî öneride bulunulmuştur. Kanada tarafından yapılan birinci öneride MSR, "temel veya uygulamalı olup olmadığına bakılmaksızın, deniz çevresi hakkında, kaynakları ve canlı organizmaları kapsayacak şekilde, bilginin arttırılmasına yönelik ve ilgili bilimsel faaliyetleri benimseyen bütün çalışma[36]" şeklinde tanımlanmıştır.

Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB tarafından "dünya okyanuslarında[37] bilimsel araştırmaya yönelik bir sözleşme için taslak maddeler" başlıklı önerisinin[38] 1. maddesinde MSR tanımı ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Kanada önerisinden farklı olarak, MSR tanımına, "endüstriyel işletime doğrudan hizmet etmeyen (*does not aim directly at industrial exploitation*)" deyimi eklenerek, ulaşım ve okyanus üzerindeki hava kütlesinin araştırılması da tanıma derç edilmiştir.

Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında MSR'nin tanımına yönelik son öneri Malta tarafından yapılmıştır[39]. "Tanım" başlıklı 1(1) maddesinde bilimsel araştırma terimi, "barışçıl amaçlar için deniz çevresi hakkında bilgi birikimini arttırmaya hizmet eden, temel veya uygulamalı araştırma ve ilgili sistematik deneysel faaliyet" olarak tanımlanmıştır.

Üçüncü çalışma grubu başkanın, Alt Komite III'e sunduğu nota eklediği "4 numaralı kâğıt"ta MSR, "endüstriyel keşif ve deniz kaynaklarının doğrudan işletilmesine hizmet eden faaliyetler hariç olmak üzere, deniz çevresi hakkında insanlığın bilimsel bilgisini arttırmaya yöneltilmiş ve barışçıl amaçlar için yürütülen herhangi çalışma veya ilgili deneysel faaliyet" şeklinde tanımlanmıştır[40]. MSR'nin bu tanımı, araştırma faaliyetlerinin niteliği ve yükümlülüklerinden ziyade, araştırma faaliyetlerinin amacını göstermesi açısından Deniz Yatağı Komitesi esnasında önerilen diğer tanımlardan ayrıldığı[41] görülmektedir.

---

[36] UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 11.
[37] Dünya okyanusu (*world ocean*)", içsular, karasuları ve kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve altı hariç tüm okyanus bölgesini kapsayan bütün deniz alanının göstermektedir (m. 2).
[38] UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13.
[39] UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 14.
[40] UN Doc.: A/AC.138/SC.III/L.53, 15 Ağustos 1973, UN: *MSR*, s. 24.
[41] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 121.

Yukarıda yapılan dört tanımda da amaç, deniz çevresinin araştırılması olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca MSR gelişimi açısından, rüzgâr hızı ve yönü, hava sıcaklığı, nem ve bulutlanma gibi denize ilişkin meteorolojik çalışmaların MSR'nin faaliyet alanına dâhil olması önemli bir gelişme olmuştur. Açıkça ifade edilmemekle birlikte astronomik gözlemler MSR tanımı dışında tutulmuştur.

b) UNCLOS Dönemi

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nın ("Konferans") ikinci döneminde (1974), MSR'nin uygun bir tanımının yapılmasının mümkün olup olmadığı ve yeni deniz hukuku sözleşmesinde bu tür bir tanıma ihtiyaç olup olmadığı konusu tekrar gündeme gelmiştir[42]. Çeşitli delegasyonlar bilimsel amaçlı araştırma ile ekonomik amaçlar için yürütülen araşırıma arasında farkın belirlenmesinin mümkün olmadığını belirtirken[43] diğer bazı delegasyonlar, bu faaliyetler arasında farklığı vurgulayarak, basit bir teorik tanımın MSR'nin amaçlarının belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi için faydalı olacağını vurgulamışlardır[44]. Görüşmeler sonucu herhangi bir karara varılamamış ve MSR'nin tanımının daha geniş bir dönemde tekrar tartışılmasına karar verilmiştir[45].

Bu dönemde III. Alt Komiteye sunulan önerilerden ikisi MSR tanımına yönelik ana eğilimleri göstermesi açısından önem taşımaktadır[46]. Trinidad ve Tobago tarafından sunulan ilk öneride MSR'nin, "deniz çevresinin herhangi bir çalışması veya araştırılması ve ilgili deneyler" olduğu belirtilerek oldukça geniş bir tanımlama yapılmıştır[47]. Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet (Avusturya, Belçika, Bolivya, Bostana, Danimarka, Almanya, Laos, Lesotho, Liberya, Lüksemburg, Nepal, Hollanda, Paraguay, Singapur, Uganda, Yukarı Volta ve Zambiya) tarafından

---

42 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 121.

43 Örneğin, Madagaskar, Sudan, Meksika, İrlanda, Venezüella, Çin, Almanya, İspanya ve Kenya. Üçüncü Komite esnasında bu görüşte olan bazı devletlerin görüşleri için bkz. *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. III*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 336, 337, 342, 343, 344, 345, 348 ve 349 (UN: *Official Records V. III*).

44 Örneğin Brezilya, Fransa, Finlandiya ve Trinidad ve Tobago. Üçüncü Komite esnasında bu görüşte olan bazı devletlerin açıklamaları için bkz. UN: *Official Records V. III*, s. 338, 351 ve 366.

45 UN Doc.:A/CONF.62/C.3/L.16, UN: *Official Records V. III*, s. 262; DEMİRSOY, S.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Hakkında Rapor*, *Caracas 20 Haziran-29 Ağustos 1974*, Ankara 1975, s. 80.

46 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 122.

47 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

verilen ikinci öneride ise MSR tanımına, "endüstriyel araştırma ve deniz kaynaklarının işletilmesine doğrudan hizmet eden diğer faaliyetler hariç" ifadesi eklenmiştir[48]. Trinidad ve Tobago'nun MSR tanımı deniz çevresinde yürütülen bütün araştırmaları MSR kapsamına alırken[49], Mısır bu tanımlamayı "bilimsel yaklaşım eksikliği" olarak değerlendirmiştir. Pakistan "birinci maddenin MSR'nin yeterli bir tanımını içermediğini" belirtmiştir. Yugoslavya ise "MSR tanımının kabul edilebilir olduğunu ancak maddeye "bu sözleşmenin amaçları için" ifadenin eklenmesinin daha uygun olacağını" ifade etmiştir[50]. Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet tarafından yapılan ikinci tanımda ise ticarî amaçlı araştırıma ile bilimsel nitelikli araştırma arasında bir ayırım çizilmeye çalışılmıştır[51].

Konferansın üçüncü döneminde (1975), MSR'nin tanımına yönelik özel bir tartışma konusu açılmamış sadece MSR'nin tanımını içeren iki resmî öneri gündeme gelmiştir. Dokuz Doğu Bloğu devleti (Bulgaristan, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Ukrayna ve SSCB) tarafından verilen birinci öneride MSR, "deniz çevresinde insanlığın bilgi birikimini arttırmaya yönelik, barışçıl amaçlar için yürütülen herhangi çalışma veya ilgili deneysel faaliyet" olarak tanımlanmıştır[52]. Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya tarafından verilen ikinci öneride ise MSR, "deniz çevresinde, insanlığın bilgi birikimini arttırmaya yöneltilmiş herhangi çalışma veya ilgili deneysel faaliyet" olarak belirtilmiştir[53].

MSR'nin tanımına yönelik her iki öneride de önceki dönemlerde yapılan tanımların aksine, bilimsel nitelikli araştırma ile ticarî amaçlı araştırma arasında bir ayrıma gidilmediği ve endüstriyel amaçlı araştırmaların MSR kapsamı dışında

---

48 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.19, UN: *Official Records V. III*, s. 266.

49 Trinidad ve Tobago Önerisi'nin 1(b) maddesinde MSR'nin "tamamıyla bilimsel amaçlı araştırma ile endüstriyel ya da ticarî işletime yönelik diğer araştırmalar veya askerî kullanım arasında herhangi açık ya da kesin farklılığa engel olmaya yönelik bir nitelendirme" olduğu belirtilmiştir. UN Doc.:A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

50 Görüşler için bkz. UN: *Official Records V. III*, s. 366.

51 Aslında bu tanım, Deniz Yatağı Komitesi'nin üçüncü çalışma grubunca Alt Komite III'e sunulan tanım ile aynı içeriktedir. Sadece "insanlığın bilimsel bilgi birikimi" yerine "insanoğlunun bilgi birikimi" ifadesi kullanılmış ve bazı kelimelerin yerleri değiştirilmiştir.

52 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. IV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 205 (UN: *Official Records V. IV*).

53 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.29, UN: *Official Records V. IV*, s. 206.

tutulmadığı görülmektedir[54]. Böylece MSR'nin kapsamına, sadece deniz çevresinde yürütülen bilimsel nitelikli araştırmalar değil aynı zamanda denizlerin canlı veya cansız kaynaklarının keşfine yönelik araştırma faaliyetleri de dâhil edilmiştir. Görüşme tutanaklarından devletlerin, MSR'nin bu tür bir tanımına çok fazla itiraz etmedikleri görülmektedir. Sadece Hollanda, bilimsel araştırma ile denizlerin canlı veya cansız kaynaklarının araştırılması ve işletilmesine yönelik araştırma arasında bir farkın belirtilmesinin hayatî bir sorun olduğunu belirterek konunun daha fazla tartışılması gerektiğini ifade ederken[55] Pakistan, önerinin MSR'nin tam bir tanımını içermediğini belirtmiştir[56].

Konferansın bu döneminde "MSR'nin amacı" sorunu üzerinde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır[57]. Irak, konferansın ikinci döneminde Kolombiya tarafından Grup 77 adına verdiği öneriyi[58] revize ederek, "MSR terimi" yerine "bilimsel araştırma (*scientific research*)" ifadesini kullanmıştır[59]. Görüşme tutanaklarından Irak'ın, kelime değişikliği ile neyi amaçladığı tam olarak anlaşılamamakla birlikte terminoloji konusunda da tutarlı olmadığı görülmektedir[60]. İfade değişikliğini konferansın hedefinden ve üçüncü komitenin referans terimlerinden uzaklaşma olarak değerlendiren Fransa[61], Polonya[62] ve İsviçre[63] öneriye karşı çıkmıştır. İngiltere ise bu değişikliğini, kıyı devletlerine çok geniş bir güç verdiği gerekçesiyle eleştirmiştir[64]. Konferansın üçüncü dönemi sonunda III. Komite Başkanınca hazırlanan Gayri Resmî Tek Görüşme Metni'nin (*Informal Single Negotiating Text* - ISNT) 1. maddesinde MSR, "deniz çevresinde insanlığın bilgi seviyesini arttırmaya yönelik

---

54 Ancak araştırmanın her iki türü için farklı hukukî koşullar önerilmiştir. Ticarî nitelikli araştırmalar için tam bir izin rejimi getirilirken, bilimsel amaçlı araştırmalar için bildirim rejimi önerilmiştir. Bkz. Doğu Bloğu önerisi m. 6(1) ve (2); Kolombiya önerisi m. 7(6).

55 UN: *Official Records V. IV*, s. 96.

56 UN: *Official Records V. IV*, s. 97.

57 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 123.

58 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13, UN: *Official Records V. III*, s. 254.

59 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13/REV.2, UN: *Official Records V. IV*, s. 199.

60 Irak, görüşme metninde "bilimsel araştırma" ifadesiyle birlikte "denize ilişkin araştırma (*marine research*)" ifadesini kullanmıştır. Bkz. UN: *Official Records V. IV*, s. 104.

61 UN: *Official Records V. IV*, s. 106.

62 UN: *Official Records V. IV*, s. 107.

63 UN: *Official Records V. IV*, s. 109.

64 UN: *Official Records V. IV*, s. 107.

planlanmış herhangi çalışma veya ilgili uygulamalı (deneysel) faaliyet" olarak tanımlanmıştır[65].

Konferansın dördüncü döneminde (1976) yaşanan gayri resmî görüşmeler esnasında, MSR tanımının metinden çıkarılması konusunda genel bir uzlaşı sağlanmış[66] olsa da revize edilen gayri resmî tek görüşme metninin 48. maddesinde MSR tanımı çok az bir düzeltmeyle korunmuştur[67]. Konferansın beşinci ve altıncı dönemlerinde MSR'nin tanımı konusu gündeme gelmemiştir. Bununla birlikte III. Komite Başkanınca hazırlanan "Gayri Resmî Birleşik Görüşme Metni (*Informal Composite Negotiations Text* - ICNT)[68]"nden çıkarılmıştır. Konferansı yedinci döneminde MSR tanımına yönelik yeni bir girişim ABD tarafından yapılmasına rağmen pek destek görmemiştir[69]. Sonuç olarak Konferanstaki genel görüşmeler esnasında; hazırlanacak olan yeni deniz hukuku sözleşmesi hükümlerinin, MSR'nin amaçlarını tesis ettiği ve bu nedenle MSR'nin tanımının metne eklenmesinin gerekli olmadığı konusunda genel bir uzlaşı sağlandığından, MSR'nin tanımını içeren madde hem ICNT/Rev.1 ve Rev.2 hem de UNCLOS hükümleri içinde yer almamıştır[70].

2- MSR'nin Tanımı

UNCLOS'a üye olan ya da olmayan bazı devletlerin iç hukuklarında MSR'nin tanımını içeren bazı düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Bunlardan Rusya Federasyonu, içsular, karasuları ve bitişik bölgeyi düzenleyen Federal Kanunu'nun 24. maddesinde MSR'yi, "deniz yatağı ve altı, su kütlesi ve üzerindeki atmosferde doğal gelişimin bütün yönleri hakkında bilgi elde etmeye hizmet etmek

---

65 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Part III, UN: *Official Records V. IV*, s. 177.

66 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 123.

67 "*man's*" kelimesi, "*mankid's*" olarak değiştirilmiştir. Bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Rev.1/ Part III, UN: *Official Records V. V*, s. 180.

68 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.10/, UN: *Official Records V. VIII*, s. 41.

69 ABD, MSR'nin tanımı olarak, Konferansın üçüncü döneminde, III. Komite Başkanınca hazırlanan ISNT'in 1. maddesindeki tanımlamayı aynen önerdiği görülmektedir. Buna göre MSR, "deniz çevresinde insanlığın bilgi seviyesini arttırmaya yönelik planlanmış herhangi çalışma veya ilgili uygulamalı (deneysel) faaliyet anlamındadır". Bkz. *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. X*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978, s. 190 (UN: *Official Records V. X*). ABD, Konferansın Sekizinci Döneminde benzer bir girişimde daha bulunmuş ancak yine destek bulamamıştır.

70 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 124.

amacıyla yürütülen temel veya uygulamalı araştırma ile deneysel faaliyet" olarak tanımlamaktadır[71].

ABD, MSR ifadesini, deniz çevresi ve gelişim süreci üzerinde bilimsel bilginin arttırılmasına yönelik okyanus ve kıyı sularında yürütülen faaliyetleri tanımlamak üzere kullanılan genel bir terim olarak kabul etmektedir[72].

Norveç, deniz yetki alanlarında MSR'a yönelik düzenlemesinde açık bir tanım yapmamakla birlikte ulusal düzenlemesinin 1. maddesinde "düzenlemenin deniz çevresi ve gelişimi konusunda bilimsel bilgiyi arttırmaya yönelik olarak MSR'nin yürütülmesi ve gelişimi destekleme amacında olduğunu" belirtmektedir[73].

Endonezya, 18 Eylül 1983 tarihli münhasır ekonomik bölgesine yönelik kanununun 1(c) maddesinde bilimsel araştırmanın; "deniz yatağı ve altında, su yüzeyi ile su kütlesinde denize ait herhangi bir görünümü ile bağlantılı her türlü faaliyet anlamında" olduğunu düzenlemektedir[74].

MSR'nin tanımına yönelik tarihsel süreç, devletlerce yapılan güncel tanımlar ile UNCLOS 240 ve 246. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde MSR'yi; "münhasıran barışçıl amaçlar ve bütün insanlığın faydasına yönelik olmak üzere, deniz çevresinde meydana gelen olayların niteliği, süreci ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, verilerin sistematik bir şekilde toplanması, yorumlanması ve bilimsel sonuçlara ulaşılması amacıyla yapılan temel ve uygulamalı araştırma ile deneysel faaliyet" olarak tanımlamak mümkündür.

---

71 Rusya Federal Kanunu için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/RUS_1998_Act_TS.pdf (16 Şubat 2008).

72 ROACH, J. A.: "Marine Scientific Research and the New Law of the Sea", Ocean Development and International Law, 1996, C. XXVII, S. 1, s. 60.

73 UN Doc.: A/AC.259/4, 10 Nisan 2001, s. 10; 30 Mart 2001 tarihli düzenleme için ayrıca bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/NOR_2001_Decree.PDF (15 Şubat 2008).

74 "Act No.5 of 18 October 1983 on the Indonesian Exclusive Economic Zone" için bkz. *National Legislation, Regulation and Supplementary Documents on Marine Scientific Research in Areas Under National Jurisdiction*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1989, s. 138 (UN: *National Legislation*); Söz konusu kanun ve Endonezya'nın diğer düzenlemeleri için ayrıca bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/IDN_1983_Act.pdf (16 Şubat 2008).

C) MSR'NİN ÖNEMİ

Genel olarak yürütülen bütün bilimsel araştırmaların asıl amacını yaşadığımız dünyanın daha iyi anlaşılması oluşturmaktadır. Bu anlamda MSR'de bir sistem olarak deniz çevresini hakkında insanoğlunun bilgi birikimini arttırmayı hedeflemektedir. Küresel kirliliğin önlenmesi, çevrenin korunması, okyanus kaynaklarının daha akılcı yönetimi gibi önemleriyle toplumsal gelişime katkıda bulunmaktadır[75]. Türkiye Ulusal Araştırma Programları raporunda da belirtildiği gibi "bugün deniz bilimleri dalında yapılmakta olan bilimsel ve teknik araştırmaların birinci en öncelikli hedefi deniz ortamlarının ve buna bağlı olarak deniz ekosistemlerinin değişken etkenler altında davranışlarının tahmin edilmesine olanak sağlamaktır. Küresel boyutlarda okyanus bilimlerinin gelişme sınırları bu hedefle tanımlanmaktadır[76]".

1- Deniz Çevresinin Korunması

Deniz araştırmaları ile hedeflenen en önemli netice deniz çevresinin korunmasıdır[77]. Sanayi devriminin olumsuz sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan deniz çevresinin kirlenmesi[78], günümüzde tüm insanlığın ortak bir sorunu olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle kıyı bölgelerinde kirliğin deniz ve insan yaşamını tehdit eder boyutlara ulaştığı bildirilmektedir[79]. "Birleşmiş Milletler Deniz Çevresinin Korunmasının Bilimsel Yönü Birleşik Grubu (*United Nations Joint Group of*

---

[75] LIE, U.: "The Role of Science and Technology in Ocean Governance", [BARTHEL, K. G. ve diğerleri (ed.): *Third European Marine Science and Technology Conference*, Lisbon 1998], s. 472.

[76] SALİHOĞLU, İ. – MUTLU, E. (Der.): *DAP ve Ulusal Deniz Araştırma*, s. 1.

[77] ERKONAK, H. – ŞAHİN, R.: "Deniz Bilimleri Araştırmaları ve Dünyamız", Bilim ve Teknik Dergisi, 1990, S. 272, s. 13; BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea, Introductory Manual*, C. I, Alderhost 1994, s. 417 (*Law of the Sea I*); YANKOV, A.: "A General Review of the New Convention on the Law of the Sea: Marine Science and Its Application", Ocean Yearbook, 1983, C. IV, s. 166; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s.14.

[78] Deniz çevresinin kirlenmesine yönelik doktrinde çeşitli tanımların yapıldığı görülmekle birlikte, UNCLOS 1(4) maddesinde deniz çevresinin kirlenmesi, "canlı kaynaklara ve deniz yaşamına zarar verme, insan sağlığı için tehlike oluşturma, balıkçılık ve denizlerin diğer meşru amaçlarla kullanımı da dâhil olmak üzere, denizcilik faaliyetlerini engelleme, deniz suyunun niteliğini değiştirme ve güzelliklerini bozma" olarak tanımlanmaktadır. Doktrinde yapılan diğer tanımlar için bkz. ABDULLAYEV, C.: *Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği*, Ankara 2005, s. 27; TÜTÜNCÜ, A.: *Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*, B. 3, İstanbul 2004, s. 5.

[79] Örneğin 1960'lı yıllarda 125 tür balık çeşidinin yaşadığı ve bir nevi kuluçka görevi yapan Marmara Denizi'nde çok az balık türünün kaldığı belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. KURAL, D.: "Deniz Kirliliği ve Marmara Denizi", Deniz Postası-Türk Deniz Araştırmaları Haber Bülteni, 1999, C. IV, S. 9, s. 4; ÖZTÜRK, B.: "Marmara Denizi Korunmalı, Çok Geç Kalmadan", Deniz Postası - Türk Deniz Araştırmaları Haber Bülteni, 2001, C, VI, S. 11, s. 3.

Experts on the Scientific Aspects of Marine Environmental Protection)" tarafından hazırlanan raporda, dünya ekonomisine yılda yaklaşık 7 trilyon dolar ekonomik fayda sağlayan deniz çevresinin büyük risk altında olduğu belirtilmektedir[80].

Yapılan araştırmalara göre deniz çevresinin kirlenmesine neden olan etkenlerin başında kara kaynaklı atıklar gelmektedir. Bunu sırasıyla atmosferik girdiler, deniz taşımacılığı, çöp dökme ile petrol arama ve üretimi izlemektedir[81]. Özellikle nehir veya rüzgârlarla okyanuslara taşınan atıklar, kimyasal ve biyolojik organizmalar tarafından değişime uğratılarak okyanus akıntılarıyla yeniden dağıtılmaktadır. Bu şekilde deniz suyu, tortu (*sediment*) ve deniz organizmalarının bileşimi değişmekte, deniz çeşitliliği ve insan sağlığını tehdit etmeye başlamaktadır.

Çevresel sorunlarının çözümünün oldukça maliyetli olmasının yanında, meydana gelen uzun dönemli doğal ya da iklimsel değişimler çoğu zaman çevrenin eski hale getirilmesini imkânsız kılmaktadır. Deniz çevresinin korunması için bu girdilerin izlenmesi, kontrolü ve nihayetinde önlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan çevresel değişimlerin çok önceden tahmin edilebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu da ancak sistemli ve uzun dönemli bir bilgi akışı ile mümkün olabilmektedir. BM Genel Kurulu da deniz çevresinin korunmasının önemine binaen, deniz çevresi hakkında bilgi birikiminin arttırılması yönündeki zorunlu ihtiyacı vurgulamaktadır[82]. Netice itibariyle deniz çevresinin korunmasında sistemli ve programlı MSR faaliyetlerinin yürütülmesi temel rol oynamaktadır[83].

---

[80] *Oceans: The Source of Life*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 2002, s. 3. 2005-2009 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde denizcilik endüstrisinin küresel ticarete yaklaşık 4,363 trilyon euroluk katkı sağladığı bildirilmektedir. Bkz. HEFFERMAN, P.: "Perspectives on Marine Scientific Research", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 131.

[81] Ayrıntılı bilgi için bkz. *Kıyı ve Deniz Güvenliği*, TC Denizcilik Müsteşarlığı Yayını, İstanbul 2000, s. 147.

[82] UN Doc.: A/45/563, *Marine Scientific Research Report of the Secretary – General), Annual Review of Ocean Affairs (Main Documents)*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1993, s. 684 (UN: *MSR Report*).

[83] FREEMAN, K. – DANIEL, T.: "Legal Aspects"; Ayrıca bkz. VERLAAN, P.: "Experimental Activities That Intentionally Perturb the Marine Environment: Implications for the Marine Environmental Protection and Marine Scientific Research Provisions of UNCLOS", Marine Policy, 2007, C. XXXI, s. 210.

2- İklim Değişimlerinin İzlenmesi

Deniz ve atmosferin; su, tuz, ısı, gazlar, kirletici maddeler ve biyolojik organizma alışverişi şeklinde devamlı bir etkileşim içinde olduğu bilinmektedir[84]. Bu etkileşimin kapsam ve oranlarının tam olarak bilinmesi, deniz ve atmosfer sirkülâsyonunun daha iyi anlaşılması[85] ve küresel iklim değişikliklerinin takip edilmesinde anahtar rol oynamaktadır[86].

Günümüzde okyanus-atmosfer arasındaki bu karşılıklı ilişkinin genel prensipleri çok iyi anlaşılmış olmakla birlikte uzun dönemli (aylık) hava tahminlerinin yapılabilmesi için okyanus hakkında daha fazla bilgi birikimine ihtiyaç duyulmaktadır[87]. Özellikle tropik okyanuslar ile atmosfer arasındaki ilişkinin tam olarak tespit edilmesi halinde uzun dönemli hava tahminlerin yapılabileceği bildirilmektedir[88]. Uzun dönemli başarılı meteorolojik tahminler genel anlamda deniz çevresinin korunması ve deniz güvenliğinin sağlanabilmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu amaçla geçmişte "Dünya Okyanus Sirkülasyon Çalışması (*World Ocean Circulation Experiment* - WOCE)[89]" ve "Tropikal Okyanus ve Küresel Atmosfer (*Tropical Ocean and Global Atmosphere* - TOGA)[90]" gibi bölgesel ya da küresel pek çok MSR projesi hayata geçirilmiştir.

---

84 SHEPHERD, J. G.: "Conserving the Oceans: Productivity, Pollution and Climate Change", [BARTHEL, K. G. ve diğerleri (ed.): *Third European Marine Science and Technology Conference*, Lisbon 1998], s. 5.

85 ÖZER, F.: *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yer-Deniz-Atmosfer Etkileşimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon 1996, s. 20.

86 POLLARD, R. T.: "Megachallenges in Physical Oceanography", [*Megascience*, OECD Yayını Paris 1994], s. 27.

87 Örneğin okyanus-atmosfer ilişkisini doğrudan dikkate almadan 1-2 günlük hava tahmini yapılabilirken 5-10 günlük başarılı hava tahmini yapılabilmesi için okyanusun en az birkaç metre derinliğindeki sıcaklığın bilinmesi yeterli iken daha uzun dönemler için en az 100 metre derinliğinde okyanusun rolünün bilinmesi gerekmektedir. KNAUSS, J.: "Development of the Freedom of Scientific Research Issue of the Third Law of the Sea Conference", Ocean Development and International Law Journal, 1973, C. I, S. 2, s. 103.

88 ÇELİK, S. – ÖZALP, Y. – DENİZ, A.: "Meteoroloji Nedir?", http://www.meteoroloji.gov.tr/2006/genel/genel-sorucevap.aspx?subPg=133&Ext=htm (21 Şubat 2008).

89 WOCE, Dünya İklim Araştırma Programı (*World Climate Research Program* – WCRP)'nın bir parçası olarak dünya okyanuslarının fiziksel özelliklerinin gözlemlenmesi amacıyla otuza yakın ülkede yürütülen bir çalışmadır. Bkz. http://woce.nodc.noaa.gov/wdiu/ (16 Mart 2008).

90 WCRP'nin bir parçası olan TOGA da, tropik okyanus ile atmosfer arasındaki ilişkinin gözlenerek, özellikle uzun dönemli iklim yapısının tahmin edilmesine yönelik yürütülen bir araştırma programıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.ncdc.noaa.gov/oa/coare/toga.html (16 Mart 2008).

3- Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması ve İşletilmesi

Deniz çevresinin kirlenmesi, çarpık yapılaşma, aşırı avlanma ve yanlış teknoloji kullanımı bölgesel çapta deniz canlı tür miktarının azalmasına neden olmaktadır. Deniz kaynaklarının ekonomik kullanımı, kaynak ve stokların korunması yeterli bilimsel verilere bağlı bulunmaktadır. Balık ve balıkçılığın, denizlerin fiziksel ve kimyasal durumlarıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünüldüğünde, konu ile ilgili sistematik MSR faaliyetlerinin deniz canlı kaynaklarının korunması ve akılcı yönetimi için ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır[91].

Deniz çevresinin sistematik gözlemi bir yüzyıldan fazladır devam etmesine ve önemli bir bilgi birikimi sağlanılmış[92] olmasına rağmen, denizlerin önemli kısmı hala keşfedilmemiş bulunmaktadır. Örneğin derin okyanus mikrobiyolojisi hakkında önemli bilgilere sadece son yirmi yılda ulaşılabilmiştir. Okyanus çukurlarının biyolojik görünümlerinde mevsimsel değişimlerin saptanması ve organizmaların deniz yüzeyinde günlerce ilerlediğinin gözlemlenmesi ancak geçmiş yüzyılın sonlarına doğru mümkün olmuştur[93]. Güneş ışınlarının erişemediği 2600 metre derinlikte bile fotosentez yapabilen bakterilerin keşfi[94], Dünyamızda yaşamın var olabileceği yerlerin sınırlarının yeniden düşünülmesi kadar dünya dışı yaşam olasılığı hakkındaki görüşleri değiştirmektedir[95]. Deniz biyolojisi alanındaki bu gelişmeler ve keşifler, bölgesel veya küresel balıkçılık koruma politikalarının oluşturulması[96] ve kabul edi-

---

[91] BARTHEL, K. G. : "Is Marine Research an Economic Factor in Europe?", [EHLERS, P. – MANN-BORGESE, E. – WOLFRUM, R. (ed.): *Marine Issues: From a Scientific, Political and Legal Perspective*, La Haye 2002], s. 272.

[92] Deniz sularının hareketi, içeriği, çözülmemiş mineral ve gazlar, dalgadan enerji üretimi gibi. Bkz. WENK, E.: *The Politics of the Ocean*, London 1972, s. 7.

[93] UN: *MSR Report*, s. 684.

[94] Deniz altı volkanik faaliyetlerin tetiklediği su sirkülasyon sistemi olan hidrotermal kaynaklar (*hydrothermal vents*), enerji elde edilebilmesi yanında çevresinde kendine özgü bir ekosisteme de sahiptir. 1977 yılında hidrotermal enerjiden sızan ışık ve kükürt ile fotosentez yapabilen bakterilerin keşfi, biyoloji bilimindeki en önemli buluşlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. CHILDRESS, J. J. – FELBECK, H. – SOMERO, G. N. (Çev. HALATÇI, F.): "Denizin Derinliklerinde Ortak Yaşam", [GOULD, J. L. – GOULD, C. G. (ed.): *Olağan Dışı Yaşamlar*, Ankara 2005], s. 61; GLOWKA, L.: "Putting Marine Scientific on a Sustainable Footing at Hydrothermal Vents", Marine Policy, 2003, C. XXVII, s. 303; BACKER, H.: "Hydrothermal Activity on the Ocean Floor – Development of a New Field of Research", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 504.

[95] "Okyanus Dibinde Fotosentez", http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/biyoloji/S-452-11.pdf (16 Şubat 2008).

[96] SIMPSON, A. C.: "The Role of Research in Fisheries Development", Marine Policy, 1978, C. II, S. 3, s. 212.

lebilir uluslararası deniz hukuku düzenlemelerinin yapılmasına ışık tutması kadar[97] adeta bir ilaç deposu gören okyanuslardan[98] daha etkin yararlanılmasını mümkün kılmaktadır.

4- Deniz Cansız Kaynaklarının Korunması ve İşletilmesi

Deniz jeoloji ve jeofizik çalışmaları, deniz altı yerkabuğu hakkında bilgi birikimini arttırması yanında, deniz cansız kaynaklarının keşfi ve işletilmesini de mümkün kılmıştır[99]. Aslında modern anlamda deniz araştırmaları ile deniz kaynaklarının keşfi ve işletilmesi birbiriyle bağlantılı devam etmiştir. Örneğin derin okyanus tabanında bulunan manganez yumruları[100], *H Chalenger'in* 1873–76 yılları arasında yaptığı deniz araştırmaları sırasında keşfedilmiştir.

Teknolojik gelişmelerin okyanus tabanının daha derinlerine inmesine imkân sağlaması, kaynakların işletilmesinin tür ve miktarını da arttırmıştır[101]. Özellikle deniz araştırmalarının karadaki araştırmalara göre daha hızlı ve ekonomik olması denizden petrol üretim sektörünün çabuk gelişimine neden olduğu görülmektedir[102]. Zira 1970'li yıllarda 30 kadar devlet denizden petrol çıkarabilirken[103], 2000 yılı başlarında bu sayı 51'e ulaşmıştır[104].

---

97 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 15.

98 Deniz ve okyanusların yeni etken bileşiklerin elde edilmesi için önemli bir kaynak olduğu ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru anlaşılabilmiştir. ERGENE, B. – KONUKLUGİL, B.: "Denizler Yeni İlaç Kapısı mı?", Bilim ve Teknik Dergisi, 2009, S. 503, s. 60.

99 VALLEGA, A.: "Oceanography for Ocean Science" Geojournal, 1999, C. XLVII, s. 514.

100 Manganez yumruları, 1-10 cm çapında, siyah renkte ve küre ya da elips şeklinde olup, 5000 m. derinlikte bulunan değerli madendir. TURGAY, M. I.: "Deniz Hukuku ve Denizdeki Mineral Kaynakları", Madencilik, 1984, C. XXIII, S. 2, s. 47.

101 Uzun zamandır zengin maden yataklarına sahip olduğu bilinmesine rağmen deniz tabanının ekonomik olarak işletilmesi gelişmiş birkaç devlet tarafından ancak 20. yüzyılın başlarında mümkün olmuştur. REY, L.: "Resource Development in the Arctic Regions: Environmental and Legal Issues", [DALLMEYER, D. G. – DeVORSEY, L. (ed.): *Rights to Oceanic Resources*, London 1989], s. 167.

102 1876 yılında karadaki petrol üretimini bir devamı başlayan denizde petrol üretimi, 1947'de 8 metre su derinliğindeki sondaj çalışmalarıyla devam etmiştir. 1967'de 104 metre, 1978'de 312 metre, 1988'de 412 metre su derinliğe ulaşılmıştır. Meksika Körfezi'nde 1992 yılında 2292 metre su derinliğe ulaşılırken, 2000 yılı başlarında 7600 metre su derinliğinde petrol aranması başarılmıştır. Bkz. *Deniz ve Denizaltı (Denizel) Enerji Kaynakları, Maden ve Endüstriyel Hammaddeler Alt Grubu Raporu*, TUBİTAK Yayını, Ankara 2002, s. 3 (TUBİTAK: *Deniz Enerji*).

103 DEMİRSOY, S.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler ve Madencilikle İlişkisi", [*Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik III. Kongresi*, Maden Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara 1973], s. 74.

104 Deniz çevresinden elde edilen petrol 2002 yılı Dünya üretiminin %20'sine erişmiştir. Bkz. TUBİTAK: *Deniz Enerji*, s. 1.

MSR faaliyetlerinden elde edilen veriler, okyanuslardan alternatif enerji üretimi konusunda daha etkin yararlanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu konuda oluşacak bilgi birikimi deniz akıntı ve dalgaları[105] ile deniz altı jeotermal kaynaklardan enerji üretimi projeleri[106] gibi çevre açısından daha az zararlı olacak yöntemlerin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Deniz jeolojik ve jeofizik alanında yirmi yıldır sürdürülen uygulamalı çalışmalar, okyanus tabanı hakkında elde edilen önemli bilgiler yanında, maden kaynakları ile volkanik ve sismik faaliyetler konusundaki bilgi birikimini arttırmıştır. Halen cevaplandırılması gereken sorular olmasına rağmen karasal ve deniz tektonik hareketlerini birleştiren kavramsal bir çatı sağlanabilmiştir. Aynı zamanda bu bilgi birikimi, deniz kaynaklarının daha rasyonel işletilmesine yönelik olarak Uluslararası Deniz Yatağı Komitesi'ne bir referans da teşkil etmektedir[107].

D) MSR'NİN ALT DİSİPLİNLERİ

Doktrinde MSR'nin, genel olarak, "deniz fiziği (*marine physics*)", "deniz kimyası (*marine chemistry*)", "deniz biyolojisi (*marine biology*)" ve "deniz jeoloji ve jeofiziği (*marine geology and geophysics*)" şeklinde dört alt ayrı bilimsel disiplinle sınıflandırıldığı görülmektedir[108]. Deniz kirliliği, kaynakların korunması ve küresel iklim değişikliği gibi çözüm bulunması gereken acil sorunlar nedeniyle "hidrografi (*hydrograph*)" ile "deniz meteoroloji ve iklim bilimi (*marine meteorology and climatology*)"ni de MSR disiplini içinde sayan çalışmalara da rastlanmaktadır[109].

---

[105] 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan deniz dalgalarından enerji üretimi çalışmaları 1970'li yıllarda hızlanmış ve 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. Ekonomik anlamda verimliliğinin düşük olması ilginin azalmasına neden olsa da son yıllarda sınırlı petrol kaynakları ve çevreye olan duyarlılık nedeniyle konu tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Tarihsel gelişim için bkz. CHARLIER, R. – JUSTUS, J. R.: "Ocean Energy: Historical Development of its Harnessing", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 499.

[106] Günümüzde denizaltı jeotermal enerji üretimi pahalı olması nedeniyle kısa ve orta vadede enerji üretimi beklenmemektedir. TUBİTAK: *Deniz Enerji*, s. 115.

[107] UN: *MSR Report*, s. 686.

[108] UN: *MSR Report*, s. 684; BROWN, E. D*: Law of the Sea*, s. 419; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 6; ERKONAK, H. – ŞAHİN, R.: "Deniz Bilimleri Araştırmaları", s. 11.

[109] WEGELEIN, F. H.: *Marine Scientific Research*, Boston 2005, s. 15 (*MSR*). Yazar, genellikle MSR ile eş anlamlı kullanılmakta olduğunu ifade etmekle birlikte, "oşinografi"yi bir MSR alt disiplini olarak saymaktadır. Kanaatimizce oşinografi, bir MSR'nin alt disiplini olmayıp kendisidir. Bu alt disiplinlere "balıkçılık biyolojisi (*fishering biology*)"nin de eklenmesi gerektiğini savunan görüşlerde mevcuttur. Bkz. RONQUILLO, A. I. – LIE, U.: "Developing the Marine Scientific and

1- Deniz Fiziği

Deniz fiziği (fiziksel oşinografi) denizlerin; akıntı, dalga, gelgit, su dolaşımı gibi okyanuslardaki hareketlerin bütün formları ile görsel, işitsel ve yoğunluk gibi deniz suyunun fiziksel özellikleri ile ilgili bir bilim dalıdır[110]. Çoğunlukla suyun bileşimi, yapısı ve hareketi, atmosfer ve okyanus arasında karşılıklı etkileşimi ve okyanus atmosfer bağlantısı anlaşılması amacı taşımaktadır[111]. Fiziksel oşinografi çalışmaları; uydular, derin okyanus şamandırası, su üstü ve altı araçları gibi karışık teknolojilerle desteklenmektedir. Gelişen teknolojiye paralel olarak, günümüzde daha çok uydu ve hava araçları kullanılmaktadır[112].

2- Deniz Kimyası

Deniz kimyası (kimyasal oşinografi), deniz suyunun karışık kimyasal özellikleri ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Genel olarak bunlar: okyanusların tuzluluk çalışmaları, karbon, nitrojen ve diğer atmosferik gazların küresel kimyasal dengesinde okyanusların rolü, nehirler tarafından okyanuslara taşınan kimyasalların sonuçları, hidrotermal kimyasal sistemler, trityum ve kloraflora karbon gibi ticarî kimyasalların okyanus sirkülâsyonunda kullanımıdır[113]. Çözülmemiş oksijen, pH ve tuzluluk ile bakır, demir, çinko, katminyum, cıva ve kobalt gibi ticarî elementlerin deniz çevresinin önemli parametreleri olduğu değerlendirildiğinde, kimyasal oşinografinin özellikle canlı ve cansız kaynakların kontrolü açısından taşıdığı önem daha iyi anlaşılacaktır[114]. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde, kimyasal oşinografinin gelişiminin diğer deniz bilimlerine göre çok yavaş olduğu bildirilmektedir[115].

Technological Capacity of States", [*IOC Workshop Report No. 32 – Supplement*, Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (IOC) Yayını, Paris 1982], s. 141.

110 ERKONAK, H. – ŞAHİN, R.: "Deniz Bilimleri Araştırmaları", s. 11; WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 14. Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (*Intergovernmental Oceanographic Commission* – IOC)'nun resmî fiziksel oşinografi tanımı ve geniş bilgi için bkz. "Physical Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&nodeid=gen11Srv32Nme37_141&action=content (16 Şubat 2008).

111 QUASIM, S. Z.: "New Ocean Regime and Marine Scientific Research", [*IOC Workshop Report No. 32 – Supplement*, IOC Yayını, Paris 1982], s. 96.

112 UN: *MSR Report*, s. 685.

113 "Chemical Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&nodeid =gen11Srv32Nme37_139&action=content (15 Şubat 2008).

114 UN: *MSR Report*, s. 685.

115 QUASIM, S. Z.: "New Regime", s. 97.

3- Deniz Biyolojisi

Deniz biyolojisinin (biyolojik oşinografi) çalışma konusunu, okyanuslarda bulunan tüm canlı formları ile deniz yaşamının okyanusların fiziksel ve kimyasal özelliklerine olan etkileri oluşturmaktadır. Temel hedefi deniz türlerinin dağılımı, çeşitliliği ve üretimini ile bunların kontrolünde temel bir anlayış oluşturmak[116] olan biyolojik oşinografi, özellikle deniz canlı kaynaklarının korunması ve işletilmesiyle doğrudan ilgili bulunmaktadır[117]. Deniz biyolojisi alanında yapılan temel çalışmalar, geniş bilimsel alanda geliştirilen genetik teoriler ve tekniklerin uygulanmasına yeni ufuklar açmıştır. Özellikle insanoğlunun sinir ve kas sisteminin daha iyi anlaşılması ve yeni ilaçların keşfi gibi genel biyolojinin gelişmesine önemli katkılarda bulunduğu bildirilmektedir[118].

4- Deniz Jeoloji ve Jeofiziği

Deniz jeoloji ve jeofiziği (jeolojik oşinografi), suyla kaplanmış yerkabuğunun jeolojik çalışmaları ile ilgili bir MSR alt disiplinidir. Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Kanununun[119] 2(d) maddesi deniz jeofiziği deyimini, "arzın denizler üzerinde mağ-netik, gravimetrik ve sismik özelliklerini ve arzın denizler altında kalan bölgesindeki yapıyı inceleyen, bunların askerî, akademik ve ekonomik kıymetlendirilmesini yapan ilim dalı" olarak tanımlamaktadır.

Deniz jeologları, deniz tabanının biçimi veya topografyası, taban tortularının dağılımı ve tipi, deniz tabanı kayaların bileşimi ve yapısı ile Dünya'nın jeolojik evriminin anlaşılması üzerinde uğraşmaktadırlar[120]. Jeolojik oşinografi günümüzde, hidrokarbonlar dâhil, cansız kaynakların keşfi ve işletilmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Kıyıdan uzaktaki hidrokarbon stoklarının araştırılmasındaki ve

---

[116] "Biological Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&action= content&nodeid=gen11Srv32Nme37_138 (15 Şubat 2008).
[117] QUASIM, S. Z.: "New Regime", s. 98.
[118] UN: *MSR Report*, s. 685.
[119] RG. 7.6.1973, Sayı: 14557.
[120] "Geological Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&nodeid=gen11Srv32 Nme 37_140&action=content (15 Şubat 2008).

işletilmesindeki olanaklarıyla gelişmiş devletlerin bu bilim dalından önemli ölçüde faydalandıkları görülmektedir[121].

II. MSR VE BENZER KAVRAMLAR

UNCLOS'da, denize ilişkin bilimsel araştırmayı ifade etmek üzere farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin XIII. bölümde "denize ilişkin bilimsel araştırma (m*arine scientific research*)" terimi kullanılırken, 87 ve 123. maddelerde "bilimsel araştırma (s*cientific research*)", 19 ve 40. maddelerde ise sadece "araştırma (r*esearch*)" ifadesi tercih edilmiştir. Hatta MSR'yi düzenleyen XIII. bölümde "bilimsel araştırma" ifadesi kullanılmaktadır (UNCLOS m. 258-263). MSR terimi yanında benzer ifadelerin kullanılması hukukî kargaşa yanında MSR'den beklentileri zayıflatmaktadır. Terminoloji farklılığını unutma ya da yazım hatasına bağlamak mümkün olmadığından çalışmanın bu kısımda, MSR terimi ile benzer kavramlar incelenerek, ortak ya da farklı noktalar belirlenmeye ve bir kavram birliği oluşturulamaya çalışılmıştır.

A) MSR VE BİLİMSEL ARAŞTIRMA

Deniz hukuku anlamında MSR ile bilimsel araştırma kavramları arasında, anlamsal olmaktan ziyade, pratik amaç ve hedefler açısından bir farklılık bulunmaktadır. Bilimsel araştırma, genel bir sorun üzerinde çözüme ulaşmak için yapılırken, MSR faaliyetlerinde araştırmanın hedefi deniz çevresi ile sınırlandırılmıştır[122]. Bu kapsamda daha özel ve dar bir kavram olan MSR, genel anlamdaki bilimsel araştırmanın bir alt faaliyet alanı olup, doğrudan deniz çevresi ile ilgili olarak yürütülen bilimsel nitelikli araştırmaları göstermektedir[123].

Bununla birlikte deniz çevresinde yürütülen bir bilimsel araştırmanın, MSR olarak kabul edilebilmesi için faaliyetin deniz çevresinde yürütülüyor olması tek başına yeterli değildir. Araştırmanın aynı zamanda deniz çevresini hedef alması da

---

[121] ERKONAK, H. – ŞAHİN, R.: "Deniz Bilimleri Araştırmaları", s. 12; QUASIM, S. Z.: "New Regime", s. 99; UN: *MSR Report*, s. 686.

[122] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 124; BIRNIE, P.: "Law of the Sea and Ocean Resources: Implications for Marine Scientific Research", The International Journal of Marine Coastal Law (IJMCL), 1995, C. X, S. 2, s. 241.

[123] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 78.

gerekmektedir. Wegelein'in verdiği örnekte olduğu gibi uydu aracılığıyla insansız bir gemiyi uzaktan yönlendirerek sadece denizde yolculuk etmesini sağlamayı amaçlayan bir araştırma, deniz çevresi ile doğrudan ilgili olmadığından, MSR faaliyeti olarak kabul edilmemektedir[124].

MSR'nin, "temel" ve "uygulamalı" bütün bilimsel araştırmaları kapsayıp kapsamadığı da tartışmalıdır. Soons, olağan anlamında MSR terimi her ne kadar temel ya da uygulamalı her iki bilimsel araştırmayı kapsıyor olsa da UNCLOS'un belirli bazı uygulamalı bilimsel araştırma faaliyetlerini hariç tuttuğunu belirtmektedir[125]. Çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak inceleneceği gibi UNCLOS'un XIII. bölümünde bilimsel araştırma türleri arasında bir ayrıma gidilmemekle birlikte 246(3) maddesinde "bütün insanlığın çıkarı uğruna, deniz çevresi hakkında bilimsel bilgileri artırmak amacıyla yürütülen" bilimsel araştırma projelerinden, 246(5)(a) maddesinde ise canlı veya cansız kaynaklarının araştırılması ve işletilmesine doğrudan yansıması olan MSR'den bahsetmektedir. Bu açıdan MSR, deniz kaynaklarının ekonomik amaçla araştırılması veya işletilmesine doğrudan hizmet etmeyen "temel" ya da "uygulamalı" her türlü bilimsel araştırmayı kapsamaktadır[126].

Sonuç olarak UNCLOS'da MSR ve "bilimsel araştırma" kavramları, hedef ve faaliyet alanı olarak birbirinden farklı iki hukukî kavram olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan MSR kapsamına dâhil olmayan bilimsel araştırmalar, UNCLOS'un XIII. bölümü hükümlerine değil genel uluslararası hukuk ve deniz hukuku kurallarına göre yürütülmelidir.

B) MSR VE HİDROGRAFİK ÖLÇÜMLER

UNCLOS 21(1)(g) maddesinde MSR ile birlikte "hidrografik ölçümler (*hydrographic surveys*)"den, 19(2)(j) maddesinde ise sadece "araştırma veya ölçüm faaliyetleri (*research or survey activities*)"nin yürütülmesinden bahsedilmektedir.

---

[124] WEGELEIN, F. H..: *MSR*, s. 79.

[125] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s.125.

[126] Subramaniam, "tamamen bilimsel araştırma" ile "bilimsel araştırma serbestliği" ayırımının devletlerin teknolojik gelişmişlik farklılığından kaynaklandığını, balıkçılık, petrol veya maden keşfi ve işletilmesi veya askerî uygulamalarda, "tamamen bilimsel araştırma" da dâhil olmak üzere bütün bilimsel araştırmaların kullanıldığını belirtmektedir. SUBRAMANIAM, R. R.: "Marine Scientific Research: A Scientist's Perspective", [ANAND, R. P. (ed.): *Law of the Sea, Caracas and Beyond*, La Haye 1980], s. 307.

MSR ile hidrografik ölçüm (veya sadece ölçüm) terimlerinin farklı faaliyetleri anlamlandırıp anlamlandırmadıklarının belirlenebilmesi için öncelikle hidrografi ve hidrografik ölçüm faaliyet terimlerinin tanımlanması gerekmektedir.

Hidrografi; Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Kanunu'nun 2(b) maddesinde, "denizler, nehirler ve diğer sular ile bunları çevreleyen kıyı şeridindeki seyir emniyeti ve kolaylığı için bilinmesi gereken bütün temel unsurları ölçen ve inceleyen ve bunları denizcilerin kullanmalarına elverişli bir şekilde yayınlayan bilim dalı", Uluslararası Hidrografi Teşkilatı (*International Hydrographic Organization* - IHO) tarafından ise "öncelikle deniz ulaşımı olmak üzere, deniz çevresinin korunması, araştırılması ile hava tahmin hizmetleri gibi denizlere yönelik amaç ve faaliyetler için deniz ve kıyı bölgelerinin niteliklerinin ölçülmesi ve tanınmasını amaçlayan uygulamalı bilim dalı" olarak tanımlanmaktadır[127]. Hidrografik ölçüm ise genel olarak ulaşım güvenliğinin sağlanması ve ulaşım haritalarının yapılmasına yönelik ölçüm faaliyetleri şeklinde tanımlanmakta olup[128], genel olarak su kütlesi ve deniz tabanının içerik ve niteliği ile gel-gitlerin akıntı, yükseklik ve zamanın belirlenmesine yönelik ölçüm faaliyetlerini kapsamaktadır[129].

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığı üzere, hidrografik ölçüm faaliyetleri deniz ulaşımının güvenliğine yönelik faaliyetlerle birlikte deniz çevresinin korunması ve hava tahmini yapılması gibi ölçümleri de içerdiğinden, teorik anlamda hidrografik ölçümleri MSR faaliyetlerinin dışında tutmak oldukça zor görünmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar oşinografik araştırma alet ve yöntemlerinin benzerleri kullanılsa da, uygulamada hidrografik ölçüm ile MSR faaliyetlerinin karıştırılması ihtimalinin oldukça düşük olduğu bildirilmektedir. Zira hidrografik ölçüm yapan bir gemi, rotası boyunca düzenli bir hat üzerinde örnek toplarken, oşinografik bir gemide bu faaliyet daha rastlantısal olmak zorundadır[130]. Bu anlamda bir geminin, seyir güvenliği için

[127] "Background Information", http://www.iho.shom.fr/ (22 Şubat 2008).
[128] ROACH, J. A.: "MSR", s. 60.
[129] BATEMAN, S.: "Hydrographic Surveying in the EEZ: Differences and Overlaps with Marine Scientific Research", Marine Policy, 2005, C. XXIX, s. 167; XUE, G.: "Marine Scientific Research and Hydrographic Survey in the EEZs: Closing up the Legal Loopholes?", [NORDQUIST, M. H. – KOH, T. B. – MOORE, J. N. (ed.): *Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*, Leiden 2009], s. 217.
[130] Ayrıntılı bilgi için bkz. BATEMAN, S.: "Hydrographic Surveying", s. 168.

suyun derinliğini ölçmesi bir hidrografik ölçüm faaliyeti iken bunu denizin özelliğini tespiti maksadıyla yapması bir MSR faaliyeti anlamına gelmektedir.

UNCLOS'da farklı terimler kullanılmasından yola çıkaran ABD gibi denizci devletlerin, hidrografik ölçümlerin bir MSR faaliyeti olmadığını ve bu nedenle UNCLOS'un XIII. bölümüne tâbi olmadığını iddia ettikleri görülmektedir[131]. MSR ile hidrografik ölçüm ya da diğer ölçüm faaliyetlerinin ayrı birer kavram olup olmadığı konusu, "Deniz Hukuku Uzmanları İstişare Kurulu (*Advisory Body of Experts on the Law of the Sea* - ABELOS)"un 11-13 Haziran 2001 tarihli toplantısı esnasında gündeme gelmiş ancak herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır[132]. Doktrinde hidrografik ölçüm faaliyetlerinin MSR'nin bir parçası veya alt disiplini olmadığı ve MSR rejimi dışında farklı bir hukuki rejime tâbi olacağı konusunda genel bir eğilim bulunmaktadır[133]. Bu nedenle zararsız veya transit geçiş uygulaması dışında kıyı devletinin iznine ihtiyaç duyulmaksızın yürütülebilmektedir[134].

Hidrografik ölçüm faaliyetleri ile MSR farklı deniz hukuku kavramları olarak kabul edilmelidir. Zira MSR'nin aksine hidrografik ölçüm faaliyetlerinde öncelikli amaç deniz çevresine ait bilgi birikiminin arttırılmasından ziyade seyir güvenliğini sağlamaktır. Bu nedenle hidrografik ölçüm faaliyetlerinin hukukî statüsünün genel deniz hukuku kurallarına göre belirlenmesi gerekmektedir.

---

[131] Buna göre UNCLOS'da ölçüm veya hidrografik ölçüm yapılması; zararsız, transit, takımada geçişleri esnasında yasaklanılmıştır. Münhasır ekonomik bölgede geçiş serbestliği ilkesi gereğince bu faaliyetler kıyı devletinin kısıtlaması olmaksızın yürütülmelidir. Bkz. ROACH J. A. – SMITH R. W.: *International Law Studies*, *Excessive Maritime Claims*, V. 66, Newport 1994, s. 247; Ayrıca bkz. WILSON, B. – KRASKA, J.: "American Security and Law of the Sea", Ocean Development and International Law, 2009, C. XL, S. 3, s. 283; KEYUAN, Z.: "Law of the Sea Issues Between the United States and East Asian States", Ocean Development and International Law, 2008, C. XXXIX, S. 1, s. 78.

[132] Tartışmalar MSR ile hidrografik ölçü arasında açık bir farklılığın belirlenip belirlemeyeceği ve hidrografik ölçüm faaliyetlerinin MSR'ye dâhil olup olmayacağı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bkz. *Report of the First Session Paris 11-13 June 2001*, IOC Yayını, Paris 2002, s. 11.

[133] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 157; WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 80; ROACH, J. A.: "MSR", s. 60. Yazar açık olarak münhasır ekonomik bölgede hidrografik ölçüm faaliyetleri için kıyı devletinin izninin gerekli olmadığını ifade etmemekte sadece bu konuda UNCLOS'un sessiz kaldığını belirtmektedir.

[134] Aksi görüş için bkz. XUE, G.: "Marine Scientific Research and Hydrographic Survey", s. 222. Yazar, UNCLOS'ta öngörülen MSR rejiminin aksamaması için münhasır ekonomik bölgedeki hidrografik ölçümlerin, kıyı devletinin yetkisi altında olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

C) MSR VE KEŞİF AMAÇLI ARAŞTIRMA

UNCLOS'un XIII. bölümünde bilimsel araştırma türleri arasında açık bir ayrıma gidilmemekle birlikte, 246(5)(a) maddesinde "keşif amaçlı araştırma (*exploration research*)"dan bahsedilmektedir. Kıyı devletine, münhasır ekonomik bölgede "…canlı veya cansız kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan önemli" olan MSR projelerine rıza göstermeyebileceğini düzenleyen maddede keşif amaçlı araştırmaya diğer MSR faaliyetlerinden farklı bir statü verilmektedir. Bu farklılık keşif amaçlı araştırmaların, MSR kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmasını beraberinde getirmektedir.

Genel anlamda keşif (*exploration*); bilinmeyenin bulunması amacıyla yapılan araştırma veya yolculuk[135], sistematik bir araştırıma yapma veya yürütme[136] olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, keşif araştırması ile MSR arasında bir ayrımın çizilmesi için yetersiz kalmaktadır. Zira her iki faaliyette de detaylı, dikkatli ve sistematik bir veri toplama işlevi bulunmaktadır. Bu anlamda pratikte, keşif ile bilimsel araştırma arasında bir farklılığın çizilmesi oldukça zor görünmektedir[137].

UNCLOS'ta keşif kavramı açık olarak tanımlamamış olsa da, kavramın doğal kaynakların işletilmesine yönelik faaliyetin bir parçası olarak daha özel ve farklı bir anlamda kullanıldığı görülmektedir[138]. Bu özel anlam, UNCLOS'un 56(1)(a) maddesinde ve "Keşif ve İşletme ve Yönetimin Temel Koşullar" başlıklı EK III'ün 17(2)(b)(ii) maddesinde açık şekilde görünmektedir. Buna göre keşif, "özel bölgenin derinlemesine ölçülmesine, bu bölge için madenciliğe yönelik aletlerin yapımı ve yerleştirilmesi ile madencilik ve işleme sistemlerinin testi amacı için küçük ve orta ölçekli planların çizimi ve inşa edilmesine yeterli sürede" olacağı düzenlenmektedir. Ayrıca UNCLOS'un 56(1)(a) maddesinde keşif, yine doğal kaynakların araştırılmasına yönelik olarak işletme kavramı ile birlikte kullanılmaktadır.

---

[135] Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi, "Güncel Türkçe Sözlük", http://tdk.org.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA (16 Şubat 2008); http://en.wikipedia.org/wiki/Exploration (16 Şubat 2008).

[136] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 84; Ayrıca bkz. "The Free Dictionary", http://www.thefreedictionary.com/exploration (16 Şubat 2008).

[137] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 84.

[138] PUGH, D.: "Criteria and Guidelines for Ascertaining the Nature and Implications of MSR", [*IOC/ABE-LOS I/7*, IOC Yayını, Paris 2001], s. 3.

ISA'nın, Bölge'de polimetalik tortuların keşfi ve işletilmesiyle ilgili düzenlemesinde "keşif" kavramını bilimsel araştırmadan farklı tanımladığı görülmektedir. Söz konusu düzenlemede keşif kelimesinin, "Bölge'nin polimetalik tortu stoklarının araştırılması, bu tür stokların analizi, madenciliğe, taşımaya, toplamaya yönelik sistem ve araçların testi ile çevresel, teknik, ekonomik, ticarî ve işletmeye yönelik yürütülebilen diğer çalışmalar" anlamına geldiği belirtilmektedir[139]. Soons da keşfi, bu özel anlamda, yani "doğal kaynakların ekonomik amaçlar için işletilmesine yönelik olarak yürütülen her türlü veri toplama" faaliyeti olarak tanımlamaktadır[140].

Sonuç olarak UNCLOS'da keşiften bahsedilirken, ekonomik bir amaç ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda keşif, deniz çevresinin anlaşılması amacıyla yürütülen MSR faaliyetlerinden ayrılmakta[141] olup, UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine tâbi bulunmamaktadır[142]. Bununla birlikte Soons, doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan öneme sahip ancak bu kaynaklardan yararlanmasına hizmet etmeyen bilimsel araştırmaların MSR olarak nitelendirilmesi gerektiğini düşünmektedir[143]. Bu bağlamda canlı kaynakların korunması gibi doğal kaynaklarla doğrudan ilgili ancak ekonomik amaç gütmeyen bilimsel araştırmalar MSR kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak deniz çevresine yönelik yürütülen tamamıyla bilimsel bir araştırmanın sonuçları ekonomik amaçlara yönelik olarak kullanılması her zaman ihtimal dâhilinde[144] olduğundan, bu tür araştırmalar içinde kıyı devletinin izin vermeme yönünde takdir hakkının bulunduğu kabul edilmelidir.

D) MSR VE DENİZ ARKEOLOJİSİ

Genel anlamda deniz arkeolojisi (*marine archeology*), "denizlerdeki geçmişe ait kültürel materyal veya insan kalıntılarının arkeologlar tarafından çıkarılması veya

---

[139] ISA: "Relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area", s. 35.
[140] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 125.
[141] Ancak amaç unsurunun tespiti her zaman için mümkün olmadığından IOC, devletler ile bilim adamları arasında yakın işbirliği önermektedir. Bkz. PUGH, D.: "Criteria and Guidelines", s. 6.
[142] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 125; STEVENS, L. R.: "Handbook for International Operations of U.S. Scientific Research Vessels", http://www.gso.uri.edu/unols/for_cln/for_cln.html (18 Aralık 2008); BURKE, W. T.: *International Law of the Sea, Documents and Notes*, Washington 1987, s. 17 (*International Law of the Sea*).
[143] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 170.
[144] KNAUSS, J.: "Development of the Freedom", s. 106.

yorumlanması" faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır[145]. Deniz arkeolojisinin genel anlamda bilimsel araştırmaların bir alt faaliyet alanı olduğu aşikârdır. Bununla birlikte UNCLOS veya diğer deniz hukuku düzenlemelerinde deniz arkeolojik faaliyetlerinin, MSR'nin kapsamına dâhil olup olmadığına yönelik açık bir kural bulunmamaktadır.

Doktrinde, MSR'nin doğal deniz çevresini araştırma konusu yapmasına karşılık deniz arkeolojisinin, doğrudan insan yapımı kalıntıları hedef seçmesi nedeniyle MSR faaliyeti olarak kabul edilmemesi gerektiği yönünde genel bir uzlaşı bulunmaktadır[146]. Örneğin Soons, deniz arkeolojisinin, doğal deniz çevresinden ziyade insan yapımı tarihî ve kültürel nesnelerin incelenmesi ve çıkarılmasını kapsaması nedeniyle MSR olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünmektedir[147]. Deniz arkeolojisi ile MSR arasında kesin bir farklılık olduğunu düşünen Wegelein'e göre deniz arkeolojisi, deniz batıkları gibi deniz çevresinde kaybolan insan yapımı nesneler veya daha genel olarak insanlığın mevcut eserlerini, MSR ise tersine deniz çevresi, unsurları ve insan ilişkilerinin etkilerini inceleme konusu yapmaktadır[148]. İnsanlığın bilimsel bilgi seviyesini arttırması ve bilimsel metot uygulaması bakımıyla MSR olarak kabul edilmesinin önerilebileceğini vurgulamakla birlikte Strati de deniz arkeolojik araştırmanın, doğal çevre ve kaynaklarını inceleme konusu yapan MSR'nin kapsamı içinde bulunmadığını düşünmektedir[149]. Frost ise sualtı arkeolojisinin MSR kapsamına dâhil olmadığı şeklindeki görüşün, sualtı kültürel mirasının kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının bir parçası olmaması ve sualtı arkeolojisinin deniz çevresinin bilimsel araştırılması olarak kabul edilmemesiyle desteklenebileceğine işaret etmektedir[150].

---

[145] STRATI, A: *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea*, La Haye 1995, s. 9 (*Underwater Cultural Heritage*). Yazar, doktrinde deniz arkeolojisi kavramıyla birlikte (veya yerine), "sualtı arkeolojisi (*underwater archaeology*)", "*nautical archaeology*" veya "*maritime archaeology*" terimlerinin de kullanıldığını ancak sualtı arkeolojisi teriminin "araştırmanın yürütüleceği yeri sınırlamasına" karşılık, "özellikle su kütlesinde bulunanların çıkarılmasını kapsaması" nedeniyle, deniz arkeolojisi teriminin kullanılmasının tavsiye edildiğini bildirmektedir.

[146] Geniş bir değerlendirme için bkz. DROMGOOLE, S.: "Revisiting the Relationship Between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage", IJMCL, 2009, C. XXV, S. 1, s. 44.

[147] SOONS, A. H. A: *MSR*, s. 8 ve 275 (38 nolu dipnot).

[148] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 219.

[149] STRATI, A: *The Protection of the Underwater Cultural Heritage*, s. 42.

[150] FROST, R.: "Underwater Cultural Heritage Protection", Australian Yearbook of International Law, 2004, C. XXIII, S. 1, s. 33.

UNCLOS'un 149 ve 303. maddelerinde deniz arkeolojik ve tarihî eşyaların özel olarak düzenlenmesi, deniz arkeolojisinin MSR olarak kabul edilmemesi yönündeki genel görüşü destekler niteliktedir. Strati'nin de vurguladığı gibi "eğer 1982 Sözleşmesini (UNCLOS) yapanlar, deniz arkeolojisini MSR olarak kabul etmiş olsalardı bunu 149 ve 303. maddelerinde "arkeolojik ve tarihsel nitelikli nesneler" olarak tanımlama gereği görmezlerdi[151]". Bununla birlikte günümüz uluslararası hukukunda deniz arkeolojik ve tarihi eşyalar, "sualtı kültürel miras (*underwater cultural heritage*)[152]" olarak kabul edilmekte ve hukukî statüsü 2001 tarihli "Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Hakkında UNESCO Sözleşmesi (UNESCO *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage 2001* – UNESCO 2001 Sözleşmesi[153])'yle özel olarak düzenlenmektedir[154].

Her ne kadar deniz arkeolojisinin ilgi alanını tarihsel ve kültürel nitelikli sualtı batık, ören veya insanlığa ait kalıntıların gün yüzüne çıkarılması oluşturuyor olsa da bu nitelikli faaliyetleri MSR'den kolayca ayırmak mümkün görünmemektedir. Zira deniz arkeolojik ve tarihî eşyaların yerinin tespit edilmesi amacıyla yürü-

---

[151] STRATI, A: *The Protection of the Underwater Cultural Heritage*, s. 43.

[152] UNESCO 2001 Sözleşmesi'nin 1(1)(a) maddesinde sualtı kültürel mirası, "sürekli veya periyodik olarak en az 100 yıl su altındaki, kısmen veya tamamen kültürel, tarihi veya arkeolojik nitelikli insanlığa ait bütün kalıntılar" olarak tanımlanmaktadır. Sözleşmede sualtı ören, yapı, bina, insan yapımı eserler, insanlığa ait kalıntılar, gemi, uçak gibi araçlar, bunların yük veya muhteviyatları ile tarih öncesi nesneler sualtı kültürel miras olarak kabul edilirken, boru hatları, kablolar veya hâla kullanılmaya devam edilen tesisler kapsam dışında bırakılmaktadır.

[153] Sözleşme, 2 Kasım 2001 tarihinde kabul edilmiş ve 2 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeye ret oyu verdiği gibi sonradan taraf da olmamıştır. Sözleşmenin resmî metni ve diğer ayrıntılı bilgiler için bkz. http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/underwater-cultural-heritage/the-2001-convention/ (16 Şubat 2010).

[154] Sualtı kültürel mirasına yönelik faaliyetleri düzenleme ve yönetme konusunda üye devletlere; içsular, karasuları ve takımada sularında *münhasır hak* (UNESCO 2001 Sözleşmesi m. 7), bitişik bölgede sadece *hak* (UNESCO 2001 Sözleşmesi m. 8) bahşedilirken, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında ise açık bir yetki verilmemiştir. Sadece üye devletlerin, UNCLOS dâhil olmak üzere uluslararası hukuktan kaynaklanan egemen hak ve yetkilerine doğrudan müdahale eden her türlü faaliyeti yönetme ve düzenleme hakkı bulunmaktadır (UNESCO 2001 Sözleşmesi m. 10). Ayrıca bütün devletlere münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki sualtı kültürel mirası koruma yükümlüğü ve üye devletlere çeşitli bildirim yükümlülükleri getirilmiştir (UNESCO 2001 Sözleşmesi m. 9). Ayrıntılı bilgi için bkz. DROMGOOLE, S.: "2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage", IJMCL, 2003, C. XVIII, S. 1, s. 59-108; RAU, M. "The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea", Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2002, C. VI, s. 387-472; STRATI, A.: "The Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the Shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea to the Compromises of the UNESCO Convention", [STRATI, A. – GAVOUNELI, M. – SKOURTOS, N. (ed.): *Unsolved Issues and new Challenges to the Law of the Sea*, Leiden 2006], s. 21-62; Ayrıca bkz. GARABELLO, R. – SCOVAZZI, T. (ed.): *The Protection of the Underwater Cultural Heritage, Before and After 2001 UNESCO Convention*, Leiden 2003.

tülen bir araştırmadan elde edilen veri ve ölçüm sonuçları, deniz çevresi ve kaynaklarına ait pek çok bilgiyi de içerebilmektedir. Bu bilgiler başta kaynakların keşfi veya işletilmesi olmak üzere yenilebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi veya deniz çevresinin korunması hatta deniz alanlarının sınırlandırılması amacıyla da kullanılabilmektedir[155]. Bu itibarla kıyı devletlerinin çıkarlarının korunması ile deniz çevresi hakkında bilimsel bilginin arttırılması arasındaki dengenin korunmasının bir gereği olarak, UNESCO 2001 Sözleşmesi kapsamına giren faaliyetler hariç olmak üzere, deniz arkeolojik çalışmalarının MSR kapsamına dâhil olduğu kabul edilmelidir[156]. Bu şekilde sualtı kültürel mirası niteliği taşımayan arkeolojik ve tarihî eserlerin, ticarî amaçlar için keşfi veya işletilmesi de engellenmiş olacaktır[157].

E) MSR VE ASKERÎ AMAÇLI ARAŞTIRMA

UNCLOS'un XIII. bölümünde askerî veya sivil amaçlı MSR şeklinde herhangi bir ayrıma gidilmemesine rağmen 240(a) maddesinde MSR'nin, "münhasıran barışçıl amaçlar" için yürütüleceği belirtilmektedir. Bu bağlamda barışçıl amaçlar ifadesinin, askerî araştırmaları kapsam dışında bırakıp bırakmadığı şeklinde

---

[155] Bkz. DROMGOOLE, S.: "Revisiting the Relationship Between", s. 48. Örneğin, öncelik amacın sadece gemi enkazının yerinin tespit edilmesi olan bir sonar veya manyetik görüntüleme sitemi uygulamasıyla aynı anda binlerce mil karelik bir alana ait bütün veriler sistematik olarak kayıt altına alınabilmektedir.

[156] Aynı yönde bkz. DROMGOOLE, S.: "Revisiting the Relationship Between", s. 61. Yazar, UNCLOS'un arkeolojik ve tarihî değerlerin korunması düzenleyen 149 ve 303. maddelerinin, bir bütün olarak, MSR'nin kapsamına dahil olduğunu düşünmektedir.
Aksi görüş için bkz. STRATI, A: *The Protection of the Underwater Cultural Heritage*, s. 43. Yazar, arkeolojik keşfin MSR olarak kabul edilmesi şeklinde yorumun, kıyı devletlerine avantaj sağladığını ve sualtı kültürel varlıklara uygulanan mevcut rejim dikkate alındığında yanlış yola götüreceğini düşünmektedir. Aynı şekilde Giorgi, deniz arkeolojik çalışmalarının insanlığın deniz çevresi hakkındaki bilgi birikimini arttırmaya yönelik faaliyetlerden olmadığından, kıyı devletlerinin, MSR'ye ilişkin düzenleme ve yönetme yetkilerini, arkeolojik ve tarihî nesnelerin araştırılmasında kullanamayacağını ileri sürmektedir. Bkz. GIORGI, M. C.: "Underwater Archaelogical and Historical Objects", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. I, Dordrecht 1991], s. 570.
Deniz arkeolojik keşfin hukukî statüsünün tartışılması çalışmanın sınırlarını çok fazla aşmakla birlikte, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki arkeolojik keşif faaliyetlerine yönelik UNCLOS'ta herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde ise kıyı devletlerinin, bu deniz alanlarındaki deniz arkeolojik faaliyetleri düzenleme ve yönetme konusunda açık bir yetkisinin bulunmadığı kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. GIORGI, M. C.: "Underwater Archaelogical and Historical Objects", s. 571. UNESCO 2001 Sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra deniz arkeolojik araştırmaların hukukî statüsü net olarak belirlendiğinden, sözleşme kapsamına girmeyen deniz arkeolojik araştırmalara ilişkin UNCLOS'un MSR hükümlerinin kıyasen uygulanmasının, kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölge kıt'a sahanlığındaki hak ve yetkilerini düzenleyen UNCLOS'un 56, 60, 77 ve 80. maddelerinin ruhuna uygun düştüğü kabul edilmelidir.

[157] DROMGOOLE, S.: "Revisiting the Relationship Between", s. 59.

bir sorun ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle askerî araştırmaların ne oranda MSR kavramının içine dâhil olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Askerî faaliyetlerin[158] bir parçası olan "askerî araştırma" ifadesinin doktrinde kesin bir tanımı yapılmamakla birlikte bu nitelikli bir araştırmanın, "donanmanın taktiksel uygulamaları için askerî veya ekonomik nitelikli bilgi toplama, önemli gemi yollarına çeşitli algılayıcıların[159] yerleştirilmesi veya deniz yatağı ve kıyı şeridinin deniz yaşamı hakkında daha fazla bilgi elde etme faaliyetlerini yansıttığı" belirtilmektedir[160]. Askerî ölçüm (*military surveys*) ifadesi ise "askerî amaçlar için okyanus ve kıyı sularında deniz verisi toplanmasını kapsayan faaliyetler" şeklinde tanımlanmaktadır[161].

Kural olarak, "askerî amaçlar" için yürütülmesi nedeniyle MSR'den ayrılan askerî araştırma ve ölçüm faaliyetleri de deniz jeolojisi, jeofiziği, kimyası veya biyolojisi gibi MSR alt disiplinlerini kapsamakta olup elde edilen veriler MSR'de kullanılanlarla ile benzerlik göstermektedir[162]. Dolayısıyla MSR faaliyetinden elde edilen bir verinin askerî amaçlar için kullanılması[163] veya askerî araştırmadan elde edilen verinin ticarî amaçlar için kullanılması[164] mümkün olduğu gibi MSR faaliyeti sırasında askerî amaçlı bilginin elde edilmesi de her zaman ihtimal dâhilinde

---

158 Doktrinde askerî faaliyetler; normal gemi uygulamaları, görev gücü manevraları, hava araçlarının kaldırılması ve indirilmesi, askerî eğitim, askerî teçhizat uygulamaları, istihbarat toplanması, silah ve bomba testleri ve askerî ölçümleri içerdiği kabul edilmektedir. Bkz. ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and on the Continental Shelf", [*IOC/ABE-LOS I/11*, IOC Yayını, Paris 2001], s. 2 ("Access to Clearance").

159 Özellikle gemi yollarına sürüklenen denizaltı mayınlarının tespit edilmesine yönelik algılayıcılar.

160 FEDHILA, H.: "Naval Maneuvers and the Security of Coastal States", [GOLDBLAT, J. (ed.): *Maritime Security: The Building of Confidence*, New York 1992], s. 125.

161 Roach, bu tanımın ABD tarafından da kabul edildiğini bildirmektedir. Bkz. ROACH, J. A.: "Access to Clearance", s. 2.

162 HAIWEN, Z.: "The Conflict Between Jurisdiction of Coastal States on MSR and in EEZ and Military Survey", [NORDQUIST, M. H. – MOORE, J. N. – FU, K.C. (ed.): *Recent Developments in the Law of the Sea and China*, Leiden 2006], s. 328. Örneğin deniz memelilerinin çeşitli askerî amaçlar için kullanılmasına yönelik 1965 yılından itibaren yürütülen çalışmalarında, askerî teknikler yanında deniz biyolojinin bütün bilgi birikimi kullanılmıştır. Bkz. GÜLBAHAR, Z.: "Deniz Memelilerinin Mayın Harbinde Kullanımı", Harp Akademileri Dergisi, 2006, C. XVI, s. 39-44.

163 Askerî araştırmanın, denizlerdeki başlıca askerî faaliyetlerden biri olduğunu vurgulayan Vukas, MSR'den elde edilen bilginin çok büyük bir kısmının askerî amaçlar için de kullanılabildiğini belirtmektedir. Bkz. VUKAS, B.: "Military Uses of the Sea and the United Nations Law of the Sea Convention", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 469.

164 HAYASHI, M.: "Military and Intelligence Gathering Activities in the EEZ: Definition of Key Terms", Marine Policy, 2005, C. XXIX, s. 131.

bulunmaktadır[165]. Bu açıdan askerî araştırmalar ile MSR arasında kesin bir ayrım çizilmesinin çok pratik olmadığı görünmemektedir. Zira Ysern'inde belirttiği gibi, kıyı devletlerinin itirazlarına rağmen gizli olarak askerî amaçlı araştırma yürüten gelişmiş denizci devletlerin, bu faaliyetleri açık şekilde yapmak istemeleri pek rasyonel görünmemektedir[166].

Netice itibariyle askerî veya sivil amaçlı MSR faaliyetlerinin aynı ilke ve kurallara tâbi olduğunun kabul edilmesinin hem UNCLOS'a uygun hem de daha pratik olduğu görünmektedir[167]. Bu şekilde münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında askerî bir araştırmanın yürütülebilmesi, araştırmanın UNCLOS'un 301 maddesine uygun olması[168] yanında kıyı devletinin izninin alınması zorunlu olacaktır. Aynı zamanda araştırma sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulabilmesi için yine kıyı devletinin onayı aranacaktır.

---

[165] ILGAZ, H.: *Uluslararası Hukukta Ulusal Yetki Alanları Ötesindeki Deniz Alanlarında Devletlerin Bilimsel Araştırma Yapma Yetkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 69.

[166] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 295.

[167] Benzer görüş için bkz. SOONS, A. H. A: *MSR*, s. 133. Yazar yeni saldırı veya savunma silah denemelerinin bir MSR faaliyeti olarak kabul edilemediğinden bu tür kısıtlamaların herhangi bir pratik etkiye sahip olmayacağını düşünmektedir. Aksi görüşler için bkz. ROACH, J. A.: "Defining Scientific Research: Marine Data Collection", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 548; PEDROZA, R.: "Military Activities In and Over the Exclusive Economic Zone", [NORDQUIST, M. H. – KOH, T. B. – MOORE, J. N. (ed.): *Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*, Leiden 2009], s. 245. Askerî amaçlar için yapılması nedeniyle askerî araştırmaların bir MSR faaliyeti olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünen yazarlar, münhasır ekonomik bölgede bir açık deniz serbestliği olarak yürütülebileceğini ileri sürmektedir.

[168] VUKAS, B.: "Military Uses of the Sea", s. 470; BRUBAKER, D. R.: "Foreign Military Research in a Coastal State's Maritime Zones – Preliminary Analysis", [*FNI-Report 8/2001*, The Fridtjof Nansens Institute Yayını, Lysaker 2001], s. 21.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL GELİŞİM

Tarihsel derinliği denizcilik tarihinin ilk evrelerine kadar geriye uzanan MSR, önceleri daha çok seyahat, ticaret ve savaş gibi pratik amaçlar için yapılmış[1] ve bağımsız bir bilim dalı haline ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru gelebilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasının siyasî ve ekonomik gelişmeleri ise MSR'nin, uluslararası deniz hukuku kavramı olarak kodifiye edilme sürecini başlatmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nin güvenlik ve ekonomik kaygıları bu süreci hızlandırırken özellikle okyanusların askerî amaçlar için öneminin anlaşılması ve gelişen teknolojinin denizlerin derinliklerindeki canlı ve cansız kaynakların işletilebilmesine imkân vermesi kıyı devletlerini, MSR'yi kontrol altında tutmaya yöneltmiştir.

Uluslararası deniz hukuku kodifikasyon çalışmalarına kadar diğer deniz hukuku kurumları gibi MSR'de örf ve âdet hukuku kurallarına göre yürütülmüştür. MSR'yle ilgili hükümler içeren ilk uluslararası hukukî düzenleme ise 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi'dir. Deniz çevresinin korunması, ekonomik ve askerî çıkarlar konusundaki öneminin anlaşılması üzerine MSR, UNCLOS'da özel olarak düzenlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde MSR faaliyetlerine yönelik düzenlemelerin uluslararası hukukundaki gelişimi incelenerek tarihsel bir perspektif çizilmeye çalışılmıştır.

I. 19. YÜZYILA KADAR OLAN DÖNEM

Deniz araştırmalarına ilişkin örf ve âdet hukukunun oluştuğu bu dönem; insanlığın denizin gizemini çözmeye başladığı ve uzaklara deniz yolculuları yapma bilgi seviyesine ulaştığı 15. yüzyıla kadar olan kısım ile örf ve âdet hukukunun oluştuğu 19. yüzyıla kadar olan kısım olarak iki başlık altında incelenmiştir.

A) 15. YÜZYILA KADAR

Deniz biliminin başlangıç tarihi kesin olarak tespit edilememekle birlikte fiziksel oşinografi konusundaki yazıların M.Ö. 3000'e kadar geriye gittiği bildiril-

[1] GARRISON, T.: *Oceanography*, Belmont 1993, s. 25.

mektedir[2]. M.Ö. 1000 yıllarında Ege Denizi'nde büyük bir medeniyet kuran Polonezler'in, Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı çevresinde; hâkim rüzgârlar, dalgaların gücü ve sıklığı, gel-gitler, zemin topografyası, ulaşım teknikleri ve liman mühendisliği gibi alanlarda bilimsel araştırmalar yaptıkları bilinmektedir[3]. M.Ö. 900-700'lü yıllarda ise eski Yunanlılar, Cebelitarık Boğazı'nda Kuzey-Güney akıntılarını tespit etmişlerdir[4]. Yolculuğu etkileyen unsurlar ve yapılan gözlemlerin kayıt altına alınmasıyla, ilk deniz haritalarının M.Ö. 800 yıllarda çizildiği tahmin edilmektedir[5]. M.Ö. 50'li yıllarda deniz tabanındaki sediment[6] topluluğunu keşfeden Romalılar, M.S. 150'lerde yaptıkları haritalarda enlem ve boylamları göstermişlerdir[7]. M.S. 1000'li yıllarda Çinlilerin deniz ulaşımında küre, pusula ve astronomiye ait araç ve gereçleri kullanması[8] deniz ulaşımını kolaylaştırmış ve daha güvenli hale getirmiştir.

Yukarıdaki kısa tarihçeden de anlaşılacağı üzere deniz bilimi, deniz yolculuklarının kolaylaştırılması ve güvenliğinin sağlanmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve deniz ticaretinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Denizlerin fiziksel yapısı hakkında bilgi birikimini arttıran insanoğlu daha uzaklara yolculuk yapma konusunda cesaretlenmiştir.

B) DENİZ ARAŞTIRMALARI ÖRF VE ÂDET HUKUKUNUN OLUŞUMU

15 ilâ 19. yüzyıllarda denize yönelik bilimsel faaliyetler, deniz çevresinin bilimsel olarak araştırılmasından ziyade, deniz ticaretinin desteklenmesi ve yeni kolonilerin oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla, deniz ulaşımının kolaylaş-

---

2 Arkeologlar, Doğu Hindistan tacirlerinin muson rüzgârlarını kullanarak ticarî yolculuklar yaptıklarını tespit etmişlerdir. BATT, J. J.: *Oceanography, Exploring the Planet Ocean*, New York 1978, s. 4.

3 GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 26; BATT, J. J.: *Oceanography*, s. 4; GORINA-YSERN, M.: *An International Regime for Marine Scientific Research*, Ardsley 2003, s. 213 (*MSR*).

4 O dönemde sadece nehirlerin akıntıya sahip olduklarına inanıldığından Yunanlılar, okyanusları büyük bir nehrin parçası olarak düşünmüşlerdir. GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 26.

5 GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 26.

6 Sediment, oluştuğu yerden çökeldiği yere kadar su tarafından taşınabilen maddelerdir. Deniz yataklarında ve su kütlesinde asılı halde yüzer malzeme olarak taşınan alüvyal malzemeleri kapsamaktadır. Bkz. "İTÜ Sözlük", http://www.itusozluk.com/index.php?ref=http%3A%2F%2Fwww.itusozluk.com%2 Fgoster.php%2 Fsediment (8 Şubat 2008).

7 Enlemlerin belirlenmesine yönelik ilk çalışmaların M.Ö. 350'lerde Eski Yunan'da yapıldığı belirtilmektedir. Bkz. THURMAN, H. V.: *Introductory Oceanography*, New York 1994, s. 2.

8 ZHENGHAI, S. – YONGFANG, G. – RUIPING, C. – LONGFEI, Y.: "Formation and Development of Traditional Oceanography in Ancient China", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 289.

tırılması ve daha güvenli hale getirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Akıntı, gel-git, rüzgâr çalışmaları, dalga düzenleri, astronomi, botanik, harita, hidrografi, topografya, deniz meteorolojisi ve zoolojisi gibi bilimsel faaliyetlerden edinilen bilgi birikimi yeni doğal kaynakların keşfi ve işletilmesini kolaylaştırmıştır[9].

1492'de başlayıp 1600'lü yıllara kadar devam eden ve Coğrafi Keşifler[10] olarak adlandırılan dönemde yapılan yolculuklar, insanoğlunun pek çok sahadaki tecrübelerini sınırsız bir şekilde arttırması yanında[11], batılı devletlerin egemenlik alanlarını genişletmesini kolaylaştırmıştır. Bunda keşif, inceleme veya bilimsel araştırma amaçlı faaliyetlerinin genelde deniz kuvvetlerinin himayesi altında ve savaş gemileriyle yürütülmesi önemli etken olmuştur[12].

Sömürgeleri koruma ve yeni sömürgeler elde etme mücadelesi, dönemin büyük deniz gücüne sahip Avrupa devletlerini sürekli olarak siyasî ve askerî çekişme içinde bırakmış ve münhasıran keşif, inceleme ve bilimsel araştırma amacıyla denize açılan devlet gemilerinin faaliyetlerini kısıtlamıştır. Bu nedenle 1700'lü yıllardan itibaren bilimsel araştırma amacıyla denize açılmak isteyen devlet gemileri, Güvenli Geçiş (*safe-conduct*)[13] adı verilen özel bir geçiş belgesine ihtiyaç duymuşlardır.

Güvenli Geçiş, bir devlet gemisinin diğer bir devletin kıyı alanlarında keşif, inceleme ve bilimsel araştırma yapabilme yetkisi veren bir tür izin belgesi olarak kullanılmıştır[14]. Bu belgeyi alan gemi, münhasıran keşif, inceleme veya bilimsel araştırmayla meşgul olduğu ve istihbarat ya da düşmanca bir tavır sergilemediği

---

9 Bu anlamda denizler hakkında edinilen bilgi birikimi, bir şekilde, Doğu'nun zenginliklerinin Batı tarafından sömürülmesine hizmet etmiştir

10 Christopher Columbus'un Atlas Okyanus'u aşıp Yeni Dünya'yı keşfettiği 1492 yılı ile Ferdinand Magellan'ın dünya turunu tamamladığı 1522 yılı arası "Keşif Çağı (*Age of Discovery*)" veya "Avrupa Keşif Çağı (*The Age of European Discovery*) olarak adlandırılmaktadır: Bkz. THURMAN, H. V.: *Oceanography*, s. 3; GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 33.

11 SARTON, G. (Çev. DEMİR, R.): "Bilim Tarihi", Felsefe Dünyası, 1994, C. XI, s. 71.

12 Okyanus araştırmaları 1700'lere kadar sadece donanma gemileriyle yürütülürken, bu tarihten 1850'lere kadar donanma ve balina gemilerince, 1900'lü yıllarda kraliyet gemilerince ve 1920'lerden sonra ticaret gemilerince yürütülmüştür. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 217.

13 Meray, *safe-conduct* ifadesinin Fransızca karşılığını Türkçeye, "koruma belgesi" olarak çevirmektedir. Bkz. MERAY, S. L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II, B. 4, Ankara 1975, s. 550 (*Devletler Hukuku II*).

14 Bu istisna genelde bilimsel, dini veya insancıl amaçlarla denize açılan düşman gemilerine verilmiştir. MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research in Contiguous Zones: Legal Aspects", Indian Journal of International Law (IJIL), 1973, C. XIII, s. 232 (16 nolu dipnot); "Safe Conduct", http://www.lectlaw.com/def2/s121.htm (16 Mart 2008).

sürece yakalanma veya zapt edilmeden muafiyet kazanmış ve sınırsız olarak kıyı devletinin sularında seyahat edebilme ve limanlarında kalma yetkisine haiz olmuştur[15]. Ancak bu dönemde Güvenli Geçiş belgesi verilirken çok katı davranıldığı görülmektedir. Devletler, bir gemiye Güvenli Geçiş bahşetmeden önce geminin türü ve görevin niteliği hakkında bütün bilgilerin verilmesini zorunlu tutmuş[16] ve görevin özel niteliğinden uzaklaşma durumunda gemiye karşı cezaî yaptırım uygulamışlardır[17].

Bu dönemde ilk Güvenli Geçiş belgesi İngiltere tarafından 1756 yılında Fransız Amiral Louise de Bougainville'nin "*La Boudeuse* ve *L'Etoile*" adlı iki gemisine verilmiştir. Karşılık olarak Fransa ise 1766–1773 yılları arasında Kaptan Cook'un üç gemisine (*The Resolution*, *The Discovery* ve *The Adventure*), güney denizlerinde keşif, inceleme ve bilimsel araştırma yapması için Güvenli Geçiş bahşetmiştir[18]. Kaptan Cook bu sayede Fransız savaş gemilerince yakalanma ve zapt edilmeden muaf olarak bilimsel faaliyetlerde bulunabilmiştir[19]. Sonraki yıllarda da keşif, inceleme ve bilimsel araştırma amacıyla denize açılacak gemilerin olumsuz etkilenmemeleri amacıyla benzer uygulamalar olmuştur. Örneğin İngiltere 1785'de Fransız gemileri "*Astolobe*" ve "*Bousde*" için 1859 yılında ise Fransa ve Sardunya, Avusturya-Macaristan gemisi "*Novara*"ya Güvenli Geçiş belgesi vermiştir[20].

Güvenli Geçiş bahşedildiği halde bir devlet gemisinin alıkonulduğu tek olay, İngiliz Kaptan Flinder'in 1803 yılında "*The Investigator*" adlı gemiyle çıktığı keşif ve inceleme yolculuğunda meydana gelmiştir. "*The Investigator*"un denize elverişsiz hale gelmesi nedeniyle yolculuğa "*The Cumberland*" adlı gemiyle devam etmek

---

15 LEE, T. H.: "The Safe Conduct Theory of the Alien Tort Statute", Colombia Law Review, 2006, C. CVI, S. 4, s. 871.

16 COLOMBOS, C. J.: *The International Law of the Sea*, B. 5, London 1962, s. 565.

17 Devlet gemileri için Güvenli Geçiş ihtiyacı ve devletlerin bunu çok katı uygulamaları bilimsel araştırma serbestliğine bir tür kısıtlama getirmiş olsa da savaş durumunda bilimsel araştırma amacıyla denize açılacakları cesaretlendirmiştir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 213; MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research", s. 233.

18 MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku II*, s. 549; GRAHAM, G.: *The Freedom of Scientific Research in International Law: Outer Space, the Antarctic and Oceans*, Unpublished PhD Thesis, University of Geneve (Canada), Geneve 1981, s. 61.

19 Kaptan Cook 1768-1780 yılları arasında yaptığı üç büyük yolculuğu deniz bilimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yolculuklarda Cook, deniz çevresinin anlaşılmasına yönelik pek çok keşifte bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 35-37; MORRIS, R. (Çev. KESKİNER, K.): *Kaptan Cook ve Büyük Okyanus'un Keşfi*, İstanbul 2001.

20 Ayrıntılı bilgi için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 217.

zorunda kalınınca Fransa, Güvenli Geçiş belgesi olmadığı gerekçesiyle söz konusu gemiye el koymuş ve Flinder'in mahkûmiyetine karar vermiştir[21].

18 ve 19. yüzyıllarda, okyanus aşırı deniz gücüne sahip Avrupalı devletlerin (özellikle İngiltere ve Fransa) sürekli olarak savaş durumunda olmaları, keşif, inceleme ve bilimsel araştırma yapacak devlet gemilerinin Güvenli Geçiş belgesi alma zorunluluğu şeklinde bir teamülü oluşturmuştur. Bununla birlikte uygulamada keşif, inceleme ve deniz araştırmalarına bir nevi kısıtlama getirmekle birlikte bu teamül, deniz araştırmaları serbestîsine yönelik örf ve âdet hukukunun oluşumunu engelleyememiştir.

Burada bir kıyı devletinin, savaş durumunda olduğu devletin gemisine Güvenli Geçiş bahşetmesinin sebepleri sorgulanabilir. Gorina-Ysern bu durumun, İngiltere ve Fransa'nın, Papa VI. Alexander'in 1493 ve 1494 tarihli fermanlarıyla, Portekiz ve İspanya'ya belirli deniz alanları üzerinde bahşettiği münhasır haklara karşı "açık denizlerin serbestliği" kuralını hâkim kılmaya çalışmak[22] ve okyanuslar hakkında daha fazla bilgi edinilmesinin ortak çıkara hizmet etmesi şeklinde iki nedenin olabileceğini belirtmektedir[23]. Zira Güvenli Geçiş keşif, inceleme ve bilimsel araştırma amacıyla verilmiş ve faaliyet alanı da bununla sınırlandırılmıştır.

Bu dönemde keşif, inceleme ve bilimsel araştırma serbestliğinin beraberinde, "*res nullius primo occupanti*" (sahipsiz mal onu ilk ele geçirenindir) ilkesini bir uluslararası deniz örf ve âdet hukuku haline getirdiği görülmektedir[24]. Bu kurala istinaden okyanus araştırmalarından elde edilen bütün veri, örnek ve türler "*res*

---

21 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 219.

22 1453 yılında Papa V. Nicholas yayımladığı fermanla (*Romanus Pantifox*), keşfedilen yerler üzerinde Portekiz'e egemen haklar bahşetmiştir. Daha sonraları ise Papa VI. Alexander "Birinci Inter Coetera Fermanıyla" Portekiz'in hakları saklı kalmak şartıyla, İspanya'ya kendi adına keşfettiği veya keşfedeceği yerler üzerinde egemenlik hakkı tanımıştır. 1494 yılında "İkinci Inter Coetera Fermanıyla" da Kuzey-Güney Kutup noktaları arasında Azor Adalarının 500 Km. batısından geçen çizgiyi sınır kabul ederek, bu sınırın batısında kalan adaların İspanya'ya ait olduğu bildirilmiştir. Bu bölgede keşfedilen veya keşfedilecek kara parçalarına İspanya'nın izni olmadan ticarî veya diğer amaçla girişini yasaklamıştır. Bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, C. II, İstanbul 1987, s. 171 (*Milletlerarası Hukuk II*); ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, C. I, Ankara 2006, s. 23 (*Deniz Hukuku*).

23 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 220.

24 MERAY, S. L.: "Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 3, s. 80; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 215.

nullius (sahipsiz mal)[25]" kabul edilerek üzerinde egemenlik tesis edilmiştir[26]. Devletler ayrıca keşfedilen deniz alanları üzerinde egemenlik iddiası ile deniz kaynaklarının keşfi ve işletilmesine yönelik tasarruf hakkı için "*res nullius*" kuralına müracaat etmişlerdir[27].

15–19 yüzyıl arasındaki dönemde deniz araştırmalarının hukukî bir tanımının yapılmasına gerek görülmediği ve akıntı, dalga düzeni, gel-git çalışmaları ile rüzgâr, astronomi, botanik, haritacılık, coğrafya, jeoloji, jeofizik, hidrografi, meteoroloji ve topografya çalışmalarının deniz bilimi araştırmaları içinde sayıldığı görülmektedir. Edinilen bilgi birikimi, Avrupalı devletlerin deniz egemenliğini genişletmesi yanında teknolojik pek çok yeniliğe ışık tutmuştur.

II. 1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU KONFERANSINA KADAR OLAN DÖNEM

Önceki dönemlerde daha çok keşif amacıyla yapılan bilimsel yolculuklar, 1800'lü yıllardan sonra yerini yavaş yavaş denizlerin fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik özelliklerini anlama gibi tamamıyla bilimsel nitelikli araştırma faaliyetlerine bırakmaya başlamıştır. 1920'lerden sonra ise devletlerin güvenlik kaygıları ve deniz teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak deniz kaynaklarının işletilmesinin mümkün olması deniz araştırmalarına yönelik uluslararası hukukun oluşmasını sağlamıştır. Çalışmanın bu kısımda 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemde deniz biliminde yaşanan gelişmeler ana başlıklar altında incelenmiştir. Deniz araştırmalarına yönelik uluslararası hukuk kurallarının oluşumu zorunlu kılanlar gelişmeler ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

---

[25] Roma Hukuku kavramı olan *res nullius*, mülkiyet konusu olan ancak kimsenin mülkiyetinde olmayan malı göstermektedir. Yine Roma Hukuku kavramı olan *res communis* ise kimsenin mülkiyetinde olmayan herkesin eşit kullanıma ait olan malı göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. KOSCHAKER, P. (Çev. AYİTER, K.): *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Ankara 1977, s. 145; BRENNAN, B. C. – LARSCHAN, B.: "The Common Heritage of Mankind Principle in International Law", Columbia Journal of Transnational Law, 1983, C. XXI, s. 312.

[26] Aslında konu, 16 ve 17. yüzyılda tartışılan "Açık Deniz (*Mare Liberum*)" ve "Kapalı Deniz *(Mare Clasium*)" doktrinlerinin doğal bir yansımasıdır. Hollandalı hukukçu Hugo Grotius tarafından ortaya atılan Açık Deniz kuralına göre, herkes tarafından kullanılan ve kullanılarak tükenmesi söz konusu olmayan denizler üzerinde egemenlik tesis edilmesi mümkün değilken, İngiliz Hukukçu John Selden ise, karada olduğu gibi, deniz alanlarının da egemenlik ve mülkiyet konusu olabileceğini savunmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 23.

[27] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 214.

A) DENİZ BİLİMİNİN GELİŞİMİ

19. yüzyıldan itibaren denize ilişkin bilimsel araştırmaların nitelik ve niceliğinde bir artış yaşandığı görülmektedir. Örneğin 1818 yılında İngiliz deniz bilimciler Sir John Ross ve Sir James Clark Ross, Kanada'nın Baffin Körfezi'nin derinliğini ölçmeyi ve 1,8 km derinlikte deniz organizma ve sediment toplamayı başarırken, aynı tarihlerde Edward Forbes, okyanuslardaki deniz yaşamı ile güneş ışınları arasındaki yakın ilişkiyi keşfetmiştir. 1830 yılında Charles Darwin okyanuslardaki resiflerin (*reef*)[28] yapısını, 1855 yılında ise Matthew Fontaine, Gulf Stream akıntısını açıklamıştır[29].

Deniz çevresinin anlaşılmasına yönelik bu gelişmelere rağmen modern anlamda deniz biliminin "*HMS Challenger*"in 1872-1876 yılları arasında yaptığı dört büyük deniz yolculuğu ile başladığı kabul edilmektedir[30]. Bu yolculuklar sonunda deniz fiziği, kimyası, biyolojisi, jeolojisi ve topografyası konusunda çok önemli bilgilere ulaşılmıştır[31]. 20. yüzyılın başlarından itibaren ise ulusal nitelikli sistematik ölçümlerin hız kazanmaya başlamıştır[32]. 1925 yılında modern donanıma sahip Alman gemisi "*Meteor*" Atlantik ve Güney Afrika'da, 1931 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ilk araştırma gemisi "*Atlantis*" ise Pasifik kıyılarında sistematik ölçümler yapmıştır. 1925–1950 yılları arasında ise İngiliz araştırma gemileri "*Discovery I*" ve "*Discovery II*" Kuzey Denizi'nde bilimsel gözlemlerde bulunmuştur[33]. Özellikle 1920'li yıllarda yürütülen deniz kirliliği araştırmaları,

---

[28] Resif (*reef*), deniz tabanından yukarı doğru büyüyen ve kendine özgü organik yapısı olan bir sedimenter sistem olup, deniz biyolojisi ve denizlerin evrimi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca diğer sedimenter yapılara göre oldukça fazla petrol ve gaz içerdiğinden deniz madenciliği açısından özel araştırma konusu olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. KARABIYIKOĞLU, M – TUZCU, S.: "Resifler: Genel Karakterleri, Fayisiyleri, Evrimi ve Ekonomik Önemi", Jeoloji Mühendisliği, 1991, C. XXXVIII, s. 5.

[29] GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 39-40; THURMAN, H. V.: *Oceanography*, s. 7; BATT, J. J.: *Oceanography*, s. 7.

[30] RICE, A. L.: "Marine Science in the Age of Sail", Zoologica Scripta, 2007, C. XXXVI, s. 1.

[31] *HMS Challenger*, Kaptan G. S. Nares yönetiminde dört yılda 68.000 milden fazla yol kat etmiştir. Wyville Thomson koordinatörlüğünde altı deniz bilim adamını bu yolculuklarda 4.717 yeni deniz türü keşfetmişlerdir. Yolculuk esnasında tutulan kayıtlar ve toplanan bilgiler 1880-1895 yılları arasında 50 ciltlik "*The Challenger Report*" adıyla yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. RICE, T.: "The HMS Challenger Expedition, 1872-1876", http://www.nhm.ac.uk/nature-online/science-of-natural-history/expeditions-collecting/fathom-challengervoyage/assets/44feat_challenger_expid_1872.pdf (8 Şubat 2008).

[32] STEWART, R. H.: *Introduction to Physical Oceanography*, Texas 2007, s. 10.

[33] GARRISON, T.: *Oceanography*, s. 42; BATT, J.J.: *Oceanography*, s. 11.

gemilerden kaynaklanan kirliliğin önlenmesine yönelik uluslararası sözleşme taslağının hazırlanmasında önemli katkı sağlamıştır[34].

İkinci Dünya Savaşı esnasında, daha çok askerî amaçlara yönelik olmak üzere, denize ilişkin bilimsel araştırmalara daha fazla kaynak sarf edilmiş ve özellikle nükleer silahların denizaltılara yerleştirilmesi ve askerî istihbarat çalışmaları ön plana çıkmıştır[35]. Savaş sonrasında deniz bilimi; deniz yüzeyi çalışmaları, balıkçılık, ulaşım, dalgalardan enerji üretimi, kıyı yönetimi gibi denizlerin kullanımı açısından önem kazanmaya başlamıştır. Derin deniz yataklarının topografik haritalarının çıkarılması, cansız kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik çalışmaları hızlandırmıştır[36].

B) DENİZ BİLİMİNE YÖNELİK ULUSLARARASI HUKUKUN GELİŞİMİ

15. yüzyıldan itibaren uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı olarak uygulanan bilimsel araştırma serbestliği kuralı, özellikle, 1945 yılında ABD Başkanı Harry Truman'ın, kıt'a sahanlığındaki doğal kaynaklar üzerinde ABD'nin egemen hakları bulunduğu ve belli deniz alanları üzerinde münhasır balıkçılık bölgesini ilânından[37] sonra değişmeye başlamıştır. Her ne kadar Truman bildirisinde kıt'a sahanlığında yürütülecek deniz araştırmalarına özel vurgu yapılmamış olsa da başta Orta ve Latin

---

[34] Çalışmalar neticesinde elde edilen bilgiler 1926 yılında Washington'da "Ulaşıma Elverişli Sulardaki Petrol Kirliliğine İlişkin Hazırlık Konferansı" düzenlenmesine yol açmıştır. Konferansta, petrol ve türevlerinin belli deniz alanlarına boşaltılmasının yasaklanması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ABDULLAYEV, C.: *Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği*, Ankara 2005, s. 51.

[35] *Exploration of the Seas - Voyage into the Unknown*, National Research Council Yayını, Washington 2001, s. 15.

[36] Özellikle İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında kitle imha silahlarının testi için deniz çevresinin kullanılmaya başlanması, denizlerde radyoaktif, petrol ve kara kaynaklı kirlenmelere yönelik bölgesel ve küresel nitelikli pek çok araştırma programları gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Dumping of Radioactive Waste at Sea", http://www.oceansatlas.org/unatlas/about/physicalandchemicalproperties/radiosp/htm/Geographical.html (8 Şubat 2008).

[37] Başkan Harry Truman, 28 Eylül 1945 tarihli 2667 sayılı ilk bildirisinde kıt'a sahanlığının ABD ana karasının devamı olduğunu ve bu bölgenin kaynaklarının ABD'ye ait olması gerektiğini belirtmiştir. Bildiride kıt'a sahanlığının sınırlarının belirlenmesine yönelik kıstaslar belirtilmemiş olsa da bu alanın yaklaşık 750.000 mil kare olduğu hesaplanmaktadır. Aynı tarihli ikinci bildiride ise 3 millik karasuları ötesindeki açık deniz alanlarının bazı kesimlerinde münhasır balıkçılık bölgesine sahip olduğu ilân edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: "Devletler Hukukunda Kıt'a Sahanlığı Meseleleri", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, s. 88 ("Kıt'a Sahanlığı Meseleleri"). Truman Bildirisi'nin Türkçe metni için bkz. GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, B. 5, İstanbul 2003, s. 460.

Amerika devletleri[38] olmak üzere pek çok kıyı devletini, benzer yetki alanları ilân etme[39] ve özellikle deniz kaynaklarıyla ilgili deniz araştırmalarına sınırlamalar getirme konusunda cesaretlendirmiştir[40]. Hidrojen bombası gibi kitle imha silah denemeleri için kıt'a sahanlığı ötesinde kalan açık deniz alanlarının kullanılması, münhasır balıkçılık bölgesinde canlı yaşamın korunmasına yönelik yabancı bilimsel araştırma faaliyetlerini tartışmalı hale getirmiştir[41]. Böylece açık deniz statüsünde olan bu deniz alanlarında geleneksel bilimsel araştırma serbestliği kuralı bir şekilde yara almaya başlamıştır[42].

Ulusal güvenlik ve deniz doğal kaynaklarını koruma kaygıları nedeniyle devletlerin, kıyılarına yakın deniz alanlarında yürütülen yabancı deniz araştırmaları üzerinde daha sıkı kontrol mekanizması uygulamaları[43] uluslararası düzeyde MSR'ye yönelik bir düzenlemenin yapılma sürecini hızlandırmıştır. Bu dönemde Uluslararası Bilim Konseyi (*International Council of Scientific Union* – ICSU)[44] tarafından, temel deniz araştırmaları ile doğal kaynaklarla ilgili olmayan diğer bilimsel araştırmalar arasında bir denge kurularak[45], kıyı devletlerinin güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak amacıyla bir takım tedbirler önerilmiştir. Buna göre öncelikle araştırma programının ICSU tarafından uygun bulunması, araştırmayla ilgili bütün bilgilerin kıyı devletine iletilmesi ve eğer isterse kıyı devletinin bilimsel araştırma faaliyetine katılması imkânı sağlanmıştır. Ayrıca ICSU, bilimsel araştırma faaliyetlerinden elde

---

[38] Latin Amerika Devletlerinin uygulamaları için bkz. HJERTONSSON, K.: *Influence of the Latin American States on Recent Developments of the Law of the Sea*, Stockholm 1973, s. 46 vd.

[39] ABD'nin bu girişiminden sonra 30 kadar devletin benzer hatta daha geniş deniz yetki alanı iddiasında bulunmuşlardır. Liste için bkz. MERAY, S. L.: "Kıt'a sahanlığı Meseleleri", s. 94.

[40] Orta ve Latin Amerika devletlerinden sonra ABD, İngiltere ve bazı Avrupa devletleri, deniz kaynaklarını korumak için çeşitli yetki iddialarında bulunmuşlardır. Bu iddialar bilimsel araştırmalara dolaylı sınırlamalar getirmiştir. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 232. Devletlerin iddiaları için bkz. MERAY, S. L.: "Kıt'a sahanlığı Meseleleri", s. 96 vd.

[41] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 233.

[42] MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research", s. 238.

[43] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 234.

[44] ICSU, 1931 yılında, insanlığın faydasına yönelik olarak farklı bilim dalları ve uygulamalarında, uluslararası bilimsel faaliyeti desteklemek amacıyla kurulmuştur. Hükümet dışı bir kuruluş olan ICSU, 1998 yılında ismini "Uluslararası Bilim Konseyi - *International Council for Science*" olarak değiştirmiştir. Uluslararası matematik, astronomi ve kimya birliklerine sahip plan ICSU bünyesinde halen 29 branş altında 107 ülkeden temsilci bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *An Introduction to ICSU*, ICSU Yayını, Paris 2002, s. 5 vd.; Ayrıca bkz. ICSU resmî internet sitesi, http://www.icsu.org/index.php (16 Şubat 2008).

[45] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 233.

edilen tüm veri ve ulaşılan sonuçların yayınlanmasını garanti ederken kıyı devletlerine, bu şartları sağlayan araştırmalara izin bahşedeceğini açıklamalarını önermiştir[46].

19. yüzyılın sonuna kadar uluslararası örf ve âdet kuralı uygulanan bilimsel araştırma serbestliği kuralına rağmen, bu dönemde, deniz bilimine yönelik uluslararası hukuk kurallarının gelişimi açısından dört anlayışın ortaya çıktığı görülmektedir.

1- Denizlerde Bilimsel Araştırma Serbestliği İlkesi

Kıyı devletlerinin ulusal güvenlik ve doğal kaynaklarını koruma kaygılarıyla MSR'yi kısıtlama girişimlerinin başladığı 1950'li yıllara kadar barış zamanında genel olarak denizlerde bilimsel araştırma serbestliği ilkesi hâkim olmuştur[47]. Bununla birlikte büyük deniz gücüne sahip devletlerin sürekli askerî çekişme halinde olmaları bu serbestliğin koşulsuz uygulanmasını engellemiştir. Yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi deniz araştırmasına tahsis edilen gemilerin bu çekişmeden olumsuz etkilenmemeleri için Güvenli Geçiş adı verilen özel bir belge verilmesi yönünde bir teamül oluşmuştur.

1920'lerde bu serbestlik kuralı Uluslararası Hukuk Derneği (*International Law Association - ILA*) tarafından, "denizlerin tamamıyla güvenli amaçlar için kullanılmasına yönelik olarak bütün devletlerin denizlerde ulaşım, eşya taşıma, haberleşme, endüstri ve bilimsel araştırma kesin özgürlüğünden yararlanmaları" şeklinde formüle edilmiştir[48]. Bununla birlikte özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasının siyasî, ekonomik ve askerî gelişmeleri, bu çözümün, uluslararası bir hukuk kuralı haline gelmesini engellemiştir[49].

1930'lı yıllardan itibaren kıyı devletlerinin, özellikle doğal kaynaklarını koruma ve güvenlik kaygılarıyla karasularını 3 milden 12 mile hatta daha uzağa genişletmeleri, MSR faaliyetlerine fiilî bir kısıtlama getirmekle birlikte, bilimsel

---

[46] Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: *Marine Scientific Research and Law of the Sea*, London 1982, s. 87 (*MSR*); GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 235. ICSU'nun bu önerileri, kısmen 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesinin 5. maddesinde uluslararası deniz hukuku kuralı olarak yansıtılmıştır.

[47] "1950'lerin başlarına kadar MSR, karasuları hariç olmak üzere, dünya okyanuslarının her yerinde serbestçe yürütülebilmişti." WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 24.

[48] *Report of the 34th Conference*, International Law Association, Viyana 1926, s. 39 [GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 222 (40 nolu dipnot)].

[49] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 222.

araştırma serbestliğini çok fazla olumsuz etkilememiştir[50]. Bilimsel araştırma gemileri kıyıya çok yakın sularında MSR faaliyetinde bulunabilirken kıyı devletleri, bu gemilerin iç sularına serbestçe girmelerine gönüllü olarak rıza göstermişlerdir. Hatta karasularından geçiş esnasında su, bitki ve deniz tabanı örnekleri toplamak isteyen bilim adamları, kıyı devletlerine sadece gayri resmî bildirimde bulunmakta yetinmişlerdir[51].

2- Kıt'a Sahanlığını Kapsayan Su Kütlesinde Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi

Barış zamanında açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliği şeklindeki örf ve âdet hukuku kuralına rağmen, Uluslararası Hukuk Komisyonu (*International Law Commission* – ILC)'nun sekizinci dönem (1956) toplantılarında ayrıntılı olarak tartışılan 1954 tarihli ICSU raporunda; kıt'a sahanlığının jeolojik ve biyolojik özelliklerinin anlaşılmasına yönelik temel araştırmaların tüm insanlığın ortak çıkarına olduğunu ve yayınlanmak amacıyla yürütülebileceği dolayısıyla denizde bu tür temel araştırmaların "bıktırıcı engellemeler (*vexatious obstruction*)" olmaksızın yürütülmesine yönelik hukukî düzenlemelerin, hazırlanacak uluslararası sözleşmeye dâhil edilmesi gerektiği vurgulanılmıştır[52]. Gorina-Ysern, ISCU'nun kıt'a sahanlığını kapsayan su kütlesinde yürütülen araştırmalara yönelik bu tavsiyesini, deniz araştırmaları serbestliği şeklinde oluşan örf ve âdet kuralından bir sapma olarak değerlendirmektedir[53]. Bununla birlikte kıt'a sahanlığına yönelik temel araştırma sonuçlarının yayınlanma zorunluluğunu bilimsel araştırma serbestliğinden uzaklaşma olarak değerlendirilmesi pek mümkün görünmektedir. Zira bütün serbestliklerde olduğu gibi bilimsel araştırma serbestliği de mutlak olmayıp belli bir disiplin altında yürütülmesi zorunlu faaliyetlerdendir. ILC özel raportörü François de

---

50 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 232.

51 WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 25.

52 ICSU'nun çözüm önerilerini içeren nisan 1954 tarihli raporu için bkz. FRANÇOIS, J. P. A.: "Report on Questions Relating to the Regime of the High Seas and the Territorial Sea", Yearbook of the International Law Commission, 1956, C. II, s. 10 (Report 1956); Söz konusu kaynak için ayrıca bkz. http://www.un.org/law/ilc/index.htm (10 Mart 2008).

53 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 222. ISCU'nun söz konusu raporunda, "kıt'a sahanlığını kapsayan su kütlesi" ifadesi açık şekilde geçmemiş, sadece raporun son paragrafında "denizde bu tür araştırma (*such fundamental research at sea*)" ifadesi kullanılmıştır. Ancak François'in, "önerilen bu kuralların kıt'a sahanlığını kapsayan sularda araştırma serbestliğini olumsuz etkilemeyeceği" şeklindeki ifadesinden, ISCU raporundaki "*sea*" kelimesinin "kıt'a sahanlığını kapsayan su kütlesini" göstermiş olabileceği yorumuna ulaşılmaktadır.

raporunda, önerilen kuralların, kıt'a sahanlığını kapsayan sularda araştırma yapma serbestliğini etkilemeyeceğini belirtmiştir[54].

Gorina-Ysern, ICSU raporunun son paragrafındaki "denizde yürütülen bu tür temel araştırmanın bıktırıcı engelleme olmaksızın yürütülmesini tesis etmeye yönelik bir hukuk kuralının oluşturulmasını umut ettiklerini" şeklindeki ifadesini, ICSU'nun, kıyı devletine "bıktırıcı olmayan" bir engelleme kuralını kabul etme hakkı verilebileceğini kabul ettiği anlamında yorumlamaktadır[55]. Bu tür bir yorum elbette deniz araştırma serbestliğine yönelik örf ve âdet kuralından sapma anlamına gelmektedir. Bununla birlikte gerekçe tam olarak anlaşılmamakla birlikte François, ICSU'nun söz konusu önerisine de raporunda yer vermemiştir.

François'in raporundan, "tamamıyla bilimsel nitelikli araştırma" ve "kıt'a sahanlığının keşfi ve işletilmesine yönelik yürütülen araştırma" şeklinde iki araştırma tipi ortaya çıkmaktadır. François, kıyı devletinin tamamıyla bilimsel nitelikli bir araştırmayı yasaklama hakkının bulunmadığını ancak kıt'a sahanlığının keşfi ve işletilmesine yönelik araştırıma için kıyı devletinin izninin alınması gerektiğini belirterek, atom ve hidrojen bombalarının testini de bu kapsamda değerlendirmiştir[56].

Gorina-Ysern, François'in tamamıyla bilimsel nitelikli araştırma için tam serbestlik önerisi, barış zamanında açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliği yönündeki örf ve âdet kuralının bir yansıması iken, ICSU'nun temel araştırmanın yayınlanmak amacıyla yürütülmesi ve bıktırıcı engellemelere maruz bırakılmaması önerisinin önceki dönem örf ve âdet hukukunda olmayan yeni bir kural olarak ortaya çıktığına işaret etmektedir[57]. Gerçektende François'in, bilimsel araştırmaları tiplere ayırarak her biri için farklı rejim önerisi bilimsel araştırma serbestliğinden uzaklaşma olarak değerlendirmelidir.

Sonuç olarak bilimsel araştırma serbestliğine yönelik örf ve âdet hukuku kuralı, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ile birlikte değişmiş, bilimsel araş-

---

[54] Ayrıca François raporunda, ICSU'nun temel araştırmanın yayımlanmak amacıyla yürütülmesine yönelik önerisine de yer vermemiştir. Bkz. FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 10 (56. paragraf); SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 57.

[55] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 224.

[56] FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 10.

[57] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 226.

tırma serbestliği bir açık deniz serbestliği ilkesi olarak sözleşme kapsamına alınmamıştır. Aynı zamanda ICSU gibi bilimsel araştırma kuruluşları da kıt'a sahanlığı ve üzerindeki su kütlesinde temel veya diğer bilimsel araştırmalar üzerindeki kısıtlamaları kabullenmeye başlamışlardır.

3- Kıt'a Sahanlığında Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi

Bu dönemde kıt'a sahanlığı ve üzerindeki su kütlesinde bilimsel araştırmanın sınırlı serbestliği ilkesinin iki uluslararası çalışmada vurgulandığı görülmektedir. Birincisi ICSU'nun, 1954 tarihli raporundaki "kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve altının jeofizik, denizaltı jeolojisi ve deniz biyolojisine yönelik temel araştırma"nın yayınlanmak amacıyla yürütüleceğini ve bu tür temel araştırmanın bıktırıcı engellemeye maruz bırakılmaması önerisidir[58]. Diğeri ise ILC özel raportörü François'in 1956 tarihli raporundaki, deniz yatağı ve altının keşfi ve işletilmesine yönelik yürütülen her türlü araştırma için önceden kıyı devletinin izninin alınması gerekli olduğunu ve bu gerekliliğin atom ve hidrojen bombalarının testi içinde geçerli olduğu şeklindeki vurgusudur[59]. Bu anlamda kıt'a sahanlığı ve üzerindeki su kütlesinde bilimsel araştırmanın sınırlı serbestliği yönünde uluslararası deniz hukuku kuralı oluşma süreci hızlanmıştır.

4- Karasularından Zararsız Geçiş Esnasında Bilimsel Araştırmanın Sınırlı Serbestliği İlkesi

Deniz araştırma serbestliğine yönelik örf ve âdet hukukunun karasularından zararsız geçişi kapsayıp kapsamadığına yönelik herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte, genel olarak bu serbestliğin karasularında da uygulandığı bildirilmektedir[60]. Ancak 19. yüzyıldan itibaren kıyı devletlerinin ulaşım için gerekli olanlar dışındaki diğer faaliyetlere bir takım kısıtlamalar getirmeleri, zararsız geçiş esnasında bilimsel araştırma faaliyetlerinin kısıtlanması yönünde genel bir eğilimi oluşturmaya

---

[58] Yukarıda kıt'a sahanlığını kapsayan su alanlarında bilimsel araştırmanın düzenlenmesine yönelik yaşanan tartışmalar, kıt'a sahanlığı içinde geçerli olduğundan tekrar üzerinde durulmamıştır.

[59] Bkz. FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 10.

[60] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 25.

başlanmıştır[61]. Bu eğilim ileride görüleceği gibi hem 1958 Cenevre deniz hukuku sözleşmelerine hem de UNCLOS'a yansımıştır.

III.1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMELERİNDE MSR'NİN HUKUKÎ REJİMİ

1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Konferansı, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde deniz hukuku kurallarının kodifikasyonuna yönelik olarak yürütülen faaliyetlerinden ikincisidir[62]. Konferans süreci, BM'nin 21 Kasım 1947 tarih ve 174 (II) sayılı kararı[63] ile oluşturulan ILC'nin[64], karasuları ve açık deniz rejimini kodifikasyon çalışmalarının kapsamına dahil etmesiyle başlamıştır[65]. ILC, 1950–56 yılları arasında yaptığı çalışmalar sonucunda hazırladığı 73 maddelik bir sözleşme taslağını BM Genel Kurulu'na bir rapor olarak sunmuş[66], raporu kabul eden BM Genel Kurulu da bu konuda bir konferans toplanması çağrısında bulunmuştur[67].

24 Şubat–28 Nisan 1958 tarihleri arasında Cenevre'de devam eden Birinci Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferans çalışmaları sonunda deniz hukuku ile

---

61 Ayrıntılı bilgi için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 228.

62 Deniz hukuku kurallarının kodifikasyonuna yönelik ilk girişim ise Milletler Cemiyeti bünyesinde yürütülen 1930 tarihli La Haye Konferansı'dır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 47 devletin katıldığı konferansta, karasularının genişliği konusunda uzlaşmaya varılamadığından, herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 30-31; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, B. 6, Ankara 1999, s. 316 (*Uluslararası Hukuk II*); TOLUNER S.: *Milletlerarası Hukuk Dersler, Devletin Yetkisi*, B. 4, İstanbul 1989, s. 57 (5 nolu dipnot).
Bununla birlikte deniz hukuku kurallarının kodifikasyonuna yönelik ilk girişimin 1899 ve 1907 tarihli La Haye Konferansları ile başladığı belirtilmektedir. Konferansta deniz savaşlarıyla ilgili bir takım kurallar kabul edilmiş ancak sözleşme yeterli sayıda devlet tarafından onaylanmadığı için hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 30.

63 BM'nin 21 Kasım 1947 tarih ve 174(II) sayılı kararı ile ILC Statüsü (*Statute of the International Law Commission*) için bkz. "Establishment of an International Law Commission", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/81/IMG/NR003881.pdf?OpenElement (30 Mart 2008); Türkçe metin için bkz. MERAY, S. L.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Komisyonunun Altı Yılı", AÜSBF Dergisi, 1954, C. IX, S. 4, s. 173 ("Komisyonun Altı Yılı").

64 ILC, uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi ve kodifikasyonu ile görevli olacaktır. Bkz. ILC Statüsü, m. 1 (MERAY, S. L.: "Komisyonun Altı Yılı", s. 173).

65 ILC'nin 12 Nisan 1949 tarihli toplantısında alınan kararlar için bkz. *Yearbook of the International Law Commission (YILC) 1949*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1956, s. 43; Kaynak için ayrıca bkz. http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1949_v1_e.pdf (30 Mart 2008).

66 ILC'nin BM Genel Kurulu'na sunduğu rapor ve taslak metin için bkz. *YILC 1956, V. II*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1957, s. 253–301; Kaynak için ayrıca bkz. http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1956_v2_e.pdf (30 Mart 2008).

67 21 Şubat 1957 tarih ve 1105 (XI) sayılı BM kararı için bkz. "International Conference of Plenipotentiaries to Examine the Law of the Sea", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/341/09/IMG/NR034109.pdf?OpenElement (30 Mart 2008).

ilgili dört sözleşme kabul edilmiştir. Bu sözleşmeler: "1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone* - 1958 CKBS)"[68], "1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Continental Shelf* - 1958 CKSS)"[69], "1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi (*Geneva Convention on the High Seas* - 1958 CADS)"[70] ve "1958 Cenevre Balıkçılık ve Açık Denizlerin Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi (*Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas*)"dir[71].

Farklı tarihlerde yürürlüğe giren 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri hâla yürürlükte olmakla birlikte, UNCLOS'un 1994 yılında yürürlüğe girmesiyle statüsünde farklılıklar meydana gelmiştir. Taraf devletler açısından UNCLOS'un, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerinin yerine geçeceğini (üstün olacağını) düzenleyen UNCLOS'un 311(1) maddesi gereği hem 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerine hem de UNCLOS'a taraf devletlerin arasında meydana gelecek ihtilaflarda UNCLOS kuralları uygulanmaktadır. Bununla birlikte UNCLOS'un 311(2) maddesi, taraf devletlerin bu sözleşme ile uyumlu diğer antlaşmalardan doğan yükümlülüklerinin değişmeyeceğini düzenlemektedir. Bu itibarla her iki sözleşmeye de taraf devletler ile sadece 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerine taraf olan

---

[68] 10 Eylül 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve 51 devletin onayladığı sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_territorial_sea.pdf (30 Mart 2008); Türkçe metin için bkz. AKİPEK, Ö. İ.: *Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler*, Ankara 1966, s. 54; LÜTEM, İ.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı*, Ankara 1959, s. 452 (*Deniz Hukuku Konferansı*); GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk,* s. 331.

[69] 10 Haziran 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve 57 devletin onayladığı sözleşmenin İngilizce metni için bkz. "Convention on the Continental Shelf", http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf (30 Mart 2008); Türkçe metin için bkz. AKİPEK, Ö. .: *Devletler Hukuku Kaynaklarından*, s. 638; LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 482; GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk* s. 338.

[70] 30 Eylül 1962 yılında yürürlüğe giren ve 62 devletin onayladığı sözleşmenin İngilizce metni için bkz. "Convention on the High Seas", http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf (30 Mart 2008); Türkçe metin için bkz. AKİPEK, Ö. İ.: *Devletler Hukuku Kaynaklarından*, s. 613; LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 462; GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk,* s. 342-348.

[71] 20 Mart 1966 tarihinde yürürlüğe giren ve 37 devletin onayladığı sözleşmenin İngilizce metni için bkz. "Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas", http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_fishing.pdf (30 Mart 2008); Türkçe metin için bkz. AKİPEK, Ö. İ.: *Devletler Hukuku Kaynaklarından*, s. 624; LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 473; GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 349.

devletler[72] arasındaki ihtilaflarda ise yine 1958 tarihli sözleşme hükümleri uygulanmaktadır. Ayrıca 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerinin örf ve âdet hukuku kuralı haline gelen pek çok hükmü her iki sözleşmeye de taraf olmayan devletler[73] açısından bağlayıcı olmaya devam etmektedir[74].

Çalışmanın bu kısmında, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerinde çeşitli deniz alanlarında MSR faaliyetlerinin nasıl düzenlendiği incelenmiştir. Bu çerçevede, 1958 Cenevre Sözleşmeleri hakkında sadece genel bilgiler sunularak ilgili hükümlerin ayrıntılı analizi yapılmıştır.

A) 1958 CENEVRE KARASULARI VE BİTİŞİK BÖLGE SÖZLEŞMESİ

1- İçsular ve Karasuları

1958 CKBS'nin 5(1) maddesinde, karasuları esas hattının karaya bakan tarafında kalan suların kıyı devletinin içsularına dâhil olacağının belirtilmesine rağmen, içsuların hukukî statüsü hakkında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel olarak içsuların, kıyı devletinin kara ülkesine dâhil deniz alanları olduğu ve kıyı devletlerinin içsularda tam bir egemen hak ve yetkiye sahip oldukları kabul edilmektedir[75]. Kıyı devletleri aynı kara ülkesinde olduğu gibi bu hak ve yetkisini hiçbir kısıtlama ve istisna olmaksızın kullanabilmektedir.

Kıyı devletinin egemen hakları, içsularının ötesinde karasuları olarak tanımlanan deniz alanına[76] kadar uzanmaktadır. Karasularının deniz yatağı ve altı ile üzerindeki hava sahasını da kapsayan [1958 CKBS m. 1(2)] bu egemen hak ve yetkinin içeriği, içsular gibi, sözleşmede düzenlenmemekte sadece bu hakların sözleşme hükümlerine ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun olarak kullanılacağı

---

72 Örneğin ABD.

73 Örneğin Türkiye.

74 SKOURTOS, N.: "Legal Effects for Parties and Nonparties: The Impact of the Law of the Sea Convention", [NORDQUIST, H. N. – MOORE, N. J. (ed.): *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention*, La Haye 1995], s. 204; ANDERSON, D.: *Modern Law of Sea: Selected Essay*, Leiden 2008, s. 95.

75 ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 74; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 248; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 334.

76 Karasuların genişliği konusunda konferansta bir uzlaşıya varılamadığından, 1958 CKBS'de bu alanın nereye kadar uzanacağı konusunda her hangi bir hüküm mevcut değildir. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı öncesi ve konferans esnasında karasularının genişliği konusunda özet bilgi için bkz. BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, İstanbul 1998, s. 99.

belirtilmektedir (1958 CKBS m. 2). Genel olarak doktrinde kıyı devletlerinin, iki istisna dışında, karasularında kara ülkesinde sahip olduğu egemen hakları kullanabileceği kabul edilmektedir[77]. Bu istisnalar; karasularından yabancı gemilerin zararsız geçiş hakkı ile bu geçişle bağlantılı olarak kıyı devletinin yargı yetkisine getirilen bir takım sınırlamalardır[78].

Görüldüğü gibi ne 1958 CKBS'de ne de doktrinde, içsular ve karasularda MSR faaliyetlerinin yürütülmesine yönelik herhangi bir istisna belirtilmediğinden kıyı devletlerinin, içsular veya karasularında yürütülen yabancı MSR faaliyetleri üzerinde tam bir egemen hak ve yetkiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu bağlamda kıyı devletleri, yabancı MSR faaliyetlerinin yürütülmesine izin verip vermemeye yönelik takdir hakkı başta olmak üzere, konu ile ilgili her türlü düzenleme yapma[79] hatta MSR faaliyetleri devam ederken gerekli gördüğü bütün koşulları uygulama hak ve yetkisine sahiptirler[80].

1958 CKBS'nin 14(1) maddesinde, sözleşme koşullarına uymak şartıyla, denize kıyısı olsun ya da olmasın devletlerin bütün gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Gerek içsulara girmeden karasularını geçmek, gerek içsulara girmek veya içsulardan açık denize geçmek amacıyla karasularında seyretmek olarak tanımlanan geçiş [1958 CKBS m.14(2)], deniz ulaşımının doğal bir sonucu veya mücbir sebep ya da tehlike halindeki (*fors-majör*) zorunlu durma ve demirlemeyi de kapsamaktadır [1958 CKBS m.14(3)]. Bu anlamda diğer gemiler gibi bilimsel araştırmaya tahsis edilen bir gemi zararsız geçiş hakkından yararlanabilmesine rağmen, MSR faaliyeti veya bu tür bir faaliyetin devamı amacıyla karasularına girilmesi durumunda geçişin zararsız olmayacağı açık olarak anlaşılmaktadır.

---

77 ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 76; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 292; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 345; SOONS, A.A.H.: MSR, s. 46.

78 Kıyı devletinin karasularında yargı yetkisine getirilen sınırlamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, s. 133.

79 BURKE, W.T.: *Towards a Better Use of the Ocean*, New York 1966, s. 116 (*Use of the Ocean*); CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea", ZAÖRV, 1978, C. XXXVIII, S. 3-4, s. 854; MAECHLING, C.: "Freedom of Scientific Research: Stepchild of the Oceans", Virginia Journal of International Law (VJIL), 1975, C. XV, s. 544.

80 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 46.

Zararsız geçiş esnasında bir geminin (ticaret, savaş ya da bilimsel araştırma gemisi), durma veya demir atma olmaksızın, rota çizilmesi veya derinlik ölçümü amacıyla devamlı kayıt yapan cihazlarını çalıştırması durumunda zararsız geçişi ihlal etmiş olacak mıdır? Kıyı devletlerinin karasularında MSR faaliyetlerini düzenleme yetkisinin zararsız geçişi de kapsadığını ve bu tür faaliyetlerin yürütülmesini yasaklama yetkisine sahip olduğuna işaret eden Soons, bu durumun zararsız geçişin ihlali anlamında olacağını düşünmektedir[81]. Kıyı devletlerinin, zararsız geçiş esnasında bu tür faaliyetleri düzenleme yetkisine sahip olduğundan kuşku bulunmamaktadır. Hatta 1958 CKBS'den sonra Brezilya[82], Burma[83], İzlanda[84], Şili[85] gibi pek çok devlet, MSR faaliyetleriyle ilgili hükümleri karasuları kanunlarına dâhil etmişlerdir. Bununla birlikte geçiş sırasında hukukî bir kuralın ihlali, kıyı devletinin barış, düzen ve güvenliğine zarar vermediği[86] sürece geçişin zararsızlığını ortadan kaldırmadığından[87], bu tür faaliyetlerin zararsız geçişi ortadan kaldırıp kaldırmadığı sorusuna, her olaya göre "zararsızlık" kavramı çerçevesinde karar verilmesi gerekmektedir.

Zararsız geçiş esnasında gemilerin ölçüm amaçlı bazı araç ve gereçleri kullanması geminin türüne göre farklı anlamlara gelebilmektedir. Örneğin zararsız geçiş esnasında derinliği ölçmek amacıyla kulaç ölçer (*fathometer*)'in bir ticaret gemisi tarafından kullanılması seyir güvenliğinin bir parçası olarak kabul edileceğinden geçişin zararsızlığını ortadan kaldırmazken, bunun bir araştırma gemisince

---

81 Hatta hidrografik ölçümlerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 47.

82 The Limit of the Territorial Sea, Decree-Law (No: 1098, 25 Mart 1970) m. 4, "Brezilya hükümeti, karasularında araştırma ve keşif faaliyetleri gibi canlı kaynakların korunması(na) … yönelik düzenleme yapar." Metin için bkz. *National Legislation, Regulation and Supplementary Documents on Marine Scientific Research in Under National Jurisdiction*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1989, s. 41 (UN*: National Legislation*).

83 Territorial Sea and Maritime Zones Law, (No.3, 9 Nisan 1977) m. 6(c), "Hiçbir yabancı gemi izin almaksızın herhangi araştırma faaliyeti yürütemeyecektir." Metin için bkz. UN: *National Legislation*, s. 53.

84 Concerning the Territorial Sea, the Economic Zone and Continental Shelf, (No. 41, 1 Haziran 1979) m. 9, "Karasularında, ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında bilimsel araştırma, İzlanda Hükümetinin iznine bağlıdır." Metin için bkz. UN: *National Legislation*, s. 134.

85 Approving Regulations Governing the Supervision of Marine Scientific and Technological Research Conducted in the Marine Zone under National Jurisdiction (No. 711, 22 Ağustos 1975) m. 1, deniz yetki alanlarında MSR yürütecek gerçek yada tüzel kişilerin 6 ay önceden izin alması gerektiğini düzenlenmektedir. Metin için bkz. UN: *National Legislation*, s. 65.

86 1958 CKBS'nin 14(4) maddesine göre geçiş, kıyı devletinin barışına, düzenine ve güvenliğine zarar vermediği sürece zararsızdır.

87 TOLUNER, S.: Milletlerarası Hukuk, s. 114. Aksi görüş için bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 93; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 47.

kullanılması kural olarak zararsız geçişi ihlali anlamına gelmektedir[88]. Bununla birlikte geçiş güvenliği için yapılan ve kıyı devletinin güvenliğine zarar vermeyen[89] ölçüm faaliyetlerinin, kıyı devletinin iznine tâbi olmadığı gibi zararsız geçişin de ihlali sayılmamalıdır[90].

Önceki yüzyıllarda olduğu gibi 20. yüzyılda da MSR faaliyetleri sadece sivil araştırma gemileriyle yürütülmemiştir. Özellikle soğuk savaş döneminde ABD, SSCB gibi dönemin önemli deniz gücüne sahip devletlerin donanma gemilerince kapsamlı deniz araştırmaları yürütülmüştür[91]. Savaş gemilerinin bu tür faaliyetleri, özellikle 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi sonrası dönemde ciddi hukukî ve siyasî sorunlar doğurmuştur.

SSCB istihbarat gemisi "*Kegostrov*"un, 4 Mayıs 1968 tarihinde Brezilya karasularında uydu takibi yaparken yakalanması ve Sandoz Limanı'na getirilmesi bu olaylardan[92] birisidir. *Kegostrov* olayı; uydu takibinin (*satellite tracking*) zararsız geçiş kapsamında izin verilen temel geçiş faaliyeti olup olmadığı ve eğer değilse kıyı devletinin barışı, düzeni ve güvenliğine zarar verip vermediği şeklinde iki sorunu ortaya çıkarmıştır[93].

Gorina-Ysern, zararsız geçiş esnasında geminin ulaşım sistemiyle ilgili olarak uydu takibi yapması kıyı devletinin iznini gerektirmemekle birlikte uydu takip sistemine yönelik bir cihaz ya da aletin testinin kıyı devletinin iznini gerektirdiğini düşünmektedir. Ayrıca kıyı devletinin savunma tesis ve kabiliyetleri hakkında bilgi

---

88 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 239.

89 Uygulamada geçişin kıyı devletinin güvenliğine gerçekten zarar verip vermediğinin ispat edilmesi oldukça güçtür. Bkz. KUTLUK, D.: *Deniz Hukukunda Zararsız Geçiş ve Transit Geçiş Hakları*, Ankara 1987, s. 63.

90 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 47.

91 Öncelik amacın sivil ya da askerî olup olmadığına bakılmaksızın bu tür faaliyetler genellikle "oşinografik araştırma" olarak tanımlanmıştır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 240.

92 Olay, SSCB istihbarat gemisi "*Kegostrov*"un, Brezilya kıyılarından 2 deniz mili açığında Brezilya donanması tarafından zaptı ve Sandoz Limanı'na getirilmesi şeklinde vuku bulmuştur. SSCB yetkilileri, geminin yolunu kaybetmesi nedeniyle Brezilya karasuları boyunca uydu takibi yaptığını açıklayarak özür dilemişlerdir. Gemi, 20 gün sonra serbest bırakılmıştır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 241.

93 Konumuzla ilgili olmamakla birlikte Brezilya'nın, bir savaş gemisi statüsündeki "*Kegostrov*"u alıkoyma yetkisinin olup olmadığı şeklinde üçüncü bir soru daha ortaya çıkmaktadır. 1958 CKBS 23. maddesinde, kıyı devletinin, zararsız geçiş kurallarına uymayan ve uyması konusunda yapılan ikazları dikkate almayan savaş gemilerinin karasularını terk etmesini isteyebileceğini düzenlenmektedir. Bununla birlikte Brezilya 1958 CKBS sözleşmesine katılmadığından sorunun uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde cevaplanması gerekmektedir.

toplamayı içeren uydu takiplerinde de bu iznin zorunlu olduğunu kabul etmektedir[94]. Uydu takip teknolojisi kullanmasına rağmen "*Kegostrov*"un, zararsız geçiş için Brezilya'dan izin alması zorunlu olmamakla birlikte, bir istihbarat gemisi olması ve uydu takip faaliyeti icrası etmesi Brezilya'nın güvenliğine zarar verdiği yönünde bir karine doğurmaktadır. Uydu takip teknolojisi gibi askerî güvenlikle ilgili faaliyetlerde bulunan bir savaş gemisinin, oşinografik faaliyet icra etmese bile kıyı devletinin iznini alması gerekmektedir. Bu bağlamda 1958 CKBS'e taraf olmayan Brezilya'dan, örf ve âdet hukuku gereği, karasularında sivil ya da askerî her tür oşinografik araştırma faaliyeti için izin alınması gerektiği kabul edilmelidir[95].

"*Kegostrov*" benzeri bir olay ABD savaş gemisi "*Pueblo*"nun, 23 Ocak 1968 tarihinde Kuzey Kore tarafından alıkonulması ile meydana gelmiştir[96]. *Pueblo* olayında da; savaş gemilerince oşinografik araştırma faaliyeti altında askerî istihbarat yapılması ve zararsız geçiş kuralına uymayan savaş gemisine kıyı devletinin tutumu şeklinde benzer iki sorun ortaya çıkmıştır[97]. ABD yetkilileri, "*Pueblo*"nun donanma yardımcı istihbarat gemisi olmakla birlikte, geminin uluslararası jeofizik yılının bir üyesi olarak güneş lekeleri konusunda tamamen bilimsel amaçlı oşinografik araştırma faaliyetinde bulunduğunu iddia etmiştir. Ayrıca söz konusu geminin oşinografik araştırma nitelikli iki sivil su ölçüm aleti taşıdığını açıklamıştır[98]. Ancak "*Pueblo*"un, Kuzey Kore karasularında güneş lekelerine yönelik gözlem faaliyetlerinde bulunması, hidrografik ölçümler yapması ve Kuzey Kore radar sinyallerini kesmesi 1958 CKBS'nin 14(1) maddesinde düzenlenen zararsız geçişin ihlal etmesi anlamındadır[99].

---

94 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 241.

95 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 242.

96 Kuzey Kore, "*Pueblo*"yu 1953 tarihli Armistice Antlaşması'na aykırı olarak karasularında casusluk yaptığı iddiasıyla alıkoymuştur. ABD, geminin kıyıdan 15,8 deniz mili açıkta olduğunu iddia etse de Kuzey Kore olayın 7.1 deniz mili içinde olduğunu ispatlamıştır. Ancak "*Pueblo*"nun düşmanca tavrı konusunda yeterli delil bulunamadığından, 10 ay sonra, 23 Aralık 1968 tarihinde serbest bırakılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Pueblo Incident: Attacked by North Korean Military Forces", http://www.usspueblo.org/v2f/incident/incidentframe.html (4 Nisan 2008).

97 "*Kegostrov*" olayında olduğu gibi, Kuzey Kore'nin bir savaş gemisini alıkoyma yetkisinin olup olmadığı şeklinde üçüncü bir soru daha ortaya çıkmaktadır. Brezilya gibi Kuzey Kore de 1958 KSBS ve 1958 CADS taraf olmadığından, soruya uluslararası deniz hukuku kurallarına göre cevap bulunması gerekmektedir.

98 Bununla birlikte "*Pueblo*" radar sinyallerini kesen ve istihbarat amaçlı bilgi toplama amaçlı oldukça gizli elektronik cihazlar da taşımaktaydı. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 243.

99 Öncelikle bir ABD savaş gemisi olan *Pueblo*'nun, Kuzey Kore kıyılarına 7,1 deniz mili kadar yanaşmakla iki devlet arasında 27 Temmuz 1953 tarihinde imzalanan Armistice Antlaşması'nı ihlâl etmiştir. Zira Söz konusu antlaşmanın 2(14) maddesi, askersizleştirilmiş bölgede Kuzey Kore'ye

Zira güneş lekelerini gözlemleme ve hidrografik ölçümler yapma, geçişin tamamlanması için gerekli bir faaliyet olmadığı gibi Kuzey Kore'nin radar sinyallerinin kesilmesi, kıyı devletinin barış, düzen ve güvenliğe zarar veren bir davranış olarak kabul edilmelidir.

Her iki olayda da kıyı devletinin savunma sistemi hakkında istihbarat bilgileri oşinografik araştırma faaliyeti adı altında toplanmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan savaş gemileri veya diğer devlet gemilerince karasularından geçiş esnasında; hareket halinde, durarak ya da demirleyerek yapılan oşinografik araştırmalarda kıyı devletinin barış, düzen ve güvenliğine saygı göstermesi ve iyiniyet çerçevesinde hareket etmesi büyük önem taşımaktadır.

2- Bitişik Bölge

1958 CKBS'nin 24. maddesi gereği kıyı devleti, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 12 deniz milini geçmeyen açık deniz alanında gümrük, maliye, uluslararası göçmenlik ve sağlıkla ilgili düzenlemelerin ülkesinde veya karasularında ihlâl edilmesini önlemek veya meydana gelen ihlâlleri cezalandırmak amacıyla bitişik bölge tesis edebilmektedir. Kıyı devletinin yetkisi, maddede belirtilen amaçları gerçekleştirmekle sınırlı olup, karasularının dış sınırının ötesine uzanan bitişik bölgede yürütülen MSR faaliyetleri üzerinde özel bir kontrol yetkisi bulunmamaktadır.

Doktrinde, 1958 CKBS'nin 24. maddesinin, askerî güvenlik ve balıkçılığın korunması gibi amaçları listeye almaması nedeniyle uluslararası örf ve âdet hukukunu tam olarak yansıtmadığı ileri sürülmektedir[100]. Uygulamada birçok devletin güvenlik ve tarafsızlık konularında bitişik bölge ihdas ettikleri görülmekle[101] birlikte, bitişik bölgede yürütülen yabancı MSR üzerinde özel bir kontrol yetkisi iddiasında bulunan herhangi bir devlet örneğine rastlanmamaktadır[102].

---

yönelik her türlü donanma faaliyetini yasaklamaktadır. Metin için bkz. "Text of the Korean War Armistice Agreement", http://www.state.gov/t/ac/rls/or/2004/31006.htm (5 Nisan 2008).

[100] Görüşler için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 87.

[101] GÖNLÜBOL, M.: *Barış Zamanında Sahil Sularının Hukuki Statüsü*, Ankara 1959, s. 184 vd. (*Sahil Suları*); Ayrıca ABD'nin içki kaçaklığına yönelik uygulama örneği için bkz. TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 194 (23 nolu dipnot).

[102] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 87.

B) 1958 CENEVRE KIT'A SAHANLIĞI SÖZLEŞMESİ

1958 CKSS'nin 2(1) maddesinde kıyı devletinin, kıt'a sahanlığı[103] olarak tanımlanan deniz alanında doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi bağlamında egemen haklara sahip olduğu düzenlenmektedir. 1958 CKSS'ne göre bu haklar sadece doğal kaynakların[104] araştırılması ve işletilmesine yönelik[105] olup ne kıt'a sahanlığının üzerindeki suların açık deniz rejimini ne de bu sular üzerindeki hava sahasının hukuki statüsünü etkilememektedir (1958 CKSS m. 3). Ayrıca kıyı devletinin bu haklara sahip olması için bir takım eylemlerde bulunmasına veya söz konusu hakları ilân etmesine gerek bulunmamaktadır [1958 CKSS m. 2(3)][106].

1958 CKSS'de, kıt'a sahanlığında MSR'nin hukukî rejimini düzenleyen iki hüküm bulunmaktadır. Bunlardan 1958 CKSS'nin 5(1) maddesi, "kıt'a sahanlığının keşfi ve doğal kaynakların işletilmesi(nin) … kamuya açıklanmak üzere yürütülen temel oşinografik veya diğer bilimsel araştırmalara da herhangi bir müdahaleye yol açamayacağını" düzenlemektedir. 1958 CKSS'nin 5(8) maddesi ise "kıt'a sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen herhangi bir araştırma için kıyı devletinin rızası alınacaktır. Bununla birlikte kıyı devleti, kıt'a sahanlığının fizikî ve biyolojik özelliklerini tamamıyla bilimsel şekilde inceleme amacıyla, yetkili bir kurumun yaptığı başvuru için normal olarak rızasını esirgemeyecektir. Ancak kıyı devleti eğer isterse araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkına sahip olacak ve araştırma sonuçları herhalde yayınlanacaktır" hükmünü taşımaktadır.

---

[103] 1958 CKSS'nin 1. maddesine göre kıt'a sahanlığı terimi; "kıyıya bitişik fakat karasularının dışında 200 metre derinliğe kadar denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ile toprak altını veya bu derinliğin ötesinde üzerindeki suların derinliğinin sözü geçen bölgelerin doğal kaynaklarını işletmeye imkân verdiği yere kadar uzanan yerler ile adaların kıyılarına bitişik olan benzeri deniz altı alanlarının deniz yatağı ve altını ifade etmek üzerine" kullanılmıştır. Kıt'a sahanlığının hukukî ve siyasî gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: "Kıt'a Sahanlığı Meseleleri", s. 80; DOĞRU, S.: *Uluslararası Hukukta Kıt'a Sahanlığı ve Ege Denizi Kıt'a Sahanlığı Uyuşmazlığı*, Ankara 2003, s. 9-49; GÖKDEMİR IŞIK, N.: *Kıt'a Sahanlığı, Hukukî Rejimi ve Ege Denizi Uyuşmazlığı*, İzmir 2010, s. 1-33.

[104] 1958 CKSS'nin 2(4) maddesinde, sözleşmede geçen "doğal kaynaklar" ifadesinin; deniz yatağı ve toprak altının maden yatakları ve cansız kaynakları ile hasada elverişli hale geldikleri zaman deniz yatağı veya bu yatağın altında gerek hareketsiz bulunan gerekse de deniz yatağı veya toprak altı ile ancak devamlı fizikî temas halinde hareket edebilen organizmaları ihtiva ettiği düzenlenmektedir.

[105] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 396; TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 267.

[106] Uluslararası Adalet Divanı 20 Şubat 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıt'a Sahanlığı kararında da kıyı devleti haklarının fiilen (*ipso facto*) ve başlangıçtan beri (*ab initio*) var olduğunu teyit etmiştir. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 396; "North Sea Continental Shelf Cases", http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5563.pdf (13 Eylül 2008).

Soons'un da işaret ettiği gibi, bu iki düzenleme birlikte değerlendirildiğinde cevap bulunması gereken pek çok tartışmalı konu ortaya çıkmaktadır. Örneğin; 1958 CKSS'nin 5(1) maddesi "temel oşinografik veya kamuya açıklanmak üzere yapılan bilimsel araştırmaya" müdahaleyi yasaklarken, 1958 CKSS'nin 5(8) maddesi "kıt'a sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen araştırmalar" için kıyı devletinin izninin alınmasını zorunlu tutmaktadır. Yine 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinde MSR'ye "herhangi müdahale (*any interference*)" yasaklanırken, ulaşım veya balıkçılık gibi açık deniz serbestliği ilkelerine haklı müdahaleye izin verilebilmektedir. Ayrıca "temel oşinografik veya kamuya açıklanmak üzere yapılan bilimsel araştırma" ile ne anlaşılması gerektiği veya "kıt'a sahanlığı ilgili ve orada yürütülen" ifadesinin neyi gösterdiği şeklinde muğlâklıkların açıklanmaya ihtiyacı bulunmaktadır[107]. Bu sorulara cevap bulunabilmesi ve muğlâklıkların giderilmesi amacıyla öncelikle bu iki düzenleme bağlamında, kıt'a sahanlığında MSR'a yönelik ILC ve 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında yaşanan tartışmalar incelenmiş daha sonra bu iki düzenlemenin ayrıntılı analizi yapılmıştır.

1- 1958 CKSS'nin 5. Maddesinin Tarihsel Gelişimi

a) Uluslararası Hukuk Komisyonunda (ILC) Yaşanan Gelişmeler

Kıt'a sahanlığında MSR faaliyetleri, özel raportör François'in Ocak 1956 tarihli deniz hukuku hakkında son raporunu sunduğu, ILC'nin 1956 yılındaki sekizinci dönem çalışmalarında gündeme gelmiştir[108]. François raporunda; "… kıt'a sahanlığını kapsayan sularda araştırma yapma serbestliğinin önerilen bu kurallardan olumsuz olarak" etkilenmeyeceğini, "kıyı devleti, denizlerin canlı kaynaklarının korunmasına yönelik araştırmalar gibi tamamıyla bilimsel nitelikli araştırmayı (*purely scientific research*) yasaklama hakkına sahip" olamayacağını ancak "deniz yatağı ve altının keşfi ve işletilmesine yönelik yürütülen bütün araştırmalardan önce kıyı devletinin izninin alınmasının gerekli olacağını" belirtmiştir[109].

---

[107] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 56-57.

[108] Kıt'a sahanlığının hukukî statüsü daha önce ILC'nin üçüncü (1951) ve beşinci (1953) dönem çalışmalarında görüşülmüş olsa da MSR konusu gündeme gelmemiştir.

[109] FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 10 (56. paragraf).

ILC'nin 359. toplantısında (4 Haziran 1956) François, son raporuyla ilgili bilgiler sunarak, kıt'a sahanlığında diğer devletlerin serbestçe bilimsel araştırma yürütme hakkı olmadığını ancak kıt'a sahanlığını kapsayan sularda (*superjacent waters*) bilimsel araştırmanın yasaklanmadığını belirtmiştir[110]. ILC üyeleri Sandrström ve Pal, raportörce vurgulanan bu düşüncelerin taslak 2 ve 3. maddelerde kesin olarak belirtildiğine işaret ederek konu hakkında daha fazla açıklama yapma ihtiyacı duymamışlardır[111]. Kıyı devletinin bu tür araştırmalara izin verip vermeme hakkının olduğunu kabul eden Fitzmaurice ise yeni düzenlemelerin kıt'a sahanlığını kapsayan sularda temel bilimsel araştırma yürütülmesi konusunda çeşitli endişelere neden olduğunu, balıkçılığın korunması, sedentary balıkçılığın[112] işletilmesinde en iyi yöntemin belirlenmesi için bu tür araştırmaların gerekliliğine işaret ederek, devletlerin yetkilerini haksız veya bıktırıcı şekilde kullanmayacaklarını umduğunu belirtmiştir. Ayrıca pek çok devletin bunu yapmayı arzu etmediklerini düşündüğünü, bu düzenlemelerin maddede teker teker sayılmasından ziyade, yapılacak olumlu bir yorumun bilim adamlarının endişelerini gidereceğini vurgulamıştır[113]. ILC, Fitzmaurice'nin 2. madde hakkındaki bu önerileri üzerinde uzlaşarak yorumunu bu çerçevede yapmıştır[114].

ILC'nin sekizinci dönem çalışmalarını kapsayan raporda ise, "kıyı devletinin özellikle denizlerin canlı kaynaklarının korunmasına yönelik araştırmaları yasaklama hakkına sahip olmadığı, kıyı devletinin izninin sadece deniz yatağı ve altının keşfi ve işletilmesiyle ilgili araştırmalar[115] için gerekli olduğu" belirtilmiştir. Ayrıca "kıyı devletinin bu iznini istisnaî olarak esirgeyeceği ve deniz yatağı ve altının keşfi ve

---

110 *YILC 1956 V. I*, s. 147 (50. paragraf).

111 *YILC 1956 V. I*, s. 147 (52 ve 53. paragraf).

112 Sedentary balık, fazla yer değiştirmeyen, bulunduğu veya salıverildiği yerden 1,5 km'den fazla uzaklaşamayan balık türleridir. Bkz. "Deniz Biyolojisi Balıkçılık - Terimler Tanımlar", http://www.ims.metu.edu.tr/denizsozluk/abc/y.htm (13 Eylül 2008).

113 *YILC 1956 V. I*, s. 147 (55. paragraf).

114 *YILC 1956 V. I*, s. 148.

115 Soons, ILC'nin raporunda belirttiği "keşif veya işletmeyle ilgili araştırma" ifadesinin çok belirgin olmadığına işaret ederek, bu ifadenin mantıksal bir yorumunun, gelecekte muhtemel işletme olasılığı olan bütün araştırmaları kapsayabileceğini vurgulayarak "keşif" teriminin, "keşifle ilgili araştırma" ifadesini de kapsadığı takdirde, ifadenin gereksiz bir söz tekrarı olduğunu belirtmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 59.

işletilmesine yönelik münhasır haklarına bir engel korkusu içinde olmayacağının umulduğu" vurgulanılmıştır[116].

ILC'nin özet kayıtlarından bilimsel araştırmaya yönelik ILC'nin ulaştığı kesin sonuçları belirlemek zor olsa da ILC üyelerinin, temel araştırma da dâhil olmak üzere kıyı devletinin, kıt'a sahanlığıyla ilgili bütün araştırmaları düzenleme yetkisi konusunda fikir birliği içinde olduğu görülmektedir. Hatta kıt'a sahanlığında temel araştırmanın önemini vurgulayan Fitzmaurice de aynı görüşte olup, kıyı devletlerinin bu haklarını sadece haksız veya bıktırıcı şekilde kullanmayacaklarını umduğunu ifade etmiştir[117].

Soons, ILC'deki tartışmalardan ve 1956 yılı çalışma raporundan ILC üyelerinin sadece kıt'a sahanlığının keşfi veya işletilmesine yönelik araştırmalar için kıyı devletinin iznini gerekli gördükleri sonucunun çıktığını, bu nedenle diğer bütün araştırmaların[118] serbest olduğunu belirtmektedir[119]. Özellikle 1956 yılı çalışma raporundan bu yoruma ulaşmak mümkün olsa da ILC üyelerinin, kıt'a sahanlığıyla fiziksel temas içeren ancak keşifle ilgili olmayan araştırmalara yönelik tavrının çok açık olmadığı görülmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında ILC'nin, kıt'a sahanlığında MSR hakkındaki görüşlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

(i) Kıt'a sahanlığını kapsayan sularda kıt'a sahanlığının keşfine yönelik olmayan bilimsel araştırmalar kıyı devletinin kıt'a sahanlığıyla ilgili yetkilerinden olumsuz etkilenmemiştir.

(ii) Kıt'a sahanlığının keşfine yönelik bütün araştırmalar kıyı devletinin kontrolü altına bırakılmıştır.

(iii) Kıt'a sahanlığını kapsayan sularda, kıt'a sahanlığıyla ilgili olarak yürütülen bilimsel araştırmalar ile kıt'a sahanlığıyla fiziksel temas içeren ancak kıt'a

[116] *YILC 1956 V. II*, s. 298 (10. paragraf).
[117] *YILC 1956 V. I*, s. 147 (55. paragraf).
[118] Kıt'a sahanlığını kapsayan sularda yürütülen araştırmalar ile deniz yatağı ile fiziksel temas içeren ancak kıt'a sahanlığının keşfine yönelik olmayan araştırmalar.
[119] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 59.

sahanlığının keşfine yönelik olmayan araştırmalar konusunda ise ILC açık bir tutum sergilememiştir.

b) 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında Yaşanan Gelişmeler

ILC tarafından hazırlanan tasarının kıt'a sahanlığıyla ilgili hükümleri (67 ilâ 73. maddeler), 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansının Dördüncü Komitesi tarafından görüşülmüştür[120]. Komite, özellikle taslak 71. madde ilgili görüşmeler esnasında MSR konusuna geniş zaman ayırmıştır. Hatta taslak hakkındaki genel görüşmeler[121] esnasında bile bazı delegasyonlar MSR konusuna değinmiştir. Örneğin İsveç delegesi (Gihl), taslak 68. maddede kullanılan "egemen haklar" teriminin sadece doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesiyle sınırlı olmasını ve sözleşmede bilimsel araştırmanın engellenmemesine yönelik hükümlerin bulunmasının gerekliliğini vurgulamıştır[122].

Taslak 68. maddeyle ilgili görüşmeler esnasında üç resmî değişiklik önerisi sunulmuştur. Bunlardan; Fransa, kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve toprak altını ilgilendiren her araştırmada kıyı devletinin rızasının alınması gerektiğine yönelik bir hükmün 68. maddeye eklenmesini istemiştir[123]. Danimarka, "bir önceki fıkra hükmüne rağmen kıyı devleti karasuları dışındaki kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve altının jeolojik, biyolojik ve fizikî özelliliklerine yönelik temel araştırmalara müdahalede bulunamaz, şu şartla ki araştırmalardan elde edilecek sonuçlar usulüne göre açıklanma niyetiyle yapılmış ve kıyı devletine araştırmaları izleme imkânı sağlansın" hükmünün maddeye ikinci bir fıkra olarak eklenmesini önermiştir[124]. Endonezya ise maddeye ikici bir fıkra olarak "kıt'a sahanlığı üzerindeki bilimsel araştırmaların önceliği olmalı ve kıyı devleti rızası sağlandıktan sonra başlanılmalıdır" hükmünün eklenmesini önermiştir[125]. Söz konusu bu üç teklif, Dördüncü Komite tarafından oylanmadan, öneriyi veren devletler tarafından 23. oturumda geri alınmıştır.

---

[120] Kıt'a sahanlığıyla ilgili taslak metin ve ILC yorumları için bkz. *YILC 1956 V. II*, s. 295.
[121] Dördüncü Komite 24 Şubat - 29 Nisan 1958 tarihleri arasında toplam 41 oturum yapmış, 3–12. oturumlar ise genel görüşmelere ayrılmıştır. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 336.
[122] LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 338.
[123] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.7 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 362).
[124] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.10 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 363).
[125] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L. 40 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 366).

Taslak 71. maddenin görüşülmesi esnasında ise MSR'ye yönelik altı resmî değişiklik önerisi sunulmuştur. Bunlardan:

(i) Panama, 71(1) maddenin sonuna "… veya sonuçları kamuya açıklanmak şartıyla bir devlet ya da yetkili bir bilimsel kuruluşça yürütülecek tarafsız bilimsel araştırmaların serbestçe icrasına" ifadesinin eklenmesini[126],

(ii) Danimarka, 71(1) maddenin sonuna "… ne de kamuya açıklanmak niyetiyle yürütülen temel oşinografik araştırmaya herhangi bir müdahale teşkil etmemelidir" cümlesinin eklenmesini[127],

(iii) İran, 71(1) maddeye "kıyı devletleri, 68. madde hükümlerini dikkate almayarak ve bilimsel gelişmenin lehine olmak üzere ilgili ve yetkili kuruluşların talebi üzerine (a) İlgili kuruluş, kıyı devletine yapacağı araştırmanın içerik ve amaçlarını tam olarak açıklaması, (b) Kıyı devletinin bu araştırma faaliyetine katılması veya izlemesinin mümkün kılınması (c) Araştırmadan elde edilecek bütün veri ve ulaşılan sonuçların yayınlanması şartıyla kıt'a sahanlığında tamamen bilimsel amaçlı olan her türlü temel araştırmaların yürütülmesine izin verecektir" şeklinde 6. fıkra olarak yeni bir hükmün eklenmesini[128],

(iv) Endonezya, "kıt'a sahanlığı üzerindeki bilimsel araştırmaların önceliği olmalı ve kıyı devleti rızası sağlandıktan sonra başlanılmalıdır" şeklinde yeni bir fıkra eklenmesini[129],

(v) Fransa, "kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve altına yönelik herhangi bir araştırma için kıyı devletinin rızası alınacaktır. Bununla birlikte kıt'a sahanlığının fizikî ve biyolojik özelliklerini tamamen bilimsel şekilde incelemek amacıyla yetkili bir kuruluş tarafından yapılan bir talep için kıyı devletleri, isterlerse araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkına sahip olmak ve herhalde araştırma

[126] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L. 15 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 378; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 62).
[127] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.49 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 383).
[128] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.50 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 383).
[129] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.53 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 384; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 62). Endonezya'nın bu önerisi, daha sonra geri aldığı 68. madde için yapmış olduğu önerinin aynısıdır.

sonuçları yayınlanmak şartıyla, normal olarak rızasını esirgemeyecektir" şeklinde yeni bir fıkra eklenmesini[130],

(vi) Almanya, 71(2) maddeye yönelik değişiklik tekliflerinin içine "… kıyı devleti, sonuçların yayınlanması şartı ile kıt'a sahanlığında her türlü oşinografik araştırmalar yapılmasına izin verecektir" cümlesinin eklenmesini önermiştir[131].

Dördüncü Komite'ye sunulan değişiklik önerileri ve yapılan görüşmelerde MSR konusunda iki ayrı görüşün ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Danimarka, Panama ve Almanya'nın önerilerinde ortaya çıkan bilimsel araştırmaya herhangi bir müdahalenin yasaklanması diğeri ise Fransa, Endonezya ve İran tarafından önerilen izin sistemidir. Bununla birlikte Dördüncü Komite çalışmalarına katılan devletlerin hepsi bu iki görüş etrafında birleşmemişlerdir. Örneğin Kanada, ILC'nin kıt'a sahanlığını kapsayan sularda yürütülen araştırma ile deniz yatağı ve altına yönelik araştırma arasında bir ayrıma işaret ederek, kıyı devletinin iznini gerektiren araştırma tiplerinin belirlenmesini talep etmiştir[132].

Dördüncü Komitede yapılan görüşmelerde Danimarka delegesi (Sorensen), değişiklik önerisinde kullanılan oşinografik araştırma teriminin sadece kıt'a sahanlığını kapsayan sular ile deniz yatağında yürütülen çalışmaları kapsadığını, deniz yatağının altına yönelik araştırmaların kapsam dışında tutulduğunu söylemiştir. Bu açıdan Danimarka, kıt'a sahanlığının deniz yatağının altına yönelik bilimsel araştırmalar için kıyı devleti iznini gerekli görmüştür. Danimarka önerisinde ortaya çıkan diğer bir önemli nokta da oşinografik araştırma için müdahalenin haksız (*unjustifiable*) olacağının belirtilmemesidir. Balıkçılık, ulaşım ve canlı kaynakların korunmasına sadece haksız olan müdahale yasaklanırken, bilimsel araştırmaya yapılacak her türlü müdahale yasaklanmıştır[133].

---

[130] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.56 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 384; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 62). Fransa'nın bu önerisi daha sonra 1958 CKSS'nin 5(8) maddesi olmuştur.

[131] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.58 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 385; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 63).

[132] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 64.

[133] Danimarka önerisi; Hollanda, Almanya, Küba, İngiltere, Portekiz, Romanya ve Belçika tarafından da desteklenmiştir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 63.

Fransa delegesi, bilimsel araştırma görüntüsü altında, kıt'a sahanlığının taranması ve numune alınmasını gibi faaliyetlerin önlenmesi amacında olduklarını belirtmiştir[134]. İzin sitemine yönelik benzer açıklamalar Meksika, İran, Arjantin, Şili ve Guatemala tarafından da yapılmıştır. ABD ve Brezilya, Fransa önerisini desteklediğini açıklamıştır[135].

Dördüncü Komitede yapılan oylamada, Danimarka ve Fransa önerileri kabul edilirken Panama, İran, Endonezya ve Almanya önerileri reddedilmiştir[136]. Kabul edilen taslak 71. madde üzerinde Düzeltme Kurulunca hazırlanan raporun[137] görüşüldüğü 41. oturumda İsveç delegesi (Gihl), 1. fıkranın son cümlesi ile 8. fıkra arasında çelişki olduğunu belirtmiştir. Almanya delegesi (Münch) de bu görüşü destekleyerek, 1. fıkrada kabul edilen bilimsel araştırma serbestliğinin, 8. fıkrada kıyı devletinin önceden iznine tâbi kılınarak ihlal edildiğini ve bu nedenle her iki fıkranın da gözden geçirilmesini önermiştir. Venezüella delegesi (Taylhardat) ise bu öneriye karşı çıkarak, 1. fıkranın genel kuralı, 8. fıkranın ise uygulama yöntemini gösterdiğini ifade etmiştir. Fransa delegesi (Patey) bu görüşü desteklemiş ve izin sisteminin 8. fıkranın ikinci cümlesiyle sınırlandırıldığına işaret etmiştir[138].

Almanya'nın önerisi 21 ret, 4 kabul ve 16 çekimser oyla reddedilirken, Düzeltme Kurulu'nun 71. madde için önerdiği metin Dördüncü Komite tarafından kabul edilmiştir[139]. Sadece 8. fıkradaki "kıt'a sahanlığına yönelik *(into the continental shelf)*" ifadesi, "kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütülen (*concerning the continental shelf and undertaken there*)" şeklinde değiştirilmiştir[140]. Genel Kurulda yapılan oylamada da taslak 71. madde, 50 kabul ve 14 çekimser oyla kabul edilerek 1958 CKSS'nin 5. maddesi olmuştur.

---

134 LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 384.
135 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 63.
136 Oylama sonucunda: Danimarka önerisi 25 kabul 20 ret ve 10 çekimser oy, Fransa önerisi 30 kabul, 17 ret 6 çekimser oy, Panama önerisi 3 kabul, 28 ret 24 çekimser oy, İran 4 kabul, 26 ret 10 çekimser oy, Endonezya önerisi 10 kabul, 23 ret 22 çekimser oy ve Almanya önerisi ise 4 kabul, 21 ret 16 çekimser oy almıştır. LÜTEM, İ.: Deniz Hukuku Konferansı, s. 387; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 63.
137 UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.65 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 389).
138 Görüşler için bkz. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 390.
139 Norveç delegesi (Stabel) önerisi üzerine 1 ve 8. fıkralar ayrı oylanmış; 1. fıkra hükmü 44 kabul 10 ret ve 8 çekimser oyla, 8. fıkra hükmü ise 43 kabul 15 ret ve 5 çekimser oyla kabul edilmiştir.
140 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 65.

2- Temel Oşinografik veya Diğer Bilimsel Araştırmaya Müdahalenin Yasaklanması

1958 CKSS'nin 1. maddesinde kıt'a sahanlığının keşfi ve doğal kaynaklarının işletilmesinin ulaşım, balıkçılık ve denizlerin canlı kaynaklarının korunmasına "haksız bir müdahaleye" yol açamayacağı gibi kamuya açıklanmak üzere yürütülen temel oşinografik veya diğer bilimsel araştırmaya da "herhangi müdahaleye" neden olamayacağı düzenlenmektedir. Kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının keşfi ve işletilmesine yönelik kıyı devletinin egemen haklarının korunmasının sınırlarını çizen hüküm gereği kıyı devletleri; kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarıyla ilgili faaliyetleri esnasında diğer devletlerin ulaşım ve balıkçılık haklarına "haksız müdahaleden", bilimsel araştırmalara "herhangi müdahaleden" kaçınmak zorundadırlar.

Yukarıda tarihsel süreç kısmında açıklandığı gibi Danimarka önerisinin bir sonucu olarak şekillenen 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin son kısmıyla ilgili olarak doktrinde, söz konusu hükmün sadece kıt'a sahanlığını kapsayan sularda yürütülen temel oşinografik veya diğer bilimsel araştırmaları kapsadığı şeklinde ifadelere rastlanılmaktadır[141]. Söz konusu maddenin ilk kısmında belirtilen ulaşım, balıkçılık ve denizin canlı kaynaklarının korunması genel olarak su kütlesiyle ilgili faaliyetler olsa da, 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin lafzından böyle bir sonucun çıkarılması pek mümkün görünmemektedir. Zira söz konusu maddenin bu şekilde yorumu, 1958 CKSS'nin 3. maddesinin kıyı devletinin kıt'a sahanlığı üzerindeki hakları ile kıt'a sahanlığını kapsayan suların açık deniz olarak hukuki statüsünü etkilemeyeceği hükmünün gereksiz bir tekrarı olacaktır. Ayrıca 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinde yer alan "kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütülen araştırma" ifadesi gereği, 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin, nerede olduğuna bakılmaksızın, kıt'a sahanlığında yürütülen tüm bilimsel araştırmaları kapsadığı kabul edilmelidir[142].

1958 CKSS'nin 5(1) maddesinden; hangi araştırmaların "temel oşinografik veya diğer bilimsel araştırma" sayılacağı, kıyı devletinin bu tür bir araştırmaya

---

[141] GORINA-YSERN, M.: MSR, s. 254. Yazar, açık bir şekilde böyle bir tartışmaya girmemiş olsa da 1958 CKSS m. 5(1)'e ait açıklamalarından bu sonuca ulaşmak mümkündür.

[142] Benzer görüşler için bkz. CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research", s. 860; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 65.

müdahale edebilmesinin hukuki temelinin olup olmadığı ve sonuçların kamuya açıklanma niyetiyle yürütülen bir araştırmada bu niyetin varlığının nasıl tespit edileceği şeklinde açıklanmasına ihtiyaç duyulan üç temel sorun ortaya çıkmaktadır.

a) Temel Oşinografik veya Diğer Bilimsel Araştırma

Danimarka önerisinin kabul edilmesiyle şekillenen 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin son kısmıyla, deniz yatağının altı hariç, kıt'a sahanlığında yürütülen bütün temel bilimsel araştırmaların olumsuz etkilenmemeleri amaçlanmıştır[143]. Öneri hakkında yaptığı açıklamada Danimarka delegesi (Soransen), maddenin içeriğini daha da genişletmeye hazır olduklarını ve bu amaçla "oşinografik araştırma"dan sonra "veya diğer bilimsel araştırmalar" ifadesinin ilave edildiğini belirtmiştir[144]. Ancak 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı esnasında delegelerin oşinografik araştırma konusunda tam bir fikir içinde olmadığı görülmektedir. Örneğin Danimarka, yaptığı oşinografi tanımına, kıt'a sahanlığının deniz yatağı altının araştırılmasını dâhil etmezken, konferansa BM Sekreterliğinin uzmanı olarak katılan Schaefer, deniz yatağı altı araştırmalarını dâhil etmiş hatta oşinografinin, meteoroloji gibi okyanuslar dışındaki doğal yapının çalışmasını da kapsadığını belirtmiştir[145].

Danimarka önerisinin, bütün bilimsel araştırmaların serbestliğini güvence altına alma amacının bulunmadığı görülmektedir. Zira Dördüncü Komite çalışmaları esnasında İran, Panama ve Endonezya delegeleri, temel oşinografik veya diğer bilimsel araştırma statüsünde olan faaliyetlerin belirlenmesine yönelik kıstasların oluşturulmasının gerekliğine işaret ederek bilimsel araştırmaları tiplere ayırmıştır[146]. Ayrıca 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinde "kıt'a sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen araştırmalar" için kıyı devletinin izninin alınması gerekliliği düzenlenmektedir. Bu anlamda, "temel veya diğer bilimsel araştırmalar" ifadesinin, kıyı devletinin kontrolüne tâbi olan araştırmalar hariç diğer bütün temel bilimsel araştırmaları kapsadığı kabul edilmelidir[147].

---

[143] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 66.
[144] LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 383.
[145] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 65.
[146] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 256.
[147] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 67; BURKE, W. T.: "Law of the New Technologies", [ALEXANDER, L. M. (ed.): *The Law of the Sea –Offshore Boundaries and Zones*, Ohio 1967], s. 217. Yazar, kıt'a

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı'nda sonuçların yayınlanması zorunluluğu, Danimarka önerisinin neden olduğu karışıklığın giderilmesi ve temel veya temel nitelikli olmayan oşinografik araştırmanın belirlenebilmesinde bir kıstas olarak hizmet etmektedir[148]. Bununla birlikte Gorina-Ysern, 1958 CKSS'nin 1. maddesindeki ifadenin temel veya temel nitelikli olmayan araştırma arasında farklılığın belirlenmesinde çok fazla belirleyici olmadığını savunmaktadır[149]. Ancak her ne kadar "sonuçların kamuya açıklanması zorunluluğu" bilimsel araştırmanın tipinin belirlenmesinde tek başına yeterli olmamakla birlikte en önemli kıstaslardan biri olarak kabul edilmelidir. Zira araştırmanın bütün sonuçlarının kamuya açıklanacağının garanti edilmesi gizli herhangi bir amacın olmadığının gösterilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

b) Kıyı Devletinin Bilimsel Araştırmaya Müdahalesi

1958 CKSS'nin 5(1) maddesinde kıt'a sahanlığının keşfi veya işletilmesinin; ulaşım, balıkçılık ve canlı kaynakların korunmasına yönelik faaliyetlere "haksız bir müdahaleye", kamuya açıklanmak niyetiyle yürütülen temel oşinografik ve diğer bilimsel araştırmaya ise "herhangi bir müdahaleye" neden olamayacağı düzenlenmektedir. Buna göre kıyı devleti, açık deniz serbestliği olarak sayılan ulaşım veya balıkçılık faaliyetlerine haklı sebeplerle müdahale edebilirken, 1958 CASD'nin 2. maddesinde bir açık deniz serbestliği olarak sayılmayan bilimsel araştırmalara, haklı bir sebeple de olsa, herhangi müdahalede bulunamamaktadır. Bu anlamda bilimsel araştırma serbestliği, diğer serbestliklerin önüne geçmiş gibi görünmektedir. Hatta Caflish ve Piccard, temel bilimsel araştırma faaliyetlerinin, kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının keşfi ve işletilmesine yönelik her türlü faaliyet üzerinde bir önceliğe sahip olduğunu düşünmektedir[150]. Bununla birlikte 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin son kısmında yer alan "herhangi bir müdahaleye neden olamayacak" ifadesinin tam bir bilimsel araştırma serbestliği şeklinde yorumlanması pek mümkün görünmemektedir. Zira böyle bir yorum, kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırmalarda kıyı devletinin izninin gerekli olduğunu düzenleyen 1958 CKSS'nin 5(8) maddesine aykırı

---

sahanlığına yönelik olmasına rağmen su altı arkeolojik araştırmaların da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

148 Görüşler için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 256 (168 nolu dipnot).

149 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 256.

150 CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research", s. 860.

olacaktır. Bu açıdan Soons, "haksız bir müdahale" ifadesiyle, bu tür faaliyetlere yönelik fizikî bir temasın engellenmesinin amaçlandığını işaret ederek, 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinin son kısmının, aynı ulaşım ve balıkçılık faaliyetlerinde olduğu gibi, bilimsel araştırmaya haksız bir müdahaleye yönelik bir yasağı içerdiğini belirtmektedir[151].

Kıyı devletinin, kıt'a sahanlığında yürütülen bilimsel araştırmalara müdahale etmeye yönelik hem uluslararası deniz hukuku hem de örf ve âdet deniz hukukundan kaynaklanan yetkileri bulunmaktadır. Buna göre kıyı devleti; kamuya açıklanma niyetiyle yürütülmeyen, "diğer devletlerin çıkarlarına saygı göstermeyen" [1958 CKSS m. 2(2)] ve kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içeren veya temas olmasa bile kıt'a sahanlığının araştırılmasına yönelik bilimsel araştırmalara müdahale edebilmektedir. Ayrıca yakında meydana gelmesi muhtemel kaza, çatma veya kötü hava koşulları durumunda da kıyı devletinin müdahale hakkının olduğu kabul edilmelidir[152].

Kıt'a sahanlığında ekonomik ya da mülkiyet hakkını kullanmayan bir devlet bilimsel araştırmaya müdahale edebilecek midir? Başka bir deyişle kıyı devletinin müdahale hakkını kullanabilmesi için kıt'a sahanlığında keşif veya doğal kaynakların işletilmesine yönelik bir faaliyette bulunması zorunlu mudur? Gorina-Ysern, nedenini açıklamamakla birlikte, keşif veya işletme hakkını kullanmayan kıyı devletinin, kıt'a sahanlığını kapsayan sularda yürütülen oşinografik veya bilimsel araştırmalara müdahale edemeyeceğini düşünmektedir[153]. Kıyı devletinin, kıt'a sahanlığı üzerinde egemen haklara sahip olabilmesi bu hakların bizzat kullanılmasına bağlı olmadığından, keşif veya işletmeye yönelik herhangi bir faaliyette bulunmasa bile bilimsel araştırmalara müdahale etmeye yetkili olduğu kabul edilmelidir.

c) Sonuçları Kamuya Açıklama Niyeti

Araştırma sonuçlarının kamuya açıklanması, gelişmekte olan devletlerin denizler hakkında bilgi birikimini arttırması yanında, kıyı devletlerinin güvenliğinin sağlanması ve doğal kaynaklara yönelik yetkilerini koruması açısından da büyük önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma sonuçlarının yayınlanması, temel nitelikli

[151] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 67.
[152] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 258.
[153] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 257.

bilimsel araştırma ile savunma veya doğal kaynakların keşfine yönelik araştırmalar arasındaki farklılığın belirlenmesinde önemli bir kıstas işlevi görmektedir.

Araştırma sonuçlarının kamuya açıklanmasının önemi hem 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı hazırlık çalışmalarında hem de konferans esnasında vurgulanmıştır. Örneğin Almanya, sonuçların yayınlanması şartıyla, kıt'a sahanlığında her türlü oşinografik araştırmalara izin verilmesini önerirken[154], Danimarka kamuya açıklama zorunluluğunun sonuçların bulunabilecek şekilde yayınlama yükümlülüğü anlamına geldiğini açıklamıştır[155]. Bununla birlikte sonuçların yayınlanma niyetinin varlığının belirlenmesine yönelik kıstaslar 1958 CKSS'ye dâhil edilmemiştir.

Araştırma sonuçlarının kamunun kullanımına sunulmasını, ortak değerin paylaşılması olarak değerlendiren Gorina-Ysern, 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinden kaynaklan ana sorunun, sonuçların kamuya açıklanması konusundaki niyetin varlığının tespit edilememesi olduğunu düşünmektedir[156]. Bu nedenle araştırmacı devlet ya da yetkili uluslararası kuruluşlar, bu konudaki samimiyet ve iyiniyetini hiçbir kuşkuya düşürmeyecek şekilde göstermek zorundadırlar. Zira sonuçların kamuya açıklanması niyetiyle yürütülen araştırmaya herhangi bir müdahale, bu niyetin gerçekleşeceğine olan güven nedeniyle yasaklanmaktadır.

3- Kıt'a Sahanlığında MSR'nin Sınırlı Serbestliği Kuralı

1958 CKSS'nin 5(8) maddesi, "kıt'a sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen herhangi bir araştırıma için kıyı devletinin izni alınacaktır. Bununla birlikte kıyı devleti, arzu ederse araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkına sahip olmak ve araştırma sonuçları herhalde yayınlanmak şartıyla, kıt'a sahanlığının fizikî veya biyolojik özelliklerini tamamen bilimsel şekilde araştırma amacıyla yetkili kuruluşça yapılan önerler için normal olarak rızasını esirgemeyecektir" hükmünü taşımaktadır. Söz konusu hükümden çeşitli muğlâklıklar doğmaktadır. Örneğin "kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütülen araştırma" ifadesinin kıt'a sahanlığında yürütülmeyen ancak

[154] UN Doc: A/CONF.13/C.4/L.58 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 385; SOONS, A .A. H.: *MSR*, s. 63).
[155] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 260.
[156] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 261.

orayla ilgili olan araştırmaları kapsayıp kapsamadığı açık değildir[157]. Yine "tamamen bilimsel şekilde araştırma" veya "normal olarak rızanın esirgenmeyeceği" ifadelerinin nasıl uygulanacağı maddede gösterilmemektedir.

a) Kıt'a Sahanlığıyla İlgili ve Orada Yürütülen Araştırma

Fransa önerisi üzerine şekillenen 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin birinci cümlesinin orijinali "kıt'a sahanlığının tabanı ve altına yönelik araştırma" şeklindeydi[158]. Bu ifade Dördüncü Komite'de, "kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırma" olarak değiştirilmiş, Genel Kurul'da ise herhangi tartışma olmaksızın "ve orada yürütülen" ifadesi eklenerek son şeklini almıştır. Değişikliklerin konferansta tartışmasız kabul edilmesinden yola çıkan Soons, mevcut durumun Fransız önerisinin orijinal amacı ile uygun hale geldiğinin kabul edilebileceğini belirtmektedir[159]. Gorina-Ysern ise "ve orada yürütülen (*and undertaken there*)" kelimelerinin eklenmesinin "kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırma" ifadesini sınırlandırdığını ve düzenlemeyi daha muğlâk hale getirdiğine işaret etmektedir[160].

"Kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütülen araştırma" ifadesinin doktrinde iki anlamda yorumlandığı görülmektedir. "Orada yürütülen" ifadesini, "kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırmanın" geniş bir ayrıntısı olduğunu kabul eden birinci görüşe göre sadece delme, tarama veya numune alma gibi kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içeren araştırmalar için kıyı devletinin izninin alınması gerekmektedir.[161] İkinci görüş ise nerede yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırmalar ile kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içeren araştırmaların 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin kapsamına dâhil olduğunu kabul etmektedir. Buna göre her ne yöntem kullanılırsa kullanılsın

---

[157] Örneğin boru hattı ve deniz altı kablo döşeme serbestliğiyle ilgili araştırmalar ile kıt'a sahanlığının sedentary türlere ait canlı organizmaların korunmasıyla ilgili araştırmalar gibi. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 263 (118 nolu dipnot).

[158] Lütem, Fransa önerisinin birinci cümlesinin "kıt'a sahanlığını ilgilendiren ve orada girişilecek herhangi araştırma" şeklinde olduğunu belirtmektedir. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 384. Konferansın resmî kayıtlarına ulaşılamamakla birlikte, Fransa önerisinin ilk cümlesinin "kıt'a sahanlığının tabanı ve altına yönelik araştırma ...." şeklinde olduğu görülmektedir. UN Doc. A/Conf.13/C.4/L.56 (SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 62; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 264).

[159] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 68.

[160] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 264

[161] Buna göre sismik araştırmalar gibi kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içermeyen araştırmalar için kıyı devletinin izni gerekmemektedir. Bkz. CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research", s. 862; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 265.

kıt'a sahanlığıyla ilgili veya kıt'a sahanlığında yürütülen bilimsel araştırma için kıyı devletinin izninin alınması gerekmektedir[162].

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında delegelerin hangi yorumu benimsediği konusunda açık bir delil olmamakla birlikte, söz konusu öneriyi veren Fransa ile daha sonra öneriye destek olan Meksika, İran ve Arjantin delegeleri, öneriyle bilimsel araştırma kisvesi altında kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının keşfine yönelik faaliyetlerin engellenmesinin amaçlandığını belirtmişlerdir[163]. 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin birinci cümlesinden kıyı devletinin izninin, yürütülen bilimsel araştırmanın kıt'a sahanlığıyla ilgili olmasının yanında, kıt'a sahanlığıyla fizikî temas halinde olması gerektiği anlamı çıkmaktadır. Ancak bu hüküm çok dar yorumlanmamalıdır. Zira kıyı devletinin, kıt'a sahanlığının keşfi ve doğal kaynaklarının işletilmesi üzerinde egemen hakları bulunmaktadır [1958 CKSS m. 2(1)]. Bu nedenle, her ne amaçla yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içeren ve her nerede yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının keşfini içeren bilimsel araştırmalar için kıyı devletinin izninin gerekli olduğu kabul edilmelidir. Yeknesak bir uygulama olmamakla birlikte, 1958 CKSS yürürlüğe girdikten sonra sözleşmeye taraf devletlerden çoğunluğunun kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırma üzerinde kontrol yetkilerine yönelik hükümleri ulusal düzenlemelerine dâhil etmeleri bu görüşü desteklemektedir. Örneğin Avustralya[164], Danimarka[165], Finlandiya[166], Hollanda[167], İsveç[168] ve Norveç[169] araştırma yöntemleri arasında fark gözetmeksizin

---

[162] O'CONNELL, D. P. – SHEARER, I. A.: *The International Law of the Sea*, C. II, Oxford 1984, s. 1032 (*Law of the Sea II*). Ayrıca diğer görüşler için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 68.

[163] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 64.

[164] "Petroleum (Submerged lands) Act 1967 (No 118 of 1967, 22 November 1967)" m. 123(1), "bilimsel bir inceleme esnasında petrol keşfi için izin gereklidir". UN: *National Legislation*, s. 24.

[165] "Act No. 259 of 9 June 1971 on the Continental Shelf"in 2(2) maddesi, herhangi bir ayrım yapmaksızın, kıt'a sahanlığının keşfine yönelik bütün araştırmalar için Danimarka Hükümetinin izninin gerekli olduğunu düzenlemektedir. UN: *National Legislation*, s. 86.

[166] "Law No. 149 of 5 March 1965 Concerning the Continental Shelf"in 1 ve 2. maddeleri, her nerede yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığı ile ilgili bütün bilimsel araştırma faaliyetleri için Finlandiya Hükümetinin izninin alınması gerektiğini belirtmektedir. UN: *National Legislation*, s. 104.

[167] "Continental Shelf Mining Act of 23 September 1965"in 2(1) maddesi gereği "kıt'a sahanlığı ile kıt'a sahanlığının üstü ve altında yürütülen ölçüm faaliyetleri" için hükümetin izni gereklidir. UN: *National Legislation*, s. 186.

[168] "Act (1966:314) on the Continental Shelf (With Amendments) of 1 July 1966"in 3. maddesi, doğal kaynaklara yönelik jeofizik ölçüm, delme veya diğer metotlar için hükümetin rızasının alacağını düzenlemektedir. UN: *National Legislation*, s. 243.

[169] "Rules Relating to Scientific Research for Natural Resources on the Norwegian Continental Shelf"in 3. maddesi, "deniz yatağında veya altında doğal kaynaklara yönelik bilimsel araştırma için" Norveç Hükümetinin izninin alınacağını düzenlemektedir. UN: *National Legislation*, s. 193.

kıt'a sahanlığıyla ilgili bütün araştırmalar için izin alınmasını zorunlu tutmuştur. Ayrıca devletlerin büyük bir kısmı, ticarî keşfe yönelik araştırma ile bilimsel araştırma arasında herhangi bir ayrıma da gitmemiş, her nasıl yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığıyla ilgili bütün bilimsel araştırmaları izne bağlamıştır[170].

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında delegelerin tutumundan, "kıt'a sahanlığıyla ilgili bilimsel araştırma" ifadesinin, sadece "kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarıyla ilgili araştırmayı" gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kıt'a sahanlığının canlı kaynaklarının korunmasına yönelik araştırmalar veya deniz suyunun kimyasal özellikleri gibi kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarıyla ilgili olmayan araştırmalar için kıyı devletinin izninin alınması zorunlu olmamalıdır. Hatta Soons, bu tür araştırmalar kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının yönetimi amacıyla yürütülse de kıt'a sahanlığıyla ilgili araştırma olarak kabul edilmeyeceğinden kıyı devletinin izninin zorunlu olmadığını düşünmektedir[171]. Ayrıca "ve orada yürütülen" ifadesi, kıt'a sahanlığıyla fizikî temas içeren her hangi araştırma olarak değil, her nerede yürütülürse yürütülsün kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarına yönelik araştırma şeklinde yorumlanmalıdır.

b) Kıyı Devletinin Rızasını Esirgememe Yükümlülüğü

1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin ikinci cümlesi, dört koşul sağlandığı takdirde, kıyı devletinin normal olarak rızasını esirgemeyeceğini düzenlemektedir. Bunlar; başvurunun yetkili kuruluşça yapılması, araştırmanın tamamen bilimsel amaçlı yürütülmesi, kıyı devletine araştırma faaliyetine katılma veya orada temsil edilmesi için fırsat verilmesi ve araştırma sonuçlarının yayınlanmasıdır. Böylece kıyı devletinin iznini alma gerekliliği sınırlandırılarak bilimsel çevrenin araştırmaya yönelik hakları, belli koşulların yerine getirilmesi zorunlu kılınarak da kıyı devletinin doğal kaynaklar üzerindeki çıkarları korunmaktadır[172].

[170] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 70.
[171] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 71.
[172] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 266; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 73.

aa) Yetkili Kuruluş

1958 CKSS 5(8) maddesinde başvurunun "yetkili kuruluşlar (*qualified institutions*)" tarafından yapılacağı belirtilmesine rağmen hangi kuruluşun yetkili olarak kabul edileceğine dair herhangi bir kıstas ihdas edilmemiştir. Her şeyden önce buradaki yetkili sıfatı, hukukî bir yetkiden ziyade kuruluşun talep edilen araştırma projesini tamamlayabilecek teknik donanım, eğitilmiş personel ve kaynağa sahip olmasını tanımlamaktadır. Aynı zamanda araştırma talebinde bulunan kuruluşun bilimsel bir amaç doğrultusunda faaliyet göstermesi ve kıyı devletinin bu faaliyetler konusunda herhangi bir şüpheye düşmemesi de gerekmektedir. Ayrıca söz konusu hüküm gereği bilim adamları bireysel olarak bu haktan yararlanamayacağı gibi askerî nitelikli kuruluşlar da yetkili kuruluş olarak kabul edilmemelidir. Her ne kadar Soons, "yetkili (*qualified*)" sıfatının amaca hizmet etmediğini belirtse de[173], bu nitelendirmeyle ticarî amaç güden kuruluşların, bilimsel araştırma faaliyeti görüntüsü altında kıt'a sahanlığının keşfine yönelik faaliyetleri engellenmek istenmiştir[174].

Bu niteliğe sahip uluslararası kuruluşlar olarak Uluslararası Bilim Konseyi (*International Council for Science* - ICSU), Okyanus Araştırması Bilimsel Komitesi (*Scientific Committee on Oceanic Research* – SCOR) sayılabilir. Ayrıca Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında faaliyet gösteren Uluslararası Deniz Araştırma Konseyi (*International Council for the Exploration of the Seas* – ICES), Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization* - IMO), Dünya Meteoroloji Örgütü (*World Meteorological Organization* – WMO) ve UNESCO bünyesinde faaliyet gösteren Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (*Intergovernmental Oceanographic Commission* – IOC) sayılabilir[175].

bb) Araştırmanın Tamamen Bilimsel Amaçlı Yürütülmesi

1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin ikinci cümlesinde kıyı devletinin sadece "kıt'a sahanlığının fizikî ve biyolojik özelliklerini tamamıyla bilimsel şekilde araştırma" amacıyla yapılacak başvuru için normal olarak rızasını esirgemeyeceği

---

[173] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 74.
[174] Benzer görüş için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 266.
[175] Bunlar ve benzeri diğer uluslararası kuruluşlar hakkında çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

düzenlenmektedir. "Tamamıyla bilimsel şekilde araştırma" ifadesiyle keşif amaçlı faaliyetlerin kapsam dışında tutulmak istendiği açıktır. Bununla birlikte sözleşmede, bilimsel araştırmalar ile keşif amaçlı araştırmaların nasıl ayırt edileceğine yönelik kıstaslar bulunmamaktadır[176].

Uygulamada kıt'a sahanlığının fizikî özellikleriyle ilgili bir araştırma, sonuçları kamuya açıklanmak amacıyla yürütülse de her zaman kıyı devletinin iznine tâbi bulunmaktadır[177]. Yine kıt'a sahanlığının biyolojik özellikleri olarak; deniz florası, mercan kayalıkları, deniz tabanı (*benthic*) türleri[178] ve sedentary balıklar kabul edildiğinden kıt'a sahanlığı deniz yatağı ile fizikî temas içeren bu tür canlı organizmalarla ilgili bir araştırma için de 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin birinci cümlesi gereği kıyı devletinin izni gerekli olmaktadır[179].

"Normal olarak rızanın esirgenmeyeceği" ifadesiyle neyin amaçlandığı da çok açık değildir. Soons, "normal olarak" ifadesinin, bir talebin kıyı devletince "normal" kabul edilip edilmediğinin belirlenmesi için uygulanabilir bir kıstas olmadığını ve düzenlemenin önemini zayıflattığını ileri sürmektedir[180]. Aksine bu ifadenin, ispat külfetini kıyı devletine verdiği şeklinde yorumlanması maddenin amacına daha uygun düşmektedir. Bu bağlamda, bilimsel araştırma izni alınmasına yönelik başvurunun, 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin ikinci cümlesindeki koşullara uygun olması yeterli olduğu kabul edilmelidir. Kıyı devletinin izin verip vermeme konusunda takdir hakkı olmadığı gibi bilimsel araştırma talebinin arkasında özel bir amaç veya durum olduğunu iddia eden ispatla yükümlü olmalıdır.

1958 CKSS'de hangi koşullarda özel bir amaç veya durumun mevcut olduğu sayılmamaktadır. Ancak araştırma talebinin; daha önce kıyı devletinin izni ile yürütülen araştırma faaliyetleriyle bağlantılı olması, kıt'a sahanlığıyla ilgili özel bir veri içermesi, gerekçesinin çok kısa olması veya projede belirtilen yöntemler ile araştır-

---

176 O'CONNELL, D. P. – SHEARER, I. A.: *Law of the Sea*, s. 1030.

177 Örneğin deprem araştırmaları kapsamında, yerkabuğu hareketlerinin izlenmesi amacı güden bir araştırma, tamamen bilimsel amaçlı yürütülse de "kıt'a sahanlığıyla ilgili ve orada yürütüleceğinden" 1958 CKSS 5(8) maddesinin birinci cümlesi gereği kıyı devletinin iznine tabi olacaktır.

178 "Resolution XIII of the Third Meeting of The Inter-American Council of Jurists Approved at the Fourth Plenary Session, 3 February 1956 Principles of Mexico on The Juridical Regime of the Sea", *YILC 1956 V. II*, s. 249.

179 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 269.

180 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 73.

manın gereklilikleri arasında uyum olmadığına dair delillerin bulunması halinde "özel durum" un varlığı kabul edilebilmelidir[181].

cc) Kıyı Devletinin Araştırmaya Katılma veya Temsil Edilme Hakkı

Kıyı devletinin "eğer isterse araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkı", daha bir örf ve âdet kuralı olarak gelişmeden, bilim çevrelerinin uzlaşısı sonucu 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinde düzenlenmiştir[182]. Bu uzlaşının temelinde, kıyı devletinin kıt'a sahanlığı üzerindeki egemen haklarını bahane ederek bilimsel araştırmalar üzerinde kısıtlamalardan uzak durması için katılma veya temsil edilme hakkının bir araç olarak görünmesi yatmaktadır[183].

1958 CKSS'nin 5(8) maddesinde bilimsel araştırmaya katılma veya temsil edilme hakkı, kıyı devletinin takdirine bırakılmaktadır. Bununla birlikte kıyı devletinin bu hakkını araştırmanın hangi safhasında kullanabileceği madde metninden anlaşılmamaktadır. Moore, kıyı devletinin araştırma faaliyetlerine katılma hakkının, hazırlık çalışmaları ile verinin toplanması, analizi ve yorumlanması da dâhil olmak üzere projenin her safhasına katılmayı kapsadığını belirtmektedir[184]. Soons ise kıyı devletlerinin bu imkânı, kıt'a sahanlığıyla ilgili daha fazla bilgi edinmek ve kendi bilim adamlarına daha fazla deneyim kazandırmaya yönelik bir fırsat olarak kullandığını belirtmekle birlikte, bu hükmün gerçek amacının, kıyı devletinin sadece fiilî araştırma çalışmalarına katılmasını sağlamaya yönelik olduğunu düşünmektedir[185]. Araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkı, kıyı devletlerine hem bilimsel araştırma görüntüsü altında kıt'a sahanlığının keşfini engellemeye yönelik denetleme hakkı hem de deniz çevresi hakkındaki bilgi seviyesini arttırma imkânı sağladığı açıktır. Bu açıdan, kıyı devletinin hazırlık çalışmalardan verinin toplanması, analizi ve yorumlanmasına kadar projenin bütün safhalarına katılma hakkının olduğunun kabul edilmesi amaca daha uygun düşmektedir.

---

[181] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 73.

[182] Danimarka, taslak 68. madde ile ilgili yaptığı ancak 23. oturumda geri aldığı önerisinde (A/CONF. 3/C.4/L.10), "kıyı devletine yetkili temsilciler aracılığıyla araştırmaları takip olanağı" sağlanmasına yönelik bir hükme yer vermişti. Bkz. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 363.

[183] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 271.

[184] MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research in Contiguous Resource Zones: Legal Aspects", IJIL, 1973, C. XIII, S. 1, s. 244 .

[185] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 75.

1958 CKSS yürürlüğe girdikten sonraki uygulamanın daha çok fiilî araştırma safhasına katılma şeklinde olduğu bildirilmektedir[186]. Ancak araştırmaya katılmanın öneminden dolayı bazı devletler, araştırma projesine katılma hakkını ayrıntılı şekilde iç düzenlemelerine dâhil etmişlerdir. Örneğin İspanya 1981 tarihli Deniz Yetki Alanlarında MSR Faaliyetleriyle İlgili Düzenlemeler Kanunu'nda[187] araştırma projesinin hazırlık çalışmalarına katılmak üzere bir bilim adamı gönderme hakkını saklı tutarken (m. 7), çalışmaların tamamlanmasından sonra en geç bir yıl içinde elde edilen bütün veri ve örneklerin İspanya Hükümeti'ne ulaştırılmasını, kopyasının alınması mümkün olmayan veri ve örneklerin ise incelenmek üzere İspanyol bilim adamlarına verileceğini hükme bağlanmıştır (m. 9). Benzer şekilde Norveç, 1976 tarihli Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu'nda[188] araştırmaya katılma veya temsil edilme hakkına sahip olduğunu saklı tutarken (m. 9), sonuçların bir kopyasının Norveç Hükümeti'ne sunulacağını düzenlemiştir (m. 11).

dd) Araştırma Sonuçlarının Yayınlanması

1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin ikinci cümlesindeki son şart, kıyı devletinin iznine bağlı olarak, araştırma sonuçlarının yayınlanmasıdır. Bu düzenleme, kıyı devletinin kıt'a sahanlığıyla ilgili elde edilen bilgiye ulaşması ile gerçekleştirilen araştırmanın gerçek niteliğini belirlemesi imkânı sağlaması açısından önem taşımaktadır[189]. Ayrıca araştırma sonuçlarının değişimi, küresel bilgi birikiminin oluşturulmasında anahtar rol oynamaktadır[190].

Bununla birlikte uygulamada, araştırmadan elde edilen bütün veri ile ulaşılan sonuçların, kıyı devletine iletilip iletilmediği her zaman tespit edilememektedir. Zira analizi uzun süreç gerektiren verilerin sonuçları, genellikle araştırma tamamlandıktan ve bilim adamları bölgeden ayrıldıktan sonra yayınlanması, kıyı devletlerinin bütün verilerin açıklanıp açıklanmadığını tespit etmesini imkânsız kılmaktadır[191]. Ayrıca

---

[186] Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 75.
[187] "Royal Decree No. 799/1981 of 21 February 1981 Concerning Regulations Applicable to Marine Scientific Research Activities in Areas Under Spanish Jurisdiction", UN: *National Legislation*, s. 235.
[188] "Act No: 91 of 17 December 1976 Relating to the Economic Zone of Norway", UN: *National Legislation*, s. 192–195.
[189] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 76.
[190] MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research", s. 246.
[191] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 76.

araştırmayı destekleyen kuruluşların ticarî ve siyasî gerekçelerle araştırma sonuçlarına ulaşılmasını kısıtladıkları bildirilmektedir[192].

C) 1958 CENEVRE AÇIK DENİZLER SÖZLEŞMESİ

1958 CADS'nin 1. maddesinde "bir devletin içsuları veya karasularına ait olmayan bütün deniz kısımları" olarak tanımlanan açık denizler, kıyısı olsun ya da olmasın bütün devletlerin serbestçe kullanabileceği deniz alanlarıdır. Genel olarak açık denizlerin hukukî rejimi, "açık denizlerin serbestliği ilkesi[193]" üzerinde temellendirilmektedir. 1958 CADS'nin 2(1) maddesinde kural olarak açık denizlerin serbestliği ilkesi kabul edilmekle birlikte, bu serbestliğin sözleşme koşulları ve devletler hukukunun ilgili kurallarına göre yürütüleceği düzenlenmektedir. Ayrıca bu serbestliğin; ulaşım, balıkçılık, deniz altı kablo ve petrol borusu döşeme ile açık deniz üzerinden uçma serbestliğini içerdiği vurgulanmaktadır.

1958 CADS'nin 2(1) maddesinde belirtilen serbestlikler arasında MSR faaliyetleri sayılmadığı gibi sözleşme metninde MSR hakkında herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1958 CADS'nin 2(2) maddesinde "sözleşmede gösterilen serbestlikler" ile "genel uluslararası hukuk kurallarınca tanınan diğer serbestlikler" şeklinde iki tür serbestlikten bahsedilmektedir. Bu bağlamda 1958 CADS'nin 2(1) maddesinde sayılan serbestliklerin sınırlı olup olmadığı ve MSR serbestliğinin, 1958 CADS'nin 2(2) maddesinde bahsedilen "diğer serbestlikler"den biri kabul edilip edilemeyeceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliğine yönelik ILC ve 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı esnasında yaşanan tartışmalar sorulara cevap bulunmasında yol gösterici olacaktır.

1- 1958 CADS'nin 2. Maddesinin Tarihsel Gelişimi

a) Uluslararası Hukuk Komisyonunda Yaşanan Gelişmeler

Açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliğiyle ilgili ilk tartışmalar açık denizlerin hukukî rejiminin görüşüldüğü ILC'nin 1955 yılındaki yedinci dönem

---

[192] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 272.

[193] Açık denizlerin serbestliği ilkesinin gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY S. L.: "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişimi", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 2, s. 76.

toplantılarında yaşanmıştır[194]. Yedinci dönemin 320. toplantısında Scelle, bilimsel araştırma ve deniz yatağının işletilmesi gibi mevcut diğer serbestlikleri de kapsaması amacıyla 2. maddede "*inter alia* (başkalarının yanında)" kelimelerinin kalmasının önemini vurgulamıştır[195]. Dönem sonunda hazırlanan raporun taslak 2. maddesine eklenen yorumda; söz konusu maddedeki açık denizlerin serbestlik listesinin sınırlayıcı olmadığı ve metinde ana serbestliklerin sadece dört tanesinin gösterildiği, açık denizlerin toprak altının araştırılması ve işletilmesi serbestliği ile orada bilimsel araştırma yürütme serbestliği gibi diğer serbestliklerin de bulunduğu belirtilmiştir[196]. "Bilimsel alanda yaşanan son gelişmelerden araştırma, keşif ve deney serbestliğini engelleyebileceğine yönelik kaygıların oluştuğunu" vurgulayan İngiltere ise taslak 2. maddeye yönelik yorumunda, beşinci serbestlik olarak "araştırma, deney ve keşif serbestliği"nin ilave edilmesini önermiştir[197].

ILC özel raportörü François, 1956 tarihli son raporunda, ILC'nin yedinci dönem toplantılarında bilimsel araştırma sorununun detaylı bir şekilde tartışılmadığını ve açık denizlerin serbestliği ilkesinin bilimsel araştırmaları da kapsayıp kapsamadığı konusunda herhangi bir sonuca ulaşılamadığını vurgulayarak[198], diğer devletlerin haklarının kısıtlanmaması şartıyla, açık denizlerde bilimsel araştırma ve yeni silahların testine izin verilebileceğini belirtmiştir[199].

ILC'nin 1956 yılındaki sekizinci dönem toplantılarında ise bilimsel araştırma ile nükleer silahların testi arasındaki bağlantının ön plana çıktığı görülmektedir. "Komisyonun bilimsel araştırma ile kitle imha silahlarının testi arasındaki farklılığı

---

[194] ILC, açık denizlerin hukukî rejimini 1950 ve 1951 yıllarındaki ikinci ve üçüncü dönem toplantılarında ele almış ancak bilimsel araştırma serbestliği konusu gündeme gelmemiştir. SOONS, A. H. A.: MSR, s. 49.

[195] *Yearbook of the International Law Commission (YILC) 1955 V. I*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1956, s. 222 (*YILC 1955*); Ayrıca bkz. "Doc. A/CN.4/SR.320 Summary Record of the 320. Meeting", http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_sr320.pdf (11 Nisan 2008).

[196] *YILC 1955*, s. 21; Ayrıca bkz. "Doc. A/CN.4/94 Report of the International Law Commission Covering the Work of its Seventh Session 2 May - 8 July 1955, Official Records of the General Assembly", http://www.un.org/law/ilc/index.htm (11 Nisan 2008); MERAY S. L.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Komisyonunun Yedinci Toplantısı", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 4, s. 231.

[197] *YILC 1956 V. II*, s. 80; Ayrıca bkz. "Doc. A/CN.4/99 and Add.1-9 Comment by Governments on the Provisional Article Concerning the Regime of High Seas and the Draft Articles on the Regime of the Territorial Sea Adopted by the International Law Commission at its Seventh Session", http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_99_add1-9.pdf (11 Nisan 2008).

[198] FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 9 (50 nolu paragraf).

[199] FRANÇOIS, J. P. A.: "Report 1956", s. 10 (52 nolu paragraf).

tartışması gerektiğini" belirten ILC üyesi Zourek, bilimsel araştırma faaliyetlerini nükleer silah deneylerden ayırmak için gayret sarf etmiştir[200]. Bilimsel araştırma ile nükleer silah test faaliyetleri arasındaki farklılığa işaret eden Fitzmaurice, İngiltere tarafından beşinci serbestlik olarak önerilen bilimsel araştırma serbestliğinin komisyonca kabul edilmesini tavsiye etmiştir[201]. Amado, Sandtröm ve Spiropoulos bilimsel araştırma serbestliğinin diğer dört serbestlikten daha az önemli olduğunu ve 2. maddenin yorumlanmasında "*inter alia*" ifadesinin yeterli olduğunu belirterek beşinci bir serbestliğin eklenmesine karşı çıkmışlardır[202]. Diğer üyelerden farklı olarak Pal ise önerilen beşinci serbestliğinin çok sınırlı alana ait bir faaliyet olduğunu ve bir açık deniz serbestliği olarak düşünülmemesi gerektiğini iddia etmiştir[203].

Sonuç olarak bilimsel araştırma serbestliği, beşinci bir serbestlik olarak eklenmemiş sadece Komisyonun taslak 27. maddesine eklenen yorumunda bir referans olarak kalmıştır. Komisyon, yorumunda, söz konusu maddedeki açık deniz serbestliklerinin sınırlayıcı olmadığını sadece ana serbestliklerin dört tanesinin gösterildiğini, "birinci paragrafının üçüncü cümlesinde belirtilen genel kurallarla sınırlandırılmış serbestlik ile açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliği gibi diğer serbestliklerin de bulunduğunu" belirtmiştir[204].

Açık denizlerde bilimsel araştırma konusu, ILC'nin 1956 yılında kıt'a sahanlığı rejiminin tartışıldığı esnada da gündeme gelmiştir. Taslak 68. maddeye[205] eklenen yorumda; "1953 tarihli raporda Komisyonca yapılan önerilerin, kıt'a sahanlığının tabanında ve üzerindeki sularda bilimsel araştırma yürütme serbestliğini tehlikeye atabileceği düşünen bazı bilimsel çevrelerde endişelere" neden olduğu, yapılan düzenlemelerin "kıt'a sahanlığının üzerindeki sularda bilimsel araştırma

---

[200] Bunlara ek olarak Zourek, "açık denizlerde atom veya hidrojen bomba deneylerinin açık denizlerin serbestliği ilkesinin ihlâli olarak kabul edilmesi" gerektiğini belirtmiştir. *YILC 1956 V. I*, s. 12; Ayrıca Bkz. "Doc. A/CN.4/SR.335 Summary Record of the 335th Meeting", http://untreaty.un.org/ilc/ documentation /english/a_cn4_sr335.pdf (11 Nisan 2008).

[201] *YILC 1956 V. I*, s. 30; Ayrıca Bkz. "Doc. A/CN.4/SR.339 Summary Record of the 339th Meeting", http://untreaty.un.org/ilc/documentation /english/a_cn4_sr339.pdf (11 Nisan 2008).

[202] Görüşler için bkz. *YILC 1956 V. I*, s. 30–31.

[203] *YILC 1955 V. I*, s. 31.

[204] *YILC 1956 V. II*, s. 278 (2 nolu paragraf); Ayrıca bkz. "Doc. A/CN.4/104, Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, 23 July 1956, Official Records of the General Assembly, Eleventh Session, Supplement No 9 (A/3159)", http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_104.pdf (13 Nisan 2008).

[205] Söz konusu madde daha sonra 1958 CKSS'nin 2(1) maddesi olmuştur.

yapma serbestliğini olumsuz etkilemeyeceği" kıyı devletinin, "özellikle denizlerin canlı kaynaklarının korunmasıyla ilgili bilimsel araştırmayı yasaklama yetkisine sahip olmadığı" vurgulanmıştır[206].

ILC tartışmalarında bilimsel araştırma ile nükleer testler birbiriyle karıştırılmış olsa da Soons, "ILC üyelerinin, açık denizlerde MSR faaliyetlerinin açık denizlerin serbestliği ilkesince korunmuş hukukî bir hak olarak kabul ettiği sonucuna ulaşılabileceğini" belirtmektedir[207]. Komisyonun, taslak 27 ve 68. maddeye eklediği yorumları bu görüşü desteklemektedir.

b) 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında Yaşanan Gelişmeler

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında açık denizlerin hukukî rejiminin görüşüldüğü İkinci Komite çalışmaları esnasında açık denizlerde MSR serbestliğine yönelik kayda değer bir gelişme olmamıştır[208]. Sadece Komite'nin 15. toplantısında Portekiz, taslak 27. maddeye beşinci bir serbestlik olarak "araştırma, deney ve keşif yapma serbestliği" eklenmesini önermiştir[209]. Ancak Meksika delegasyonunun söz konusu önerinin kabul edilemeyeceğini açıkladığı 22. toplantıya kadar diğer devletler tarafından çok fazla reaksiyon görmemiştir.

Portekiz delegasyonu, "Komisyonun (ILC) 27. maddedeki dört temel serbestliği sınırlı olarak saymadığı ve diğer serbestliklerin de farkında olduğu" şeklindeki yorumunu gerekçe göstererek araştırma, deney ve keşif yapma serbestliğinin de 27. maddede sayılması gerektiğini ileri sürmüştür[210]. Gerekçesi tam olarak anlaşılmamakla birlikte Meksika bu öneriye karşı çıkarken, İspanya tarafından desteklenmiştir. Portekiz delegasyonu daha sonra önerinin bir kısmını geri çekmiş ancak bilimsel araştırma serbestliğini içeren beşinci paragrafın oya sunulmasını istemiştir. Yapılan oylama sonucunda öneri, 18 kabul 39 ret ve 8 çekimser oyla reddedilmiştir[211].

---

[206] "Kıyı devletinin izni sadece deniz tabanı ve altının keşfi ve işletilmesine yönelik araştırmalar için gerekli olacaktır." *YILC 1956, V. II*, s. 298 (10 nolu paragraf).
[207] SOONS, A.A.H.: *MSR*, s. 51.
[208] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 251.
[209] UN Doc. A/CONF.13/C.2/L.7 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 185).
[210] LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 186; SOONS, A.A.H.: *MSR*, s. 52.
[211] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 52. Türkiye de ret oyu kullanmıştır. Bkz. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 191.

Portekiz önerisinin reddedilmesinde devletlerin bilimsel araştırma serbestliği kapsamında nükleer silahların test ve deneylerin yapılabileceği endişelerinin önemli rol oynadığı görülmektedir[212]. ILC döneminde olduğu gibi Konferans çalışmalarında da bilimsel araştırma serbestliği tartışmaları, kitle imha silahlarının test ve deneyleri gölgesinde devam etmiştir. Bu endişeler nedeniyle Polonya, SSCB, Çekoslovakya ve Yugoslavya taslak 27. maddeyle bağlantılı olarak, "devletler, açık denizlerde nükleer silah deneylerinden kaçınmaya mecburdurlar" şeklinde yeni bir madde önerisinde bulunmuştur[213]. Bu öneriye karşılık Hindistan delegasyonu, "nükleer silah testi ve nükleer üretim sorununun BM Genel Kurulu ve Silahsızlanma Komisyonu tarafından … incelenmekte olduğunu ve … ilgili devletler tarafından çalışmalara konu teşkil ettiğini" belirterek, "bu sorunun, gerekli girişimde bulunması amacıyla, (BM) Genel Kurula havale edilmesini" yönünde yeni bir öneride bulunmuştur[214]. Hindistan önerisi 58 kabul 13 çekimser oyla kabul edilerek Komite, nükleer silahların testi tartışmalarına girmemiştir.

2- Açık Denizlerde MSR Serbestliği İlkesi

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansında yaşanan tartışmalar, MSR serbestliğinin bir açık deniz serbestliği ilkesi olup olmadığı konusunda devletlerin tutumunu tam olarak yansıtmadığı gibi 1958 CADS'nin 2. maddesinin son cümlesindeki "genel uluslararası hukuk kurallarınca tanına diğer serbestlikler" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği konusuna fazla açıklık getirmemektedir[215]. Doktrinde de 1958 CADS'nin 2. maddesinin farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir.

Dixit, 1958 Cenevre Balıkçılık ve Açık Denizlerin Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi'nin sınırlı amaçlar için de olsa açık denizlerde bilimsel araştırma hakkı verdiğini kabul etmekle birlikte, her iki sözleşmenin de bilimsel araştırma serbestliğini beşinci bir serbestlik olarak kabul etmediğini ileri sürmektedir[216]. Ağırlıklı olarak kabul gören diğer görüş ise "genel uluslararası hukuk kurallarınca tanınan diğer serbestlikler" ifadesinin, açık denizlerde uluslararası hukukun izin

---

[212] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 251.
[213] UN Doc. A/CONF.13/C.2/L.30 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 188).
[214] UN Doc. A/CONF.13/C.2/L.71 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 190).
[215] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 53.
[216] DİXİT, R. K.: "Freedom of Scientific Research in and on the High Seas", IJIL, 1971, C. XI, S. 1, s. 7.

verdiği tüm faaliyetleri kapsadığı dolayısıyla MSR serbestîsinin, açık denizlerin serbestliği ilkesinin kapsamına dâhil olduğunun kabul edilmesi şeklindedir[217]. IOC'nin 1962 tarihli "İnsansız ve İnsanlı Sabit Oşinografik İstasyonların Hukuki Statüsü Hakkında UNESCO ve IMCO'nun[218] Hazırlık Raporu"nda da, devletlerin bilinen uygulamalarından ve denizlerin serbestliğinin genel kavramından yola çıkarak 1958 CASD 2. maddesindeki açık denizlerin serbestliği ilkesinin, "açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliğini de kapsadığı" belirtilmiştir[219].

D) 1958 CENEVRE BALIKÇILIK VE AÇIK DENİZLERİN CANLI KAYNAKLARININ KORUNMASI SÖZLEŞMESİ

Balıkçılık hakkında kıyı devletine münhasır yetkiler veren balıkçılık bölgesi oluşturulması konusu, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı'nda, taslak 3. madde görüşmeleri esnasında tartışılmıştır[220]. Görüşmelerde Kanada, daha önce Hindistan ve Meksika ile birlikte verdiği öneriyi[221] revize ederek, "karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 12 deniz miline kadar uzanan ve karasularına bitişik bir balıkçılık bölgesi mevcut olup bu bölgede balıkçılık ve denizlerin canlı kaynaklarının işletilmesi bakımından karasularında haiz olduğu yetkilere sahip olacaktır" şeklinde yeni bir öneri sunmuştur[222]. Benzer şekilde ABD

---

[217] Görüşler için bkz. BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea, Introductory Manual*, C. I, Alderhost 1994, s. 429 (*Law of the Sea I*); BURKE, W. T.: *Use of the Ocean*, s. 121; CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research", s. 881; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 54; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 246; MAECHLING, C.: "Freedom of Scientific Research", s. 545.

[218] IMCO (*International Maritime Consultative Organization*) ifadesi, 1982 yılında, IMO (*International Maritime Organizationn*) olarak değiştirilmiştir.

[219] *Preliminary Report of UNESCO and IMCO on the Legal Status of Unmanned and Manned Fixed Oceanographic Stations - Doc. No. NS/IOC/INF/134*, IOC Yayını, Paris 1962, s. 10–11; Söz konusu kaynak için ayrıca bkz. http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001538/153860eb.pdf (14 Nisan 2008).
Bilimsel araştırma serbestliğinin, nükleer silah testi gibi diğer devletlerin açık denizleri kullanmasına engel teşkil eden faaliyetleri kapmayacağı açıktır. Zira bu tür faaliyetler, 1958 CADS 2(2) maddesine aykırı olmakla birlikte pek çok devlet tarafından açık denizlerin bir ihlâli olduğu kabul edilmektedir.

[220] Uygulamada ilk münhasır balıkçılık bölgesi kavramı, ABD Başkanı Truman'ın 28 Eylül 1945 tarihinde yayımladığı bildiriyle ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. GÖNLÜBOL, M.: *Sahil Suları*, s. 188; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 389.

[221] UN Doc: A/CONF.13/C.1/L.77/Rev.2 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 51).

[222] UN Doc: A/CONF.13/C.1/L.77/Rev.3 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 52).

12 deniz miline kadar bir balıkçılık bölgesi önerisinde bulunmuştur[223]. Ancak yapılan oylamada her iki öneri de reddedilmiştir[224].

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı'nda münhasır bir balıkçılık bölgesi kabul edilmemesine rağmen, 1958 Cenevre Balıkçılık ve Açık Denizlerin Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesinin 6. maddesinde karasularına bitişik açık denizlerin herhangi bir bölgesinde canlı kaynakların verimliliğini devam ettirmesine yönelik çıkarlara sahip olduğu düzenlenmiştir. Ayrıca kıyı balıkçılığı konusunda bir tavsiye kararı alınmıştır[225].

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansından sonra sözleşmelere taraf olan ya da olmayan birçok devletin, münhasır bir balıkçılık bölgesi ilân etmeden, balıkçılık faaliyetleri için izin koşulu getirdikleri görülmektedir[226]. 1977 yılında ABD[227] ve Kanada[228] 200 millik münhasır balıkçılık bölgesi ilan etmişlerdir. Yapılan bu düzenlemelerde balıkçılık araştırması, ticarî amaçlar için balık veya diğer organizmaların kullanımı ve işletilmesi çalışması olarak tanımlanmıştır[229]. Bu bağlamda balıkçılık bölgesinde, ticarî balıkçılığa yönelik uygulamalı bütün bilimsel araştırmaların kıyı devletinin yetkisinde olduğu kabul edilmelidir.

IV.1958 CENEVRE DENİZ HUKUKU KONFERANSINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

A) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ YATAĞI KOMİTESİ ÇALIŞMALARI

1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansından sonra MSR'nin hukukî statüsü, resmî olarak ilk olarak, BM Genel Kurulu'nun 2340 (XXII) sayılı kararıyla[230],

---

223 UN Doc: A/CONF.13/C.1/L.159/Rev.1 (LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 59).
224 Oylama sonuçları için bkz. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 61-62.
225 Tavsiye kararı için bkz. LÜTEM, İ.: *Deniz Hukuku Konferansı*, s. 247.
226 O döneme ait iç hukuk düzenlemeleri için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 84.
227 "Note to United Nations of 13 October 1988 on United States Practice Relating to Marine Scientific Research", UN: *National Legislation*, s. 277 vd.
228 "Fishing Zones of Canada", m. 4, UN: *National Legislation*, s. 55.
229 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 65.
230 UN General Assembly, A/RES/2340(XXII), "Examination of the Question of the Reservation Exclusively for Peaceful Purposes of the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Underlying the High Seas Beyond the Limits of Present National Jurisdiction and Use of Their Resources in the Interest of Mankind", 28 Aralık 1967. Karar için bkz. BURKE, W. T.: *Use of the Ocean*, s. 211; http://deccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/236/75/IMG/NRO23675.pdf?OpenElement (30 Mayıs 2008).

"ulusal yetki sınırları ötesinde deniz yatağı ve okyanus tabanının barışçıl amaçlarla kullanımını" konusunu[231] incelemek üzere oluşturulan Özel Komite (*Ad Hoc Committee*) çalışmaları esnasında gündeme gelmiştir[232].

1968 yılında Özel Komite, ilk ikisi New York diğeri Rio de Janerio'da olmak üzere, üç toplantı yapmıştır. Genel nitelikli görüşmeler şeklinde geçen toplantılarda tartışmalar çoğunlukla derin deniz yatağının hukukî statüsü, münhasıran barışçıl amaçlar için korunması, kaynaklarının tüm insanlığın çıkarları doğrultusunda kullanılması üzerinde yoğunlaşmıştır. MSR konusu pek gündeme gelmemiş, sadece uluslararası deniz yatağında bilimsel araştırma serbestliğinin önemi ve bilimsel nitelikli araştırmalar ile kaynakların keşfine yönelik araştırmalar arasında ayırım yapılabilmesine yönelik ilkelerin belirlenmesinin gerekliliği vurgulanılmıştır[233].

BM Genel Kurulu, 1968 yılının sonunda Özel Komite'nin yerine, 42 üyeden oluşan "Ulusal Yetki Sınırları Ötesinde Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Hakkında Komite (Deniz Yatağı Komitesi)"nin oluşturulmasına karar vermiştir[234]. Ekonomik ve Teknik Alt Komite ile Hukukî Alt Komite şeklinde iki alt komiteye ayrılan Deniz Yatağı Komitesi, 1969 yılında üç, 1970 yılında iki dönem toplanmış yapılan çalışmaları bir rapor şeklinde BM Genel Kuruluna

---

[231] Ulusal yetki sınırları ötesinde kalan deniz yatağının hukukî rejimi, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1967 yılı (22. Dönem) çalışmaları esnasında gündeme gelmiştir. Görüşmelerde Malta delegesi (A. Pardo), ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanının ulusal egemenlik iddialarının dışında tutulması ve bu bölgede tüm insanlığın çıkarları doğrultusunda denetleme, düzenleme ve kontrol yetkisine sahip uluslararası bir kuruluşun tesis edilmesini önermiştir. 18 Ağustos 1967 tarih ve A/6695 sayılı öneri ve diğer devletlerin görüşleri için bkz. *Concept of the Common Heritage of Mankind*, BM Yayını, New York 1996, s. 8. Öneri için ayrıca bkz. BURKE, W. T.: *Use of the Ocean*, s. 209; BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea – Cases and Tables*, C. II, Aldershot 1994, s. 333 (*Law of the Sea II)*.

[232] Üye listesi için bkz. ODA, S.: *The Law of the Sea in our Time II: The United Nations Seabed Committee*, Leiden 1977, s. 13 (*The United Nations Seabed Committee II*).

[233] Özel Komite'nin ikinci dönem (17 Haziran - 9 Temmuz) çalışmaları esnasında SSCB ve ABD, bilimsel araştırmada uluslararası işbirliğinin önemini vurgularken Fransa, tamamıyla bilimsel nitelikli bilimsel araştırmalar ile kaynakların keşfine yönelik araştırmalar arasında bir ayrım yapılması gerekliliğine işaret etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ODA, S.: *The United Nations Seabed Committee II*, s. 21; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 103.

[234] UN General Assembly, 2367 (XXIII), "Examination of the Question of the Reservation Exclusively for Peaceful Purposes of the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Underlying the High Seas Beyond the Limits of Present National Jurisdiction and Use of Their Resources in the Interest of Mankind", 21 Aralık 1968, http://deccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/244/27/IMG/NRO24427.pdf?OpenElement. (30 Mayıs 2008). Üye listesi için bkz. ODA, S.: *The United Nations Seabed Committee II*, s. 51.

sunmuştur[235]. Söz konusu rapora istinaden BM Genel Kurulu, 17 Aralık 1970 tarihli "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Toprak Altını Yöneten Kurallar Bildirgesi"ni yayımlamıştır[236].

Ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanını "Bölge (*The Area*)" olarak tanımlayan bildiride; bu alana ait kaynakların insanlığın ortak mirası olduğu (m. 1), münhasıran barışçıl amaçlar için korunacağı (m. 4), kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik bütün faaliyetler ilgili diğer faaliyetlerin genel olarak üzerinde uzlaşılmış evrensel nitelikli bir anlaşmayla tesis edilmiş uluslararası bir rejimle yönetilebileceği belirtilmiştir (m. 3 ve 4). Devletlerin münhasıran barışçıl amaçlar için diğer ülke vatandaşlarınca yürütülecek bilimsel araştırmaları destekleyecekleri ve uluslararası programlara katılacakları, araştırma sonuçlarını uygun uluslararası kanallarla yayınlanacağı vurgulanılmıştır (m. 10). Ayrıca 1973 yılında toplanacak deniz hukuku konferansına sunulmak üzere, deniz hukuku ile ilgili mevcut konular[237] hakkında taslak metinler hazırlamak üzere Deniz Yatağı Komitesi görevlendirilmiştir (m. 6)[238].

1971 yılından itibaren düzenli olarak yılda iki dönem toplanan Deniz Yatağı Komitesinde MSR, genel olarak Alt Komite III'de görüşülmüştür[239]. Ayrıca Alt Komite I'de deniz yatağının, Alt Komite II'de açık denizler, kıt'a sahanlığı ve

---

[235] Hukukî Alt Komite çalışmaları, genel olarak gayri resmî toplantılar şeklinde gerçekleştiğinden, çalışma raporlarında yer almamıştır. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 104.

[236] UN General Assembly 2749 (XXV), "Declaration of Principles Governing Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction", *General Assembly-Twenty-Fifth Session*, s. 24; Söz konusu bildirinin Türkçe metni için bkz. *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı*, Birleşmiş Milletler Kamu Enformasyon Dairesi Yayını, Ankara 1976, s. 21.

[237] BM Genel Kurulu mevcut konular olarak; Bölge için uluslararası bir rejimin tesisi, Bölge'nin kesin bir tanımı, bitişik bölge, balıkçılık bölgesi, karasuları, kıt'a sahanlığı ve açık denizlerin rejimi ve ilgili konular, açık denizlerin canlı kaynaklarının korunması, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırmayı belirlemiştir (m. 2).

[238] Ayrıntılı bilgi için bkz. GÖNLÜBOL, M.: "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesinin Çalışmaları", AÜSBF Dergisi, 1971 C. XXVI, S. 3, s. 229.

[239] Deniz Yatağı Komitesi üç alt çalışma grubuna ayrılmıştır. Alt Komite I, Bölge'nin uluslararası rejimi ile kaynaklarının yönetimi; Alt Komite II, açık denizler, kıt'a sahanlığı, karasuları, bitişik bölge, balıkçılık ve açık denizlerin canlı kaynaklarının korunması; Alt Komite III ise deniz çevresinin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile bilimsel araştırmalar konusunda çalışmalar yapmak üzere görevlendirilmiştir. Özet bilgi için bkz. ODA, S.: *The Law of the Sea in our Time I: New Developments 1966-1975*, Leiden 1977, s. 123.

münhasır ekonomik bölgenin hukukî rejimine yönelik görüşmeler esnasında da MSR konusu gündeme gelmiştir[240].

Deniz Yatağı Komitesi'nin 1972 yılı toplantılarında MSR'nin hukukî rejimine yönelik olarak Alt Komite III'e biri Kanada diğeri Bulgaristan, Polonya Ukrayna ve SSCB tarafından olma üzere iki çalışma kâğıdı sunulmuştur. Kanada, kıyı devletinin yetkisi altındaki deniz alanlarında MSR faaliyetlerinin ancak kıyı devletinin izni ile yürütülebilmesini ve MSR faaliyetlerine katılma veya temsil edilme hakkına sahip olmasını önerirken (m. 9)[241], Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB ise açık denizlerde MSR serbestliği ile bu alanda uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamıştır (m. 2 ve 4)[242]. Bununla birlikte Alt Komite III'de yaşanan tartışmalar çok genel olmuş ve herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır[243].

1973 yılında ise MSR'ye yönelik olarak Alt Komite III'e altı resmî öneri sunulmuştur. Coğrafi konumları ne olursa olsun tüm devletlerin bilimsel araştırma faaliyeti icra edebileceği kabul edilmekle birlikte, önerilerde üç farklı yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir. Birinci yaklaşım dört Doğu Bloğu Devleti (Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB), Malta, beş Latin Amerika Devleti (Brezilya, Ekvator, El Salvador, Peru ve Uruguay) ve Çin önerilerinde ortaya çıkan izin rejimidir.

Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB, karasuları ile kıt'a sahanlığında MSR faaliyetlerinin kıyı devletinin iznine bağlı olduğunu belirtirken (m. 12)[244], Malta, kıyıdan 12 mili aşmayan kıyıya bitişik sularda yürütülen bilimsel araştırma için kıyı devleti izninin alınmasını önermiştir [m. 3(1)][245]. Çin, ulusal yetkiye tâbi de-

---

[240] Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 105.

[241] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 11; ODA, S.: *The International Law of the Ocean Development, Basic Documents*, C.II, Leiden 1975, s. 416 (*Basic Documents*).

[242] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.23, 3 Ağustos 1972, ODA, S.: *Basic Documents*, s. 418.

[243] SOONS, A.A.H.: *MSR*, s.106; Az gelişmiş devletler, ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz alanlarında bilimsel araştırmaların uluslararası örgütlerce yürütülmesini isterlerken, gelişmiş devletler herhangi bir sınırlama olmaksızın serbest olarak yürütülmesini savunmuşlardır. Bkz. GÖNLÜBOL, M.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru", AÜSBF Dergisi (Cem SAR'a Armağan), 1972, C. XXVII, S. 3, s. 102; AVUNCAY, Ç.: *Deniz Hukuku Konferanslarındaki Gelişmeler*, İstanbul 1976, s. 18; SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research, International Law and National Legislation", Marine Policy, 1980, C. IV, S. 2, s. 92.

[244] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13.

[245] Ayrıca Malta önerisinde, bu alan dışında kalan bütün deniz alanlarında bilimsel araştırma, genel uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde serbestçe yürütülebileceği (m. 2) ve kıyı devletinin belli şartlar altında rızasını esirgemeyeceği [m. 3(2)] belirtilmiştir. Bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 14; ODA, S.: *Basic Documents*, s. 421.

niz alanlarında yürütülecek bilimsel araştırmalar için kıyı devletinin önceden izninin alınması gerekli görürken (m. 1), bunun dışındaki deniz alanları için özel uluslararası rejim ve mekanizmanın tesisini önermiştir (m. 2)[246]. Brezilya, Ekvator, El Salvador, Peru ve Uruguay ise "egemenliği altındaki bölgelerde yürütülen bütün bilimsel araştırmaların, kıyı devletinin tam kontrolü altında" olması gerektiğini belirterek daha katı bir tutum sergilemiştir[247].

İkinci yaklaşım, İtalya önerisinde ortaya çıkan ön bildirim rejimidir. İtalya, karasuları ötesindeki deniz alanları için yapılan bilimsel araştırma başvurusunun belli süre içinde cevaplandırılmaması durumunda iznin verildiğinin kabul edilmesi gerektiğini önermiştir[248]. Üçüncü yaklaşım ise ABD önerisinde ortaya çıkan bilimsel araştırma serbestliği ilkesidir[249]. ABD, karasuların ötesinde kıyı devletinin yetki iddiasında bulunduğu deniz yatağı kaynakları veya kıyı balıkçılığı ile ilgili bilimsel araştırmalar için ön bildirim rejimine benzer bir hukukî düzen önermekle (m. 7) birlikte karasuları ötesindeki deniz alanında bilimsel araştırmanın serbest olması gerektiğini savunmuştur[250].

1973 yılı görüşmelerinde MSR, Alt Komite II'deki münhasır ekonomik bölgenin hukukî rejimi tartışılırken de gündeme gelmiştir. Gelişmekte olan devletler bilimsel araştırma serbestliğinin gelişmiş devletlerce kötüye kullanılabileceği endişesiyle en azından ön bildirim rejiminin kabul edilmesini önermişlerdir[251]. Alt Komite II'de, bilimsel araştırma hakkında taslak sözleşme metni hazırlamak amacıyla "MSR ve Teknoloji Transferi Çalışma Grubu" oluşturulmuş ancak zaman kısıtlığı nedeniyle somut bir sonuca ulaşılamamıştır[252].

---

[246] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.42, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 21; ODA, S.: *Basic Documents*, s. 433.

[247] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 23; ODA, S.: *Basic Documents*, s. 435.

[248] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.50, 14 Ağustos 1973, UN: *MSR*, s. 27; ODA, S.: *Basic Documents*, s. 436.

[249] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 107. ABD, MSR serbestliği konusundaki politikasını ilk kez Deniz Yatağı Komitesinin 1973 yılı toplantısında (yaz dönemi) dile getirmiştir. Bkz. HOLLICK A. L. – OSGOOD, R. E.: *New Era of Ocean Politics*, Baltimore 1974, s. 69.

[250] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.44, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 21. Ayrıntılı bilgi için bkz. MAECHLING, C.: "Freedom of Scientific Research", s. 547.

[251] GÖNLÜBOL, M.: "Deniz Yatağı Komitesinin 5 Mart - 6 Nisan 1973 Tarihleri Arasındaki New York Toplantısı", AÜSBF Dergisi, 1971, C. XXVI, S. 3, s. 193.

[252] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 107.

B) ÜÇÜNCÜ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU KONFERANSI ÇALIŞMALARI

MSR dahil olmak üzere deniz hukukuyla ilgili konuları görüşmek üzere, BM Genel Kurulu'nun 17 Aralık 1970 tarih ve 2750 (XXV) sayılı kararı uyarınca 1973 yılında toplanılması istenen Üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferans (*Third United Nations Conference on the Law of the Sea* - Konferans)'nın birinci dönem toplantıları 3-15 Aralık 1973 tarihleri arasında New York'ta yapılmıştır. Görüşmeler çoğunlukla görevlilerin seçimi, çalışma takviminin belirlenmesi, alt çalışma gruplarının teşkili ve bunların arasındaki iş bölümü gibi konferansın işleyişine yönelik çalışmalara yoğunlaşmıştır[253]. Konferans, Deniz Yatağı Komitesi gibi üç alt komiteye ayrılmış ve MSR konusu, III. Alt Komite'nin faaliyet alanına dâhil edilmiştir.

Konferansın ikinci dönem toplantıları (Caracas, 20 Haziran - 29 Ağustos 1974) çalışma sistemine yönelik genel tartışmalarla başlamış[254] MSR ancak III. Alt Komite'nin Temmuz ayının ikinci yarısından sonraki toplantılarında ele alınabilmiştir. Görüşmelerde, MSR'nin yürütülmesi ve desteklenmesine yönelik genel kuralların oluşturulması, bilimsel verinin karşılıklı değişimi ve yayınlanması da dâhil olmak üzere uluslararası ve bölgesel işbirliği ile ilgili taslak metin[255] üzerinde bir anlaşmaya varılırken, MSR'nin tanımı, karasuları ötesindeki deniz alanında MSR'nin hukukî rejimi ile Bölge'de yürütülecek MSR üzerinde Uluslararası Deniz Yatağı Komitesinin rolü konusunda bir uzlaşı sağlanamamıştır[256].

---

[253] Çalışmalar ancak ikinci dönemde tamamlanabilmiştir. OXMAN, B. H.: "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. I, Dordrecht 1991], s. 178.

[254] Ayrıntılı bilgi için bkz. *III. Deniz Hukuku Konferansı 2. Dönem (Karakas) Toplantılarında Türkiye'yi İlgilendiren Konular Hakkında Rapor*, Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1975; DEMİRSOY, S.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Hakkında Rapor*, Ankara 1975, s. 6.

[255] UN Doc: A/CONF.62/C.3/L.17, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. III*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 263 (UN: *Official Records V. III*); DEMİRSOY, S.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı*, s. 88.

[256] OXMAN, B. H.: "The Third United Nations Conference", s. 183; SOONS, A. H. A.: MSR, s. 110. Bölge'deki bilimsel araştırmalar konusunda üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bölge'deki bütün oşinografik araştırmalar üzerinde uluslararası otoriteye yetki veren birinci öneride, bilimsel araştırmalar dâhil olmak üzere Bölge ve kaynaklarına yönelik bütün araştırmaların doğrudan veya onun gözetimi altında Otorite tarafından yürütülmesi öngörülürken, ikinci öneride Otoritenin yetkisi, doğrudan Bölge ve kaynaklarıyla ilgili olamayan araştırmalar üzerinde kısıtlanılmıştır.

Konferansın bu döneminde III. Alt Komite'ye Trinidad ve Tobago[257], Grup 77 adına Kolombiya[258] ve Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet tarafından[259] üç resmî öneri sunulmuştur. İlk iki öneride ortaya çıkan ana unsur, münhasır ekonomik bölgede yürütülen MSR faaliyetleri için kıyı devletinin izninin gerekli görülmesidir[260]. Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet ise kıyı devletinin belirli haklara sahip olduğu karasuları ötesindeki deniz alanlarında, ön bildirim ve bazı yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartıyla MSR serbestliğini önermiştir (m. 6)[261].

Konferansın üçüncü döneminde (New York, 17 Mart – 9 Mayıs 1975) III. Alt Komite çalışmaları, MSR tesislerinin hukukî statüsü ile sorumluluk ve tazmin gibi daha önce görüşülmeyen konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Sorumluluk ve tazmin konusunda tek bir metin üzerinde uzlaşılırken, MSR tesislerinin hukukî statüsü hakkında alternatif iki metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Karasuları ötesinde kıyı devletinin sınırlı yetkisi altındaki deniz alanlarında MSR'nin rejimi konusunda ise herhangi bir somut sonuç elde edilememiştir[262].

Konferansın bu döneminde, MSR'nin hukukî rejimine yönelik olarak III. Alt Komiteye dört resmî öneri sunulmuştur. Dokuz Doğu Bloğu Devleti tarafından sunulan birinci öneride[263], canlı veya cansız kaynakların keşfi ya da işletilmesiyle ilgili MSR faaliyetleri kıyı devletinin iznine bırakılırken, kıyı devletinin kendisine ulaşan izin başvurularını gecikmeksizin cevaplandıracağı vurgulanılmıştır. Aynı

Üçüncü öneride ise Bölge'de bilimsel araştırma serbestliği öngörülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Marine Scientific Research and the Third Law of the Sea Conference, A Report of the United States National SCOR Committee*, National Academy of Sciences Yayını, Washington 1974, s. 5 (*A Report of the SCOR*).

257 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

258 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13, UN: *Official Records V. III*, s. 254.

259 Avusturya, Belçika, Bolivya, Bostana, Danimarka, Almanya, Laos, Lesotho, Liberya, Lüksemburg, Nepal, Hollanda, Paraguay, Singapur, Uganda, Yukarı Volta ve Zambiya önerisi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.19, UN: *Official Records V. III*, s. 266.

260 Trinidad ve Tobago önerisinin 4 ve Kolombiya önerisinin 2(b) maddesi.

261 Önerilerin geniş bir değerlendirilmesi için bkz. ÜNAL, Ş.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Çalışmaları*, Ankara 1975, s. 42; *A Report of the SCOR*, s. 12-15.

262 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 111; HANNA, D.: *Perspectives on Decision Making: The Third United Nations Law of the Sea Conference 1973-82*, Unpublished PhD Thesis, University of George Mason, Virginia 1995, s. 212.

263 Bulgaristan, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Ukrayna, ve SSCB önerisi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. IV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 206 (UN: *Official Records V. IV*).

zamanda kıyı devletine, araştırmaya katılma ya da temsil edilme de dâhil olmak üzere, araştırmayla ilgili bütün koşulları serbestçe belirleme hakkı verilmiştir [m. 6(1)]. Irak, Konferansın ikinci döneminde Kolombiya tarafından verilen öneriyi revize ederek kıyı devletlerinin, MSR'yi düzenleme ve yönetme konusunda münhasır haklara sahip olacağını belirtmiştir [m. 2(a)(1)][264]. Benzer şekilde Hollanda da ikinci dönemde Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet tarafından sunulan önerilere çeşitli iyileştirmelerde bulunmuştur[265]. Son olarak Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya, dokuz Doğu Bloğu Devleti önerilerine paralel bir düzenleme önerisinde bulunmuştur[266]. Bunlara ek olarak gayri resmî görüşmelerde "konferans evrak odası (*conference room papers*)" olarak Kanada, MSR'nin yürütülmesi ve desteklenmesi, Brezilya, Pakistan, Meksika ve Trinidad ve Tobago ise MSR tesislerinin hukukî statüsü hakkında çeşitli önerilerde bulunmuştur[267].

Konferansın üçüncü dönemi sonunda oluşturulan "Gayri Resmî Tek Görüşme Metni (*Informal Single Negotiating Text* – ISNT)"nin üçüncü bölümü MSR'ye ayrılmıştır. Üçüncü Komite Başkanı (A. Yankov, Bulgaristan) tarafından hazırlanan ve 37 maddeden oluşan metnin birinci kısmı (m. 1-7) genel koşullar, ikinci kısım (m. 8-12) uluslararası ve bölgesel işbirliği, üçüncü kısım (m. 14-26) MSR'nin yürütülmesi ve desteklenmesi, dördüncü kısım (m. 27-33) deniz çevresindeki bilimsel tesislerin hukukî statüsü, beşinci kısım (m. 34-26) sorumluluk ve tazmin altıncı kısım (m. 37) ise uzlaşmasızlıkların giderilmesine yönelik koşulları içermiştir[268]. Soons'un da belirttiği gibi Konferansın alt komiteleri arasında işbirliği eksikliği, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR faaliyetlerine yönelik ISNT ikinci bölüm (m. 49 ve 71) ile üçüncü bölümün çelişmesine neden olmuştur[269]. Buna göre üçüncü bölümde sadece canlı ve cansız kaynaklara yönelik araştırma için kıyı devletinin izni

[264] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13/REV.2, UN: *Official Records V. IV*, s. 199.
[265] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.28, UN: *Official Records V. IV*, s. 216.
[266] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.29, UN: *Official Records V. IV*, s. 206.
[267] Öneriler için bkz. UN: *MSR*, s. 130. MSR rejimine yönelik Konferansta üç ana eğilim ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan devletler "kesin izin" rejimini desteklerken, gelişmiş Batı Avrupa devletleri ile kapalı ve coğrafi açıdan dezavantajlı devletler "bildirim" rejimini önermişlerdir. Doğu Bloğu devletleri ise canlı ve cansız kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik bilimsel araştırma için "izin", diğer bilimsel araştırmalar için "ön bildirim" veya "kısıtlı izin" rejimini savunmuşlardır. Bkz. YANKOV, A.: "A General Review of the New Convention on the Law of the Sea: Marine Science and Its Application", Ocean Yearbook, 1983, C. IV, s. 161 ("Marine Science and Its Application").
[268] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Part III, UN: *Official Records V. IV*. S. 137.
[269] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 113.

aranırken (ISNT Bölüm III, m. 21), ikinci bölümde münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen herhangi araştırma için kıyı devletinin izni (rızası) gerekli görülmüştür[270]. Ayrıca Bölge'de yürütülen bilimsel araştırma Deniz Yatağı Komitesinin kontrolüne bırakılmıştır (ISNT Bölüm I, m. 6).

Konferansın dördüncü döneminde (New York, 15 Mart – 7 Mayıs 1976), önceki dönemde hazırlanan ISNT üzerindeki görüşmeler devam etmiştir. Dönemin sonunda tamamlanan yeni metin, "Düzeltilmiş Tek Görüşme Metni (*Revised Single Negotiating Text* – RSNT)" olarak yayımlanmıştır[271]. RSNT, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında yürütülen bütün MSR faaliyetleri için izin rejimi tesis etmesiyle [RSNT m. 60(1)] önceki taslak metinden (ISNT) ayrılmıştır[272]. Ancak keşif veya işletmeyle ilgili olmayan [RSNT m. 60(2)(a)], delme veya patlayıcı kullanımını içermeyen [RSNT m. 60(2)(b)], kıyı devletinin ekonomik faaliyetlerine müdahale etmeyen [RSNT m. 60(2)(c)] veya yapay tesis ya da ada tesisi gerektirmeyen [RSNT m. 60(2)(d)] araştırmalar için kıyı devletinin iznini esirgemeyeceği belirtilmiştir.

2 Ağustos – 17 Eylül 1976 tarihleri arasında New York'ta toplanan Konferansın beşinci döneminde, III. Alt Komite'de çalışmaları daha çok münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin hukukî rejiminin belirlenmesi konusuna yoğunlaşmış ancak herhangi uzlaşıya varılamamıştır[273]. Dönemin sonuna doğru (29. Toplantı, 10 Eylül 1976) Üçüncü Komite Başkanı, ilerideki görüşmelere zemin hazırlaması amacıyla yeni bir metin yayımlamıştır[274]. Buna göre münhasır ekonomik

---

[270] HARDY, M. ve diğerleri: *A New Regime for the Oceans – A Report of the Trilateral Task Force on the Oceans to the Executive Committee of the Trilateral Commission*, New York 1976, s. 23. Okyanus Bilimi Serbestliği Görev Grubu (*Freedom of Ocean Science Task Group*) tarafından hazırlanan raporda, söz konusu maddenin kıyı devletine, karasularındaki yetki kadar geniş bir yetki verdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Rapor için bkz. *Marine Scientific Research and the Third Law of the Sea Conference, A Report of the Freedom of Ocean Science Task Group*, National Academy of Sciences Yayını, Washington 1976, s. 13.

[271] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/Part III, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. V*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1976, s. 173 (UN: *Official Records V. V*).

[272] III. Alt Komite başkanı Yankov'un, araştırmacılar ile kıyı devletlerinin haklarının korunmasına yönelik bir çözüm olarak izin rejimini tercih ettiği bildirilmektedir. HANNA, D.: *Perspectives on Decision Making*, s. 213.

[273] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 114; Bu dönemde MSR'nin hukukî rejimi konusunda tam izin rejimi, bildirimli izin rejimi ve daha esnek izin rejimi şeklinde üç yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

[274] UN Doc.: A/CONF.62/L.18, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VI*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1977, s. 139 (UN: *Official Records V. VI*).

bölge veya kıt'a sahanlığında yürütülen bütün MSR faaliyetleri için kıyı devletinin izni zorunlu kılınırken [m. 60(2)], kıyı devletinin normal olarak bu rızasını esirgemeyeceği belirtilmiştir [m. 60(3)].

Konferansın altıncı döneminde (New York, 23 Mayıs – 15 Temmuz 1977), RSNT'nin bütün bölümlerini kapsayan, "Gayri Resmî Birleşik Metin (*Informal Composite Negotiating Text* – ICNT)" hazırlanmıştır[275]. ICNT, üç ana komite başkanın deneyim, karar ve değerlendirmelerinin temelinde ortaya çıkan[276] gayri resmî bir görüşme metni olup MSR, XIII. bölümde (m. 239-266) düzenlenmiştir. RSNT'den farklı olarak münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında yürütülen MSR için kıyı devletinin izninin alınması gerekliliğinin kapsam ve niteliği tanımlanırken (ICNT m. 247) uluslararası kuruluş veya onun himayesi altında yürütülen MSR faaliyetleri için izin alınmasını kolaylaştıran[277] yeni bir madde eklenmiştir (ICNT m. 248). Ayrıca II. bölüm ile III. bölüm arasında münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR rejimi arasındaki farklılıklar da giderilmiştir[278].

ICNT'yi revize etme ve resmî bir taslak sözleşme metni hazırlama gayretlerine rağmen Konferansın yedinci döneminde (Cenevre, 28 Mart – 19 Mayıs 1978; New York, 21 Ağustos – 15 Eylül 1978) herhangi bir uzlaşı sağlanamamıştır[279]. II. Alt Komite ICNT'nin ilgili kısmını madde madde olarak yeniden gözden geçirirken, III. Alt Komite'deki çalışmalar, *Amoco Cadiz* kazası nedeniyle daha çok deniz

---

[275] ICNT'nin hazırlık süreci 28 Haziran 1977 tarihinde başlamış ve üç alt komitenin başkanı tarafından Konferans Başkanına sunulmuş, Altıncı Dönem sonunda yayımlanmıştır. ICNT için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/WP.10 AND ADD.1, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VIII*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978, s. 41 (UN: *Official Records V. VIII*).

[276] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 114.

[277] Oxman, bu yeni maddenin, uzun dönemde, mevcut sorunları çözebileceğini belirtmektedir. Bkz. OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session", AJIL, 1978, C. LXXII, s. 77.

[278] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 115.

[279] Çalışmalar çoğunlukla oluşturulan yedi Görüşme Grubu tarafından mevcut sorunlara çözüm bulmak amacıyla yürütülmüştür. Bunlar: (i) Bölge'nin araştırılması, keşfi ve işletilmesine yönelik politikaların belirlenmesi (ii) Finans kaynakları (iii) Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin yapısı, fonksiyonu ve yetkisi (iv) Münhasır ekonomik bölgenin canlı kaynaklarına kapalı ya da dezavantajlı devletlerin ulaşması (v) Münhasır ekonomik bölgede kıyı devletinin egemenliğinin uygulanması ilgili ortaya çıkan uzlaşmazlığın giderilmesi (vi) Kıt'a sahanlığı dış sınırının tespiti ve (vii) Karşılıklı ve yan yana devletlerin deniz sınırının belirlenmesi. Görüşme Gruplarının çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The Seventh Session (1978)", AJIL, 1979, C. LXXIII, s. 8 ("Seventh Session").

kirliliği üzerinde yoğunlaşmıştır[280]. Bu dönemde ABD, ICNT'nin MSR ile ilgili hükümlerinden bazıları hakkında gayri resmî bir düzeltme önerisi sunmuştur[281]. Münhasır ekonomik bölge veya karasularında yürütülen bilimsel araştırma için önerilen izin rejimine temelde bir değişiklik getirmeyen[282] bu öneri, Konferansa katılan devletler tarafından pek destek görmemiştir[283].

Konferansın sekizinci döneminde (Cenevre, 19 Mart – 27 Nisan 1979; New York, 19 Temmuz – 24 Ağustos 1979) ICNT üzerinde gayri resmî uzlaşıyı içeren bir düzeltme yapılmasına rağmen MSR hükümlerinde, madde numaraları hariç bir değişiklik yapılmamıştır[284]. MSR üzerinde görüşmeler özellikle 200 deniz mili ötesindeki kıt'a sahanlığında MSR rejimi, araştırma sonuçlarının yayınlanması, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında araştırma faaliyetlerinin askıya alınması ve durdurulması ile uyuşmazlıkların giderilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır[285]. Görüşmeler III. Alt Komite Başkanı'nın, ICNT/Rev.1'e yönelik değişiklik önerisini[286] sunmasıyla sonlanmıştır. Ayrıca XII. bölüm (Deniz Çevresinin Korunması) üzerinde görüşmelerin tamamlandığı rapor edilmiştir[287].

Konferansın dokuzuncu döneminin (New York, 3 Mart – 4 Nisan 1980; Cenevre 28 Temmuz - 23 Ağustos 1980) ilk yarısında, sekizinci dönem sonunda III.

---

[280] Liberya bayraklı *Amoco Cadiz* tankerinin 16 Mart 1978 tarihinde Fransa açıklarında karaya oturması sonucu 223,000 ton ham petrol ve 4000 ton gemi yakıtı denize dökülmüştür. Meydana gelen çevre kirliliği 400 km'lik bir alanı etkilemiştir. Bkz. "Case Histories", http://www.moe.gov.lb/NR/rdonlyres/85FC6E04-31F3-495F-B189-F4990D600E98/4488/FromMinocasehistoriesoilspill.pdf (14 Eylül 2008).

[281] *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. X*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978, s. 190 (UN: *Official Records V. X*). ABD'nin MSR'ye ilişkin yaklaşımı için bkz. MOORE, J. N.: "Some Specific Suggestion for Resolving Two Lingering Law of the Sea Problems: Packages of Amendments on "The Status of the Economic Zone" and Marine Specific Research", VJIL, 1979, C. XIX, s. 401-409.

[282] OXMAN, B. H.: "Seventh Session", s. 29.

[283] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 116.

[284] Konferans çalışmaları kıt'a sahanlığının dış sınırı ve devletlerin deniz sınırlarının belirlenmesi üzerine yoğunlaşmıştır. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 116.

[285] Tartışmalar için bkz. OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The Eighth Session (1979)", AJIL, 1980, C. LXXIV, s. 24.

[286] UN Doc.: A/CONF.62/91, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XII*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1980, s. 37 (UN: *Official Records V. XII*); III. Alt Komite Başkanı ana sorun olarak, 200 deniz mili mesafesinin ötesine uzanan kıt'a sahanlığında MSR rejimi ile kapalı ve coğrafi açıdan dezavantajlı devletlerin MSR yürütme hakkının belirlenmesini görmektedir. Bkz. "Report of the Chairman of the Third Committee", UN Doc.: A/CONF.62/L.50, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XIII*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1981, s. 80 (UN: *Official Records V. XIII*).

[287] *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XI*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1980, s. 69 (UN: *Official Records V. XI*).

Alt Komite Başkanının sunduğu değişiklik önerileri kabul edilmiştir[288]. Yapılan değişiklikler[289] dönemin ilk yarısının sonunda kabul edilen ICNT/Rev.2'ye derç edilmiştir[290]. Dokuzuncu dönem sonunda "Deniz Hukuku Taslak Sözleşmesi (Gayri Resmî Metin)" yayımlanmıştır. Taslak metin, Konferansın onuncu döneminde (New York, 9 Mart – 21 Nisan 1981; Cenevre 3 Ağustos – 28 Ağustos 1981) Komite tarafından 500'e yakın yapılan değişiklik ve deniz sınırlarının tespitine yönelik eklenen yeni maddelerle birlikte[291], Konferansın resmî sözleşme metni olarak yayımlanmıştır[292].

C) UNCLOS'TAN GÜNÜMÜZE KADAR GELİŞMELER

UNCLOS'un yürürlüğe girmesinden[293] sonra mevcut yeni hukukî durumu ortaya koymak amacıyla uluslararası düzeyde pek çok girişim başlatılmıştır[294]. UNCLOS'un MSR'yle ilgili hükümlerinin uygulanmasına yönelik yürütülen önemli çalışmalardan biri de IOC bünyesinde yürütülmüştür. Bu amaçla oluşturulan IOC Çalışma Grubu (*IOC Working Group*), 1996 yılında, yetkili uluslararası bir kuruluş olarak IOC'nin MSR'deki rolünü belirlerken[295], konu hakkında tavsiyeler hazırlamak

---

[288] OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The Ninth Session (1980)", AJIL, 1981, C. LXXV, s. 235.

[289] ICNT/Rev.1'in 242, 246, 247, 249, 253, 254, 255 ve 264. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Bkz. UN Doc.: A/CONF.62/L.50 Annex, UN: *Official Records V. XIII*, s. 81.

[290] ICNT/Rev.2, dokuzuncu dönem sonunda "Deniz Hukuku Taslak Sözleşmesi (Gayri Resmî Metin)" olarak yayımlanmıştır. *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XIV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1981 (UN: *Official Records V. XIV*).

[291] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 117.

[292] UN Doc.: A/CONF.62/L.78, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1982 (UN: *Official Records V. XV*); Sözleşmenin gayri resmî Türkçe çevirileri için bkz. ÖZMAN, M. A.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul 1984; GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 357-459.

[293] UNCLOS, sözleşmenin 308. maddesi gereği, altmışıncı onay veya katılma belgesinin tevdi tarihinden 12 ay sonraki tarih olan 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

[294] Örneğin, devletlerin UNCLOS'a katılımının desteklenmesi ve Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (ISA) gibi yeni oluşturulan uluslararası kuruluşların finansal yapısının belirlenmesine yönelik olarak BM Genel Sekreterliği girişimiyle 1990–94 yılları arasında yoğun şekilde gayri resmî görüşmeler yürütülmüştür. Görüşmeler sonucunda özellikle deniz yatağı madenciliğini etkileyen tavsiye kararları alınmıştır. Ayrıntılı bilgi ve diğer gelişmeler için bkz. JAGOTA, S. P.: "Developments in the Law of the Sea between 1970 and 1998: A Historical Perspective", Journal of the History of International Law, 2000, C. II, S. 1, s. 108.

[295] *Summary Report of the First Session of the open-ended Intercessional Working Group on IOC's Possible Role in Relation to the United Nations Convention on the Law of the Sea (IOC-LOS)*, *IOC/INF-1035*, IOC Yayını, Paris 1996, s. 8; Ayrıca bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=32 (18 Eylül 2008).

üzere 1997 yılında "IOC Deniz Hukuku Uzmanları İstişare Kurulu (*IOC Advisory Body of Experts of the Law of the Sea* – ABELOS)"u oluşturmuştur[296].

ABELOS, IOC'ye üye devletlerden, biri deniz hukuku diğeri deniz bilimlerinde eğitim almış iki ulusal uzman grubunun birleşiminden oluşmuş hükümetlerarası bir yapıdır[297]. 2001 yılından itibaren yılda bir kez toplanan ABELOS, ilk dönem toplantısını 11 – 13 Haziran 2001 tarihleri arasında Paris'te yapmıştır. Bu ilk dönem toplantısına, MSR'nin uygun bir tanımının yapılmasına yönelik tartışmalar damgasını vurmuştur. İngiliz üye (David Pugh), Frascati El Kitabı'nın 1993 baskısından yola çıkarak bazı tanımlar yapmaya çalışmıştır[298]. Konferans sürecinde olduğu gibi bazı ülke temsilcileri "temel araştırma" ve "uygulamalı araştırma"nın açık tanımının gerekliğini vurgularken, diğer temsilciler UNCLOS 246(5)(a) maddesindeki "canlı veya cansız kaynakların keşfine yönelik" ifadesini tanımlamanın zorluğuna işaret etmişlerdir[299]. Bu dönem kapsamında ayrıca, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR faaliyetlerine yönelik olarak ABD üyesi (Ashley Roach) tarafından sunulan rapor[300] görüşülmüştür. Yapılan tartışmalar sonucunda UNCLOS'un MSR ile ilgili hükümlerinin uygulanmasının güncelleştirmek için bir çalışma grubu oluşturulmasına karar verilmiştir.

---

[296] *IOC Resolution XIX-19, "IOC and UNCLOS", IOC Nineteenth Session of the Assembly 2-18 July 1997*, IOC Yayını, Paris 1997, s. 35; Ayrıca bkz. http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001115/111502e.pdf#xml=http://unesdoc.unesco.org/ulis/cgibin/ulis.pl?database=ged&set=48D2BC9E_2_74&hits_rec=33&hits_lng=eng (18 Eylül 2008).
ABELOS bu tavsiyeleri hazırlarken; (i) IOC tarafında oluşturulan kural ve ilkelerin amaç ve fonksiyonlarını (ii) UNCLOS'ta açıklandığı şekilde, kıyı devletlerinin hak ve ödevlerini (iii) MSR ile ilgili UNCLOS'un diğer uygulanabilir kurallarını (iv) UNCLOS kapsamında oluşturulan kuralların rolünü (v) BM sistemi ve/veya diğer ilgili uluslararası kuruluşlar bünyesindeki ilgili kurullar ile işbirliği çabası ihtiyacını hesaba katmaktadır. *Annex to XIX-19, Terms of Reference for the Advisory Body Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), IOC Nineteenth Session of the Assembly 2-18 July 1997*, IOC Yayını, Paris 1997, s. 35; Ayrıca bkz. http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001115/111502e.pdf#xml=http://unesdoc.unesco.org/ulis/cgibin/ulis.pl?database=ged&set=48D2BC9E_2_74&hits_rec=33&hits_lng=eng (18 Eylül 2008).

[297] ABELOS'un yapısı ve çalışma programı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. IOC/INF-1114, *Summary Report of an Informal Advisory Consultation on Implementation of IOC Assembly Resolution XIX-19*, IOC Yayını, Paris 1998.

[298] *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), First Session (Paris, 11-13 Jun 2001)*, IOC Yayını, Paris 2001, s. 9 (*ABELOS First Session*).

[299] IOC: *ABELOS First Session*, s. 10.

[300] ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and on the Continental Shelf", [*IOC/ABE-LOS I/11*, IOC Yayını, Paris 2001] ("Access to Clearance").

ABELOS'un MSR konusundaki en önemli başarılardan biri UNCLOS 247. maddesinin etkin şekilde uygulanması amacıyla hazırlamış olduğu "UNCLOS'un 247. Maddesinin Uygulanması İçin IOC Prosedürü (*Procedure for the Application of Article 247 of UNCLOS* – IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü)"dür. Prosedürün oluşturulmasına yönelik süreç, ABELOS'un ikinci dönem toplantısında (El Jadida-Fas, 6-9 Mayıs 2002), bu amaç için kurulan Alt Grup Başkanı (Alfred Soons)'un rapor ve taslak metni sunmasıyla başlamıştır[301]. Tartışmalar genel nitelikli olmuş özellikle 247. maddenin hukukî, teknik ve politik uygulamaları olduğuna dikkat çekilmiştir[302]. Rapor ve taslak metin hakkında görüşmeler özellikle ABELOS'un üçüncü[303] ve dördüncü[304] dönem toplantılarında devam etmiştir. Üçüncü dönemde taslak metnin 1-6. maddeleri[305], dördüncü dönemde ise 7-10. maddeleri üzerinde[306] üyeler görüşlerini ve alternatif önerilerini sunmuşlardır. Görüşmeler sonunda bir uzlaşı sağlanamamış ve üyelerin görüşlerini de içeren yeni bir taslak metin ABELOS'un beşinci dönem toplantısında (Buenos Aires, 11-15 Nisan 2005) "IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü" olarak yayımlanmıştır[307].

MSR'nin hukukî niteliğine yönelik UNCLOS hükümlerinin uygulanmasının belirlenmesine yönelik çalışmaların yanında, deniz çevresinin anlaşılmasına veya mevcut deniz çevresi sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla bölgesel ya da küresel pek çok MSR projesi yürütülmüş ve hala yürütülmeye de devam edilmektedir. IOC bünyesinde yürütülen bu projelerden bazıları şunlardır:

(i) Küresel Deniz Seviyesi İzleme Sistemi (*Global Sea Level Observing System* – GLOSS): Dünya Meteoroloji Örgütü ve IOC'un desteğinde yürütülen programın amacı iklim, oşinografi veya kıyı deniz seviye araştırmaları için bölgesel

---

[301] Soons'un söz konusu raporuna ulaşılamamakla birlikte özet bilgi ve tartışmalar için bkz. *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Second Session (El Jadida, 6- 9 May 2002)*, IOC Yayını, Paris 2002, s. 5 (*ABELOS Second Session*).

[302] IOC: *ABELOS Second Session*, s. 7.

[303] Lizbon, 12-15 Mayıs 2003.

[304] Lefkada (Yunanistan), 4-7 Mayıs 2004.

[305] *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Third Session (Lizbon, 12-15 May 2003)*, IOC Yayını, Paris 2003, s. 5.

[306] *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Fourth Session (Lefkada, 4-7 May 2004)*, IOC Yayını, Paris 2004, s. 7.

[307] *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Fifth Session (Buenos Aires, 11-15 April 2005), Annex II*, IOC Yayını, Paris 2005, s. 14; Ayrıca bkz. *Procedure for the Application of Article 247*, UNESCO Yayını, Paris 2007.

veya küresel seviyede yürütülen bilgi ağı oluşturulmasıdır. GLOSS'un oluşturulmasına yönelik 1980'lerin ortasında başlayan[308] çalışmalar, 1985 yılında IOC Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş[309] ve 1990 yılında uygulama planına alınmıştır[310]. 1997 yılından itibaren yürütülen proje kapsamında 290 deniz seviye istasyonu vasıtasıyla uzun dönem iklim değişiklikleri ve oşinografik deniz seviye gözlemi için Küresel Çekirdek Ağı (*Global Core Network*) oluşturulmaktadır[311].

(ii) Küresel Okyanus İzleme Sistemi (*Global Ocean Observing System* - GOOS): 1980'lerin sonralarında IOC'nin "Okyanus Gelişimi ve İklim Teknik Komitesi"nden 1991 yılında oluşturulan GOOS, iklim değişikliklerinin tahmin edilebilmesi amacıyla uzun dönemli ve çok değişkenli okyanus izleme sistemidir. Uluslararası işbirliği vasıtasıyla ekonomik okyanus gözleminin tesis edilmesini amaçlayan[312] GOOS'a IOC dışında WMO, FAO, ICSU destek vermektedir[313].

(iii) Dünya İklim Araştırma Programı (*World Climate Research Programme* – WCRP): WCRP, Uluslararası Bilim Konseyi (*International Council for Science* - ICSU) ve Dünya Meteoroloji *Örgütü (World Meteorological Organization*) tarafından 1980 yılında, iklim değişikliklerinin tahmin edilmesi ve iklim konusunda insan faaliyetlerinin etkilerinin belirlenebilmesi amacıyla oluşturulmuştur[314]. Proje kapsamında 1980 yılından itibaren iklim biliminin anlaşılmasına önemli katkıları olan pek çok deniz araştırma projesi[315] başarı ile tamamlanmıştır.

---

[308] GLOOS'un oluşturulmasına yönelik ilk teklif Prof. K. Wyrki ve D. Pugh tarafından IOC Yürütme Kurulunun 1984 yılı toplantısında sunulmuştur. Bkz. "IOC/INF-563, Plan for a Global Sea Level Network", http://www.pol.ac.uk/psmsl/reports.gloss/general/plan_for_gloss_1984.pdf (21 Eylül 2008).

[309] IOC'nin XIII-7 sayılı kararı Karar için bkz. "List of proposed Sea-Level Stations to be Included in the Global Sea-Level Observing System", http://www.pol.ac.uk/psmsl/reports.gloss/general/list_proposed_gloss_stations_1985.pdf (21 Eylül 2008).

[310] *Global Sea Level Observing System (GLOSS) Implementation Plan*, IOC Yayını, Paris 1990, s. 23.

[311] Ayrıntılı bilgi için bkz. "The Global Sea Level Observing System" http://www.gloss-sealevel.org/ (21 Eylül 2008).

[312] WOODS, J.: "The Global Ocean Observing System", Marine Policy, 1994, C. XVIII, S. 6, s. 447.

[313] MALONE, T. C.: "The Coastal Module of the Global Ocean Observing System (GOOS)", Marine Policy, 2003, C. XXVII, S. 4, s. 295.

[314] Bu birlikteliğe 1993 yılında IOC de dâhil olmuştur.

[315] 1985-1994 yılları arasında Tropik Okyanus ve Atmosfer (*Tropical Ocean and Atmosphere* – TOGA) projesi; 1982-2002 yılları arasında Dünya Okyanus Sirkülasyon Deneyi (*World Ocean Circulation Experimentt* – WOCE) ve 1994-2003 yılları arasında Kuzey Kutbu İklim Sistemi çalışması (*Arctic Climate System Study* – ACSYS). Ayrıntılı bilgi için bkz. *World Climate Research Programme,. 25 Years of science Serving Society*, Dünya Meteoroloji Örgütü Yayını, 2005, s. 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ

Günümüzde MSR'nin hukukî statüsüne yönelik en kapsamlı uluslararası düzenleme UNCLOS'tur. 1994 yılında yürürlüğe giren sözleşmenin XIII. bölümü; MSR'ye ait genel kurallar, çeşitli deniz alanlarında MSR faaliyetlerinin hukukî statüsü, MSR tesis ve teçhizatı, uluslararası işbirliği, sorumluluk ve tazmin ile uyuşmazlıkların çözümü gibi konulara ayrılmıştır. Konferans sonrasında büyük bir uzlaşı ile ortaya çıktığı belirtilen[1] bu hükümler, aynı zamanda, deniz yetki alanlarında MSR'ye yönelik ulusal düzenleme yapacak olan kıyı devletlerinin uyması gereken genel ilke ve yükümlülükleri de göstermektedir[2]. UNCLOS'un XIII. bölümü ile diğer bölümlerinde bulunan MSR'ye ilişkin özel hükümlerin[3] doğru yorumlanması ve uygulanması, MSR'nin etkin ve efektif yürütülmesi kadar kıyı devletlerinin siyasî ve ekonomik çıkarlarının korunması açısından da önem taşımaktadır. Bu açıdan aşağıda UNCLOS'un XIII. bölümünün, deniz çevresinin hukukî statüsünü düzenleyen bölümleri ve konuyla ilgili diğer uluslararası hukuk kurallarıyla birlikte ayrıntılı bir analizi yapılmıştır.

I. GENEL KURALLAR

MSR'nin hukukî niteliğine yönelik olarak, UNCLOS'ta bir genel hak (m. 238), dört genel ilke (m. 240), bir genel yükümlülük (m. 239) ve bir genel yasaklamayı (m. 241) düzenleyen dört genel kural bulunmaktadır. UNCLOS'un XIII. bölümünün amaç ve hedeflerini tanımlayan[4] bu genel kurallar, MSR'yle ilgili diğer hükümlerin yorumlanmasında anahtar rol oynamaktadır.

---

1 FREEMAN, K. – DANIEL, T.: "Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)", ABLOS Conference – Monaco, 10-12 October 2005, http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/DanielPaper.pdf (16 Mart 2008).

2 WEGELEIN, F. H.: *Marine Scientific Research*, Boston 2005, s. 59 (*MSR*).

3 Örneğin UNCLOS'un II. bölümünün 21(g) maddesi, V. bölümünün 56(b)(ii) maddesi, VII. Bölümünün 87(1)(f) maddesi ve XI. bölümünün 143. maddesi.

4 GORINA-YSERN, M.: *An International Regime for Marine Scientific Research*, Ardsley 2003, s. 290 (*MSR*).

A) MSR YÜRÜTME HAKKI

1- Genel Olarak

UNCLOS'un 238. maddesinde coğrafî konumlarına bakılmaksızın bütün devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların, diğer devletlerin sözleşmede belirtilen hak ve yükümlülükleri saklı kalmak şartıyla, MSR yürütme hakkına sahip olduğu düzenlenmektedir. Bu hak ilk kez Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında Alt Komite III'ün 1972 yılı raporunda vurgulanmış[5], 1973 yılında Malta[6] ve ABD[7] tarafından bu hususu içeren öneriler sunulmuştur.

Konferans sürecinde çeşitli devletler tarafından sunulan önerilerden bu hakkın tartışmasız bir şekilde kabul edildiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Kapalı ve Coğrafî Açıdan Dezavantajlı 17 devlet tarafından III. Alt Komiteye sunulan birinci öneride, kıyı veya kapalı olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün devletlerin ve ilgili (*appropriate*) uluslararası kuruluşların, sözleşme koşullarına uymak şartıyla, MSR faaliyeti yürütme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir[8]. Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya tarafından sunulan ikinci öneride ise bu hakkın, coğrafî konumlarına bakılmaksızın devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlarda olduğu ifade edilmiştir[9]. Grup 77 adına Irak tarafından sunulan öneride ise bu hak münhasıran kıyı devletleri ile Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesine (ISA) verilmiş[10] olsa da Kapalı ve

---

5 Raporda, kıyısı olsun ya da olmasın, gelişmiş veya gelişmekte bütün devletlerin, deniz çevresi hakkında bilgi birikimlerini arttırmaları konusunda çıkarları olduğu vurgulanmaktaydı. Bkz. SOONS, A. H. A.: *Marine Scientific Research and Law of the Sea*, London 1982, s. 126 (*MSR*).

6 Malta önerisinin 2(1) maddesinde kıyısı olsun ya da olmasın bütün devletlerin MSR yürütme hakkına sahip olduğu düzenlenmekteydi. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, *The Law of the Sea Marine Scientific Research*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1994, s. 14 (UN: *MSR*).

7 ABD önerisinin 1. maddesinde coğrafî konumuna bakılmaksızın bütün devletler ile ilgili (*appropriate*) uluslararası kuruluşların denizde bilimsel araştırma yürütebileceği belirtilmekteydi. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 23.

8 Avusturya, Belçika, Bolivya, Bostana, Danimarka, Almanya, Laos, Lesotho, Liberya, Lüksemburg, Nepal, Hollanda, Paraguay, Singapur, Uganda, Yukarı Volta ve Zambiya önerisinin 2. maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.19, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. III*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 266 (UN: *Official Records V. III*).

9 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.29, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. IV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 206 (UN: *Official Records V. IV*).

10 Irak önerisinin 2(a)(1) maddesinde, kıyı devletlerinin kendi deniz alanlarında MSR faaliyetleri yürütme konusunda münhasır hakkı bulunduğu belirtilirken 2(a)(2) maddesinde, uluslararası deniz alanlarında bu hak Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi ile onun uygun bulduğu gerçek ve tüzel kişilere verilmekteydi. Otorite, bu tür araştırmaların bütün aşamaları üzerinde doğrudan ve etkin

Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet önerisi, ISNT'nin üçüncü bölümünün 2. maddesi olarak taslak metne dâhil edilmiştir[11]. Bu madde çok az değişikle[12] önce RSNT'nin 49. maddesi[13] daha sonra ICNT'nin 239. maddesi[14] ve nihayet UNCLOS'un 238. maddesi olmuştur.

2- Kapsam ve Niteliği

UNCLOS'un 238. maddesinin lafzından, bütün devletlerin UNCLOS'dan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri saklı kalmak şartıyla, hiçbir istisna olmaksızın bütün deniz alanlarında MSR yürütülebileceği anlamı çıkmaktadır. Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında (1972-73) bazı devletlerin, MSR faaliyetinin bir açık deniz serbestliği olarak kabul edilmemesi gerektiği yönündeki beyanlarına bir tepki olarak ortaya çıktığı belirtilen[15] madde, bütün devletlere ve yetkili uluslararası kuruluşlara, içsular dâhil olmak üzere, bütün deniz alanlarında MSR yürütme hakkı bahşetmektedir.

UNCLOS'un XIII. bölümünde MSR'nin hukukî niteliği açık olarak belirtilmemekle birlikte MSR faaliyetlerinin bir "hukukî işlem" olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Diğer devletlerin UNCLOS'dan kaynaklanan hak ve yükümlülüklerinin saklı bırakılması, MSR'nin hukukî bir işlem olduğunu tezini desteklemektedir. Bu açıdan bütün hukukî işlemlerde olduğu gibi devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların, MSR'yi belirlenmiş kural ve yöntemler çerçevesinde yürütme ve meydana gelen zararları tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.

---

kurallar belirleme hakkına sahip olacaktı. Bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13/REV.2, UN: *Official Records V. IV*, s. 199.

11 UN Doc.: A/CONF.62/WP.8/PART II, UN: *Official Records V. IV*, s. 177.

12 Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet önerisindeki "deniz çevresinde MSR ile meşgul olma (*engage in marine scientific research in the marine environment*)" ifadesi "MSR yürütme (*conduct marine scientific research*)" şeklinde, "kıyı devletlerinin hakları ve borçları (*rights and obligations of coastal states*)" ifadesi ise "diğer devletlerin hakları ve yükümlülükleri (*rights and duties of other states*)" şeklinde değiştirilmiştir.

13 RSNT için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/PartIII, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. V*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1976 (UN: *Official Records V. V*).

14 ICNT için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/WP.10 AND.1, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VIII*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978 (UN: *Official Records V. VIII*).

15 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 129.

3- Süjeler

UNCLOS'un 238. maddesinin lâfzından, bu haktan sadece devletler ile yetkili uluslararası kuruluşların yararlanabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte hangi tür devlet veya yetkili uluslararası kuruluşun bu haktan yararlanabileceğine ilişkin kıstaslar gösterilmemektedir.

a) Devletler

UNCLOS'un 238. maddesinde "bütün devletler (*all states*)" ifadesi kullanıldığından, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak kurulan[16] her devletin, MSR yürütme hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Bunda devletlerin, gelişmişlik düzeyi veya sahip olunan teknolojik imkân ve kabiliyetlerinin bir önemi olmadığı gibi UNCLOS'a taraf olma zorunluluğu da bulunmamalıdır[17]. Bununla birlikte devlet niteliği kazanamamış insan toplulukları ile bağımsız olmayan devletlerin bu haktan yararlanamadığı[18] ayrıca araştırma başvurusunda bulunan devletin, başvurusunun hukukî sonuç doğurabilmesi için, kıyı devleti tarafından tanınmış olmasının gerektiği kabul edilmelidir[19].

---

[16] Uluslararası hukukta devletin kurucu unsurlarının; belli bir insan topluluğu, sınırları belli bir ülke ve kendi üstünde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan siyasal otorite (hükümet) olduğu kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, C. I, Ankara 1959, s. 109 (*Devletler Hukuku I*); ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, I. Kitap, İstanbul 1987, s. 217 (*Milletlerarası Hukuk I*); PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, B. 6, Ankara 1999, s. 6 (*Uluslararası Hukuk II*); BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, B. 5, Ankara 2009, s. 96; DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, Ankara 2008, s. 217.

[17] Sadece UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine riayet etmesinin yeterli olduğu kabul edilmelidir. Benzer görüş için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 291; SKOURTOS, N.: "Legal Effects for Parties and Nonparties: The Impact of the Law of the Sea Convention", [NORDQUIST, H. N. – MOORE, N. J. (ed.): *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention*, La Haye 1995], s. 195. Yazar, UNCLOS'ta "üye devletler" ifadesinin çok nadir kullanılması ve bu ifade yerine çoğunlukla "bütün devletler", "kıyı devletleri", "gelişmekte olan devletler" veya "kapalı devletler" ifadesinin tercih edilmesinin UNCLOS'a taraf olmayan devletlerin bu hükümlerden yararlanabilmelerini gösterdiğini belirtmektedir.

[18] Günümüzde çeşitli devletlerin vesayeti altında bulunan onyedi "muhtar olmayan ülke"nin (*Amerikan Samoası, Anguilla, Bermuda, İngiliz Virgin Adaları, Cayman Adaları, Doğu Timor, Folkland Adaları, Cebelitarık, Guam, Montserrat, Yeni Kaledonya, Pitcairn, St Helena, Tokelau, Turks ve Caicos Adaları, ABD Virgin Adaları ve Batı Sahra*) bulunduğu bildirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. AKİPEK, S.: "Birleşmiş Milletler Örgütü Denetiminde Vesayet Altında Ülke Bulunmaması, Sömürgeciliğin de Sonu Anlamına mı Geliyor?", AÜHFD, 2001, C. L, S. 1, s. 1. Bununla birlikte UNCLOS'un 305(1) maddesi gereği, devlet niteliği kazanamamış özerk yada bağımsız olmayan devletlerin UNCLOS'a taraf olabilme hakları bulunmaktadır.

[19] Genel olarak uluslararası hukukta devlet sıfatının kazanılmasında diğer devletler tarafından tanınma zorunluluğunun bulunmadığı kabul edilmekle birlikte bir devletin, diğer devletler ile ekonomik veya diplomatik ilişkilere girebilmesi için, hukukî ve siyasî olarak tanınması gerekmektedir.

Soons, maddedeki "coğrafî konumlarına bakılmaksızın" nitelendirmesinin gereksiz olduğunu ve sadece "bütün devletler (*all states*)" ifadesinin kullanılmasının daha uygun olacağını düşünmektedir[20]. UNCLOS'un 238. maddesine kaynaklık eden Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet önerisindeki "kıyısı bulunsun ya da bulunmasın bütün devletler (*all states, whether coastal or land-locked*)" ifadesi, ICNT ve UNCLOS'a "coğrafî konumuna bakılmaksızın bütün devletler *(all states, irrespective of their geographical location*)" şeklinde değiştirilerek dâhil edilmiştir. Konferans kayıtlarından bu değişiklikle neyin amaçlandığı tam olarak anlaşılamamakla birlikte, mevcut nitelendirme, araştırma talebinde bulunan devlet ile bilimsel araştırma yapılacak deniz alanı arasında coğrafî bir yakınlık ya da menfaatin bulunması gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Diğer bir ifadeyle her devletin herhangi bir denizalanı için MSR faaliyeti yürütme hakkı bulunduğu gibi kıyı devletleri, coğrafî uzaklık veya menfaat yokluğu gerekçesiyle araştırma başvurusunu reddedememelidir.

b) Yetkili Uluslararası Kuruluşlar

UNCLOS'un 238. maddesinde devletlerin yanında yetkili uluslararası kuruluşların[21] (*competent international organizations*) MSR yürütme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak benzer diğer terimler gibi yetkili uluslararası kuruluşlar ifadesinin hangi tür kuruluş ya da kuruluşları kapsadığına dair bir açıklama getirilmemiştir.

MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku I*, s. 210. Tanımanın hukukî niteliği için bkz. MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku I*, s. 211; ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk I*, s. 240; AZARKAN, E.: *Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması*, Ankara 2008, s. 17.

20 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 129.

21 Türk doktrininde, "uluslararası kuruluşlar" ifadesinin İngilizce karşılığı olan "*International Organizations*" ifadesinin çevirisinde bir standardın bulunmadığı görülmektedir. Örneğin Çelik ve Bozkurt – Kütükçü – Poyraz "milletlerarası örgütler" (ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk I*, s. 377; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 152), Meray, Pazarcı, Doğan ve Sur "uluslararası örgütler" (MERAY, S. L.: *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, Ankara 1977; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 122; DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, s. 276; SUR, M.: *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir 2000, s. 145), Gündüz, "milletlerarası teşkilatlar" (GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*, B. 5, İstanbul 2003, s. 423) ifadesini kullanmaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığının resmî internet sitesinde (http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e, 22 Ağustos 2008) ve Resmi Gazetede ise hem "uluslararası kuruluşlar" hem de "uluslararası örgütler" ifadesi kullanılmaktadır (http://rega.basbakanlik.gov.tr/# 22 Ağustos 2008). Çalışmada "uluslararası kuruluşlar" ifadesi diğerlerinden üstün tutulmuştur.

UNCLOS'un çeşitli maddelerinde kullanılan "yetkili uluslararası kuruluş (veya kuruluşlar)" ifadesi[22], maddenin kapsam ve içeriğine bağlı olarak, farklı uluslararası kuruluş veya kuruluşları gösterdiği kabul edilmektedir. Örneğin söz konusu ifade UNCLOS'un 22(3)(a), 41(4 ve 5), 53(9), 60(3) ve 208. maddelerinde IMO'yu, açık denizlerin canlı kaynaklarının korunmasını düzenleyen 119(2) maddesinde FAO'yu gösterirken, 220(7) maddesinde ise hem IMO hem de FAO'yu ifade ettiği bildirilmektedir[23]. UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerinden böyle açık bir uluslararası kuruluş ya da kuruluşların belirlenmesi mümkün görünmemektedir[24]. Bu açıdan "uluslararası kuruluş" ve "yetkili" kavramları açıklanarak, hangi tür uluslararası kuruluşların bu kapsama dâhil olduğu belirlenmesi gerekmektedir.

Genel olarak uluslararası kuruluş, ortak amaçların[25] gerçekleştirmesi için, iki ya da daha fazla egemen devlete mensup üyenin aralarında yaptıkları antlaşma ile kurulan ve devamlı faaliyet gösteren resmî bir yapı olarak tanımlanmaktadır[26]. Kuruluşun, hükümetlerarası (*intergovern-mental*) veya hükümet dışı (*non-intergovernmental*)[27] şeklinde faaliyet göstermesinin herhangi bir önemi bulun-

---

[22] "Yetkili uluslararası kuruluş (veya kuruluşlar)" ifadesi, UNCLOS'un onyedi bölümünün dokuzunda kullanılmaktadır. Bunlar: II. bölüm, karasuları ve bitişik bölge, m. 22(3)(a); III. bölüm, uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar, m. 41(4 ve 5); IV. bölüm, takımada devletleri, m. 53(9); V. bölüm, münhasır ekonomik bölge, m. 60(3) ve 61(5); VII. bölüm, açık deniz, m. 119(2); XII. bölüm, deniz çevresinin korunması ve muhafazası, 197 ilâ 223. maddeler; XIII. Bölüm, MSR, 238 ilâ 265. maddeler; XIV. bölüm, deniz teknolojisinin gelişmesi ve transferi 266 ilâ 278. maddeler; XV. bölüm uyuşmazlıkların çözümü, m. 297(1)(c) ve Ek II, kıt'a sahanlığı sınırları komisyonu, m. 3(2).

[23] WALKER, G. K.: "Defining Terms in the 1982 Law of the Sea Convention IV: The Last Round of Definitions Proposed by the International Law Association (American Branch) Law of the Sea Committee", California Western International Law Journal, 2005, C. XXXVI, s. 158; Ayrıca bkz. TREVES, T.: "The Law of the Sea "System" of Institutions", Max Planck Yearbook of United Nations Law, 1998, C. II, s. 328.

[24] Bununla birlikte Kingham ve Mcrae tarafından yapılan bir çalışmada, MSR ile ilgili olarak hangi uluslararası kuruluşların ne tür hak ve yükümlülüklerinin bulunduğuna dair bir çizelgenin yapıldığı görülmektedir. Ancak uluslararası kuruluşun yetkili olup olmadığına her bir MSR'nin amaç ve kapsamına göre karar verilmesi gerektiğinden, bu çizelgenin sadece genel anlamda bir yetkiyi gösterdiği kabul edilmelidir. KINGHAM, J. D. – MCRAE, D. M.: "Competent International Organizations and the Law of the Sea", Marine Policy, 1979, C. III, S. 2, s. 112.

[25] Pazarcı, ortak amacın ticarî nitelikte olmaması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 123.

[26] ÇALIŞ, H. Ş. - AKGÜN, B. - KUTLU, Ö.: *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Konya 2006, s. 3.

[27] Hükümetlerarası kuruluş, devletler arasında oluşturulan ancak kendilerini oluşturan devletlerden ayrı ve bağımsız bir iradeye sahip kuruluşlardır. Hükümet dışı kuruluşlar ise değişik uyruktan gerçek ya da tüzel kişiler tarafından oluşturulan, en az iki ülkede teşkilatmış, kâr amacı gütmeyen, uluslararası bir antlaşmayla kurulmamış ancak uluslararası düzeyde faaliyet gösteren yapılardır. Tanım ve ayrıntılı bilgi için bkz. BAŞLAR, K.: *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar*, Ankara 2005, s. 23.

mamalıdır[28]. Bununla birlikte uluslararası kuruluş olarak kabul edilmeyen veya ulusal kanunlara göre kurulan kuruluş ya da bilimsel enstitüler ile gerçek kişilerin MSR yürütme hakkı bulunmamaktadır[29]. Gerçek veya tüzel kişiler MSR'yi sadece bir devlet veya yetkili uluslararası kuruluşun yönetimi altında yürütebilmektedir[30]

"Yetkili" sıfatı öncelikle uluslararası kuruluşun MSR yürütme konusunda hukukî bir yetkiye sahip olduğunu nitelendirmektedir[31]. Ancak bu hukukî yetki geniş olarak yorumlanmamalı, kuruluş sözleşmesinde bilimsel araştırma yapma yetkisinin açık olarak düzenlenmesi aranmamalıdır. Zira büyük sürü oluşturan göçmen türler ile deniz memelilerini düzenleyen UNCLOS'un 64(1) ve 65. maddelerinde, kıyı devletleri arasında işbirliği sağlamak amacıyla tesis edilecek uluslararası kuruluş için "ilgili (uygun) uluslararası kuruluşlar (*appropriate international organizations*)" ifadesi kullanılarak daha farklı bir yapılanma tanımlanmaktadır. Uluslararası kuruluşun yetkili olması, hukukî yetkinin yanında, MSR faaliyetinin yürütülmesi için yeterli nitelik ve nicelikte personele, yeterli araç-gereçlerle donatılmış araştırıma gemilerine ve yeterli finansal kaynaklara sahip olmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak uluslararası kuruluşun yetkili olup olmadığına, projenin amaç ve kapsamına göre her bir bilimsel araştırma için ayrı ayrı karar verilmelidir.

1984 yılında MSR faaliyeti yürüten yaklaşık 250 uluslararası kuruluştan 100 adedinin iki ya da daha fazla hükümetin katıldığı hükümetlerarası kuruluş, 150

---

[28] WALKER, G. K.: "Defining Terms in the 1982 Law of the Sea Convention", s. 164. Aksi görüş için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 129. Yazar, nedenini tam olarak açıklamamakla birlikte, aksi belirtilmedikçe "uluslararası kuruluşlar" deyiminin, hükümetlerarası kuruluşları gösterdiğinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. UNCLOS EK IX'un 1. maddesinde, UNCLOS'a katılımı düzenleyen 305. maddenin uygulanmasında, "uluslararası kuruluşlar" teriminden sadece antlaşmalar imzalama yetkisi verilmiş olan hükümetlerarası kuruluşların anlaşılacağı belirtilmektedir. Madde, hükümetlerarası uluslararası kuruluş koşulunu sadece UNCLOS'a taraf olmak için aranmakta olup somut kıstaslara göre yetkili olduğu kabul edilen bir hükümet dışı kuruluşun MSR faaliyeti yürütme hakkının süjesi olduğu kabul edilmelidir.

[29] Aksi görüş için bkz. KINDT, J. W.: "The Claim for Limiting Marine Research: Compliance with International Environmental Standards", Ocean Developments and International Law, 1985, C. XV, S. 1, s. 19. Yazar, "bütün devletler (*all states*)" ifadesinin, devletin gerçek ve tüzel kişileri de kapsadığının ileri sürülebileceğini düşünmektedir. Deniz Yatağı Komitesi esnasında Malta, hükümetlerarası kuruluşların yanında gerçek ve tüzel kişilerin de MSR faaliyeti yürütme hakkına sahip olduğuna yönelik bir öneri sunmuş ancak bu husus pek tartışılmamıştır. Malta önerisi için bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973 (UN: *MSR*, s. 14).

[30] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 131.

[31] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 130.

adedinin hükümet dışı uluslararası kuruluş olduğu bildirilmektedir[32]. Günümüzde bu sayının kesin olarak belirlenmesi oldukça güç olmakla birlikte, deniz çevresinin anlaşılmasına yönelik faaliyet gösteren ve yetkili olarak kabul edilen bazı önemli hükümetlerarası ve hükümet dışı uluslararası kuruluşlar şunlardır:

aa) Hükümetlerarası Kuruluşlar

(i) Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment *Programme* – UNEP): UNEP, çevrenin korunması için uzlaşılmış politikalar geliştirmek ve uluslararası işbirliğini desteklemek, BM sistemi içinde yürütülen çevresel programların yönetimi ve koordinasyonu için genel politikaları belirlemek ve bölgesel veya küresel çevresel sorunlar üzerinde hükümetleri ve uluslararası kamuoyunu harekete geçirmek amacıyla BM Genel Kurulu'nun 15 Ekim 1972 tarih ve 2997(XXVII) sayılı kararı[33] üzerine oluşturulmuş BM organıdır[34]. Bu faaliyetlere ek olarak UNEP, özellikle derin su ekosistemleri ve çeşitliliği ve deniz kirliliği çalışmaları ile deniz çevresinin korunmasına çok önemli katkılar sağlamaktadır[35].

(ii) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (*Food and Agriculture Organization of the United Nations* - FAO): FAO, insanların beslenme düzeylerini yükseltmek, gıda ürünlerin üretimini ve dağıtımını geliştirmek ve kırsal kesimde yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla 16 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler'e üye 44 ülke temsilcisinin katılımıyla kurulmuştur.

FAO, tarımsal kalkınmayı, iyi beslenmeyi ve tüm insanların faal ve sağlıklı yaşamaları için gerekli gıdayı bulabilmelerini amaçlayan, fakirliği ve açlığı azalt-

---

[32] CHARNOCK, H.: "Marine Science, Organizing the Study of the Oceans", Marine Policy, 1984, C. VIII, S. 2, s. 120; BERNAERTS, A.: *Bernaerts' Guide to the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea*, Oxford 2006, s. 121.

[33] Karar için bkz. "Institutional and Financial Arrangements for International Environmental Cooperation", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/270/27/IMG/NR027027.pdf?OpenElement (30 Ekim 2008).

[34] UNEP Yönetim Kurulu 16 Afrika, 13 Asya, 10 Latin Amerika, 13 Batı Avrupa ve diğer devletlerden, dört yıllık dönemler için BM Genel Kurulu tarafından seçilen 58 üyeden oluşmaktadır. 2008–2011 dönemi yönetim kurulu üyesi devletlerin listesi için bkz. "Membership", http://www.unep.org/resources/gov/Membership.asp (30 Ekim 2008).

[35] UNEP, 1995 yılında kabul edilen Kara Kökenli Faaliyetlerden Deniz Çevresinin Korunması İçin Küresel Eylem Programı ve Washington Bildirisi'nin baş koordinatörlüğü görevini de yürütmektedir. Bkz. "The Global Programme of Action for the Protection of the Marine Environment from Land-Based Activities", http://www.gpa.unep.org (30 Ekim 2008).

maya yönelik bölgesel ve küresel çalışmalarda bulunmaktadır[36]. Bu çalışmaların yanında balıkçılık ve sutarımı alanında ulusal, bölgesel ve küresel seviyede balıkçılık yönetimini desteklemek, dünya yiyecek kaynakları ve gıda güvenliğine yönelik balıkçılığın geliştirilmesini desteklemek ve balıkçılığın stratejik analizi ve küresel gözlemi için veri tabanı ve bilgi analizi sağlamak amacıyla çalışmalara da destek vermektedir[37].

(iii) Dünya Meteoroloji Örgütü (*World Meteorological Organization* – WMO): WMO, 11 Ekim 1947 tarihinde Uluslararası Meteoroloji Örgütü'nün yerine kurulmuştur[38]. WMO Sözleşmesi'nin 2. maddesinde Örgütün görevleri; ulusal meteoroloji kuruluşlarını destekleyerek gelişimlerine katkıda bulunmak, hızlı ve etkin veri değişimi için gerekli teknik standartları ve yardımcı bilgileri oluşturmak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal meteoroloji kuruluşları arasında işbirliği sağlamak, meteoroloji alanında bilimsel ve teknik araştırmaları desteklemek ve BM sistemi kapsamında meteoroloji, hidroloji ve çevresel konularda bilimsel görüşler sunmak şeklinde sayılmaktadır. WMO bu görevleri yerine getirmek amacıyla yürüttüğü programların yanında, Dünya İklim Araştırma Programı (*World Climate Research Programme* – WCRP), Küresel İklim Gözlem Sistemi (*Global Climate Observing System* – GCOS) ve Küresel Okyanus Gözlem Sistemi (*Global Ocean Observing System* – GOOS) gibi küresel pek çok MSR'ye malî ve teknik destek sağlamaktadır[39].

(iv) Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (*Intergovernmental Oceanographic Commission* - IOC): IOC, deniz araştırmaları konusunda uluslararası işbirliği ve koordinasyonu desteklemek, deniz çevresinin sürdürülebilir gelişmesi, korunması, karar verme süreci ve yönetimi geliştirmek[40] amacıyla UNESCO tarafından 1960

---

[36] Ayrıntılı bilgi için bkz. "Mission, Constitution and Governance", http://www.fao.org/about/mission-gov/en/ (26 Ekim 2008).

[37] FAO Balıkçılık ve Sutarımı Şubesi ve programları hakkında bkz. "Programme on Fisheries and Aquaculture" http://www.fao.org/fishery/about/programme/en (26 Ekim 2008).

[38] WMO Sözleşmesi'nin 23 Mart 1950 tarihinde yürürlüğe girmesiyle örgüt resmî olarak faaliyete başlamıştır. Sözleşme metni için bkz. "Convention of the World Meteorological Organization", http://www.wmo.int/pages/governance/policy/documents/wmo_convention.pdf (29 Ekim 2008).

[39] WMO tarafından yürütülen ve desteklenen programlar hakkında bilgi için bkz. "WMO Scientific and Technical Programmers", http://www.wmo.int/pages/summary/progs_struct_en.html (29 Ekim 2008).

[40] 1999 IOC Statüsü, m. 2(1). IOC Statüsü için bkz. *Statues*, UNESCO Yayını, Paris 2000.

yılında oluşturulmuştur[41]. Devletler arasında okyanus ve deniz bilimleri konusunda yürütülen çalışmalar kapsamında işbirliği oluşturulmasını teşvik etmek, deniz bilimlerinde kendi kendilerine yetmeleri konusunda gelişmekte olan ülkelere yardımcı olmak, üye ülkelerin deniz ve kıyı yönetiminde karşılaştığı sorunlara çözüm yollarının bulunması amacı ile yürütülen çalışmalara teknik ve malî kaynak sağlamak komisyonun temel amaçları arasındadır[42]. Bu amaçla tsunami erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi gibi bölgesel, deniz çevresinin risk değerlendirilmesi ve küresel rapor sisteminin oluşturulmasında hükümetler arasında koordinasyonun kolaylaştırılması gibi küresel işbirliği çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca GOOS vasıtasıyla uygulamalı oşinografi, hava ve iklim tahminleri ve izlenmesinin gelişimine katkı sağlamaktadır[43]. 25 Nisan 2007 itibariyle 136 devletin üye olduğu Komisyona Türkiye, 1961 yılında üye olmuştur[44].

(v) Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (*International Atomic Energy Agency* - *IAEA*): IAEA, nükleer enerjinin keşfinin yarattığı derin endişe ve korkuya bir çözüm olarak, nükleer alanda bilimsel ve teknik işbirliği, nükleer korunma uygulamaları için uluslararası denetim ve askerî amaçlı olmayan nükleer programları kapsayan doğrulama önlemlerinin yürütülmesi amacıyla[45] 1957 yılında kurulmuştur. Bir denizcilik kuruluşu olmamakla birlikte IAEA, deniz çevresinin radyoaktif ve radyoaktif olmayan kirliliğe karşı korunması, deniz ekosistemleri ve kirlilik etkilerinin anlaşılması için nükleer ve izotopların uygulanması, deniz çevresinin izlenmesi ve sürdürülebilir gelişime yönelik üye devletlere uzmanlık ve referans metinlerin hazırlanması, okyanusların sürdürülebilir gelişimine yönelik programlarda uluslararası kuruluşlar ve BM şemsiyesi altında faaliyet gösteren diğer kuruluşlarla

---

41 WOOSTER, W. S.: "On the Evolution of International Marine Science Institutions", Ocean Yearbook, 1993, C. X, s. 176 ("Marine Science Institutions"). UNESCO'nun 1960 yılı 2.31 sayılı kararı için bkz. *Records of General Conference Eleventh Session Paris 1960*, UNESCO Yayını, Paris 1961, s. 37; Ayrıca bkz. http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001145/114583e.pdf (15 Eylül 2008).

42 IOC'nin amaçları ve yapısı için bkz. ROLL, H. U.: *A Focus for Ocean Research, Intergovernmental Oceanographic Commission History, Functions, Achievements*, IOC Yayını, Paris 1979; EHLERS, P.: "The Intergovernmental Oceanographic Commission: An International Organization for the Promotion of Marine Research", IJMCL, 2000, C. XV, S. 4, s. 533.

43 Ayrıntılı bilgi için bkz. "About the IOC", http://ioc.unesco.org/iocweb/about.php (25 Ekim 2008).

44 Üye devletlerin listesi ve üyelik tarihleri için bkz. "Member States", http://www.ioc-unesco.org/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=4&id=8&Itemid=54 (25 Ekim 2008).

45 IAEA Statüsü, m. 2.

(IOC, UNEP, IMO) stratejik işbirliği amacıyla 1961 yılında Monaco'da kurulan Deniz Çevresi Laboratuarı ile MSR faaliyetlerine destek vermektedir[46]. Ayrıca 1972 tarihli "Atıkların ve Diğer Maddelerin Tahliyesine ve Denizin Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Londra Sözleşmesi (*Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter*)[47]"nin EK I'in 6. maddesinde belirtilen "radyoaktif atıklar veya diğer radyoaktif maddeler" ifadesinin tanımını yaparak Sözleşmenin uygulanmasına katkı sağlamıştır[48].

(vi) Uluslararası Deniz Araştırma Konseyi (*International Council for the Exploration of the Seas* – ICES): ICES, Kuzey Atlantik'te deniz araştırmalarını desteklemek ve koordinasyonu sağlamak amacıyla[49] 1901 yılında oluşturulmuş en eski hükümetlerarası kuruluştur[50]. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Göteborg'ta bir enstitü ve buna bağlı bir laboratuara sahip olan ICES, 1957–58 Uluslararası Jeofizik Yılı (*International Geophysical Yea*r – IGY)[51] kapsamında kuzey denizi araştırmalarına, 1960 yılında Kuzey Kutbu'nun zemin akış çalışmalarına katılmıştır[52]. Günümüzde bir balıkçılık bilimi kuruluşu niteliğinde olduğu bildirilen[53] ICES'in

---

46 IAEA'nın deniz çevresine yönelik yürüttüğü çalışmalar için bkz. "Agency's Technical Cooperation Projects supporting the Protection of the Marine Environment", http://wwwnaweb.iaea.Org/naml/meltc.asp (30 Ekim 2008).

47 Sözleşmenin Türkçe ve İngilizce metinleri için bkz. http://www.denizcilik.gov.tr/mevzuat/dosyam/LC%2072%20Tur.doc (30 Ekim 2008).

48 PHUONG, H. V.: "The IEAE's Work for Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter", IEAE Bulletin, 1976, C. XVIII, S. 1, s. 45.

49 WOOSTER, W. S.: "International Institutions and Cooperation in Ocean Research: Three Marine Science Organizations and Law of the Sea", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 314 ("International Institutions and Cooperation").

50 ICES Sözleşmesi'nin 1. maddesinde kuruluşun amaçları; denizlere özellikle canlı kaynaklara yönelik araştırma ve incelemeleri desteklemek ve cesaretlendirmek, bu amaçlar için gerekli programlar ile sözleşmeye katılan devletlerin gerekli antlaşmalar yapmasını organize etmek ve yürütülen araştırma ve incelemelerin sonuçlarını yayınlamak ve dağıtmak olduğu belirtilmektedir. Sözleşme metni için bkz. "Convention for the International Council for the Exploration of the Sea", http://www.ices.dk/aboutus/convention.asp (4 Kasım 2008).

51 IGY, Temmuz 1957 ile Aralık 1958 tarihleri arasında dünya genelinde yürütülen jeofizik gözlem çalışmalarıdır. ICSU koordinatörlüğünde yürütülen IGY çalışmalarına 67 ülke katılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BUEDELER, W.: "The International Geophysical Year", http://unesdoc.unesco.org /images/0012/001284/128401eo.pdf (26 Ekim 2008).

52 CHARNOCK, H.: "Organizing the Study of the Oceans", s. 123.

53 ROZWADOSKİ, H. M.: "Internationalism, Environmental Necessity and National Interest: Marine Science and Other Sciences", Minerva, 2004, C. XLII, s. 129.

faaliyet alanı Atlas Okyanusu ve ona bağlı deniz sistemi (ICES Sözleşmesi m. 2) olmasına rağmen küresel pek çok MSR projesine destek vermektedir[54].

(vii) Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization* – IMO): IMO, 19 Şubat – 6 Mart 1948 tarihleri arasında Cenevre'de yapılan Birleşmiş Milletler Denizcilik Konferansı'nda kabul edilen sözleşmeyle; "uluslararası ticarette kullanılan gemilerin her türlü teknik sorunlarına yönelik ulusal düzenleme ve uygulama alanında uluslararası işbirliği mekanizmalarını sağlamak, deniz güveliği ve ulaşımın etkinliğini konularında uygulanabilir en yüksek standartların genel kabulünü cesaretlendirmek amacıyla BM'nin bir organı (IMO Sözleşmesi m.1) olarak kurulmuştur[55].

Günümüzde 169 devletin üye olduğu[56] IMO, komiteler ve alt komiteler aracılığıyla daha çok deniz ulaşımı, denizde can ve mal güvenliği ve deniz kirliliği konularında sözleşme, teknik düzeyde pek çok sayıda tavsiye kararı ve kurallar[57] kabul ederek dünya denizciliğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bunlara ek olarak MSR konusunda uluslararası işbirliğini destekleyici prosedürler oluşturmakta[58] ve özellikle deniz çevresinin araştırılması ve korunması amacıyla yürütülen küresel MSR programlarını desteklemektedir[59].

(viii) Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (*International Seabed Authority* - ISA): ISA, özellikle Bölge'nin kaynaklarının yönetimine yönelik olarak, Bölge'de yürütülen faaliyetleri düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla [UNCLOS m. 157(1)] oluşturulmuştur. UNCLOS'a taraf devletlerin doğal üyesi bulunduğu [UNCLOS m.

---

54 ICES'in destek verdiği projeler için bkz. "Projects", http://www.ices.dk/projects/projectsintro.asp (4 Kasım 2008).

55 IMO, sözleşmenin yürürlüğe girmesi için gerekli olan 21 devletin katılma şartının 1958 yılında Japonya'nın katılımı ile sağlanmış ve IMCO (Uluslararası Denizcilik Danışma Örgütü - *International Maritime Consultative Organization*) adı ile resmî çalışmalarına başlamıştır. Örgütün ismi, 1975 yılında IMO olarak değiştirilmiş ve değişiklik 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Bkz. "Introduction to IMO", http://www.imo.org/ (29 Ekim 2008); Ayrıca bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, C. I, Ankara 2006, s. 143 (*Deniz Hukuku*).

56 Türkiye 1958 yılında IMO'ya katılmıştır. RG. 16 Temmuz 1956, No. 9364.

57 Bunların listesi ve metinler için bkz. "Conventions", http://www.imo.org/ (28 Ekim 2008); Türkçe metin ve Türkiye'nin taraf olduğu IMO Sözleşmeleri için bkz. "IMO Sözleşmeleri", http://www.denizcilik.gov.tr/mevzuat/ulushukuk.asp?TURU=IMO%20SÖZLESMELERI (28 Ekim 2008).

58 *Implications of the United Nations Convention on the Law of the Sea for the International Maritime Organization*, IMO Yayını (LEG/MISC.5), London 2007, s. 67.

59 IMO tarafından desteklenen küresel deniz çevresi programları için bkz. "Marine Environment", http://www.imo.org/ (28 Ekim 2008).

156(2)][60] kuruluş, 16 Kasım 1994 tarihinde faaliyetlerine başlamış olup merkezi, Jamaika'nın başkenti Kingston'dadır. Bölge'nin kaynaklarıyla ilgili MSR yürütme veya bu amaçla sözleşmeler yapma yetkisi bulunan [UNCLOS m. 143(2 ve 3)] ISA'nın, Bölge'de MSR faaliyetlerinin yürütülmesi ve elde edilen sonuçların uluslararası erişime açılmasını destekleme ve üyeleri cesaretlendirme görevi bulunmaktadır[61]. Bu amaçla ISA, Bölge'nin cansız kaynaklarının sürdürülebilir gelişiminin sağlanılması başta olmak üzere Bölge'nin keşfi ve işletilmesine yönelik kural, düzenleme ve prosedürler oluşturmaktadır[62].

(ix) Uluslararası Hidrografi Örgütü (*International Hydrographic Organization* – IHO): IHO, 1921 yılında 19 üye ile faaliyete başlayan Uluslararası Hidrografi Bürosu'nun yerine, 1970 yılında, teknik nitelikli bir danışma örgütü olarak kurulmuştur[63]. Örgütün görevleri arasında; ulusal hidrografi kuruluşlarının faaliyetlerinde işbirliğini sağlamak, denize ilişkin harita ve belgelerde mümkün olduğu oranda yeknesaklık sağlamak, hidrografik ölçümler konusunda etkin ve güvenilir yöntemler kabul etmek ile hidrografi ve oşinografi alanında kullanılan tekniklerin geliştirilmesi (IHO Sözleşmesi m. 2) bulunmaktadır[64]. Bu görevlerinin yanında IHO, deniz güvenliği ve özellikle MSR faaliyetleri için gerekli olan veriler için temel bir hizmet sağlayıcı görevini yürütmektedir. Bu amaçla başta IMO ve IOC olmak üzere pek çok uluslararası kuruluşla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır[65].

---

[60] 1 Aralık 2009 tarihi itibariyle ISA'nın 160 üyesi bulunmaktadır. Üye listesi için bkz. "Member Stataes", http://www.isa.org.jm/en/about/members/states (15 Aralık 2009).

[61] Ayrıntılı bilgi için bkz. NANDAN, S. N.: "The International Seabed Authority and Its Promotion of Marine Scientific Research", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 63; Ayrıca bkz. Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi resmî internet sitesi, http://www.isa.org.jm (15 Aralık 2009).

[62] Bu düzenlemelerin en önemlisi 13 Temmuz 2000 tarihinde kabul edilen "Bölge'de Polimetalik Tortuların Keşfi ve İşletilmesiyle Hakkında Düzenlemeler (*Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*)"dir. ISA düzenlemeleri için bkz. http://www.isa.org.jm/files/ documents/EN/SelDecisions/SelDecision6-En.pdf (15 Mart 2008).

[63] IHO hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "About the IHO", http://www.iho-ohi.net/english/home/about-the-international-hydrographic-organization/about-the-iho.html (29 Ekim 2008).

[64] IHO Sözleşmesi için bkz. *Basic Documents of the International Hydrographic Organization*, IHO Yayını, Monaco 2007, s. 3.

[65] IHO'nun yakın işbirliği içinde olduğu uluslararası kuruluşlar için bkz. "Cooperation with International Organizations", http://www.iho-ohi.net/english/home/about-the-international-hydrographic-organization/activities/cooperation-with-international-organizations.html (29 Ekim 2008). Günümüzde IHO'ya 84 devlet katılmış bulunmaktadır. Türkiye, IHO üyesi olup ilişkiler Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

bb) Hükümet Dışı Uluslararası Kuruluşlar

UNCLOS'un XIII. bölümü kapsamında yetkili kabul edilmesi gereken hükümet dışı kuruluşların en önemlileri ICSU ve onun bünyesinde görev yapan Okyanus Araştırması Bilimsel Komitesi (*Scientific Committee on Oceanic Research* – SCOR)'dir[66]. ICSU, insanlığın faydasına yönelik olarak farklı bilim dalları ve uygulamalarında uluslararası bilimsel faaliyeti desteklemek, bilim ve toplum için önemli konuları belirlemek, devletler ve bilim adamları arasındaki iletişimi kolaylaştırmak, ırk, milliyet, dil, politik görüş veya cinsiyet ayrımı yapmaksızın bütün bilim adamlarının uluslararası bilimsel çalışmalara katılımı desteklemek, bilim adamları, hükümetler, sivil toplum ve özel sektör arasında diyalog ortamı sağlamak amacıyla 1931 kurulmuş en eski hükümet dışı kuruluştur[67]. ICSU şemsiyesi altında uzmanlaşmış 29 bilimsel birlik faaliyet göstermektedir[68]. Bunlardan Uluslararası Jeolojik Bilimler Birliği (*International Union of Geological Sciences* – IUGS) ve Uluslararası Biyolojik Bilimler Birliği (*International Union of Biological Sciences* – IUBS) MSR açısından büyük öneme sahiptir[69].

ICSU genel bilimler kadar deniz bilimleri üzerinde de çalışmalara destek vermektedir[70]. ICSU tarafından yürütülen ilk büyük bilimsel çalışma olan 1957-58 Uluslararası Jeofizik Yılı çalışmalarının plânlanması ve uygulanması yanında bilimsel önceliklerin tanımlanmasında önemli rol oynamıştır[71]. 2007-08 yılında BM tarafından ilan edilen Uluslararası Kutup Yılı (*International Polar Year* - IPY)[72] programının koordinatörlüğünü WMO ile birlikte yürütmektedir[73].

---

66 Deniz hukuku bağlamında hükümet dışı kuruluşların faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BARNES, J.: "Non-Governmental Organizations", Marine Policy, 1984, C. VIII, S. 2, s. 171.

67 Ayrıntılı bilgi için bkz. *An Introduction to ICSU, International Council for Science*, ICSU Yayını, Paris 2002, s. 5; Ayrıca bkz. ICSU resmî internet sitesi, http://www.icsu.org/index.php (16 Şubat 2008).

68 Bilimsel birliklerin listesi için bkz. "International Scientific Unions", http://www.icsu.org/4_icsumembers/OVERV_IntScienUn_1.php (4 Kasım 2008).

69 CHARNOCK, H.: "Organizing the Study of the Oceans", s. 123.

70 WOOSTER, W. S.: "Marine Science Institutions", s. 174.

71 *ICSU and Polar Research:1957-2007 and Beyond from IGY to IPY*, ICSU Yayını, Paris 2006, s. 3.

72 IPY, Güney ve Kuzey Kutup bölgeleri üzerinde, Mart 2007'den Mart 2009'e kadar yürütülen ve 60 ülkeden yüzlerce bilim adamının katıldığı bilimsel bir programdır. Programa kapsamında yaklaşık 200 araştırma projesi yürütülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. IPY resmî internet sitesi, http://www.ipy.org/index.php?/ipy/about/ (31 Ekim 2008).

73 "International Polar Year 2007-08", http://www.icsu.org/1_icsuinscience/ENVI_Ipy_1.html (31 Ekim 2008).

SCOR ise uluslararası oşinografik faaliyetlerin desteklenmesi ve koordinatörlüğü amacıyla oluşturulan en önemli hükümet dışı kuruluştur[74]. SCOR doğrudan araştırma yürütmek için gerekli kaynaklara sahip olmadığından oşinografik araştırmaları planlama veya kavramsal problemlere çözüm bulunması ve yöntemler geliştirilmesi konusunda uluslararası işbirliği sağlama amacı üzerine yoğunlaşmıştır[75]. Ayrıca özellikle gelişmekte olan ülkelerin, deniz bilimlerini geliştirmelerine destek vermektedir[76].

SCOR, Küresel Okyanus Ekosistem Dinamikleri, Küresel Okyanus Akış Çalışması, Tropik Okyanus Küresel Atmosfer Projesi, Dünya Okyanus Sirkülâsyon Deneyi ve Zararlı Algal Çiçeklerinin Küresel Çevre ve Oşinografisi programı gibi uzun dönemli projelerde yer almaktadır. Küresel iklim değişiklinde okyanusların rolüne yönelik araştırmalar başta olmak üzere MSR faaliyeti yürüten 130'dan fazla çalışma grubuna malî ve teknik destek sağlamaktadır[77].

B) MSR FAALİYETİNİ DESTEKLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

UNCLOS'un 239. maddesi, devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların, "MSR'nin geliştirilmesi ve yürütülmesini iyileştirecek ve kolaylaştıracaktır" hükmünü taşımaktadır. Madde, Konferansın ikinci döneminde (1974), III. Alt Komitenin gayri resmî toplantılarında üzerinde uzlaşılan metin[78] çerçevesinde

---

[74] SCOR, 1957-58 IGY programı çerçevesinde, denize ilişkin bilimsel sorunların çözümüne yönelik doğru yaklaşımlar geliştirmek amacıyla 1957 yılında kurulmuştur. SCOR'un ilk önemli başarısı, 1960 yılı Hint Okyanusu saha çalışmalarında, uluslararası bilimsel yaklaşımın koordinasyonu planlamak olmuştur. WOOSTER, W. S.: "Interactions Between Intergovernmental and Scientific Organizations in Marine Affairs", International Organization, 1973, C. XXVII, S. 1, s. 105.

[75] WOOSTER, W. S.: "International Institutions and Cooperation", s. 315.

[76] "About SCOR", http://www.scor-int.org/about.htm (31 Ekim 2008). Hükümet dışı kuruluşlar gibi özel ulusal komitelerin de üye olabildiği SCOR'un faaliyetlerine Türkiye, TUBİTAK aracılığıyla katılmaktadır.

[77] SCOR'un bilimsel faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Science Activities", http://www.scor-int.org/sciacts.htm (31 Ekim 2008).

[78] "Devletler, Sözleşme koşullarına uygun olarak sadece kendi yararına değil ayrıca uluslararası toplumun yararına MSR'nin yürütülmesi ve geliştirilmesini desteklemeye ve kolaylaştırmaya çalışacaklardır." Metin için bkz. SOONS, A. H. A.: MSR, s. 131. Bununla birlikte Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında Alt Komite III'e Kanada (önerinin 11. maddesi, UN Doc: A/AC. 138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972), ABD (önerinin 7(c) maddesi, UN Doc: A/AC. 138/SC.III/L.44, 19 Haziran 1973) ve beş Latin Amerika devleti (önerinin 3. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Haziran 1973) tarafından sunulan önerilerde MSR'nin desteklenmesine yönelik hükümler mevcuttur. Bkz. UN: *MSR*, s. 11, 21 ve 23.

şekillenmiştir[79]. ISNT'nin III. bölümün 3. maddesi olarak düzenlenen metin, biraz değişikliğe uğrayarak sırasıyla RSNT'nin 50. maddesi, ICNT'nin 240. maddesi ve UNCLOS'un 239. maddesi olarak hükme bağlanmıştır.

UNCLOS'un 239. maddesini sadece MSR'nin önem ve ihtiyacının kabul edilmesi olarak değerlendiren Soons düzenlemeyle, devlet ve uluslararası kuruluşları MSR faaliyeti yürütme konusunda cesaretlendirmekten başka özel bir hak veya yükümlülük getirilmediğini belirtmektedir[80]. Bununla birlikte IOC tarafından hazırlanan "UNCLOS'un MSR ile İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Rehber (*Marine Scientific Research: A Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea* – IOC MSR Rehberi)[81]"de devletlerin, MSR'nin geliştirilmesi ve yürütülmesini iyileştirmek ve kolaylaştırmakla yükümlü oldukları açıkça vurgulanmaktadır[82].

MSR faaliyetlerini desteklemeye yönelik bu genel yükümlülüğün özel uygulamaları, uluslararası işbirliğini düzenleyen UNCLOS'un 242-244. maddelerinde gösterilmektedir. İleride ayrıntılı olarak inceleneceği gibi söz konusu hükümler devlet ve yetkili uluslararası kuruluşlara, barışçıl amaçlarla yürütülen MSR faaliyetleri için uluslararası işbirliğini destekleme [m. 242(1)] ve bu amaçla ikili ya da çok taraflı antlaşmalar yapma ödevi yüklemektedir (m. 243). Bu antlaşma ve işbirliğinin temelinde; kişi ve deniz çevresinin güvenliğini korumak ve zararı kontrol atında tutmak [m. 242(2)], araştırma programları ve bunların amaçları ile MSR faaliyetinden elde edilen bilgileri uluslararası kullanıma açmak [m. 244(1)] ve gelişmekte olan devletlere bilimsel veri akışı ile bu devletlerin teknik personeline ve bilim adamlarına eğitim desteği sağlamak [m. 244(2)] bulunmaktadır.

---

[79] Metin, dokuz Doğu Bloğu devlet tarafından Konferansın üçüncü döneminde (1975) sunulan önerinin 8. maddesinde yer almıştır. Bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13; Benzer bir öneri Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya tarafından yapılan önerinin 3. maddesinde de yer almıştır. Bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 23.

[80] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 132.

[81] *Marine Scientific Research: A Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1991, s. 1 (3 nolu paragraf) (UN: *MSR: A Guide to the Implementation)*; *Procedure for the Application of Article 247*, UNESCO Yayını, Paris 2007, s. 13 (Ek I).

[82] Hukukî bir metin olmadığından IOC MSR Rehberinin bağlayıcı niteliği bulunmamakla birlikte devlet uygulamalarının yeknesaklığının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 292.

C) GENEL İLKELER

1- Genel Olarak

UNCLOS'un 240. maddesinde MSR'nin yürütülmesinde dört genel ilkeye uyulması gerektiği belirtilmektedir. Deniz alanları ile okyanus ve kaynaklarının hukukî statüsü yanında MSR'nin hukukî temellerini düzenleyen[83] bu ilkeler; MSR'nin münhasıran barışçıl amaçlar için yürütülmesi, uygun bilimsel yöntem ve araçların kullanılması, denizlerin diğer kullanımlarına haksız olarak müdahale edilmemesi ve UNCLOS ile uyumluluktur.

Genel ilkelerin oluşturulmasına yönelik gayretler Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında başlamış[84] ve Konferansın ikinci döneminde (1974) yürütülen gayri resmî toplantılarda genel bir uzlaşıya varılmıştır[85]. Ayrıca yine bu dönemde Kolombiya tarafından III. Alt Komiteye sunulan resmî önerinin[86] 2(b)(2) maddesinde genel ilkelere değinilmiştir. Konferansın üçüncü döneminde (1975) sunulan iki resmî öneride[87] çok az değişiklikle tekrarlanan genel ilkeler ISNT'nin III. bölümünün 4 ve 6. maddelerinde düzenlenmiştir. Sonraki dönemlerde bu iki madde birleştirilerek sırasıyla, RSNT'nin III. bölümünün 51. maddesi, çok az değişikle ICNT'nin 241. maddesi ve nihayet UNCLOS'un 240. maddesi olmuştur.

2- Barışçıl Amaçlar

UNCLOS'un 240(a) maddesinde MSR faaliyetlerinin münhasıran barışçıl amaçlarla (*peaceful purposes*) yürütüleceğinin düzenlenmesine rağmen, "barışçıl

---

83 YANKOV, A.: "A General Review of the New Convention on the Law of the Sea: Marine Science and Its Application", Ocean Yearbook, 1983, C. IV, s. 162. III. Alt Komite başkanlığını yürüten yazar, bu ilkelerin sadece genel kurallarının bir tekrarı olması amacıyla UNCLOS'a dâhil edilmediğini belirtmektedir.

84 1973 yılında ABD tarafından sunulan öneride bilimsel araştırmanın, denizlerin diğer kullanımlarına engel olmayacağı ve deniz çevresinin korunması için yeterli emniyet tedbirlerinin alınacağı belirtilmiştir. ABD önerisinin 2 ve 3. maddeleri için bkz. Bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 23.

85 Bkz. "Text on Item 13 and Item 14", UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.17, UN: *Official Records V. III*, s. 263.

86 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13, UN: *Official Records V. III*, s. 254.

87 Irak önerisinin 2(b)(2) maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13/REV.2, UN: *Official Records V. IV*, s. 199. Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya önerisinin 3(2) maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.28, UN: *Official Records V. IV*, s. 216.

amaçlar" ifadesinin açık bir tanımı yapılmamıştır. Bu konudaki devlet uygulamaları yeknesak olmadığı gibi diğer uluslararası sözleşmelerdeki barışçıl amaçlar ifadesinin anlamıyla yapılacak bir karşılaştırma sonuca ulaşacak veriler de içermemektedir[88]. Örneğin "barışçıl amaçlar" ifadesi; Antarktika'nın tam ve kesin olarak askersizleştirilmesi amaçlayan Antarktika Antlaşması (*Antarctica Treaty*)'nda[89] bütün askerî faaliyetlerin kısıtlanması anlamına geldiği şeklinde yorumlanırken[90], 1967 tarihli Ay ve Gök Cisimleri Dâhil Uzayın Keşfi ve Kullanımı İçin Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies* - Uzay Antlaşması)[91] ve 1979 tarihli Ay ve Öteki Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Yönetecek Antlaşma (*Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies* - Ay Antlaşması)'da[92]

---

88 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 293.

89 Antarktika Antlaşmalar Sisteminin önemli bir parçası olan Antarktika Antlaşması; Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, Fransa, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika Birliği, SSCB, İngiltere, Kuzey İrlanda ve ABD tarafından 1 Ekim 1959 yılında imzalanmış ve 23 Haziran 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Atlaşmanın I(1) maddesinde Antarktika'nın sadece barışçıl amaçlar için kullanılacağı belirtilirken, I(2) maddesinde Antlaşmanın, bilimsel araştırma veya diğer barışçıl amaçlar için askerî araç ve personelin kullanılmasını engellemeyeceği düzenlenmektedir. Antlaşmanın resmî metni için bkz. "Conference of Antarctica", Washington 15 Eylül 1959, http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf (1 Eylül 2008). Antarktika Antlaşmalar Sistemi hakkında bilgi için bkz. BAŞLAR, K.: "Antarktika Antlaşmalar Sistemi (1961-2001): 40 Yılın Ardından Antarktika'nın Hukukî Rejimi", AÜHF Dergisi, 2003, C. LII, S. 2, s. 78-99. Türkiye, Antarktika Antlaşmasına 1985 yılında taraf olmuştur. Bkz. RG. 18.9.1985, Sayı 22408.

90 BOCZEK, B. A.: "Peaceful Purposes Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea", Ocean Development and International Law, 1989, C. XX, s. 361. Bununla birlikte günümüzde Antarktika'nın geniş bir bölümünde çeşitli ülke silahlı kuvvetlerine bağlı askerî birliklerin faaliyet gösterdiği ve bölgenin bazı bölümlerinin askerî personellerce korunduğu bildirilmektedir. FOX, H.: "The Relevance of Antarctica to the Lawyer", [TRIGGS, G. D. (ed.): *The Antarctic Treaty Regime*, Cambridge 1989], s. 80.

91 Uzay Antlaşmasının IV. maddesinde, ay ve diğer gök cisimlerinin münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağı düzenlenirken askerî malzemenin inşası ve montesi ile her türlü silahın testi ve gök cisimlerinde askerî manevraların yapılması yasaklanmaktadır. Ancak bilimsel araştırmalar ve diğer barışçıl amaçlar için askerî personelin kullanılmasının yasak olmadığı belirtilmektedir. Türkçe metin için bkz. RG. 1.6.1968, Sayı 12913; İngilizce metin için bkz. "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies", http://www.state.gov/t/ac/trt/5181.htm (1 Eylül 2008).

92 11 Temmuz 1984 tarihinde yürürlüğe giren Antlaşmanın 3(1) maddesinde Ay'ın münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağı düzenlenirken, 3(2) maddesinde Ay'da her türlü güç kullanımı veya diğer düşmanca davranış yasaklanmaktadır. 3(4) maddesinde ise, Uzay Antlaşmasının IV. maddesinde olduğu gibi, askerî malzemenin inşası ve montesi ile her türlü silahın testi ve gök cisimlerinde askerî manevraların yapılması yasaklanırken, bilimsel araştırmalar ve diğer barışçıl amaçlar için askerî personelin kullanılmasının yasak olmadığı belirtilmektedir. Metin için bkz. "Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies (1979)", http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/tufts/BH766.htm (1 Eylül 2008).

barışçıl amaçlı askerî cihaz ve personelin kullanımına izin verildiği kabul edilmektedir[93].

"Barışçıl amaçlar" ifadesinin tanımına yönelik tartışmalar 1968 *Ad Hoc* Komite çalışmalarına kadar geriye uzanmaktadır. Komite çalışmalarında gelişmekte olan kıyı devletleri ve SSCB "barışçıl amaçlar" ifadesini, okyanus tabanı ve deniz yatağında silahlanma yarışının durdurulması, gözetleme ve savunma amacıyla büyük deniz altıların kullanımının yasaklanması anlamında kullanırken[94], gelişmiş Batı ve özellikle ABD, BM Sözleşmesi şartlarına göre yürütülen askerî faaliyetleri "barışçıl amaçlar" ifadesinin kapsamına dâhil etmeye çalışmışlardır[95]. Benzer bir tartışma Konferansın dördüncü döneminde (1976), "okyanus alanının barışçıl kullanımları, barış bölgeleri ve güvenliği" konuları kapsamında yaşanmıştır. Ekvator, "barışçıl amaçlar" ifadesinin savunma veya saldırı amaçlı olup olmadıklarına bakılmaksızın, denizlerdeki bütün askerî faaliyetlerin yasaklanması anlamında olduğunu belirtmiştir. ABD bu görüşe karşı çıkarak, BM Sözleşmesi ve genel uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde okyanusların korunmasının amaçlandığını, barışçıl amaçlar için yürütülen genel askerî faaliyetlere engel olmadığını savunmuştur[96].

UNCLOS'da açık denizlerde askerî faaliyetlerin açık şekilde yasaklanmadığı görülmektedir[97]. Bununla birlikte denizlerin barışçıl kullanımı başlıklı UNCLOS'un

---

93 BOCZEK, B. A.: "Peaceful Purposes", s. 362. Aksi görüş için bkz. GRAHAM, G.: *The Freedom of Scientific Research in International Law: Outer Space, the Antarctic and Oceans*, Unpublished PhD Thesis, University of Geneve (Canada), Geneve 1981, s. 61. Doktrinde "barışçıl amaçlar" ifadesinin farklı yorumlandığı görülmektedir. Örneğin ABD "saldırgan olmayan" anlamında yorumlarken, özellikle eski Doğu Bloğu yazarları "askerî olmayan" anlamında yorumlamışlardır. Görüşler için bkz. MERAY, S. L.: *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, Ankara 1964, s. 189 vd.; DEKANOZOV, R. V.: "The Principle of Peaceful Use in the Law of the Sea and Space Law", Marine Policy, 1988, C. XII, S. 3, s. 272.

94 *The Law of the Sea, Concept of the Common Heritage of Mankind*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1996, s. 47 (UN: *Concept of Common Heritage*).

95 ABD delegasyonu, devletlerin BM Sözleşmesi ve uluslararası hukuka uygun olmak şartıyla derin okyanus yüzeyinde uluslararası barış ve güvenliğin devamı, uluslararası işbirliği, bilimsel gelişme ve ekonomik gelişmenin desteklenmesine yönelik faaliyetler icra edebileceklerini belirtmiştir. UN: *Concept of Common Heritage*, s. 43.
ABD önerisine, Kanada ve Birleşik Krallık destek verirken özellikle Doğu Bloğu ülkeleri şiddetli şekilde karşı çıkmıştır. ODA, S.: *The Law of the Sea in Our Time II: The United Nations Seabed Committee*, Leiden 1977, s. 19 (*The United Nations Seabed Committee*).

96 Ayrıntılı bilgi için bkz. BOCZEK, B. A.: "Peaceful Purposes", s. 369; NORDQUIST, M. H. - NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. III, London 1995, s. 88 (*Commentary III*).

97 Barışçıl amaçlar ifadesi bu dönemde üç farklı şekilde yorumlanmıştır. Pek çok devlet, özellikle gelişmekte olan kıyı devletleri, bütün askerî faaliyetlerin yasaklanması anlamına geldiğini düşü-

301. maddesinde taraf devletlerin; herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı her türlü tehdit, kuvvet veya BM Sözleşmesi'nde belirtilen uluslararası hukuk ilkeleriyle bağdaşmayan diğer her türlü davranıştan kaçınacakları düzenlenmektedir. Bu anlamda amaç ve icrası, BM Sözleşmesi'nin 2(2) ve 2(4) maddelerinde[98] belirtilen ilkelere uygun olan bütün MSR faaliyetlerinin münhasıran barışçıl amaçlı olduğu kabul edilmelidir[99].

UNCLOS'da, MSR faaliyetlerinden ayrı olarak münhasır ekonomik bölge [m. 58(2)], açık denizler (m. 88) ve Bölge'nin (m. 141) münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağının düzenlenmesinden yola çıkan Soons, UNCLOS'un 240(a) maddesinin öneminin sadece içsular, karasuları ve takımada sularıyla sınırlı olduğunu belirtmektedir[100]. Bununla birlikte UNCLOS'un 240(a) maddesi, diğer düzenlemelerden farklı olarak, MSR'ye yönelik faaliyetlerin icra şeklinden ziyade MSR projesinin amaç ve hedeflerinin barışçıl olmasını düzenlemektedir. Bu itibarla pratikte 240(a) maddenin önemi daha çok açık denizler için ortaya çıkmaktadır. Zira ileride ayrıntılı olarak inceleneceği gibi UNCLOS'da kıyı devletlerine, deniz yetki alanlarında yürütülecek MSR projeleri üzerinde izin ve denetim mekanizması dâhil pek çok yetki verilmesine rağmen, açık denizlere yönelik böyle bir izin veya denetim mekanizması öngörülmemektedir. Dolayısıyla açık denizde yürütülen bir MSR faaliyetinin icra şekli barışçıl olmasına rağmen, amaç veya hedefleri barışçıl olmadıkça, UNCLOS'un XIII. bölümüne dolayısıyla hukuka aykırı olduğu kabul edilmelidir.

---

nürken, bazı Doğu Bloğu devletleri sadece saldırgan askerî faaliyetlerin yasaklanması şeklinde yorumlamıştır. Bkz. TSAREV, V. F.: "Peaceful Uses of the Seas", Marine Policy, 1988, C. XII, S. 2, s. 154. Üçüncü bir devlet grubu, özellikle ABD, BM Sözleşmesi ve diğer uluslararası hukuk kuralları ile uyumlu faaliyetlerin yasaklanmadığını belirtmişlerdir. Bkz. OXMAN, B. H.: "The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea", AJIL, 1984, C. XXIV, s. 829.

98 BM Sözleşmesinin 2(2) maddesi BM üyelerinin yükümlülüklerini iyiniyet ilkesine uygun olarak yerine getireceklerini, 2(4) maddesi ise BM üyelerinin, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığına karşı tehdit veya kuvvet kullanmaktan kaçınmalarını düzenlemektedir.

99 DEKANOZOV, R. V.: "The Principle of Peaceful Use", s. 274. Aksi görüş için bkz. YANKOV, A.: "Marine Science and Its Application", s. 163. Yazar, MSR'nin barışçıl amaçlar için kullanılmasını deniz ve kaynaklarının barışçıl kullanımı ilkesinin önemli bir görünümü olarak değerlendirmekte ve askerî üs, tesis ve tahkimat kullanılmaması konusunda devletlerin yükümlülük altında olduğunu düşünmektedir.

100 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 135. Yazarın yorumunun kabul edilmesi durumunda bu deniz alanlarına kıt'a sahanlığını da eklemek gerekmektedir. Zira UNCLOS'da, kıt'a sahanlığının münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır.

3- Uygun Bilimsel Yöntem ve Araçlar

UNCLOS'un 240(b) maddesinde MSR faaliyetlerinin, UNCLOS ile uyumlu uygun bilimsel yöntem ve araçlar (*appropriate scientific methods and means*) vasıtasıyla yürütüleceği düzenlenmesine rağmen bu uygun yöntem ve araçların nasıl belirleneceği veya kimin tarafından denetleneceği hususuna açıklık getirilmemektedir[101]. Ancak uygulamada pek çok devlet, kullanılacak bilimsel yöntem ve araçların uygun olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla araştırmada kullanılacak geminin bayrağı, tonajı ve mürettebatı ile bilim adamları ve diğer operatör bilgilerinin bildirilmesini ulusal düzenlemelerine dâhil etmişlerdir[102]. Uygun bilimsel yöntem ve araçların kullanması, usûl ekonomisi yanında kıyı devletinin bölgedeki çıkarlarının korunması açısından da önem taşımaktadır. Bu şekilde MSR faaliyeti görünümü altında ulusal güvenlik veya deniz kaynaklarının keşfine yönelik faaliyetlerin yürütülme riski en aza indirilmektedir.

UNCLOS'un 240(b) maddesi, deniz çevresinde gereksiz yöntem ve araçların kullanımının yasaklanması açısından büyük önem taşımaktadır[103]. Bu açıdan madde, yeni teknoloji kullanımlarından kaynaklanan kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınmasına yönelik gerekli tedbirleri almaları konusunda devletlere yetki veren UNCLOS'un 196. maddesinin özel uygulaması olarak kabul edilmelidir.

4- Denizlerin Diğer Meşru Kullanımına Haksız Müdahale

MSR'nin yürütülmesine yönelik diğer bir genel ilke, UNCLOS'un 240(c) maddesinde düzenlenen, MSR'nin denizlerin UNCLOS ile uyumlu diğer meşru kullanımlarını haksız olarak engellememesidir. 1958 CKSS'nin 5(1) maddesinde düzenlenen, kıt'a sahanlığının keşfi ve işletilmesinin MSR faaliyetlerine herhangi bir haksız müdahalede bulunamayacağına yönelik kuralın bir yansıması[104] olan ilkenin, devletlerin hak ve yetkilerini kullanırken diğer devletlerin haklarını ve yükümlü-

---

[101] NORDQUIST, M. H. - ROSENNE, S. - NANDAN, S. N. - YANKOV, A. - SOHN, L. B. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. IV, London 1993, s. 461 (*Commentary IV*).
[102] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 296.
[103] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 136.
[104] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 298.

lüklerini göz önünde almaları gerektiğini düzenleyen UNCLOS'un 56(2)[105], 58(3)[106], 78(2)[107], 87(2)[108] ve 147(1 ve 3)[109] maddelerinin MSR'ye yönelik özel bir uygulaması olarak kabul edilmelidir[110].

İlkeye benzer özel düzenlemeler, UNCLOS'un 246(8) ve 261. maddelerinde de bulunmaktadır. Buna göre münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığında yürütülen MSR faaliyetleri, kıyı devletlerinin UNCLOS'tan kaynaklanan egemen haklarını kullanmasına engel teşkil etmediği gibi [m. 246(8)], her türlü bilimsel tesis veya malzemenin yerleştirilmesi ya da kullanılmasını ve uluslararası seyrüseferi engelleyememektedir (m. 261).

5- Hukuka Uygunluk

MSR faaliyetlerinin yürütülmesine yönelik dördüncü ve son bir genel ilke, UNCLOS'un 240(d) maddesinde düzenlenen MSR'nin, deniz çevresinin korunması ve muhafazasına yönelik sözleşmeler dâhil olmak üzere, UNCLOS uyarınca kabul edilen ilgili bütün düzenlemelere uygun olarak yürütülmesi ilkesidir. Maddede açık olarak belirtilmemekle birlikte düzenlemenin ulusal, ikili, bölgesel veya uluslararası nitelikli olmasının bir önemi bulunmamalı sadece UNCLOS'a uygun olarak hazırlanmış olması yeterli kabul edilmelidir[111]. Hatta araştırmacı devletin, ilgili uluslararası sözleşmenin koşullarını yerine getirmesi için o sözleşmeye katılma zorunluluğu da aranmamalıdır. Bir başka ifadeyle araştırmacı devlet, ilgili uluslararası bir sözleşmeye taraf olmadığını ileri sürerek sözleşme hükümlerine uymaktan imtina edememelidir.

---

[105] "Kıyı devletleri, münhasır ekonomik bölgede haklarını ve yetkilerini kullanırken, diğer devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracak ve UNCLOS hükümleriyle bağdaşacak şekilde hareket edeceklerdir."

[106] "Devletler, münhasır ekonomik bölgede, UNCLOS'tan kaynaklanan haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, kıyı devletinin hak ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracaklardır."

[107] "Kıyı devletleri kıt'a sahanlığı üzerindeki haklarını kullanması, … diğer devletlere tanınmış olan hak ve serbestilere zarar vermeyecek ve bunların kullanılmasını haksız şekilde engellemeyecektir."

[108] "Devletler, açık denizlerdeki serbestileri, diğer devletlerin çıkarlarını … gerektiği şekilde göz önünde bulundurarak kullanacaklardır."

[109] Bölge'de yürütülen faaliyetler, deniz çevresinde gerçekleştirilen diğer faaliyetler makul şekilde göz önüne alınarak [m. 147(1)], deniz çevresindeki diğer faaliyetler ise Bölge'de yürütülen faaliyetler makul şekilde göz önüne alınarak [m. 147(3)] yürütülecektir.

[110] Aynı yönde bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 136.

[111] Aksi görüş için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 137. Yazar, söz konusu hükmün kıyı devleti tarafından hazırlanan ulusal düzenlemeleri gösterdiğinin kabul edilebileceğini belirtmektedir.

Bilindiği gibi yürürlükteki uluslararası sözleşmeler sadece tarafları bağlamakta[112] olup rızası olmadan üçüncü bir devlet için bir hak veya yükümlülük doğurmamaktadır[113]. Bu anlamda, kural olarak, taraf olmayan bir araştırmacı devletin ilgili uluslararası düzenleme veya sözleşme hükümlerine uyma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte UNCLOS'un 240(d) maddesinde hiçbir istisna gözetilmemeksizin, "UNCLOS'a uygun olarak kabul edilen bütün ilgili düzenlemeler (*all relevant regulations adopted in conformity with this Convention*)" ifadesi kullanılmakta olup araştırmacı devletin taraf olup olmaması gibi bir kısıtlamadan bahsedilmemektedir. Bu bağlamda araştırmacı devletlerin, taraf olmasa bile, özellikle deniz çevresinin korunması ve seyir güvenliğine yönelik uluslararası sözleşme hükümlerine uyması gerektiği kabul edilmelidir. Aksi takdirde UNCLOS'un 240(d) maddesi, evrensel bir hukuk ilkesinin gereksiz tekrarından öte bir anlam taşımayacaktır. Zira devletlerin, "ahde vefa ilkesi (*pacta sunt servanda*)" gereği, zaten taraf olduğu bir sözleşmenin koşullarına uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu itibarla araştırmacı devletin, ilgili uluslararası sözleşmenin koşullarını yerine getirmesi için, her zaman taraf olma zorunluluğunun aranmaması UNCLOS'un 240(d) maddesinin ruhuna daha uygun düşmektedir.

D) HAK İDDİASI İÇİN HUKUKÎ BİR TEMEL TEŞKİL ETMEME

UNCLOS'un 241. maddesinde MSR faaliyetlerinin, "deniz çevresi veya kaynaklarının herhangi bir kısmı üzerinde" hak iddiasına hukukî bir temel teşkil etmeyeceği düzenlenmektedir. Bu yasaklamanın temelinde bilimsel keşiflerin, işletmeye yönelik bir hak veya mülkiyet iddiası için kullanılmasının engellenmesi yatmaktadır. Böylece 15. yüzyıldan itibaren bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelen, "*res nullius primo occupanti* (sahipsiz mal onu ilk ele geçirenindir)" ilkesine kesin olarak son verilmiştir.

Söz konusu yasağın oluşturulmasına yönelik gayretler Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında başlamış ve Özel Komite'de bilimsel keşfin hak veya

---

[112] 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m. 26; Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlasmalar%20Hukuku%2069.pdf (21 Şubat 2009).

[113] 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m. 34.

egemenlik iddiası için hukukî bir temel oluşturmayacağı ilkesi benimsenmiştir[114]. Ayrıca BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1970 tarih ve 2749 sayılı kurallar bildirgesinin 10. paragrafında, bilimsel araştırma faaliyetlerinin Bölge veya kaynakları üzerinde herhangi bir hak iddiası için hukukî temel teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır[115]. Deniz Yatağı Komitesi'nin 1973 yılı çalışma raporunda ise yasağın kapsamı "deniz çevresi ve kaynakları" şeklinde genişletilmiştir[116]. Konferans çalışmaları esnasında üzerinde genel bir uzlaşı sağlanan metin, önce ISNT'nin 7 ve RSNT'nin 52. maddesi olarak kabul edilmiş sonra küçük bir değişikliğe[117] uğrayarak ICNT'nin 242 ve UNCLOS'un 241. maddesi olmuştur.

Soons, UNCLOS'un benzer diğer hükümlerinin 241. maddeyi gereksiz kıldığını düşünmektedir[118]. Gerçekten de içsular, karasuları ve takımada suları kıyı devletinin egemenliği altında bulunması ve münhasır ekonomik bölge [m. 56(1)(a)] ile kıt'a sahanlığının [m. 77(1)] araştırılması ve işletilmesi üzerinde kıyı devletlerinin egemen haklara sahip olması maddeye olan ihtiyacı azaltmaktadır. Ayrıca UNCLOS'un 58(2) maddesi karasularının ötesindeki deniz alanlarına yönelik egemenlik iddialarını yasaklarken, UNCLOS'un 87(1)(e) maddesi açık denizlerin, 137(1) maddesi ise Bölge'nin kaynakları üzerinde münhasır hak ve egemenlik iddialarını hükümsüz kılmaktadır. Yine UNCLOS'un 89. maddesi gereği devletler, açık denizlerin herhangi bir kısmı üzerinde egemenlik iddiasında bulunamamaktadır[119].

---

[114] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 135. Bununla birlikte Oda, bu dönemde, "bilimsel araştırmaların, işletim hakkı için hukukî bir dayanak olmayacağına yönelik bir uzlaşmanın" olmadığını bildirmektedir. ODA, S.: *The United Nations Seabed Committee*, s. 71.

[115] General Assembly, 2749 (XXV), "Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of Present National Jurisdiction", 16 Aralık 1970, http://daccess-ods.un.org/TMP/1525379.html (2 Ekim 2008).

[116] UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.53, 15 Ağustos 1973, UN: *MSR*, s. 24. Bu dönemde Malta ve ABD tarafından sunulan önerilerde, BM Genel Kurulunun 2749 sayılı kurallar bildirgesinin aksine, bu yasağın uygulanmasına yönelik deniz alanı kısıtlamasına gidilmemiş, tüm deniz alanları ve kaynakları yasak kapsamına alınmıştır. Öneriler için bkz. UN: *MSR*, s. 14 ve 21.

[117] "Herhangi bir hak için (*for any claim*)" ifadesini nitelendiren *whatsoever* kelimesi metinden çıkarılmıştır.

[118] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 136.

[119] Gorina-Ysern, UNCLOS'un 241. maddesinin tek istisnasının sadece münhasır ekonomik bölgedeki bütün canlı kaynakları işletemeyen kıyı devletlerinin, kıyısı bulunmayan devletler ile coğrafî bakımdan elverişsiz devletlere işletme hakkını devrini düzenleyen, UNCLOS'un 62(2) maddesi olduğunu belirtmektedir. Maddeye göre araştırma sonuçları, avlanılabilecek canlı kaynakların miktarının belirlenebilmesine yönelik bir delil olarak kullanılabilmektedir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 299.

UNCLOS'un 241. maddesinde MSR'nin sadece deniz çevresi veya kaynaklarına yönelik hak iddiasına temel teşkil etmeyeceği düzenlenmektedir. Bununla birlikte MSR'den elde edilen veri, örnek ve sonuçların kimin mülkiyetinde olacağı ve hangi tür gemi sahiplerinin fikrî mülkiyet hakkından yararlanacağı konusu çok açık değildir. UNCLOS'un bu konuda sessiz kalmasından yola çıkan Gorina-Ysern, temel nitelikli MSR veri, örnek ve sonuçların araştırmayı yürüten yabancı araştırmacılara ait olduğunun kabul edilmesi gerektiğini, bunlar üzerinde mülkiyet hakkının kıyı devletinde olduğu kabul edilse bile yabancı araştırmacıların fikrî mülkiyet haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir[120]. Salpin ve Germani ise UNCLOS'un 241. maddesinin, MSR sonuçları üzerinde patent hakkının doğmasını engellediği düşünmektedir[121].

II. FARKLI DENİZ ALANLARINDA MSR

Genel olarak doktrinde deniz alanları; kıyı devletinin egemenliği altında bulunan alanlar, kıyı devletinin yetkilerinin belirli konularla sınırlı olduğu alanlar ve açık denizler olarak üç gruba ayrılmaktadır[122]. Aşağıda, bu sınıflandırılma temel alınarak, farklı deniz alanlarında MSR'nin hukukî rejimi incelenmiştir.

A) KIYI DEVLETİNİN EGEMENLİĞİ ALTINDAKİ DENİZ ALANLARI

Kıyı devletinin, belirli istisnalar dışında, mutlak egemenliği altında bulunan deniz alanları; içsular, karasuları, boğazlar ve takımada sularıdır. Diğer devletler bu deniz alanlarından, zararsız ve transit geçiş haricinde sadece kıyı devletinin rızası ve kontrolü altında yararlanabilmektedirler. Bu açıdan kıyı devletleri, kural olarak, bu deniz alanlarında yürütülen MSR üzerinde egemen hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır.

---

[120] Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 300.

[121] SALPIN, C. – GERMANI, V.: "Patenting of Research Results Related Genetic Resources from Areas Beyond National Jurisdiction: The Crossroads of the Law of the Sea and Intellectual Property Law", Reciel, 2007, C. XVI, S. 1, s. 21.

[122] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 327; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 212; SUR, M.: *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir 2000, s. 273. Farklı tasnif için bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, II. Kitap, İstanbul 1987, s. 69 (*Milletlerarası Hukuk II*).

1- İçsular

Karasuları esas hattının kara kısmında kalan deniz alanı olarak tanımlanan içsular [UNCLOS m. 8(1)], doktrinde, kıyı devleti kara ülkesinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir[123]. Kıyı devletlerinin, hiçbir kısıtlama veya istisna olmaksızın, tam bir egemen hak ve yetkiye sahip[124] olduğu kabul edildiğinden de ne 1958 CKSS ne de UNCLOS'da, tanımı haricinde, içsulara yönelik bir düzenleme yapılma gereği duyulmuştur[125].

İçsularda MSR rejimine yönelik herhangi bir düzenlemenin, kıyı devletinin bu tam egemen hak ve yetkisini değiştirmeyeceğinden, MSR'nin hukukî rejimi ne UNCLOS'un hazırlık süreci ne de Konferans sürecinde gündeme gelmiştir[126]. İçsularda MSR'nin hukukî rejimine sadece karasuları[127] ile kıyı devletinin yetki (*jurisdiction of the coastal state*)[128] ve deniz egemenlik ve yetki (*maritime sovereignty and jurisdiction*)[129] alanları kavramlarıyla bağlantılı olarak değinilmiştir.

İçsularda yürütülen MSR faaliyetlerine yönelik olarak UNCLOS'da herhangi bir istisna belirtilmediğinden kıyı devletlerinin, içsularındaki yabancı MSR faaliyetleri üzerinde tam bir egemen hak ve yetkiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu itibarla kıyı devletlerinin, yabancı MSR faaliyetlerinin yürütülmesine izin verip vermemeye yönelik takdir hakkı[130] başta olmak üzere, konu ile ilgili her türlü

---

[123] MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku I*, s. 283; LÜTEM, İ.: *Devletler Hukuku Dersleri*, C. II, B. 2, Ankara 1960, s. 128 (*Devletler Hukuku Dersleri II*); ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 74; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 248; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 334; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 116; KURAN, S.: *Uluslararası Deniz Hukuku*, B. 2, İstanbul 2007, s. 35.

[124] Bununla birlikte yabancı gemilerin içsulara özellikle limanlara serbestçe girip giremeyeceği ve kıyı devletinin limanlarda yabancı gemiler üzerindeki yetkisi konuları uygulama ve doktrinde hala çözüm bulunabilmiş değildir. Bkz. CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, Manchester 1983, s. 46; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 334; KURAN, S.: *Deniz Hukuku*, s. 36.

[125] CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 45; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 248.

[126] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 141; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 304.

[127] Malta önerisinin 3(1) maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 15 ve Trinidad ve Tobago önerisinin 2. maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

[128] Kanada önerisinin 9. maddesi, UN Doc:A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 12.

[129] Brezilya, Ekvator, El Salvador, Peru ve Uruguay önerisinin 1. maddesi, UN Doc: A/AC.138/ SC.III/L.45, 9 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 23.

[130] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research, International Law and National Legislation", Marine Policy, 1980, C. IV, s. 97 ("Oceanic Research").

düzenleme yapma[131] hatta MSR faaliyetleri devam ederken bile gerekli gördüğü bütün koşulları uygulayabilme hak ve yetkisi bulunmaktadır[132].

2- Karasuları

a) Genel Olarak

UNCLOS'un 2. maddesinde kıyı devletinin egemenliğinin, içsuların ötesinde, karasuları denilen bitişik deniz alanı[133], deniz yatağı ve altı ile üzerindeki hava sahasına kadar uzandığı düzenlenmektedir. İçsular gibi karasuları da kıyı devletinin kara ülkesinin bir parçası olarak kabul edilmekte olup, birkaç istisna dışında[134], bütün yetkilerini tam anlamıyla uygulayabilmektedir[135].

Karasularında MSR'nin hukukî rejimi UNCLOS'un hazırlık çalışmaları esnasında pek gündeme gelmemiş, sadece Deniz Yatağı Komitesi'nin 1972 tarihli raporunda kıyı devletinin, egemenliği altındaki deniz alanlarında yürütülen bilimsel araştırmalar üzerinde münhasır hakkı olduğu ve bu alanlarda bilimsel araştırmaların sadece kıyı devletinin izni ile yürütülebileceği vurgulanmıştır[136]. Bu dönemde Alt Komite III'e sunulan resmî önerilerden üç tanesi, kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarında MSR'yi düzenleme konusunda egemen hakka sahip olduğunu içermektedir[137]. Bu önerilerde içsular, karasular ve karasularının ötesindeki yetki alanlarında

---

[131] BURKE, W. T.: *Towards a Better Use of the Ocean*, New York 1969, s. 116 (*Use of the Ocean*); CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea", ZAÖRV, 1978, C. XXXVIII, S. 3-4, s. 854; WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 178.

[132] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 141; BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea*, *Introductory Manual*, C. I, Alderhost 1994, s. 423 (*Law of the Sea I*).

[133] UNCLOS'un 3. maddesinde, 12 deniz milini geçememek şartıyla, her devletin karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahip olduğunu düzenlemesine rağmen, karasularının genişliği konusu, uluslararası deniz hukukunun en tartışmalı alanlarından birisini oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, İstanbul 1998, s. 77.

[134] Zararsız geçiş hakkı ve kıyı devletinin yargı yetkisine yönelik sınırlamalar.

[135] ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 76; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 309; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 345; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuk*u, s. 123; KURAN, S.: *Deniz Hukuku*, s. 81.

[136] Raporda ayrıca ne Alt Komite III'ün ne de diğer herhangi uluslararası bir yapının bu konuda bir kural koyma gücüne sahip olmadığı belirtilmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 142.

[137] Malta önerisinin 3(1) maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 15, Kanada önerisinin 9. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 12 ve Brezilya, Ekvator, El Salvador, Peru ve Uruguay önerisinin 1. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 9 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 23.

aynı hukukî rejim öngörülmüştür. Soons, bu şekilde kıyı devletinin egemenliğinin belli ölçüde sınırlandırılmış olduğunu düşünmektedir[138].

Konferans sürecinde delegasyonların büyük kısmı, karasularında yürütülen MSR üzerinde kıyı devletinin münhasır hakkı olduğu ve bu tür araştırmaların daima kıyı devletinin izni ile yürütülmesi gerektiğini savunmuşlardır[139]. Bununla birlikte bazı delegasyonlar, kıyı devletinin normal şartlarda rızasını esirgememeleri gerektiğini belirtirken[140], diğer bir kısım delegasyonlar, karasuları ile karasularının ötesindeki deniz alanlarında aynı MSR rejimini öngörmüşlerdir[141].

Konferans sürecinde karasularında MSR'nin hukukî rejimine yönelik üç resmî öneri sunulmuştur. Konferansın ikinci döneminde sunulan önerilerden Trinidad ve Tobago "karasularında MSR sadece kıyı devletinin izni ve mevcut kanun ve düzenlemelere uygun olarak yürütülebileceğini[142]", Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet, karasularında MSR'nin bu sözleşmede açıklandığı şekilde kıyı devletinin izni ile yürütülebileceği ancak kıyı devletinin bu tür bir izin talebini geciktirmeksizin cevaplandırması gerektiğini[143] belirtmiştir. Konferansın üçüncü döneminde Doğu Bloğu devletleri tarafından sunulan üçüncü öneride ise Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet önerisi aynen tekrarlanmış sadece öneriye "… ve kıyı devletince yapılan düzenlemeler altında" ifadesi eklenmiştir[144].

Karasularında MSR'nin hukukî rejimi, kıyı devletinin karasularında MSR yürütme ve düzenleme konusunda münhasır hakkı olduğu ve bilimsel araştırmaların sadece kıyı devletince tesis edilen düzenlemeler altında ve onun açık izni ile yürütüleceği vurgulanarak, bu tür izin taleplerinin kıyı devletince geciktirilmeksizin

---

[138] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 142. Gerçekten de Malta, kıyı devletinin izninin zorunlu olduğu deniz alanının 12 deniz milini geçmemesi [m. 3(2)] ve belirli şartlara uyulduğu takdirde iznini esirgememesi gerektiğini belirtmiştir [m. 3(3)].

[139] Sudan, Fransa, Danimarka, Meksika, Çin, Almanya delegasyonlarının görüşleri için bkz. *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. II*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975, s. 337, 339, 340, 342, 344, 345 (UN: *Official Records V. II*).

[140] Fransa, Danimarka, Meksika, Almanya delegasyonlarının görüşleri için bkz. UN: *Official Records V. II*, s. 337, 339, 340, 342, 344.

[141] Sri Lanka, Kolombiya, Peru, Küba delegasyonlarının görüşleri için bkz. UN: *Official Records V. II*, s. 336, 338, 345, 347.

[142] Önerinin 2. maddesi, UN Doc.:A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

[143] Önerinin 5. maddesi, UN Doc.:A/CONF.62/C.3/L.18, UN: *Official Records V. III*, s. 265.

[144] Önerinin 4(1) maddesi, UN Doc.:A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s. 213.

cevaplandırılacağı şeklinde ISNT'nin 13. maddesinde düzenlenilmiştir. Söz konusu taslak metin, Konferansın dördüncü dönemindeki gayri resmî görüşmelerde son cümlenin çıkarılmasıyla genel kabul görmüş[145] ve önce RSNT'nin 57. maddesi[146] ve daha sonra ICNT'nin 246. maddesi ve nihayet UNCLOS'un 245. maddesi olmuştur.

UNCLOS'un 245. maddesinde kıyı devletinin, karasularında MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme konusunda münhasır hakka sahip olduğu ve karasularında MSR'nin sadece kıyı devletinin açık izni ve onun tespit etmiş olduğu şartlara göre yürütülebileceği düzenlenmektedir. Düzenleme yetkisi, siyasî veya hukukî kural koyma yetkisi kadar faaliyetlerde kullanılacak yöntem veya aletlerin kısıtlanmasını kapsarken, izin yetkisi kıyı devletine geniş bir takdir hakkı bahşetmektedir. Bu yetkinin, UNCLOS'un 2(2) maddesi gereği, hava araçları ile yapılan MSR'yi de kapsadığı kabul edilmelidir.

Kıyı devletinin egemenliğinin, karasularına kadar uzanması kuralını tekrarladığı gerekçesiyle UNCLOS'un 245. maddesine ihtiyaç olmadığını düşünen Soons, MSR'ye yönelik özel bir düzenlemenin, sadece kıyı devletinin karasularındaki yetkisini kısıtlayıcı hükümler içermesi durumunda gerekli olabileceğini belirtmektedir[147]. Konferans sürecinde kabul edilen taslak metinlerden farklı olarak, kıyı devletine herhangi bir yükümlülük getirmemekle birlikte madde, kıyı devletinin karasularındaki yetkilerini düzenleyen UNCLOS'un II. bölümünün MSR'ye ilişkin özel bir açıklaması olarak kabul edilmelidir[148].

Soons, ayrıca, maddenin birinci cümlesindeki münhasır hak (*exclusive right*) nitelendirilmesinin doğru şekilde metne dâhil edilmediğini düşünmektedir[149]. Gerçektende karasularında yürütülecek her türlü faaliyet için zaten kıyı devletinin açık izninin alınması gerekmektedir. Kıyı devletinin MSR'ye yönelik münhasır hakkı,

---

[145] Özellikle Kolombiya, Meksika ve Venezüella, kıyı devletinin egemenliğini kısıtladığını gerekçesiyle ifadeye karşı çıkmışlardır. Bkz. MARFFY, A.: "Marine Scientific Research", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. II, Dordrecht 1991], s. 1132; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 143.

[146] Son cümle metinden çıkarılmış ve "münhasır hak (*exclusive right*)" yerine "egemen hak (*sovereign right*)" ifadesi eklenmiştir. Bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/Part III, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. V*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1976, s. 181 (UN: *Official Records V. V*).

[147] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 144.

[148] Benzer yorum için bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 180; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 305.

[149] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 145.

karasularında sahip olduğu yetkilerden daha münhasır olmadığı[150] gibi daha üstün bir hak da bahşetmemektedir.

b) Zararsız Geçiş Esnasında MSR

Genel olarak bir kıyı devletine ait karasularının diğer devletlerin gemilerince geçiş yapmak amacıyla kullanılması olarak tanımlanan[151] zararsız geçiş, deniz ulaştırmasının serbest ve kesintisiz olması ilkesi ile kıyı devletinin çıkarlarının korunması ilkesi arasında bir denge oluşturmayı amaçlayan bir geçiş rejimidir[152]. Teamülü bir kavram olarak gelişen zararsız geçiş ilk olarak 1958 CKBS'nin 14. maddesinde kodifiye edilmiştir[153]. Kıyısı bulunsun ya da bulunmasın bütün devletlerin gemilerinin karasularından[154] zararsız geçiş hakkından yararlanacağı belirtilen UNCLOS'ta, geçiş ve zararsızlık kavramları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (m. 18 – 20).

Karasularında diğer ülke gemilerine sağlanan bir hak[155] olan zararsız geçişin, MSR yürütme hakkı verip vermediği konusu Deniz Yatağı Komitesi'nin Alt Komite III'ün çalışmaları esnasında pek gündeme gelmemiş sadece Alt Komite II'ye sunulan resmî önerilerde; zararsız geçiş esnasında, kıyı devletinin izni olmaksızın, bilimsel araştırma ve savaş gemilerinin herhangi bir araştırma faaliyeti yürütmeleri yasaklanırken, bilimsel araştırma gemilerine geçiş için ön bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kıyı devletinin, zararsız geçişe yönelik her türlü düzenleme yapabileceği belirtilmiştir[156].

---

[150] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 180.

[151] KUTLUK, D.: *Deniz Hukukunda Zararsız Geçiş ve Transit Geçiş Hakları*, Ankara 1987, s. 40.

[152] MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku I*, s. 311; TOLUNER S.: *Milletlerarası Hukuk Dersler, Devletin Yetkisi*, B. 4, İstanbul 1989, s. 111.

[153] Zararsız geçiş kavramının belirsiz bir şekilde tarif edilmesi daha sonra doktrinde tanım konusunda çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Tartışmalar için bkz. BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, s. 234; KUTLUK, D.: *Zararsız ve Transit Geçiş Hakları*, s. 51; TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 111; HAKAPAA, K. – MOLENAAR, E. J.: "Innocent Passage – Past and Present", Marine Policy, 1999, C. XXIII, S. 2, s. 133.

[154] UNCLOS'un 17. maddesinde sadece karasuları ifadesi kullanılmış olsa da UNCLOS'un 45. maddesinde transit geçiş rejiminin uygulama alanı dışında bırakılan boğazlar ile bir devletin karasularını açık denize veya diğer bir devletin münhasır ekonomik bölgesine bağlayan boğazlarda zararsız geçiş rejiminin uygulanacağı düzenlemektedir. Ayrıca UNCLOS'un 52. maddesi gereği takımada sularında da zararsız geçiş rejimi uygulanmaktadır.

[155] Zararsız geçiş hakkının hukukî niteliği için bkz. GÖNLÜBOL, M.: *Barış Zamanında Sahil Sularının Hukukî Statüsü*, Ankara 1959, s. 153; KUTLUK, D.: *Zararsız ve Transit Geçiş Hakları*, s. 46.

[156] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 146.

Konferansın ikinci döneminde ise biri Trinidad ve Tobago[157] diğeri Grup 77 adına Kolombiya[158] tarafından III. Alt Komiteye sunulan iki resmî öneride, zararsız geçiş hakkının MSR faaliyeti yürütme hakkı bahşetmediği kesin olarak vurgulanmıştır. II. Alt Komiteye sunulan dört resmî öneride ise yabancı gemilerin zararsız geçiş esnasında, kıyı devletinin rızası olmaksızın araştırma faaliyeti yürütemeyeceği ve bu tür bir faaliyetin geçin zararsızlığını ortadan kaldıracağı belirtilmiştir[159].

UNCLOS'un 245. maddesinin lâfzından zararsız geçiş esnasında yürütülen MSR'nin ancak kıyı devletinin açık izni ile yürütüleceği sonucu çıkmaktadır. Bu genel düzenlemeye ek olarak UNCLOS'da; zararsız geçiş esnasında araştırma ve ölçüm faaliyetlerinde bulunulmasının geçişin zararsızlığını ortadan kaldırdığını belirten [m. 19(2)(j)] ve kıyı devletine, zararsız geçiş esnasında MSR ve hidrografik ölçümler hakkında ulusal düzenleme yapma yetkisi veren [m. 21(1)(g)] iki özel hüküm daha bulunmaktadır[160].

UNCLOS'un 19(2)(j) maddesinden, zararsız geçiş esnasında araştırma veya ölçüm faaliyetinde bulunan bir geminin, zararsız geçişi ihlal edeceği ve geçiş rejiminin sağlandığı haklardan yararlanamayacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte uygulamada hangi tür araştırma faaliyetlerinin bu kapsamda değerlendirileceği konusunda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir araştırma gemisinin, güvenli geçiş için gerekli olan bilgileri sağlamak amacıyla yaptığı bir oşinografik araştırma bu kapsamda mı değerlendirilecektir?

Soons, güvenli geçiş için gerekli olan su derinliği, rüzgâr hızı ve yönü gibi verilerin toplanmasının MSR olarak kabul edilemeyeceğini dolayısıyla madde kapsamına dâhil olmayacağını belirtmektedir[161]. Bununla birlikte UNCLOS'un 19(2)(j) maddesinde "araştırma veya ölçüm faaliyetlerinden (*research or survey*

---

[157] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252 (madde 3).
[158] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13, UN: *Official Records V. III*, s. 254 (madde 5).
[159] Söz konusu öneriler ISNT'nin 16(2) ve 18(1) maddelerinde kabul edilerek önce ICNT ve daha sonra UNCLOS'un 19(2)(j) ve 21(1)(g) maddeleri olmuştur.
[160] UNCLOS'un 245. maddesi mevcutken, bu iki kuralın UNCLOS'a dâhil edilmesinin gerçekte gerekli olup olmadığı sorusu sorulabilir. Zararsız geçiş, kıyı devletinin karasuları üzerindeki egemenliğine önemli bir sınırlama teşkil eden özel bir geçiş rejimidir. Bu açıdan söz konusu iki madde zararsız geçiş esnasında yürütülen araştırma faaliyetleri üzerinde kıyı devletinin yetkisini teyit etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 148.
[161] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 149.

activities)" bahsedilmesi nedeniyle, MSR yanında deniz çevresiyle ilgili olmayan diğer araştırmaların da madde kapsamına dâhil olduğu kabul edilmelidir[162].

Zararsız geçiş esnasında bir geminin, güvenli geçiş için gerekli olan bir veriyi elde etmesini (suyun derinliği veya rüzgâr hızı gibi) bir araştırma faaliyeti olarak nitelendirmek doğru olmamakla birlikte bu amaçla toplanan verilerin, deniz çevresi ve kaynaklarının tespit edilmesi amacıyla kullanılması teknik olarak mümkün görünmektedir. Bu nedenle geçiş güvenliğine yönelik olsa bile araştırma gemisi tarafından yürütülen her türlü araştırma faaliyetinin kıyı devletinin açık iznine tâbi olduğu kabul edilmelidir[163]. Hatta Scholz, UNCLOS'un 19(2)(j) maddesinin kıyı devletine, içsulardaki kadar geniş bir yetki bahşettiğini belirtmektedir[164]. UNCLOS'un 21(1)(g) maddesi gereği kıyı devletlerinin, zararsız geçiş esnasında her türlü araştırma faaliyeti için önceden izin alınmasını zorunlu kılacak ulusal düzenleme yapma yetkisi bulunmaktadır.

3- Boğazlar

Coğrafî açıdan iki deniz alanını birleştiren doğal ve dar su yolları olarak tanımlanan boğazlar[165], sahip oldukları özelliklere göre "ulusal boğazlar" ve "uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar" olarak ikiye ayrılmaktadır. Ulusal boğazlar, genel olarak her iki yakası tek bir devlet tarafından kontrol edilen ya da kapalı denize bağlayan ve statüsü özel bir antlaşmayla belirlenmemiş dar su yollarıdır[166]. Ulusal

---

[162] Bu ifade değişikliğinin, kıyı devletinin karasularında egemen haklara sahip olduğunu düzenleyen UNCLOS'un 2. maddesiyle de uyumlu olduğu görünmektedir.

[163] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 306; ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and on the Continental Shelf", [*First Meeting of the Advisory of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS)*, IOC Yayını, Paris 2001], s. 6 ("Access to Clearance for Marine Scientific Research"); BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea I*, s. 424. Aksi görüş için bkz. BURKE, W. T.: *Use of the Ocean*, s. 116. Yazar, zararsız geçiş ile uyumlu yürütülen araştırma faaliyetleri için kıyı devletinin izninin gerekli olmadığını belirtmektedir.

[164] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 98.

[165] Genel olarak boğaz tanımları için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 368; ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 108; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 355; CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 81; BING BING, J.: *The Regime of Straits in International Law*, London 1998, s. 3.

[166] Doktrinde bu boğazlara en iyi örnek olarak Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan Kerç Boğazı gösterilmektedir. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 368; BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, s. 233. Ancak Boğaz, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra batı yakasının Ukrayna doğu tarafının Rusya Federasyonu'na kalmasıyla bu özelliğini kaybetmiştir. Bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 357.

boğazlar, kural olarak, kıyı devletinin egemenliği altında bulunmakta ve geçiş rejimi de kıyı devletinin ulusal hukukuna göre düzenlenmektedir. Bununla birlikte boğazın iki yakası arasındaki uzaklığın, karasuları genişliğinin iki katından fazla olması durumunda, tarihsel haklara dayanan aksine bir durum olmadıkça, karasuları ötesinde kalan bu açık deniz alanında uluslararası hukuk kuralları geçerli olmaktadır[167].

Uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar[168] ise uluslararası ulaştırmada kullanılan ve iki açık deniz alanını, bir açık deniz ile bir devletin münhasır ekonomik bölgesini, iki ayrı devletin münhasır ekonomik bölgesini (UNCLOS m. 37) veya bir devletin karasuları ile diğer bir devletin münhasır ekonomik bölgesini [UNCLOS m. 45(1-b)] birbirine bağlayan dar su yolları olarak tanımlanmaktadır[169]. UNCLOS'un 34(1) maddesinde, uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlara ilişkin genel nitelikli hükümlerin sadece bu su yollarından geçiş rejimine[170] ait olduğunu ve boğazların hukukî rejimini, kıyı devletinin bu sular ile bunlara ait deniz yatakları, toprak altı ve hava sahası üzerindeki egemenliğini veya yetkilerini etkilemediği belirtilmektedir. Bu açıdan uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazların geçiş rejimi dışındaki hukukî statüsü, deniz alanının statüsüne göre içsular, karasuları veya açık deniz rejimine göre belirlenmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden, ulusal veya uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlarda yürütülen MSR üzerinde kıyı devletinin hak ve yetkisinin kapsamının,

---

[167] MERAY, S. L.: *Devletler Hukuku I*, s. 318.

[168] Türk doktrininde "uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar" terimi yerine genel olarak "uluslararası (milletlerarası) boğazlar" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 108; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 368; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 357; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 128; DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, s. 217. Bununla birlikte Pazarcı, uygulamada "uluslararası boğaz" ifadesinin yer almadığı gibi boğazın bütün yönleriyle uluslararası hukuk rejimine tâbi olduğu şeklinde bir yanlış anlamaya meydan vermemek amacıyla uluslararası hukuk belgelerinde "uluslararası boğaz" ifadesinin kullanılmamasına özen gösterildiğini belirtmektedir. Bu karışıklığa meydan vermemek için çalışmada, UNCLOS'a uygun olarak, "uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar (s*traits used for international navigation*)" ifadesi tercih edilmiştir.

[169] Uluslararası Adalet Divanı'nın 9 Nisan 1949 tarihli Korfu Boğazı Davası'ndaki kararı gereği, uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğaz olma koşulunda coğrafi durum belirleyici olmaktadır. Buna göre bu dar su yolundaki deniz trafiğinin çok ya da az olması veya uluslararası ulaştırmada sahip olduğu önemin bir etkisi bulunmamaktadır. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 369; BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, s. 233.

[170] Uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlardan geçiş rejimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: "Uluslararası Boğaz Kavramı ve Geçiş Rejimleri", *Gündüz Aybay Armağanı*, İstanbul 2004, s. 67; NANDAN, S. N. – ANDERSON, D. H.: "Straits Used for International Navigation: A Commentary on Part III of the United Nations Convention on the Law of the Sea", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 67.

yürütülen deniz alanının hukukî niteliğine göre belirleneceği sonucu çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ulusal veya uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlarda MSR'nin hukukî statüsü, yürütülen deniz alanının; içsular, karasuları veya açık deniz olmasına göre değişmektedir.

1960'ların sonlarında karasuları genişliğinin 12 deniz miline çıkarılmasının bir sonucu olarak, uluslararası hukuk kurallarının uygulandığı 116 boğazın ulusal boğaz statüsü kazanmasının etkisiyle[171] UNCLOS ile ilk kez uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlarda, diğer devletlere daha geniş serbestlikler tanıyan transit geçiş rejimi adında yeni bir geçiş rejimi düzenlenmiştir (UNCLOS m. 37-44)[172]. UNCLOS'un XIII. bölümünde, transit geçiş esnasında MSR'nin hukukî statüsüne yönelik özel bir düzenleme bulunmamakla birlikte UNCLOS'un 40. maddesinde, transit geçiş esnasında MSR ve hidrografik ölçüm gemileri dâhil olmak üzere yabancı gemilerin, boğaza kıyısı olan devletlerin önceden iznini almaksızın herhangi araştırma ve ölçüm faaliyeti yürütemeyecekleri açık şekilde hükme bağlanmaktadır[173]. Buna ek olarak UNCLOS'un 39(1)(c) maddesinde gemi ve uçakların, ulaşımın normal kuralları uyarınca sürekli ve hızlı bir geçiş için gerekli olanlar hariç, her türlü faaliyetten kaçınacakları hükme bağlanmaktadır.

UNCLOS'un 39(1)(c) ve 40. maddelerinin lâfzından, transit geçiş esnasında MSR dâhil olmak üzere her türlü araştırma faaliyeti için kıyı devletinin izninin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmakla birlikte kıyı devletinin, karasularına benzer şekilde, boğazlarda MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme konusunda *münhasır* bir hakkının bulunduğuna dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Bu itibarla kıyı devletinin, içsular ve karasularda olduğu gibi, transit geçiş esnasında araştırma faaliyetlerini düzenleme veya kısıtlama yetkisine sahip olup olmadığı veya "normal

---

[171] Bkz. ÖZMAN, A.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler", [*Ege'de Deniz Sorunları Semineri*, AÜSBF Yayını, Ankara 1986], s. 22.

[172] Ayrıntılı bilgi için bkz. KIZILSÜMER, D.: "Uluslararası Boğazlardan Geçiş Rejimleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, C. VII, S. 3, s. 257.

[173] Konferansın ikinci döneminde (1974) Fiji tarafından sunulan öneri ile şekillenen söz konusu hükmün temelinde, savaş gemileri tarafından yürütülen araştırma faaliyetlerinin engellenmesi yatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. NORDQUIST, M. H. - NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. II, London 1993, s. 350 (*Commentary II*).

şartlarda" MSR'ye izin verme konusunda herhangi bir yükümlülüğünün bulunup bulunmadığının sorgulanması gerekmektedir.

Scholz, transit geçiş hakkının kıyı devletlerinin boğazlardaki egemenliğine yönelik bir kısıtlama olarak kabul edilmesi halinde, UNCLOS'un münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin hukukî statüsünü düzenleyen 246. maddesinin kıyasen uygulanmasının uygun olacağını düşünmektedir[174]. Transit geçiş rejiminin kıyı devletinin boğazlar üzerindeki egemenliğine fiilî bir kısıtlama getirmesine karşılık, UNCLOS'un 34. maddesinde boğazlardan geçiş rejiminin, hiçbir şekilde, boğazların hukukî statüsünü etkilemeyeceği düzenlenmektedir. Bu açıdan boğaz devletlerinin, transit geçiş esnasındaki araştırma faaliyetini düzenleme ve yürütme konusunda tam bir hak ve yetkiye sahip olduğu kabul edilmelidir[175].

4- Takımada Suları

UNCLOS 49(1) maddesinde takımada suları, bir takımada devletinin[176], UNCLOS'un 47. maddesine göre çizilecek takımada esas hatlarının kıyı tarafında kalan deniz alanı olarak tanımlanmaktadır. Takımada suları, nitelik ve hukukî rejim açısından içsular ve karasularıyla benzerlikler göstermekle birlikte, farklı deniz alanları[177] olup kendine özgü bir hukukî rejime sahiptirler[178].

Takımada sularının hukukî niteliğine yönelik çalışmaların 1930 La Haye Konferansıyla başlamasına rağmen herhangi bir sonuca ulaşılamadığı bildirilmektedir[179]. ILC ve 1958 Deniz Hukuku Konferansı çalışmalarında ise adaların fiziksel

---

[174] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 99.

[175] Benzer görüş için bkz. NANDAN, S. N. – ANDERSON, D. H.: "Straits Used for International Navigation" s. 95. Bu hak ve yetkinin, UNCLOS'un 39(1)(c) maddesi gereği, transit geçiş hakkından yararlanan uçaklar vasıtasıyla yürütülen araştırma ve ölçüm faaliyetini de kapsadığı tartışmadan uzaktır.

[176] UNCLOS'un 46(1)(a) maddesinde takımada devleti, bütünüyle bir veya birçok takımadadan oluşan ve başka adaları da ihtiva edebilen bir devlet olarak tanımlanmaktadır.

[177] ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 281; CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 95; BOWET, W. D.: *The Legal Regime of Islands in International Law*, New York 1979, s. 73.

[178] UNCLOS'un 51. maddesinde üçüncü devletlerin geleneksel balıkçılık hakları korunarak ve mevcut deniz altı kablolarına yönelik kıyı devletinin yetkilerine kısıtlamalar getirilerek karasularından farklı hukukî bir rejim öngörülmüştür.

[179] Grup oluşturan adaların özel bir statüye sahip olup olmadığı konusu üzerinde fazla durulmamış sadece Raportör Shucking tarafından, takımada sularının, takımadanın merkezine en uzak adalardan ölçülerek tespit edilecek bütün karasularını kapsamasına yönelik bir öneri sunulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. ANDREW, D.: "Archipelagos and the Law of the Sea", Marine Policy, 1978, C. II, S. 1, s. 51.

özelliklerine göre; bir devletin kıyısına çok yakınında bulunan ada ve adacıkların oluşturduğu kıyı takımadaları (*coastal archipelagos*) ve okyanus açıklarındaki adaların oluşturduğu gerçek anlamda takımada (*mid-ocean archipelagos*) şeklinde iki tür takımada anlayışının bulunduğu görülmektedir. Endonezya ve Filipinler'in gayretlerine rağmen 1958 CKBB Sözleşmesinde sadece birinci tür takımada anlayışı kabul edilmiş (m. 4), ikinci tür takımada tanımı düzenleme dışı bırakılmıştır[180]. UNCLOS'ta ise hem kıyı hem de gerçek anlamda takımada anlayışı kabul edilmekle[181] birlikte takımada sularından yararlanma hakkı, UNCLOS'un 46 ve 49. maddelerinde sadece gerçek anlamda takımada devletine verilmiştir[182].

UNCLOS'un 49. maddesinde takımada devletinin egemenliğinin; takımada suları, üzerindeki hava sahası, deniz yatağı ve toprak altı ile buralardaki kaynakları kapsadığı düzenlenmektedir. MSR'ye yönelik özel bir istisna bulunmayan bu hükümden yola çıkarak takımada devletinin, tıpkı karasularında olduğu gibi, takımada sularında MSR faaliyetlerini düzenleme, izin verme ve yürütme konusunda münhasır hakkının bulunduğu kabul edilmelidir[183].

Takımada devletlerinin bu egemen haklarına karşılık UNCLOS'un 52(1) maddesi diğer devlet gemilerine takımada sularından zararsız geçiş hakkı, UNCLOS 53. maddesi ise açık deniz veya münhasır ekonomik bölgeyi birbirine bağlayan takımada sularından "takımada suları geçiş hakkı (*right of archipelagic sea lanes passage*)" bahşetmektedir. Takımada sularından zararsız geçiş hakkı, karasularından zararsız geçiş hükümlerine (m. 17- 32) tâbi iken UNCLOS'un 54. maddesi, takımada suları geçiş hakkı uygulaması esnasında gemilerin yükümlülükleri ile araştırma ve hidrografik ölçüm faaliyetlerinin uluslararası boğazlardan transit geçiş rejimi hükümlerine (m. 39-40) göre belirleneceğini düzenlemektedir[184]. Bu açıdan takımada

---

[180] Bununla birlikte uygulamada her iki kategoriye yönelik takımada iddialarında bulunulmuştur. Örnekler için bkz. BOWET, W. D.: *The Legal Regime of Islands*, s. 81.

[181] Bkz. UNCLOS'un 7(1) ve 46. maddeleri.

[182] Takımada devletlerinin tanımları ve ayrıntılı bilgi için bkz. MUNAVVAR, M.: *Ocean States: Archipelagic Regimes in the Law of the Sea*, Dordrecht 1993, s. 107.

[183] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 99; BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea I*, s. 424.

[184] Konferans esnasında II. Alt Komite'ye Fiji, Endonezya, Moritanya ve Filipinler tarafından verilen öneride takımada sularından geçişte, takımada devletinin kanun ve düzenlemelerine bağlı kalınacağı belirtilmiştir. Ayrıca ISNT'nin II. bölümünün 127. maddesi "deniz araştırma ve hidrografik ölçüm gemileri dâhil olmak üzere gemiler, takımada sularından geçişleri esnasında takımada

sularından geçiş esnasında bir geminin MSR yürütme hakkı veya takımada devletinin MSR üzerindeki hak ve yetkileri, geçişin niteliğine göre, zararsız geçiş veya transit geçiş rejimi hükümlerine göre belirlenmelidir[185].

B) KIYI DEVLETİNİN BELİRLİ EGEMEN HAKLARA SAHİP OLDUĞU DENİZ ALANLARI

Kural olarak uluslararası deniz alanını oluşturan[186] ancak kıyı devletinin belirli güvenlik veya ekonomik haklarının bulunduğu bu deniz alanları; bitişik bölge, münhasır balıkçılık bölgesi, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedir.

1- Bitişik Bölge

UNCLOS'un 33. maddesinde kıyı devletinin, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 24 deniz miline kadar bir deniz alanında gümrük, maliye, sağlık veya göçle ilgili kanun veya kurallarının ihlâlini önlemek ya da ülkesi veya karasularında meydana gelen riayetsizlikleri cezalandırmak amacıyla bitişik bölge (*contiguous zone*) ilan edebileceği düzenlenmektedir. Ayrıca kıyı devletinin, 1958 CKBS'den farklı olarak, UNCLOS'un 303(2) maddesi gereği arkeolojik ve tarihî eşyalar konusunda bitişik bölge ilan etme hakları bulunmaktadır[187].

Bitişik bölgede yürütülen yabancı MSR'nin hukukî statüsüne yönelik UNCLOS'ta herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu açıdan kıyı devletinin,

---

devletinin rızasını almadıkça, araştırma ve ölçü faaliyetleri yürütemezler" hükmünü taşımaktaydı. Aynı hüküm RSNT'nin 127. maddesine dâhil edilmesine rağmen sonradan ICNT ve UNCLOS'a alınmamış sadece UNCLOS'un 54. maddesi vasıtasıyla UNCLOS'un 40. maddesine atıf yapılmakla yetinilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 152.

185 Aynı yönde bkz. ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research", s. 6.

186 PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 385. Bununla birlikte Konferans'ın altıncı dönemindeki (1977) II. Komite çalışmaları esnasında münhasır ekonomik bölgenin, ne karasuları statüsünde ne de açık denizlerin bir parçası olduğu, aksine kendine özgü (*sui generis*) bir hukukî statüye sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KOH, T. B.: "The Exclusive Economic Zone", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 185.

187 Pazarcı ve Çelik, UNCLOS'un 303(2) maddesinin geleneksel anlamda bitişik bölge kavramını büyük değişikliklere uğrattığını ve yeni sorunların doğmasına yol açtığını belirtmektedir. Zira geleneksel anlamda bitişik bölge kavramı sadece su tabakasını ilgilendirirken, arkeolojik ve tarihî eşya bitişik bölgesi deniz tabanı hatta altını bitişik bölge kapsamına dâhil etmektedir. Ayrıca yeni kavram, geleneksel anlamda bitişik bölgeden farklı olarak kıyı devletlerine, arkeolojik veya tarihî eşyaya karşı işlenecek suçlara ilişkin ulusal kanun ve kuralları uygulanma yetkisi bahşetmektedir. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 387; ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk I*, s. 219. Toluner ise bir istisna olduğunu kabul etmekle birlikte, UNCLOS'un 303. maddesinin geleneksel anlamda bitişik bölge kavramının niteliğini değiştirmediğini düşünmektedir. TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 195.

karasularının ötesindeki bitişik bölgeye ait deniz alanında MSR üzerinde özel bir kontrol yetkisinin bulunmadığı kabul edilmelidir. Günümüzde bitişik bölge, çoğunlukla kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölgeleri içerisinde kalmaktadır. Bu bağlamda bitişik bölgede MSR'nin hukukî statüsü; hem münhasır ekonomik bölge hem de bitişik bölge ilan edilmesi durumunda, UNCLOS'un 33. maddesine ek olarak, münhasır ekonomik bölge hükümlerine, sadece bitişik bölge ilan edilmesi halinde ise karasularının ötesindeki deniz alanında açık deniz rejimi hükümlerine göre belirlenmelidir[188].

2- Münhasır Balıkçılık Bölgesi

Geniş anlamda balık avlanılması konusunda kıyı devletinin ülkesel yetkisine tâbi kılınmış deniz alanı olarak tanımlanan[189] münhasır balıkçılık bölgesine ilişkin ne 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ne de UNCLOS'ta herhangi bir hüküm bulunmaktadır. Bununla birlikte doktrinde, Uluslararası Adalet Divanı'nın 25 Temmuz 1974 tarihli kararına istinaden, 12 millik münhasır balıkçılık bölgesinin örf ve âdet kuralı olarak tesis edildiği kabul edilmektedir[190].

Günümüzde münhasır balıkçılık bölgelerinin, karasularının ötesinde kalan kısmı münhasır ekonomik bölgenin içinde kalmaktadır. Bitişik bölgede olduğu gibi, hem münhasır balıkçılık hem de münhasır ekonomik bölge ilan edilmesi durumunda MSR faaliyetleri münhasır ekonomik bölgeye ait hükümlere göre yönetilmelidir[191]. Sadece münhasır balıkçılık bölgesi ilan edilmesi durumunda ise karasularının ötesinde kalan kısmında açık deniz rejimini uygulanmalıdır.

---

[188] Aynı yönde bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 182; BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea I*, s. 425.
[189] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 389.
[190] Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 391; CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 201.
[191] BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea I*, s. 425.

3- Kıt'a Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge[192]

a) Genel Olarak

Kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge; karasularının ötesinde kalan deniz alanında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, korunması ve yönetilmesi konusunda kıyı devletine münhasır bazı haklar veren çok önemli iki deniz hukuku kavramıdır[193]. UNCLOS'un 76(1) maddesinde bir kıyı devletinin kıt'a sahanlığının, kara ülkesinin denize uzanan kıt'a eşiğinin dış kenarına veya bu mesafe 200 deniz milinden daha kısa ise karasularının ölçülmeye başladığı hatlardan 200 deniz miline kadar deniz yatağı ile bunun toprak altını kapsadığı hükme bağlanmaktadır[194]. Kıyı devleti, kıt'a sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve doğal kaynaklarını işletmek konusunda egemen haklara sahiptir (UNCLOS m. 77)[195]. 1958 CKSS'de olduğu gibi UNCLOS'ta da kıyı devletinin bu haklarının, kıt'a sahanlığını kapsayan su kütlesi (*superjacent waters*) ile bu sular üzerindeki hava sahasının hukukî statüsünü etkilemediği hükme bağlanmaktadır (UNCLOS m. 78).

Kıt'a sahanlığı haklarına ek olarak kıyı devletleri, UNCLOS'un 57. maddesi gereği, karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar su kütlesi, deniz yatağı ve toprak altını kapsayan bir deniz alanında münhasır

---

[192] Genel olarak kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge coğrafî sınırlar anlamında birbiriyle çakışan deniz alanlarıdır. MSR'nin hukukî statüsüne yönelik hükümler her iki deniz alanını kapsayacak şekilde UNCLOS'un XIII. bölümüne derç edildiğinden, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'nin hukukî statüsü aynı başlık altında incelenmiştir.

[193] Tarihsel olarak kıt'a sahanlığı 1945 yılına kadar geriye uzanmasına ve 1958 CKSS'de ayrıntılı olarak düzenlenmesine rağmen, münhasır ekonomik bölge kavramı ilk kez 1971 yılında, Afrika-Asya Hukuk Danışma Komitesi'nin toplantısında Kenya delegesi tarafından ortaya atılmış ve hukukî bir kavram olarak UNCLOS'ta düzenlenmiştir (UNCLOS m. 55-75). Münhasır ekonomik bölge kavramının tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BOZKURT, E.: "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP), 2006, C. II, S. 5, s. 50-74; ATTARD, D. J.: *The Exclusive Economic Zone in International Law*, Oxford 1987, s. 1.

[194] 1958 CKSS'den farklı olarak UNCLOS'da kıt'a sahanlığı coğrafî kıstaslara dayandırılmaya çalışılmış ancak bunda pek başarılı olunamamıştır. UNCLOS'un 76(5) maddesine göre kıt'a sahanlığı, 350 deniz mili veya 2500 metre eş derinlik çizgisinden itibaren 100 deniz milini geçememektedir. Bununla birlikte kıt'a eşiğinin, karasularının ölçülmeye başlandığı hattın 200 deniz mili berisinde kalması halinde kıt'a sahanlığının 200 deniz miline kadar uzanacağı kabul edilmektedir. Böylece kıt'a sahanlığı, coğrafî anlamda kıt'a eşiği konumunda olmayan okyanus tabanına kadar uzanmaktadır. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 395.

[195] UNCLOS'un 77(2 ve 3) maddeleri kıyı devletinin bu haklara sahip olmasının, bunları kullanması veya ilan etmesine bağlı olmadığını düzenlemektedir. Bu iki hüküm, Uluslararası Adalet Divanı'nın 20 Şubat 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıt'a Sahanlığı kararının pozitif hukuka bir yansıması olarak kabul edilmektedir.

ekonomik bölge ilân etme hakkına sahiptirler[196]. Kıyı devletleri münhasır ekonomik bölgede; canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, korunması ve yönetimi ile su, akıntı ve rüzgârdan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçla araştırılması ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin "egemen haklar (*sovereign rights*)"a [UNCLOS m. 56(1)(a)], sunî ada, tesis ve yapılar kurma, MSR faaliyeti yürütme ile deniz çevresinin korunması konularında "yetki (*jurisdiction*)"ye sahiptir [UNCLOS m. 56(1)(b)].

Kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'nin hukukî statüsünün belirlenmesi çabaları Deniz Yatağı Komitesi çalışmalarına kadar geriye uzanmaktadır. Bu dönemde tartışmalar çoğunlukla MSR'nin serbest mi yoksa kıyı devletinin iznine mi bağlı olacağı üzerinde yoğunlaşmıştır. Genel olarak gelişmiş devletler, kıyı devletine bildirim yükümlülüğüyle sınırlı olmak şartıyla, MSR serbestliği önerirken, gelişmekte olan devletler izin rejimini (*consent regime*) savunmuşlardır[197]. Bu tutum, Alt Komite III'e sunulan resmî önerilerde görülmektedir. Örneğin dört Doğu Bloğu (Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB), kıt'a sahanlığı hariç karasuları ötesindeki deniz alanında bilimsel araştırma serbestliğini önerirken[198], ABD bu serbestlik önerisine bildirim yükümlülüğü ve diğer şartlara uyma koşulu eklemiştir[199]. Kanada[200], Çin[201] ve beş Latin Amerika Devleti[202] ise izin rejimi önerisinde bulunmuşlardır.

MSR'nin hukukî statüsüne yönelik tartışmalar, Konferans çalışmaları sürecinde devam etmiştir. Konferans'ın ikinci döneminde (1974) delegasyonların büyük bir çoğunluğunun izin rejimine yönelik bir tavır sergilerken, bir kısmının belirli şartlar altında kıyı devletinin rızasını esirgemeyeceği görüşünü savunduğu, çok

---

[196] Açıkça ifade edilmemekle birlikte doktrinde, kıt'a sahanlığından farklı olarak kıyı devletinin, bu hak ve yetkilerden yararlanabilmesi için münhasır ekonomik bölge ilân etmesi gerektiği görüşü hâkimdir. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 413; TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 273; KURAN, S.: *Deniz Hukuku*, s. 232; ATTARD, D. J.: *The Exclusive Economic Zone*, s. 55.

[197] Bkz. GÖNLÜBOL, M.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru", AÜSBF Dergisi (Cem SAR'a Armağan), 1972, C.XXVII, S. 3, s. 102; SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 92; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 159; KHAN, R.: "Marine Scientific Research: Some Thoughts on the Implications of a Free and Consent-Based Regime", [ANAND, R. P. (ed.): *Law of the Sea, Caracas and Beyond*, La Haye 1980], s. 293.

[198] Önerinin 2. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13.

[199] Önerinin 1. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.44, 19 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 21.

[200] Önerinin 9. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 12.

[201] Önerinin 1. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.42, 19 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 21.

[202] Önerinin 1. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.45, 19 Temmuz 1973, UN: *MSR*, s. 23.

azının ise MSR serbestliği yönünde tavır sergilediği bildirilmektedir[203]. Konu ile ilgili olumlu bir gelişme sağlanamamakla birlikte, yapılan görüşmeler ve III. Alt Komite'ye sunulan resmî öneriler[204] neticesinde ortaya çıkan metnin II. bölümünde[205] dört eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir:

(i) Mutlak İzin Rejimi (*Absolute Consent Regime*): Brezilya, Ekvator, Hindistan, Kenya, Pakistan, Peru ve Tanzanya tarafından desteklenen metnin Alternatif A(a)(1) ve (b)(1) maddesinde kıyı devletine, kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge gibi ulusal egemenliği ya da yetkisi altındaki deniz alanlarında MSR yürütme ve düzenlemeye yönelik münhasır haklar (*exclusive rights*) tanınmıştır. Kıyı devleti, istediğinde bu tip bir araştırmayı yasaklama hakkına sahip bulunmaktadır.

(ii) Kısıtlı izin rejimi (*Qualified Consent Regime*): Arjantin, Kolombiya ve Venezüella tarafından desteklenen metnin Alternatif B(1) maddesine göre kıyı devletinin izninin alınması zorunludur ancak belirli şartlar altında kıyı devleti normalde rızasını esirgememektedir.

(iii) Bildirim Rejimi (*Notification Regime*): ABD, İtalya, Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı Devletler, Hollanda ve Almanya tarafından desteklenen metnin Alternatif C(III)(1) maddesinde belirtilen bu rejimde, belli şartları sağlayan araştırmalar için kıyı devletinin izni gerekli görülmemiş sadece ön bildirimde bulunulması yeterli görülmüştür.

(iv) Kısmî İzin Rejimi (*Partial Consent Regime*): SSCB, Meksika ve Avustralya tarafından desteklenen metnin Alternatif D(2) maddesinde doğal kaynakların keşfi ve işletilmesiyle ilgili araştırmalar için kıyı devletinin izni gerekli görülürken diğer MSR faaliyetlerin serbest olacağı belirtilmiştir[206].

MSR'nin hukukî statüsüne yönelik önemli gelişme Konferans'ın üçüncü döneminde (1975) yaşanmıştır. MSR arasında bir ayırıma giden dokuz Doğu Bloğu Devleti, doğal kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik MSR için bir izin rejimi,

---

[203] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 160.
[204] Trinidad ve Tobago, Grup 77 adına Kolombiya ile Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet önerisi için bkz. UN: *Official Records V. III*, s. 252.
[205] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.17, UN: *Official Records V. III*, s. 263.
[206] Ayrıntılı bilgi için bkz. MARFFY, A.: "Marine Scientific Research", s. 1134.

kıyı devletinin araştırmaya katılması, veriye ulaşması ve araştırma sonuçlarının yayınlanması şartıyla diğer bilimsel araştırma faaliyetleri için bildirim rejimi önermiştir[207]. MSR arasında bu tip bir ayrıma gidilmesi pek çok delegasyon tarafından kabul edilebilir bir çözüm gibi göründüğünden[208], III. Alt Komite başkanı tarafından hazırlanan ISNT'nin 21 ve 22. maddelerinde "temel araştırma" ve "ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığının kaynaklarına yönelik araştırma" şeklinde ikili bir ayırıma gidilmiştir[209].

Konferansın dördüncü döneminde (1976), özellikle Grup 77 üyeleri, ISNT'de yapılan bu ikili ayırıma karşı çıkarak temel nitelikli araştırma için de izin rejiminin gerekliğini belirtmişlerdir[210]. Bazı delegasyonların ISNT'nin bu yapısının yapıcı görüşmeler için iyi bir temel teşkil edeceği yönündeki beyanlarına rağmen RSNT'nin 60. maddesinde MSR'nin bütün kategorileri için izin rejimi öngörülmüştür[211]. RSNT'de düzenlenen izin rejimi, Konferansın beşinci döneminde (1977) ABD[212], İngiltere[213], Hollanda[214] gibi birkaç gelişmiş devlet haricinde delegasyonların çoğunluğu tarafından destek görmüştür[215]. Önceki dönemlerde kısmî izin rejimini savunan

[207] Bulgaristan, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Ukrayna ve SSCB Önerisi'nin 6(1 ve 2) maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/ L.26, UN: *Official Records V. IV*, s. 206. Benzer bir öneri daha sonra Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya tarafından da sunulmuştur. Önerinin 7(6) maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s. 217.

[208] Öneriyi veren Doğu Bloğu Devletlerin yanı sıra Brezilya, Irak ve Yugoslavya delegasyonlarının görüşleri için bkz. UN: *MSR*, s. 118.

[209] ISNT'nin 22. maddesinde temel araştırma için bildirim, 21. maddesinde kaynaklara yönelik araştırma için izin rejimi öngörülmüştür. Bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Part III, UN: *Official Records V. IV,* s. 178.

[210] MARFFY, A.: "Marine Scientific Research", s. 1135. Irak delegesi (Al-Hamid), Irak'ın Grup 77 adına sunduğu önerinin 2(b)(1) maddesinde (UN Doc.: A/CONF.62/ C.3/ L.13/Rev.2) gösterildiği gibi kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgede MSR için kıyı devletinin izninin gerekli olmasının canlı veya cansız deniz kaynaklarının korunmasına temel oluşturması yanında barışçıl amaçlar için de çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Bkz. UN: *Official Records V. IV*, s. 104.

[211] UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/Part III, UN: *Official Records V. V*, s. 183. Bununla birlikte Soons, RSNT'nin 60(2)(a) maddesinde ekonomik kaynaklara yönelik araştırma için kesin izin rejimi, temel MSR faaliyetleri için oldukça kısıtlandırılmış bir izin rejimi öngörüldüğünü belirterek RSNT'de de yine ikili bir ayırımın yapıldığı düşünmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 161.

[212] *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VI*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1977, s. 92 ve 100 (UN: *Official Records V. VI*).

[213] UN: *Official Records V. VI*, s. 93.

[214] UN: *Official Records V. VI*, s. 97.

[215] Gelişmiş bu devletler izin gerekliliğini sadece doğal kaynakların keşfi ve işletilmesine yönelik araştırmalar için kabul etmişlerdir.

Doğu Avrupa Devletleri, politik nedenlerden dolayı RSNT'de şekillenen tam izin rejimini desteklemişlerdir[216].

Tam izin rejimine yönelik bu gelişmelerin yanı sıra Grup 77'ye dâhil pek çok devlet, kıyı devletinin hak ve yetkilerini çok fazla kısıtladığı gerekçesiyle RSNT'de kıyı devletinin izin verme yükümlülüğünü düzenleyen 60(2) maddenin içeriğine karşı çıkmışlardır. Hatta bazı devletler bu hükümlerin metinden çıkarılmasını istemişlerdir[217]. Sonuç olarak kıyı devletinin izin talebini reddetmesini düzenleyen RSNT'nin 60(2) maddesine, "kıyı devletinin güvenlik ve politik çıkarlarına aykırı MSR" şeklinde beşinci bir bent eklenmiştir.

Konferansın beşinci döneminin sonunda III. Alt Komite Başkanının, ileride yürütülecek görüşmelere zemin oluşturması amacıyla hazırladığı birleşik metinde[218], münhasır ekonomik bölgede yürütülen bütün MSR için kıyı devletinin izninin zorunlu olduğu [m. 60(2)] ancak doğal kaynakların keşfine ve işletilmesine yönelik olmaması, deniz çevresine zararlı maddelerin yayılmaması, patlayıcı kullanılmaması veya yapay ada ya da tesis inşa edilmemesi şartıyla kıyı devletlerinin rızalarını esirgememeleri belirtilmiştir [m. 60(3)].

Konuyla ilgili tartışmalara Konferansın altıncı döneminde (1977) devam edilmiştir. III. Alt Komiteye sunulan gayri resmî önerilere rağmen MSR'nin hukukî rejimi üzerinde bir uzlaşı sağlanamamış ancak II. Alt Komite'de münhasır ekonomik bölgeyle ilgili görüşmelerin bir yansıması olarak[219], ICNT'nin 247. maddesinde izin rejimi öngörülmüştür. Söz konusu madde önce ICNT/Rev.1'in 246. maddesi, daha sonra üç yeni bent (6, 7 ve 8. bentler) eklenerek ICNT/Rev.2 ve UNCLOS'un 246. maddesi olmuştur.

b) Kıyı Devletlerinin Hak ve Yükümlülükleri

Kıyı devletinin, kıt'a sahanlığı ile münhasır ekonomik bölgedeki hak ve yükümlülüklerini düzenleyen temel hüküm UNCLOS'un 246. maddesidir. Maddenin birinci bendinde, kıyı devletlerinin kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede

[216] SSCB delegesinin (*Tikhonov*) görüşleri için bkz. UN: *Official Records V. VI*, s. 95.
[217] Örneğin Libya, UN: *UNCLOS, Official Records V. VI*, s. 98.
[218] UN Doc.: A/CONF.62/L.18, UN: *Official Records V. VI*, s. 139.
[219] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 162.

MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme hakkına sahip olduğu, ikinci bendinde MSR'nin ancak kıyı devletinin izni ile yürütüleceği, üçüncü bendinde normal şartlarda kıyı devletinin araştırma projelerine izin vereceği ve beşinci bendinde belli şartlar dâhilinde izin konusunda takdir hakkına sahip olduğu belirtilmektedir[220].

aa) MSR'yi Düzenleme, İzin Verme ve Yürütme Hakkı

UNCLOS'un 246(1) maddesinde kıyı devletinin, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme hakkına sahip olduğu belirtilirken ikinci bendinde MSR'nin, kıyı devletinin izniyle (rızasıyla) yürütüleceği hükme bağlanmaktadır. İçerik bakımından karasularında MSR'yi düzenleyen UNCLOS'un 245. maddesiyle benzerlik göstermekle birlikte 246. maddede, kıyı devletinin münhasır (*exclusive*) bir hakka sahip olduğu vurgulanmamaktadır[221]. Bu ifade değişikliği, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'yi düzenleme ve yürütme konusunda kıyı devletlerinin haklarına bir kısıtlama getirip getirmediği şeklinde bir soruyu akla getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, kıyı devletinin sadece bir hakka sahip olması ile münhasır bir hakka sahip olması hukukî açıdan bir farklılık yaratmakta mıdır?

UNCLOS'da hak veya münhasır hakkın açık bir tanımı yapılmamakla birlikte, UNCLOS'un 77(2) maddesi bağlamında münhasır hakkı, kullanılması kıyı devletinin iradesine bağlı olan ve onun açık izni (veya rızası) olmaksızın diğer devletlerin kullanamadığı haklar olarak tanımlanmak mümkündür[222]. Bu anlamda "münhasır hak" kavramı, hak ifadesine nazaran kıyı devletine daha geniş yetki ve ayrıcalık bahşettiği ve kıyı devletinin kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede

---

[220] Ayrıca kıyı devletinin hak ve yükümlülüklerine yönelik UNCLOS'un XIII. bölümünde pek çok hüküm bulunmaktadır (örneğin 247, 251, 252, 253, 255. maddeler). Ayrıntılı liste için bkz. *Obligations of States Parties under the United Nations Convention on the Law of the Sea and Complementary Instruments*, BM Yayını, New York 2004, s. 27. Bunlara ek olarak UNCLOS'un 56(1)(b)(ii) maddesinde kıyı devletinin, münhasır ekonomik bölgede MSR yürütme yetkisine sahip olduğuna yönelik özel vurgu yapılmaktadır.

[221] Özman, maddeyi "sahildar devletlerin, ... denize ilişkin bilimsel araştırmalar düzenlemek, bunlara izin vermek ve bunları yürütmek konusunda *münhasır hakları* vardır" şeklinde tercüme etmiş olsa da maddenin İngilizce resmî metninde münhasır (*exclusive*) kelimesi bulunmamaktadır. ÖZMAN, M. A.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul 1984, s. 120 (*Deniz Hukuku Sözleşmesi*).

[222] UNCLOS'un 77(2) maddesinde, kıyı devletinin kıt'a sahanlığı üzerindeki haklarının, kıyı devletinin kıt'a sahanlığında keşif veya işletmede bulunmadığı takdirde hiç kimsenin kıyı devletinin açık rızası olmaksızın bu faaliyetlere girişemeyeceği anlamında *münhasır* olduğu düzenlenmektedir.

MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme konusunda karasularına nazaran daha sınırlı hak ve yetkisinin bulunduğu kabul edilmelidir.

UNCLOS'un 246. maddesinde sadece "hak" kelimesinin kullanılmasının kıyı devletinin, münhasır ekonomik bölge üzerinde hak ve yetkilerini düzenleyen UNCLOS'un 56. maddesi ve kıt'a sahanlığındaki haklarını düzenleyen UNCLOS'un 77(1) maddesiyle de uyumlu olduğu görünmektedir. Zira UNCLOS'un 56. maddesinde; canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması veya enerji üretimi gibi ekonomik amaçlı faaliyetler için egemen haklar (*sovereign rights*), tesis ve yapılar kurma, MSR yürütme ve deniz çevresinin korunması konularında ise yetki (*jurisdiction*) ifadesi tercih edilmektedir. Bu farklılığın pratikte pek bir anlamı bulunmadığı iddia edilmekle[223] birlikte ifade değişikliğinin, kıyı devletinin haklarının derecesini göstermesi açısından önem taşıdığı açıktır. Böylece kıyı devletlerine, deniz çevresinin korunması veya MSR'ye nazaran, kaynakların keşfi ve işletilmesi konusunda daha güçlü hak ve yetki bahşedilmektedir[224]. Ayrıca UNCLOS'un 77. maddesinde, kıyı devletinin sadece kıt'a sahanlığının doğal kaynaklarının keşfi[225] ve bunların işletilmesinde egemen haklar kullanacağı ve bu hakların kıyı devletine münhasır olduğu hükme bağlanarak MSR kapsam dışı tutulmaktadır.

Wegelein, UNCLOS'un 246. maddesinde kıyı devletinin yetkisinin çok fazla nitelendirilmediğini kabul etmekle birlikte, MSR'yi düzenleme konusunda, UNCLOS'un 56(2) maddesinden kaynaklanan *münhasır* bir hakkının bulunduğunu düşünmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Wegelein, kıyı devletinin karasularındaki egemenliğinin sadece zararsız geçiş rejimiyle kısıtlanması gibi münhasır ekonomik bölgedeki yetkisinin 56(2) maddesi gereği sadece "diğer devletlerin hak ve yükümlülüklerine saygı gösterme" şeklinde kısıtlanmasını gerekçe göstermektedir[226].

---

[223] VICUNA, F. O.: *The Exclusive Economic Zone*, New York 1989, s. 26.

[224] Egemen haklar ifadesinin kullanılmasını, 1958 CKSS'nin 2. maddesinin bir yansıması olduğunu düşünen Nordquist, ILC'nin maddeye ilişkin yorumuna atfen bu hakların hukukî koruma ve yasaklama yetkisi bahşettiğini belirtmektedir. Bkz. NORDQUIST, M. H. - NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *Commentary II*, s. 541.

[225] Özman ve Gündüz, maddenin Türkçe çevirisinde "keşif" yerine "araştırma" kelimesini tercih etmektedirler. Resmî metindeki *exploring* kelimesi, araştırma olarak tercüme edilse bile kıyı devletinin egemen hakkının sadece ekonomik amaçlı araştırmalarla sınırlı olduğu açıktır.

[226] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 184.

UNCLOS'un 56(2) maddesinin bu şekilde yorumlanması pek mümkün görünmemektedir. Zira söz konusu hüküm kıyı devletinin, münhasır ekonomik bölgedeki haklarını kuvvetlendirmemekte tersine yetkilerinin sınırı çizmektedir. Münhasır ekonomik bölgede kanun ve kuralların yürürlüğe konulmasını düzenleyen UNCLOS'un 73(1) maddesi bu görüşü desteklemektedir. Madde kıyı devletine, sadece canlı kaynakların keşfi, işletilmesi, korunması ve yönetimi konusunda yürürlüğe koyduğu kanun ve kurallara riayeti sağlamak amacıyla gemiye çıkma, denetleme, alıkoyma ve yargılama konusunda gerekli tedbirleri alabilme yetkisi vermekte diğer faaliyetler konusunda böyle bir yetki bahşedilmemektedir[227].

bb) Araştırmaya Katılma veya Temsil Edilme Hakkı

UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinde araştırmacıların, "kıyı devleti arzu ettiği takdirde, proje maliyetlerine katılmaksızın ve kıyı devletinin bilim adamlarına herhangi bir ücret ödenmeksizin, özellikle araştırma gemileri ve diğer tekneler veya bilimsel araştırma tesislerinde bulunma, MSR projesine katılma veya temsil edilme hakkını sağlayacakları" düzenlenmektedir. "Katılma (*participate*)" ve "temsil edilme (*be represented*)" kavramlarının UNCLOS'ta açık bir tanımı bulunmamakla birlikte IOC MSR Rehberi'nde "katılma", kıyı devletinin bir veya daha fazla bilim adamının araştırmacı devlet veya yetkili uluslararası kuruluşun bilim adamlarıyla projede fiilen birlikte çalışması, "temsil edilme" fiilen çalışmaya katılmaksızın araştırma esnasında, araştırma gemisi veya hava aracında bulunma durumunu gösterdiği belirtilmektedir[228].

UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinde kıyı devletinin araştırmaya katılması veya temsil edilmesinin, kıyı devletine tanınan bir haktan ziyade araştırmacı devlet ya da yetkili uluslararası kuruluşların yerine getirmek zorunda olduğu bir yükümlülük şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temelinde,

---

[227] Bununla birlikte uygulamada devletlerin, münhasır ekonomik bölgede MSR'ye yönelik daha geniş güç bahşeden düzenlemeleri iç hukuklarına dâhil ettikleri bildirilmektedir. Örneğin Burma, Guyana, Kenya ve Kolombiya, münhasır ekonomik bölgede bilimsel araştırmayla ilgili olarak "*münhasır yetki*" ifadesini kullanırken Sri Lanka, Pakistan ve Filipinler ise "*münhasır haklar ve yetki*" ifadesini kullanmaktadır. Bkz. TSAREV, V. F.: "Maritime Legislation of Coastal States and the 1982 UN Convention on the Law of the Sea", [CLINGAN, T. (ed.): *A The Law of the Sea: What Lies Ahead?*, Miami 1986], s. 535; *United States Interests and Needs in the Coordination of International Oceanographic Research*, Ocean Policy Committee Yayını, Washington 1982, s. 89.

[228] UN: *MSR: A Guide to the Implementation*, s. 16 (76 nolu paragraf).

kıyı devletinin araştırmaya katılma veya temsil edilmesinin araştırma projesine izin verme koşulu olmaması[229] ve kıyı devletinin araştırma projesinin giderlerine katılma yükümlülüğünün bulunmamasının olduğu düşünülebilir.

Kıyı devletinin araştırmaya katılma veya temsil edilmesinin kapsamı açık olarak gösterilmemekle birlikte gerek doktrin gerek IOC MSR Rehberi'nde, madde metninde kullanılan "özellikle" kelimesinin kıyı devletine, en azından alan çalışmasının tamamlanmasından sonraki değerlendirme safhasına katılmaya yönelik yetki verdiği kabul edilmektedir[230]. UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinin uluslararası örf ve âdet kuralı haline geldiğini düşünen Gorina-Ysern, kıyı devleti bilim adamlarının katılımının araştırma gemisinin ayrılmasına kadar devam edebileceğini belirtmektedir[231]. Açık ya da zımnî izin tarihinden itibaren kıyı devletinin araştırma projesinin planlama ve hazırlık çalışmalarına katılma hakkı[232] yanında, istediği takdirde, MSR projesine kendi araştırma gemileriyle katılabilmesinin mümkün olduğu kabul edilmelidir[233].

Katılım hakkının kapsamı, kıyı devletinin teknik kapasitesi ile araştırma gemisinin imkân ve kabiliyetine göre belirlenmelidir[234]. Örneğin kıyı devletinin büyük araştırma gemisiyle yürütülen bir projeye birden fazla bilim adamı ile katılabilmesi mümkün iken sadece özel eğitimli bilim adamıyla yürütülen bir

---

[229] UN: *MSR: A Guide to the Implementation*, s. 16 (78 nolu paragraf).

[230] Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 189; UN: *A Guide to the Implementation*, s. 16. Araştırma projesinin hazırlık çalışmalarına katılma, özellikle gelişmekte olan kıyı devletlerinin gelişim sürecine katkı sağlaması bağlamında önem taşımaktadır. Bkz. KWIATKOWSKA, B.: *The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea*, London 1989, s. 139.

[231] Gorina-Ysern, UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinin, 1958 CKSS'nin 5(8) maddesinin yeniden kodifiye edilmiş şekli olduğundan katılma veya temsil edilme hakkının 40 yıldır uygulandığı ve kıyı devleti bilim adamlarının yabancı araştırma gemilerinde araştırmaya katılması yönünde devletlerin çoğunluğu arasında ortak bir inancın bulunması nedeniyle uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı haline geldiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte yazar, kıyı devletinin araştırma projesinin planlama aşamasına katılma hakkının henüz uluslararası örf ve âdet kuralı haline gelmediğini düşünmektedir Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 334.

[232] Genel olarak araştırma projesinin hazırlık saflarına katılım araştırmacı devletin takdirine tâbi olduğundan kıyı devletinin proje üzerinde kontrol yetkisi bulunmamaktadır. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 189; UN: *A Guide to the Implementation*, s. 16 (77 nolu paragraf).

[233] UNCLOS'un 249(1)(a) maddesi kıyı devletini sadece proje maliyetlerinden muaf tuttuğundan, bu gemilere ait giderler kıyı devletince karşılanmalıdır.

[234] Katılma hakkının uygulanmasını, kıyı devletinin kapasitesine bağlı olduğunu düşünen Wegelein, UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinin, kıyı devletine katılma hakkı sağlamayı taahhüt etme şeklinde yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 191.

araştırmada iki veya üç kişi alabilen bir deniz altıya katılım hakkının uygulanabilir bulunmamaktadır[235].

UNCLOS'un 249(1)(a) maddesi gereği kıyı devletinin proje giderlerine katılma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, projeye katılan kıyı devletinin bilim adamlarının masraflarının hangi tarafça karışılacağı çok açık değildir[236]. IOC MSR Rehberi'nde, kıyı devletinin katılımcı veya temsilcilerinin gemideki barınma ve yemek gibi belirli maliyetlerin araştırmacı devlet veya yetkili uluslararası kuruluş tarafından, bunların ücret, vize veya ulaşım gibi diğer giderlerinin kıyı devletince karşılanması gerektiği belirtilmektedir[237].

bb) İzin Vermekten Kaçınmaya Yönelik Takdir Hakkı

UNCLOS'un 246(5) maddesi, araştırma projesinin (i) doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan önem taşıması (ii) kıt'a sahanlığının delinmesi veya patlayıcı kullanılmasını içermesi (iii) sunî adalar, yapılar veya tesislerin inşasını ya da kullanılmasını kapsaması (iv) araştırmacılar tarafından iletilen bilgilerin doğru olmaması ya da daha önceki yükümlülüklerin yerine getirilmemiş olması durumunda kıyı devletlerinin, MSR projelerine izin vermeyebilecekleri hükmünü taşımaktadır. Madde metninde belirtilen özel durumların "sınırlı sayıda (*numerus clausus*)" olduğu ve kıyı devletinin takdir hakkının, sadece sayılan bu dört özel durumdan birini ihlâl ettiği tespit edilen bir araştırma projesine izin verip vermemeyle sınırlı olduğu kabul edilmelidir[238].

Madde metninde araştırma projesinin sayılan bu dört özel durumdan birini ihlâl edip etmediğinin kim tarafından ve nasıl belirleneceği gösterilmemekle[239] birlikte, bunun kıyı devletince iyiniyet ve objektif ölçütlere göre yapılması gerektiği aşikârdır. Bununla birlikte UNCLOS'un 246(5) maddesinde sayılan özel durum-

---

[235] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 189; UN: *A Guide to the Implementation*, s. 16 (78 nolu paragraf).

[236] Madde metninde sadece araştırmacı devletin, kıyı devletinin bilim adamlarına ücret ödeme zorunluluğu bulunmadığı düzenlenmektedir.

[237] UN: *A Guide to the Implementation*, s. 16 (80 nolu paragraf). Bu konuda ayrıca bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 189; GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 330.

[238] ATTARD, D. J.: *The Exclusive Economic Zone*, s. 113.

[239] JACOBSON, J. L.: "Marine Scientific Research under Emerging Ocean Law", Ocean Development and International Law Journal, 1981, C. IX, S. 3-4, s. 192. Yazar, maddenin yazılış şeklinin özellikle kıyı devletinin, izin başvurusunu reddetmesi durumunda ne olacağıyla ilgili olarak çeşitli sorunlar doğurmaya açık olduğunu düşünmektedir.

lardan birine aykırı olduğunu gerekçesiyle izin başvurusunu reddettiğini açıklayan bir kıyı devletinin, bu beyanı yeterli kabul edilecek midir? Ayrıca ret kararının hukukî gerekçelerini açıklanmak zorunda olacak mıdır? Diğer bir ifadeyle ihtilâf halinde taraflara düşen bir ispat külfetinin bulunup bulunmadığının sorgulanması gerekmektedir.

Soons, kıyı devletinin fazla bir sebep veya açıklama yapmak zorunda olmadığını belirtmekle birlikte itiraz halinde ispat külfetinin kıyı devletinde olduğunu düşünmektedir[240]. Ysern, kıyı devletinin, özellikle UNCLOS'un 246(5)(d) maddesi çerçevesinde izin vermemesi durumunda gerekçe açıklamak zorunda olduğunu belirtmektedir[241]. Scholz ise çıkarlarının garantiye alınmış olması nedeniyle kıyı devletinin, araştırmanın bu özel durumlardan birine dâhil olup olmadığının belirlenmesi konusunda kesin bir takdir hakkının bulunmadığını iddia etmektedir[242].

UNCLOS'un 246(5) maddesinde sadece sayılan özel durumun varlığı halinde kıyı devletinin araştırma projesine izin vermeyebileceği belirtilmekte, kıyı devletine ayrıca ek bir külfet yüklenmemektedir. Bu nedenle kıyı devletinin, araştırma projesinin hangi özel durumu ihlâl ettiğini belirtmesinin yeterli olduğu, ret gerekçelerini açıklamasının sadece iyiniyetli olduğuna bir karine teşkil ettiği kabul edilmelidir. Bu anlamda ispat külfeti, projenin sayılan dört özel durumu ihlâl etmediğini veya kıyı devletinin iyiniyet ve objektif ölçütlere göre karar vermediğini iddia eden araştırmacı devlet ya da yetkili uluslararası kuruluşlarda bulunmalıdır.

UNCLOS'un 246(5) maddesinde sayılan özel durumlar şunlardır:

(i) Araştırma projesinin canlı veya cansız doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan önem taşıması [246(5-a)]: Bu ifade oldukça muğlâk bir anlam taşımaktadır. Zira bütün MSR faaliyetleri doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi açısından az ya da çok bir önem taşımaktadır. Örneğin deniz yatağının jeoformolojik

[240] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 170.
[241] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 329.
[242] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 102.

yapısı hakkında sismik bir araştırma, petrol veya doğalgaz gibi cansız kaynakların yapısı ve miktarı hakkında önemli bilgiler içerebilmektedir[243].

Kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'nin yürütülebilmesi açısından büyük önem taşıyan bu hükmün doğru yorumlanması amacıyla uluslararası düzeyde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir[244]. Bu amaçla Pugh tarafından hazırlanan ve ABELOS'un 2001 yılı ilk toplantısına sunulan raporda, UNCLOS'un 246(5)(a) maddesinde kullanılan keşif kelimesinin kıyı devletlerince genel anlamda yorumlanmaması gerektiği vurgulanmaktadır[245].

(ii) Araştırma projesinin kıt'a sahanlığının delinmesi, patlayıcı madde kullanılması veya deniz çevresine zarara yol açmasını içermesi [246(5)(b)]: Kıyı devleti, ekonomik çıkarları açısından risk oluşacak[246] bu tür faaliyetleri içeren bir araştırma projesine izin verip vermeme konusunda takdir hakkına sahiptir. Ayrıca UNCLOS'un 81. maddesi gereği kıyı devletlerinin, kıt'a sahanlığında yapılacak bütün delme faaliyetlerine izin verme ve düzenleme yapma konusunda münhasır hakkı bulunmaktadır.

(iii) Araştırma projesinin, UNCLOS'un 60 ve 80. maddelerinde öngörülen sunî adalar, yapılar veya tesislerin inşasını veya kullanılmasını kapsaması [246(5-c)]: UNCLOS'un 60. maddesinde kıyı devletinin, münhasır ekonomik bölgede sunî

---

[243] SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research", s. 102.

[244] 246(5)(a) maddesinin istisnaî bir hüküm olduğunu ve dar yorumlanması gerektiğini düşünen Soons, UNCLOS'un 251. maddesi gereği, devletlerin bu konuda kabul edilebilir ölçütler ve ilkeler belirlemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 171.

[245] Deniz çevresinde yürütülen bölgesel ve küresel ölçekli dört önemli araştırma (Hint Okyanusu fiziksel oşinografisi ve Avrupa kenar çöküntü çalışmaları) üzerinde yaptığı analiz sonucunda Pugh, biyolojik izleme amaçlı bir araştırmada, bilimsel amacın kıyı devletini tatmin etmesi halinde 246(5) maddenin uygulanmamasını, hidrokarbon bölgesi olarak bilinen bir alanda detaylı sismik ölçüm faaliyeti çalışması için ise kıyı devletinin izin verme konusunda takdir hakkının bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Rapor ve analiz yapılan araştırmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. PUGH, D.: *Criteria and Guidelines for Ascertaining the Nature and Implications of MSR*, IOC Yayını (IOC/ABE-LOS I/7), Paris 2001, s. 5 (*Criteria and Guidelines*).
Toplantıda delegelerin bir kısmı UNCLOS'un 251. maddesinin, 246(5)(a) ile bağlantılı olmadığını belirterek bu konuda çalışma yapılmasına itiraz etmesine rağmen, MSR konusunda genel ölçüt ve ilkelerin hazırlanabilmesi amacıyla, devlet uygulamaları hakkında bilimsel verilerin toplanması uygulamasına devam edilmesine karar verilmiştir. Delegelerin görüşleri için bkz. *The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea, First Session*, IOC Yayını, Paris 2001, s. 9.

[246] Kıt'a sahanlığının delinmesi ve patlayıcı madde kullanılmasının doğal kaynakların keşfi ve korunmasında doğrudan önem taşıması açısından 246(5)(a) madde ile de bağlantılı olduğu açıktır. Ayrıca deniz çevresine kirletici madde akıtılması, özellikle canlı kaynaklar açısından büyük risk oluşturduğu bilinen bir gerçektir.

adalar, yapılar veya tesislerin inşasına, kullanılmasına veya işletilmesine izin verme ve düzenleme konusunda münhasır hakkı olduğunu belirtilmektedir[247]. Madde kapsamından, bunların demirlenmiş veya sabitlenmiş platformlar olduğu anlaşılmaktadır. Serbest yüzenler hariç, deniz yüzeyinin altına kadar uzanan sabit tesis ve yapılar bu kapsama dâhil olmalıdır[248]. Ayrıca kıyı devletinin takdir hakkının sadece ada, yapı veya tesislerin inşasını değil aynı zamanda mevcut bulunanların kullanılmasını da kapsadığı kabul edilmelidir.

(iv) Araştırmacıların UNCLOS'un 248. maddesi gereği vermek zorunda olduğu bilgilerin doğru olmaması veya daha önceki projeden dolayı üstlendiği yükümlülüklerini yerine getirmemiş olması [246(5-d)]: İleride ayrıntılı olarak inceleneceği gibi araştırmacı devlet ya da yetkili uluslararası kuruluşlar, 248. maddede yazılı bilgileri kıyı devletine iletmekle yükümlüdürler. Bu bilgilerden projenin niteliği ve amaçlarına ait olan bilgilerin doğru olmaması durumunda kıyı devletinin, araştırma projesine izin verip vermeme konusunda takdir hakkı bulunmaktadır. Madde metninde doğru olmayan, hatalı veya kusurlu (*inaccurate*) bilgiden bahsedildiğinden dolayı sadece yanlış değil aynı zamanda eksik bilgilerin bulunması durumunda da kıyı devleti, takdir hakkını kullanabilmelidir.

Soons, bu bilgilerin sadece UNCLOS'un 248(a) maddesinde belirtilen araştırma projesinin niteliği ve amaçları ile sınırlı olduğunu, maddede sayılan diğer bilgileri kapsamaması gerektiği düşünmektedir[249]. UNCLOS'un 246(5)(d) maddesinde sadece "projenin niteliği ve amaçlarına ilişkin" bilgilerden bahsedilmesine rağmen 248. maddenin tamamına bir atıf yapılmaktadır. Dolayısıyla 248. maddenin, projenin niteliği ve amaçlarına yönelik diğer bentlerinde belirtilen bilgilerin doğru olmaması durumunda kıyı devletinin takdir hakkının bulunduğu kabul edilmelidir.

---

[247] UNCLOS'un 80. maddesinde ise 60. madde hükümlerinin, gerekli değişikliklerle kıt'a sahanlığı için de geçerli olduğu düzenlenmektedir.

[248] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 173. Bununla birlikte 10 Mart 1988 tarihli "Kıta Sahanlığında Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol"un 1(3) maddesinde sabit platform terimi, doğal kaynakların araştırılması veya işlenmesi veya diğer ekonomik gayelerle deniz yatağına daimi surette bağlanmış (demirlenmiş) bulunan suni ada, tesis veya yapı anlamına tanımlanmıştır. Protokolün İngilizce metni için bkz. http://untreaty.un.org/English/Terrorism/Conv9.pdf (14 Aralık 2008). Türkçe metin bkz. http://www.denizcilik.gov.tr/mevzuat/dosyam/SUA%20PROT%2088%20Tur..doc (14 Aralık 2008).

[249] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 174.

Hatta kötüniyetli durumlarda (bilerek eksik veya yetersiz bilgi verilmesi) projenin niteliği ve amaçlarına yönelik olması koşulu aranmamalıdır.

UNCLOS'un 246(5)(d) maddesinde, araştırmacıların önceki bir MSR projesinden kaynaklanan bir yükümlülüğünün[250] bulunması durumunda, kıyı devletlerinin araştırmaya izin verip vermeme konusunda takdir hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu yükümlülüğün ilgili kıyı devletine karşı bulunması ve önceki bir araştırmadan kaynaklanması zorunludur. Dolayısıyla UNCLOS'un 254(4) maddesi gereği kapalı ya da coğrafî açıdan elverişsiz komşu devletlere sağlanması gereken bilgi ve yardım yükümlüğünün yerine getirilmemiş olması kıyı devletine takdir hakkı vermemektedir. Bir devletin ulusal kanunlarına göre faaliyet gösteren bir araştırma kuruluşunun yükümlülüğünü yerine getirmemiş olması durumunda kıyı devletlerinin, aynı devletin diğer bir kuruluşun araştırma talebini reddetme hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir[251].

dd) Faaliyetlerinin Haksız Şekilde Engellenmemesi

UNCLOS'un 246(8) maddesinde MSR'nin, kıyı devletince yürütülen faaliyetleri haksız şekilde engelleyemeyeceği düzenlenmektedir. Soons, söz konusu hükmün öneminin çok açık olmadığını ve UNCLOS'un 240(c) maddesinde düzenlenen genel ilkenin bir tekrarı olduğunu düşünmektedir[252]. Gerçektende UNCLOS'un 246(8) maddesinin yokluğunda bile aynı sonuca, UNCLOS'un 240(c) maddesi ile ulaşmak mümkün görünmektedir.

ee) Normal Şartlarda İzin Verme Yükümlülüğü

Kural olarak kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR faaliyetleri kıyı devletinin izniyle yürütülmesine [UNCLOS m. 246(2)] karşılık UNCLOS'un 246(3) maddesinde kıyı devletlerinin; kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgede, devletler veya yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından UNCLOS'a uygun, münhasıran barışçıl amaçlar ve bütün insanlığın yararına, deniz çevresi hakkında bilimsel bilgiyi arttırmaya yönelik projelere normal şartlarda izin verecekleri ve bu

[250] Bu yükümlülükler UNCLOS'un 249. maddesinde ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır.
[251] Benzer görüş için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 175.
[252] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 176.

amaçların gerçekleştirilmesine yönelik kural ve usuller kabul edecekleri hükme bağlanmaktadır.

aaa) "Normal Şartlar" İfadesinin Anlamı

UNCLOS'un 246(3) maddesinin hükmünden kıyı devletinin izin verme yükümlülüğünün sadece "normal şartlarda (*in normal circumstances*)" mevcut olduğu anlaşılmaktadır. 1958 CKSS'de kullanılan "bıktırıcı engellemeler (*vexatious obstruction*)" ifadesinin UNCLOS'daki pozitif karşılığı[253] olan normal şartlar terimi, Konferansın beşinci döneminde III. Alt Komite başkanının (Yankov) raporunda[254] kullanılan "normal olarak (*normally*)" ifadesinin yerine tercih edilmiştir[255].

Pek çok ifade gibi UNCLOS'ta açık bir tanımı yapılmayan "normal şartlar" teriminin anlamına yönelik doktrinde farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Örneğin Gorina-Ysern, UNCLOS'un 246(3) maddesine ek olarak araştırmanın, uygun bilimsel yöntem ve vasıtalarla yürütülmemesi, UNCLOS veya diğer deniz hukuku kurallarını ihlâl etmesi veya deniz çevresinin korunmasına yönelik yükümlülüğü yerine getirmemesi durumunda şartların normal kabul edilmemesi gerektiğini belirtmektedir[256]. Soons, kıyı devletlerinin, kendi bakış açılarına göre şartların normal olmadığı sonucuna vararak, izin vermeye yönelik takdir hakkını elinde tutmalarının her zaman ihtimal dâhilinde olduğunu düşünmektedir[257]. Oxman ise normal şartlarda ifadesinin, kıyı devletinin çıkarları ile araştırmacıların projeye yönelik kaygıları arasında uzlaştırıcı rol oynadığını ileri sürmektedir[258].

UNCLOS'un 246(4) maddesinde ise kıyı devleti ile araştırmacı devlet arasında diplomatik ilişkilerin bulunmamasına rağmen şartların normal kabul edileceği

---

[253] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 314; MUKHERJEE, P. K.: "The Consent Regime of Oceanic Research in the New Law of the Sea", Marine Policy, 1981, C. V, S. 2, s. 103. Aksi görüş için bkz. OXMAN, B. H.: "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. I, Dordrecht 1991], s. 216. Yazar, iki ifadenin eşdeğer olmadığını düşünmektedir.

[254] UN Doc.: A/CONF.62/L.18, UN: *Official Records V. VI*, s. 139.

[255] Konferans esnasında bazı delegasyonlar kıyı devletinin izin verme yükümlüğünün genişliğinin belirlenmesinde sübjektif bir unsur içermesi nedeniyle "*normally*" kelimesine itiraz etmişlerdir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 168.

[256] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 315.

[257] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 167.

[258] OXMAN, B.H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session", AJIL, 1978, C. LXXII, s. 77.

belirtilmektedir[259]. Buna göre kıyı devleti, araştırmacı devlet ile diplomatik ilişkilerin bulunmadığını ileri sürerek izin başvurusunu reddedememektedir. Diğer bir deyişle kıyı devleti, izin başvurusunun reddi için diplomatik ilişkilerinin bulunmamasını gerekçe gösterememektedir. Silahlı çatışma tehlikesi gibi kıyı devleti için makul gerekçeler olmadıkça, iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin her zaman normal olduğu kabul edilmektedir[260].

bbb) İzin Verme Yükümlüğünün Şartları

UNCLOS'un 246(3) maddesine göre kıyı devletinin izin verme yükümlülüğünün doğması için öncelikle araştırmanın, UNCLOS'un herhangi bir kuralını ihlâl etmemesi gerekmektedir. Bunun tespit edilmesinde araştırmacı devletin, UNCLOS'un 248. maddesi gereği kıyı devletine vermek zorunda olduğu bilgilerin yorumlanması temel rol oynamaktadır[261]. Kıyı devleti, araştırmacı devlet veya yetkili uluslararası kuruluşun gerçek niyetinin UNCLOS'la uyumlu olup olmadığına bu bilgiler sayesinde karar verebilmektedir. Bununla birlikte kıyı devleti, araştırmanın gelecekte UNCLOS'un herhangi bir kuralını ihlâl edeceği düşüncesiyle izin vermekten imtina edememelidir[262].

Kıyı devletinin izin verme yükümlüğünün doğması için diğer bir şart, araştırmanın "barışçıl amaçlar" için yürütülmesidir. Kıyı devleti, UNCLOS'un 301. maddesi ile BM Sözleşmesinin 2(2) ve 2(4) maddelerinde belirtilen ilkelere aykırı olan araştırma projelerine izin vermeme hakkına sahiptir.

UNCLOS'un 246(3) maddesine sayılan son şart araştırmanın, bütün insanlığın yararına olmak üzere deniz çevresi hakkında bilimsel bilgiyi arttırmaya yönelik olmasıdır. Temel ve uygulamalı araştırma arasındaki mevcut farklılığın bir sonucu olarak ortaya çıkan "insanlığın yararına olma" şartının, sübjektif ve muğlâk ifade

---

[259] Söz konusu hüküm, Konferansın yedinci döneminde (1978) ABD'nin önerisi ile ICNT/Rev.2'ye dâhil edilmiştir. Öneri hakkında yapılan ek açıklamada, diplomatik ilişkilerin yokluğunun tek başına belirleyici bir etken olmamasının önemi vurgulanmıştır. Öneri için bkz. *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. X*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978, s. 190 (UN: *Official Records V. X*).

[260] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 168.

[261] İleride ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi araştırmacı devlet tarafından iletilen bilgilerin doğru olmaması kıyı devletine, hem araştırmaya izin vermeme [m. 246(5)] hem de yürütülen araştırmayı askıya alma veya durdurma (m. 253) hakkı vermektedir.

[262] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 166.

olduğu açıktır. İfadenin, her bir bakış açıcına göre farklı bir şekilde yorumlanması mümkündür[263]. Bu açıdan Soons, UNCLOS'un XIII. bölüm hükümleri bağlamında ve pratikte pek anlam ifade etmediğini ve bu nedenle şartın madde metninden çıkarılmasının uygun olacağını düşünmektedir[264]. Gerçekten deniz çevresi hakkında bilimsel bilgiyi arttırmaya yönelik olmayan bir araştırma zaten MSR olarak kabul edilmediği gibi UNCLOS'un 249(1)(e) maddesine göre araştırmacı devletin, araştırma sonuçlarını uluslararası kullanıma sunma zorunluluğu bulunmaktadır.

UNCLOS'un 246(3) maddesinin birinci cümlesinde sayılan şartlardan, kıyı devletinin UNCLOS'un XIII. bölümüne uygun bütün MSR projelerine izin verme yükümlülüğü altında olduğu sonucu çıkmaktadır[265]. Normal şartlar altında izin talebini reddeden kıyı devleti bunun nedenlerini açıklamalıdır[266]. Diğer bir ifade ile şartların normal olmadığı veya araştırma projesinin sayılan üç şarttan birini ihlâl ettiğinin ispat külfeti kıyı devletindedir[267]. Bu anlamda kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede temel araştırmalar için "izin rejiminden" ziyade "bildirim rejiminin" kabul edildiği görülmektedir.

ccc) İznin Geciktirilmemesi veya Haksız Olarak Reddedilmesi

UNCLOS'un 246(3) maddesinin ikinci cümlesinde kıyı devletlerinin, izinlerini makul süreler içinde vermeleri veya haksız olarak reddetmemelerini temin eden kural ve usuller kabul edecekleri düzenlenmektedir. Özellikle UNCLOS'un 252. maddesinde düzenlenen zımnî iznin[268] uygulanması açısından önem taşıyan bu yükümlülüğün sadece 246(3) maddesinde kapsamına giren araştırmalar için geçerli olduğu kabul edilmelidir[269].

Özellikle "haksız geciktirmelerin" belirlenmesi pratikte oldukça güçtür. Örneğin bir kıyı devletinin, MSR izin başvurusunun kabul edildiğini veya ek bilgiye

---

[263] MUKHERJEE, P. K.: "The Consent Regime of Oceanic Research", s. 102.
[264] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 167.
[265] Bu yükümlülüğün tek istisnası UNCLOS'un 246(5) maddesinde düzenlenen kıyı devletinin takdir yetkisidir.
[266] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 316.
[267] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 168.
[268] İleride ayrıntılı olarak inceleneceği gibi UNCLOS'un 252. maddesinde, devlet veya uluslararası kuruluşların, belirli şartlar altında, 248. maddede belirtilen bilgileri kıyı devletine ilettikten altı ay sonra araştırma projesini yürürlüğe koyabileceği düzenlenmektedir.
[269] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 169.

ihtiyaç duyulduğunu, UNCLOS'un 252. maddesinde tanınan dört aylık cevap verme süresinin sonunda bildirmesi haksız bir geciktirme olarak kabul edilecek midir? Kıyı devletinin bu bildirimi daha erken bir sürede yapabileceği nasıl ispatlanacaktır? Bu anlamda kıyı devletlerinin bu tür düzenlemeleri kendi iç hukuklarında kabul etmeleri pratikte büyük önem taşımaktadır. Böylece araştırmacı devlet veya yetkili uluslararası kuruluşlar, izin başvurularını ilettikten sonra işleyecek süreci bilme imkânına sahip olacaklardır.

ff) MSR Faaliyetlerinin Yürütülmesini Kolaylaştırma ve Destekleme Yükümlülüğü

Genel olarak planlaması ve icrası uzun süreç gerektiren, karmaşık ve oldukça yüksek maliyetli faaliyetler olan MSR'nin etkin yürütülmesi, uluslararası düzenlemelerin kabulü kadar bu konuda genel kabul gören ilke ve kuralların belirlenmesi ile faaliyetlerin desteklenmesi ve kolaylaştırılması gibi hukukî ve idarî bir takım ilave tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak UNCLOS'ta kıyı devletlerine[270] bir takım yükümlülükler öngörülmektedir. Bunlardan birincisi, yetkili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla MSR'nin niteliği ve anlamına yönelik genel ilke ve kuralların tesisini desteklemeye çabalamalarıdır (UNCLOS m. 251). Diğeri MSR'yi desteklemek ve kolaylaştırmak üzere makul kural, düzenleme ve prosedürler oluşturmak, gerektiğinde UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine uygun davranan MSR araştırma gemilerinin limanlara girişlerini kolaylaştırmak ve bu gemilere yardım etmeye gayret göstermeleridir (UNCLOS m. 255).

aaa) Genel İlke ve Kuralların Belirlemesine Katkı Sağlama

UNCLOS'un 251. maddesinde devletlerin, yetkili uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla, MSR'nin niteliği ve etkilerini belirlemede yardımcı olacak genel ilke ve kuralların tesis edilmesini desteklemeye çaba sarf edecekleri düzenlenmektedir. Söz konusu hüküm devletlerin, yetkili uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla canlı ve cansız kaynakların keşfi ve işletilmesiyle doğrudan ilgili araştırmalar ile temel araştırma arasında farklılıklara yönelik ilke ve kuralların tesis edilmesine çaba sarf ede-

[270] UNCLOS'ta bu yükümlülükler, coğrafî konumları ne olursa olsun bütün devletler için öngörülmekle birlikte ilgili hükümler (UNCLOS m. 251 ve 255) özellikle kıyı devletlerini göstermektedir.

ceklerine ilişkin INST'nin 18(2) maddesinin değiştirilmiş şeklidir[271]. Bu açıdan madde, özellikle UNCLOS'un 246(5)(a) maddesinin kapsamının ve uygulanma koşullarının belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır[272].

UNCLOS'un 251. maddesi devletlere, sadece yetkili uluslararası kuruluşlar çatısı altında bu tür ilke ve kuralların belirlenmesine yönelik görüşmelere katılma yükümlülüğü getirmektedir. Devletlerin, bu tür ilke ve kuralları gerçek anlamda araştırma veya kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır[273].

bbb) MSR'yi Kolaylaştırma ve Araştırma Gemilerine Yardım Etme

UNCLOS'un 255. maddesine göre kıyı devletleri; karasularının ötesinde UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine uygun olarak yürütülen MSR'yi mümkün olduğunca desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla makul kural, düzenleme ve prosedürler oluşturmak, MSR araştırma gemilerinin limanlarına girişlerini kolaylaştırma ve yardım sağlamaya gayret göstermekle yükümlüdürler. Deniz yetki alanlarında MSR'nin yürütülmesinin ve araştırma gemilerinin limanlara girişlerinin kolaylaştırılmasının önemi hem Deniz Yatağı Komitesi hem de Konferans sürecinde III. Alt Komite çalışmaları esasında vurgulanılmıştır[274]. Konferans'ın üçüncü döneminde Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya[275] ve dokuz Doğu Bloğu devlet[276] tarafından sunulan öneriler çerçevesinde şekillenen hüküm, ISNT'nin 24. maddesi olarak taslak metne eklenmiştir[277]. Taslak metin önce ICNT ve ICNT/ Rev.1'in 256. maddesi olmuş daha sonra bazı değişikler yapılarak ICNT/Rev.2 ve UNCLOS'un 255. maddesi olarak hükme bağlanmıştır[278].

---

[271] ISNT'nin 18(2) maddesi, "MSR'nin niteliği ve etkilerinin araştırılması" şeklinde değişikliğe uğrayarak önce RSNT'nin 62. maddesi daha sonra ICNT ve UNCLOS'un 251. maddesi olmuştur.

[272] PUGH, D.: *Criteria and Guidelines*, s. 2.

[273] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 196. Yazar, bu yükümlülüğün, IOC ve FAO gibi sadece hükümetlerarası kuruluşların çatısı altında yürütülen görüşmelerde mevcut olduğunu düşünmektedir. UNCLOS'un 251. maddesinde böyle bir ayırım yapılmadığından, küresel pek çok MSR projesi yürüten ICSU veya SCOR gibi hükümet dışı kuruluşların şemsiyesi altında yürütülecek çalışmalara da devletlerin katkı sağlama yükümlülüğünün bulunduğu kabul edilmelidir.

[274] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 211.

[275] Önerinin 9. maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.29, UN: *Official Records V. IV*, s. 216.

[276] Bulgaristan, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Ukrayna, ve SSCB önerisinin 8. maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s. 213.

[277] Bu taslak metin daha sonra RSNT'nin 67 ve ICNT'nin 256. maddesi olmuştur.

[278] Konferans'ın yedinci döneminde (1978) ABD, ICNT'nin 256. maddesinin değiştirilmesine yönelik gayri resmî önerisine (UN: *Official Records V. X*, s. 190) rağmen maddede bir değişiklik yapılma-

UNCLOS'un 255. maddesi kıyı devletlerine sadece belirtilen hukukî ve idarî tedbirleri almaya "gayret gösterme" yükümlülüğü getirmektedir. Dolayısıyla araştırmacı devlet veya yetkili uluslararası kuruluşların, karasularının ötesinde MSR faaliyetlerini destekleyici tedbirler almayan ya da araştırma gemilerinin limanlarına girişini kolaylaştırmayan kıyı devletlerine özel bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle Soons, haklı olarak hükmü, MSR'nin geliştirilmesi ve yürütülmesini destekleme yükümlülüğünü düzenleyen UNCLOS'un 239. maddesinin zayıf bir tekrarı olarak değerlendirmektedir[279].

c) Araştırmacıların[280] Yükümlülükleri

Araştırmacıların; MSR projesi hakkında kıyı devletine ayrıntılı bilgi verme, araştırma ön raporu ile nihaî bulgu ve sonuçlarını sunma, veri ve örneklerini sağlama, arzu eden kıyı devletinin MSR faaliyetine katılması veya temsil edilmesini sağlama, araştırma sonuçlarına uluslararası düzeyde erişilmesini sağlama ve araştırma tesis malzemelerini kaldırma yükümlülükleri bulunmaktadır (UNCLOS m. 248 ve 249). Bunlar UNCLOS'ta sınırlı olarak sayılmış olup kıyı devletleri, 246(3) maddesinde gereği normal şartlarda izin vermek zorunda olduğu araştırmalar için başka yükümlülükler getirememektedir[281].

Belirtildiği gibi araştırmacıların bu yükümlüklere uymaması, kıyı devletine araştırma projesine izin vermeme hakkı verdiği gibi yürütülen araştırmayı askıya alma veya durdurma yetkisi de bahşetmektedir (UNCLOS m. 253). Bunların yanında, özellikle gelişmekte olan kıyı devletlerinin bilim adamlarının araştırma faaliyetlerine katılması ve elde edilen bütün veri, örnek ve sonuçlara ulaşması, deniz çevresi hakkında ihtiyaç duyulan bilgi birikimini arttırmakta ve gelişmiş devletler ile gelişmekte

---

mıştır. Konferans'ın dokuzuncu döneminde (1980) özellikle SSCB'nin çabalarıyla madde bugünkü halini almıştır. UN Doc.: A/CONF.62/L.50, *Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XIV*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1981, s. 80 (UN: *Official Records V. XIV*).

[279] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 212. Gerçekten de UNCLOS'un 239. maddesinde, devletlerin MSR'nin geliştirilmesi ve yürütülmesini destekleme ve kolaylaştırma yükümlülüğüne daha güçlü bir vurgu yapılmaktadır.

[280] Araştırmacılar ifadesi, UNCLOS'un 238. maddesi gereği MSR faaliyeti yürütme hakkına sahip devletler ve yetkili uluslararası kuruluşları göstermek amacıyla kullanılmıştır.

[281] Bununla birlikte kıyı devletlerinin, izin verme zorunluluğunun bulunmadığı MSR'ler için her türlü şartı uygulama hakları bulunmaktadır. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 188.

olan devletler arasındaki bilimsel gelişmişlik farkının en aza indirilmesine katkı sağlamaktadır[282].

aa) Kıyı Devletine Bilgi Sağlama

UNCLOS'un 248. maddesinde araştırmacıların, MSR projesinin öngörülen başlangıç tarihinden en az 6 ay önce kıyı devletine; projenin niteliği ve amaçları, araştırma gemilerine ait teknik bilgiler, projenin yürütüleceği kesin coğrafî bölgeler, araştırma gemilerinin muhtemel ilk geliş ve ayrılış tarihleri, projeyi destekleyen kuruluş ve yöneticisi ile projeden sorumlu personelin isimleri ve kıyı devletinin projeye hangi ölçüde katılabileceği veya temsil ettireceğini içeren bilgileri iletecekleri düzenlenmektedir.

Kıyı devletine bilgi sağlama yükümlülüğü, 246. madde ile tesis edilen izin rejiminin etkin bir şekilde uygulanmasında temel rol oynamaktadır. Kıyı devleti, araştırmanın niteliğini değerlendirme, izin konusunda takdir hakkını kullanmaya veya araştırmaya katılıp katılmamaya bu bilgiler vasıtasıyla karar vermektedir. Sağlanacak bilgiler maddede sınırlı olarak sayılmış olup kıyı devletinin, tamamlayıcı açıklamalar haricinde [UNCLOS m. 252(c)], ilave bilgi talep etme yetkisi bulunmamaktadır[283]. Uygulamada kıyı devletlerinin, daha ayrıntılı bilgiler talep ettikleri görüldüğünden[284], bir standardın sağlanması amacıyla ABELOS tarafından taslak başvuru formu hazırlamıştır[285].

Bu bilgilerin kıyı devletine nasıl ve hangi dille iletileceği madde metninde gösterilmemekle birlikte IOC MSR Rehberi'nde, kıyı devleti tarafından bir dil belirlenmediği takdirde bilgilerin, araştırmacı devlet ile kıyı devlet arasında kullanılan diplomatik dille sunulacağı düzenlenmektedir[286]. Bu bilgiler genellikle bürokratlar

---

[282] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 325.
[283] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 184.
[284] IOC tarafından hazırlanan MSR Rehberi'nde kıyı devletlerinin, izin talebinin yeterli şekilde değerlendirmek amacıyla daha detaylı bilgiler talep ettikleri belirtilmektedir. UN: *A Guide to the Implementation*, s. 8 (36 nolu paragraf).
[285] Standart form için bkz. UN: *A Guide to the Implementation*, s. 21; Ayrıca bkz. "Application for Consent to Marine Scientific Research (UN Draft Standard A)", http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=33 (2 Ocak 2009).
[286] UN: *A Guide to the Implementation*, s. 8 (38 nolu paragraf).

tarafından değerlendirildiğinden teknik terimlerden mümkün olduğunca uzak durulması gerektiği tavsiye edilmektedir[287].

UNCLOS'un 248. maddesinde düzenlenen 6 aylık süre, kıyı devleti ile araştırmacıların menfaatleri arasında bir denge oluşturmaktadır. Kıyı devleti, bilimsel araştırma projesinin niteliğini veya gerçek amacını belirlemek ya da araştırma projesine katılmak için gerekli hazırlıkları yaparken, araştırmacılar projeye son şeklini verme fırsatı bulmaktadırlar[288].

Soons, UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinde zaten araştırmacı devletin, arzu eden kıyı devletin araştırma projesine katılma veya temsil ettirme yükümlülüğünün düzenlendiğini, UNCLOS'un 248(f) maddesinde, kıyı devletinin projeye katılmaya yönelik gerçek arzusu yerine, araştırmacı devletin görüşünün vurgulanmasının çelişki yarattığını belirtmektedir[289]. Aşağıda ayrıntılı olarak inceleceği gibi UNCLOS'un 249(1)(a) maddesinde tanınan hak sınırsız olmayıp kapsamı iki devlet arasında özel antlaşmalarla belirlenmektedir. Uygulamada kıyı devletlerinin araştırma projesine katılma veya temsil hakkı vermeyen ya da kısıtlama getiren projelere izin vermedikleri bildirilmektedir[290]. Bu açıdan UNCLOS'un 248(f) maddesi, kıyı devletinin araştırmaya katılma veya temsil ettirme hakkının kapsamının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kıyı devletine bilgi sağlama yükümlülüğü sadece UNCLOS'un 248. maddesiyle sınırlı değildir. Ayrıca araştırmacılar, izin başvurusundan sonra meydana gelen önemli değişiklikleri kıyı devletine bildirilmekle yükümlüdür [UNCLOS m. 249(1)(f)]. Bu bildirim izin bahşedilmeden önce yapılmışsa zımnî izin için UNCLOS'un 252. maddesinde öngörülen 4 aylık süre kesilmektedir. İzin bahşedildikten sonra yapılmışsa MSR'nin tamamıyla durdurulmasını imkânı bulunmaktadır [UNCLOS m. 253(2)]. Bildirimin hiç yapılmaması durumunda yine araştırmanın askıya alınması ya da durdurulması söz konusu olabilmektedir (UNCLOS m. 253).

---

[287] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 330.

[288] 6 aylık sürenin, planlaması en az bir yıl önce başlayan küresel ölçekli araştırma projeleri için pek sorun teşkil etmezken, kısa süreli ve küçük ölçekli projeler için önemli sorun teşkil ettiği bildirilmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 185.

[289] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 186.

[290] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 331.

bb) Kıyı Devletine Araştırmanın Bütün Bulgu ve Sonuçlarını Sağlama

UNCLOS'un 249(1)(b) maddesi gereği araştırmacılar, kıyı devletinin talebi halinde, mümkün olur olmaz, ön raporları, araştırma tamamlandıktan sonra ise nihaî bulgu ve sonuçları sağlamakla yükümlüdürler. Özellikle ön raporlar[291], kıyı devletinin, MSR projesinin gerçek amaç ve niteliğini tespit etmesi açısından önemli rol oynadığından[292] MSR'nin fiilî olarak başlamasından önceki faaliyetleri de kapsaması gerekmektedir.

UNCLOS'ta yükümlülüğün yerine getirilmesi için belirli bir zaman dilimi öngörülmemekte sadece "mümkün olur olmaz" ifadesi kullanılmaktadır. Araştırmacıların iyiniyet ölçütü içerisinde makul bir sürede nihaî bulgu ve sonuçları iletmeleri, araştırmanın arkasında özel bir amaç güdülmediğinin teyidi açısından büyük önem taşımaktadır. IOC MSR Rehberi'nde bu sürenin, araştırmanın niteliğine bağlı olarak, geminin ayrılması ile araştırma sonuçlarının esaslı şekilde kullanımının mümkün olduğu zaman dilimi arasında olması gerektiği vurgulanmaktadır[293]. Uygulamada ön raporların iletilmesi için geminin araştırma bölgesine ulaşmasından itibaren 30 günlük bir süre önerilirken, nihaî bulgu ve sonuçların iletilmesinin, araştırmanın niteliğine göre bir ilâ beş yıllık bir süre aldığı belirtilmektedir[294].

Rapor ve sonuçlar, kıyı devleti bilim adamlarının okuyabileceği bir dille yazılmalı[295] ve talep ettiği miktar kadar çoğaltılarak resmî kanallardan[296] ücretsiz iletilmelidir. Ayrıca en az birer kopya şeklinde araştırmaya katılan kıyı devleti bilim adamlarına verilmelidir[297].

---

[291] Ulusal Oşinografi Laboratuar Sistemi (*University-National Oceanographic Laboratory System* - UNOLS) tarafından hazırlanan "ABD Araştırma Gemilerinin Uluslararası Uygulamaları El Kitabı"nda ön rapor, "geminin araştırma bölgesine ulaşmasının sonuçları ile veri toplama tiplerinin toplu bir listesinin açıklanması" olarak tanımlanmaktadır. STEVENS, L. R.: "Handbook for International Operations of U.S. Scientific Research Vessels", http://www.gso.uri.edu/unols/for_cln/for_cln.html (18 Aralık 2008).

[292] ATTARD, D. J.: *The Exclusive Economic Zone*, s. 115.

[293] UN: *A Guide to the Implementation*, s. 19 (92 nolu paragraf).

[294] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 335.

[295] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 190; UN: *A Guide to the Implementation*, s. 19 (93 nolu paragraf); GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 337.

[296] Resmî iletişim kanallarının kullanılması UNCLOS'un 249(1)(b) maddesinde belirtilen yükümlülüğün yerine getirildiğine dair bir ispat vasıtası olmaktadır. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 337.

[297] UN: *A Guide to the Implementation*, s. 19 (91 nolu paragraf); GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 337.

cc) Kıyı Devletine Bütün Veri ve Örnekleri Sağlama

UNCLOS'un 249(1)(c) maddesinde araştırmacıların; talebi halinde kıyı devletinin araştırma projesinden elde edilen bütün veri ve örneklere ulaşmasını ve bilimsel değeri zarar görmeksizin çoğaltılabilen ya da bölünebilen veri ve örnekleri kıyı devletine *sağlamayı taahhüt edecekleri* düzenlenmektedir. UNCLOS'un 249(1) maddesinde düzenlenen diğer yükümlülüklerden farklı olarak araştırmacılar, sadece "sağlamayı taahhüt etmekle" yükümlü bulunmaktadırlar[298]. Bu yöntemin tercih edilmesindeki temel nedenin, araştırmacı devletlerin, bunları toplayan özel kuruluşların mülkiyetinde kalan veri ve örneklere doğrudan ulaşamamaları olduğu belirtilmektedir[299]. Bununla birlikte "sağlamayı taahhüt etmek (*undertake to provide*)" ifadesi, "sağlayacaktır (*shall provide*)" ifadesine göre daha zayıf bir emir kipi içerdiğinden, kıyı devletinin veri ve örneklere ulaşma hakkı oldukça zayıflamaktadır[300]. Bu nedenle IOC MSR Rehberi'nde madde, araştırmacı devletlerin; kıyı devletinin veri ve örneklere ulaşması ve bunları kıyı devletine sağlama konusunda "gayret gösterecekleri (*endeavour*)" şeklinde yorumlanmaktadır[301].

Sonuç olarak UNCLOS'un 249(1)(c) maddesi, bu yükümlülüğünün yerine getirilmesine yönelik zorlayıcı bir nitelik taşımamaktadır[302]. Bu itibarla araştırmacıların, sonraki MSR izin başvurularının UNCLOS'un 246(5)(d) maddesi uyarınca reddedilme ihtimalîni ortadan kaldırmak amacıyla, bu konuda kendi ulusal kuruluş ve bilim adamlarına yükümlülükler veren kuralları iç hukuklarına dâhil etmeleri veya araştırma öncesi özel antlaşma yapmaları büyük önem taşımaktadır.

UNCLOS'un 249(1)(c) maddesine ek olarak araştırmacılar, kıyı devletinin talep etmesi halinde veri, örnek ve araştırma sonuçlarının değerlendirmesini sunmak veya değerlendirme ya da yorumlamada yardım sağlamakla yükümlü bulunmaktadırlar [UNCLOS m. 249(1)(d)].

---

[298] Yorumlar için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 338.
[299] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 190; UN: *A Guide to the Implementation*, s. 29 (95 nolu paragraf).
[300] Yorumlar için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 338.
[301] UN: *A Guide to the Implementation*, s. 29 (95 nolu paragraf).
[302] Hatta Gorina-Ysern, araştırmacı devletlerin, kendi oşinograficilerine, MSR faaliyetlerinden dolayı kıyı devletine yönelik yükümlülüklere uymaları konusunda kural, düzenleme ve prosedür kabul etmeye zorlanamayacaklarını düşünmektedir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 338.

dd) Araştırma Sonuçlarını Yayınlama

UNCLOS'un 249(1)(e) maddesinde araştırmacıların, mümkün olur olmaz, araştırma sonuçlarını uygun ulusal veya uluslararası vasıtalarla diğer bilim adamlarının kullanımına sunacakları düzenlenmektedir. İnsanlığın bilgi birikiminin arttırılması açısından büyük öneme sahip bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde; araştırma sonuçlarının yayınlanacak olgunluğa erişmesi ve bazı araştırmalar için kıyı devletinin izinin alınması şeklinde iki sınırlama öngörülmektedir.

Araştırma sonuçlarının yayınlanacak olgunluğa erişmesi anlamında maddede, *mümkün olur olmaz* ifadesi kullanılmaktadır. Bilimsel araştırmanın karmaşıklığı nedeniyle zorunlu olarak kullanıldığı tahmin edilen bu ifadenin araştırmacılara geniş bir takdir hakkı verdiği açıktır. Bu nedenle araştırmacıların, iyiniyet çerçevesinde makul bir sürede sonuçları uluslararası kullanıma sunmakla yükümlü olduğu kabul edilmelidir[303].

UNCLOS 249(2) maddesi uyarınca kıyı devletleri, doğal kaynakların keşfi ve işletilmesiyle doğrudan ilgili araştırma sonuçlarının yayınlanması için önceden izninin alınmasını zorunlu kılabilmektedir. Knauss ve Katsouros, hükmün öncelik amacının münhasır ekonomik bölgede doğal kaynaklara yönelik bilginin kontrolü konusunda kıyı devletine yetki vermek olduğunu ancak bu durumun kaynaklarla ilgili gerçek araştırma tiplerini sınırlandırdığını ileri sürmektedir[304]. Wegelein, UNCLOS'un V ve XIII. bölümde kıyı devletinin ekonomik çıkarlarının gereği kadar korunuyor olması nedeniyle bu hükmün dar yorumlanması gerektiğini ve 246(5) madde kapsamına giren bütün MSR sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulması için kıyı devletinin izninin gerekli olmadığını düşünmektedir[305].

---

[303] ABD'de yapılan bir araştırmada ticarî kuruluşların, destekledikleri araştırmalarda ulaşılan sonuçlarının yayınlanması konusunda çeşitli kısıtlamalar uygulayarak, bilimsel kuruluşların bu yükümlülüğünü yerine getirmelerini engelledikleri sonucuna varılmıştır. Çalışma için bkz. GORINA-YSERN, M.: "Marine Scientific Research Activities as the Legal Basis for Intellectual Property Claims", Marine Policy, 1998, C. XXII, S. 4-5, s. 339.

[304] KNAUSS, J. A. – KATSOUROS, M. H.: "Recent Experience of the United States Exclusive Economic Zones", [CLINGAN, T. (ed.): *A The Law of the Sea: What Lies Ahead?*, Miami 1986], s. 308.

[305] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 195.

UNCLOS'un 249(1)(e) maddesinin lafzından araştırma sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulmasının araştırmacılar için bir yükümlülük şeklinde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Gerçekte sonuçların yayınlanması, araştırmacılar için bir hak mı yoksa bir yükümlülük müdür? Sorunun cevabı MSR projesinden elde edilen veri, örnek veya bulgular ile ulaşılan sonuçların kimin mülkiyetinde olduğunun tespitiyle çok yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Zira bunların mülkiyetinin; araştırmacılara ait olması durumunda yükümlülükten kıyı devletine ait olması durumunda ise haktan bahsetmek mümkün olacaktır[306]. Veri ve örneklere ulaşabilmesi ve araştırma projesine katılma fırsatına sahip olmasından yola çıkan Soons, kıyı devletlerinin araştırma sonuçlarının yayınlanması konusunda fikrî hakka sahip olduğunu düşünmektedir[307]. Gorina-Ysern ise UNCLOS'un 246(5) maddesinin kapsamına dâhil olmayan araştırma sonuçları üzerinde kıyı devletlerinin bu tür bir hakka sahip olmadığını ileri sürmektedir. Hatta Roos ve Landry'e atfen, toplanan örneklerin bölünememesi veya araştırmacıların gizli bir araştırmanın sonuçlarının korunmasına karar vermeleri durumunda kıyı devletlerinin araştırma sonuçlarına ulaşamayacağına işaret etmektedir[308].

UNCLOS'ta MSR projesinden elde edilen sonuçların kimin mülkiyetinde olacağına dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (*Convention on Biological Diversity*)'nin 15. maddesinde[309] belirtildiği gibi araştırmacılar ile kıyı devletleri arasında ikili antlaşmalar yapılması en uygun çözüm gibi görünmektedir[310].

ee) Araştırma Tesis ve Teçhizatını Kaldırma

UNCLOS'un 249(1)(g) maddesi gereği araştırmacılar, aksi kararlaştırılmadığı sürece, araştırma sona erdiğinde araştırma tesis ve teçhizatını kaldırmakla yüküm-

---

[306] İkinci olasılıkta kıyı devletleri de araştırma sonuçlarını, araştırmacıların onayına ihtiyaç duymadan, sonuçları uluslararası erişime açılabilme hakkına sahip olacaklardır.

[307] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 190.

[308] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 343.

[309] Türkiye'nin de taraf olduğu 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 15. maddesinde "Akit Tarafların her biri, genetik kaynakların ticarî ve başka amaçlarla kullanımından doğan yararlarla araştırma ve geliştirme sonuçlarını, bu kaynakları temin eden Akit Tarafla adil ve hakkaniyete uygun biçimde paylaşmak amacı ile ... idarî, yasal veya siyasî tedbirleri" alacağı düzenlenmektedir. Sözleşme metni için bkz. RG, 27.12. 1996, Sayı: 22860.

[310] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 344.

lüdürler. Soons, teçhizatın kaybolması veya yerleştirilememesi ya da deniz çevresine zarar vermeyen bir tesisin kaldırılmasının oldukça yüksek maliyetli olması gibi hiçbir istisna içermemesi nedeniyle söz konusu hükmü aşırı bulmaktadır[311]. Özellikle deniz çevresinin korunması ve eski haline getirilmesi bağlamında kıyı devletlerinin çıkarlarının korunması açısından maddede hiçbir istisnanın belirtilmemesinin isabetli olduğu kabul edilmelidir. Zira istisnaî durumlar için araştırma öncesi veya sonrası ikili antlaşmalar yapılması her zaman mümkündür.

d) Kapalı veya Coğrafî Açıdan Dezavantajlı Komşu Devletlerin Hakları

UNCLOS'un 254. maddesinde, yürütülmesine izin verilen bir MSR projesi üzerinde kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlerin sahip olduğu haklar ayrıntılı olarak düzenlenmesine rağmen, "kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletler" kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır[312]. Bu açıdan öncelikle hangi nitelikteki devletlerin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Doktrinde, "komşu devlet" kavramının hangi tür devletleri gösterdiğine yönelik farklı görüşler mevcuttur. Vasciannie, UNCLOS'un 69 ve 70. maddelerinin aynı bölge ya da alt bölgede bulunan devletlere uygulandığına işaret ederek, özel bir bölge veya alt-bölge içinde bulunan tüm dezavantajlı devletlerin bu kapsamda değerlendirilmesini gerektiğini düşünmektedir[313]. Soons, bu ifadenin kıyı devleti ile doğrudan sınırı olan devletleri gösterdiği şeklinde yorumlanmasının UNCLOS'un 254. maddesinin amaçlarına daha uygun düşeceğini belirtmektedir[314]. Kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere tanınan bu hak, coğrafî konumlarından ziyade, UNCLOS'un 69 ve 70. maddelerinde düzenlenen bir takım ekonomik

---

311 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 191.

312 Hatta Soons, "komşu", "kapalı devlet" ve "coğrafî açıdan dezavantajlı devlet" kavramlarının neyi ifade ettiğinin gösterilmemiş olması nedeniyle maddenin, UNCLOS'un en kötü kaleme alınmış hükümlerinden biri olduğunu düşünmektedir. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 207.

313 Bununla birlikte yazar, yükümlülüklerini kısıtlama arzusunda olan araştırmacıların, bu kapsama sadece kıyı devleti ile doğrudan sınırı bulunan kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı devletleri dâhil ettiklerini bildirmektedir. VASCIANNIE, S. C.: *Land-Locked and Geographically Disadvantaged States in the International Law of the Sea*, Oxford 1990, s. 66.

314 Yazar, bu ifadenin aynı zamanda, kıyı devleti ile aynı coğrafî bölge veya alt bölge içinde olan devletleri kapsadığı şeklinde yorumlanmasının mümkün olduğunu kabul etmekle birlikte, UNCLOS'un 254. maddesinin etkin uygulanabilmesi için komşu devlet sayısının kısıtlanılması gerektiğini düşünmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 208.

haklardan kaynaklanmaktadır. Bu açıdan "komşu devlet" kavramının, bu tür ekonomik haklar tanınan devletleri ifade ettiği kabul edilmelidir.

Genel anlamda "kapalı devlet" kavramının, denize kıyısı bulunmayan devletleri gösterdiği aşikârdır[315]. UNCLOS'un 70(2) maddesinde tanımlandığı gibi, "coğrafî açıdan dezavantajlı devlet" ifadesi ise kapalı veya yarı kapalı bir denize[316] kıyısı bulunan devletler ile coğrafî durumları nüfuslarının bütününün veya bir kısmının besin olarak balık ihtiyacını yeterli şekilde sağlamaları alt-bölgesel veya bölgesel devletlerin münhasır ekonomik bölgelerindeki canlı kaynakları kullanmalarına bağlı olan ya da münhasır ekonomik bölgeye sahip olmayan kıyı devletlerini göstermektedir[317].

UNCLOS'un 254(1) maddesinde kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere tanınan haklar şunlardır: (i) *Haberdar Edilme*: 246(3) maddesinde öngörülen bir MSR projesini kıyı devletine ileten araştırmacılar, kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletleri haberdar etmektedir [UNCLOS m. 254(1)].

(ii) *Bilgi Sağlanma*: İzin başvurusu onaylanan araştırmacılar, talep halinde ve uygun olduğu zaman, UNCLOS'un 248 ve 249(1)(f) maddelerinde belirtilen bilgileri kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere de sağlamaktadır [UNCLOS m. 254(2)].

(iii) *MSR Projesine Katılma*: Kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere, talep etmeleri halinde ve kıyı devletinin itiraz etmediği uzmanlar aracılığıyla, mümkün olur olmaz, MSR projesine katılma hakkı tanınmaktadır [UNCLOS m. 254(3)].

---

[315] VASCIANNIE, S. C.: *Land-Locked and Geographically Disadvantaged States*, s. 4; GLASSNER, M. I.: *Access to the Sea for Developing Land-Locked States*, La Haye 1970, s. 2. Yazar bu tanımın, kapalı devletlerin belirlenmesi oldukça sınırladığını ve Ürdün, Irak ve Kongo gibi yeterli deniz sınırına sahip olmayan devletleri kapsam dışına çıkardığını belirtmekle birlikte bu tür devletleri kapalı devlet olarak kabul etmemektedir.

[316] UNCLOS'un 122. maddesinde kapalı veya yarı kapalı denizler, "... iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan yada bütünüyle veya büyük bir bölümü iki yada daha çok devletin karasuları ve münhasır ekonomik bölgesinden oluşan bir körfez, havza veya bir deniz"i ifade eder şeklinde tanımlanmaktadır.

[317] Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 134; VASCIANNIE, S. C.: *Land-Locked and Geographically Disadvantaged States*, s. 7.

(iv) *Yardım Sağlanma*: Araştırmacılar, UNCLOS'un 249(2) maddesi saklı kalmak şartıyla araştırmacılar, kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere UNCLOS'un 249(1)(d) maddesinde belirtilen bilgi ve yardımı sağlamaktadır [UNCLOS m. 254(4)].

UNCLOS'un 254(1) maddesinde sadece UNCLOS'un 246(3) maddesine atıf yapıldığını gerekçe gösteren Soons ve Vasciannie, kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlere tanınan bu hakların, kıyı devletinin normal şartlarda izin verme yükümlülüğünün bulunduğu MSR projeleri için geçerli olduğunu düşünmektedirler[318]. UNCLOS'un 254(1) maddesinde, sadece 246(3) maddesine bir atıf yapılırken, 254(2) maddede hiçbir istisna belirtilmeksizin UNCLOS'un 246. maddesi ve diğer ilgili maddelerine gönderme yapılmaktadır. Ayrıca 254(3) maddede kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlerin araştırmaya katılma haklarının oldukça kısıtlanması doktrinde yapılan bu ayrımı gereksiz kılmaktadır. Bu açıdan kapalı veya coğrafî açıdan dezavantajlı komşu devletlerin, UNCLOS'un 254(1 ve 4) maddelerinde belirtilenler hariç olmak üzere bütün MSR tipleri için kendisine tanınan haklardan yararlanabilecekleri kabul edilmelidir.

e) MSR Projeleriyle İlgili İletişim

UNCLOS'un 250. maddesinde, aksi kararlaştırılmadıkça, MSR projeleriyle ilgili iletişimlerin uygun resmî kanallar vasıtasıyla yapılacağı belirtilmektedir. Resmî kanallar sadece araştırmacılardan kıyı devletine değil aynı zamanda kıyı devletinden araştırmacılara yönelik iletişim için kullanılmaktadır[319]. UNCLOS'un XIII. Bölümünün pek çok hükmü, araştırmacılar ile kıyı devleti arasında iletişimin kurulmasını zorunlu kılması[320] nedeniyle, UNCLOS'un 246(3) ve 255. maddelerinde kıyı devletleri, bu tür ilke ve kurallar kabul etmeye teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, farklı olarak, UNCLOS'un 250. maddesinde bu tür ulusal düzenlemelerin kabul edilmesine değil sadece araştırmacılar ile kıyı devleti arasında iletişimin nasıl yürütüleceğine işaret edilmektedir.

---

[318] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 209; VASCIANNIE, S. C.: *Land-Locked and Geographically Disadvantaged States*, s. 67.
[319] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 192.
[320] Örneğin UNCLOS, m. 246, 247, 248, 249 ve 252.

Kıyı devletleri bu iletişimin nasıl ve hangi vasıtalarla yürütüleceğine yönelik ulusal düzenleme yapma yetkisine sahip olduklarından, iç hukuk düzenlemesinde öngörülen yöntem "uygun resmî kanallar" olarak kabul edilmelidir. UNCLOS'un 250. maddesi, bu tür bir ulusal düzenlemenin bulunmaması durumunda önem kazanmaktadır. Özellikle zımnî izin hükümlerinin uygulanabilmesi ve araştırmanın en erken başlama tarihinin belirlenebilmesi için "diplomatik kanalların" kullanılması en uygun yöntem olarak görünmektedir[321].

f) Zımnî İzin

UNCLOS'un XIII. bölümünde biri genel (UNCLOS m. 252) diğeri özel olmak üzere (UNCLOS m. 247) iki tür zımnî izin rejimi düzenlenmektedir. UNCLOS'un 252. maddesinde açık olarak belirtilmemiş olsa da zımnî izin, sadece kıyı devletinin kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinde yürütülen MSR projelerinde uygulanmaktadır[322].

aa) Genel Zımnî İzin

UNCLOS'un 252. maddesinde, 248. maddeye uygun olarak gerekli bilgiler iletilen kıyı devletinin, başvuruyu aldıktan sonra dört ay içinde; 246. madde gereği izin vermediğini, iletilen bilgilerin projenin amaç ve niteliğine açık olarak uymadığını, ilâve açıklamalar gerektirdiğini veya daha önce yürütülen bir araştırmadan kalan yükümlülüklerinin bulunduğunu bildirmediği takdirde araştırmacıların, altı ay sonra araştırma projesini yürürlüğe koyabilecekleri düzenlenmektedir. Konferansın üçüncü döneminde (1975) Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya tarafından sunulan öneri üzerine şekillenen[323] zımnî izin rejimi ile kıyı devletinin açık izni

---

[321] Diplomatik iletişim kanalların kullanılmasının avantaj ve dezavantajları için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 194.

[322] UNCLOS'un 245. maddesinin ikinci cümlesinde MSR'nin, karasuları içinde ancak kıyı devletinin *açık izni* ile ve onun belirlediği kurallara göre yürütüleceği düzenlenmektedir.

[323] Zımnî izin rejimine yönelik tartışmalar, Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları esnasında İtalya'nın "karasuları ötesinde MSR'ye yönelik izin başvurusu ... ay içerisinde cevaplamadığı takdirde, kıyı devletinin izin verdiğinin kabul edileceğini" kapsayan önerisi (UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.50, 14 Ağustos 1973) ile başlamıştır. Bu öneri üzerine Grup 77 üyesi 15 devlet, MSR'nin kıyı devletinin açık rızası olmaksızın yürütülemeyeceğine dair karşı bir öneri sunmuştur (Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 197). Konferans'ın genel görüşmeler sürecinde pek gündeme gelmemekle birlikte, üçüncü döneminde Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya önerisinin 7(5)(b) maddesi zımnî izin rejimini öngörmekteydi (Un Doc: A/CONF.62/C.3/L.29, 6 Mayıs 1975). Öneri, kısmî

arasında hukukî açıdan bir farklık bulunmamaktadır. Dolayısıyla zımnî izin verdiği kabul edilen bir kıyı devleti, sonradan araştırmacının başvurusunu reddettiğini belirterek izni kaldıramamaktadır[324].

Kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede yürütülen bütün MSR tipleri için zımnî izin rejimi uygulanabilmektedir[325]. Böylece kıyı devletinin; UNCLOS 246(3) maddesi gereği normal şartlarda izin verme yükümlülüğünün bulunduğu MSR projeleri gibi UNCLOS 246(5) maddesinde takdir hakkına tâbi tutulan MSR projeleri için de zımnî izin rejimi geçerlidir[326]. Bu nedenle, izin başvurularını değerlendirmek amacıyla etkin iç yönetim mekanizmaların tesis edilmesi kıyı devletleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Pratik anlamda bu hüküm kıyı devletlerine, dört ay içinde, araştırmacılar tarafından iletilen izin başvurusu hakkında bir karara varmasını zorunlu kılmaktadır. Zira UNCLOS'un 246. maddesi gereği izin vermediğini bildirmesi [UNCLOS m. 252(a)] veya projenin amaç ve niteliğine yönelik iletilen bu bilgilerin açıkça bilinen durumlara uymadığının [UNCLOS m. 252(b)] veya daha önce yürütülen bir araştırma gereği yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerinin bulunduğunun bildirilmesi [UNCLOS m. 252(d)] için kıyı devletinin bir karara varması gerekmektedir.

bb) Uluslararası Kuruluşlar Tarafından veya Onların Himayesinde Yürütülen Araştırmalar

Genel zımnî izin rejiminden ayrı olarak UNCLOS'un 247. maddesinde, üyesi bulunduğu veya ikili antlaşma yaptığı uluslararası kuruluş tarafından doğrudan ya da onun himayesi altında yürütülen bir MSR projesine kıyı devletinin; araştırmanın yapılması kararı alındığında detaylı projeyi kabul etmesi veya projeye katılmaya istekli olması ve projenin bildirilmesinden itibaren dört ay içinde herhangi bir

---

değişikliklere uğrayarak sırayla RSNT'in 63, ICNT'nin 253. ve ICNT/Rev.1 ve 2'nin 252. maddesi nihayet UNCLOS'un 252. maddesi olmuştur.

[324] Kıyı devleti, UNCLOS'un 253. maddesinde düzenlenen şartların mevcut olması durumunda, MSR projesini askıya alma veya durdurma yetkisine başvurabilir.

[325] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 198. Bu yorum, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR'nin kıyı devletinin izni ile yürütüleceği düzenleyen UNCLOS'un 246(2) maddesine de uygundur.

[326] Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya önerisinin 7(6) maddesi, "kaynaklara yönelik her türlü proje sadece kıyı devletinin açık izni ile yürütülecektir" ifadesini taşımaktaydı. Ancak bu istisna UNCLOS'a dâhil edilmemiştir. Bkz. UN: *Official Records V. IV*, s. 216.

itirazda bulunmaması durumunda kabul edilen şartlara uygun olarak projenin yürütülmesine izin vermiş sayılacağı düzenlenmektedir.

Konferans'ın altıncı döneminde (1977) Portekiz'in gayri resmî önerisi üzerine şekillenen[327] UNCLOS'un 247. maddesi, özellikle birden fazla kıyı devletinin kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgesini kapsayan bölgesel ya da küresel ölçekli MSR projeleri açısından önem taşımaktadır. Böylece kıyı devletleri ile araştırmacıların ortak menfaatlerinin bulunduğu MSR projeleri için orta bir yol bulunarak[328], UNCLOS'un XIII. bölümünde düzenlenen izin prosedürünün her bir kıyı devleti için ayrı ayrı uygulanmasına ihtiyaç kalmamaktadır[329].

"UNCLOS'un 247. Maddesinin Uygulanması İçin IOC Prosedürü (*IOC Procedure for the Implementation of Article 247 of UNCLOS* – IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü)'nde[330], UNCLOS'un 247. maddesinin nasıl uyulacağı ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Buna göre üye devlet ya da devletleri, madde kapsamındaki MSR tekliflerini, bu amaç için oluşturulan İstişare Kurulu'na[331] sunmakta ve başvuruyu değerlendiren İstişare Kurulu, projenin uygulanıp uygulanamayacağına yönelik bir tavsiye kararını IOC Genel Kuruluna bildirmektedir[332]. Tüm üye devletlerin katılımıyla teşkil edilen IOC Genel Kurul toplantısında, MSR projesinin uygulanıp uygulanamayacağı karara bağlanmaktadır. MSR projesinin yürütülebilmesi için kıyı devletinin lehte oy kullanması veya IOC kararının bildirilmesinden itibaren dört ay içinde herhangi bir itirazda bulunmaması gerekmektedir (IOC 247.

---

[327] ICNT'nin 248. maddesi olarak kaleme alınan öneri daha sonra Konferans'ın sekizinci döneminde (1979) Fransa tarafından sunulan gayri resmî öneri üzerine değişikliğe uğrayarak ICNT/Rev.1 ve 2 ile UNCLOS'un 247. maddesi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research: Current Issues", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 152 (Current Issues).

[328] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 180.

[329] Bu hükmün gelişmekte olan devletlerin MSR üzerinde kontrolünün yetersizliğini yansıtmakta olduğunu ve yürütülebileceği bir projeyi durdurma gücü vermediğini düşünen Oxman, kıyı devletlerinden projeyi onaylaması veya katılması sağlanarak, büyük araştırmacı devletler ve kuruluşların, bölgesel ya da küresel MSR'nin yürütülmesindeki bürokratik engelleri basitleştirdiğini belirtmektedir. OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session", AJIL, 1978, C. LXXII, s. 77.

[330] *Procedure for the Application of Article 247*, UNESCO Yayını, Paris 2007, s. 10.

[331] "UNCLOS'un 247. Maddesinin Başvurusu İçin IOC İstişare Kurulu (*Advisory Body for the Application of Article 247 of UNCLOS by the IOC* – İstişare Kurulu)". Kurul çalışmaları tüm üye devletlere açık bulunmaktadır (IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü m. 2).

[332] Kararın olumlu olması durumunda, UNCLOS'un 248 ve 249. maddelerinde düzenlenen şartlara uygun ayrıntılı taslak metin eklenir (IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü m. 4).

Madde Uygulama Prosedürü m. 8 ve 9). Aksi takdirde MSR projesi uygulamaya konulamamaktadır (IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü m. 7).

g) MSR Faaliyetlerinin Askıya Alınması veya Durdurulması

UNCLOS'un 253. maddesinde kıyı devletlerinin, kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgesinde yürütülmekte olan MSR faaliyetini hangi gerekçelerle ve nasıl askıya alacağı veya durduracağı düzenlenmektedir. Buna göre kıyı devleti; kıt'a sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgesindeki yabancı bir MSR'nin, UNCLOS'un 248. maddesi gereği kendisine iletilen bilgilere uygun olarak yürütülmemesi veya UNCLOS'un 249. maddesi hükümlerine riayet edilmemesi durumunda askıya alınmasını [UNCLOS m. 253(1)], 248. madde hükümlerine uyulmamasının MSR projesi veya çalışmalarının esaslı olarak değiştirilmesi anlamına gelmesi halinde tamamen durdurulmasını isteme hakkına sahip bulunmaktadır [UNCLOS m. 253(2)]. Ayrıca alıkonulmayı gerektiren eksikliklerin makul süre içerisinde giderilmemesi halinde de yine MSR'nin tamamen durdurulması istenebilmektedir [UNCLOS m. 253(3)][333].

UNCLOS'un 253. maddesi kıyı devletinin kıt'a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde yürütülen bütün MSR tipleri için uygulanmaktadır. Bu bağlamda açık veya zımnî izniyle yürütülen ya da UNCLOS'un 246(3) veya 246(5) maddesine dâhil bütün MSR faaliyetlerinin askıya alınması veya durdurulması imkânı mevcuttur. UNCLOS'un 253. maddesinde, UNCLOS'un 247. maddesinin açıkça zikredilmemesini gerekçe gösteren Soons, bu bakış açısının yanlış olabileceğini kabul etmekle birlikte, kıyı devletinin bu kapsamda izin verdiği bir MSR projesinin askıya alınması veya durdurulmasını isteyemeyeceğini ileri sürmektedir[334].

UNCLOS'un 247. maddesinde özel bir izin rejimi düzenlendiği doğrudur. Ayrıca MSR projesinin, üzerinde uzlaşılması şartıyla, UNCLOS'un 248 veya 249.

---

[333] Konferansın ikinci döneminde (1974) Kolombiya (A/CONF.62/C.3/L.13) ve üçüncü döneminde (1975) Irak tarafından sunulan önerilerde (A/CONF.62/C.3/L.13/REV.2) kıyı devletinin, MSR faaliyetlerini askıya alma veya durdurma hakkına sahip olduğu belirtilmiş olsa da ISNT'de buna yönelik bir hüküm ihdas edilmemişti. Bununla birlikte RSNT'nin 65(1) maddesinde kıyı devletinin MSR projesini durdurma hakkı olduğu düzenlenmiştir (UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/ Part III, UN: *Official Records V. V*, s. 182). Konferansın yedinci döneminde (1978) ABD'nin gayri resmî önerisi (UN: *Official Records V. X*, s. 191) üzerine ICNT'nin 254(1)(b) maddesi "askıya alma" şeklinde değiştirilerek sırayla ICNT/Rev.2 ve UNCLOS'un 253. maddesi olmuştur.

[334] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 203.

maddelerine uygun yürütülmesi de zorunlu değildir. Bununla birlikte IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü'nün 4. maddesinde tavsiye kararının arkasına, UNCLOS'un 248. maddesinde istenen bilgiler ile projenin UNCLOS'un 249. maddesinde düzenlenen şartlara uygunluğu içeren detaylı bilgilerin ekleneceği düzenlenmektedir. Bu bağlamda, hem üzerinde uzlaşılan şartlara hem de 253. madde hükümlerine aykırı hareket edilmesi durumunda kıyı devletinin MSR projesini askıya alma veya durdurma hakkı olduğu kabul edilmelidir[335].

Soons yine alıkoyma veya durdurma hakkının sadece UNCLOS'un 253. maddesinde düzenlenen şartlardan birinin mevcut olması durumunda istenebileceğini düşünmektedir[336]. Bununla birlikte MSR projesinin UNCLOS'un 240. maddesine düzenlenen genel ilkelere uygun olarak yürütülmemesi halinde de kıyı devletinin MSR projesinin durdurulmasını isteme hakkının olduğu kabul edilmelidir.

Kıyı devletinin, askıya alma veya durdurma kararının araştırmacılara bildirmesi üzerine bütün faaliyetlere son verilmesi zorunludur [UNCLOS m. 253(4)]. Ancak araştırma gemisi, kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgesini terk etmek zorunda olmadığı gibi askıya alma kararının kaldırılmasına kadar serbest geçiş hakkından yararlanmaya devam edebilmektedir. Kıyı devletinin, UNCLOS'un 253. maddesinde öngörülmeyen diğer yaptırımları (geminin alıkonulması gibi) uygulama yetkisi bulunmamaktadır[337].

h) Kıt'a Sahanlığının 200 Deniz Mili Ötesinde Kalan Kesiminde MSR

Genel olarak UNCLOS'un XIII. bölümünde kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge için aynı MSR rejimi öngörülmesine rağmen UNCLOS'un 246(6) maddesinde, kıt'a sahanlığının 200 deniz mili ötesinde kalan kesiminde farklı bir hukukî rejim öngörülmektedir. Buna göre kıyı devletleri, işletme veya ayrıntılı keşif

---

[335] IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü'nün taslak metninde, UNCLOS'un 253. maddesinde düzenlenen şartların mevcut olması durumunda kıyı devletinin, MSR projesinin askıya alınması veya durdurulmasını isteme hakkı olduğu hükme bağlanmaktaydı. Muhtemelen bu hüküm UNCLOS'un 253. maddesinin tekrarı olduğu gerekçesiyle diğer pek çok taslak madde gibi metne dâhil edilmemiştir. Taslak metin için bkz. *Draft IOC Guidelines for the Application of Article 247 of UN Convention on the Law of the Sea*, IOC Yayını (IOC/INF-1055), Paris 1997, s. 6.

[336] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 203.

[337] Bununla birlikte kıyı devletinin, uluslararası hukuktan doğan diğer yetkilerini kullanmakta serbest olduğundan şüphe yoktur. Örneğin MSR faaliyetinin askıya alınması veya durdurulması kararına uymayan bir gemiye zorlama tedbirler uygulanabilmektedir.

faaliyetleri yürüttüğü veya makul bir zaman içinde yürütmek üzere tespit edilen özel alanların dışında yürütülecek MSR için UNCLOS'un 246(5)(a) maddesinde düzenlenen takdir hakkını kullanmayabilmektedir[338]. Bu şartları taşıyan bir araştırma projesine, kıyı devletinin normal şartlarda izin verme yükümlülüğünü düzenleyen UNCLOS'un 246(3) maddesi çerçevesinde izin verilmektedir[339].

UNCLOS'un 246(6) maddesinde belirtilen "ayrıntılı keşif uygulamaları" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği açık olmamakla birlikte bu kapsama, sadece doğal kaynakların araştırılmasına yönelik madencilik faaliyetlerin dâhil olduğu kabul edilmelidir. Askerî keşif veya hava tahmini gibi bilimsel çalışmalar ayrıntılı keşif uygulamaları olarak değerlendirilmemelidir.

UNCLOS'un 246(7) maddesi gereği, söz konusu düzenleme, kıt'a sahanlığı üzerinde kıyı devletine UNCLOS'un 77(2) maddesi uyarınca tanınan haklara halel getirmediği gibi UNCLOS'un 246(5)(b, c ve d) maddelerinde düzenlenen takdir hakkını hiçbir şekilde kısıtlamamaktadır. Ayrıca kıt'a sahanlığının 200 deniz milinin ötesinde kalan kesimini kapsayan su kütlesi açık denizlerin bir parçası olduğundan deniz kütlesinde açık deniz rejimi uygulanmaktadır.

C) AÇIK DENİZ VE ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI (BÖLGE)

1- Açık Deniz

Kıyısı bulunsun ya da bulunmasın bütün devletlerin kullanımına açık olan [UNCLOS m. 87(1)] ve hukukî olarak hiçbir devletin egemenlik iddiasında buluna-

---

[338] Konferans'ın yedinci döneminde (1978) ABD'nin, kıt'a sahanlığının doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan önem taşıyan araştırmada kıyı devletine karşı belli yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla, kıt'a sahanlığının 200 deniz mili ötesinde kalan kısmında MSR'nin serbest olacağına dair önerisine (UN: *Official Records V. X*, s. 190) kadar genel olarak kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede MSR için aynı hukukî rejim öngörülmekteydi. ABD önerisinin çok az devlet tarafından desteklenmesine rağmen, kıt'a sahanlığının 200 deniz mili ötesinde kalan kesiminde MSR için bazı esnekliklerin kabul edilmesi yönünde genel bir temayül oluşmuştur. Konferans'ın dokuzuncu döneminde (1980) kıyı devletlerinin, kıt'a sahanlığının 200 deniz mili ötesinde kalan kesiminde keşif veya işletme faaliyetleri yürüttüğü veya yürütmek üzere olduğu alanın dışında kalan bölgelerdeki MSR'ler için izin vereceğine yönelik gayri resmî öneriler sunulmuştur. Yapılan tartışmalar sonucunda bu öneriler taslak metne dâhil edilerek ICNT/Rev. 2 ve UNCLOS'un 246(6 ve 7) maddeleri olmuştur.

[339] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 218.

madığı (UNCLOS m. 89) açık denizlerin, 1958 CADS'nin aksine[340], UNCLOS'ta açık bir tanımı yapılmamakta sadece açık denizleri düzenleyen VII. bölüm hükümlerinin, "bir devletin münhasır ekonomik bölgesi, karasuları veya içsularına ya da takımada devletinin takımada sularına dâhil olmayan bütün deniz alanlarına" uygulanacağı belirtilmektedir (UNCLOS m. 86)[341]. Buna göre içsular, karasuları, takımada suları ile münhasır ekonomik bölge dışında kalan bütün deniz alanları açık deniz rejimine tâbi kılınmaktadır. Bunlara ek olarak açık denizlerin üzerindeki hava sahası ile bir devletin kıt'a sahanlığına dâhil olmayan deniz yatağı ile altının[342] açık deniz rejimine tâbi olduğu vurgulanmalıdır[343].

Açık denizlerin hukukî rejimi, UNCLOS'un 87. maddesinde, "açık denizlerin serbestliği" ilkesi şeklinde düzenlenmektedir[344]. UNCLOS ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde kullanılan bu serbestîler; ulaşım, uçma, deniz altı kablo ve petrol borusu döşeme, yapay ada ve tesis inşa etme, balıkçılık ile bilimsel araştırma yapma serbestîsini kapsamaktadır.

UNCLOS'ta açık denizlerde MSR'nin hukukî rejimine yönelik temel hüküm, bilimsel araştırma serbestîsini, açık denizlerin serbestliğini ilkelerinden biri olarak düzenleyen UNCLOS'un 87(1)(f) maddesidir[345]. Buna ek olarak devletler ve yetkili

---

[340] 1958 CADS'nin 1. maddesinde açık denizler, "bir devletin içsuları veya karasularına ait olmayan bütün deniz kısımları" olarak tanımlanmaktadır.

[341] UNCLOS'ta açık denizlerin bir tanımının yapılmaması, özellikle Türk doktrininde, münhasır ekonomik bölgenin açık deniz kapsamına girip girmediği konusunda şüphelere yol açmaktadır. Bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 417; KURAN, S.: *Deniz Hukuku*, s. 237. Yazarlar, UNCLOS'un 86. maddesi bağlamında münhasır ekonomik bölgenin, ulusal yetki alanına mı yoksa açık deniz alanına mı dahil olduğu konusunda açıklama bulunmadığını belirtmektedir. Churchill, İngiltere gibi bazı devletlerin münhasır ekonomik bölgeyi, kıyı devletlerinin özel haklarının bulunduğu bir açık deniz alanı olarak kabul ettiğini bildirse de (Bkz. CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 146) UNCLOS'un 86. maddesi, münhasır ekonomik bölgeyi açık şekilde kapsam dışında tutmaktadır. Bu itibarla münhasır ekonomik bölge açık denizlerin bir parçası olarak kabul edilmemelidir.

[342] Aşağıda ayrıntılı inceleceği gibi UNCLOS'un 1(1)(1) maddesinde, Bölge olarak tanımlanan ulusal yetki sınırları ötesinde kalan deniz yatakları, okyanus zemini ve bunların toprak altı UNCLOS'un XI. bölümünde özel olarak düzenlenmektedir.

[343] CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 146.

[344] Açık denizlerin serbestliği ilkesinin tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY S. L.: "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişimi" AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 2, s. 76; ANAND, R. P.: "Freedom of Seas: Past, Present and Future", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 215-233.

[345] UNCLOS'un 87(1)(f) maddesinde "bilimsel araştırma" ifadesi kullanılması nedeniyle, askerî araştırma, hidrografî gibi MSR olarak kabul edilmeyen bütün bilimsel araştırmalarında bu serbestliğe dâhil olduğu kabul edilmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 223; WANG, J. C. F.: *Handbook on Ocean Politics and Law*, New York 1992, s. 426.

uluslararası kuruluşların, Bölge'de (UNCLOS m. 256) ve münhasır ekonomik bölge sınırları ötesinde kalan su kütlesinde (*water column*) (UNCLOS m. 257) MSR yürütme haklarının olduğu düzenleyen iki özel hüküm daha bulunmaktadır.

MSR serbestîsinin, açık denizlerin serbestliği ilkesinden biri olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmaları, Deniz Yatağı Komitesi çalışmalarına kadar geriye uzanmaktadır. Alt Komite III'ün çalışmaları esnasında delegasyonların büyük kısmı tarafından MSR'nin açık denizlerin serbestliği ilkesinden biri olduğu vurgulanırken[346] bir kısım delegasyon MSR serbestliğine karşı çıkmıştır[347]. Bazı delegasyonlar ise tesis edilecek uluslararası bir kuruluş tarafından yürütülmesini savunmuşlardır[348]. Bu dönemde komiteye sunulan resmî önerilerden Kanada[349], ABD ve dört Doğu Bloğu devleti açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliği önerirken[350], Malta[351] ve Çin[352] bu amaç için uluslararası bir kuruluşun tesis edilmesini önermişlerdir. Bu ikili yaklaşımın Konferans sürecinde yaşanmasına rağmen[353] ISNT'nin III. bölümünün 26. maddesinde devlet ve yetkili kuruluşların, münhasır ekonomik bölge sınırları ötesinde kalan açık denizlerde MSR yürütme hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır[354]. Aynı zamanda ISNT'nin II. bölümünün 75. maddesinde bilimsel araştırma serbestîsi, açık denizlerin serbestliği ilkelerinden biri olarak sayılmıştır[355].

---

[346] Danimarka, Meksika, Japonya ve ABD delegasyonlarının görüşleri için bkz. UN: *MSR*, s. 35, 39, 47, 56.

[347] Özellikle Trinidad ve Tobago, Tanzanya, Filipinler gibi gelişmekte olan ülkeler belli uluslararası kurallar çerçevesinde bütün insanlığı yararına yönelik olmasını vurgulamışlardır. Bkz. UN: *MSR*, s. 45, 54, 56.

[348] Kolombiya, UN: *MSR*, s. 36.

[349] Kanada önerisi 13. maddesi, UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.18, 25 Temmuz 1972, UN: *MSR*, s. 12.

[350] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 221.

[351] Malta, genel olarak bilimsel araştırma serbestliğini garanti etmekle birlikte, önerisinin 8. maddesi bilimsel araştırmanın mümkün olur olmaz Uluslararası Okyanus Yüzeyi Enstitülerine bildirileceğini düzenlemekteydi. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 17.

[352] Çin önerisinin 2. maddesinde açık denizlerde bilimsel araştırmanın uluslararası rejim ve oluşturulacak uluslararası mekanizma tarafından yönetileceğini düzenlemektedir. Bkz. UN Doc: A/AC. 138/SC.III/L.42, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 21.

[353] Konferansın ikinci döneminde (1974) Kapalı ve Coğrafî Açıdan Dezavantajlı 17 devlet (UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.19, UN: *Official Records V. III*, s. 266) ve Konferansın üçüncü döneminde dokuz Doğu Bloğu devleti (UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s.206) tarafından sunulan önerilerde açık denizlerde bilimsel araştırma serbestliği vurgulanırken, Trinidad ve Tobago tarafından sunulan önerinin 5. maddesinde uluslararası deniz alanında MSR'nin doğrudan uluslararası otorite tarafından yürütüleceği belirtilmiştir (UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252).

[354] Madde daha sonra çok az değişikle önce ICNT'nin 256. maddesi daha sonra UNCLOS'un 257. maddesi olmuştur.

[355] Madde daha sonra ICNT ve UNCLOS'un 87. maddesi olmuştur.

UNCLOS'un 87(2) maddesi gereği açık denizlerde bilimsel araştırma serbestîsi, kıt'a sahanlığını düzenleyen VI. bölüm[356], MSR'yi düzenleyen XIII. bölüm ile Bölge'ye ilişkin XI. Bölüm hükümlerine uygun olarak ve diğer devletlerin haklarına riayet etmek şartıyla kullanılabilmektedir. Dolayısıyla açık denizlerde bilimsel araştırmalar, MSR'ye yönelik genel hükümler (UNCLOS m. 238-241) çerçevesinde yürütülmek zorundadır. Bu açıdan Gorina-Ysern, UNCLOS'un 87. maddesinin açık denizlerde nükleer denemelerin yapılmasına kısıtlama getirdiğini düşünmektedir[357].

2- Bölge

Ulusal yetki sınırları ötesinde kalan deniz yatakları, okyanus zemini ve bunların toprak altı anlamında kullanılan [UNCLOS m. 1(1)(1)] Bölge (*Area*), bir deniz hukuku kavramı olarak ilk kez UNCLOS'ta düzenlenmiştir[358]. Günümüz teknolojisinde yaşanan gelişmelere rağmen ekonomik değerinin tam olarak tespit edilmesinin mümkün olmadığı bildirilen[359] Bölge ve sahip olduğu kaynaklar, "insanlığın ortak mirası (*common heritage of mankind*)" olarak kabul edilmiş (UNCLOS m. 136) ve hukukî rejimi konusunda ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir[360].

Öncelikle hiçbir devlet veya kişi Bölge veya onun kaynakları üzerinde egemenlik ya da mülkiyet iddia veya uygulamasında bulunamamakta ve kaynakları, tüm

---

[356] Soons, MSR'ye yönelik herhangi bir hüküm bulunmayan UNCLOS'un VI. bölümüne atıf yapılamasını bir bulmaca olarak değerlendirmektedir. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 224.

[357] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 321.

[358] UNCLOS m. 133 – 191.

[359] ONAT, Ş. – TÜRMEN, R.: "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen ve Deniz Yatağı", *Seha L. Meray'a Armağan*, C. I, Ankara 1981, s. 149. Deniz yatağının sahip olduğu canlı ve cansız kaynaklar ile bunların ekonomik değerleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; *Deniz ve Denizaltı (Denizel) Enerji Kaynakları, Maden ve Endüstriyel Hammaddeler Alt Grubu Raporu*, TUBİTAK Yayını, Ankara 2002, s. 20; PRESCOTT, J. R. V.: *The Maritime Political Boundaries of the World*, New York 1986, s. 23.

[360] Bölge ve sahip olduğu kaynakların insanlığın ortak mirası olduğu ilk kez Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1967 yılı (22. Dönem) çalışmaları esnasında Malta delegesi (*A. Pardo*), tarafından önerilmiştir. Buna göre Bölge; münhasıran barışçıl amaçlar için korunacak, doğrudan askerî faaliyetlerle ilgili olmayan bilimsel araştırmalara izin verilecek ve derin deniz yatağı ve altı kaynakları bütün insanlığın faydasına olarak BM Sözleşmesinde belirtilen ilkelere uygun olarak işletilecektir. Genel olarak açık denizlerin *res communis* ilkesini yansıtmakla birlikte insanlığın ortak mirası kavramı, farklı olarak, özel hukukî rejimle korunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KISS, A.: "The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 326; ELFERINK, A. G.: "The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of the High Seas", IJMCL, 2007, C. XXII, S. 1, s. 143; ARMAS PRIFTER, F. M.: "The Management of Seabed Living Resources in "the Area" under UNCLOS", http://www.reei.org/reei%2011/F.Armas(reei11).pdf (20 Mayıs 2009).

insanlığın hesabına hareket eden ISA tarafından işletilmektedir (UNCLOS m. 137). Ayrıca buradaki faaliyetler bütün insanlığın çıkarları doğrultusunda [UNCLOS m. 140(1)] ve münhasıran barışçıl amaçlarla yürütülmek zorundadır (UNCLOS m. 141).

Açık denizlerin bir parçası olan Bölge'de, kural olarak, MSR serbestîsi mevcuttur [UNCLOS m. 87(1)(f)]. UNCLOS'un 256. maddesinde coğrafî durumları ne olursa olsun bütün devletler ile yetkili uluslararası kuruluşların, UNCLOS'un XI. bölüm hükümlerine uymak şartıyla, MSR yürütme haklarına sahip oldukları özel olarak hükme bağlanmaktadır[361]. Ayrıca UNCLOS'un 143. maddesinde, MSR'nin hukukî rejimine yönelik bir takım özel kurallar bulunmaktadır.

Bölge'de MSR'nin hukukî rejiminin belirlenmesine yönelik çalışmalar, kaynakların keşfine yönelik araştırmalar ile MSR arasında bir farklılığın çizildiği *Ad Hoc Komite* çalışmalarına kadar geriye uzanmaktadır. BM Genel Kurulu'nun Aralık 1970 tarihli bildirisinde bilimsel araştırmada uluslararası işbirliğinin desteklenmesinin yanında, 4. maddesinde Bölge'nin kaynaklarının keşfi ve işletilmesiyle ilgili bütün faaliyetler ile diğer ilgili faaliyetlerin tesis edilecek uluslararası rejimce yönetileceği vurgulanmıştır[362]. Deniz Yatağı Komitesi çalışmaları (1971-1973) esnasında sunulan resmî önerilerde genel olarak Bölge'de açık ya da zımnî araştırma serbestliği önerilmesine rağmen[363] üyelerin çoğunluğu bilimsel araştırmaların uluslararası bir mekanizma çatısı altında yürütülmesini savunmuştur[364].

Bölge'de MSR'nin serbest mi yoksa tesis edilecek uluslararası bir kuruluş tarafından mı yürütüleceği sorunu Konferans sürecine damgasını sunmuştur. Konferans'ın ikinci döneminde (1974) Trinidad ve Tobago[365] ile Grup 77 adına

---

[361] Soons, bu hükmün, açık denizlerin serbestliğini düzenleyen UNCLOS'un 87. maddesi ile MSR yürütme hakkını düzenleyen UNCLOS'un 238. maddesinin özel bir vurgusu olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 226.

[362] UN General Assembly 2749 (XXV), "Declaration of Principles Governing Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction", General Assebmly-Twenty-Fifth Session, s. 24; Türkçe metni için bkz. *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı*, Birleşmiş Milletler Kamu Enformasyon Dairesi, Ankara 1976, s. 21.

[363] Kanada, Malta, ABD önerileri için bkz. UN: *MSR*, s. 11.

[364] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 225. Örneğin Çin, uluslararası deniz yatağında MSR'nin; münhasıran barışçıl amaçlar ve deniz çevresinin anlaşılması amacı yanında, BM Genel Kurulu'nun 17 Aralık 1970 tarihli bildirisine uygun olarak, uluslararası rejim ve mekanizma tarafından yönetilmesini önermiştir (m. 2). Bkz. UN Doc: A/AC.138/SC.III/L.42, 19 Haziran 1973, UN: *MSR*, s. 21.

[365] Önerinin 5. maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.9, UN: *Official Records V. III*, s. 252.

Kolombiya[366] tarafından sunulan önerilerde, uluslararası alanda MSR'nin doğrudan uluslararası otorite tarafından yürütüleceği vurgulanırken, Kapalı ve Coğrafi Açıdan Dezavantajlı 17 devlet[367], Konferansın üçüncü döneminde Dokuz Doğu Bloğu Devleti[368] ile Kolombiya, El Salvador, Meksika ve Nijerya[369] tarafından sunulan önerilerde ise MSR serbestliği belirtilmiştir.

Bu görüş ayrılığı ISNT'nin birinci ve üçüncü bölümünün çelişkili şekilde kaleme alınmasına neden olmuştur. ISNT'nin birinci bölümünün 2, 6 ve 10. maddelerinde Bölge'de MSR üzerinde ISA'ye tam kontrol yetkisi verilirken[370], üçüncü bölümün 25. maddesinde, ISA'ya bilgi sağlanması şartıyla, bilimsel araştırma serbestliği öngörülmüştür[371]. Taslak metinler arasındaki bu çelişki, RSNT'nin birinci bölümünün 10. maddesine ISA'ya MSR yürütme, bu amaçla anlaşmalar yapma ve uluslararası işbirliğini destekleme görevi verilmesine yönelik hükümlerin eklenmesiyle giderilmiştir[372].

UNCLOS m. 256. maddesinde, Bölge'nin hukukî rejimini düzenleyen UNCLOS'un XI. bölümüne uygun olmak şartıyla, bütün devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların Bölge'de MSR yürütme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Buna göre Bölge'de MSR'nin, UNCLOS'un XIII. bölüme ek olarak, UNCLOS'un XI. bölüm hükümlerine uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir.

UNCLOS'un XI. Bölümünde MSR faaliyetlerinin münhasıran barışçıl amaçla ve bütün insanlığın faydasına yönelik yürütüleceği belirtilmektedir (UNCLOS m. 143). "Münhasıran barışçıl amaçlar" genel ilke olarak UNCLOS 240. maddesinde

---

366 Önerinin Item 2(a)(2) maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13, UN: *Official Records V. III*, s. 254.

367 Avusturya, Belçika, Bolivya, Bostana, Danimarka, Almanya, Laos, Lesotho, Liberya, Lüksemburg, Nepal, Hollanda, Paraguay, Singapur, Uganda, Yukarı Volta ve Zambiya önerisinin 7. maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.19, UN: *Official Records V. III*, s. 266.

368 Bulgaristan, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Ukrayna ve SSCB önerisinin 5. maddesi için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s.213.

369 Önerinin 6. maddesi, UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.29, UN: *Official Records V. IV*, s. 216.

370 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Part I, UN: *Official Records V. IV,* s. 137.

371 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/Part III, UN: *Official Records V. IV,* s. 179.

372 UN Doc.: A/CONF.62/C.3/WP.8/REV.1/Part I, UN: *Official Records V. V*, s. 130. RSNT'nin 10. maddesi, önce ICNT'nin 143 ve 151. maddesinde olarak kaleme alınmış daha sonra bu iki madde birleştirilerek ICNT/Rev.1'in ve UNCLOS'un 143. maddesi olmuştur. ICNT'nin üçüncü bölümünün 25. maddesi ise önce RSNT 68. maddesi daha sonra sırasıyla ICNT'nin 257. maddesi ve ICNT/Rev.1 ve UNCLOS'un 256. maddesi olmuştur.

düzenlendiğinden amaca fazla hizmet etmekle birlikte, "bütün insanlığın faydasına olma zorunluluğu" UNCLOS'un XIII. bölümünde öngörülmeyen yeni bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Bu istisnaî durumun, Bölge ve kaynaklarının insanlığın ortak mirası olduğunu düzenleyen UNCLOS'un 136. maddesiyle de tutarlı olduğu görülmektedir. Bu açıdan, diğer deniz alanlarından farklı olarak, Bölge'de yürütülen her türlü MSR faaliyetlerinden elde edilen bütün veri, örnek ve bilgiler ile ulaşılan sonuçların uluslararası erişime açılma zorunluluğunun[373] bulunduğu kabul edilmelidir[374].

Bütün devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların Bölge'de MSR yürütme hakkına yönelik genel kurala (UNCLOS m. 256) ek olarak, UNCLOS'un 143(2 ve 3) maddesinde ISA ve UNCLOS'a taraf devletlerin, Bölge'de MSR faaliyeti yürütebilecekleri özel olarak belirtilmekte ayrıca ISA'ya, Bölge'nin kaynaklarıyla ilgili MSR faaliyeti yürütme veya bu amaçla sözleşmeler yapma yetkisi verilmektedir. Ayrıca UNCLOS'a taraf devletlerin; MSR konusunda işbirliğini destekleme, kalkınmakta olan devletlerin araştırma kapasitesini arttırmaya yönelik teknik destek sağlama ve araştırmadan elde edilen sonuçları yayınlama ödevi bulunmaktadır[375].

Soons, UNCLOS'un 256. maddesinde coğrafî konumlarına bakılmaksızın bütün devletler ifadesine karşılık, UNCLOS'un 143. maddesinde sadece "ISA" ve "UNCLOS'a taraf devletlerin" zikredilmesinin MSR yürütme hakkının süjelerinin kısıtlanması anlamına gelebileceğine işaret etmektedir[376].

İddia edilenin aksine UNCLOS'un 143. maddesinde, MSR yürütmeye yönelik münhasır bir haktan ziyade ISA ve UNCLOS'a taraf devletlere özel bir takım yükümlülükler getirilmektedir. Dolayısıyla maddede MSR yürütme hakkının süjeleri kısıtlanmamakta tersine UNCLOS'a taraf olmayan devletler bir takım yükümlülüklerden muaf tutulmaktadır. Bu anlamda, MSR yürütme hakkının süjelerine yönelik

---

[373] Benzer bir yükümlülük, UNCLOS'un 143(2) ve 3(c) maddesinde ISA ve UNCLOS'a taraf devletler için ayrıca düzenlenmektedir.

[374] Benzer görüş için bkz. ARMAS PFIRTER, F. M.: "The Management of Seabed Living Resources". Yazar, "insanlığın faydasına" ifadesinin, araştırma sonuçlarının yayımlanması ve araştırmacılar arasında örneklerin değişimine yönelik açık bir yol gösterici olduğunu düşünmektedir.

[375] Ayrıntılı bilgi için bkz. SCOVAZZI, T.: "Mining, Protection of the Environment, Scientific Research and Bioprospecting: Some Considerations on the Role of the International Sea-Bed Authority", IJMCL, 2004, C. XIX, S. 4, s. 397.

[376] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 227.

bir kısıtlamanın mevcut olup olmadığından ziyade, taraf olmayan bir devletin, UNCLOS'un 143. maddesinde düzenlenen işbirliğini destekleme, teknik destek sağlama ve araştırmalardan elde edilen sonuçları yayınlama yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğunun olup olmadığı sorusuna cevap bulunmalıdır. Diğer bir deyişle UNCLOS'un 143. maddesinin bir *erga omnes* kuralı olup olmadığı tespit edilmelidir.

UNCLOS'un 1(1)(3) maddesi uyarınca "Bölge'de yürütülen faaliyet" olarak kabul edilemeyeceğinden[377] yola çıkan Gorina-Ysern, Bölge'de MSR yürütmek isteyen UNCLOS'a taraf olmayan bir devletin, UNCLOS'un XI. bölüm hükümlerine uyma zorunluluğunun bulunmadığını düşünmektedir[378]. Bu yorum, benzer yükümlülükler içermeyen UNCLOS'un 256. maddesi hükmüne de uygun düşmektedir. Bu açıdan UNCLOS'un 143. maddesinin bir *ergo omnes* kuralı olmadığı kabul edilmelidir[379].

III. BİLİMSEL ARAŞTIRMA TESİS VE TEÇHİZATLARI

MSR, araştırma gemilerinin yanında şamandıralar, sualtı gözlem araçları, zemin tarama, veri iletim aletleri gibi sabit veya hareketli pek çok bilimsel araştırma tesis ve teçhizatı[380] vasıtasıyla yürütülmektedir[381]. Çeşitli amaçlar için deniz çevresine yerleştirilen bu tür platformlar için UNCLOS'ta farklı terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin UNCLOS'un 60(1) maddesinde yapay adalar, tesisler ve yapılar (*artificial islands, installations and structures*), 147. maddesinde sadece

---

[377] "Bölge'de yürütülen faaliyetler" ifadesi UNCLOS'un 1(1)(3) maddesinde, "Bölge'nin kaynaklarının keşfi ve işletilmesine yönelik bütün faaliyetler" olarak tanımlanmaktadır.

[378] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 323. Yazar ayrıca UNCLOS'un 143. maddesinin uluslararası bir örf ve âdet hukuku haline geldiğine dair yeterli uygulamanın bulunmadığını belirtmektedir.

[379] UNCLOS'un Bölge'nin hukukî rejimini düzenleyen XI. bölüm hükümlerinden sadece Bölge ve kaynakları üzerinde devletlerin egemenlik iddia ve uygulamasında bulunmalarını yasaklayan hükümlerin *ergo omnes* kuralı olduğu kabul edilmelidir. Bkz. WOLFRUM, R.: "The Legal Order for the Seas and Oceans", [NORDQUIST, H. N. – MOORE, N. J. (ed.): *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention*, La Haye 1995], s. 168.

[380] Türk Dil Kurumu Büyük Sözlüğünde, Osmanlıca kökenli teçhizat kelimesi yerine donanım kelimesi kullanılmaktadır. Donanım kelimesi günümüzde daha çok bilgisayar teknolojisi alanında kullanıldığından donanım yerine teçhizat kelimesi tercih edilmiştir. Tanım için bkz. "Büyük Türkçe Sözlük", http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=99497 (21 Şubat 2009).

[381] MSR'de kullanılan tesis, teçhizat ve teknikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. CHIRCOP, A.: "Advances in Ocean Knowledge and Skill: Implications for the MSR Regime", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 575 ("Advances in Ocean Knowledge and Skill").

tesisler (*installations*), 194(3)(c) maddesinde tesisler ve aletler (*installations and devices*), 209(2) maddesinde tesisler, yapılar ve diğer aletler (*installations, structures and other devices*) terimleri kullanılmaktadır. UNCLOS'un XIII. bölümünün IV. kısmında tesis ve teçhizat (*installation and equipment*) terimleri tercih edilmektedir. Bu terimlerin tanımını içeren hükümlerin bulunmaması, aralarındaki farklılık veya benzerliklerin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır[382]. Bununla birlikte, terimlerin gösterdiği nesnelerin ortak noktasının, insan yapımı olması ve bilimsel araştırma için bir platform olarak hizmet etmesi olduğu belirtilmektedir[383].

MSR bağlamında "tesis (*installation*)" terimi, bilimsel araştırma amacıyla deniz çevresinin su yüzeyi veya altına yerleştirilen sabit ya da hareketli bütün platformları göstermektedir. Sahip olduğu aktif hareket kabiliyeti nedeniyle gemiler tesis olarak kabul edilmemekle[384] birlikte Wegelein insansız gemilerin, UNCLOS'un 258. maddesi bağlamında tesis olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir[385]. Uluslararası hukukta veya Türk hukukunda yapılan farklı gemi tanımlarının ortak noktası, hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın, geminin hareket kabiliyetine sahip olması ve kendi başına yönlendirilebilen bir araç olmasıdır[386]. Yönlendirmenin bizzat gemi güvertesinden yapılması zorunluluğu bulunmadığından, UNCLOS'un XIII. bölümü kapsamında, insansız gemileri tesis olarak kabul etmek pek mümkün görünmemektedir. Zira "Okyanus Veri Elde Etme Sistemi (*Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices* – ODAS)[387]"nin hukukî statüsü için hazırlanan taslak metnin 1. maddesinde ODAS'ın, gemiler hariç olmak üzere deniz çevresine yerleştirilen yapı, platform, tesis, şamandıra veya diğer aletler anlamında olduğu

---

[382] Tesis teriminin, UNCLOS'un taslak komitesince yapay ada ve yapılar anlamında kullanıldığı belirtilmektedir. Bkz. NORDQUIST, M. H. - NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *Commentary II*, s. 584.

[383] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 135. Yapay ada, tesis ve yapılara ilişkin yapılan tanımlar için bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 200.

[384] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 231; WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 135.

[385] Bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 137.

[386] KURAN, S.: *Deniz Hukuku*, s. 13. UNCLOS'un çeşitli maddelerinde gemi, "*vessel*" (m. 211, 217, 248) veya "*ship*" (m. 17, 38, 90) terimleriyle ifade edilse de bunların tanımı yapılmamıştır. Uluslararası hukuk ve Türk hukukunda yapılan gemi tanımları için bkz. KALPSÜZ, T.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, Ankara 1990, s. 73; ÇAĞA, T. – KENDER, R.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, B. 13, İstanbul 2004, s. 45; ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 172; CAN, M.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, B. 2, Ankara 2003, s. 15.

[387] ODAS, okyanus çevresi ve bağlı olduğu atmosfer, deniz tabanı ve altının barışçıl amaçlarla izlenmesi, algılanması veya örnek toplanması amacıyla denize yerleştirilen bütün yapı, platform, tesis, şamandıra ve bunlara bağlı teçhizat anlamında kullanılmaktadır. IOC bünyesinde, bunların hukukî statüsünün belirlenmesi üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

belirtilmektedir[388]. IOC tarafından 1977 yılından itibaren düzenli olarak hazırlanan "Sabit Okyanus Veri Elde Etme Sistemi Hakkında Düzenli Hizmet Bülteninde" (*Regular Information Service Bulletin on Non-drifting Ocean Data Acquisition Systems*) ODAS'ın veri şamandırası, platform, kıyı ve ada istasyonu veya diğer istasyonları kapsadığı vurgulanmaktadır[389].

UNCLOS'un XIII. bölümünde tesis terimi ile bağlantılı kullanılan teçhizat (*equipment*) terimi, bir alan gözlemi ya da deneyinde ihtiyaç duyulan her türlü araç ve gereç anlamında kullanılmaktadır. Bilimsel araştırmada kullanılan nesnenin tesis ya da teçhizat olduğuna kullanılma süresi ve boyutlarına göre karar verilmektedir. Buna göre tesisler, sürekli ve geniş bir zaman dilimi için kullanılırken, teçhizat çoğunlukla tek bir uygulama için hızla yerleştirilip sökülebilmektedir. Ayrıca tesisler karmaşık ve çok çeşitli parçalar içerirken, teçhizat özel bir amaç için kullanılmaktadır[390].

MSR tesis ve teçhizatının kullanılması veya yerleştirilmesiyle ilgili hukukî sorunlar deniz yatağı komitesinde pek gündeme gelmemiş sadece dört Doğu Bloğu devleti[391] ve Malta[392] tarafından Alt Komite III'e sunulan resmî önerilerde, bilimsel araştırma tesis ve teçhizatı yerleştirme hakkı, bunların hukukî statüsü ve güvenlik bölgelerine değinilmiştir. Konferansın ikinci döneminde (1974) konuyla ilgili dört gayri resmî öneri[393] sunulmasına rağmen III. Alt Komite'de bu metinlerin birleştir-

---

[388] *Preparatory Conference of Governmental Experts to Formulate a Draft Convention on the Legal Status of Ocean Data Acquisition Systems (ODAS)*, UNESCO Yayını, Paris 2002, s. 4.

[389] "Information Service Bulletin On Non-Drifting Ocean Data Acquisition Systems", http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001258/125821e.pdf (28 Şubat 2009).

[390] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 136.

[391] Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB önerisinin 8. maddesi, UN Doc: A/AC.138/ SC.III/L.31, 15 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 13.

[392] Önerinin 5 ve 6. maddeleri, UN Doc: A/AC.138/ SC.III/L.34, 23 Mart 1973, UN: *MSR*, s. 16.

[393] Arjantin, üçüncü devletler tarafından kıt'a sahanlığı veya ulusal yetki alanlarına yerleştirilen her türlü bilimsel araştırma tesisinin kıyı devletinin yetkisi altında olduğunu önerirken Kenya, ulusal yetki veya egemenlik alanlarına yerleştirilen sabit veya hareketli bilimsel araştırma tesislerinin kıyı devletinin yetkisine tâbi olduğunu, ulusal yetki sınırları ötesinde kalanların UNCLOS ile düzenlenecek uluslararası rejim ile yürütüleceğini önermiştir. Bulgaristan, Polonya, Ukrayna ve SSCB, kıyı devleti ile araştırmacı devlet arasında aksi kararlaştırmadığı ve kıyı devletinin iznini gerektiren araştırma olmadığı sürece deniz çevresine yerleştirilen sabit veya hareketli tesislerin, bunları yerleştiren devletin yetkisine tâbi olduğunu ayrıca bunların ada statüsünde ve kendilerine ait karasuları olmadığı gibi karasuları, kıt'a sahanlığı ve ekonomik bölgenin sınırlarının belirlenmesinde etkili olmayacağını önermiştir. Fransa ulusal yetki sınırları içinde bilimsel araştırma tesislerin yerleştirilmesinin, MSR rejimine göre yürütüleceğini ve taraflar arasında aksi karar-

mesi başarılamamıştır[394]. Konferansın üçüncü döneminde (1975) dokuz Doğu Bloğu Devleti tarafından sunulan resmî öneriye[395] ek olarak, III. Alt Komite'nin gayri resmî görüşmelerinde Konferans Çalışma Kâğıdı olarak sunulan dokuz metinde bilimsel araştırma tesis ve gereçlerinin hukukî statüsüne yönelik hükümlere yer verilmiştir[396]. Sonuç olarak uzlaşıya varılan iki alternatif metin ISNT'nin üçüncü bölümünün 27-33. maddelerinde hükme bağlanmıştır[397].

A) YERLEŞTİRME VE KULLANMA

UNCLOS'un 258. maddesinde deniz çevresinin herhangi bir bölümüne her çeşit bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının yerleştirilmesi ve kullanılmasının, o deniz alanı için UNCLOS'ta öngörülen MSR rejimine tâbi olacağı düzenlenmektedir. Maddenin lâfzından, MSR tesis veya teçhizatının yerleştirilmesi veya kullanılmasının bir çeşit MSR faaliyeti olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır[398]. Buna göre içsular, karasuları ve takımada sularında her türlü tesis veya teçhizatın yerleştirilmesi veya kullanılması, kıyı devletinin açık iznine ve onun koyacağı kurallara tâbi iken (UNCLOS m. 245), münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığında bu tür tesis ve teçhizatın kullanılması, UNCLOS'un 246(2) maddesi gereği, yine kıyı devletinin iznini gerektirmektedir. Ayrıca kıyı devletlerinin, UNCLOS'un 246(5)(c) maddesi uyarınca izin vermemeye yönelik takdir hakkı bulunmaktadır. Açık deniz ve

---

laştırılmadığı sürece bunları yerleştiren devletin yetkisine tâbi olduğunu önermiştir. Öneriler için bkz. UN Doc: A/CONF.62/C.3/L.17, UN: *Official Records V. III*, s. 265.

394 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 230.

395 Dört Doğu Bloğu Devleti tarafından Konferansın ikinci döneminde (1974) sunulan gayri resmî öneride belirtilen hususlara ek olarak tesislerin etrafında 500 metreye kadar güvenlik bölgesi ilan edilebileceği, geleneksel uluslararası gemi ulaşım rotalarını engellemeyeceği, devlet veya ait olduğu uluslararası kuruluşun tanıtma işareti ile gerekli ikaz işaretlerini taşıyacağı ve bu tür tesislerin yerleştirilmesi veya sökülmesinde uygun bildirimde bulunulması gerektiği önerilmiştir. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.26, UN: *Official Records V. IV*, s. 214.

396 Brezilya, Meksika, Fransa, Hollanda ile Trinidad ve Tobago tarafından sunulan öneriye Meksika tarafından yapılan değişiklik önerisi ayrıca Türkiye ve Tunus ile Doğu Almanya tarafından sunulan çalışma kağıtları için bkz. UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.31, UN: *Official Records V. IV*, s. 220. Türkiye ve Tunus tarafından birlikte sunulan çalışma kağıdında, kıyı devletinin ulusal yetki veya egemenlik alanlarına hiçbir bilimsel araştırma tesis veya teçhizatının onun izni olmaksızın yerleştirilemeyeceği ve kural olarak kıyı devletinin kontrolünde olması şartıyla, bu tür tesislerin yerleştiren devletin yetkisine tâbi olduğu vurgulanmıştır.

397 UN Doc.: A/CONF.62/WP.87PART III, UN: *Official Records V. IV*, s. 179. ISNT'nin III. bölümünün bu maddeleri küçük değişikliklerle (28 ve 29. maddeler hariç) RSNT'nin III. bölümünün 70-74. maddeleri olmuştur. Bu hükümler bazı küçük değişiklerle önce ICNT'nin 259–263. maddeleri daha sonra UNCLOS'un 258–262. maddeleri olarak hükme bağlanmıştır.

398 SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 231.

Bölge'de bu tür tesis ve teçhizatın kullanımının ise UNCLOS'un 259-262. maddelerine uyulması şartıyla serbest olduğu kabul edilmelidir[399].

Serbest yüzen şamandıraların ne zaman ve nerede kıyı devletinin yetki alanına gireceğinin tahmin edilmesi zor olduğundan uygulamada çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle araştırmacı devlet ve yetkili uluslararası kuruluşlar, bu tür teçhizatın hangi kıyı devletinin deniz yetki alanlarına girebileceğini titizlikle belirleyip, UNCLOS'un 248. maddesi kapsamında bildirimde bulunmalı ve hareketli şamandıraların kullanılmasına izin vermeyen bir kıyı devletinin deniz yetki alanlarına girmemesi için gerekli tedbirleri almalıdır. İzin vermeyen bir kıyı devletinin deniz yetki alanına sürükleneler ise hemen kaldırılmalıdır[400].

UNCLOS'un 258. maddesine ek olarak UNCLOS'un 60(1) maddesi uyarınca da kıyı devletlerinin, münhasır ekonomik bölgesinde yapay adalar, tesisler ve yapılar inşa edilmesi veya kullanılmasına izin vermek konusunda münhasır hakkı bulunmaktadır[401]. Soons'unda işaret ettiği gibi söz konusu iki madde, kapsam ve içerik bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin UNCLOS'un 258. maddesinde, 60. maddeden farklı olarak, yapay adalar ve yapılar kapsam dışı bırakılırken teçhizat kapsama dâhil edilmektedir. Ayrıca 258. maddenin coğrafi uygulanma alanı münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığıyla sınırlı olmayıp bütün deniz alanlarını kapsamaktadır. Bu nedenle Soons, UNCLOS'un 258. maddesinin her tip bilimsel araştırmada kullanılan tesisleri kapsamasına karşılık, UNCLOS'un 60 ve 80. maddesinin sadece MSR'de kullanılan tesis ve yapıları kapsaması gerektiğini düşünmektedir[402].

---

[399] CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 262; SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 232; WANG, J. C. F.: *Ocean Politics*, s. 438.

[400] Soons, bu tür hareketli şamandıraların kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgesine sürüklenmesi durumunda araştırmacıların UNCLOS'un 58(1) maddesi gereği kıyı devletinin müdahalesi olmaksızın almaya yetkili olduğunu bununla birlikte içsular, karasuları veya takımada sularına sürüklenmesi durumunda ancak kıyı devletinin izni ile alabileceğini belirtmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 232.
Bu tür şamandıranın geri alınması bir MSR faaliyeti olmadığından kıyı devletinin izninin alınması gerekli olmasa da, bu tür bir faaliyet görüntüsü altında araştırma yapılmadığından emin olması için kıyı devletine bildirimde bulunulmasının zorunlu olduğu kabul edilmelidir.

[401] UNCLOS'un 80. maddesi gereği kıyı devletleri, kıt'a sahanlığındaki yapay ada, tesis ve yapılar için de aynı yetkilere sahiptir.

[402] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 233.

UNCLOS'un XIII. bölümünün IV. kısmında, diğer kısımlardan farklı olarak, MSR yerine "bilimsel araştırma" terimi, ayrıca 258. maddesinde "her tip bilimsel araştırma tesis ve teçhizatı (*any type of scientific research installations or equipment*)" ifadesi kullanılmaktadır. Bu açıdan 258. maddenin, deniz çevresine yerleştirilen bütün yapı ve aletleri kapsadığı açıktır. Bununla birlikte UNCLOS'un 60(1)(b) maddesinde UNCLOS'un 56. maddesinde öngörülen amaç ve diğer ekonomik amaçlara yönelik tesis ve yapılardan bahsedilmektedir. Bu bakımdan 60. maddenin sadece MSR değil -UNCLOS'un 258. maddesi gibi- her tip bilimsel ve ekonomik araştırmada kullanılan tesis ve yapıları kapsadığı kabul edilmelidir.

B) HUKUKÎ STATÜ

UNCLOS'un 259. maddesinde bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının ada statüsünde olmadığı ve deniz yetki alanlarının belirlenmesinde etkilerinin bulunmadığı hükme bağlanmaktadır. UNCLOS'un 60(8) maddesiyle aynı hükümleri taşıyan maddenin birinci cümlesi gereği bilimsel araştırma tesis ve teçhizatı, devletin kara ülkesinin bir parçası olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla bunlar üzerinde kara ülkesinde sahip olunan yetkilerin kullanılamayacağı açıktır. Bununla birlikte bu tür tesis ve teçhizat üzerinde hangi devletin ne tür yetkiye sahip olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Uygulamada hareketli tesisleri hukukî anlamda gemi olarak kabul eden ulusal ve uluslararası düzenlemelerin bulunduğu bildirilse[403] de gemi tanımına uymayan bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının gemi olarak kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak UNCLOS'un 262. maddesinde bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının tescil devletinden bahsedilmesinden yola çıkan Soons, maddedeki "tescil devleti" ifadesinin "bayrak devleti" olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir[404]. Bununla birlikte aşağıda ayrıntılı olarak inceleceği gibi UNCLOS'un 262. maddesinde, bu tür tesis veya teçhizatın tescil edilme zorunluluğu belirtilmediği gibi maddedeki tescil devleti ifadesi sadece mülkiyet karinesi bahşetmektedir. Ayrıca UNCLOS'un 60. maddesi gereği kıyı devletlerinin, münhasır ekonomik

[403] ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, s. 203.
[404] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 234.

bölgelerindeki yapay tesisler üzerinde münhasır hakka sahip olması, bayrak devleti yetkisinin kullanılmasını imkânsız kılmaktadır. Bu açıdan bilimsel araştırma tesisleri üzerinde bayrak devleti yetkisinin, sadece kıyı devletinin müsaade ettiği veya herhangi bir münhasır hakkın bulunmadığı deniz alanlarında uygulanabileceği kabul edilmelidir[405].

C) GÜVENLİK BÖLGELERİ

UNCLOS'un 260. maddesi gereği bilimsel araştırma tesisleri etrafında 500 metreyi geçmeyen makul bir genişlikte güvenlik bölgesi ilân edilebilmektedir[406]. Bu yöntemin kabul edilmesi, kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgedeki yapay adalar, tesisler ve yapılar etrafında güvenlik bölgesi ilân etme yetkisini düzenleyen UNCLOS'un 60(4) maddesi hükmüne uygun görünmektedir. Madde metninde açık olarak belirtilmese de güvenlik bölge ilânının sadece sabit tesisler için mümkün olduğu kabul edilmelidir. Zira sürekli hareket halinde olan bir tesisin güvenlik şeridini sınırlarının çizilmesi fizikî olarak mümkün olmadığı gibi gemiden ayrılarak kullanılan daha küçük araç-gereçler olan bilimsel araştırma teçhizatı etrafında güvenlik bölgesi ilân edilememelidir[407].

UNCLOS'un 60(4) ve 80. maddesi uyarınca münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki bilimsel tesisler etrafında güvenlik bölgesi ilân etme yetkisinin sadece kıyı devletinde olduğu kabul edilmelidir[408]. Açık denizlerde ise bu yetkinin, tesisin ait olduğu devlette olduğu aşikârdır. Ayrıca UNCLOS'un 260. maddesinde, güvenlik bölgesinin kimler tarafından ilân edilebileceğine dair bir sınırlamadan bahsedilmediğinden, yetkili uluslararası kuruluşların da bilimsel araştırma tesisleri etrafında güvenlik bölgesi ilân etme yetkisinin bulunduğu kabul edilmelidir[409].

---

[405] CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 45; WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 150.

[406] Güvenlik bölgesi hem bilimsel araştırma tesisinin hem de deniz ulaşımının güvenliğini sağlamaya yönelik ve uygun genişlikte olması gerekmektedir [UNCLOS m. 60(4)]. Bu genişlik her halde 500 metreyi aşamaz.

[407] Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 235. Hatta yazar kural olarak güvenlik bölgesinin sadece deniz yüzeyinin altına giren tesisler için kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

[408] Güvenlik bölgesi tesis edilmesi bir yükümlülük olmayıp ilgililer, ilânı ve uygulaması UNCLOS'a uygun olmak şartıyla, karar verme konusunda tamamen serbesttirler.

[409] Aksi görüş için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 236. Yazar açık olarak bu yetkinin sadece devletlerde olduğunu belirtmemekle birlikte, ulusal yetki sınırları ötesinde güvenlik bölge ilânının sadece tescil devletinde olduğunu düşünmektedir.

D) ULUSLARARASI DENİZ ULAŞIMA ENGEL OLMAMA

Bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının yerleştirilmesi veya kullanılması uluslararası ulaşımı engellememelidir. UNCLOS'un 261. maddesinde bilimsel araştırma tesis veya teçhizatının; uluslararası gemi ulaşım rotaları üzerine yerleştirilmesi veya deniz ulaşımını engelleyecek ya da tehlikeye düşürecek şekilde kullanılması yasaklanırken, bunların yerleştirilmesi ve kullanılmasında gemi ulaşım rotalarının dikkate alınması zorunlu kılınmaktadır. Bu anlamda madde, MSR'nin, UNCLOS'la uyumlu denizlerin diğer hukukî kullanımına engel teşkil etmeyeceğine yönelik genel ilkeyi düzenleyen UNCLOS'un 240(c) maddesinin özel bir vurgusu olarak kabul edilmektedir[410].

Benzer bir yükümlülük UNCLOS'un 60(7) maddesinde, münhasır ekonomik bölgede yapay adalar, tesisler ve yapıların uluslararası temel deniz ulaşım yollarını engellemeyeceği şeklinde hükme bağlanmaktadır. Maddenin, UNCLOS'un 261. maddesine göre daha kısıtlı bir uygulama alanının olduğu görünmektedir. Zira UNCLOS'un 60(7) maddesinde sadece "temel deniz ulaşım yolları" ifadesi kulanılırken, UNCLOS'un 261. maddesinde "herhangi bir uluslararası deniz ulaşım rotası" ifadesi tercih edilmektedir.

E) TANITMA VE İKAZ İŞARETLERİ

UNCLOS'un 262. maddesi, bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının tescil edilen devletin veya ait olduğu uluslararası kuruluşun tanıtma işareti ile deniz ve hava ulaşım güvenliğini sağlamak üzere uluslararası düzeyde kabul edilen ikaz işaretlerini taşıyacaklarını hükme bağlamaktadır. Bu tür tanıtma ve ikaz işaretleri deniz ulaşımı yanında, bilimsel araştırma tesis veya teçhizatının güvenliğinin sağlamasında da önemli rol oynamaktadır[411].

Yukarıda belirtildiği gibi UNCLOS'un 262. maddesinde tescil devletinden bahsedilmesine rağmen, UNCLOS'ta bu tür bir sicil tutulma zorunluluğuna ve içeriğine yönelik herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu açıdan her devlet, sicil tutup

[410] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 236.
[411] Tanıtma işareti, özellikle kazaya neden olan veya kaybolan bu tür tesis ya da teçhizatın sahibi veya kullanıcısının belirlenmesinde kullanılmaktadır.

tutmama veya tutulmasına yönelik ulusal düzenlemeler yapma konusunda serbest olduğunun yanında bu tür bir sicilin, mülkiyeti gösterme fonksiyonu haricinde, gemi siciline benzer bir hak ve yükümlülük vermediği kabul edilmelidir[412]. Aksi görüş bu tür tesis ve teçhizata gemi hüviyeti kazandırır ki bu tutumun uluslararası hukuk açısından pek çok hukukî sorun doğuracağı aşikârdır[413].

IV. UZAKTAN ALGILAMA YÖNTEMİYLE YÜRÜTÜLEN MSR

Genel anlamda uzaktan algılama (*remote sensing*), elektromanyetik dalgalardan yararlanılarak, çeşitli algılayıcı sistemler vasıtasıyla ve arada herhangi bir fizikî bağlantı olmaksızın denizler, karalar ve atmosfer hakkında bilgi elde etme yöntemi olarak tanımlanmaktadır[414]. İlk uygulamasının 1858 yılına uzandığı bildirilen[415] uzaktan algılama yöntemi, günümüzde şehir planlaması, tarım ve ormancılık, askerî istihbarat, madencilik ve meteoroloji gibi geniş bir yelpazede sıklıkla kullanılmaktadır[416]. Özellikle uzun dönemli geniş alan taramasını gerektiren MSR faaliyetlerinde, hareketli veya sabit yer uzaktan algılama istasyonları, hava araçları ve uzaydan algılama yöntemlerinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır[417].

UNCLOS'un hazırlık ve Konferans sürecinde uzaktan algılama yönteminin öneminin bilinmesine ve bazı gelişmiş devletler tarafından MSR'de kullanılmasına rağmen[418], uzaktan algılama yoluyla yürütülen MSR'nin hukukî statüsüne ilişkin

---

412 Karşı görüş için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 237; WANG, J. C. F.: *Ocean Politics* s. 439. Soons, en azından, tescil devleti ile tesis arasında "gerçek bağlantı (*genuine link*)"nın bulunduğunun kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

413 Özellikle uluslararası kuruluşlara ait bilimsel araştırma tesis veya teçhizatının nasıl ve kimler tarafından tescil edileceği ve bayrak devletine ait hak ve yükümlülüklerinin nasıl kullanılacağı önemli hukukî sorunlar teşkil edecektir.

414 MARTIN, S.: *An Introduction to Ocean Remote Sensing*, Cambridge 2004, s. 2; KAVAK, Ş. K.: "Uzaktan Algılamanın Temel Kavramları ve Jeolojideki Uygulama Alanları", Jeoloji Mühendisliği, 1998, C. LII, s. 63.

415 Tarihte uzaktan algılamanın ilk uygulamasının 1858 yılında, Gaspard Tournachon isimli Fransız araştırmacının balon yardımıyla Paris yakınlarında bir bölgenin fotoğrafını çekmesiyle gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. KAVAK, Ş. K.: "Uzaktan Algılamanın Temel Kavramları", s. 64.

416 Örnekler için bkz. *Guide to Remote Sensing of the Marine Environment*, IOC Yayını, Paris 1992, s. 103; TARHANLI, T.: *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk*, İstanbul 1991, s. 156.

417 ANDELIN, J. ve Diğerleri: *Technology and Oceanography Assessment Project Staff*, Washington 1981, s. 6.

418 Meteorolojik ve oşinografik uydular döneminin, 1957 yılında, SSCB'nin *Sputnik I* uydusunu uzaya göndermesiyle başladığı bildirilmektedir (BAKER, J. ve Diğerleri: *Technology and Oceanography*, Washington 1981, s. 43). Ayrıca SSCB, *Cosmos* ve *Soyuz* serisi uydular vasıtasıyla 1970'li yılların ortasından itibaren deniz çevresi hakkında bilgiler elde etmiştir. Yine

herhangi bir özel düzenleme yapılmamış[419], konu uluslararası hukuk kurallarına bırakılmıştır[420]. Bu açıdan her bir uzaktan algılama yönteminin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

A) UZAKTAN ALGILAMA PLATFORMLARI

Günümüzde kara kökenli araştırma platformları ile uzaktan algılama platformlarının birleşiminden oluşan sistemler, MSR yanında özellikle okyanus mühendisliği uygulamalarını desteklemek amacıyla da sıklıkla kullanılmaktadır[421]. MSR tesis ve teçhizatı statüsünde olan bu platformların, UNCLOS'un XIII. bölümünün 258-262. maddesi hükümlerine tâbi olduğu açıktır.

Bununla birlikte bir kıyı devletinin deniz yetki alanına girilmeden sadece uzaktan algılama platformları kullanılarak yürütülen MSR'nin hukukî rejiminin ne

---

bu tarihlerde hava araçları ve deniz platformlarına yerleştirdikleri uzaktan algılama aletleriyle; deniz sıcaklığı, okyanus akıntısı, petrol kirliliği, buzul hareketleri gibi konularda bilimsel araştırma yaptıkları bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. NELEPO, B. A.: "Remote Sensing of the Ocean in the USSR", [*Bruun Memorial Lectures*, IOC Yayını, Paris 1979], s. 40. MSR ve diğer bilimsel araştırma yapmak üzere uzaya gönderilen ilk oşinografik amaçlı uydu 1978 yılında ABD tarafından fırlatılmıştır. *SEASAT* adını taşıyan uydu, uzay oşinografik tekniklerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. DANILENKO, G. M.: "Space Technology and Marine Scientific Research", Marine Policy, 1988, C. XII, S. 3, s. 248; MARTIN, S.: *An Introduction to Ocean Remote Sensing*, s. 18.

419 MSR faaliyetlerinde uzaktan algılama uydularının kullanılmasından korkan gelişmekte olan devletler, deniz çevresinde doğrudan yürütülen MSR yanında, uzay teknolojilerinin kullanıldığı MSR için izin rejiminin uygulanması yönünde çaba sarf etmişlerdir. Danilenko, bu yönde ilk önerinin, Konferans'ın ikinci döneminde (1974), Grup 77 adına Kolombiya tarafından sunulan öneride kapsanıldığını belirtse de (Bkz. DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 250), Konferans'ın resmî kayıtlarında önerinin "… uydularda dahil olmak üzere…" ifadesini taşıyan maddesine rastlanılmamıştır. Konferans'ın üçüncü döneminde Irak tarafından revize edilen önerinin 6. maddesinde, UNCLOS hükümlerinin; uydular, uzaktan algılama vasıtaları ve deniz çevresinde uygulanmayan diğer vasıtalara uygulanacağı belirtilmiştir (UN Doc.: A/CONF.62/C.3/L.13/ REV.2, UN: *Official Records V. IV*, s. 199). Gelişmekte olan ülkelerin MSR'nin bütün türleri için izin rejimi önerisi pek destek görmemiş, uydular vasıtasıyla bilimsel araştırmaların hukukî statüsünün "Uzayın Barışçıl Kullanımı Hakkında BM Komitesi Hukukî Alt Komitesi (*The Legal Sub-Committee of the United Nations Committe on the Peaceful Uses of Outer Space* - BM Uzay Komitesi Hukukî Alt Komitesi)" tarafından belirlenmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Sonuç olarak bu konuda bir hüküm UNCLOC'a dâhil edilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 249. BM Uzay Komitesi Hukukî Alt Komitesinin, uzaktan algılamaya yönelik ilkelerin oluşturulmasına ilişkin çalışmaları için bkz. STOWE, R. F.: "The Development of International Law Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space", Journal of Space Law, 1977, C. V, S. 1&2, s. 101-110.

420 Birnie, bu yolun tercih edilmesinde, kıyı devleti veya bayrak devletinin izninin alınmasının pratikte mümkün olmaması yattığını düşünmektedir. Bkz. BIRNIE, P.: "Law of the Sea and Ocean Resources: Implications for Marine Scientific Research", IJMCL, 1995, C. X, S. 2, s. 247.

421 HEMSLEY, J. M. – SCALLY, D. – WOODY, C.: "NDBC Platforms for Oceanographic Data Collection", Marine Technology Society Journal, 1997, C. XXXI, S. 4, s. 36.

olacağı konusu açık değildir. Örneğin açık deniz alanına yerleştirilen uzaktan algılama cihazlarıyla bir kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgesi veya karasularına yönelik MSR, UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine mi göre yönetilecektir? Diğer bir ifadeyle bu faaliyetin yürütülebilmesi için kıyı devletinin izni gerekli olacak mıdır?

Deniz hukukunun, faaliyetin amacından ziyade nerede yürütüldüğüyle ilgilendiğini gerekçe gösteren Wegelein, kıyı devletinin izninin alınmasının zorunlu olmadığını düşünmektedir[422]. MSR tesis ve teçhizatı statüsünde olan bu platformlar üzerinde kıyı devletinin, UNCLOS'un MSR'ye ilişkin hükümleri bağlamında hukukî bir yetki kullanabilmesi mümkün görünmemekte birlikte Wegelein'in yorumunun, teknolojik açıdan gelişmiş devletlere keşif, gözlem ve bilimsel araştırma açısından avantaj sağladığı açıktır. Bu açıdan iyiniyetin bir gereği olarak, nereden ve nasıl yürütülse yürütülsün, kıyı devletinin yetki alanlarıyla doğrudan veya dolaylı bu tür MSR üzerinde kıyı devletinin belirli hak ve yetkisinin olduğu, en azından kıyı devletine bildirim yükümlülüğünün bulunduğu kabul edilmelidir. Faaliyetin bağımsız ya da yürütülmekte olan bir MSR'nin parçası olmasının önemi bulunmamalıdır.

B) HAVA ARAÇLARI

UNCLOS'un XIII. bölümünde, bilimsel araştırma gemilerinin aksine, MSR'ye tahsis edilen hava araçlarının kıyı devletinin kontrolüne bağlı olup olmadığı hususu açık bir kurala bağlanmamaktadır[423]. Bu açıdan hava araçlarıyla yürütülen MSR faaliyetinin hukukî statüsünün, her bir deniz yetki alanı için ayrı ayrı belirlenmesi gerekmektedir.

UNCLOS'un 2(2) ve 49(2) maddeleri gereği kıyı devletinin egemenliği, karasuları ve takımada sularının üzerindeki hava sahasına kadar uzanmaktadır. Deniz alanında sahip olunan bütün yetkiler üzerindeki hava sahasını da kapsamaktadır. Bu itibarla kıyı devleti, hava sahasında yürütülen her türlü MSR faaliyetine izin verme, düzenleme ve kontrol etme yetkisine sahip olduğu[424], bu yetkinin, içsular ile boğaz-

[422] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 251.
[423] Bu nedenle Wegelein, hava araçlarının, MSR tesis ve teçhizatı olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 253.
[424] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 146.

ların karasuları veya takımada suları sınırları içinde kalan kısmı içinde geçerli olduğu tartışmadan uzaktır.

Bununla birlikte kıyı devletinin belirli egemen haklara sahip olduğu deniz alanları için böyle kesin bir yargıya ulaşabilmek pek mümkün görünmemektedir. Bu açıdan öncelikle, kıyı devletinin deniz hukukundan kaynaklanan yetkilerinin, üzerindeki hava sahasına kadar uzanıp uzanmadığının, diğer bir ifadeyle, deniz hukuku anlamında deniz yetki alanının hukukî rejiminin üzerindeki hava sahasını kapsayıp kapsamadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi deniz çevresi, deniz yüzeyi ve ona bağlı deniz tabanı ve altı ile üzerindeki hava kütlesini kapsayan bir sistemler bütünüdür. Coğrafi açıdan deniz alanını üzerindeki hava kütlesinden bağımsız düşünmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle kıyı devletinin deniz yetki alanının, üzerindeki hava sahasına kadar uzandığı dolayısıyla hava sahalarının, deniz hukuku anlamında hukukî rejiminin, deniz alanının hukukî rejimine göre belirlenmesi gerektiği kabul edilmelidir[425].

Bu itibarla bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında hava araçlarıyla yürütülen MSR faaliyetleri, UNCLOS'un XIII. bölüm hükümlerine tâbi olup, münhasır ekonomik bölge üzerinde bütün devletlerin uçuş serbestliğinden yararlanma hakkı [UNCLOS m. 58(1)] veya kıyı devletinin kıt'a sahanlığı üzerindeki haklarının, bu alanı kapsayan sular ile üzerindeki hava sahasının hukukî statüsünü etkilememesi [UNCLOS m. 78(1)] kuralı bu sonucu değiştirmemektedir. Zira münhasır ekonomik bölge üzerinden uçma serbestîsi, açık denizler üzerinden uçma serbestîsi anlamında olmadığı gibi[426] bir MSR faaliyeti de değildir. UNCLOS'un 58(1) maddesinde "uçuş serbestliğinin" ayrıca zikredilmiş olması, üzerindeki hava

[425] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 254. Burada sadece deniz hukuku bağlamındaki hukukî rejimden bahsedilmektedir. Bilindiği gibi hava hukuku anlamında karasularının ötesinde kalan hava sahası, uluslararası hava sahası olarak kabul edilmekte ve üçüncü devletlere, başta uçuş serbestliği olmak üzere çeşitli haklar tanınmaktadır. Hava hukukundan kaynaklanan bu hakların, deniz alanının hukukî rejiminden bağımsız olarak kullanılabileceği tartışmadan uzaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. SAR, C. - MERAY, S. L.: "İzinsiz Giren Yabancı Uçakların Uluslararası Hukuk Açısından Yarattığı Sorunlar", AÜSBF Dergisi (Cem SAR'a Armağan), 1972, C. XXVII, S. 3, s. 5; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 437 ; TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 39.

[426] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 253. Yazar, gerekçe olarak, uçuş serbestliğinin UNCLOS'un V ve XIII. bölüm hükümlerine uygun şekilde kullanılmak zorunda olmasını göstermektedir.

sahasının, su kütlesi, deniz yatağı ve altı gibi münhasır ekonomik bölgenin bir parçası olduğu görüşünü desteklemektedir[427].

Bununla birlikte Danilenko, UNCLOS'un 56(1)(b) ve 246(1) maddelerinde münhasır ekonomik bölge teriminden önce "*in*" *(in their exclusive economic zone*) edatının (*preposition*) kullanılmasından yola çıkarak, maddenin sadece münhasır ekonomik bölgenin deniz kesiminde yürütülen MSR faaliyetlerinde uygulanması gerektiğini belirtmektedir[428]. Wegelein'in vurguladığı gibi söz konusu hükümler, kıyı devletinin coğrafi yetkisinin sınırlarını çizmektedir[429]. Maddelerdeki "in" edatı bu yorumu kuvvetlendirmektedir. Bu açıdan maddelerin, kıyı devletinin yetkisinin deniz kesiminden ziyade coğrafi alanı gösterdiği kabul edilmelidir[430].

Hava sahalarının deniz hukuku anlamında hukukî rejiminin, deniz alanının hukukî rejimine göre belirlenmesi ilkesi gereği, açık denizler üzerindeki hava sahasından yürütülen MSR için bilimsel araştırma serbestliği ilkesinin geçerli olduğu kabul edilmelidir. Daha önce vurgulandığı gibi açık denizler üzerindeki hava sahasındaki hava araçları üzerinde hiçbir devletin hukukî bir yetki kullanması mümkün değildir. Aynı zamanda UNCLOS'un 87(1)(b) maddesindeki uçuş serbestliği, hava araçlarının bütün faaliyetlerini dolayısıyla bilimsel araştırma serbestliğini de kapsadığı şeklinde yorumlanmalıdır[431].

---

[427] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 177. Hatta yazar, "münhasır ekonomik bölgenin üzerindeki hava sahası" yerine "münhasır ekonomik bölgenin hava sahası" ifadesinin kullanılması gerektiğini düşünmektedir.

[428] DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 251.

[429] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 251.

[430] Benzer durum "*on*" edatının kullanıldığı kıt'a sahanlığı için de geçerlidir. Soons, "*on*" edatının; araştırmanın yürütüleceği yeri göstermesi amacıyla kullanılması durumunda sadece kıt'a sahanlığı sahanlığıyla fizikî temas içeren MSR'nin, araştırmanın amacı için kullanılması durumunda ise kıt'a sahanlığıyla ilgili bütün MSR'nin kapsama dâhil olduğunu belirtmektedir. Yazar, her iki görüşü destekleyen argümanların ileri sürülmesinin mümkün olduğunu ancak nasıl yürütülürse yürütülsün (uçak, uydu vb.) kıt'a sahanlığıyla ilgili her türlü araştırmanın UNCLOS'un 246. maddenin kapsamına dâhil olduğunu ve bu yorumun İspanyolca resmî metne uygun olduğunu belirtmektedir. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 214. Wegelein ise "*on*" edatının fizikî temas gerekmeksizin kıt'a sahanlığıyla ilgili MSR faaliyetlerini kapsadığı şeklinde yorumlanmasının, kıt'a sahanlığının keşfî ve işletilmesi konusunda kıyı devletine egemen haklar veren UNCLOS'un 77(1) maddesinin amacına uygun olacağını düşünmektedir. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 201.

[431] WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 251.

C) UYDULAR

Günümüz uydu teknolojisindeki gelişmelere rağmen halen uydular vasıtasıyla okyanus derinliklerinin algılanması pek mümkün olmamakla birlikte[432], özel oşinografik uydular aracılığıyla deniz sıcaklık ölçümleri, deniz yüzeyi rüzgâr ve dalga düzeni, buzul dağılım haritaları ve yüzey klorofil yoğunluğunun belirlenmesi çalışmaları yıllardır yürütülmektedir[433]. Bu bilgiler temel deniz bilimleri kadar deniz ulaşımı ve diğer denizcilik faaliyetlerinin desteklenmesinde[434] önemli rol oynamaktadır. Özellikle okyanus yüzeyinin herhangi bir noktasının uzun dönemli ve sürekli olarak gözlemlenmesinde uzay teknolojinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır[435].

Konferans çalışmaları öncesi ve esnasında uydular aracılığıyla MSR faaliyetlerinin yürütülmesine ve uydu teknolojisinin öneminin bilinmesine rağmen, hava araçlarında olduğu gibi, uydular aracılığıyla yürütülen MSR faaliyetlerinin hukukî niteliğine yönelik bir hüküm UNCLOS'un XIII. bölümüne dâhil edilmemiştir. Ayrıca genel olarak uzaydan gözetleme ve algılama konusunu doğrudan düzenleyen uluslararası hukukî bir düzenleme de bulunmamaktadır[436]. Aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirileceği gibi bu konuda sadece BM Genel Kurulu'nun, 3 Aralık 1986 tarih ve A/RES/41/65 sayılı "Uzaydan Yerin Algılanmasına İlişkin İlkeler *(Principles Relating to Remote Sensing of the Earth From Space* – Uzaydan Algılama

---

[432] CARLOWICZ, M.: "The New Wave of Coastal Ocean Observing", Oceanus, 2004, C. XLIII, S. 1, s. 16. Bununla birlikte ABD ve Çin'in, uydu tabanlı çoklu algılayıcı teknikler kullanarak 1000 metre derinlikteki tuzluluk çevrimini ölçebildikleri rapor edilmektedir. Rapor için bkz. CHIRCOP, A.: "Advances in Ocean Knowledge and Skill", s. 587.

[433] APEL, J. R.: "Past, Present and Future Capabilities of Satellites Relative to the Needs of Ocean Sciences", [*Bruun Memorial Lectures*, IOC Yayını, Paris 1979], s. 7; Ayrıca bkz. CONWAY, E. M.: "Drowning in Data: Satellite Oceanography and Information Overload in the Earth Sciences", Historical Studies in the Physical and Biological Sciences, 2006, C. XXXVII, S. 1, s. 127; ABD'nin oşinografik uydu projeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ANDELIN, J. ve Diğerleri: *Technology and Oceanography*, s. 91.

[434] Örneğin 1990'lı yıllardan itibaren ABD donanmasının faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla deniz çevresinin araştırmasında uydular aracılığıyla uzaktan algılamanın önemli bir güç haline geldiği bildirilmektedir. Bkz. RIGNEY, J. P. ve diğerleri: "Oceanography from Space in Support of Naval Operations", Marine Technology Society Journal, 1997, C. XXXI, S. 1, s. 31.

[435] Deniz kirliğinin kontrolünde özellikle deniz yüzeyi yağ tabakasının dağılımının izlenmesinde, çeşitli kısıtlamalara rağmen, en ekonomik yöntemin uydu teknoloji olduğu bildirilmektedir. Bkz. AKKARTAL, A. F.: *Denizlerdeki Yağ Tabakasının İzlenmesinde Radar Uydu Görüntülerinin Kullanımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 3.

[436] PAZARCI, H.: "Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları", *Seha L. Meray'a Armağan*, C. I, Ankara 1981, s. 241 (Pozitif Uzay Hukuku); PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 462; DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 251.

İlkeleri)[437]" kararı bulunmaktadır. Bu açıdan konunun, genel uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

1- Uzay Antlaşması

"Ay ve Gök Cisimleri Dâhil Uzayın Keşfi ve Kullanımı için Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies* - Uzay Antlaşması)", BM Genel Kurulu'nun XXI. döneminde (1966) kabul edilmiştir[438]. Antlaşmayla uzayda, açık deniz rejimine benzer şekilde, devletlerin kullanım özgürlüğü ve eşitlik ilkesi temelinde "ortaklaşa kullanım rejimi" oluşturulmuştur[439]. Ayrıca yeryüzünün aksine insanlığın ortak malı olarak kabul edilen[440] ay ve diğer gök cisimleri dâhil uzay; egemenlik iddiası, kullanma, işgal ya da diğer yollarla ulusal egemenlik konusu dışında bırakılmıştır (Uzay Antlaşması m. II).

Uzayın hukukî rejimi ve uzayda yürütülen faaliyetler hakkında genel ilkeler koyan Antlaşmada[441], uzaydan algılama yoluyla yeryüzünün araştırılması konusuna değinilmemekte[442] sadece uzay ve gök cisimlerinin, uluslararası hukuka uygun olmak şartıyla, bütün devletlerin[443] bilimsel araştırma, keşif ve kullanımına açık olduğu belirtilmektedir (Uzay Antlaşması m. I)[444]. Wegelein, aksine bir hüküm olmadıkça maddeden, devletlerin istediklerinde uzaydan algılama yapabilecekleri

---

[437] Karar ve metin için bkz. http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r065.htm (20 Mayıs 2009).

[438] Antlaşmanın Türkçe metin için bkz. RG. 1 Haziran 1968, No. 12913; İngilizce metin için bkz. "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies", http://www.state.gov/t/ac/trt/5181.htm (1 Eylül 2008).

[439] Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: "Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkelere İlişkin Andlaşma", AÜSBF Dergisi, 1967, C. XXII, S. 1, s. 33.

[440] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 457.

[441] 17 maddeden oluşan Antlaşma, genel olarak, uzay ve gök cisimlerinin genel rejimi (m. 1-3), uzayın nükleer silahlardan arındırılması (m. 4), kurtarma ve yardım (m.5), denetim (m. 6-8), zararlı çalışmaların önlenmesi (m. 9), uzay çalışmalarında açıklık (m. 10-12) ve ortaklaşa çalışmaları (m. 13) düzenlemektedir.

[442] Uzaydan algılama konusunda devletlerin görüşü ve BM'de yaşanan tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi bkz. MERAY, S. L.: *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, Ankara 1964, s. 207.

[443] Antlaşmanın XIII. maddesi gereği bu serbestlikten hükümetlerarası uluslararası kuruluşlar da yararlanmaktadır.

[444] Pazarcı, uzayın serbestliği ilkesine getirilen tek sınırlamanın, bu faaliyetlerin "barışçıl amaçlar" için yapılması olduğunu belirtmektedir PAZARCI, H.: "Pozitif Uzay Hukuku", s. 237. Bununla birlikte, barışçıl amaçlar ilkesinin bir tanımının yapılmadığı gibi doktrinde çok farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. MERAY, S. L.: *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, s. 189.

izlenimi çıktığını ancak MSR'nin, Uzay Antlaşması'nın uygulama alanının dışında tutulması gerektiğini belirtmektedir[445]. Bu açıdan öncelikle uzaydan yeryüzünün bilimsel araştırılmasının, uzayda bilimsel araştırma serbestliği kapsamına dâhil olup olmadığı ve "uzayın kullanımı (*use of space*)" serbestîsinin, uzaydan algılama faaliyetlerini kapsayıp kapsamadığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Uzay Antlaşması'nın I(3) maddesinde, ay ve diğer gök cisimleri dâhil sadece *uzayda* (uzayın içinde) bilimsel araştırma serbestliğinden bahsedilmektedir. Uzaktan algılama, temel anlamda *uzaydan yürütülen* bir faaliyet olduğundan, uzaydan dünyanın yüzeyini inceleme amacı güden her türlü bilimsel araştırma madde kapsamı dışında tutulması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte uzayın kullanımı ifadesinin, geniş anlamda, uzayın doğrudan kullanımı yanında, uzayla ilgili olmak şartıyla yeryüzünden yürütülen faaliyetler[446] ile uzaydan dünyaya yönelik faaliyetleri de kapsadığı kabul edilmelidir[447]. Bu açıdan, uzaydan yürütülen MSR faaliyetlerini kapsam dışında tutmak pek mümkün görünmemektedir. Wegelein, deniz hukukunda, araştırma yapılacak yerin coğrafi sınırlarından ziyade, araştırmacıların matematiksel konumunun daha belirleyici olmasının bu görüşü desteklediğini düşünmektedir[448].

2- Uzaydan Yerin Algılanmasına İlişkin İlkeler

Uzaydan yerin algılanması konusundaki tartışmalar, SSCB'nin 1957 tarihinde *Stupnik I* uydusunu göndermesiyle başlamış ve uydularla yerin algılaması konusunda alınabilecek tedbirler ve devletlerin hakları, hem doktrin hem de BM'de tartışma konusu olmuştur[449]. Bu konuda uluslararası bir düzenlemenin yapılması amacıyla 16 Aralık 1970 tarihinde "BM Uzayın Barışçıl Kullanımı Komitesi (*UN Committee on Peaceful Uses of Outer Space*)" bünyesinde bir çalışma grubu oluşturulmuştur[450].

---

445 WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 263.
446 TARHANLI, T.: *Uzaktan Algılama*, s. 36.
447 DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 251. Yazar devlet uygulamaları ve ilgili örf ve âdet hukukunun, deniz alanları dahil olmak üzere, dünyanın uzaydan algılama serbestliğini desteklediğini belirtmektedir.
448 WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 263.
449 Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, s. 207.
450 UN Doc.: "International Cooperation in the Peaceful Uses of Outer Space, 17 December 1970", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/98/IMG/NR034998.pdf?OpenElement (02 Mayıs 2009).

Yapılan çalışmalar sonucu oluşturulan metin, BM genel Kurulu tarafından 3 Aralık 1986 tarihinde Uzaydan Algılama İlkeleri olarak kabul edilmiştir[451].

Uzaydan Algılama İlkeleri kararına göre uzaktan algılama faaliyetleri, ekonomik, sosyal, bilimsel veya teknik gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın bütün devletlerin faydası ve çıkarına (İlke II) yönelik olarak BM Antlaşması, Uzay ve Ay Antlaşmaları dâhil olmak üzere uluslararası hukuka uygun şekilde yürütülmek zorundadır (İlke III)[452]. Bu açıdan uzaydan algılama faaliyetleri münhasıran barışçıl amaçlar için, bütün devlet ve insanlığın, doğal servet ve kaynaklar üzerindeki süresiz egemenliği ilkesine[453] saygı temelinde ve algılanan devletin meşru hak ve çıkarlarına zarar vermeden yürütülmek zorundadır (İlke IV).

Devletler, uzaktan algılama faaliyetlerinde uluslararası işbirliğini destekleme, diğer devletlerin eşit ve karşılıklı fayda temelinde katılımı için fırsatlar oluşturmak (İlke V) ve özellikle gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçlarına özel önem göstermek zorundadırlar (İlke XIII). Üzerinde uzlaşılacak koşullar çerçevesinde teknik yardım sağlama (İlke VII), talepte bulunan bütün devletlere ve özellikle uzaktan algılama programından etkilenen gelişmekte olan ülkelere uygulanabilir olan her türlü bilgiyi sunmak zorundadırlar (İlke IX). Algılanan devlet, makul giderleri karşılamak şartıyla, kendi yetkisi altındaki ülkeye ait temel, işlenmiş veya analiz edilmiş ayırımı gözetilmeksizin bütün verilere erişme hakkına sahiptir (İlke XII).

Uzaydan Algılama İlkeleri'nin I(a) maddesinde uzaktan algılama; "çevrenin korunması ve arazi kullanımı, doğal kaynakların yönetimi amaçları için, elektro-manyetik dalgaların yayılma, yansıtılma veya saptırılma özelliklerinin kullanımıyla, algılayıcı araçlarla, uzaydan yeryüzünün algılanması" şeklinde tanımlanırken, maddenin (e) bendinde uzaydan algılama faaliyetlerinin; "uzaktan algılama uzay sis-

[451] BM Uzayın Barışçıl Kullanımı Komitesi'nde yaşanan tartışmalar, devletlerin uzay ve yer hakkındaki görüşleri ve tarihsel süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TARHANLI, T.: *Uzaktan Algılama*, s. 69.

[452] Aynı zamanda Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (*International Telecommunication Union*)'nin konuyla ilgili belgelerini içermek zorundadır.

[453] Devletlerin servet ve doğal kaynaklar üzerinde süresiz egemenliği ilkesini, gelişmekte olan ülkelerin, "ulusal çıkarlarına uygun ekonomik gelişme planlarını gerçekleştirebilmek amacıyla kendi doğal kaynaklarının kullanılmasını özgürce belirleme" hakkı olarak tanımlamak mümkündür. İlke ve ortaya çıkışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TARHANLI, T.: *Uzaktan Algılama*, s. 141.

temleri, temel veri toplama ve saklama istasyonlarının işletilmesi ve işlenmiş verinin işlenme, yorumlanma ve dağıtım faaliyetleri" anlamında olduğu belirtilmektedir.

Çevrenin korunması, arazi kullanımı veya doğal kaynakların yönetimi araştırmaları bir MSR faaliyeti olmadığından, Uzaktan Algılama İlkeleri'nin bilimsel araştırmaları dolayısıyla MSR'yi doğrudan kapsamadığı açıktır. Bununla birlikte Wegelein, çevrenin korunmasında vazgeçilmez bir unsur olan iklim bilimi, meteorolojik veya oşinografik araştırmaların teknik olarak kapsama dâhil olması gerektiğini düşünmektedir[454]. İlke I(a)'da yapılan tanım gereği, deniz çevresinin korunmasına ilgili olanlar hariç[455], uzaydan algılamayla yürütülen bütün MSR'nin UNCLOS'un XIII. bölüme uygun olarak yürütülmesi gerektiği kabul edilmelidir[456].

V. KÜRESEL VE BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ

Günümüzde genel olarak MSR faaliyetleri ulusal düzeyde yürütülmekle birlikte geniş kapsamlı MSR projeleri, bölgesel veya küresel seviyede uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır[457]. UNCLOS'ta uluslararası işbirliğini teşvik eden pek çok hüküm bulunmasına[458] rağmen, uluslararası seviyede işbirliğini sağlayacak mekanizmaların oldukça zayıf olduğu[459] ve özellikle MSR'den elde edilen bilimsel

---

454 Bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 260.

455 Bu tür uzaydan algılama faaliyetleri, Uzaydan Algılama İlkeleri'ne göre yürütülmelidir.

456 Aksi görüş için bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 269; DANILENKO, G. M.: "Space Technology", s. 252. Yazar, Uzaydan Algılama İlkeleri'nin, Uzay Antlaşması'nın uygulanması yanında algılanan devletlerden herhangi bir izin alınması zorunluluğunun bulunmadığı gerçeğini gösterdiğini özellikle UNCLOS'un 246. maddesinin İngilizce metninde münhasır ekonomik bölgeden önce "*in*" ve kıt'a sahanlığından önce "*on*" edatının, kıyı devletinin yetkisinin uzaysal sınırlarını çizdiğini ve uydular aracılığıyla yürütülen MSR faaliyetlerini dışarıda tuttuğunu belirtmektedir.

457 Örneğin sadece Küresel seviyede yürütülen "Birleşik Kuzey Denizi Veri Elde Etme Projesi (*Joint North Sea Data Acquisition Project* - JONSDAP)" kapsamında, 1976 yılının Mayıs ve Haziran ayı arasında 21 Avrupalı ve Amerikan oşinografik araştırma gemisi Kuzey Denizi'nde veri toplama ve gözlem faaliyetlerine katılmıştır. Bkz. CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 264; Deniz bilimlerinde bölgesel işbirliğinin önemi ve tarihsel süreci için ayrıca bkz. KULLENBERG, G. – AYALA, A.: "Regional Cooperation in Marine Sciences", http://www.unu.edu/unupress/unupbooks/uu15oe/uu15oe0k.htm (20 Mayıs 2009).

458 Örneğin devletlerin, deniz bilimleri ve teknolojisinin gelişmesi ve transferini aktif biçimde desteklemek [UNCLOS m. 266(1)], canlı kaynakların muhafazası [UNCLOS m. 61(2)] ve işletilmesi [UNCLOS m. 62(5)], açık deniz balıkçılığının muhafazası ve yönetimi (UNCLOS m. 118), deniz çevresinin korunması ve muhafazası (UNCLOS m. 197) konusunda, uluslararası işbirliğini destekleme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 530.

459 HINDS, L.: "Oceans Governance and Implementation Gap", Marine Policy, 2003, C. XXVII, s. 349.

verinin değişimi ve yayımlanması konusunda uluslararası bir standardın oluşturulamadığı görülmektedir[460].

MSR konusunda küresel ve bölgesel işbirliğinin hukukî çatısını; kişi ve deniz çevresinin güvenliğinin koruması ve zararın kontrol atında tutulması [m. 242(2)], araştırma programları ve bunların amaçları ile MSR faaliyetinden elde edilen bilgilerin yayımlaması [m. 244(1)] ve gelişmekte olan devletlere bilimsel veri akışı ile bu devletlerin teknik personeline ve bilim adamlarına eğitim desteği sağlaması [m. 244(2)] oluşturmaktadır. Bu açıdan uluslararası işbirliği, gelişmekte olan devletlerin bilgi birikimlerini arttırmaları yanında özellikle araştırmaya dâhil olması sağlanarak, kıyı devleti kontrol yetkisinin olumsuzluklarını ortadan kaldırmaktadır[461].

A) ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİN DESTEKLENMESİ

UNCLOS'un 242(1) maddesinde devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların, egemenlik ve yetkiye saygı ilkesi, karşılıklı fayda temelinde ve barışçıl amaçlar için MSR konusunda uluslararası işbirliğini destekleyeceklerini hükme bağlanmaktadır. Uluslararası işbirliği konusunda araştırmacılara sadece teşvikte bulunduğu ve maddeden herhangi özel bir hak ya da yükümlülük çıkarılamayacağını belirten Soons, maddenin sadece MSR'yi destekleme yükümlülüğüne yönelik genel ilkeyi düzenleyen UNCLOS'un 239. maddesinin özel bir ifadesi olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir[462].

Uluslararası hukukta düzenlenen zorlama tedbirlerin haricinde devletlere kendi iradesi dışında bir yükümlülük getirilemediği gibi devletlerin uluslararası işbirliğini; egemenlik ve yetkiye saygı ilkesi ile özellikle "karşılıklı fayda (*mutual benefit*)" temelinde desteklemeleri bu görüşü desteklemektedir. Gerçektende MSR'yi destekleme yükümlülüğüne yönelik genel ilkeye (UNCLOS m. 239) ek olarak

---

[460] WANG, J. C. F.: *Handbook on Ocean Politics*, s. 436; GONCALVES, M. E.: "International Cooperation in Marine Scientific Research and in the Development and Transfer of Marine Science and Technology in the Convention on the Law of the Sea with Particular Reference to Attention Paid to the Interests of Developing Countries" [*IOC Workshop Report No. 32 – Supplement*, IOC Yayını, Paris 1982], s. 41.

[461] CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, s. 265.

[462] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 240.

devletlere; UNCLOS'un 143(3) maddesinde Bölge'de ve UNCLOS'un 200. maddesinde deniz kirliğine yönelik MSR'de uluslararası işbirliğini destekleme konusunda benzer yükümlülükler getirilmektedir. Bu açıdan UNCLOS'un 242(1) maddesi uluslararası işbirliği destekleme yükümlülüklerin özel bir vurgusu olarak görünmektedir.

UNCLOS'un 242(2) maddesinde devletlerin, kişi veya deniz çevresinin sağlığı ve güvenliğine yönelik zararları engellemek veya kontrol altına almak amacıyla diğer devletlerin gerekli bilgileri elde etmelerine imkân sağlayacakları veya işbirliği yapacakları düzenlenmektedir. Maddede, özel bir MSR tipi ve buna yönelik özel bir rejim öngörülmektedir. Buna göre kıyı devletleri, deniz yetki alanlarında tsunami veya deprem tahminleri gibi sosyal öneme sahip çalışmalar için gerekli verilerin elde edilmesine imkân sağlamak ya da uluslararası işbirliği yapmak konusunda yükümlülük altına sokulmaktadır. Ancak bu yükümlülük, "devletlerin UNCLOS uyarınca sahip olduğu hak ve yükümlülüklerine zarar gelmemesine" bağlı olduğundan, kıyı devletinin izin vermemeye yönelik takdir hakkı kapsamına giren veri toplama başvurularını reddetmeye yetkili olduğu kabul edilmelidir[463]. Bununla birlikte Soons, kıyı devletinin izin vermemeye yönelik takdir hakkı olsa bile bu tip MSR'nin uygun veriyi araştırmacılara sağlama yükümlülüğü altında olduğunu düşünmektedir[464]. MSR'nin deniz yetki alanlarındaki rejimi UNCLOS'ta ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. İzin vermemeye yönelik takdir hakkı bulunmasına rağmen kıyı devletine böyle bir yükümlülük getirilmesi, özellikle UNCLOS'un 245 ve 246. maddelerine aykırı bulunmaktadır.

B) UYGUN KOŞULLARIN TESİSİ

UNCLOS'un 243. maddesinde devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların, deniz çevresinde MSR yürütülmesi için uygun koşullar oluşturmak ve tamamıyla bilimsel nitelikli MSR projelerinde bilim adamlarının gayretlerini birleştirmek için işbirliği yapmakla yükümlü oldukları hükme bağlanmaktadır. Deniz çevresiyle ilgili

[463] Örneğin bu tür veri toplama faaliyetinin, kıyı devletinin karasularına girmesini veya münhasır ekonomik bölgede tesis inşası ya da kullanılmasını içermesi.

[464] Soons, bu durumda kıyı devletinin ya veri toplanmasına izin vermek ya da gerekli bilgileri elde edip araştırmacılara sağlamak yükümlülüğünde olduğunu düşünmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 242.

olmak şartıyla bu yükümlülüğün hem denizde hem de karada yürütülen MSR için geçerli olduğu kabul edilmelidir.

Maddede açık olarak gösterilmemekle birlikte, "uygun koşullar" ifadesiyle devletlerin, izin vermek için basitleştirilmiş şartlar veya prosedürler üzerinde uzlaşabileceğini göstermektedir. Bu antlaşmalar ikili veya bölgesel olabileceği gibi çeşitli devletin iznini içeren küresel ölçekli MSR projesini kapsayabilmektedir[465].

C) ELDE EDİLEN BİLGİNİN YAYINI VE DAĞITIMI

Devletler ve yetkili uluslararası kuruluşların önemli MSR projelerine ve bunların amaçlarına ait bilgiler ile MSR'den elde edilen bilgileri yayınlamak [UNCLOS m. 244(1)] ve mümkün olur olmaz araştırma sonuçlarına uluslararası düzeyde erişilmesini sağlamakla yükümlüdürler [UNCLOS m. 249(1)(f)]. Bunlara ek olarak devletler, bilimsel veri ve bilgi akışı, MSR'den elde edilen bulguların transferi ve özellikle gelişmekte olan devletlerin teknik personeline ve bilim adamlarına eğitim programları sağlayarak MSR yürütme yeteneklerini geliştirmeleri konusunda diğer devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapma yükümlülüğü altındırlar [UNCLOS m. 244(2)].

Bu yükümlülüğün uygulanmasına yönelik olarak başta IOC olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşlar etkin rol oynamaktadır[466]. Ayrıca UNCLOS'un XIV. bölümünde, deniz teknolojisinin gelişmesi ve transferi konusunda devletlerin uluslararası işbirliği yapma yükümlülüğü getirilmektedir[467]. Buna göre devletler; doğrudan veya yetkili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla, özellikle gelişmekte olan devletlerin çıkarlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, deniz teknolojisinin transferi için genel kabul görmüş yönlendirici ilkelerin kabulünü geliştirmek için gayret göstermek, gelişmekte olan devletlere teknoloji transferi konusunda teknik işbirliği

---

[465] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 242.

[466] MILES, E.: "IOC Data and Information Exchange", Marine Policy, 1983, C. VII, S. 2, s. 77.

[467] Deniz teknolojisinin gelişmesini ve transferinin temel amaçlarını; deniz teknolojisi alanındaki bilgilerin yayını ve değerlendirilmesi ile bu verilere erişimin kolaylaştırılması, uygun deniz teknolojisinin geliştirilmesi, teknoloji transferinin kolaylaştırılması için gerekli teknik alt yapının iyileştirilmesi, gelişmekte olan devletlere teknik eğitim desteği sağlanması ve her düzeyde uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır (UNCLOS m. 268).

programları yapmak, bilimsel konularda konferans ve seminerler düzenlemek ve bilim adamı değişimini desteklemekle yükümlü bulunmaktadırlar (UNCLOS m. 269).

D) BÖLGE'DE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

UNCLOS'un XIII. bölümü hükümlerine ek olarak UNCLOS'un 143(3) maddesinde devletlerin, Bölge'de yürütülen MSR projelerinde uluslararası işbirliğini desteklemekle yükümlü oldukları hükme bağlamaktadır. UNCLOS'un 242-244. maddelerinin özel bir ifadesi olan madde gereği devletler; gelişmekte olan devletlerin bilimsel araştırma potansiyelini kuvvetlendirmek ve Bölge'de yürütülen MSR'de vasıflı personelin kullanılmasını desteklemek amacıyla ISA ve diğer uluslararası kuruluşlar aracılığıyla programların hazırlanmasına gayret göstermekle yükümlü bulunmaktadırlar.

E) KAPALI VEYA YARI KAPALI DENİZLERE KIYISI BULUNAN DEVLETLER ARASINDA İŞBİRLİĞİ

Kapalı veya yarı kapalı denizler; iki ya da daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı olan ya da bütünü veya büyük bölümü en az iki devletin karasuları ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan körfez, deniz havzası veya denizlerdir (UNCLOS m. 122). Nispeten dar ve su alış verişi sınırlı olan bu deniz kesiminin canlı kaynaklarının yönetimi ve deniz ulaşımının güvenliğinin sağlanması gerekliliği, kıyısı olan devletler arasında işbirliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır[468].

Bu deniz kesiminde yürütülecek bir MSR projesinin genellikle diğer kıyı devletlerinin iznini gerektirmesi ve bilimsel bilgi ihtiyacı MSR konusunda işbirliğini zorunlu kılmaktadır[469]. Bu açıdan UNCLOS'un 123(c) maddesinde kıyı devletlerinin, kapalı veya yarı kapalı denizlerde, bilimsel araştırma politikalarını koordine etmek ve gerektiğinde ortak bilimsel araştırma programlarına katılmaya gayret göstermeleri belirtilmektedir.

---

[468] GÜNEŞ, Ş.: *Kapalı veya Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990, s. 41.

[469] SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 245.

VI. SORUMLULUK VE TAZMİN

Genel olarak uluslararası hukukta devlet veya uluslararası kuruluşların, uluslararası hukuka aykırı ya da uygun faaliyetlerinden kaynaklanan zararların giderilmesine yönelik bir takım hukukî ve siyasî tedbirler öngörülmektedir[470]. Bu anlamda MSR'nin yürütülmesi esnasında meydana gelen zararların giderilmesi günümüz uluslararası hukuk kurallarının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu genel kurala ek olarak UNCLOS'ta araştırmacıların, MSR'nin UNCLOS'a uygun olarak yürütülmesinden [UNCLOS m. 263(1)] ve UNCLOS'a aykırı olarak aldıkları tedbirlerden dolayı [UNCLOS m. 263(2)] sorumlu oldukları özel olarak hükme bağlanmaktadır.

A) ŞARTLARI

Uluslararası sorumluluğun doğması için uluslararası hukukta genel olarak beş şartın varlığı aranmaktadır. Bunlar: (i) uluslararası hukuka aykırı bir fiil veya zarar doğuran bir faaliyet (ii) bu fiil ya da faaliyetin bir uluslararası hukuk kişisine bağlanması (iii) zarar (iv) kusur (v) illiyet bağıdır. Araştırmacıların, MSR'den kaynaklanan uluslararası sorumlulukları bu başlıklar altında incelenmiştir.

1- Hukuka Aykırı Fiil veya Zarar Doğuran Faaliyet

Geleneksel uluslararası hukukta sorumluluğun doğması için uluslararası hukuka aykırı bir fiil veya zarar doğuran bir faaliyetin bulunmasının zorunlu olduğu kabul edilmektedir. Uluslararası hukuka aykırı fiil, yapma veya yapmama (kaçınma) şeklinde olacağı gibi uluslararası yükümlülüğün ihlâli olarak da doğabilmektedir[471]. Ayrıca devletler, uluslararası uygun ancak zarar doğuran faaliyetlerinden dolayı da sorumlu bulunmaktadırlar[472].

---

[470] Pazarcı'nın "uluslararası sorumluluk kurumu" olarak tanımladığı bu tedbirlerle, uluslararası hukuka aykırı faaliyetin zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması mümkün olduğu gibi uluslararası hukuk kurallarına uyulmasını sağlamaya yönelik zorlama tedbirlerin uygulanması da mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, B. 4, Ankara 2005, s. 148 (*Uluslararası Hukuk III*).

[471] Devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden dolayı sorumlulukları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, E.*: Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, B. 1, İstanbul 2007, s. 37.

[472] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s. 152.

UNCLOS'un 263(1 ve 2) maddesinde araştırmacıların MSR'nin UNCLOS'a uygun olarak yürütülmesinden ve genel olarak bütün devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların UNCLOS'a aykırı aldığı tedbirlerden ve bu tedbirlerden doğan zararlardan sorumlu oldukları düzenlenmektedir. Bu anlamda devlet ve yetkili uluslararası kuruluşlar, MSR faaliyetleri esnasındaki uluslararası aykırı fiillerinden ve uluslararası hukuka uygun ancak zarar doğuran faaliyetlerinden dolayı da sorumlu oldukları kabul edilmelidir.

2- Uluslararası Hukuk Kişisi

Uluslararası hukukta, hukuka aykırı bir eylemin veya sorumluluk öngörülen bir faaliyetin uluslararası sorumluluk doğurabilmesi için fiilin bir uluslararası hukuk kişisine ait olması gerektiği kabul edilmektedir. Bu genel kurala uygun olarak UNCLOS'un 263(1) maddesinde de sadece devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların kendileri veya kendileri adına yürütülen MSR'den dolayı sorumluluk ve tazmin yükümlülüğü öngörülmektedir[473]. MSR'nin resmî veya özel araştırma enstitüleri ya da gerçek kişiler tarafından yürütülmesinin bir önemi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilim adamları veya özel araştırma enstitülerinin kendi adlarına yürüttükleri MSR faaliyetlerinden ilgili devletin sorumluluğu bulunmamaktadır[474]. Bu tür MSR'de sorumluluğunun kapsamı, aksine sözleşme olmadıkça, kıyı devletinin iç hukukuna göre belirlenmesi gerektiği kabul edilmelidir.

3- Zarar

Genel olarak uluslararası hukukta sorumluluğun doğabilmesi için bir zararın meydana gelmesi gerektiği kabul edilmektedir[475]. Bununla birlikte günümüzde artık bu görüşün terk edildiği ve devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden

---

[473] UNCLOS'un 263. maddesinde sadece devlet ve yetkili uluslararası kuruluşlar için sorumluluk ve tazmin yükümlülüğünün öngörülmüş olmasının nedeni olarak UNCLOS'un XIII. bölümünde MSR yürütme hakkının sadece "devlet" ve yetkili uluslararası kuruluşlara" verilmiş olması düşünülebilir.

[474] Benzer görüş için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s. 166. Yazar, özel kişilerin fiil ve eylemleri nedeniyle uluslararası sorumluluğunun doğması mümkün olmadığını, bunların uluslararası sorumluluklarının doğması için bu fiillerin devlet ile doğrudan bir bağının kurulması gerektiğini düşünmektedir.

[475] PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s. 156; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 280; DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, s. 316.

dolayı sorumlulukların doğması için zararın varlığının zorunlu olmadığı bildirilmektedir[476].

UNCLOS'un 263(1) maddesinde araştırmacıların, MSR'nin UNCLOS'a uygun olarak yürütülmesinden sorumlu oldukları düzenlenmektedir. Ayrıca 263(2) maddesinde devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların, diğer devletler ve onların gerçek ve tüzel kişiler ile yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen MSR'ye yönelik olarak UNCLOS'a aykırı aldıkları tedbirlerden dolayı sorumlu oldukları ve bu tedbirlerden kaynaklanan zararları tazmin edecekleri hükme bağlanmaktadır.

Sonuç itibariyle UNCLOS'ta, MSR faaliyetleri nedeniyle devlet ve yetkili uluslararası kuruluşların sorumlulukların doğması için zarar bir şart olarak kabul edilmemekle birlikte, meydana gelen zararların tazmin edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. UNCLOS'un 263. maddesinde genel olarak zarardan bahsedilse de hangi tür zararların tazmin edileceği açık olarak belirtilmemektedir. Hatta maddenin birinci bendinde, zarar konusuna değinmeksizin araştırmacıların, MSR'nin UNCLOS'a uygun olarak yürütülmesinden sorumlu oldukları belirtilmektedir. Bu açıdan araştırmacıların, meydana gelen her türlü zararlardan (maddî veya manevî) dolayı sorumlu oldukları ve tazminin, aksi kararlaştırılmadıkça, genel uluslararası hukuk kurallarına göre yürütülmesi gerektiği kabul edilmelidir.

4- Kusur

Geleneksel görüş ve uluslararası uygulamaya göre devletin sorumluluğunun doğması için kusurlu olması gerektiği kabul edilmekle birlikte günümüzde artık bu şartın aranmadığı "kusurlu sorumluluk" yanında nükleer enerjinin barışçı kullanımı, denizlerin hidrokarbürlerle kirlenmesi ve uzay araçlarının neden olduğu zararlar konusunda "objektif sorumluluk" ilkesinin kabul edildiği bildirilmektedir[477].

UNCLOS'un 263. maddesinde her iki sorumluluk ilkesine de yer verildiği görülmektedir. Devlet veya yetkili uluslararası kuruluşların kendileri tarafından veya

[476] Ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, E.*: Devletin Sorumluluğu*, s. 35.
[477] Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s. 153; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 282; DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, s. 314; UZUN, E.*: Devletin Sorumluluğu*, s. 33.

kendi adlarına yürütülen MSR ile diğer devletler veya bunların gerçek ve tüzel kişileriyle yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen MSR'ye yönelik olarak "kusurlu sorumluluk ilkesi" kabul edilmektedir. Buna göre araştırmacıların sorumluluğunun doğması için MSR'nin UNCLOS'a uygun şekilde yürütülmemesi [UNCLOS m. 263(1)] veya UNCLOS kurallarına aykırı tedbirler almış olması gerekmektedir [UNCLOS m. 263(2)]. Deniz kirliliği konusunda ise "objektif sorumluluk ilkesi" kabul edilmektedir. UNCLOS'un 263(3) maddesinde araştırmacıların, kendileri tarafından ya da kendi adlarına yürütülen MSR'den doğan deniz çevresinin kirlenmesinin meydana getirdiği zararlardan UNCLOS'un 235. maddesi uyarınca sorumlu oldukları hükme bağlanmaktadır.

5- İlliyet Bağı

Geleneksel sorumluluk hukukunda sorumluluğunun doğması için kişinin fiili ile meydana gelen zarar arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması gerekmektedir. Günümüz uluslararası hukuk anlayışı ve yargı kararlarında da zararın tazmin yükümlülüğü için devletin fiili ile meydana gelen zarar arasında bir illiyet bağının bulunması gerektiğinin kabul edildiği bildirilmektedir[478]. Bu bağlamda MSR faaliyetlerinden dolayı sorumluluğun ortaya çıkabilmesi için devlet ve yetkili kuruluşların fiilleri ile meydana gelen sonuç arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir.

B) SORUMLULUĞUN ORTADAN KALKMASI

Genel olarak uluslararası hukukta; zarar görenin, zararı kabul etmesi veya kusuru, meşru müdafaa, mücbir sebep ya da zaruret hali bulunması durumunda uluslararası sorumluluğun ortadan kalktığı kabul edilmektedir[479]. UNCLOS'un 263. maddesinde araştırmacıların sorumluluk ve tazmin yükümlülüğünü ortadan kaldıran herhangi bir özel nedene yer verilmediğinden soruna genel uluslararası hukuk kurallarına göre çözüm bulunması gerekmektedir.

---

[478] BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 282.

[479] Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s. 171; BOZKURT, E. – KÜTÜKÇÜ M. A. – POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, s. 297. Doğan, devletler hukukunda yeterince açık olmamakla birlikte, zamanaşımı durumunda da sorumluluğu ortadan kalktığını belirtmektedir. Bkz. DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, s. 314.

C) SONUÇLARI

Uluslararası sorumluluğun en önemli sonucunun meydana gelen zararın tazmini olmasına rağmen, meydana gelen deniz zararlarının nasıl tazmin edileceğine dair herhangi bir kural UNCLOS'a derç edilmemiştir[480]. MSR'den kaynaklanan zararların tazmini konusunda da UNCLOS'un 263. maddesinde herhangi bir özel kural bulunmamakta[481] sadece 3. bendinde deniz kirlenmesine yönelik zararlardan UNCLOS'un 235. maddesi uyarınca sorumlu olunacağı belirtilmektedir. Bu anlamda zarar, niteliği ve büyüklüğüne göre genel uluslararası hukuk kurallarına göre tazmin edilmelidir[482].

VII. UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ VE İHTİYATÎ TEDBİRLER

BM Antlaşması'nın 2(3) maddesinde devletlerin, aralarındaki uyuşmazlıkları[483] uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde barışçıl yollarla çözmek zorunda oldukları düzenlenmektedir[484]. UNCLOS'un "uyuşmazlıkların çözümü" başlıklı XV. bölümü, UNCLOS'un yorumu veya uygulanması konusunda çıkan uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik genel ilkeleri düzenlemektedir.

MSR'yle ilgili hükümlerinin yorumu veya uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar, kural olarak, UNCLOS'un XV. bölümün 2 ve 3. kesim hükümlerine

---

480 Konferans'ta, transit geçiş esnasında gemilerden kaynaklanan kirliliğin tazmini için çeşitli kurallar önerilmesine rağmen kabul edilmemiştir. Bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 351.

481 Hatta UNCLOS'un 263(1) maddesinde sadece sorumluluktan bahsedilmekte ayrıca zararın tazmin edileceği belirtilmemektedir. Wegelein, 263(1) maddesinde sadece sorumluluk (*responsibility*) kelimesinin kullanılmasının önemli bir farklılık oluşturmadığını, sorumlu devletin aynı zamanda tazminle yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 350.

482 Uluslararası sorumluluk hukukunda zararın tazminin, zararın niteliğine göre, (i) eski duruma getirme (ii) maddi tazmin (iii) manevi tazmin olarak üç şeklinde mümkün olduğu belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk III*, s, 186; UZUN, E.*: Devletin Sorumluluğu*, s. 87.

483 Uluslararası Adalet Divanı (*International Court of Justice*)'nın *Mavromatis* kararında (1924) uluslararası uyuşmazlık, "bir hukuk noktası veya olay üzerinde iki devlet arasında hukukî ya da siyasî tez veya çıkarların çatışması" şeklinde tanımlanmaktadır. Tanım için bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 317.

484 BM Antlaşması'nın VI. bölümü (m. 33-38), uyuşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik için genel ilkelere ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, S. L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II, B. 4, Ankara 1975, s. 215 (*Devletler Hukuku II*); LÜTEM, İ.: *Devletler Hukuku Dersleri II*, s. 293; ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 320; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, B. 2, Ankara 2006, s. 1.

(m. 286-299) göre çözümlenmek zorundadır (UNCLOS m. 264)[485]. Bu anlamda sadece UNCLOS'un XIII. bölümü değil UNCLOS'un MSR'ye ilişkin diğer hükümlerin yorumu veya uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar da aynı yöntemlerle çözümlenmek zorundadır[486].

Bu genel kuralın iki istisnası, kıyı devletinin UNCLOS m. 246. maddesi gereği sahip olduğu takdir hakkının uygulanması ve MSR'nin askıya alınmasını veya durdurulmasına ilişkin kararından (UNCLOS m. 253) doğan uyuşmazlıklardır. Bunların çözümü, UNCLOS'un Ek V'inde düzenlenen, "uzlaştırma" usulüne tâbi kılınmıştır [UNCLOS m. 297 (2)(b)][487].

A) GENEL KURALLAR

UNCLOS'un XV. bölümünün 3. kesiminde belirtilen istisnalar hariç olmak üzere, UNCLOS'un yorumlanması veya uygulanması konusunda çıkan bütün uluslararası uyuşmazlıklar UNCLOS'un XV. bölümünün 2. kesim hükümlerine göre çözümlenmektedir (UNCLOS 286). Bununla birlikte uyuşmazlıkların bu kesimde düzenlenen usullere göre çözümlenebilmesi için uluslararası hukukta öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir (UNCLOS m. 295). Bu şartın yerine getirilmemesinin hukukî sonucu UNCLOS'ta açık olarak belirtilmemekle birlikte, mahkemenin bu durumu resen araştırması ve taraflar aksini kararlaştırmadıkça başvuruyu reddetmesi gerektiği kabul edilmelidir.

UNCLOS'a taraf her devlet, sözleşmeyi imzalarken, onaylarken veya katılırken ya da sonraki herhangi bir zamanda UNCLOS'un yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili uyuşmazlıkların çözümü için; (i) Ek VI gereğince oluşturulan Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi (*International Tribunal for the Law of the Sea* – ITLOS), (ii) Uluslararası Adalet Divanı, (ii) Ek VII'e uygun olarak tesis edilen bir

---

[485] RSNT'nin III. bölüm 76 ve 77. maddelerinde, MSR projelerinin niteliği ve içeriği hakkında çıkan uyuşmazlıkların çözümüne yönelik özel ilkeler oluşturulmasına rağmen, ICNT'nin 265. maddesinde sadece UNCLOS'un XV. bölüm hükümlerine atıf yapılmakla yetinilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 249.

[486] Ayrıntılı bilgi için bkz KLEIN, N.: *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge 2005, s. 214.

[487] UNCLOS'un 297(2)(a) maddesinde, bu uyuşmazlıkların UNCLOS'un XV. bölümünün 2. kesim hükümlerine göre çözümlenmesi tamamıyla kıyı devletinin takdirine bırakılmaktadır.

hakem mahkemesi, (iv) Ek VIII gereğince oluşturulan özel hakem mahkemesi[488] usullerinden biri veya bir kaçını seçtiğine dair yazılı bildirimde bulunmak zorundadır [UNCLOS m. 287(1)]. Üye devletler, her zaman, bu bildirimini geri alma veya yeni bir bildirimde bulunma hakkına sahiptir. Ancak yeni bildirim veya iptal ihbarı görülmekte olan davayı etkilemediği gibi [UNCLOS m. 287(7)] iptal ihbarı BM Genel Sekreterliğine ulaşmasından itibaren üç ay sonra hüküm doğurmaktadır [UNCLOS m. 287(6)]. Üye devletin bu tür bir bildirimde bulunmaması durumunda Ek VII'e uygun olarak tesis edilen hakem mahkemesini seçtiği kabul edilmektedir [UNCLOS m. 287(3)].

UNCLOS'un 287(2) maddesinde, yapılan bu bildirimin, taraf devletlerin, ITLOS'un Deniz Yatağı Uyuşmazlıklar Dairesi (*Seabed Disputes Chamber*)'nin yetkisini kabul etme yükümlülüğünü etkilemediği belirtilmektedir. UNCLOS'un 187. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlendiği gibi Deniz Yatağı Uyuşmazlıklar Dairesi, "Bölge'de yürütülen faaliyetlerden" kaynaklanan uyuşmazlıklar konusunda yetkilendirilmiştir. MSR, "Bölge'de yürütülen bir faaliyet" olarak kabul edilmediğinden[489], MSR'ye ilişkin uyuşmazlıklar konusunda Deniz Yatağı Uyuşmazlıklar Dairesi'nin herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bununla Soons, ISA ile bir devlet arasındaki bir uyuşmazlıkta, faaliyetin bir MSR mi yoksa keşif mi olduğuna dair kararın Daire'nin yetkisi altında olduğunun kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir[490].

Uyuşmazlık halinde başvurulacak usul, tarafların yaptıkları bildirime göre belirlenmektedir. Buna göre uyuşmazlık, aksi kararlaştırılmadıkça, tarafların aynı usulü kabul etmeleri durumunda bu usule [UNCLOS m. 287(4)], farklı usullerin kabul edilmesi veya hiç bildirimde bulunulmaması durumunda ise Ek VII'e uygun olarak tesis edilen hakem mahkemesine götürülmektedir [UNCLOS m. 287(5)]. UNCLOS'ta, tarafların birden fazla aynı usulü seçmeleri durumunda, uyuşmazlığın hangi usule göre çözümleneceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumunda uygulanacak usulün bildirilenler arasında taraflarca belirlenmesi, uzlaşma olmaması

[488] UNCLOS'un Ek VIII'in 1. maddesinde; balık avcılığı, deniz çevresinin korunması, MSR ve gemilerin sebep olduğu kirlikte dâhil olmak üzere deniz ulaştırmasına ilişkin uyuşmazlıkların özel hakem mahkemesince çözümlenebileceği belirtilmektedir.

[489] UNCLOS'un 1(3) maddesinde "Bölge'de yürütülen faaliyetler", Bölge'nin kaynaklarının araştırılması ve işletilmesine ilişkin bütün faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.

[490] Bkz. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 252.

durumunda uyuşmazlığın, Ek VII'e uygun olarak tesis edilen hakem mahkemesince çözümlenmesi gerektiği kabul edilmelidir.

Mahkeme, önüne gelen uyuşmazlığın çözümünde, UNCLOS ve aykırı olmayan diğer uluslararası hukuk kurallarını uygulamak zorundadır. Tarafların anlaşması durumunda mahkeme, hak ve nisfet ölçütleri çerçevesinde karar verme yetkisine sahiptir (UNCLOS m. 293). Mahkeme, bilimsel ve teknik konulara ilişkin uyuşmazlıklarda, taraflardan birinin talebi üzerine veya re'sen, konuyla ilgili en az iki uzmanı mahkeme heyetine dâhil etme yetkisine sahiptir. Uzmanların, tercihen UNCLOS'un Ek VIII'in 2. maddesi uyarınca oluşturulan uzmanlar listesinden ve taraflarla istişare ederek belirlenmesi gerekmektedir. Seçilen uzmanların oy hakkı bulunmamaktadır (UNCLOS m. 289). Taraflar ve özel olay hakkında olmak şartıyla, mahkeme kararı kesin olup tarafları bağlamaktadır (UNCLOS m. 295).

B) UZLAŞTIRMA

Yukarıda belirtildiği gibi UNCLOS'un 297(2)(b) maddesi uyarınca kıyı devletinin, UNCLOS'un 246. maddesinden kaynaklanan takdir hakkının uygulanmasından veya UNCLOS'un 253. maddesi uyarınca MSR'nin askıya alınmasını veya durdurulmasına ilişkin kararından doğan uyuşmazlıklar Ek V'de düzenlenen "uzlaştırma usulüne" göre çözümlenmektedir[491]. Buna kapsama dâhil bir uyuşmazlık mekanizması, taraflardan birinin diğer taraf ya da taraflara yaptığı yazılı bildirimle başlatılmaktadır (UNCLOS, Ek V, m. 11)[492]. Diğer tarafın yazılı bildirime cevap vermemesi veya usule katılmayacağını bildirmesi usulün başlamasına engel teşkil etmemektedir. Bununla birlikte kıyı devletinin UNCLOS'un 246(5) maddesi uyarınca iznini vermemeye yönelik takdir hakkı ile UNCLOS'un 246(6) maddesinde öngörülen özel bölgeler tespit etme konusundaki takdir hakkını kullanmasını gün-

[491] Günümüze kadar devletler arasında özellikle MSR'den kaynaklanan bir uyuşmazlığın yaşanmaması nedeniyle, uyuşmazlığın çözümüne yönelik herhangi bir özel prosedür gündeme gelmediği bildirilmektedir. Bkz. SOONS, A. H. A.: "Current Issues", s. 159.

[492] UNCLOS'un 284. maddesinde öngörülen uzlaştırma usulünün başlatılabilmesi için, yazılı bildirimden önce tarafların, uyuşmazlığın uzlaştırma usulüne göre çözümlenmesi hususunda anlaşması gerekmektedir (UNCLOS, Ek V, m. 1).

deme getirecek bir uyuşmazlık için uzlaştırma usulünün başlatılması tarafların bu konuda bir anlaşma yapma şartına bağlı bulunmaktadır[493].

Uyuşmazlığın, uzlaştırma usulüne göre nasıl çözüleceği UNCLOS Ek V'de ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Buna göre 3. madde uyarınca oluşturulan beş kişilik Uzlaştırma Komisyonu (*Conciliation Commission*)[494], uyuşmazlık konusu olayı incelemekte[495] ve en geç 12 ay içinde; varılan her türlü anlaşmayı, anlaşma olmadığı takdirde uyuşmazlığın konusuna ilişkin fiilî ve hukukî sorunlar hakkında ulaştığı sonuçları ve dostane bir çözüm için uygun gördüğü tavsiyeleri içeren bir raporu[496] hem taraflara hem de BM Genel Sekreterliği'ne sunmak zorundadır[497]. Komisyon raporu sadece bir durum tespiti anlamında olup tarafları bağlayıcı bir etkisi bulunmamaktadır (UNCLOS, Ek V, m. 7). Uzlaştırma usulü; taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması, raporun taraflarca kabul edilmesi, taraflardan birinin raporu reddetmesi veya herhalde raporun taraflara ulaşmasından itibaren 3 ay sonra kendiliğinden sona ermektedir (UNCLOS, Ek V, m. 8).

C) İHTİYATÎ TEDBİRLER

MSR ile ilgili uyuşmazlığı çözmekle yetkili mahkeme, tarafların haklarını korumak veya nihaî karar verilenene kadar deniz çevresinin ağır zararlara maruz kalmasını önlemek amacıyla gerekli ihtiyatî tedbirleri almaya veya almış olduğu ihtiyatî tedbirleri değiştirmeye ya da iptal etmeye yetkilidir [UNCLOS m. 290(1)]. Tarafların, MSR'den kaynaklanan uyuşmazlıklarını çözmek için yetkili bir mahkeme üzerinde anlaşamaması durumunda ise talep tarihinden itibaren iki hafta içerisinde ITLOS -Bölge ile ilgili bir MSR için Deniz Yatağı Uyuşmazlıklar Dairesi- gerekli

---

493 UNCLOS'un 297(2)(b) maddesinin 2. cümlesi.

494 Uzlaştırma Komisyonu, taraflar aksini kararlaştırmadıkça, UNCLOS'a taraf her bir devletin bildirdiği ve tarafsızlık, yeterlilik ve doğruluk konusunda üne sahip dört kişilik isimlerden oluşan listeden UNCLOS'un Ek V'in 3. maddesinde ayrıntısı düzenlenen usule göre oluşturulmaktadır.

495 Taraflar aksini kararlaştırmadıkça Komisyon, kendi inceleme usulünü belirleme yetkisine sahiptir (UNCLOS, Ek V, m. 4).

496 Kural olarak bütün kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır (UNCLOS, Ek V, m. 4).

497 Komisyonun, aksi kararlaştırılmadıkça, UNCLOS'un 245(5) ve (6) maddelerinde düzenlenen kıyı devletinin takdir hakkının uygulanması konusunda bir yorum, tavsiye ya da görüş bildiremektedir. Bununla birlikte Soons Komisyon'un, UNCLOS'un 246(5) maddesi ile ilgili olarak, araştırma projesinin doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi için doğrudan önemi olup olmadığına yine UNCLOS'un 246(6) maddesinde belirtilen gerekliliklerin oluşup oluşmadığına yönelik görüş veya tavsiyede bulunabileceğini düşünmektedir. SOONS, A. H. A.: *MSR*, s. 253; Benzer görüş için bkz. WEGELEIN, F. H.: *MSR*, s. 307.

ihtiyatî tedbirleri almaya, değiştirmeye veya iptal etmeye yetkilidir [UNCLOS m. 290(3)]. İhtiyatî tedbir kararına ancak taraflardan birinin talebi üzerine ve taraflar dinlenildikten sonra karar verilebilmektedir [UNCLOS m. 290(3)].

Bu genel kurala ek olarak UNCLOS'un 265. maddesinde, MSR ile ilgili bir uyuşmazlık UNCLOS'un XV. bölümü hükümlerine göre çözümlenmedikçe, MSR yürütmekle yetkili olan devlet veya uluslararası kuruluşun, ilgili kıyı devletinin açık izni olmaksızın, araştırmanın başlanmasına veya devamına izin veremeyeceği şeklinde özel bir ihtiyatî tedbir öngörülmektedir. *Boyle*, bu kuralın şaşırtıcı olmadığını ancak çözümü uzun süre alacak uyuşmazlıklarda çeşitli sorunların doğabileceğine işaret etmektedir[498]. Araştırmanın geciktirilmesinin araştırmacılara ek bazı malî külfetler getireceği açık olmakla birlikte uyuşmazlık konusu bir MSR faaliyetine başlanılması veya devam edilmesinin önlenilmesinin, kıyı devletlerinin askerî ve ekonomik çıkarlarının korunması açısından büyük önem taşıdığı da bir gerçektir.

[498] BOYLE, A.: "Forum Shopping for UNCLOS Disputes Relating to Marine Scientific Research", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 539.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI UYGULAMA VE TÜRKİYE

UNCLOS'un XIII. bölümündeki ayrıntılı hükümlere rağmen, araştırmadan elde edilen veri ve örneklerden kaynaklanan mülkiyet ve fikrî mülkiyet hakları başta olmak üzere, MSR'yle ilgili olarak pek çok konunun hâlâ çözüme kavuşmadığı görünmektedir. Mevcut hukukî boşlukların doldurulmasında, ikili veya çok taraflı özel antlaşmaların yanında[1], devletlerin ulusal düzenleme ve uygulamaları da önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda bu uygulamalar, gerekli diğer şartların oluşması halinde, MSR'yle ilgili pek çok UNCLOS hükmünün uluslararası bir örf ve âdet kuralı haline gelmesine de yol açacaktır. Bu durumda bir takım UNCLOS kuralları, Türkiye gibi UNCLOS'a taraf olmayan devletler açısından dolaylı olarak bağlayacağı hale gelecektir. Bu açıdan diğer devletlerin MSR'ye yönelik uygulamalarının bilinmesi hem UNCLOS'un ilgili hükümlerinin uygulanabilirliğinin tespiti hem de Türkiye'nin ulusal düzenleme yapma ihtiyacı konusunda yol gösterici olacaktır. Bu itibarla çalışmanın bu bölümünün ilk kısmında, dünyanın farklı bölgelerindeki çeşitli kıyı ve araştırmacı devletlerin ulusal düzenleme ve uygulamaları incelenerek ortak veya farklı uygulamalar tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci kısımda ise Türkiye'de MSR'nin tarihsel gelişimi ile mevcut ulusal düzenleme ve uygulamalarının ayrıntılı analizi yapılmıştır.

I. YABANCI ULUSAL DÜZENLEME VE UYGULAMALAR

Bölgesel olarak tasnif edilen devletlerin[2] ulusal düzenleme ve uygulamaları; MSR izin rejimi, başvuru ve izin süreci, araştırmaya katılma veya temsil edilme, zımnî izin, araştırmadan elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçlardan kaynaklanan mülkiyet veya fikrî mülkiyet hak iddiaları çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca devletlerin deniz yetki alanı iddiaları hakkında özet bilgiler sunulmuştur.

---

1 MSR'yle ilgili ikili antlaşmaların genel olarak faydaları için bkz. *Bilateral Agreements from Marine Science,* National Academy of Sciences Yayını, Washington 1981, s. 4.

2 MSR'yle ilgili ulusal düzenleme ve uygulamaları incelenen devletler, genel olarak, ulusal bir MSR düzenlemesine sahip olan ve MSR kapasitesi açısından kıyı devleti özelliği taşıyan devletlerin arasından seçilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, kıyı devleti ile araştırmacı devletlerinin konuya yaklaşımlarının karşılaştırılabilmesi amacıyla Japonya ve ABD gibi önemli araştırmacı devletlerin MSR uygulamaları da inceleme konusu yapılmıştır.

A) AVRUPA DEVLETLERİ

1- Norveç

Norveç, MSR'nin yürütülmesini ve geliştirilmesini desteklemek, deniz çevresi hakkında bilgi birikimini arttırmak ve deniz yetki alanlarında[3] yabancı MSR'nin hukukî statüsünü açıklamak amacıyla 30 Mart 2001 tarihinde "Norveç'in İçsular, Karasuları, Münhasır Ekonomik Bölgesi ve Kıt'a Sahanlığında Yabancı MSR Hakkında Yönetmelik (*Regulations Relating to Foreign Marine Scientific Research in Norway's Internal Waters, Territorial Sea and Economic Zone and on the Continental Shelf* – Norveç MSR Yönetmeliği)[4]"i yürürlüğe koymuştur (Norveç MSR Yönetmeliği m. 1). Yönetmelik, sadece Norveç'in deniz yetki alanlarında yürütülen yabancı[5] MSR'yi kapsamakta olup doğal kaynakların keşfi veya işletilmesine yönelik araştırmalar (Norveç MSR Yönetmeliği m. 3)[6] ile yabancı savaş gemilerinin faaliyetleri kapsam dışında tutulmaktadır (Norveç MSR Yönetmeliği m. 5).

Norveç MSR Yönetmeliği'nin 6. maddesinde Norveç'in içsular, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında yabancı MSR'nin sadece Norveç Balıkçılık Müdürlüğü (*Directorate of Fisheries*)'nün izni ile yürütülebileceği düzenlenmektedir[7]. Aksi belirtilmedikçe MSR izin başvurusunun, planlanan başlama

---

[3] 20 Haziran 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Norveç, 12 mil genişliğinde karasularına [Norveç Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu (*Act of 27 June 2003 No. 57 Norway's Territorial Waters and Contiguous Zone*), m. 2] ek olarak 24 mil genişliğinde bitişik bölge (Norveç Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu, m. 4), 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ve münhasır balıkçılık bölgesi [Norveç Ekonomik Bölge Kanunu (*Act No.91 of 17 December 1976 Relating to Economic Zone of Norway*), m. 1] ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahalığı ilân etmektedir. Düzenlemeler için bkz. *Law of Sea, Bulletin No. 54*, BM Yayını, New York 2004, s. 97; http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/NOR_1976_Act.pdf (8 Ekim 2009).

[4] Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

[5] Norveç MSR Yönetmeliği'nin 4. maddesinde "yabancı araştırma", devletler ve uluslararası kuruluşlarca yürütülen araştırma olarak tanımlanırken uluslararası kuruluş teriminin, "hükümetlerarası kuruluş" anlamında olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda Norveç, UNCLOS'un 238. maddesine uygun olarak gerçek ve tüzel kişilere bireysel olarak MSR yürütme hakkı bahşetmemektedir.

[6] Doğal kaynaklara ilişkin bilimsel araştırmalar 1969 tarihli "Norveç'in Kıt'a Sahanlığında Doğal Kaynaklara Yönelik Bilimsel Araştırmalara İlişkin Kraliyet Kararnamesi (*Royal Decree of 31 January 1969 Establish Rules Relating to Scientific Research for Natural Resource on the Norwegian Continental Shelf*)" hükümlerine göre yürütülmektedir. Kararname için bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

[7] Bununla birlikte Norveç MSR Yönetmeliği'nin 10. maddesinde, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında UNCLOS'un 252. maddesi paralelinde zımnî izin rejimi öngörülmektedir.

tarihinin en az 6 ay öncesinden, Norveç tarafından hazırlanmış özel formatta ve MSR'nin amaç ve niteliği ile gemi ve personel hakkında ayrıntılı bilgiler[8] eklenmiş olarak Norveç Balıkçılık Müdürlüğü'ne sunulması gerekmektedir[9].

Norveç, kendisine hiçbir malî külfet yüklenilmeksizin, bilim adamları ve yetkili personelinin MSR projesine katılmasının sağlanılmasını bir izin verme şartı olarak uygulamaktadır. Ayrıca talep etmesi halinde araştırmanın bütün raporlarının sunulmasını, elde edile bütün veri ve örneklere ulaşması ile bölünebilen örneklerin sağlanmasını, bunların değerlendirilmesi veya yorumlanmasında yardımcı olunmasını (Norveç MSR Yönetmeliği m. 11) ve mümkün olur olmaz araştırmanın bütün sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulmasını zorunlu kılmaktadır (Norveç MSR Yönetmeliği m. 20).

Norveç MSR Yönetmeliği'nde yabancı MSR araştırma gemileri için özel bir raporlama sistemi öngörülmemekle birlikte Norveç Balıkçılık Müdürlüğü'nün, araştırma gemilerinin günlük olarak konumlarını bildirmeleri, uydu takip sistemine sahip olmaları veya MSR faaliyeti ve örnek toplama başlangıç tarihlerinin bildirilmesini zorunlu kılma yetkisi bulunmaktadır (Norveç MSR Yönetmeliği m. 16). Araştırmacılar, kolluk kuvvetlerinin inceleme ve denetleme çağrısına uymak zorundadırlar. Hatta Norveç MSR Yönetmeliği'nin 15. maddesinde, araştırmanın karasularında yürütülmesi veya UNCLOS'un V ve VI. bölümünde düzenlenen egemen haklarının ihlâl edilmesi durumunda incelemelerin zorla yapılabileceği belirtilmektedir.

2- İspanya

İspanya, yabancı MSR faaliyetlerini, 1981 yılında yürürlüğe koyduğu "İspanya Deniz Yetki Alanlarında[10] MSR'ye Uygulanacak Kurallar Hakkında Krali-

---

[8] Norveç MSR Yönetmeliği m. 9. Norveç MSR Yönetmeliği'nin 21. maddesinde MSR'nin, iletilen bu bilgilere uygun olarak yürütülmemesi durumunda faaliyetlerin askıya alınacağı belirtilmektedir.

[9] Norveç MSR Yönetmeliği'nin 8. maddesinde Balıkçılık Müdürlüğü'nün, başvurunun kendisine ulaşmasından itibaren 2 ay içinde başvuruyu cevaplandırmak zorunda olduğu belirtilmektedir. Diğer ülke ulusal düzenlemelerinde pek rastlanılmayan bu hükme uyulmaması durumunda sonucun ne olacağı Yönetmelikte belirtilmemekle birlikte, diğer şartların da oluşması şartıyla, zımnî izinden başka bir sonucun ortaya çıkması mümkün görünmemektedir.

[10] 15 Ocak 1997 yılında UNCLOS'a taraf olan İspanya 12 mil genişliğinde karasuları (*Act No 10/1977 of 4 January 1977*, m. 2), 24 mil genişliğinde bitişik bölge ile 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge (Ekonomik Bölge Hakkında Kanun (*Act No.15/1978 on the Economic Zone of 20 February 1978*), m. 1) ilân etmekle birlikte kıt'a sahanlığı genişliğinin belirlenmesinde

yet Kararnamesi (*Royal Decree 799/1981 of February on the Rules Applicable to Marine Scientific Research Activities in the Areas Subject to Spanish Jurisdiction* – İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi)[11]" ile düzenlemektedir. Kararname, sadece diğer devletlerce veya uluslararası kuruluşlarca doğrudan ya da onların himayesinde yürütülen MSR faaliyetlerini kapsamaktadır[12].

İspanya'nın, kural olarak, deniz yetki alanlarında yürütülecek MSR için izin rejimi uyguladığı bildirilmektedir[13]. Gerçekten de İspanya, karasularında yabancı MSR'nin yürütülebilmesi için açık izninin alınmasını zorunlu tutarken [İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 6(1)], münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığında zımnî izni mümkün kılarak bir çeşit izin rejimi öngörmektedir[14]. Hatta İspanya'nın, deniz yetki alanlarında MSR faaliyeti yürütme amacı olmasa bile, MSR araştırma gemilerinin liman ziyaretleri için önceden izinin alınmasını zorunlu tuttuğu görülmektedir[15].

MSR izin başvurusunun, projeyle ilgili ayrıntılı bilgiler[16] eklenmiş olarak, faaliyetin planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla İspanya Dışişleri Bakanlığı'na yapılması gerekmektedir. İspanyol bilim adamalarının projeye katılımının sağlanılması izin başvurusunun kabul edilebilmesi için bir ön şart olarak uygulamaktadır[17]. Hatta İspanya, araştırmanın niteliğini veya programda kullanılması öngörülen araç ve gereçleri doğrudan öğrenme ihtiyacı

---

hangi kriteri uyguladığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Düzenlemeler için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ESP_1977_Act.pdf (8 Ekim 2009).

11 http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

12 İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 1 ve 5. Doğal kaynakların keşfi veya işletilmesiyle ilgili faaliyetler kapsam dışında bulunmaktadır. Bkz. İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 4.

13 GORINA-YSERN, M.: *An International Regime for Marine Scientific Research*, Ardsley 2003, s. 144 (*MSR*).

14 Kararname'de hem UNCLOS'un 252. maddesindeki "genel zımnî izin" hem de UNCLOS'un 247. maddesindeki "özel zımnî izin" rejimleri öngörülmektedir. Bkz. İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 10(2) ve 13.

15 İspanya limanlarını ziyaret etmek isteyen yabancı MSR gemilerinin, limana giriş tarihinin en az 15 gün öncesinden, dâhil olduğu araştırma programı, coğrafî alan, liman ziyaretinin amacı, ilk geliş ve ayrılış tarihlerini içeren izin talebini İspanya Dışişleri Bakanlığı'na iletmeleri gerekmektedir. Bkz. İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi'nin m. 14.

16 İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi'nin 6(3) maddesinde sayılan bu bilgiler, UNCLOS'un 248. maddesi ile aynıdır.

17 İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 6(2) ve 6(3)(f).

duyduğu takdirde, projenin hazırlık safhasına da İspanyol bilim adamı gönderme hakkını saklı tutmaktadır [İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 7(2)].

MSR'nin tamamlanılmasından itibaren en geç 1 yıl içinde araştırmadan elde edilen bütün veri ve örnekler, ulaşılan sonuçlar ile bunlarla ilgili her türlü yayın ve yayımın bir kopyasının İspanya Dışişleri Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir. Çoğaltılamayan veri ve örnekler ise ilgililerin inceleyebilmeleri amacıyla araştırmanın yürütüldüğü merkezde bırakılması öngörülmektedir (İspanya MSR Kraliyet Kararnamesi m. 9).

3- Polonya

Polonya, deniz yetki alanlarındaki[18] yabancı MSR'nin hukukî statüsünü, Polonya Deniz Kanunu'nun II. bölümünün 5. kısmına derç ettiği hükümlerle düzenleme yolunu tercih etmektedir. Genel olarak hükümler incelendiğinde ilk dikkati çeken unsurun, UNCLOS'un 238. maddesinden farklı olarak Polonya'nın, yabancı gerçek veya tüzel kişilere de MSR yürütme hakkı bahşederek süjelerinin kapsamını genişlettiği görülmektedir[19].

Polonya deniz yetki alanlarında yabancı MSR'nin yürütülmesi için Polonya Ulaştırma ve Deniz Ekonomi Bakanlığı (*The Minister of Transport and Maritime Economy*)'ndan[20] önceden izin alınması zorunlu olup [Polonya Deniz Kanunu m. 28

---

[18] 13 Kasım 1998 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Polonya, 1991 tarihli "Deniz Alanları ve Deniz Yönetimi İlgili Kanun (*Act Concerning the Maritime Areas of the Republic of Poland and the Maritime Administration* - Polonya Deniz Kanunu)"nun 2. maddesinde deniz yetki alanlarını; içsular, karasuları ve münhasır ekonomik bölge olarak belirlemektedir. Polonya Deniz Kanunu'nun 5. maddesinde karasuları genişliğinin 12 mil olduğu ilân edilirken, 16(1) maddesinde münhasır ekonomik bölge genişliğinin komşular ile işbirliği ve antlaşmalar yoluyla karşılıklı olarak belirleneceği vurgulanmaktadır. Polonya Deniz Kanunu için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/POL_1991_Act.pdf (10 Ekim 2009); http://www.ums.gov.pl/osc/przepisy/_Toc515860973 (10 Ekim 2009). Polonya'nın Kıt'a sahanlığı genişliği konusunda ise hangi kriteri kabul ettiğine yönelik bir bilgi bulunmamaktadır. Polonya'nın deniz yetki iddialarının toplu listesi için ayrıca bkz. "Table of Claims to Marine Jurisdictions", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (10 Ekim 2009).

[19] GORSKI, T.: "The Legal Aspects of Marine Scientific Research in Polish Maritime Areas", Baltic Coastal Zone, 2006, C. X, s. 75 ("MSR in Polish Maritime Areas"); Kaynak için ayrıca bkz. http://www.apsl.edu.pl/bcz/Baltic_Coastal_Zone_10/a073_T_Gorski.pdf (10 Ekim 2009).

[20] İçsular ve karasularında canlı kaynaklarla ilgili MSR'ye ilişkin izinler Polonya Tarım Bakanlığı tarafından verilmektedir. Polonya Deniz Kanunu m. 32(a).

ve 29(1)][21], münhasır ekonomik bölge için MSR izin başvurusunun planlanan başlama tarihinin en az 3 ay öncesinden yapılması gerekmektedir[22]. Başvuruya ne tür bilgilerin ekleneceğine dair bir hüküm bulunmamakla birlikte bunun UNCLOS'un 248. maddesindeki bilgileri kapsaması gerektiği bildirilmektedir[23]. Polonyalı temsilcilerin MSR projesine katılımının ve özellikle araştırma gemisinde bulunmasının sağlanılması izin verme koşulu olarak uygulamaktadır [Polonya Deniz Kanunu m. 30(1)].

Polonya, deniz çevresinin kirletilmesi başta olmak üzere, doğal kaynaklarla doğrudan ilgili araştırmalar ile kıt'a sahanlığının delinmesi, patlayıcı madde kullanılması veya yapay ada ya da tesislerin inşasını içeren MSR projelerine izin vermeme hakkını saklı tutmaktadır [Polonya Deniz Kanunu m. 29(2)][24]. Bununla birlikte kıyı devletlerine temel araştırmalara normal şartlarda izin verme yükümlülüğünü düzenleyen UNCLOS'un 246(3) maddesi ile genel ve özel zımni izin rejimlerini düzenleyen UNCLOS'un 252 ve 247. maddeleri kapsam dışı bırakılmıştır[25].

Polonya, talep ettiği takdirde, araştırmanın bütün sonuçlarının kendisine verilmesini, araştırmadan elde edilen bütün veri ve örneklere ulaşmasının sağlanılmasını zorunlu kılmaktadır [Polonya Deniz Kanunu m. 30(2) ve (3)]. Araştırmadan elde edilen veri ve örneklerin mülkiyeti konusunda bir düzenleme bulunmadığı gibi sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulması konusunda bir kısıtlama getirilmemektedir.

UNCLOS'un 253. maddesinin aksine Polonya, MSR faaliyetinin askıya alınması ve durdurulması konusunda bir ayrıma gitmeksizin, Polonya Deniz

---

[21] UNCLOS'un 252. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda Polonya münhasır ekonomik bölgesinde zımnî izinin de geçerli olduğu kabul edilmelidir. Bkz. GORSKI, T.: "MSR in Polish Maritime Areas", s. 79.

[22] Kıyı devletlerinin, içsular ve karasularda MSR'yi düzenlemek veya izin vermek konusunda münhasır hakka sahip olması nedeniyle Polonya'nın, içsular ve karasularında MSR'yi düzenleyen Polonya Deniz Kanunu'nun 28. maddesine, süre veya izin vermemeye yönelik herhangi bir kural koyarak kendini sınırlama yoluna gitmediği belirtilmektedir. GORSKI, T.: "MSR in Polish Maritime Areas", s. 77.

[23] GORSKI, T.: "MSR in Polish Maritime Areas", s. 78.

[24] UNCLOS'un 246(5) maddesi paralelinde hazırlandığı görülen maddede, projenin niteliği ve amaçlarına ilişkin iletilen bilgilerin doğru olmaması veya araştırmacıların önceki bir MSR projesinden kaynaklanan yükümlülüklerin bulunması durumunda kıyı devletinin MSR projesine izin vermeyebileceği kuralı sayılmamaktadır.

[25] KWIATKOWSKA, B.: "1991 Polish Legislation on the Exclusive Economic and Other Maritime Spaces", International Journal of Estuarine and Coastal Law (IJECL), C. VI, S. 4, s. 368.

Kanunu'na uygun olarak izin alınmayan veya yürütülmeyen ya da çevreye zarara yol açan araştırmaları durdurma yetkisini saklı tutmaktadır (Polonya Deniz Kanunu m. 32). Ayrıca idarî para cezasının da uygulandığı bildirilmektedir[26].

4- Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu (RF), deniz yetki alanlarındaki[27] yabancı MSR'ye yönelik bağımsız ulusal bir düzenleme yerine RF Karasuları Kanunu (m. 24-31), RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu (m. 18-26) ve RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu'nun (m. 23-30) içine MSR'ye yönelik hükümleri derç etme yolunu tercih ettiği görülmektedir. UNCLOS'un XIII. bölümünün değişik bir ifadesi şeklinde kaleme alınan hükümlerin[28], yabancı MSR'nin yürütülmesi açısından oldukça pragmatik olduğu bildirilmektedir[29].

Araştırmacıları, "Rus adaylar (*Russian applicants*)[30]" ve "yabancı adaylar (*foreign applicants*)" şeklinde iki gruba ayıran RF, UNCLOS'un 238. maddesinden farklı olarak, yabancı gerçek veya tüzel kişilere hatta vatansızlara da MSR yürütme hakkı bahşetmektedir[31]. MSR izin başvurularının, MSR projesi ile ilgili tamamlayıcı

---

26 Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 144.

27 13 Mart 1997 tarihinde UNCLOS'a taraf olan RF; 12 mil karasularına [RF'nın İçsuları, Karasuları ve Bitişik Bölgesi Hakkında Kanun (*Federal Act on the Internal Maritime Waters, Territorial Sea and Contiguous Zone of the Russian Federation* – RF Karasuları Kanunu), m. 2(1)] ek olarak 24 mil genişliğinde bitişik bölge (RF Karasuları Kanunu, m. 22) ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge [RF'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Kanun (*Federal Act on the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation* – RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu), m. 1(3)] ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahalığı ilân etmektedir [RF Kıt'a Sahanlığı Hakkında Kanun (*Federal Act on Continental Shelf of the Russian Federation* – RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu) m. 1]. Düzenlemeler ve RF'nin diğer hukukî düzenlemeleri için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/RUS.htm (13 Ekim 2009).

28 RF'nin, UNCLOS'a taraf olmadan önce hazırlamış olduğu 1984 tarihli münhasır ekonomik bölge kanunun içine derç ettiği MSR'yle ilgili hükümleri de yine genel olarak UNCLOS'un XIII. bölüm hükümleri paralelinde hazırladığı bildirilmektedir. Bkz. FRANCKX, E.: "Marine Scientific Research and the New USSR Legislation on the Economic Zone", IJECL, 1986, C. I, S. 4, s. 378.

29 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 109.

30 UNCLOS ve çoğu ulusal düzenlemelerden farklı olarak RF, kendi vatandaşları tarafından yürütülen MSR faaliyetlerini de bu hükümler kapsamında düzenlemektedir. Buna göre Rus vatandaşları tarafından MSR izin başvurularının, faaliyetin planlandığı yılın başlangıcının en az 6 ay öncesinden özel yetkili federal bilim ve teknoloji kuruluşuna yapılması gerekmektedir. Bkz. RF Karasuları Kanunu m. 25(1); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 19(1); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 23(1).

31 Bununla birlikte yabancı adayların farklı şekilde kaleme alındığı görülmektedir. Örneğin RF Karasuları Kanunu'nun 25(4) maddesinde yabancı adaylar; "yabancı ülke vatandaşları ve vatansızlar, yabancı tüzel kişiler ile RF'nin üye olduğu veya olmadığı uluslararası kuruluş" şeklinde sayılırken, RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu'nun 19(1) maddesi ve RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu'nun

bilgileri[32] içerecek şekilde Rusça ve araştırmacının kendi dilinde yazılmış olması şartıyla, planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla sunulması gerekmektedir[33].

Ulusal düzenlemeleri gereği RF, başvurunun alınmasından sonra 4 ay içinde, izin taleplerinin onaylandığı veya reddedildiği, sunulan bilgilerin MSR'nin nitelik, amaç ve yöntemleriyle uyuşmadığı ya da ek bilgiye ihtiyaç olduğunu bildirmek zorundadır[34]. Süreye uyulmamasının sonuçlarının ne olacağı ilgili kanunlarda belirtilmemekle birlikte, UNCLOS'un 252. maddesinde düzenlenen kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgede genel zımnî izinden başka bir sonuç oluşması mümkün görünmemektedir[35].

RF, MSR izin başvurularının reddedilmesine yönelik kuralları ayrıntılı olarak düzenlemektedir[36]. Buna göre RF'nin güvenliğine tehdit oluşturan, biyolojik kaynakların keşfi ve işletilmesini içeren, çevre ve doğal kaynakların korunması gerekliliklerine uymayan, deniz yatağının delinmesi veya patlayıcı madde kullanılmasını içeren, yapay ada, tesis veya yapı inşasını içeren ya da deniz yetki alanlarındaki egemen hak yetkilerini kullanmasına engel teşkil eden MSR'ye izin verilmeyebilmektedir.

23(2) maddesinde "yabancı devletler, yabancı ülke vatandaşları ve yabancı tüzel kişiler ve yetkili uluslararası kuruluşlar" olarak sayılmaktadır.

[32] Bu bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesiyle aynıdır. Bkz. RF Karasuları Kanunu m. 25(5); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 19(5); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 23(6).

[33] RF Karasuları Kanunu m. 25(4); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 19(4); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 23(5). RF, münhasır ekonomik bölgede MSR izin başvurularının sunulması ve sorgulanmasına yönelik süreci düzenlemek amacıyla 2001 yılında "RF'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde MSR Taleplerinin Sunulması ve Karar Hakkında Kurallar (*Rules for the Submission of Requests for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation and for Decision Making Thereon* – RF Kuralları)"ı yayımlamıştır. Genel olarak RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu ve diğer kanunlarda yazılı hükümlerin bir tekrarı olarak düzenlenen kurallara göre MSR izin başvurusu, her bir proje için Rusça ve ulusal dilde 7 suret olarak yapılmak zorundadır. Ayrıca MSR faaliyetine katılacak araştırma gemilerinin ulaşım ve manevra rotaları işaretlenmiş ayrıntılı bölge haritalarının eklenmesi gerektiği de belirtilmektedir. RF Kuralları için bkz. http://www.ln.mid.ru/bl.nsf/5d5fc0348b8b2d26c3256def0051fa20/4c31be23a7eb57a143256a26003982ef?OpenDocument (13 Ekim 2009).

[34] RF Karasuları Kanunu m. 26; RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 20; RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 24.

[35] Zira RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu 22. maddesi ve RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu 26. maddesinde, UNCLOS'un 247. maddesinde öngörülen, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında "özel zımnî izine" benzer bir zımnî izin rejimi öngörülmektedir.

[36] RF Karasuları Kanunu m. 27; RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 21; RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 25.

"Ülke güvenliğe tehdit oluşturma"nın, UNCLOS'un 246(5) maddesinde sayılmayan bir ret gerekçesinin olduğu görünmektedir. Bu açıdan RF'nin, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında normal şartlar altında izin vermek zorunda olduğu MSR projelerine, ulusal güvenliğe tehdit oluşturma gerekçesiyle izin vermemesi UNCLOS'un 246. maddesine açık şekilde aykırı bulunmaktadır. Uygulamada RF'nin, askerî gözlemcilerinin araştırmaya katılmalarının sağlanmasına rağmen, ABD'ce yapılan pek çok MSR izin başvurusunun ulusal güvenlik gerekçesiyle reddedildiği bildirilmektedir[37].

Yabancı araştırmacılar; Rus bilim adamı ve yetkililerinin MSR faaliyetlerine katılımı[38] ile araştırmadan elde edilen veri ve örneklere ulaşmalarını sağlamak, MSR'nin tamamlanmasından sonra, mümkün olur olmaz Rusça ve ulusal dilinde yazılmış ön raporu, 3 yıl içinde nihaî raporu RF Hükümetine sunmak, MSR'den elde edilen verilerin kopyalarını[39] izin onay belgesinde gösterilen Rus veri bankasına teslim etmekle yükümlüdürler[40]. Bunların ulusal ve uluslararası erişime açılması ve yayınlanması RF'den izin alınmasını gerektirmektedir[41].

MSR'nin ulusal düzenlemelerine riayet edilmeden yürütülmesi durumunda ne tür idarî veya cezaî yaptırımların uygulanacağı belirtilmemekle birlikte, MSR faaliyetinin izin ruhsatının sınırları dışında yürütülmesinden dolayı devletlerin sorumlu oldukları ve araştırmacılar hakkında idarî ve cezaî takibat yapılacağı

---

37 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 109. Yazar, MSR imkân ve kabiliyetleri açısından önemli bir araştırmacı devlet olan RF'nin, deniz yetki alanlarında MSR'yi bir kıyı devleti olarak uyguladığını düşünmektedir. Gerekçe olarak, RF'nin UNCLOS'un 248. maddesini özellikle 6 aylık bildirim süresini çok katı uygulaması ile MSR üzerinde özel askerî ve çevresel çıkarları gözetmesini göstermektedir.

38 RF, bilim adamlarının MSR projesine katılımın sağlanmasını izin başvurusunun onaylanması için bir ön şart olarak uygulamaktadır. Bkz. RF Karasuları Kanunu m. 25(6); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 19(7); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 23(5).

39 Bilimsel değeri kaybolmaksızın bölünemeyen örneklerin ise analizi ve değerlendirmeleri tamamlandıktan sonra teslim edilme zorunluluğu bulunmaktadır. Bkz. RF Karasuları Kanunu m. 29(1); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 24(1); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 28(1).

40 RF Karasuları Kanunu m. 28(1 ve 2); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 23(1 ve 2); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 27(1 ve2). Bununla birlikte münhasır ekonomik ve kıt'a sahanlığı kanunlarında 3 yıllık süre gösterilmemekte sadece mümkün olur olmaz ifadesi kullanılmaktadır.

41 RF Karasuları Kanunu m. 31(2); RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 24(2); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 28(2).

belirtilmektedir[42]. MSR'nin askıya alınması veya durdurulması koşulları özel olarak hükme bağlanmaktadır[43].

B) UZAKDOĞU VE ASYA DEVLETLERİ

1- Malezya

Deniz yetki alanlarında MSR'nin yürütülmesine yönelik özel bir ulusal düzenlemeye sahip olmayan Malezya[44], konuyla ilgili olarak sadece 1984 tarihli Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu (*Exclusive Economic Zone Act*)[45]'nun V. bölümüne (m. 16-20) münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin yürütülmesine yönelik özel hükümler derç etmiştir. UNCLOS'un XIII. bölümüyle benzer ifadeleri taşıyan hükümlere göre; münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR ancak Malezya Hükümeti'nin açık izni (*express consent*)[46] ve onun belirlediği kurallara uygun olarak devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlarca yürütülebilmektedir [m. 16(1)]. İzin başvurusu, MSR faaliyetinin planlanan başlama tarihinin en 6 ay öncesinden ve UNCLOS'un 248. maddesinde belirtilen bilgileri kapsayacak şekilde (m. 18) Malezya Hükümeti'ne sunulmak zorundadır.

Malezya'nın, MSR projesine bilim adamlarının katılımını bir izin verme şartı olarak uyguladığı bildirilmektedir[47]. MSR projesine izin vermemeye yönelik takdir hakkı (m. 17), MSR'den elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçların Malezya

---

[42] RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 40(2); RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 46.

[43] MSR faaliyetini askıya alma veya durdurma koşulları UNCLOS'un 253. maddesi paralelinde düzenlenmiştir. Bkz. RF Karasuları Kanunu m. 31; RF Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu m. 26; RF Kıt'a Sahanlığı Kanunu m. 30.

[44] 14 Ekim 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Malezya, 12 mil genişliğinde karasularına ek olarak, 200 mil genişliliğinde münhasır ekonomik bölge ile 200 metre veya doğal kaynakların işletilebilmesine izin veren derinliğe kadar uzanan alanda kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Malezya deniz yetki iddiaları hakkında özet bilgi için bkz. "Table of the Claims to Marine Jurisdiction", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (01 Ekim 2009).

[45] Exclusive Economic Zone Act, No: 311, *National Legislation, Regulation and Supplementary Documents on Marine Scientific Research in Areas Under National Jurisdiction*, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1989, s. 158 (UN: *National Legislation*); Ayrıca Bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/MYS_1984_Act.pdf (2 Ekim 2009).

[46] Bu ifade, genel anlamda, UNCLOS'un münhasır ekonomik bölgede MSR ilişkin hükümlerinden farklılık göstermektedir. Zira hükme kaynaklık eden UNCLOS'un 246(2) maddesinde sadece "izin"den bahsedilmektedir. Bu anlamda Malezya'nın, zımnî izin rejimini kabul etmediği sonucuna ulaşmak mümkündür.

[47] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 115.

Hükümeti'ne sunulması ile araştırmacıların diğer yükümlükleri (m. 19) ve MSR faaliyetlerinin askıya alınması veya durdurulması konuları (m. 20) UNCLOS'un ilgili hükümleriyle aynı çerçevede düzenlenmektedir.

2- Endonezya

Malezya gibi özel bir ulusal düzenlemeye sahip olmayan Endonezya, deniz yetki alanlarındaki[48] yabancı MSR'yi, 1983 tarihli Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu'na derç ettiği özel hükümler ile düzenleme yolunu tercih etmektedir. Kanunda dikkati çeken husus "bilimsel araştırma"nın; "deniz yatağı ve altında, su yüzeyi ile kütlesinde denizin herhangi bir görünümü ile bağlantılı her türlü faaliyet anlamında" tanımlanmış olmasıdır [m. 1(c)]. Bu anlamda Endonezya'nın, deniz yüzeyini kapsayan hava kütlesine yönelik MSR faaliyetlerini kapsam dışında bıraktığı görülmektedir.

Münhasır Ekonomik Bölge Kanunu'nun 7. maddesinde, MSR faaliyetinin yürütülebilmesi için Endonezya Hükümeti'nden önceden izninin alınması ve onun belirlediği kurallara göre yürütülmesinin zorunlu olduğu düzenlenmektedir. Maddenin izahının yapıldığı EK I'in 7. maddesinde, münhasır ekonomik bölgede yürütülen her türlü MSR'nin, Endonezya Hükümeti'nin açık izniyle yürütülebileceği belirtilmekle birlikte, UNCLOS'un 252. maddesinde düzenlenen genel zımnî izin rejimine benzer bir mekanizma öngörülmektedir.

---

[48] 3 Şubat 1986 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Endonezya, takımada sularına [1996 Endonezya Sularıyla İlgili Kanun (*Act No. 6 of 8 August 1996 Regarding Indonesian Waters*), m. 5], ek olarak bu suların bitimden itibaren 12 mil genişliğinde karasuları [1996 tarihli Endonezya Sularıyla İlgili Kanun, m.3(2)] ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilân etmektedir [1983 Endonezya Münhasır Ekonomik Bölgesi Kanunu (*Act No.5 of 18 October 1983 on the Indonesian Exclusive Economic Zone*) m. 2]. Endonezya'nın deniz yetki iddiaları ve ilgili düzenlemeleri için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/MYS.htm (3 Ekim 2009).
Kıt'a sahanlığı sınırlarına yönelik bilgi bulunmamakla birlikte 1996–1999 yılları arasındaki dijital deniz harita projesi ile küresel deniz tabanı topografyasından elde edilen veriler üzerinde 2003 yılından itibaren yapılan çalışmaların, Endonezya kıt'a sahanlığının 3 farklı alanda (Sumatra Adası'nın batısı, Papua'nın kuzeyi ve Sumba Adası'nın güneyi) 200 deniz milinin ötesine uzandığını gösterdiği bildirilmektedir. Bkz. SUTISNA, S. – PATMASARI, T.: "Indonesian Searching for It's Continental Shelf Outer Limits", www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05 Folder/SutisnaPaper.pdf (3 Ekim 2009). Bu anlamda Endonezya'nın, kıt'a sahanlığı sınırlamasında, kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 deniz mil ölçütünü aldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3- Çin

Deniz yetki alanlarında[49] yürütülen MSR üzerinde egemen hak ve yetkiler uygulayan Çin, yabancı MSR faaliyetlerinin yönetimi geliştirmek, MSR konusunda uluslararası işbirliğini teşvik etmek ve Çin'in güvenliği ile deniz hak ve çıkarlarını korumak amacıyla 1996 yılında "Yabancı-İlişkili MSR'nin Yönetimi Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Yönetmeliği (*Regulations of the People's Republic of China on the Management of Foreign-Related Marine Scientific Research* –1996 Çin MSR Yönetmeliği)[50]"ni hazırlamıştır (1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 1). Bu özel düzenlemeye ek olarak Çin'in, 1998 tarihli "Çin Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı Kanunu (*Law on the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf of the Republic of China* - 1998 Çin Kıt'a Sahanlığı Kanunu)[51]"nun 9. maddesine MSR'ye yönelik bir takım kurallar derç ettiği görülmektedir. Ayrıca maddenin uygulanması amacıyla hazırladığı "Çin'in Kıt'a Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölgesinde Yürütülecek Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalara Yönelik İzin Sürecinin Yönetilmesi Yönetmeliği (*Regulation Governing Permission to Undertaken the Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and Continental Shelf of the Republic of China* - Çin Kıt'a Sahanlığı Yönetmeliği)[52]"nde, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedeki yabancı MSR ile ilgili izin süreci özel olarak düzenlenmektedir[53].

---

[49] 7 Haziran 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Çin, 12 mil genişliğinde karasularına ek olarak, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde deniz alanına kadar uzanan kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Çin deniz yetki iddiaları için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/CHN.htm (30 Eylül 2009).

[50] Bkz. http://www.soa.gov.cn/hyjww/gjhz/ggxx/webinfo/2007/04/1210062816833214.htm (30 Eylül 2009).

[51] http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/chn_1998_eez_act.pdf (30 Eylül 2009).

[52] Bkz. http://web1.nsc.gov.tw/public/Data/831218112571.pdf (30 Eylül 2009).

[53] Bunlara ek olarak Çin'in çeşitli kanunlarında MSR'ye yönelik özel hükümler bulunmaktadır. Örneğin 1992 tarihli Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu'nun 11. maddesi "bütün uluslararası kuruluşlar, yabancı kuruluşlar veya bireylerin, Çin'in karasularında bilimsel araştırma, deniz uygulamaları veya diğer faaliyetin yürütebilmesi için Çin Hükümetinden izin almak ve Çin'in diğer kanun ve kurallarına uymak zorundadır" hükmünü taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KEYUAN, Z.: "Governing Marine Scientific Research in China", Ocean Development and International Law, 2003, C. XXXIV, s. 8 ("Scientific Research in China").
Bu ulusal düzenlemelerin yürürlüğe konulmasından önce de Çin'in bütün MSR faaliyetleri için izin alınmasını zorunlu kıldığı, içsular ve karasularında yürütülen MSR faaliyetlerinden elde edilen bütün veri ve örnekler üzerinde egemen hak iddia ettiği bildirilmektedir. Bkz. DZUREK, D. J.: "Marine Scientific Research and Policy Issues in East Asia", Ocean Yearbook, 1991, C. IX, s. 175.

1996 Çin MSR Yönetmeliği'nde, barışçıl amaçlar için deniz çevresi hakkında yürütülen bilimsel araştırma ve ölçüm faaliyetleri ile deniz canlı veya cansız kaynaklarının keşfi ya da vahşi yaşama yönelik araştırmalar arasında bir ayrıma gidilmektedir[54]. Bu itibarla yönetmelik, uluslararası kuruluşlar ile yabancı bir ülkenin ulusal kuruluşu veya bireyleri tarafından, tek başlarına veya Çinli ortaklarla, Çin'in içsular ve karasuları ile "diğer deniz alanlarındaki"[55] deniz kaynakları veya deniz çevresinin, gemi veya diğer araçlar kullanılarak araştırılmasına yönelik her türlü faaliyetleri kapsamaktadır (1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 2). Maden Kaynakları Kanunu, Balıkçılık Kanunu veya Vahşi Yaşamın Korunması Hakkında Kanun gibi diğer ulusal düzenlemelerin konusunu oluşturan deniz araştırmaları, laboratuar veya karada yürütülen MSR faaliyetleri ile Çinli bilim adamlarının tek başlarına yürüttükleri MSR faaliyetlerini kapsam dışında bulunmaktadır[56].

Çin, deniz yetki alanlarında yürütülen her türlü MSR faaliyeti için önceden yetkili makamın[57] onayının alınmasına [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 4(2)] ek olarak, içsular veya karasularında yabancı kaynaklı bir MSR faaliyetinin Çinli ortaklarla müşterek yürütülmesini zorunlu kılmaktadır[58]. Yabancı araştırmacılarla Çinli ortakların müşterek yürüttükleri MSR projelerine yönelik izin başvurusu, Çinli ortak tarafından, planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden yetkili makamın onayı için SOA'ya sunulması gerekmektedir[59]. Yabancı araştırmacının tek başına yürüteceği MSR projesi için izin başvurusu, planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla yapılması zorunluluğu bulunmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 5(2)].

---

54 SONG, Y. H.: "Marine Scientific Research and Marine Pollution in China", Ocean Development and International Law, 1989, C. XX, S. 6, s. 607.

55 Keyuan, "Çin'in diğer deniz alanları" ifadesinin Çin'in, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı tesis etmeden önce bu bölgeleri göstermek amacıyla sıklıkla kullanmasına rağmen, sonraki ulusal düzenlemelerinde de kullanmaya devam ettiğini bildirmektedir. Bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 24 (74 nolu dipnot).

56 KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 9.

57 Çin deniz yetki alanlarında MSR'nin yürütülmesinden sorumlu yetkili makamı, Devlet Okyanus İdaresi (*State Oceanic Administration* – SOA)'dır. Ayrıca Çin Bilim Akademisi (*Chinese Academy of Sciences*) ve Eğitim Bakanlığı (*Ministry of Education*) diğer yetkili mercilerdir. Bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 8.

58 Diğer deniz alanlarında ise yabancı araştırmacıların tek başlarına veya Çinli ortaklarla MSR faaliyeti yürütebilmesi mümkündür [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 4(1)].

59 Başvuruya, araştırma planı ve diğer ilgili bilgilerin eklenmesinden Çinli ortak sorumlu tutulmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 5(1)].

İzin başvurusunu alan SOA'nın, ilgili diğer devlet mercileriyle birlikte başvuruyu değerlendirme ve 4 ay içinde başvurunun tamamen veya kısmen onay ya da reddine yönelik bir karar verme zorunluluğu bulunmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 5(3)][60]. Yönetmelikte, SOA'nın kısmen onay veya ret kararı için gerekçe gösterip göstermeyeceğine yönelik bir hüküm bulunmamakla birlikte UNCLOS'a taraf olan Çin'in, özellikle, UNCLOS'un 246(3) maddesi kapsamında "normal şartlarda" izin vermek zorunda olduğu MSR projelerine verdiği ret kararları için gerekçe açıklamak zorunda olduğu kabul edilmelidir.

İzin onayının alınmasına rağmen MSR faaliyetlerinin başlayabilmesi, ayrıntılı gemi faaliyet planının SOA tarafından onaylanmasına bağlı bulunmaktadır[61]. Onaylanan MSR ve gemi faaliyet planlarında sonradan yapılacak önemli değişikliklerin (*major changes*) uygulanabilmesi yine SOA'nın onayını gerektirmektedir [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 7(1)][62].

1996 Çin MSR Yönetmeliğinde, Çin deniz yetki alanlarında MSR faaliyeti yürüten yabancı araştırma gemileri için özel bir raporlama sistemi ihdas edilmiştir. Buna göre MSR faaliyeti yürüten bütün yabancı araştırma gemilerinin; Çin içsuları veya karasularında iken günde iki kez (00:00 ve 08:00'de), diğer deniz alanlarında iken ise günde bir kez (02:00) durumunu ve hareketlerini SOA'ya rapor etme zorunluluğu bulunmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 9(1)][63]. MSR faaliyeti devam ederken SOA veya diğer yetkili birim elemanlarının yabancı araştırma gemisini izleme, gözetleme veya bizzat gemiye çıkarak inceleme yapma yetkisi bulunmaktadır

---

[60] Ulusal güvenlik kaygılarının bulunduğu veya tartışmalı deniz alanlarında MSR faaliyetleri ile ilgili başvurular için son karar Çin Devlet Konseyi (*State Council*)'ne aittir. Bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 11.

[61] 1996 Çin MSR Yönetmeliği'nin 6. maddesinde, MSR projesinin onaylanmasını müteakip her bir gemi seferinin başlamasından 2 ay önce ayrıntılı gemi faaliyet planının, yetkili otoritenin onayına sunulacağını düzenlenmektedir. Planı alan SOA (i) gemi ve kullanılan araç ve gereçlerin MSR faaliyetleri ile uyumlu olup olmadığı, (ii) yolculuk planın uygun olup olmadığı, (iii) planlanan zamanlamanın MSR incelemesi için uygun olup olmadığı (iv) planın, diğer faaliyetleri engelleyip engellemediğini incelemekte ve bir ay içinde onaylama veya reddetme yönünde bir karar vermekte ya da son karar için Çin Devlet Konseyi'ne sunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 11.
Bu ikili başvuru sürecinin, özellikle UNCLOS'un XIII. bölümün münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'ye ilişkin hükümleriyle bağdaşmadığı açık şekilde görünmektedir.

[62] Beklenilmeyen durumlarda (*force majeure*), durum normale dönene kadar MSR faaliyeti veya gemi faaliyet planı yürütülememektedir [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 7(2)].

[63] Rapor; geminin pozisyonu, bir sonraki rapora kadar muhtemel hareketleri ve uygulamaya yönelik diğer bilgileri kapsamaktadır. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 12.

[1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 9(2)]. Ayrıca MSR faaliyetini tamamlayan yabancı araştırma gemileri, MSR projesinden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğine dair SOA veya diğer yetkili birim elemanları tarafından son bir denetime daha tâbi tutulduktan sonra Çin deniz yetki alanlarından ayrılabilmektedir (1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 11)[64].

1996 Çin MSR Yönetmeliğinin 10(1) maddesinde, içsular ve karasularında yürütülen MSR'den elde edilen tüm veri ve örneklerin Çin'e ait olduğu, yabancı iştirakçilerin önceden yapılan anlaşmaya uygun olarak bunları ücretsiz olarak kullanabileceği belirtilmektedir. Diğer deniz yetki alanlarında ise; müşterek yürütülen MSR'den elde veri ve örnekler önceden yapılan anlaşmaya göre paylaşılırken [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 10(2)], yabancı araştırmacılarca tek başlarına yürütülen MSR'den elde edilen veri ve örnekler, herhangi bir ücret ödenmeksizin Çinli kuruluşların kullanımına açık tutulma ve bölünebilen ya da ayrılabilenlerin Çin hükümetine sunulma zorunluluğu bulunmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 10(3)]. Bunlara ek olarak MSR'den elde edilen bütün veri ve örneklerin taşınması veya ulaşılan sonuçların yayımlanması yetkili Çinli mercilerin iznine tâbi bulunmaktadır [1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 10(4)]. Yönetmelik hükümlerinin ihlâli durumunda, MSR faaliyetinin durdurulması yanı sıra elde edilen veri ve örneklerde dâhil olmak üzere bütün araştırma alet ve gereçlerine el konulabilmektedir[65]. Ayrıca idarî para cezası da uygulanabilmektedir. Ceza hukuku kapsamına giren suçlar ise ilgili Çin kanun ve kurallara göre soruşturulmaktadır (1996 Çin MSR Yönetmeliği m. 13).

1996 Çin MSR Yönetmeliğine ek olarak, 1998 Çin Kıt'a Sahanlığı Kanunu'nun 9. maddesinde ve bu maddenin uygulanmasına yönelik hazırlanan Çin Kıt'a Sahanlığı Yönetmeliği'nde, Çin münhasır ekonomik bölgesi ve kıt'a sahanlığında yürütülen MSR için özel hükümler bulunmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken önemli husus 1998 Çin Kıt'a Sahanlığı Kanunu'nun 9(1) maddesinin, "Çin

[64] 1983 yılında oluşturulan Çin Deniz İstihbarat Birimi'nin elemanları, yabancı araştırma gemisini içsular veya karasularına girerken veya MSR faaliyetini icra ederken denetleyebilirken, münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığındaki yabancı bir araştırma gemisinin denetiminin SOA'nın onayına bağlı olduğu bildirilmektedir. Bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 15.

[65] 1996 Çin MSR Yönetmeliğinin ihlâli anlamına gelen özel durumlar 2000 yılında yürürlüğe konulan, Yabancı İlişkili MSR için Uygulama Bildirisi'nde ayrıntılı olarak sayılmaktadır. Bkz. KEYUAN, Z.: "Scientific Research in China", s. 14.

Hükümeti'nin, gerektiği takdirde, iznini geri alabileceği veya MSR durdurabileceği ya da askıya alabileceği" hükmüdür. Yönetmelikte açıklama bulunmamakla birlikte, bu hükmün UNCLOS'un XIII. bölüm, özellikle 253. maddesine uygun olarak yürütülmesinin gerekli olduğu kabul edilmelidir.

4- Güney Kore

Güney Kore, deniz yetki alanlarında[66] yürütülen MSR'yi düzenlemek amacıyla 1995 yılında "MSR Kanunu (*The Marine Scientific Research Act*)"[67] ve kanunun uygulanmasına yönelik olarak 1996 yılında "MSR Kanunu Uygulama Kararnamesi (*Enforcement Decree of the Marine Scientific Research Act*)"ni[68] yürürlüğe koymuştur[69].

MSR Kanunu'nun 2(1) maddesinde MSR, deniz sisteminin doğal yapısının anlaşılması amacıyla, okyanus yüzeyi, deniz yatağı ve altı ile üzerindeki su ve hava kütlesinin araştırılması ve incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu itibarla deniz cansız kaynaklarının araştırılması veya keşfine yönelik faaliyetler kapsam dışı bırakılmaktadır (MSR Kanunu m. 3). UNCLOS'un XIII. bölümünden farklı olarak, yabancı ülke vatandaşlarına bireysel olarak MSR yürütme hakkı verilirken [MSR Kanunu m. 2(2)], MSR Kanunu'nun 4. maddesinde MSR'nin yürütülmesine yönelik genel ilkeler sayılmaktadır[70].

Karasuları ile bu suların ötesinde kalan deniz yetki alanlarında[71] MSR'nin yürütülmesi Güney Kore Hükümeti'nin iznine tâbi bulunmaktadır [MSR Kanunu m.

---

66 29 Ocak 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Güney Kore, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilân etmektedir. Kıt'a sahanlığı genişliği konusunda ise herhangi bir bilgi bulunmaktadır. Güney Kore deniz yetki iddiaları için bkz. DZUREK, D. J.: "Policy Issues in East Asia", s. 177; http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/KOR.htm (01 Ekim 2009).

67 Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

68 Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

69 Doktrinde bu düzenlemeler, UNCLOS'un MSR yönelik amir hükümlerinin önemli bir açıklaması olarak yorumlanmaktadır. Bkz. CHEE, C.: *Korean Perspectives on Ocean Law Issues for the 21st Century*, London 1999, s. 145.

70 Bunlar UNCLOS'un 240. maddesinde sayılan dört genel ilkenin aynısıdır. Ancak üç bent halinde kaleme alınmıştır.

71 MSR Kanunu'nun 7. maddesinin kenar başlığı "Karasuları Ötesindeki Deniz Yetki Alanında Araştırma Yürütülmesine Yönelik İzin" ifadesini taşımakla birlikte metinde bu deniz alanının nereler olduğu belirtilmemektedir.

6(1) ve 7(1)]. Bu itibarla MSR izin başvurusunun; karasuları için planlanan başlama tarihinin en az 6 ay, diğer deniz alanları için 2 ay öncesinden, diplomatik kanallar vasıtasıyla ve MSR Uygulama Kararnamesi'nin 2. maddesinde öngörülen hususları[72] kapsayacak şekilde Deniz İlişkileri ve Balıkçılık Bakanlığı (*Minister of Maritime Affairs and Fisheries*)'na sunulması gerekmektedir [MSR Kanunu m. 6(2) ve 7(2)]. Bakanlığın, izin başvurusunun kendisine ulaşmasından itibaren 4 ay içinde MSR projesine izin verip vermeme yönünde bir karar verme zorunluluğu bulunmaktadır [MSR Kanunu m. 7(3)][73]. İzin başvurusu tamamen kabul ya da reddedilebildiği gibi şartlı veya kısıtlı izin verilmesi de mümkün bulunmaktadır (MSR Kanunun m. 9)[74].

Güney Kore, MSR faaliyetine bilim adamlarının katılması bir izin verme şartı olarak uygulamamakla[75] birlikte yabancı araştırmacıların, Güney Kore'ye hiçbir külfet yüklenilmeksizin, Deniz İlişkileri ve Balıkçılık Bakanlığı'nca tayin edilen Güney Koreli bilim adamlarının MSR faaliyetlerine katılmasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır [MSR Kanunu m. 10(1)(1)]. Bu durumda tarafların, araştırmanın sonuçlarının yayını ve yayımı gibi konuları içeren yazılı bir antlaşma yapma zorunluluğu bulunmaktadır [MSR Uygulama Kararnamesi m. 4(2)].

Güney Kore, yabancı MSR faaliyetinin tamamlanılmasından itibaren üç ay içinde ön raporun sunulmasını[76], MSR'den elde edilen bütün araştırma sonuçlarının kullanılması için imkân tanınmasını ve bölünebilen bilimsel veri ve örneklerin sağlanmasını[77] zorunlu kılmaktadır [MSR Kanunu m. 10(1)(2 ve 3)]. Ayrıca araştırmacıların, sonuçlarının analiz ve değerlendirme kayıtlarını sağlamak veya bunların değerlendirilmesi ya da yorumlanmasına yardımcı olma yükümlülükleri bulunmak-

---

[72] Bunlar OALOS Standart Formuna yakın olarak hazırlanmıştır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 105.

[73] Bu sürenin sadece karasularında ötesinde kalan deniz alanları için geçerli olması ve cevap vermenin bir zorunluluk olarak düzenlenmesi, UNCLOS'un 252. maddesinde düzenlenen zımnî izin rejiminin uygulanmasını mümkün kıldığı şeklinde yorumlanmalıdır. Zira karasularına yönelik izin talepleri için herhangi bir süre öngörülmemiştir. Bkz. MSR Kanunu m. 7(3).

[74] Kanunda ret sebepleri, UNCLOS'un 246(5) maddesine benzer şekilde sayılmış olup [MSR Kanunu m. 7(3)], kıyı devletinin normal şartlarda izin vermek zorunda olduğu bir MSR için ret kararı için Güney Kore'nin gerekçelerinin açıklanmasının gerekli olduğu kabul edilmelidir.

[75] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 105.

[76] Ön raporun nasıl sunulacağı MSR Uygulama Kararnamesi'nin 7. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Buna rapor, Korece ve İngilizce yazılmış ve 5 kopya olarak, araştırma planından farklı olarak yürütülen konular ile gemi jurnali eklenmiş olarak Deniz İlişkileri ve Balıkçılık Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir.

[77] MSR Uygulama Kararnamesi'nin 8. maddesine göre bu süre, MSR'nin tamamlanılmasından itibaren 2 yıldır.

tadır [MSR Kanunu m. 10(1)(4)]. Deniz İlişkileri ve Balıkçılık Bakanlığı'nın, ulusal çıkarlar bakımından önemli olduğuna karar verdiği araştırma veri ve sonuçlarının yayımı veya taşınmasına kısıtlama getirme yetkisi bulunmaktadır [MSR Kanunu m. 11(1)].

5- Tayland

UNCLOS'a taraf olmaması nedeniyle MSR'ye yönelik ulusal düzenleme ve uygulamaları Türkiye açısından önem taşıyan Tayland[78], yabancılar tarafından yürütülen bütün bilimsel araştırmaları 1 Ağustos 1982 tarihli "Yabancı Araştırmacıların Tayland'da Araştırma Yürütme İzinleri Hakkında Yönetmelik (*Regulation on the Permission of Foreign Researchers to Conduct Research* – Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği)[79]" kapsamında düzenlemektedir. Buna göre yabancılar tarafından "bilimsel inceleme, yeni icatlar için deneysel analiz, uygulama veya teorilerin açıklanmasına yönelik bilimsel bilginin elde edilmesi" amacıyla yürütülen bütün faaliyetler yönetmelik kapsamında bulunmaktadır [Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 4(1)]. Bu açıdan, karada yürütülen laboratuar çalışmaları dâhil her türlü yabancı MSR faaliyetlerinin yönetmelik hükümlerine göre yürütülmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Tayland, yürütülecek her türlü yabancı araştırma için önceden izin alınmasını zorunlu kılmaktadır[80]. Ayrıca Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği'nin 5. maddesinde araştırmanın; her iki tarafın çıkarlarına uygun olması, bir uzmanlık veya doktora derecesi amacı için ve yabancı bir kuruluş veya devlet ile Tayland'ın ortak bir projesi olarak yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda Tayland, yabancı MSR'ye izin vermek için Taylandlı bilim adamlarının projeye katılmasını

---

[78] Halen UNCLOS'a taraf olmayan Tayland, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilân etmektedir. Kıt'a sahanlığı sınırlaması konusunda ise bir bilgi bulunmamaktadır. Tayland deniz yetki iddiaları için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/THA.htm (01 Ekim 2009); Özet bilgi için bkz. "Table of the Claims to Marine Jurisdiction", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (01 Ekim 2009).

[79] Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

[80] Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(a).

şart koşması yanında araştırmaların akademik bir amaç için yürütülme zorunluluğu getirmesiyle MSR faaliyetlerini oldukça kısıtlamaktadır[81].

Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği'nin 4(2) maddesinde yabancı araştırmacılar; teminat gösterme zorunluluğu bulunmayanlar, teminat göstermek zorunda olanlar ve Tayland için bir yardım programı kapsamındakiler şeklinde üç kategoriye ayrılmaktadır[82]. Yabancı araştırmacıların, araştırma öncesi, araştırma devam ederken ve araştırma tamamlandıktan sonra yerine getireceği yükümlülükler ve uyacağı kurallar ayrı ayrı düzenlenmiştir[83].

MSR izin başvurusunun[84] planlanan başlama tarihinin en az 90 gün öncesinden Tayland Büyükelçiliği veya Tayland Ulusal Araştırma Konseyine sunulması gerekmektedir[85]. Yabacı MSR izin başvurularının hangi ölçütlere göre değerlendirileceği konusunda Yönetmelikte herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu anlamda Tayland'ın, yabancı izin başvurularını değerlendirme konusunda tamamen serbest olduğu anlaşılmaktadır.

Tayland, MSR yürütme izni verilen yabancı araştırmacılar için özel bir raporlama mekanizması öngörmektedir. Buna göre yabancı araştırmacılar, Tayland'a ulaştıktan sonra ancak MSR'ye başlamadan 7 gün önce[86] ve araştırma tamamlandıktan

---

81 Bilindiği gibi genel olarak MSR, deniz çevresi hakkında bilimsel bilgi birikimini arttırmaya yönelik temel araştırmalar olmakla birlikte akademik bir amacın bulunma zorunluluğu bulunmamaktadır.

82 Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği 4(2)(1) maddesinde teminat göstermek zorunluluğu bulunmayan yabancı araştırmacılar; (i) ilgili kuruluşundan tavsiye mektubuna sahip yabancı bir devletin resmî memur veya çalışanları, (ii) ilgili biriminden tavsiye mektubuna sahip uluslararası bir kuruluşun çalışanı veya doğrudan sözleşmesi bulunan araştırmacısı, (iii) ilgili kuruluştan tavsiye mektubuna sahip ve Tayland ile yabancı hükümet arasında bir işbirliği projesinde görev yapan yabancı bir araştırmacı (iv) Taylan Büyükelçilikleri veya yabancı bir ülkenin büyükelçiliği veya ilgili kuruluşundan tavsiye mektubuna sahip olan ve Tayland'da 90 günü geçmeyen araştırma yürütmek isteyen yabancı araştırmacılar olarak sayılmaktadır. Bunların dışında kalanların teminat gösterme zorunluluğu bulunmaktadır. Bkz. Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 4(2)(2).

83 Genel olarak teminat gösterme zorunluluğu bulunan veya bulunmayan araştırmalar için yükümlülükler ayrı başlıklar altında ancak aynı şekilde düzenlenmektedir. Sadece teminat gösterme zorunluluğu bulunanlar araştırmalarda her bir araştırmacı için 200 Baht ödenme zorunluluğu getirilmiştir. Bkz. Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(2)(2)(b).

84 İzin başvurusu için Tayland Ulusal Araştırma Konseyi tarafından hazırlanmış olan standart formlar (NRCT–01 ve NRCT–02) kullanılmaktadır. Bkz. Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(1)(1) ve 6(3).

85 İzin başvurusu onaylandıktan sonra yabancı araştırmacıların ayrıca vize işlemlerini de tamamlamaları gerekmektedir. Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(1)(1)(d).

86 Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(2)(2)(a).

sonra ancak Tayland'dan ayrılmadan önce[87] Tayland Ulusal Araştırma Konseyine bizzat rapor sunmak zorundadırlar. Ayrıca araştırma devam ederken yarı dönemlik gelişim raporlarının sunulması gerekmektedir[88].

Yönetmelikte, araştırmadan elde edilen veri ve örnekler ile araştırma sonuçları üzerinde ayrıntılı hükmüler bulunmaktadır. Buna göre yabancı araştırmalar, araştırma tamamlandıktan sonra araştırma sonuçlarının özetlenmiş bir kopyasını ve 3 yıl içinde son bulgu ve sonuçları Tayland Ulusal Araştırma Konseyi'ne sunmak zorundadırlar. Ayrıca bunların uluslararası dağıtımı ve yayını için Tayland Ulusal Araştırma Konseyi'nden izin alınması gerekmektedir[89].

6- Japonya

Önemli bir araştırmacı devlet statüsünde bulunan Japonya, deniz yetki alanlarındaki[90] yabancı MSR faaliyetlerini, 1996 yılında yürürlüğe koyduğu "Japonya Yetki Alanlarında MSR Yürütülmesi Hakkında Tüzük (*The Guideline for Conducting Marine Scientific Research in Areas Under National Jurisdiction of Japan* – Japonya MSR Tüzüğü)[91]" hükümlerine göre düzenlemektedir. Tüzükte dikkati çeken en önemli husus, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında yabancı MSR'nin yürütülebilmesinin, Japonya Hükümeti'nden önceden iznin alınmasına bağlı olduğunun hükme bağlanmasıdır (Japonya MSR Tüzüğü m. 1). Bilindiği gibi bu deniz alanlarında MSR yürütülebilmesi için kıyı devletinin açık izni yanında UNCLOS'un 247 ve 252. maddelerinde düzenlenen zımnî izin de mümkün bulunmaktadır. Bu açıdan Japonya'nın, zımnî izin rejimini uygulamadığı görünmektedir.

Japonya, UNCLOS'un 238. maddesinin aksine gerçek ve tüzel kişilere de MSR yürütme hakkı bahşetmektedir (Japonya MSR Tüzüğü m. 1). MSR izin başvu-

---

87 Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(3)(b)(4).

88 Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(3)(a).

89 Bkz. Tayland Yabancı Araştırma Yönetmeliği m. 6(2)(4).

90 20 Haziran 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Japonya, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Japonya'nın deniz yetki iddiaları için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/JPN.htm (27 Kasım 2009); Özet bilgi için bkz. "Table of the Claims to Marine Jurisdiction", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (01 Ekim 2009).

91 Tüzüğün İngilizce çevirisi için bkz. "Notice to Research Vessel Operators No. 120", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo120.html (20 Ekim 2009).

rusunun, planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden, tüzüğe eklenen formatta ve diplomatik kanallar vasıtasıyla Japonya Dışişleri Bakanlığı'na (*The Ministry of Foreign Affairs of Japan*) sunulması gerekmektedir (Japonya MSR Tüzüğü m. 2). Japonya, genel olarak UNCLOS'un 248. maddesinde belirtilen bilgilerin eklenmesini istemesine rağmen, farklı olarak, MSR'nin yürütüleceği deniz alanlarının ayrıntılı haritalarının sunulmasını zorunlu kılmaktadır[92]. Pek çok kıyı devletinin aksine Japonya, bilim adamlarının MSR'ye katılımın sağlanmasını izin verme şartı olarak uygulamamaktadır[93].

Japonya'nın deniz memelileri ve deniz bitkilerine yönelik MSR projeleri üzerinde münhasır hak uyguladığı görülmektedir. Zira münhasır ekonomik bölgede bu tür deniz kaynaklarının keşfi veya işletilmesini içeren MSR projeleri için Japonya Tarım, Orman ve Balıkçılık Bakanlığı (*The Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan*)'ndan ayrıca izin alınması gerekmektedir. Karasularında bu tür faaliyetleri içeren MSR'ler yasaklanmaktadır[94].

Japonya, deniz trafiğinin aksamaması ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi amacıyla özel bir raporlama sistemi öngörmektedir. Buna göre araştırma gemileri, Japon münhasır ekonomik bölgesine giriş ve çıkışta en yakındaki "Deniz Güvenlik Ajansı Bölgesel Merkezi (*Regional Head Office of the Maritime Safety Agency* - RHO/MSA)"ne bildirimde bulunmak zorundadırlar. Ayrıca münhasır bölgede bulunduğu sürece günlük olarak saat 12 00'de konumunu RHO/MSA'ya bildirmekle yükümlüdürler[95].

Japonya, faaliyet sonrası yükümlülükler, MSR'nin askıya alınması veya durdurulması, sorumluk ve tanzim, araştırmadan elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçlardan kaynaklanan fikrî mülkiyet veya mülkiyet haklarına yönelik özel ku-

---

92 Bkz. "Notice to Research Vessel Operators No. 87", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo87.html (20 Kasım 2009).
93 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 104.
94 Bkz. Japonya MSR Tüzüğü m. 3.
95 Bkz. "Notice to Research Vessel Operators No. 101", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo101.html (20 Kasım 2009) (NTRVO 101).

rallar koymamakla birlikte araştırma gemilerinin, keşfettikleri yeni "yeraltı volkanik faaliyetleri", mümkün olur olmaz, bildirmek zorunda olduklarını vurgulamaktadır[96].

C) GÜNEY PASİFİK DEVLETLERİ

1- Avustralya

5 Ekim 1994 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Avustralya, deniz yetki alanlarını 1973 tarihli "Denizler ve Denize Gömülmüş Karalar Kanunu (*Seas and Submerged Lands Act 1973* – Avustralya Denizler Kanunu)"[97] ile belirlemektedir. Buna göre Avustralya; karasuları genişliğini 12 mil uygularken[98], 24 mil genişliğinde bitişik bölge, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir[99].

Avustralya, deniz yetki alanlarında yabancı MSR faaliyetlerini 1996 tarihli "Yabancı Araştırma Gemileri İlkeleri (*Foreign Research Vessels Guidelines* – Avustralya MSR İlkeleri)[100]" ile düzenlemektedir[101]. Oldukça kapsamlı hazırlanan ilkeler; karasuları, münhasır ekonomik bölge, balıkçılık bölgesi ve kıt'a sahanlığına MSR faaliyeti yürütmek ya da liman ziyareti amacıyla gelen yabancı araştırma gemilerinin faaliyetlerini kapsamaktadır[102].

---

96 NTRVO 101, m. 4.

97 http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/ActCompilation1.nsf/0/83C3129C3C622025CA256F71004E44EC?OpenDocument (25 Ekim 2009).

98 Papua Yeni Gine ile 1978 yılında imzalan anlaşma gereği Torres Boğazı'nda karasuları genişliği 3 mil olarak uygulanmaktadır.

99 Avustralya Denizler Kanunu'nda deniz yetki alanlarının sınırları gösterilmemiş sadece zaman zaman bu sınırların ilân edileceği belirtilmektedir. Bu amaçla Avustralya Hükümeti'nin yayımladığı çeşitli bildirilerde bu sınırları ilân ettiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Australia's Maritime Boundaries and Zones", http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/InternationalLaw_AustraliasMaritimeBoundariesandZones (25 Ekim 2009).

100 Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

101 Avustralya'nın benzer bir düzenlemeyi 1983 yılında yürürlüğe koyduğu görülmektedir. Düzenlemenin hala yürürlükte olup olmadığı tespit edilemediği gibi 1996 tarihli düzenlemede de eski düzenlemenin yürürlükten kaldırıldığına dair bir hüküm bulunmamaktadır. 1983 tarihli "Yabancı Araştırma Gemileri için İzin Belgelerine Yönelik İlke ve Prosedürler (*1983 Guidelines and Procedures to Clearances for Foreign Research Vessels*)" için bkz. UN: *National Legislation*, s. 25; CONROY, C.: "Marine Scientific Research: Some Comments from Australian Experience", [PLATZÖDER, R. - VERLAAN, P. (ed.): *The Baltic Sea: New Development in National Policies and International Cooperation*, Lahey 1996], s. 303.

102 Avustralya MSR İlkeleri üç bölüme ayrılmaktadır. I. bölüm, münhasıran MSR yürütmek veya araştırmanın bir parçası olarak liman ziyareti yapmak amacındaki yabancı araştırma gemilerine, II.

Avustralya MSR İlkeleri'nde açık şekilde bir izin rejiminden bahsedilmemekle birlikte I. bölümün giriş kısmında MSR faaliyeti yürütmeye yönelik yabancı gemilerce yapılacak başvurular ve III(a) maddesinde MSR yürütmeye yönelik izin başvuruları ifadesinin kullanılmasından Avustralya'nın izin rejimi uyguladığı anlaşılmaktadır[103]. Zira Avustralya, kural olarak münhasır ekonomik bölgede MSR üzerinde yetki iddiasında bulunurken[104], kıt'a sahanlığında bilimsel amaçlı araştırmalar için izinin alınmasını zorunlu kılmaktadır[105].

MSR izin başvurularının 6 ay önceden[106] sunulması zorunlu tutulmakla birlikte, pek çok kıyı devletinin aksine, diplomatik kanalların kullanılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Başvuruya, MSR'nin amaç ve nitelikleri, gemi, personel ve kullanılacak aletlere ait ayrıntılı bilgilerin eklenmesi gerekmektedir[107]. Ayrıca Avusturyalı bilim adamlarının MSR projesine katılımı ve araştırma sonuçlarına erişmesinin sağlanılması, izin başvurularının onaylanması için bir ön şart olarak uygulanmaktadır[108]. Araştırma raporların sunulması, elde edilen veri ve örneklerin patent hakları ve mülkiyeti veya araştırmanın sonuçlarının yayını konusunda ayrıntılı hükümler bulunmamakla birlikte başvuruların; ön ve nihaî raporun kullanımı, elde edilen veri ve örneklerin kopyaların sağlanılması ve bunların yorumlanmasını içereceği belirtilmektedir [Avustralya MSR İlkeleri m. I(h)]. Uygulamalı ya da tamamen bilimsel MSR'nin yedi türü için diğer özel ulusal kanunlarına atıf yapılmaktadır[109].

---

bölüm münhasıran liman ziyareti amacındaki yabancı araştırma gemilerine değinmektedir. III. bölüm müşterek hükümleri içermektedir.

[103] Hâlbuki 1983 düzenlemesinde MSR yürütsün ya da yürütmesin bütün yabancı araştırma gemilerinin Avustralya'yı ziyaret etmeleri için önceden izin almak zorunda oldukları belirtilmekteydi.

[104] Bkz. Avustralya Denizler Kanunu'nun Başlangıç Kısmı.

[105] Kıt'a Sahanlığı (Canlı Doğal Kaynaklar) Kanunu (*Continental Shelf (Living Natural Resources) Act 1968-1973*) m. 23(1). Kanun için bkz. UN: *National Legislation*, s. 24.

[106] Bu sürenin hangi tarihi esas aldığı metinde belirtilmemektedir. Ancak her türlü değişikliklerin MSR projesinin planlanan başlama tarihinden iki ay önce sunulacağı belirtildiğinden, 6 aylık sürenin planlanan başlama tarihini esas aldığı kabul edilebilir.

[107] Bu bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesi ve OALOS El Kitabı'ndaki standart form ile uyumlu görünmektedir. Farklı olarak Avustralya, doğal kaynakların keşfinden elde edilecek yeni ürünlerden, hemen veya daha sonraki dönemde olup olmadığına bakılmaksızın, sağlanılacak ticarî veya bilimsel faydanın paylaşılması konusundaki ayrıntıların bildirilmesini istemektedir. Bkz. Avustralya MSR İlkeleri m. I(j).

[108] Avustralya MSR İlkeleri m. III(a).

[109] (1) Avustralya kıt'a sahanlığından sedentary organizma araştırması için 1991 Balıkçılık Kanunu, (2) petrol ve maden keşfiyle ilgili jeofizik araştırması için 1994 Kıyı Madenleri Kanunu, (3) kıt'a sahanlığında hidrokarbon araştırmasına hizmet edecek bilimsel tesis veya teçhizatın kullanılması

2- Papua Yeni Gine

Papua Yeni Gine (PYG), deniz yetki alanlarında[110] yürütülen MSR faaliyetlerini düzenlemek amacıyla 2005 yılında "PYG Yetki ve Yönetimi Altındaki Egemenlik Sularında MSR için Anahatlar ve Gereklilikler (*Guidelines and Requirements for Marine Scientific Programs in Territorial Water Under Papua New Guinea's Jurisdiction and Governance* – PYG MSR Düzenlemesi)[111]"i yürürlüğe koymuştur. Düzenlemeye göre MSR izin başvurularının, geminin bağlama limanından planlanan ayrılma tarihinin en az 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla yapılması gerekmektedir[112]. İzin başvurusunun, MSR'nin amaç ve gereklilikleri, örneklerin toplanması, elde edilen verinin münhasıran kullanımı hakkında bilgiler dâhil olmak üzere MSR faaliyetleri ile ilgili bütün bilgileri kapsaması gerekmektedir[113]. En az bir PYG'li bilim adamının araştırma gemisinde görev alarak MSR projesine katılımının sağlanması izin verme şartı olarak uygulanmaktadır[114]. Hatta PYG bilim adamlarının ulaşım ve barınma maliyetlerinin proje bütçesinde gösterilmesini istenmektedir[115].

PYG, yabancı araştırmacılar ile PYG enstitüleri arasında sıkı bir işbirliği kurulmasını öngörmektedir. Araştırmacıların, araştırma gemisi bağlama limanından

---

için 1967 Petrol Kanunu (4) ulusal deniz parkları ve deniz koruma alanları ile koruma altındaki türlere yönelik araştırmalar için 1975 Ulusal Parklar ve Vahşi Yaşamı Koruma Kanunu, (5) Avustralya deniz bitki ve hayvan türleri ve deniz organizmaları için 1982 Vahşi yaşamı Koruma Kanunu, (6) balina araştırması için 1980 Balina Koruma Kanunu ve (7) Great Barrier Reef Deniz Parkı'ndaki araştırma için Büyük Resif Koruma Deniz Parkı Kanunu uygulanmaktadır. Avustralya'nın okyanus kaynakları yönetimi için bk. HILDRETH, R. G.: "Managing Ocean Resources: New Zealand and Australia", IJECL, 1991, C. VI, S. 2, s. 104.

[110] 14 Ocak 1997 tarihinde UNCLOS'a taraf olan PYG, takımada suları iddiasına ek olarak 12 mil genişliğinde karasuları, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ve 200 mil veya işletilme kriteri genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. PYG'nin deniz yetki iddialarının toplu listesi için bkz. "Table of Claims to Marine Jurisdictions", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (10 Ekim 2009).

[111] http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

[112] İzin başvurusu PYG Dışişleri Bakanlığı'na yapılmakta ve bir kopya PYG MSR Komitesine gönderilmektedir. Posta veya iletişimde yaşanan gecikmeler için ek süre verilebilmektedir. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 1(1) ve 1(3).

[113] Bu bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesinde öngörülenlerle aynı olmakla birlikte çok daha ayrıntılı olarak kaleme alınmıştır. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 1(6).

[114] PYG MSR Düzenlemesi m. 3(3). PYG MSR Komitesi, geminin çok küçük olması veya yürütülen MSR konusunda PYG bilim adamlarının bilgi birikiminin yeterli kabul edilmesi durumunda şartın uygulanmasını istisna kılma yetkisine sahip bulunmaktadır.

[115] PYG, yetki alanlarındaki sular için personel başına 500$, yabancı limanlar için en az 1.500$ kaynak ayrılmasını istemektedir.

ayrılmadan önce ilgili PYG kuruluşları ile iletişim kurma[116], faaliyet esnası ve sonrasında karşılıklı bilgi değişimi ve açık işbirliği konusunda gayret gösterme, seminer ve konferanslar aracılığıyla çalışmalar hakkında bilgi verme yükümlülüğü bulunmaktadır[117]. PYG, MSR konusunda işbirliğini sağlamak ve özellikle elde edilen veri, örnek ve sonuçlara ulaşmayı teminat altına almak amacıyla "Biyolojik Çeşitlilik Ağı (*Biodiversity Network* – PYG Bionet)"nı oluşturmuştur[118].

Diğer pek çok devletten farklı olarak PYG'nin, patent ve mülkiyet haklarına yönelik ayrıntılı hükümler derç ettiği görülmektedir. Buna göre MSR'den elde edilen her türlü örnek PYG'nin mülkiyetine bırakılırken[119], patent haklarının önceden yapılacak anlaşma ile belirleneceği hükme bağlanmaktadır[120]. PYG deniz yetki alanlarından çıkarılan bütün örneklerin "ilk fırsatta" ilgili PYG kuruluşuna gönderilmesi gerekmektedir[121]. MSR'ye ilgili bütün raporların PYG MSR Komitesine sunulma zorunluluğu bulunmaktadır[122]. Raporların, İngilizce ve 7 kopya şeklinde olması ve varsa renkli fotoğraf ve video kayıtların eklenmesi gerekmektedir[123]. Nihaî rapor, araştırma gemisinin bağlama limanı veya üssüne döndükten sonra 2 yıl içinde PYG MSR Komitesi'ne sunulması zorunlu olup aksine davranış sonraki araştırma önerilerinin reddedilmesine sebep olmaktadır [PYG MSR Düzenlemesi m. 5(6)]. MSR'ye ilişkin kuralların ihlâli durumunda PYG MSR Komitesi'nin; yürütülen veya yürü-

---

[116] Bu iletişimin, bilgi akışı ile biyolojik, balıkçılık, jeolojik ve batimetrik yolculuklar için PYG ile "Anlayış Muhtırası (*Understanding Memoranda*)"nın onayı için gerekli olduğu hükme bağlanmaktadır. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 3(1)(ikinci cümle).

[117] PYG MSR Düzenlemesi m. 3(1) ve 3(2).

[118] PYG Bionet, (i) PYG bilim adamlarının, yabancı enstitüleri tarafından toplanan veya depolanan örneklere erişimini sağlamak (ii) doğal kaynaklara yönelik örneklerin toplanılması ve üçüncü devletlere sunulması ile yeni keşfedilen ürünlere yönelik patent ve fikrî mülkiyet hakları konusunda resmî danışmanlık hizmeti vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 97.

[119] Araştırmacıların, PYG'nin gelecekteki faydası bulunması şartıyla, bu sonuçları ödünç alabilme hakkı bulunmaktadır. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 5(8). Ayrıca PYG kuruluşlarının örnekleri muhafaza etmek için uygun depoya sahip olmaması durumunda örnekler, PYG bilim adamlarına ulaşma hakkı saklı kalmak şartıyla, uzun süreli olarak araştırmacılara bırakılabilmektedir. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 6(3).

[120] PYG MSR Düzenlemesi m. 4(1). PYG MSR Komitesi bu tür antlaşmaların yapılmasına özel önem vermekle yükümlüdür.

[121] PYG deniz yetki alanlarından çıkarılacak her türlü örnek için en az 6 ay önceden izin alınması gerekli olup bunların ayrıntılı bir listesinin sunulması gerekmektedir. Bkz. PYG MSR Düzenlemesi m. 5(1) ve 5(2).

[122] Ayrıca MSR projesine katılan bütün bilim adamları, proje ile ilgili bütün yayımlarının 2 kopyasını ilgili PYG kuruluşuna sunmaları gerekmektedir. PYG MSR Düzenlemesi m. 5(7).

[123] PYG MSR Düzenlemesi m. 5(3) ve 5(4). Renkli fotoğrafların siyah-beyaz baskısı kabul edilmemektedir.

tülecek olan MSR projesinin iznini iptal etme, PYG deniz yetki alanlarında bulunan gemiyi alıkoyma, araştırmacıların elindeki örneklere elkoyma yetkisi bulunmaktadır [PYG MSR Düzenlemesi m. 8(1)].

3- Yeni Zelanda

Yabancı MSR'ye ilişkin özel bir hukukî düzenleme yapmayan Yeni Zelanda, deniz yetki alanlarında[124] uyguladığı kuralları, IOC'ye gönderdiği 5 Eylül 1997 tarihli mektup[125] ile gösterme yolunu seçmiştir. Buna göre karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR faaliyetinin yürütülebilmesi Yeni Zelanda Hükümeti'nin *önceden* izninin alınmasını gerektirirken[126], MSR izin başvurularının, araştırmanın planlanan başlama tarihinin en az 6 öncesinden ve mektuba eklenen standart formata göre yapılması gerekmektedir.

Proje maliyetlerine katılmaksızın bilim adamlarının özellikle gemi veya diğer araçlarda MSR'ye katılma hakkının sağlanılmasını izin verme şartı olarak uygulayan[127] Yeni Zelanda, araştırmadan elde edilen bütün veri ve örneklere ulaşma hakkını saklı tutmaktadır. Ayrıca araştırmanın tamamlanmasından sonra 12 ay içinde ön ve nihaî rapor, veri toplama ayrıntıları ile MSR'den elde edilen bütün fiziksel, kimyasal ve biyolojik verilerin kopya ve yorumlarının Yeni Zelanda Hükümeti'ne sunulma zorunluluğu bulunmaktadır.

---

[124] 19 Temmuz 1996 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Yeni Zelanda, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ve kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Yeni Zelanda deniz yetki iddialarının toplu listesi için bkz. "Table of Claims to Marine Jurisdictions", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (10 Ekim 2009).

[125] "New Zealand Letter No. 701 14/15/2", http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

[126] MSR projesindeki her türlü değişikliklerin uygulanabilmesi veya MSR faaliyeti yürütsün ya da yürütmesin bütün araştırma ve eğitim gemilerinin Yeni Zelanda limanlarını ziyaret etmeleri için yine Yeni Zelanda Hükümeti'nden izin alınması gerekmektedir. Deniz Koruma Alanları (*Gazetted Marine Reserves*)'nda yürütülecek MSR için ayrıca Koruma Genel Yönetimi (*Director General of Conservation*)'nden de izin alınması zorunlu olup başvurunun planlanan başlama tarihinin en az 4 ay öncesinden yapılması gerekmektedir. Bkz. NTRVO No. 118.

[127] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 86.

D) LATİN AMERİKA DEVLETLERİ

1- Arjantin

Arjantin, deniz yetki alanlarındaki[128] yabancı MSR faaliyetlerini 1973 yılında yürürlüğe koyduğu "Arjantin Sularında Bilimsel Araştırma Kanunu (*Act 20489: Scientific Research in Jurisdictional Argentine Waters* - Arjantin MSR Kanunu)[129]" ve Kanunun uygulanmasına yönelik hazırlanan "Yabancılar ve Uluslararası Kuruluşlarca Yürütülen Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Yönetmeliği (*Decree No. 4915 of 23 May 1973 Regulating Scientific and Technical Research Activities Conducted by Foreigners and International Organizations* – Arjantin MSR Yönetmeliği)[130]" vasıtasıyla özel olarak düzenlemektedir. Ayrıca 1998 tarihli "24922 Nolu Federal Balıkçılık Sistemi Kanunu (*Act 24922 Federal Fisheries System*)"nda balık kaynaklarına yönelik bilimsel ve teknik araştırmalar hakkında özel hükümler bulunmaktadır[131].

Arjantin, önceden izin almak şartıyla, UNCLOS'un 238. maddesinden farklı olarak yabancı gerçek ve tüzel kişilere de deniz yetki alanlarında[132] "bilimsel ve teknik araştırma[133]" yürütme hakkı bahşetmektedir (Arjantin MSR Kanunu m. 1). MSR izin başvurusunun, planlanan başlama tarihinin en az 180 gün öncesinden ve

---

[128] 01 Aralık 1994 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Arjantin, deniz yetki alanlarını 14 Ağustos 1991 tarihli "13938 Nolu Kanun (*Act No. 13968 of 14 August 1991* – 1991 Tarihli Kanun)" ile belirlemektedir. Buna göre Arjantin, 12 mil genişliğinde karasuları (Madde 3), 24 mil genişliğinde bitişik bölge (Madde 4), 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge (Madde 5) ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı (Madde 6) ilân etmektedir. Kanunda deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR faaliyetlerine yönelik herhangi bir özel hak ya da yetki uygulamasından bahsedilmemektedir. Kanun için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ARG_1991_23968.pdf (16 Ekim 2009).

[129] Kanun için bkz. UN: *National Legislation*, s. 19; Ayrıca Bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (16 Ekim 2009).

[130] Yönetmelik için bkz. UN: *National Legislation*, s. 20.

[131] Düzenlemeler için bkz. http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id =49&Itemid=59 (16 Ekim 2009).

[132] 1991 Tarihli Kanun'dan farklı olarak Arjantin MSR Kanunu'nun 1. maddesinde, kıt'a sahanlığının sınırı 200 metre veya doğal kaynakların işletilmesinin mümkün olduğu derinlik olarak tanımlanmaktadır. Doktrin ve uygulamada konuyla ilgili bir sorun bildirilmemekle birlikte, Arjantin'in kıt'a eşiğinde veya 200 mil genişlik içinde ancak 200 metre derinliğin ötesinde bulunan deniz alanının MSR Kanunu'na dâhil olup olmadığı şeklinde bir sorun ortaya çıkmaktadır.

[133] MSR yerine "bilimsel ve teknik araştırma" ifadesinin kullanılmasının nedeni Kanun'un UNCLOS'un imzalamasından (1982) çok önce yürürlüğe konulmuş olması düşünülebilir. Ancak 1998 Federal Balıkçılık Sistemi Kanunu'nda da "bilimsel ve teknik araştırma" ifadesi tercih edilmektedir. Bu açıdan tamamıyla bilimsel veya uygulamalı bütün araştırma faaliyetlerinin kanun kapsamında olduğu kabul edilmelidir.

projeyle ilgili ayrıntılı bilgiler eklenmiş olarak[134] ve diplomatik kanallar vasıtasıyla Arjantin Dışişleri Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir. Arjantin'in 60 gün içinde cevap vermemesi durumunda izin talebinin reddedildiği kabul edilmektedir (Arjantin MSR Yönetmeliği m. 2).

Arjantin, masraflara katılmaksızın, bilim adamı ve uzmanlarını araştırma gemisinde bulundurma hakkını saklı tutarken (Arjantin MSR Kanunu m. 1), gözlemci ve uzmanlarının MSR projesine katılmasının sağlanılmasını izin verme koşulu olarak uygulamaktadır[135]. Ayrıca kısmî veya nihaî sonuçlar dâhil, araştırmadan elde edilen bütün bilgilere ulaşılmasının sağlanılması ile bütün veri örneklerinin kopyasının Arjantin Hükümeti'ne sunulma zorunluluğu bulunmaktadır (Arjantin MSR Kanunu m. 3). MSR faaliyetlerinin, Arjantin'in ulusal düzenlemelerine uygun olarak yürütülmesinden her bir personel sorumlu tutulurken, kurallara aykırı yapılan araştırmalar için 500 ilâ 100.000 Amerikan Doları idarî para cezası öngörülmektedir (Arjantin MSR Kanunu m. 7).

2- Brezilya

Karasuları yanında münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'yi düzenleme ve yönetme konusunda "münhasır hakka" sahip olduğunu[136] iddia eden Brezilya, deniz yetki alanlarında[137] yabancı MSR faaliyetlerini düzenlemek amacıyla 1988 tarihli "96000 sayılı Kararname (*Decree No 96000 of 2 May 1993* – Brezilya MSR Kararnamesi)[138]"yi yürürlüğe koymuştur. Kararname, yabancı veya yerli gerçek ve tüzel kişiler ile uluslararası kuruluşlar tarafından[139] deniz yetki alanlarında

---

[134] Arjantin MSR Yönetmeliği'nin 7. maddesinde düzenlenen bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesiyle uyumludur.

[135] Bkz. Arjantin MSR Kanunu m. 3 ve Arjantin MSR Yönetmeliği m. 7(i).

[136] 1993 tarihli Karasuları, Bitişik Bölge, Münhasır Ekonomik Bölgesi ve Kıt'a Sahanlığı Hakkında Kanun (*Act No 8617 of 4 January 1993 on the Territorial Sea, Contiguous Zone, Exclusive Economic Zone and Continental Shelf* – 1993 Brezilya Karasuları Kanunu) m. 8 ve 13. Bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/BRA_1993_8617.pdf (19 Ekim 2009).

[137] 22 Aralık 1988 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Brezilya, 12 mil genişliğinde karasuları (1993 Brezilya Karasuları Kanunu m. 1), 24 mil genişliğinde bitişik bölge (1993 Brezilya Karasuları Kanunu m. 4), 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge (1993 Brezilya Karasuları Kanunu m. 6) ve ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı (1993 Brezilya Karasuları Kanunu m. 11) iddiasında bulunmaktadır.

[138] Kararname için bkz. UN: *National Legislation*, s. 42.

[139] Brezilya, UNCLOS'un 238. maddesinden farklı gerçek ve tüzel kişilere de MSR yürütme hakkı bahşetmektedir. Kararname'de araştırmacılar: (i) Brezilya dışında ikamet eden yabancı gerçek ve

yürütülen MSR faaliyetleri[140] ile yabancı araştırma gemilerinin limanlarını ziyaretleri ile transit geçişlerini düzenlemektedir[141].

MSR izin başvurusunun, Portekizce yazılmış olarak, planlanan başlama tarihinin en az 180 gün öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla sunulması zorunlu olup (Brezilya MSR Kararnamesi m. 11)[142] başvuruya; proje, gemi ve kullanılan bilimsel araç ve gereçler hakkında ayrıntılı bilgilerin eklenmesi gerekmektedir[143]. Proje maliyetlerine katılmaksızın Brezilyalı bilim adamlarının MSR'ye katılmasının sağlanılması izin vermek şartı olarak uygulanmaktadır [Brezilya MSR Kararnamesi m. 15(XII)]. Ayrıca araştırma gemisinde, tercüman olarak görev yapacak "iyi derecede Portekizce bilen bir mürettebatın" bulundurulması istenmektedir (Brezilya MSR Kararnamesi m. 16).

UNCLOS hükümleri ile bağlı olmasına rağmen Brezilya'nın bazı uygulamalarının, UNCLOS'un XIII. bölümüyle uyumlu olmadığı görülmektedir. Örneğin Brezilya Donanma Bakanlığı (*Ministry of the Navy*)'na, deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR faaliyetleri ile MSR faaliyeti yürütmese bile araştırma gemisinin liman ziyaretleri ya da transit geçişlerini yönetme ve gözetleme hakkı verilmektedir[144]. Donanma gözlemcisinin, MSR'nin yönetmelik hükümlerine yürütülmesini sağlama

---

tüzel kişiler ile hükümetlerarası veya hükümet dışı kuruluşlar (ii) Brezilya'da faaliyet gösteren yabancı gerçek ve tüzel kişiler ile hükümetlerarası veya hükümet dışı kuruluşlar (iii) Yabancı gerçek veya tüzel kişilerle işbirliği yapan Brezilyalı gerçek veya tüzel kişiler (iv) Brezilyalı gerçek ve tüzel kişiler olarak 4 gruba ayrılmaktadır. Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 4.

140 Kararname, UNCLOS'un imzalanmasından sonra yürürlüğe konulmasına rağmen, MSR yerine "araştırma ve bilimsel inceleme (*research and scientific investigation*)" ifadesi tercih edildiği görülmektedir. Bu ifade değişikliği ile ne amaçlandığı tam olarak anlaşılmamakla birlikte Kararname'nin 3. maddesinde bilimsel inceleme "gemi, uçak ve diğer araçlar kullanılarak kayıt, film veya ses kayıtları vasıtasıyla oşinografik ve limnolojik çalışmalar ile jeofizik ölçümleri kapsayan tamamen bilimsel amaçlar için yürütülen bütün faaliyetler" olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan Kararname'nin MSR faaliyetlerini de kapsadığı kabul edilmelidir.

141 Federal Hükümetin tekelinde olan veya özel kanunlarla düzenlenen faaliyetler kapsam dışında tutulmuştur Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 1.

142 Brezilya vatandaşları (gerçek veya tüzel kişi) ile bir anlaşma kapsamında yürütülen MSR faaliyeti için izin başvurusunun planlanan başlama tarihinin en az 120 gün öncesinden yapılması mümkündür. Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 11(2).

143 MSR projesinin amaç ve niteliğine yönelik eklenmesi gereken bilgiler, genel olarak UNCLOS'un 248. maddesin paralelinde hazırlanmış olsa da çok daha kapsamlı ve ayrıntılı bilgiler içermektedir. Örneğin projeye katılan yabancılar ve destekleyenlerin kimlik bilgileri ile daha önce Brezilya deniz yetki alanların yürüttükleri bilimsel araştırmalar veya araştırma yürütmeksizin yaptıkları liman ziyaretlerinin tarihleri de istenmektedir. Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 15 (I)(II).

144 Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 16(I). Bu amaçla izin başvurusuna, Brezilyalı gözlemci ve bilim adamları için gemi veya uçakta ayrılan yer miktarının eklenmesi istenmektedir. Brezilya MSR Kararnamesi m. 15(XV).

yanında, izin verilen proje veya rota dışında örnek, bilgi veya veri toplanmasını engelleme yetkisi bulunmaktadır[145]. Ayrıca MSR'nin, Brezilya'nın bilimsel ve teknolojik gelişimine katkı sağlaması bir izin verme ön şartı olarak uygulamaktadır [Brezilya MSR Kararnamesi m. 2(I)].

MSR tamamlandıktan sonra, mümkün olur olmaz, ön rapor ve nihaî rapor ile bütün sonuçların, 12 ay içinde de ayrıntılı analiz ve değerlendirilmeleriyle birlikte araştırmadan elde edilen bütün veri, bilgi ve sonuçların Brezilya Donanma Bakanlığına gönderilmesi gerekmektedir [Brezilya MSR Kararnamesi m. 6(III ve IV)]. Sonuçların uluslararası kullanıma sunulması ya da yayını konusunda herhangi bir özel kısıtlama bulunmamakla birlikte, UNCLOS'un 249(2) maddesine uygun olarak, doğal kaynaklarla doğrudan ilgili olan MSR sonuçlarının yayını için Brezilya Hükümeti'nin izni zorunlu kılınmaktadır [Brezilya MSR Kararnamesi m. 6(VIII)].

Kararname hükümlerinin ihlâli halinde Brezilya'nın; yürütülmekte olan MSR'nin belli bir süre askıya alınma, izni iptal etme, yapılan ihlâl için öngörülen cezasının 50 ilâ 1000 katı para cezası uygulama[146], araştırma gemisinin, yetkililerin veya destekleyicilerin geçici veya sürekli olarak faaliyetlerini engellenme veya geminin alıkonulması şeklinde yaptırımları uygulama yetkisine sahip bulunmaktadır. Bu ihlâlleri sıklıkla yapan devlet veya aynı uluslararası kuruluşun diğer bütün araştırmaları geçici ya da sürekli olarak durdurulabilmektedir[147]. Öngörülen para cezasının 180 gün içinde ödenmemesi durumunda gemi cebrî icra yoluyla paraya çevrilebilmektedir (Brezilya MSR Kararnamesi m. 23)[148].

---

[145] Gözlemcinin, MSR faaliyetinin başlayacağı yabancı limanda gemiye binmesi ve faaliyetin tamamlanmasından sonra ilk yabancı limanda gemiden ayrılması tercih edilmektedir. Gemiden ayrıldıktan sonra gözlemciler, 60 gün içinde kullanılan teknikler hakkında Brezilya Donanma Bakanlığına ayrıntılı rapor sunmaktadırlar. Brezilya MSR Kararnamesi m. 22.

[146] MSR'nin izinsiz yürütülmesi halinde para cezası 500 ila 5000 katı olarak uygulanabilmektedir. Bkz. Brezilya MSR Kararnamesi m. 24.

[147] Muhtemelen Brezilya, ihlâllerin önlenmesi veya yükümlülüklerin yerine getirilmesinde konusunda devlet veya uluslararası kuruluşların etkin bir rol alması amacıyla bu tür bir yaptırım öngörmüş olsa da yaptırımın, özellikle UNCLOS'un 253. maddesine açık şekilde aykırı olduğu görülmektedir. Zira madde, sadece ihlâlin bulunduğu MSR'nin askıya alınabileceği ya da durdurulabileceğini hükme bağlamaktadır. Ayrıca Brezilya deniz yetki alanlarında bireysel olarak MSR yürütme imkânı bulunduğundan, yapılan bireysel ihlâl ya da yerine getirilmeyen yükümlülükler nedeniyle üçüncü kişilerin zarara uğraması durumu evrensel hukuk ilkelerine aykırı bulunmaktadır.

[148] Öngörülen para cezası ile özellikle cebrî icra yaptırımının UNCLOS'un 253. maddesi ile uyumlu olmadığı gözükmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 65.

3- Kolombiya

Kural olarak münhasır ekonomik bölgesindeki yabancı MSR üzerinde münhasır yetki (*exculusive jurisdiction*) uygulayan[149] Kolombiya, deniz yetki alanlarındaki[150] MSR'yi, 1990 yılında yürürlüğe koyduğu "644 sayılı Kararname (*Decree No. 644* – 1990 Kolombiya Kararnamesi)"[151] hükümlerine göre düzenlemektedir[152]. Buna göre Kolombiya, önceden izin alınmak şartıyla, kamu veya özel bütün yabancı gerçek ve tüzel kişilerin deniz yetki alanlarında MSR yürütme hakkı bahşetmektedir[153]. MSR izin başvurusunun planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden[154] ve diplomatik kanallar vasıtasıyla Kolombiya Dışişleri Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir[155]. Başvurunun İspanyolca olması ve MSR projesi hakkında ayrıntılı bilgileri içermesi zorunluluğu bulunmaktadır[156].

1990 Kolombiya Kararnamesi'nde, izin başvurusunun alınmasından sonra işleyecek iç süreç ayrıntılı olarak hükme bağlanmaktadır. Buna göre MSR izin başvurusu 10 işgünü içinde ilgili teknik kuruluşa havale edilmekte (1990 Kolombiya Kararnamesi 5) ve ilgili kuruluş 30 iş günü içinde görüşünü dışişleri bakanlığına bildirmektedir (1990 Kolombiya Kararnamesi m. 7). Ulusal güvenliği ilgilendiren konularda bu süre 15 gün olup, görüşün olumsuz olması durumunda izin süreci kesintiye uğramaktadır (1990 Kolombiya Kararnamesi m. 6).

---

[149] 1978 tarihli "Karasuları, Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı ile Diğer Konularla İlgili Kuralların Tesisi Hakkında Kanun (*Act No. 10 of 4 August 1978 Establishing Rules Concerning the Territorial Sea, The Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf and Regulating Other Matter* – 1978 Kolombiya Deniz Kanunu)" m. 8. Kanun için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/COL_1978_Act.pdf (13 Ekim 2009).

[150] UNCLOS'a taraf olmayan Kolombiya, 12 mil genişliğinde karasuları (1978 Kolombiya Deniz Kanunu m. 1), 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge (1978 Kolombiya Deniz Kanunu m. 7) ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir (1978 Kolombiya Deniz Kanunu m. 9).

[151] http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (13 Ekim 2009).

[152] Kararnamenin 1. maddesinde, "teknolojik araştırmanın" da kararname hükümlerine uygun olarak yürütüleceği vurgulanmaktadır. Bu açıdan MSR yanında teknolojik her türlü yabancı bilimsel araştırma Kararname kapsamına dâhil olmaktadır

[153] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 2(a).

[154] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 3.

[155] Kolombiya ile ikili bir antlaşma gereği yapılacak MSR için de bu kural geçerli olmasına rağmen [1990 Kolombiya Kararnamesi m. 2(c)], Kolombiya vatandaşlarının yabancı bayraklı bir araştırma ya da savaş gemisi vasıtasıyla yürütülecek MSR için başvurusunun Limanlar ve Deniz İşleri Dairesi (*Bureau of Ports and Maritime Affairs* – DIMAR)'ne yapılması yeterli bulunmaktadır [1990 Kolombiya Kararnamesi m. 2(b)].

[156] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 4. Genel olarak UNCLOS'un 248. maddesine göre düzenlenen maddede, farklı olarak, "Kolombiya ve dışındaki faaliyetlerin takvimi" istenmektedir.

Kolombiya, izin başvurunda bildirilen bilgilerin doğruluğunu tespit etmek amacıyla limanlarındaki araştırma gemilerde inceleme ve denetleme yapma hakkını saklı tutmaktadır[157]. Ayrıca Kolombiyalı bilim adamlarının MSR'nin planlama, uygulama ve sonuçların analizi bölümlerine katılımının sağlanılması bir izin verme şartı olarak uygulanmaktadır[158]. Sağlık ve iaşe giderleri dâhil olmak üzere bilim adamlarının bütün masrafları araştırmacılar tarafından karşılanmaktadır[159].

Kolombiya Liman ve Deniz İşleri Bürosu (*Bureau of Ports and Maritime Affairs* - DIMAR)'nun talebi halinde MSR ön raporun, faaliyetin tamamlanmasından sonra araştırmanın bütün veri ve örnekler ile diğer bilgilerin kopyalarının ve en geç bir yıl içinde nihaî raporun sunulması gerekmektedir[160]. Kolombiya, araştıramadan elde edilen veri ve örnekler üzerinde sıkı bir denetim mekanizması uygulamaktadır. Zira toplanan her türlü örnek veya materyaller ile elde edilen kayıtların yurt dışına çıkarılması DIMAR'ın iznine bağlı bulunurken, araştırma gemileri ile kullanılan diğer bilimsel tesis ve teçhizat yerel yetkililerin iznini olmaksızın yerlerinden ayrılamamakta veya sökülememektedir[161]. Ayrıca bölünemeyen örneklerin Kolombiyalı yetkililere teslim edilmesi gerekmektedir[162].

4- Venezüella

Genel olarak deniz yetki alanlarındaki[163] MSR faaliyetleri için izin rejimi öngören[164] Venezüella, MSR izin başvurularının şartları ve sürecini belirlemek

---

[157] Bütün giderleri araştırmacılar tarafından karşılanan incelemeler, "uygun kabul edilinceye kadar pek çok kez" tekrarlanabilmektedir. 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 16(h) ve 19.

[158] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 4(k).

[159] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 16(a) ve (d).

[160] Nihaî raporun, İspanyolca yazılması zorunlu olup, film ve fotoğraflar dâhil olmak üzere değerlendirmeleri içermesi gerekmektedir. 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 16(k) ve (o).

[161] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 20 ve 21.

[162] 1990 Kolombiya Kararnamesi m. 16(l).

[163] UNCLOS'a taraf olmayan Venezüella, 12 mil genişliğinde karasuları, 15 mil genişliğinde bitişik bölge, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile işletilebilme kriteri veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Bkz. "http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION ANDTREATIES/STATEFILES/VEN.htm (28 Ekim 2009); Ayrıca özet bilgi için bkz. "Table of the Claims to Marine Jurisdiction", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREA TIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (28 Ekim 2009).

[164] Zira Venezüella, münhasır ekonomik bölgesinde MSR faaliyetlerinin yürütülmesi için önceden izninin alınması zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda Venezüella deniz yetki alanları için zımnî izin rejimi geçerli olmamaktadır. Münhasır Ekonomik Kanunu (*Act Establish an Exclusive Economic Zone Along to Coasts of Mainland and Island of 26 July 1978*), m. 9(1). Kanun için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/VEN_1978_Act.pdf

amacıyla 1 Şubat 1980 tarihinde "Venezüella Deniz Yetki Alanlarında Bilimsel veya Keşif Araştırmaları için İzin Koşulları" konulu "Savunma Bakanlığı Yönergesi (*Directive No. MD-EMC-DI-004-79 of 1 February 1980* – Venezüella MSR Yönergesi)[165]"ni yürürlüğe koymuştur. Yönerge, deniz yetki alanlarına bilimsel veya keşif amaçlı faaliyetlerle bağlantılı olarak kullanılan bütün yabancı gemi ve hava araçlarıyla Venezüella'nın yetkisi altında bulunan göl ve nehirlerde yürütülen MSR'yi de kapsamaktadır[166].

Venezüella MSR Yönergesi'nin III(C)(1) maddesi gereği sadece yetkili ulusal ve yabancı enstitülerden[167] gelen izin başvuruları işleme alınmaktadır[168]. MSR izin başvurularının, MSR'nin niteliği ve amaçları, kullanılan gemi ve diğer araçlar ile personel hakkında ayrıntılı bilgileri[169] içerecek şekilde İspanyolca ve İngilizce yazılmış ve 5 suret olarak[170], planlanan başlama tarihinin en az 3 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla sunulması gerekmektedir[171]. Başvurular, Venezüella "Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Ulusal Konseyi (*National Council for Scientific and Technological Research* – CONICIT)" tarafından değerlendirilmekte ve kararlar araştırmacıya yine diplomatik kanallar vasıtasıyla bildirilmektedir[172].

(28 Ekim 2009); Ayrıntılı bilgi ve uygulama örnekleri için bkz. GRAHAM,G.: *National Legislation and Regulations Relating to the Conduct of Marine Scientific Research by Non-National in Maritime Zones Subject to National Jurisdiction*, Paris 1984, s. 32.

165 Yönerge için bkz. UN: *National Legislation*, s. 285.

166 Venezüella MSR Yönergesi m. I ve III(C)(3)(b).

167 Özel ya da kamu tüzelkişisi olarak örgütlenebilen yabancı enstitünün, tamamıyla bilimsel faaliyetlerle uğraşması veya okyanus ve kaynaklarının rasyonel keşfi veya işletilmesine yönelik teknik kapasite ve imkânlara sahip olması gerekmektedir. Bkz. Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(a).

168 Bununla birlikte Yönerge'nin Ek-A'sında yabancı gerçek ve tüzel kişilerce yapılan MSR izin başvurularına yönelik özel şartlara değinilmektedir. Buna göre yabancı gerçek kişiler, MSR faaliyetini sadece projeyle ilgili bir Venezüella enstitüsünün himayesi altında yürütebilmektedir. Bkz. Venezüella MSR Yönergesi, Ek-A, Hukukî Temel, m. 1(b).

169 İstenen bu bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesinde belirtilen bilgileri içermekle birlikte oldukça kapsamlıdır. Gerçek kişilerden medeni durumuna kadar kimlik bilgileri istenirken gerekli durumlarda tüzel kişilerin kuruluş tüzüğü istenebilmektedir. Ayrıca araştırmanın finansal kaynakları ile kullanılacak bilimsel araç ve gereçlerin fotoğraflarının eklenmesi gerekmektedir. Bkz. Venezüella MSR Yönergesi, Ek-A, Hukukî Temel, m. 3.

170 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 70.

171 Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(a). Yabancı enstitüler tarafından MSR izin başvuruları, Venezüella Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla CONICIT'e ulaştırılırken, yabancı gerçek kişilerin MSR izin talepleri araştırmayı himaye eden Venezüella enstitüsü tarafından doğrudan CONICIT'e sunulmaktadır. Yerli kuruluşlarca yapılan MSR izin talepleri ise yine üç ay önceden doğrudan Savunma Bakanlığı'na sunulmaktadır. Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(2).

172 Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(o).

Venezüella, araştırmaya katılan yabancı ve yerli bilim adamları arasında sıkı bir işbirliği kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Zira araştırma süresince yabancı enstitü, projeyle ilgili Venezüellalı bir enstitünün himaye ve gözetimi altında bulunurken[173], Venezüellalı bir memur veya bilim adamının araştırmaya katılması bir izin verme şartı olarak uygulanmaktadır[174]. Ayrıca Venezüella donanmasının, deniz yetki alanlarındaki araştırma gemilerini denetleme ve kontrol yetkisi saklı tutulurken[175] araştırma başlamadan veya talep ettiği zaman CONICIT'in, izin başvurunda bildirilen bilimsel teçhizatı denetleme hakkı bulunmaktadır[176].

MSR'nin tamamlanmasından sonra yabancı enstitü veya sorumlu personel, araştırmadan elde edilen bütün materyalin (film, rapor ve yayımlar gibi) bir kopyasını CONICT'e göndermek zorundadır. Bu yükümlülüğün ne kadar bir süre içinde yapılması gerektiği belirtilmediği[177] gibi araştırmadan elde edilen veri ve örneklerden doğan mülkiyet veya fikrî mülkiyet hakları konusunda da her hangi bir hüküm bulunmamaktadır.

E) ORTA VE KUZEY AMERİKA DEVLETLERİ

1- Meksika

Meksika, deniz yetki alanlarında[178] yürütülen MSR üzerinde uyguladığı kuralları, 19 Haziran 1990 tarihli "Meksika Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Mektubu (*Mexican Department of Foreign Relations Diplomatic Note No. 001187* – Meksika MSR Kuralları)[179]" ile göstermektedir. Buna göre Meksika, MSR ile ilgili

---

[173] Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(d).

[174] Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(e). Madde, araştırma gemisine binme ve inme işlemlerinin Venezüella limanlarında olmasını düzenlemesine rağmen, diğer ulusal düzenlemelerden farklı olarak Venezüellalı katılımcıların masraflarının kimler tarafından karşılanacağı belirtilmemektedir.

[175] Venezüella MSR Yönergesi m. III(C)(3)(i) ve (3)(n).

[176] Venezüella MSR Yönergesi, Ek-A, Hukukî Temel, m. 1.

[177] YSERN, bu sürenin 90 günü aşmaması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 71.

[178] 18 Mart 1983 tarihinde UNCLOS'a taraf olan Meksika, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. Bkz. Denizle İlgili Federal Kanun (*Federal Act Relating to the Sea, 8 January 1986* – Meksika Deniz Kanunu); Ayrıca toplu liste için bkz. "Table of Claims to Marine Jurisdictions", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION ANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (10 Ekim 2009).

[179] ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan İngilizce tercüme için bkz. "Notice to Research Vessel Operators No. 98" http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo98.html (9 Kasım 2009).

her türlü başvurunun diplomatik kanallar vasıtasıyla sunulmasını[180] ve MSR izin başvurusuna; projenin amaç ve niteliği, süresi, coğrafî alanları, gemi, personel ve finans kaynakları hakkında ayrıntılı bilgilerin[181] eklenmesini zorunlu kılmaktadır[182].

Meksika, bilim adamlarının MSR projesine katılmasının sağlanılmasını bir izin verme şartı olarak uygulamaktadır[183]. Hatta MSR izin başvurusuna, alan çalışması esnasında Meksikalı katılımcıların maliyetlerin nasıl paylaşılacağını gösteren uzlaşılmış bir mektubun eklenmesi zorunlu tutulurken[184] araştırmacıların, Meksikalı bilim adamlarının katılımını garanti etmekle yükümlü oldukları belirtilmektedir[185].

MSR faaliyetinin tamamlanmasından sonra ön rapor ve ayrıntılı nihaî rapor ile her türlü yayım, fotoğraf ve diğer sonuçların sunulmasını zorunlu kılan[186] Meksika, veri ve örneklere ulaşma hakkı ile bunların değerlendirilmesi ve yorumlanması konusunda yardım talep etme hakkını saklı tutmaktadır[187]. Toplanan örnekler ile elde edilen sonuçlar üzerinde mülkiyet veya fikrî mülkiyet hakları konusunda herhangi bir kural belirtilmemekle birlikte toplanan bütün örneklerin en az % 40'nın Meksika'da saklanılması zorunluluğu bulunmaktadır[188].

Meksika, patlayıcı madde kullanılması ve çevreye zarar verecek yöntemlerin kullanılmasını açık şekilde yasaklarken[189], vahşi yaşamın zarar görmemesi için her

[180] Meksika MSR Kuralları m. I(1). Meksika, MSR izin başvurularının, deniz alanları için planlanan başlama tarihinin en az 180, hava sahası için 90 gün önceden sunulmasını zorunlu kılmaktadır. Bkz. Meksika MSR Kuralları m. IV.

[181] Genel olarak UNCLOS'un 248. maddesinde belirtilenleri kapsamakla birlikte farklı olarak, MSR'nin desteklendiğine dair Meksikalı enstitü veya araştırmacılardan bir mektubun eklenmesi zorunlu bulunmaktadır.

[182] Ayrıca Meksika Deniz Kanunu'nun 22. maddesi, yabancı MSR'ye yönelik genel ilkeleri göstermektedir. Madde, UNCLOS'un 240. maddesinde belirtilen genel ilkelere ek olarak MSR'ye katılım ve sonuçlara ulaşma konusunu düzenlemektedir.

[183] Uygulamada Meksika, araştırmaya katılacak bilim adamlarının isimlerini onay belgesinin arkasına eklemektedir. Bkz. Meksika MSR Kuralları m. II(5).

[184] Meksika MSR Kuralları m. I(9).

[185] Meksika MSR Kuralları m. III(1); Buna ek olarak Meksika Deniz Kanunu'nun 22(VI) maddesi, MSR yürütmesine izin verilen araştırmacıların, mümkün olan en yüksek ulusal katılımı sağlamak zorunda olduklarını düzenlemektedir.

[186] Meksika MSR Kuralları m. III(10); Meksika'nın bunlardan 4'er kopya istediği bildirilmektedir. bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 52.

[187] Meksika Deniz Kanunu m. 22(VII).

[188] Meksika MSR Kuralları m. III(4).

[189] Meksika MSR Kuralları m. III(2).

türlü tedbirin alınmasını zorunlu tutmaktadır[190]. Ayrıca nadir vahşi yaşam, sucul bitki ve türlerin kullanımı, toplanması veya nakledilmesi kesinlikle yasaklanmaktadır[191].

2- Amerika Birleşik Devletleri

Bağımsız bir ulusal düzenlemeye sahip olmayan ABD[192], yabancı MSR faaliyetleri düzenlemek amacıyla Dışişleri Bakanlığı tarafından seri olarak hazırlanan "Araştırma Gemisi Operatörlerine Bildirim (*Notice to Research Vessel Operators* - NTRVO)"leri kullanmaktadır[193]. MSR yürütme kapasitesi bakımından araştırmacı devlet statüsünde olan ABD'nin, UNCLOS'a taraf olmamakla birlikte, UNCLOS'un XIII. bölümünü hükümleriyle uyumlu bir MSR politikası izlediği bildirilmektedir[194]. Bunda MSR faaliyetlerinin, ABD'nin politik ve ekonomik çıkarları açısından taşıdığı önem büyük rol oynamaktadır[195].

ABD, kural olarak, münhasır ekonomik bölgesinde yabancı MSR üzerinde herhangi bir yetki uygulamasında bulunmamaktadır[196]. Sadece münhasır ekonomik

---

[190] Meksika MSR Kuralları m. III(3).

[191] Meksika MSR Kuralları m. III(5).

[192] UNCLOS'a taraf olmayan ABD, 12 mil genişliğinde karasuları, 24 mil genişliğinde bitişik bölge, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı ilân etmektedir. ABD deniz yetki alanları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Annotated Supplement to the Commander's Handbook on the Law of the Naval Operations*, ABD Deniz Kuvvetleri Yayını, Newport 1997, s. 114; "United States of America, Summary Claims", http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/20051m_062305/united_states_america.doc (01 Kasım 2009).

[193] ABD'nin MSR'yle ilgili ulusal düzenlemeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HARRINGTON, S. A.: *New Policy Protocols for Marine Scientific Research: Lessons Learned from Past Case Studies*, Massachusetts Institute of Technology, Unpublished Master Thesis, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts 1998, s. 27.

[194] Bkz. McLAUGHLIN, R. J.: "Confidential Classification of Multi-Beam Bathymetric Mapping of the U.S. EEZ: Is a New U.S. Marine Scientific Research Policy in Order?", Ocean Development and International Law, 1988, C. IXX, S. 1, s. 12.

[195] GALDORISI, G. V. – VIENNA, K. R.: *Beyond the Law of the Sea, New Directions for U.S. Oceans Policy*, Westport 1997, s. 164.

[196] Bkz. ABD Münhasır Ekonomik Bölgesi Bildirisi (*Proclamation 5030 - Exclusive Economic Zone of the United States America*). 1983 tarihli ABD Başkanı'nın açıklamasında, bu istisnanın nedenin, deniz yetki alanlarında yabancı MSR faaliyetlerine yönelik daha esnek politikalar kabul etmeleri konusunda diğer devletleri cesaretlendirmek olduğunu belirtilmektedir. Bkz. ROACH, A.: "Marine Scientific Research and the New Law of the Sea", Ocean Development and International Law, 1996, C. XXVII, S. 1, s. 59 (2 nolu dipnot); ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and on the Continental Shelf", [IOC/ABE-LOS I/11, IOC Yayını, Paris 2001], s. 8 (43 nolu dipnot). ABD'nin, münhasır ekonomik bölgede yabancı MSR'i, açık denizler serbestliği şeklinde uyguladığı bildirilmektedir. Bkz. KINDT, J. W.: "The Claim for Limiting Marine Research: Compliance with International Environmental Standards", Ocean Developments and International Law, 1985, C. XV, S. 1, s. 21.

bölgede deniz memelilerine yönelik çalışmalar[197], deniz kaynaklarının ticarî değerinin ölçülmesi veya kıt'a sahanlığıyla fiziksel temas içeren faaliyetler ile karasularında yürütülen bütün MSR faaliyetleri için ABD Dışişleri Bakanlığı (*U.S. Department of State*)'nın izni gerekmektedir[198]. Bu anlamda ABD, münhasır ekonomik bölge veya kıt'a sahanlığının kaynaklarına yönelik MSR faaliyetleri ile karasularındaki bütün MSR faaliyetleri izin rejimi öngörmektedir[199].

MSR izin başvurularının, diplomatik kanallar vasıtasıyla[200] ABD Dışişleri Bakanlığı'nın "Okyanus ve Kutup İlişkileri Dairesi (*Office of Ocean and Polar Affairs* – OPA)"[201]'ne, BM Taslak Standart Form A formatında ve planlanan başlama tarihinin en az 1 ay öncesinden[202], önceki ilgili yolculuk ve planları da dâhil olmak üzere araştırmanın amaç ve niteliği hakkında ayrıntılı bilgiler eklenmiş olarak sunulması gerekmektedir[203]. MSR'nin deniz memelileri veya yok olma tehlikesi içinde bulunan türleri (*endangered species*) içermesi durumunda "NOAA[204] Kaynakları Koruma Dairesi (*NOAA Office of Protected Resources*)"nin, balık stoklarının ticarî değerinin ölçülmesini içermesi durumunda "NOAA Balıkçılık Hizmeti Bölgesel Bilim Merkezi (*NOAA Fisheries Service Regional Science Center*)"nin ve kıt'a sahanlığıyla fiziksel temas kurulmasını içermesi durumunda

---

197 HILDERTH, R. G.: "Managing Ocean Resources: United States", IJECL, C. VI, S. 4, s. 326.

198 "Authorization to Conduct MSR in U.S. EEZ", http://www.state.gov/g/oes/ocns/opa/rvc/3503.htm (1 Kasım 2009).

199 GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 161; McLAUGHLIN, R. J.: "Confidential Classification", s. 16.

200 İzin başvurusunun, sorumlu bilim adamlarının veya ana destekleyicilerin büyük elçilikleri vasıtasıyla doğrudan sunulması tavsiye edilmektedir. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 163.

201 OPA, okyanus, Antarktika ve Kuzey Kutup bölgeleriyle ilgili uluslararası konular hakkında ABD dış politikasını oluşturmak ve uygulamaktan sorumlu, ABD Dışişleri Bakanlığı Okyanus, Uluslararası Çevre ve Bilimsel İlişkiler Bürosu (*State Department's Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs* - OES)'nun bir parçasıdır. Bkz. "Ocean and Polar Affairs", http://www.state.gov/g/oes/ocns/opa/index.htm (01 Kasım 2009).

202 Bununla birlikte ilgili kuruluşun görüşünü OPA'ya bildirmesi için 4 hafta süresi bulunduğundan talebin faaliyetlerin başlamasından en az 6 hafta önce yapılması tavsiye edilmektedir. "Authorization to Conduct MSR in U.S. EEZ", http://www.state.gov/g/oes/ocns/opa/rvc/3503.htm (1 Kasım 2009).

203 "Notice to Research Vessel Operators No. 67", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo67.html (01 Kasım 2009). Başvuru için "BM Taslak Standart Form A" kullanıldığı için eklenmesi gereken bilgiler genel olarak UNCLOS'un 248. maddesiyle uyumlu gözükmektedir. Bununla birlikte ABD'nin, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, araştırma gemilerinin limanlara giriş izni için gemi, ziyaretin niteliği, giriş ve ayrılış tarihleri, kaptan ve gemi personeli ile varsa diğer yolcular kimlik bilgileri hakkında ayrıntılı bilgileri talep ettiği bildirilmektedir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 164.

204 NOAA (Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi - *National Oceanic and Atmospheric Administration*), okyanus ve atmosferin yapısının anlaşılması için faaliyet gösteren federal bir kurumdur. Bkz. "About NOAA", http://www.noaa.gov/about-noaa.html (01 Kasım 2009).

"Maden Kaynakları Yönetim Hizmeti (*Minerals Management Service*)"nin özel onay belgelerinin MSR izin başvurusuna eklenmesi gerekmektedir[205].

ABD, bilim adamlarının MSR'ye katılmasını bir izin şartı olarak uygulamamakla birlikte[206], katılım hakkı ve araştırmadan elde edilen veriye ulaşma hakkını saklı tutmaktadır. Hatta elde edilen bütün veri ve örneklere erişim hakkını sağlanılması ile bütün verilerin ücretsiz olarak paylaşımı bir izin şartı olarak uygulanmaktadır[207].

MSR sonrası araştırmacıların yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler NTRVO No. 66'da ayrıntılı olarak belirtilmektedir[208]. Buna göre; araştırmanın tamamlanılmasından itibaren 30 gün içinde ön araştırma raporunun ABD Dışişleri Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir[209]. Ayrıca katılımcı personele doğrudan verilmiş bile olsa, kıyı devleti ile yapılan anlaşmaya uygun şekilde hazırlanmış bütün veri ve örneklerin kopyalarının ABD Dışişleri Bakanlığı'na iletilmesi gerekmektedir[210]. Yükümlülüğün yerine getirilmesi için bir süre öngörülmemekle birlikte yabancı araştırma gemileri için bu sürenin, aksi kararlaştırmadıkça, "mümkün olur olmaz" olduğu kabul edilmelidir.

ABD ulusal düzenlemelerinde, MSR'nin askıya alınması veya durdurulması, sorumluk ve tanzim, araştırmadan elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçlardan kaynaklanan fikrî mülkiyet veya mülkiyet haklarına yönelik özel kurallar

---

[205] "Authorization to Conduct MSR in U.S. EEZ", http://www.state.gov/g/oes/ocns/opa/rvc/3503.htm (1 Kasım 2009).

[206] Yabancı araştırmacıların, arzu ettikleri takdirde yerel ABD'li bilim adamlarından yardım alabilecekleri bildirilmektedir. Bkz. McLAUGHLIN, R. J.: "Confidential Classification", s. 16.

[207] OPA tarafından izin onayı diplomatik kanallar vasıtasıyla bildirilmektedir. Yapılan bildirimde, izin verme şartı olarak uygulanan faaliyet sonu yükümlülüklere de değinilmektedir. Bu yükümlülükler, genel olarak, UNCLOS'un 249(1)(b)(c) maddesinde düzenlenen ön ve nihaî raporlar ile veri ve sonuçlara ulaşma hakkını içermektedir. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 77.

[208] "Notice to Research Vessel Operators No. 66", http://www.state.gov/g/oes/oceans/ntrvo66.html (01 Kasım 2009). Bu yükümlülükler, aynı zamanda, yabancı deniz yetki alanlarında MSR faaliyeti yürüten ABD araştırma gemilerini de kapsamaktadır.

[209] Ön raporun sunulması izin verme koşulu olması nedeniyle raporun, araştırmayı yürüten veya destekleyen enstitünün antetli kağıdına yazılmış olması gerektiği belirtilmektedir. Rapor, bütün veri, analiz ve raporları açık şekilde göstermelidir.

[210] ABD araştırma gemilerinin bu yükümlülüğü yerine getirmesinin, yabancı sulara ABD araştırmacılarının ulaşımı için çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu şekilde ABD, UNCLOS'un 246(5)(d) maddesinden kaynaklanan izin taleplerinin onaylanmamasını en aza indirgemeye çalışmaktadır. Zira faaliyet sonrası yükümlülüğün yerine getirmeyen veya geciktiren bilim adamlarının yabancı ülkedeki izin taleplerine destek verilmeyeceği belirtilmektedir. Bkz. NTRVO No. 66.

bulunmamaktadır. Bununla birlikte ABD'nin özellikle fikrî mülkiyet sorununu ikili anlaşmalar yoluyla çözdüğü bildirilmektedir[211].

F) KARAYİP ADA DEVLETLERİ

Karayip Ada Devletleri'nin[212] MSR'ye ilişkin hukukî düzenleme ve uygulamalarının bilinmesi, özellikle MSR kapasitesi açısından kıyı devleti statüsündeki devletlerin konuya yaklaşımlarının tespit edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Zira UNCLOS'a taraf olmalarına rağmen pek çok Karayip ada devletin münhasır ekonomik bölgedeki MSR üzerinde münhasır yetki (*exclusive jurisdiction*) uyguladığı bildirilmektedir[213]. Hatta St. Kitts ve Nevis[214] ile St. Lucia[215], kıt'a sahanlığında yabancı gemilerce yürütülen MSR faaliyetlerini düzenleme, yönetme ve yürütme konusunda münhasır hakka (*exclusive right*) sahip olduğunu iddia etmektedir. Bilindiği gibi devletler, MSR'yi düzenleme konusunda karasularında egemen haklara, münhasır ekonomik bölgede ise sadece hakka sahip bulunmaktadır. Görüldüğü gibi bazı kıyı devletlerinin, çeşitli gerekçelerle (askerî güvenlik veya ticarî sırlar) UNCLOS'un XIII. bölümüne açıkça aykırı bir şekilde MSR'yi düzenledikleri ve uyguladıkları görülmektedir.

Karayip ada devletlerinin MSR'ye katılması veya temsil edilmesinin sağlanması konusundaki uygulamaları da farklılık göstermektedir. Örneğin Baha-

---

[211] Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 178.

[212] Karayip bölgesinde bulunan 13 ada devletinin (Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Küba, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Haiti, Jamaika, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia, St. Vincet ile Trinidad ve Tobago) hepsinin UNCLOS'a taraf olduğu ve 12 mil genişliğinde karasuları ile 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilân ettiği ve genel olarak 24 mil genişliğinde bitişik bölge (Bahamalar, Barbados ve Grenada hariç) ile kıt'a eşiğinin dış sınırı veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığı (Haiti, işletebilme kriterini esas almaktadır) ilân ettiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 37; CARNEGIE, A. R.: "The Law of the Sea: Commonwealth Caribbean Perspectives", Social and Economic Studies", 1987, C. XXXVI, S. 3, s. 108; "Table of Claims to Marine Jurisdictions", http://www.un.org/Depts/los/ LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (10 Ekim 2009).

[213] Karayip ada devletlerinin münhasır ekonomik bölgedeki MSR'ye yönelik yetki uygulamalarının farklı olduğu görülmektedir. Örneğin Antigua ve Barbuda, Dominik, Jamaika, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia, St. Vincet "münhasır yetki" ilân ederken, Trinidad ve Tobago, Barbados, Küba, Grenada ve Haiti sadece "yetki" iddiasında bulunmaktadır. Bkz. GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 32.

[214] 1984 tarihli "Deniz Alanları Kanunu (*The Maritime Act, No 3*),", m. 12(1)(d). Kanun için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/KNA_1984_Act.pdf (10 Ekim 2009).

[215] 1984 tarihli Deniz Alanları Kanunu (*The Maritime Areas Act, No 6*), m. 12(1)(a). Kanun için bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LCA_1984_Act.pdf (10 Ekim 2009).

malar, Dominik Cumhuriyeti, Jamaika ile Trinidad ve Tobago, herhangi bir külfet yüklenilmeksizin MSR projesine katılmasının sağlanmasını izin verme şartı olarak uygularken Küba, katılımı bir izin şartı olarak görmemektedir[216].

II. TÜRKİYE'DE MSR

A) OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE TÜRK DENİZ ARAŞTIRMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1081 yılında Ege Denizi'ne ulaşan Türkler, deniz ve denizcilikle daha çok askerî amaçlar için ilgilenmişlerdir. Orhan Gazi döneminden itibaren donanmaya sahip olan[217] Osmanlı Devleti'nde de bu anlayış devam etmiş ve Batı'da olduğu gibi Türk deniz araştırmaları, daha çok seyir güvenliğini sağlamak amacıyla, savaş gemileri tarafından hidrografik nitelikli araştırmalar şeklinde yürütülmüştür.

Türk deniz araştırmalarının, Osmanlı deniz gücünün zirveye ulaşmaya başladığı 15. yüzyıla kadar geriye uzandığı bildirilmektedir[218]. Onaltıncı Yüzyıl başlarında Piri Reis (1470-1554), Ege ve Akdeniz'de yapmış olduğu inceleme ve aldığı notları birleştirerek "Kitab-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı)" adıyla kitap haline getirmiştir. Kitap, bir deniz kılavuzu niteliğinde[219] olup Ege ve Akdeniz kıyıları ile ilgili seyir için gerekli olan çok değerli bilgi ve çizimleri içermektedir. Dönemin bilinen tüm seyir rotalarını gösteren ve günümüzde bile esrarı tam olarak çözülememiş[220] Piri Reis'in Dünya Haritası, Türk denizcilik bilgisi seviyesinin ulaştığı seviyeyi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu bilgi birikime rağmen dönemin siyasî ve

---

[216] GORINA-YSERN, M.: *MSR*, s. 37.

[217] Ayrıntılı bilgi için bkz. BOSTAN, İ.: *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul 2007, s. 3.

[218] "Tarihçe", http://www.shodb.gov.tr/default.html (5 Eylül 2008). Bir kara devleti olarak gelişimini sürdüren Osmanlı Devleti için deniz stratejisinin önemini açıkça anlayan ilk padişah II. Beyazıt (1447–1512) olmuştur.

[219] İNAN, A.: *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları*, B. 3, Ankara 1987, s. 18.

[220] 1929 yılında İstanbul Topkapı sarayında bulunan haritayı inceleyen ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (*National Aeronautics and Space Administration* – NASA), Piri Reis'in 1513 yılında çizmiş olduğu harita ile uzaydan çekilen dünya fotoğrafının birebir aynı olduğunu açıklamıştır. Piri Reis'in o dönemin teknolojik imkânlarıyla böyle bir haritayı nasıl çizmiş olabileceği sorusuna hala bir cevap bulunamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. SOYLU, M.: *Piri Reis Haritası'nın Şifresi*, B. 5, Ankara 2006, s. 32; Ayrıca bkz. "Uluslararası Piri Reis Sempozyumu, 27-29 Eylül 2004", http://www.shodb.gov.tr/default.html (4 Eylül 2008).

askerî gelişmeleri nedeniyle Türk deniz araştırmalarında bir duraklama yaşanmış 17 ve 18. yüzyıllarda deniz araştırmalarına pek önem verilmemiştir[221].

19. yüzyıl başlarından itibaren yine seyir güvenliğine yönelik deniz araştırmalarının hız kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde iki Türk ölçüm gemisi *Ahter* ve *Neyyirzafer* Karadeniz'de ve 1824 yılında *Gülsefit* adlı ölçüm gemisi ise Rus hidrograficileriyle birlikte Marmara Denizi'nde çeşitli hidrografik ölçümler yapmıştır. İngiliz deniz bilimcileriyle birlikte Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyıları ile Marmara Denizi'nde müşterek bilimsel araştırma faaliyetleri yürütülmüştür. Yüzyılın sonlarına doğru ise Türk donanmasına ait gemiler çeşitli deniz araştırmaları görevlerinde bulunmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da deniz araştırmaları çoğunlukla askerî amaçlı ve hidrografik çalışmalar şeklinde devam etmiştir[222].

Türkiye'de ilk ciddi ve programlı deniz araştırmalarının, 1951 yılında, "Hidrobiyoloji Araştırma Enstitüsü" olarak yeniden faaliyete başlayan Baltalimanı'ndaki enstitü ile başladığı kabul edilmektedir[223]. Yaptığı çalışmalarla uluslararası bir üne kavuşan enstitü, değişen koşullar nedeniyle 1950'li yılların sonunda kapatılmıştır[224].

Türkiye'de modern anlamda deniz araştırmaları, "Maden Tetkik Arama Enstitüsü (MTA)" öncülüğünde 1970'li yıllarda yeniden başlamıştır[225]. 1974 yılında Ege Denizi'nde petrol aramak şeklinde başlayan deniz araştırma faaliyetleri, 1976 yılında *MTA Sismik-1*[226] araştırma gemisinin temini ile daha da hız kazanmıştır.

---

[221] Bkz. "Tarihçe", http://www.shodb.gov.tr/default.html (5 Eylül 2008).

[222] Bkz. "Tarihçe", http://www.shodb.gov.tr/default.html (5 Eylül 2008).

[223] Bu dönem öncesinde ve özellikle 1933 yılındaki "Üniversite Reformu"ndan sonra Prof. *Andre Naville*'in önderliğinde Baltalimanı'ndaki enstitünün çalışmaları dikkat çekmektedir. Ancak teknik yetersizlikler nedeniyle enstitü 1937 yılında kapatılmıştır. Bkz. BİNGEL, S. – SALİHOĞLU, B.: *21. Yüzyılın Orta Doğu Teknik Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü*, Yayımlanmamış Çalışma (*Deniz Bilimleri Enstitüsü*).

[224] Böylece önemli bilgi birikimi ve insan gücü yitirilmiştir. Bkz. BİNGEL, S. – SALİHOĞLU, B.: *Deniz Bilimleri Enstitüsü*.

[225] DERMAN, A. S. – DEMİER, M. – SAYILI, A. – İŞBİLİR, M.: "Türkiye'de Kıyı ve Deniz Bilimleri", Jeoloji Mühendisliği, 1991, C. XXXIX, s. 89.

[226] Araştırma gemisi *MTA Sismik-1*, 1946 yılında Almanya'da inşa edilen arama-kurtarma gemisi "HORA"nın, 1976 yılında yenileştirilmesi ve isminin değiştirtmesiyle araştırma faaliyetlerine başlamıştır. Gemi 2005 yılında İstanbul Denizcilik Fakültesine devredilmiş ve eğitim gemisi olarak hizmete devam etmektedir. Gemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "MTA Genel Müdürlüğü'nün Deniz Araştırmalarının Geçmişi ve Satın Alacağı Araştırma Gemisi ile İlgili Olarak Bugüne Kadar Yapılmış Olan Çalışmalar", http://www.mta.gov.tr/mta_web/deniz_ yeni/tarih.htm (4 Eylül 2008).

1976-1980 yılları arasında doğal kaynaklarının keşfine yönelik araştırmaların yanında deniz jeolojisine yönelik pek çok deniz araştırması yapılmıştır.

1980'den sonra başta Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı[227] ve MTA[228] olmak üzere, Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri Teknoloji Enstitüsü[229], Orta Doğu Üniversitesi Erdemli Deniz Bilimleri Enstitüsü[230] ve İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Deniz Bilimleri Enstitüsü[231] tarafından bilimsel amaçlı deniz araştırma faaliyetleri yürütülmüştür.

1983 yılında "Deniz Alâka ve Menfaatleri Yüksek Koordinasyon Kurulu"nun onayı ile "Oşinografik ve Hidrografik Araştırmalar Ana Planı - Ulusal Deniz Ölçme İzleme Programı" yürürlüğe konulmuştur. Bu çerçevede 1986 yılından itibaren çeşitli üniversitelere bağlı deniz bilimleri enstitülerince deniz araştırma faaliyetleri yürütülmüştür. 31 Aralık 1996 tarihinde sona eren bu araştırma programından[232] sonra, "Türkiye denizlerinin yapısını ve bu yapıyı kontrol eden, karşılıklı etkileşimli, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik dönüşümleri ve jeolojik yapısının evrimini bilimsel olarak tanımlamak ve anlamak, bu denizlerin içyapılarındaki çeşitli değişimleri izlemek insan kaynaklı etkilerin değişimler üzerindeki etkinlik yollarını ve düzeyini araştırmak ve modeller geliştirerek ileriye dönük tahminler yapabilmek ve Türkiye denizlerinin canlı ve cansız kaynaklarının yaşamını destekleme kapasitesini

---

[227] Daha çok hidrografik ve askerî nitelikli deniz araştırmaları yürütülmüştür.

[228] MTA tarafından günümüze kadar yürütülen deniz araştırma projeleri için bkz. "Tamamlanan Projeler", http://www.mta.gov.tr/v1.0/daire_baskanliklari/deniz/index.php?id=tamamlanan&m=3 (10 Eylül 2008)

[229] Enstitü tarafından günümüze kadar yürütülen araştırma projeleri için bkz. "Projeler", http://www.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=6124 (10 Eylül 2008).

[230] 1975 yılında faaliyete başlayan Enstitü tarafından yürütülen araştırma projeleri için bkz. "Current Research-Project Activities", http://www.ims.metu.edu.tr/index.asp?doc=activities/research.htm (10 Eylül 2008).

[231] 1992 yılında ismi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü olarak değişen enstitü tarafından yürütülen ve halen devam eden araştırma projeleri için bkz. "Halen Yürütülen ve Tamamlanmış Projeler", http://www.istanbul.edu.tr/enstituler/denizbilimleri/turkce/projeler/projeler.htm (10 Eylül 2008).

[232] Deniz bilimlerindeki modern gelişmelerin gerisinde kalan programın, Türk deniz yetki alanlarındaki mevcut sorunlara cevap verebilecek şekilde planlanmadığı belirtilmektedir. Bkz. SALİHOĞLU, İ. – MUTLU, E. (Ed.): *DAP ve Ulusal Deniz Araştırma ve İzleme Programı, Akdeniz, Marmara Denizi, Türk Boğazlar Sistemi, Karadeniz ve Atmosfer Alt Projeleri, 1995-1999 Dönemi Sentez Raporu,* Ankara 2000, s. 1 (*1995-1999 Dönemi Sentez Raporu*).

saptamak" amacıyla TÜBİTAK öncülüğünde 1997 yılından itibaren "Ulusal Deniz Araştırmaları Programı (DAP)" yürürlüğe konulmuştur[233].

1997-2001 ve 2002-2006 aralıklarında iki adet beş yıllık dönem şeklinde planlanan proje kapsamında, Türk deniz yetki alanlarında sistematik bulgu toplama ve bu deniz alanlarının temel oşinografik özelliklerinin anlaşılmasına katkı sağlayan basen ölçekli, mevsimsel sıklıkta temel fiziksel ve biyokimyasal bulgular elde edilmiş ve önemli sayıda bilimsel eser üretilmiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen DAP 2002 yılından sonra yenilenmemiş ve yeni bir araştırma programı da oluşturulmamıştır[234].

1999 Gölcük merkezli depremden sonra ise Marmara Denizi'nde yerli ve yabancı pek çok deniz araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda özellikle yabancı araştırma gemileri *Le Suroit* (Fransa), *Odin Finder-Urania* (İtalya), *Le Nadir* (İtalya), *Marion Dufresne* (Fransa) ve *Le Atalante* (Fransa)'nin 1999-2002 yıllar arasında yaptığı araştırmalar neticesinde Marmara Denizi'nin altındaki fay, kıvrım, göçük gibi yapılar net bir şekilde belirlenmiş ve haritalanmıştır. Özellikle *Le Suroit*'in araştırmasından elde edilen veriler sayesinde Marmara Denizi'nin ilk "deniz atlası" yapılmıştır[235].

B) TÜRK DENİZ YETKİ ALANLARINDA MSR

1- Genel Olarak

16. Yüzyıldan itibaren bir deniz imparatorluğu hüviyeti kazanan Osmanlı Devleti'nin bugünkü anlamda bir deniz sınırı ve karasuları sorunu bulunmadığından, deniz hukuku kurallarını tek taraflı işlemler ve ahitnameler yoluyla uygulamıştır[236]. Marmara ve Karadeniz'i yabancı bütün gemilere kapatan ve Akdeniz'de sadece

---

[233] Program; "Gözlem Sistemleri Geliştirme, Ölçüm ve İzleme Projesi", "Ekosistem Dinamiği Projesi", "Bütünleştirilmiş Balık Ekosistemleri Projesi" ve "Deniz Jeolojisi Projesi" şeklinde dört farklı alan çalışmasını kapsamaktadır. SALİHOĞLU, İ. – MUTLU, E. (Der.): *1995-1999 Dönemi Sentez Raporu*, s. 4.

[234] Ayrıntılı bilgi için bkz. BİNGEL, S. – SALİHOĞLU, B.: *Deniz Bilimleri Enstitüsü*.

[235] Ayrıntılı bilgi için bkz. *Deniz Jeolojisi ve Jeofiziği Araştırmaları ve Depremsellik Alt Grup Raporu*, TUBİTAK Yayını, Ankara 2001, s. 15; GÖRÜR, N.: *Marmara Denizi'nin Deprem Potansiyeli*, Ankara 2003, s. 9.

[236] Osmanlı deniz hukuku ve ahitname örnekleri için bkz. ARI, B.: "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", [KUMRULAR, Ö. (Der.): *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007], s. 265.

yabancı ticaret gemilerine belli kısıtlamalarla dolaşma hakkı veren[237] Osmanlı Devleti, uzun bir süre, tüm yabancı gemilerin bu denizlerdeki statüsüne yönelik kuralların belirleyici ve uygulayıcısı olmuştur[238].

18. Yüzyıldan itibaren karadaki gelişmelere paralel olarak denizlerdeki egemenliğini kaybetmeye başlamasından[239] sonra bu durum değişmiş ve Osmanlı Devleti için bir deniz sınırı ve yetki alanları meselesi ortaya çıkmıştır[240]. Deniz yetki alanlarındaki yabancı gemilerin hukukî statüsü ve hareket tarzları ikili veya çok taraflı antlaşmalar yoluyla belirlenmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde de deniz araştırma faaliyetlerinin hukukî niteliğiyle fazla ilgilenilmemiş[241] sorunlara, ulusal ve uluslararası genel hukuk kurallarına göre cevap bulunulmaya çalışılmıştır. Bu konuda özel bir ulusal düzenleme yapılmamış, ilgili kurallar farklı ulusal düzenlemelerin içine serpiştirilmiştir. Bunlar içinde en önemlisi 1738 sayılı "Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Kanunu"dur[242]. Kanunla, resmî ve özel kurumlar ile gerçek kişiler tarafından yapılacak hidrografik, oşinografik ve jeofiziksel ölçüm ve araştırmalara koordinatörlük yapma görevi [m. 3(c)] ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan uluslararası seyir, hidrografi, oşinografi ve jeofiziksel yükümlülüklerini yerine getirme görevi [m. 3(g)] yeni kurulan "Seyir ve Hidrografi Dairesi Başkanlığı"na verilmiştir. Ayrıca Kanun'un uygulanmasını göstermek amacıyla hazırlanan Yönetmeliğin[243] 4(B)(4) maddesinde de, "uluslararası kurum ve kuruluşların seyir, hidrografi ve oşinografi işlerine ilişkin

---

[237] Ayrıca Kızıldeniz'i yabancı savaş gemilerine kapalı tutarken ekonomik nedenlerden dolayı Basra Körfezi'ni serbest ticarete açık hale getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOSTAN, İ.: "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", [KUMRULAR, Ö. (Der.): *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007], s. 33.

[238] Osmanlı Devleti, egemenliği altındaki denizlerde, yabancı ticaret gemilerinin hukukî statüsünü hazırladığı ahitnamelerle belirlemiştir. Bkz. BOSTAN, İ.: "Osmanlılarda Deniz Sınırı", s. 34.

[239] Osmanlı Devleti'nin 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Avrupa ve Karadeniz'deki toprak kayıplarına rağmen özellikle Doğu Akdeniz'deki egemenliğinde bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1827 yılındaki Navarin baskınıyla Osmanlı donanmasının önemli kısmının yok olması, Ege Denizi'ni içdeniz statüsünden çıkararak menfaat çatışmasının konusu haline getirmiştir. Bkz. GENCER, A. İ.: *Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1986, s. 14.

[240] Ayrıntılı bilgi için bkz. BOSTAN, İ.: "Osmanlılarda Deniz Sınırı", s. 37.

[241] Hatta Türkiye, Ege Denizi'nin özel durumu nedeniyle, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı çalışmalarında daha çok II. Alt Komite çalışmalarına ağırlık vermiştir. DEMİRSOY, S.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Hakkında Rapor*, Ankara 1975, s. 1.

[242] RG. 7.6.1973, Sayı: 14557.

[243] 1738 sayılı "Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Yasasının Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik", RG. 28.5.1979, Sayı: 17725.

kararlarının" oluşumu ve uygulanması ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların uygulama esaslarını saptama görevi yine bu Kuruma verilmiştir.

MSR'yle ilgili Türk ulusal düzenlemeleri incelendiğinde yabancı MSR izin başvurularının kime ve nasıl yapılacağı, Türk bilim adamlarının MSR'ye katılımı, araştırmacıların yükümlülükleri, araştırmadan elde edilene veri ve örneklerden kaynaklanan mülkiyet veya fikrî mülkiyet hakları ile sorumluluk ve tazmin gibi hususlara yer verilmediği görülmektedir. Sadece 6 Ekim 2003 tarih ve 2003/6270 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla değiştirilen Kararın[244] 7. maddesinde, Türk deniz yetki alanlarında yürütülen araştırma ve incelemelerin sonuçları ile ilgili yayınların birer örneğinin izin alınan kuruma gönderileceği belirtilmektedir.

Bununla birlikte uygulamada, aksi belirtilmedikçe, Türk deniz yetki alanlarında yabancı MSR için izin rejiminin kabul edildiği ve MSR izin başvurusunun, planlanan başlama tarihinin en az 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığı (*The Minister of Foreign Affairs*)'na sunulmasının zorunlu olduğu bildirilmektedir. MSR başvurusu için herhangi bir standart form veya dil sınırlaması bulunmamakta birlikte başvurunun; araştırmanın amacı, türü ve niteliği ile araştırma gemisi hakkında bilgileri (adı, bayrağı, tonajı, tipi vb.), araştırmada kullanılacak tesis ve teçhizatın ayrıntılı listesini, kaptan ve mürettebatın kimlik bilgilerini, araştırmanın muhtemel başlama ve bitiş tarihleri ile araştırmanın yapılacağı alanların coğrafi koordinatları içermesi gerekmektedir.

Türkiye, diplomatik kanalların kullanılması şartıyla, devlet ve yetkili uluslararası kuruluşlara ek olarak, yabancı gerçek ve tüzel kişiler ile ulusal araştırma kurum ve kuruluşlarına da MSR yürütme hakkı bahşetmektedir. Bununla birlikte Türkiye, bilim adamı veya yetkili personelinin, kendisine hiçbir malî külfet yüklenilmeksizin MSR projesine katılmasının sağlanılması hakkını saklı tutmaktadır. Ayrıca araştırma tamamlandıktan sonra bir ay içinde ön rapor ve altı ay içinde nihaî raporun sunulmasını, araştırmadan elde edile bütün veri ve örneklere ulaşması ile bölünebilen örneklerin sağlanılmasını, bunların değerlendirilmesi veya yorumlanmasında yar-

[244] RG. 10.11.2003, Sayı: 25285.

dımcı olunmasını ve mümkün olur olmaz araştırmanın bütün sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulmasını zorunlu kılmaktadır.

Türk deniz yetki alanlarında MSR faaliyeti yürüten yabancı araştırma gemileri için özel bir raporlama sistemi öngörülmemekle birlikte, gemilerin iletişim kanallarının açık tutulması ve AIS sistemine sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca araştırmacıların, Türk kolluk kuvvetlerinin inceleme ve denetleme çağrısına uyma zorunluluğu bulunmaktadır[245].

2- İçsular ve Karasuları

Bilindiği gibi kara ülkesinin bir parçası olan içsular ve karasularında yürütülen yabancı MSR üzerinde kıyı devleti egemen hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır. Bu genel kural gereği Türkiye, içsular[246] ve karasularında[247] yürütülen yabancı MSR üzerinde tam bir egemen hak ve yetkiye sahip olup yabancı MSR faaliyetlerine izin verip vermemeye yönelik takdir hakkı başta olmak üzere konu ile ilgili her türlü düzenleme yapma hatta MSR faaliyetleri devam ederken bile gerekli gördüğü bütün koşulları uygulayabilme hak ve yetkisine sahip bulunmaktadır[248].

Uluslararası örf ve âdet hukukun kendisine tanıdığı bu egemen hak ve yetkilere rağmen Türkiye'nin, içsuları ve limanlarında yürütülen bilimsel araştırmalar konusunda özel bir hükmü ilgili bir ulusal düzenlemesine derç ettiği görülmektedir.

---

[245] Türkiye'nin deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR faaliyetleri hakkındaki uygulaması için bkz. "IOC Questionnaire No 3: Turkey", http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content &task=view&id=45&Itemid=56 (20 Nisan 2010).

[246] 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nun 4. maddesi gereği Türk içsularını, "esas hatların kara tarafında kalan suları ve körfez suları" oluşturmaktadır. Maddede ayrıca daimî liman tesislerinin en açıkta olanların kara tarafında kalan suları ile dış limanların içsulara dâhil olduğu belirtilmektedir.

[247] 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nun 1(2) maddesi Türk karasuları genişliğinin 6 mil olduğunu hükme bağlamaktadır. Bununla birlikte aynı kanunun 1(3) maddesinde Bakanlar Kurulu'na daha geniş karasuları belirleme yetkisi verilmektedir. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu, 8/4742 sayılı kararı uyarınca (RG. 29.5.1982 Sayı: 17708), 2674 sayılı kanunun yürürlülüğe girmesinden önce karasuları genişliği ile ilgili olarak Karadeniz ve Akdeniz'de mevcut durumun sürdürülmesine karar vermiştir. Sonuç olarak "… günümüzde, herhangi ulusal yasa veya diğer mevzuatta açıkça belirtilmiş olmamakla beraber" Türkiye'nin, karasuları genişliğini Karadeniz'de ve Akdeniz'de 12 mil, Ege Denizi'nde de ise 6 mil olarak uyguladığı kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, C. I, Ankara 2006, s. 332; KURAN, S.; *Uluslararası Deniz Hukuku*, B. 2, İstanbul 2007, s. 114 (*Deniz Hukuku*); BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, İstanbul 1998, s. 265; PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, B. 6, Ankara 1999, s. 360 (*Uluslararası Hukuk II*).

[248] Bu hak ve yetkinin, zararsız geçiş rejiminden faydalanan her türlü gemiyi (araştırma, ticaret veya savaş gemisi) kapsadığı tartışmadan uzaktır.

1983 tarihli "Yabancı Silahlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İçsularına ve Limanlarına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik[249]"in 11(1) maddesinde Türkiye, yabancı silahlı kuvvetlere bağlı gemilerin, Türk içsuları ve limanlarında, önceden izin alınmaksızın, "hidrografik ve oşinografik araştırmalar" ile "niteliği ne olursa olsun ilmî ve askerî araştırma" yapmalarını yasaklamaktadır. Yönetmelikte sadece yabancı silahlı kuvvetlere bağlı gemilerden bahsedilmesine rağmen, aynı yasağın sivil araştırma ve ticaret gemileri için de geçerli olduğu kabul edilmelidir.

Uygulamada da Türkiye, içsuları ve karasularında yabancılar tarafından yürütülen MSR faaliyetleri için "izin rejimi" öngörmektedir. Buna itibarla Türk içsuları ve karasularında yabancı MSR faaliyetlerinin yürütülebilmesi için Türkiye'nin açık ve yazılı izninin alınması zorunlu olup bu deniz alanlarında zımnî izin rejimi kabul edilmemektedir[250].

3- Türk Boğazları

Uluslararası ve ulusal düzenlemelerde Türk Boğazları; İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nden gemilerin geçiş alanı ile bu alanı çevreleyen kıyı şeridini kapsayan suyolu olarak tanımlanmaktadır[251]. Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan ve stratejik açıdan büyük öneme sahip Türk Boğazları'nın günümüzdeki hukukî statüsü 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile belirlenmektedir[252]. İmzalandığı dönemin askerî güvenlik endişelerini taşıyan Sözleşme, genel anlamda sadece Türk Boğazları'ndan geçiş rejimini düzenlemektedir. Bu itibarla Türk Boğazları'nın geçiş rejimi dışındaki diğer hukukî statüsünü belirleme hak ve yetkisi tama-

---

[249] RG. 15.12.1983, Sayı: 18252.

[250] Bkz. "IOC Questionnaire No 3:Turkey", Section One, III(B), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_ content&task= view&id=45&Itemid=56 (20 Nisan 2010).

[251] Bkz. 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi Giriş Kısmı, RG. 5.8.1936, Sayı: 3374; Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü, m. 2(b), RG. 6.11.1998, Sayı: 23515.

[252] Montrö Boğazlar Sözleşmesi 29 maddelik ana metin ile ana metne eklenen dört ek ve bir protokolden oluşmaktadır. Sözleşme'de kural olarak geçiş serbestliği ilkesi kabul edilmesine rağmen (Madde 1), barış ve savaş şartlarına göre ticaret ve savaş gemilerinin geçişleri ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Sözleşme'nin yürürlük süresi, yürürlüğe girdikten itibaren başlayarak 20 yıl olarak belirlenmesine rağmen [Madde 28(1)], taraf devletlerce herhangi bir değişiklik veya fesih bildirimi gelmediğinden hala yürürlüktedir.

mıyla Türkiye'ye ait bulunmaktadır[253]. Dolayısıyla Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşme'nin açık hükümlerine ters düşmemek şartıyla, geçiş rejimi de dâhil olmak üzere, Türk Boğazları'yla ilgili her türlü ulusal düzenleme yapma ve uygulama yetkisine sahiptir. Bu hak ve yetkilere istinaden Türkiye, artan deniz trafiğini düzene koymak ve özellikle seyir, can, mal ve çevre güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli tarihlerde ulusal düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır[254].

Genel olarak seyir ve çevre güvenliğinin sağlanılmasına yönelik tedbirleri içeren bu düzenlemelerde, yabancı MSR faaliyetlerine yönelik herhangi bir özel hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin, Türk Boğazları'nda yürütülecek yabancı MSR'ye yönelik hak ve yetkilerinin çerçevesinin çizilebilmesi için İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nin -geçiş rejimi dışında- içsular, karasuları veya açık deniz rejimlerinden hangisine tâbi olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

2674 sayılı Karasuları Kanunu'nun 1(2) maddesi uyarınca İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın tamamının Türkiye'nin karasularına dâhil olacağı açık şekilde anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1996 tarihli "İstanbul Liman Tüzüğü[255]"nün 2. maddesinde İstanbul Boğazı'nın tamamı ile Marmara Denizi'nin bir kısmı "İstanbul Limanı", 1982 tarihli "Çanakkale Liman Yönetmeliği[256]"nin 4. maddesinde ise Çanakkale Boğazı'nın büyük bir kısmı "Çanakkale Limanı" olarak tanımlanmaktadır. Liman daimî tesislerinin kara tarafında kalan suları ile dış limanlar içsulara dâhil olduğundan, İstanbul Boğazı'nın tamamı ile Çanakkale Boğazı'nın büyük bir kısmının Türk içsuları olarak kabul edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır[257]. Bu itibarla Tür-

---

[253] Ayrıntılı bilgi için bkz. TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk Dersler, Devletin Yetkisi*, B. 4, İstanbul 1989, s. 165.

[254] Türkiye, boğazlarla ilgili en kapsamlı ilk ulusal düzenlemesini "Boğazlar ve Marmara Bölgesi Deniz Trafik Düzeni Hakkında Tüzük" adıyla 1994 yılında yürürlüğe koymuştur. Bkz. RG. 11.01.1994, Sayı: 21815. Tüzüğün dört yıllık uygulamasından sonra ortaya çıkan sorunları gidermek ve uluslararası kamuoyundan gelen talepleri karşılamak amacıyla 1994 tarihli Tüzüğün yerine 1998 yılında "Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü" yürürlüğe konulmuştur.

[255] Tüzük için bkz. RG. 6.9.1996, Sayı: 22749.

[256] Yönetmelik için bkz. RG. 11.9.1982, Sayı: 17809.

[257] Toluner, Türkiye'nin ilgili ulusal düzenlemelerinde liman kavramını uluslararası hukukta öngörülenden farklı biçimde tanımlayarak, uluslararası hukuka göre içsular tanımına girmeyen suları içsular rejimine tabi kıldığını düşünmektedir. Bkz. TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 166 (197(a) nolu dipnot).

kiye, İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nda, kıyı devletinin içsular ve karasularda sahip olduğu bütün hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır.

Türk Boğazları'nda MSR'yi düzenlemeye yönelik olarak Türkiye'nin hak ve yetkisinin kapsamının belirlenmesinde ikinci sorun, geçiş rejimi dışında Marmara Denizi'nin sahip olduğu hukukî statüdür. Geçmişte bir açık deniz statüsünde olduğu iddia edilen[258] Marmara Denizi'ni, 1958 CADS'ın 1. maddesi ve UNCLOS'un 86. maddesinde yapılan tanımlar gereği açık deniz statüsünde saymak mümkün görünmemektedir. Zira her ne kadar Türkiye bu denizde karasuları ilân etmemiş olsa da en kötü olasılıkla Marmara Denizi'nin tamamına yakını Türkiye'nin karasuları içinde kalacaktır[259]. Marmara Denizi'nin geçmiş yıllarda sahip olduğu hukukî statüsü[260], geçiş rejiminin tarih boyunca özel antlaşmalarca belirlenmesi ve bütün kıyılarının Türkiye'ye ait olması[261] bu denizin, bir içdeniz olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Zira Marmara Denizi açık deniz statüsünde olsaydı geçiş rejiminin özel antlaşmalarla düzenlenmesine ihtiyaç kalmayacaktı. Tarihte bu tür özel düzenlemelerin yapılmış olması Marmara Denizi'nin içdeniz statüsünde olduğu görüşünü teyit etmektedir[262]. Birinci Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nın, Birinci Komisyon çalışmaları esnasında da Türkiye, Marmara Denizi'nin Türkiye'nin bir içdenizi olduğunu açık şekilde vurgulamıştır[263].

Sonuç olarak İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nin, gerek coğrafî gerek tarihî nedenlerle geçiş rejimi dışında içsular rejimine tâbi olduğu görünmektedir. Bu itibarla Türkiye, Türk Boğazlarında yabancı MSR üzerinde içsular ve karasularında sahip olduğu hak ve yetkilere sahip olup, yabancı MSR'ye

---

[258] İddialar için bkz. ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, II. Kitap, İstanbul 1987, s. 133 (*Milletlerarası Hukuk II*).

[259] Marmara Denizi'nde güney-kuzey kıyılarında ve kıyılara yakın adalarda çizilecek 12 millik daire kavislerinin sadece Marmara Adası'nın kuzeydoğunda bulunan ve doğu-batı doğrultusunda uzunluğu 24,6 mil ve kuzey-güney doğrultusunda uzunluğu 139 mil olan deniz alanı ile İmralı Adası'nın kuzeydoğusunda birleşmediği, hatta İmralı Adası ile doğusundaki Bozburun'u birleştiren düz bir hat çizildiği takdirde ikinci alanın ortadan kalkacağı bildirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Uluslararası Boğazlardan Geçiş ve Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul 1999, s. 22.

[260] Osmanlı Devleti döneminde Marmara Denizi'ne içdeniz statüsü uygulanmış ve bu durum 1 Ekim 1914 tarihinde İstanbul'da bulunan elçiliklere bir nota ile duyurulmuştur. Bkz. GÖNLÜBOL, M.: *Barış Zamanında Sahil Sularının Hukukî Statüsü*, Ankara 1959, s. 129 (*Sahil Suları*).

[261] ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk II*, s. 134.

[262] GÖNLÜBOL, M.: *Sahil Suları*, s. 131.

[263] LÜTEM, İ: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı*, Ankara 1959, s. 29.

izin verip vermemeye yönelik takdir hakkı başta olmak üzere konuyla ilgili her türlü ulusal düzenleme yapabilmektedir. Ayrıca geçiş serbestliği ilkesi[264] geçerli olmakla birlikte Türk Boğazları'nda, zararsız ve transit geçiş rejimlerinden tamamen farklı kendine özgü (*sui jeneris*) bir geçiş rejimi[265] uygulanmasından dolayı zararsız veya transit geçiş rejimine yönelik kuralların, Türkiye istemediği sürece, kıyasen uygulanması da mümkün görünmemektedir.

4- Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı

Konuyla ilgili Türk ulusal düzenlemeleri incelendiğinde Türkiye'nin, münhasır ekonomik bölge[266] ve kıt'a sahanlığında[267] yürütülen yabancı MSR'ye yönelik olarak izin rejimi uyguladığı görülmektedir. Zira 4.4.1988 tarih ve 88/12839 sayılı "Türkiye'de İlmî Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler ile Yabancı Basın-Yayın Mensuplarının Tâbi Olacakları Esaslar[268]" isimli Bakanlar Kurulu kararının 4. maddesinde denizlerde yapılacak araştırmalara, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar ve ilgili ulusal mevzuat hükümleri çerçevesinde izin verileceğini belirtilerek bir çeşit izin rejimi getirilmiştir. Ayrıca 5.12.1986 tarih ve 86-11264 sayılı kararnamenin eki olarak yayımlanan, "Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Bakanlar Kurulu

---

[264] Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 28(1) maddesinde Sözleşme'nin 20 yıl geçerli olacağı belirtilmesine rağmen, Sözleşmenin 28(2) maddesinde geçiş serbestliği ilkesinin sonsuz olduğu hükme bağlanmaktadır.

[265] AYBAY, G.: *Türk Boğazları, Son Gelişmeler Üzerine Bir Deneme*, İstanbul 1998, s. 55.

[266] 5.12.1986 tarih ve 86-11264 sayılı kararnamenin eki olarak yayımlanan, "Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı"nın (RG. 17.12.1986, Sayı: 19314) 1. maddesi uyarınca Türkiye, sadece Karadeniz'de 200 mil genişliğinde bir münhasır ekonomik bölge ilân etmiştir. Türkiye'nin, bu gün için, Ege Denizi ve Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge ilânı bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 413; KURAN, S.; *Deniz Hukuku*, s. 233.

[267] Kıt'a sahanlığının belirlenmesi konusunda hangi kriteri kabul ettiğine dair bir düzenlemeye sahip olmamakla birlikte Türkiye'nin, özellikle Ege Denizi kıt'a sahanlığı uyuşmazlığı konusunda savunduğu tezler dikkate alındığında, kıt'a eşiğinin sonu veya 200 mil genişliğinde kıt'a sahanlığına sahip olduğu kabul edilebilir. Ege kıt'a sahanlığı sorunu için bkz. ACER, Y.: "Ege Kıt'a Sahanlığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları", [GÜNDÜZ, A. – ÖZTÜRK, H. (Der.), *Ege Kıt'a Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2002], s. 60; TOLUNER, S.: *Milletlerarası Hukuk*, s. 247.
Bununla birlikte Türkiye'nin, ilke olarak, kıt'a sahanlığını sınırlarının hakça ilkeler uyarınca ve karşılıklı antlaşmalar ile belirlenmesi gerektiğini düşündüğü belirtilmektedir. Günümüzde Türkiye, sadece Karadeniz'de, 23 Haziran 1978 tarihinde SSCB ve 4 Aralık 1997 tarihinde Bulgaristan ile kıt'a sahanlığı sınırlandırılması konunda antlaşmalar yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk II*, s. 402.

[268] RG. 29.04.1988, Sayı: 19799.

Kararı"nın[269] 2(2)(c) maddesinde Türkiye'nin, Karadeniz'de ilan edilen 200 deniz millik Türk münhasır ekonomik bölgesinde denize ilişkin bilimsel araştırmalar yapma, izin verme, düzenleme ve yürütme konusunda *münhasır* hak ve yetkiye sahip olduğu belirtilmektedir[270].

Ulusal bir düzenleme olamamakla birlikte Başbakanlık Personel ve Prensipler Müdürlüğü'nün 1 Mayıs 1995 tarih ve B.02.01.12-383-557 sayılı "Deniz Araştırmalarının Koordinasyonu" konulu yazısı[271], Türk deniz yetki alanlarında yürütülecek bütün deniz araştırmalarının belli bir plan ve program dahilinde yürütülmesi amacıyla alınacak tedbirleri göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır[272]. Söz konusu yazıda, MSR'nin hukukî statüsüne yönelik olarak iki direktif ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Türk araştırmacılar için *araştırma serbestliği* ilkesidir. Buna göre Türk deniz araştırma kurumlarına ait araştırma gemileri, Türk karasuları ile ötesine uzanan sularında hiçbir kısıtlama veya izne gerek olmaksızın araştırma faaliyeti yürütebilmektedir. Diğeri ise yabancı araştırmacılarla yürütülecek müşterek araştırmalar için *izin rejimi* ilkesidir. Söz konusu yazı gereği uluslararası kurum veya kuruluşlarla müşterek yapılacak araştırmalar ilgili ulusal kurumların izni ile yürütülebilmektedir[273].

---

[269] RG. 17.12.1986, Sayı: 19314.

[270] Bunlara ek olarak 6326 sayılı "Petrol Kanunu"nun (RG. 16.03.1954, Sayı: 8659) 5(a) ve 5574 sayılı "Türk Petrol Kanunu (Taslak)"nun 13. maddesinde Türkiye sınırları içinde yapılacak petrol araştırmaları için önceden "araştırma izninin" alınmasını zorunlu kılınırken, 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"nun (RG. 23.7.1983, Sayı: 18113) 35(3) maddesinde ve "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik"in (RG. 10.08.1984, Sayı: 18485) 6. maddesinde yabancılar tarafından yapılacak araştırmalar için izin rejimi öngörülmektedir.

[271] Başbakanlık Personel ve Prensipler Müdürlüğü'nün "Deniz Araştırmalarının Koordinasyonu" konulu yazısı için bkz. KÖKTÜRK, H. M.: *Ülkemizde Deniz Araştırma Çalışmalarını Düzenleyen Esas ve Usullerin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 102; SEZERER, S.: *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Bilimsel Deniz Araştırmalarına Etkileri ve Türkiye'nin Durumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 49.

[272] MSR projelerinin yatırım planlarına alınması veya TÜBİTAK tarafından desteklenebilmesi için, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı ile Denizcilik Müsteşarlığı'nın koordinasyonu zorunlu tutulmuştur. Ayrıca her türlü deniz araştırma sefer planlarının en geç o yılın ocak ayının sonuna kadar, araştırmaların tamamlanmasında sonra bir ay içinde sefer özet raporlarının, üç yıl içinde de işlenmiş olarak bütün verinin Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'na gönderilmesi bildirilmiştir.

[273] Uluslararası kuruluş ya da yabancıların tek başlarına yürütecekleri araştırmalar için de izin rejiminin uygulanması gerektiği kabul edilmelidir.

Sonuç olarak, UNCLOS kuralları ile doğrudan bağlı olmayan ve münhasır ekonomik bölgede denize ilişkin bilimsel araştırmalara izin verme, düzenleme ve yürütme konusunda *münhasır* hak ve yetki iddiasında bulunan Türkiye'nin, karasularının ötesine uzanan deniz alanlarındaki yabancı MSR üzerinde, uluslararası hukuk kurallarına uygun her türlü koşulları tek taraflı olarak uygulama hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Uygulamada da Türkiye, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında yabancı MSR faaliyetlerinin yürütülebilmesi için açık ve yazılı izninin alınmasını zorunlu kılmakta olup, uluslararası uygulamanın aksine, bu deniz alanlarında zımnî izin rejimi uygulanmamaktadır[274].

C) ULUSAL MSR DÜZENLEMESİ HAKKINDA ÖNERİLER

1- Genel Olarak

Türkiye'nin, deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR faaliyetlerine yönelik ulusal düzenleme yapması öncelikle konuyla ilgili yaklaşımını uluslararası platforma bildirmesi açısından önem taşımaktadır. Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi günümüzde kıyı devletlerinin önemli bir kısmının, UNCLOS'a taraf olmasına rağmen, yabancı MSR'ye yönelik ulusal düzenlemeler yaparak UNCLOS'ta düzenlenmeyen etkin denetim mekanizmaları oluşturdukları görülmektedir. Bu açıdan UNCLOS'a taraf olmayan Türkiye'nin, yabancı MSR'nin hukukî statüsünü belirleyerek konuyla ilgili usul ve kuralları belirlemesi siyasî, askerî ve ekonomik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, UNCLOS'a taraf olmadığından dolayı MSR ilişkin XIII. bölüm hükümleri ile doğrudan bağlı bulunmamaktadır. Bununla birlikte MSR'ye yönelik pek UNCLOS hükmünün ileride bir örf ve âdet kuralı haline gelerek Türkiye açısından dolaylı olarak bağlayıcı hale gelmesi mümkün bulunmaktadır[275]. Bu bakımdan Türkiye'nin yabancı MSR'ye yönelik ulusal bir düzenleme yaparak konuyla ilgili tutumunu uluslararası platforma yansıtması, ulusal hak ve yetkisini azaltan UNCLOS hükümlerine olan itirazını sürdürmesi ve kendisi açısından bağlayıcı hale gelmesini engellemesi açısından hayatî önem taşımaktadır.

---

[274] Bkz. "IOC Questionnaire No 3:Turkey", Section One, III(B), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_ content&task= view&id=45&Itemid=56 (20 Nisan 2010).

[275] Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m. 38.

2- Öneriler

(i) Kıyı devleti statüsünde bulunan devletlerin ulusal MSR düzenlemeleri incelendiğinde genel olarak "izin rejimi" (*consent regime*)'ni kabul ettikleri görülmektedir. Hatta araştırmacı devlet statüsünde olan ABD bile karasuları ve canlı kaynaklarına yönelik MSR faaliyetleri için izin rejimini uygulamaktadır. Askerî güvenlik ve ekonomik çıkarları dikkate alındığında Türkiye'nin, deniz yetki alanlarında MSR faaliyeti yürütülmesi için açık izinin alınmasını zorunlu tutması uluslararası hukuk kurallarına aykırı olmayacaktır.

Bilindiği gibi UNCLOS'un XIII. bölüm hükümleri bağlamında münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki yabancı MSR'ye izin verip vermeme konusunda kıyı devleti her zaman takdir hakkına sahip olmadığı[276] gibi açık rızasının alınma zorunluluğu da bulunmamaktadır[277]. Bu itibarla hazırlanacak ulusal düzenlemede münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki yabancı MSR'nin yürütülebilmesi için kural olarak Türkiye'nin açık izninin alınmasının zorunlu olduğu kesin olarak vurgulanmalıdır[278]. Bununla birlikte özellikle Türkiye'nin üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşların şemsiyesi altında yürütülen küresel ölçekli faaliyetlere, Türk bilim adamlarının etkin olarak katılımının sağlanabilmesi için UNCLOS'un 247. maddesi koşulları paralelinde "özel zımnî izin rejimi" öngörülmelidir.

(ii) MSR izin başvurularının reddedilmesi halinde kıyı devletlerinin ret gerekçesini açıklama zorunluluğunun bulunup bulunmadığı uluslararası hukukta açık olarak düzenlenmemektedir. Kıyı devletlerinin ulusal düzenlemelerinde de konuyla ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Sadece Arjantin'in, MSR izin başvurusuna 60 gün içinde cevap verilmemesi durumunda başvurunun reddedilmiş olarak kabul edileceği şeklinde bir ifadeyi ulusal düzenlemesine dâhil ederek dolaylı da olsa gerekçe açıklama zorunluluğunun bulunmadığını hükme bağladığı görülmektedir. Araştır-

[276] UNCLOS'un 246(3) maddesinde kıyı devletlerinin, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında devletler veya yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından UNCLOS'a uygun, münhasıran barışçıl amaçlar ve bütün insanlığın yararına deniz çevresi hakkında bilimsel bilgiyi arttırmaya yönelik projelere "normal şartlarda" izin vermekle yükümlü oldukları belirtilmektedir.

[277] UNCLOS'un 247 ve 253. maddeleri gereği münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında zımnî izin rejimi mümkün bulunmaktadır.

[278] Hatta Arjantin'in uyguladığı gibi, MSR izin başvurusuna belli bir süre cevap verilmediği takdirde izin verilmediğinin kabul edileceği şeklinde bir hüküm bile ihdas edilebilir.

macı devletler ile diplomatik sorunların yaşanmaması için Türkiye'nin, özellikle Türk Boğazlar Bölgesi ve Marmara Denizi dâhil olmak üzere içsular ve karasularında yabancı MSR izin başvurularına izin verip vermeme konusunda tamamen serbest olduğu ve hiçbir gerekçe açıklamadan izin başvurusunun reddedilebileceği hatta yürütülen bir araştırmanın askıya alınabileceği ve durdurulabileceğini hükme bağlamalıdır. Benzer bir hükme kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye yönelik hükümler kapsamında da yer verilmelidir.

(iii) UNCLOS'un 238. maddesi sadece devletler ile yetkili uluslararası kuruluşlara MSR faaliyeti yürütme yetkisi vermesine rağmen pek çok kıyı devleti, gerçek ve tüzel kişilere bireysel olarak MSR yürütme hakkı bahşetmektedir. Deniz yetki alanlarında yabancı MSR faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla Türkiye, gerçek ve tüzel kişilere MSR yürütme hakkı bahşetmelidir. Ayrıca Türk bilim adamlarıyla yabancıların ortaklaşa yürüttükleri MSR faaliyetleri de "yabancı araştırma" olarak kabul edilmelidir[279].

(iv) Kıyı devletlerinin büyük bir çoğunluğu MSR izin başvurusuna; araştırmanın amacı, kapsamı ve süresi, araştırmanın yapılacağı coğrafî alan, araştırmada kullanılacak gemi, bilimsel araç ve gereçler ile personel hakkında ayrıntılı bilgilerin eklenmesini zorunlu kılmaktadır. Kıyı devletlerinin, araştırmaya izin verip vermeme konusundaki kararlarında bu bilgiler önemli rol oynamaktadır. Devletlerin bir kısmının kendileri tarafından hazırlanmış özel başvuru formunu kullanırken bir kısmının "BM Taslak Standart Form A"yı kullandıkları görülmektedir. Türkiye, özellikle araştırmanın niteliği, süresi, faaliyetin yürütüleceği deniz alanlarının coğrafî koordinatları, araştırmada kullanılacak bilimsel yöntem ve araçlar ile araştırma gemisi ve personeli hakkında talep ettiği bilgileri belirlenmek amacıyla standart bir başvuru formunu düzenlemenin eki olarak hazırlamalıdır[280].

---

[279] Ancak bu tür araştırmalar için izin süreci daha esnek tutulmalıdır. Örneğin MSR izin başvurusunun Türk ortak tarafından doğrudan yetkili mercilere sunulması usulü kabul edilebilir.

[280] Halen "Türkiye'de; karada, havada, denizde, akarsu ve göllerde arkeolojik, tarihi, jeolojik, sosyolojik ve tabiata ait konularda yapılacak bilimsel araştırmalar" için standart bir başvuru formu kullanılmaktadır. Ancak bu formun özellikle yabancı MSR izin başvuruları için çok yetersiz olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle uluslararası uygulamada genel olarak kıyı devletleri tarafından kullanılan "BM Taslak Standart Form A" örnek alınabilir. Türkiye tarafından kullanılan başvuru formu için bkz. "Başvuru Formu (*Application Form*)", http://www.turkishembassy.dk/cms/uploads/Documents/English/Consulate/science.doc (24 Aralık 2009).

(v) MSR faaliyetleri bilgi birikimi gerektiren, oldukça yüksek maliyetli ve uzun dönemli faaliyetler olduğundan kıyı devletlerinin büyük bir kısmı, bilim adamlarının MSR'ye katılımının sağlanılmasını izin verme şartı olarak uygulamaktadırlar. Türk bilim adamlarının MSR faaliyetlerinde aktif olarak görev almaları, deniz çevresi hakkındaki bilgi birikimlerini arttırmaları yanında MSR yürütme konusundaki tecrübe ve becerilerini de geliştirecek özellikle MSR'nin Türkiye'nin askerî güvenliği ve ekonomik çıkarlarına zarar vermeden yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bu itibarla Türk deniz yetki alanlarında yabancılar tarafından yürütülen MSR faaliyetlerine, Türk bilim adamlarının katılımının ve özellikle araştırma gemisinde bulunarak araştırmada aktif olarak görev yapmalarının sağlanılması bir izin verme şartı olarak kabul edilmelidir. Hatta yürütülecek araştırmanın niteliğine göre Türk bilim adamlarının projenin hazırlık safhasına katılım hakkı saklı tutulmalıdır. MSR faaliyetine katılacak Türk bilim adamlarının barınma, iaşe ve sair giderlerin araştırmacılar tarafından karşılanacağına dair özel bir hüküm konulması ileride doğabilecek hukukî ve malî sorunların önüne geçecektir.

Diğer pek çok kıyı devletinden farklı olarak Çin, karasularında yabancı MSR faaliyetlerine araştırmanın ancak kendi bilim adamlarıyla müşterek yürütülmesi şartıyla izin vermektedir. Bu bağlamda Türkiye de içsular ve karasularında yabancı MSR'ye ancak faaliyetin Türk bilim adamlarıyla müşterek yürütülmesi şartıyla izin verilme yöntemini tercih edebilir. MSR projesinin hazırlık safhası dâhil olmak üzere faaliyetin icrası ve özellikle elde edilen verilerin değerlendirilmesi aşamalarında Türk bilim adamları etkin olarak rol alacağından bu yöntem, MSR planlama ve yürütme konusundaki bilgi birikimi olumlu yönde arttıracaktır.

(vi) Uluslararası uygulamada genel olarak kıyı devletlerinin, MSR izin başvurularının planlanan başlama tarihinin en az 3 ilâ 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla sunulmasını istedikleri görülmektedir. Bu süre kıyı devletlerine, izin başvurusu değerlendirme veya ek bilgiler talep etme imkânı vermektedir. Bu açıdan hazırlanacak ulusal düzenlemede, uluslararası uygulama ve UNCLOS'un 248. maddesi paralelinde MSR izin başvurularının planlanan başlama tarihinin en az 4 ila 6 ay öncesinden ve diplomatik kanallar vasıtasıyla yapılacağı şeklinde bir hükme yer verilmelidir. İçsular ve karasuları için bu süre daha uzun tutulabilir. Ayrıca Türk

bilim adamlarıyla müşterek yapılacak yabancı MSR izin başvurularının Türk ortaklar vasıtasıyla yapılması imkânı tanınabilir.

(vii) MSR kisvesi altında canlı ve cansız kaynakları keşfi veya askerî amaçlı bilgi toplanılması gibi güvenlik endişeleri nedeniyle kıyı devletleri, araştırmacılardan ayrıntılı faaliyet takvimi istemektedirler. Ayrıca bazı kıyı devletinin ayrıntılı bir raporlama sistemi tesis ettikleri görülmektedir[281]. Hatta Çin, MSR başvurusunun kabul edilmesine rağmen faaliyetin başlaması için ayrıntılı faaliyet raporunun ilgili mercilere sunulmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye, MSR izin başvurusu ile birlikte ayrıntılı faaliyet takviminin sunulmasını ve takvimde meydana gelen esaslı değişikliklerin en kısa zamanda yetkililere bildirilmesini zorunlu kılmalıdır. Projedeki önemli değişiklilerin ancak Türkiye'nin onayından sonra yürürlüğe konulacağı ve bu yükümlülüğe uyulmaması durumunda yürütülen MSR'nin askıya alınabileceği veya durdurulabileceği açık şekilde hükme bağlanmalıdır. Aynı zamanda Türk deniz yetki alanlarında MSR faaliyetine katılan yabancı araştırma gemilerinin günlük olarak konumlarını bildirmeleri ve faaliyet raporu sunmaları amacıyla ayrıntılı bir raporlama sistemi tesis edilmelidir.

(viii) MSR'nin onaylanan başvuru şartlarına ve bildirilen takvime göre yürütülüp yürütülmediğinin kontrolü amacıyla kıyı devletlerince özel denetim mekanizmaları tesis edilmektedir. Bazı kıyı devletleri bilim adamlarına ek olarak deniz kuvvetlerinden bir personeli gözetmen olarak araştırma gemisinde bulunmasını zorunlu kılarken[282] pek çok kıyı devleti, araştırma gemilerinin donanmaya bağlı gemilerce denetime tabi tutulabileceğini hükme bağlamaktadır. Hatta Kolombiya, izin başvurusuna eklenen bilgilerin doğruluğunu tespit etmek amacıyla limanlarındaki araştırma gemilerde inceleme ve denetleme yapma hakkını saklı tutarken Çin, MSR'nin tamamlanmasına rağmen geminin deniz yetki alanlarından ayrılabilmesi için MSR projesinden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğine yönelik son bir denetime daha tâbi tutulmalarını zorunlu kılmaktadır.

[281] Örneğin Norveç ve Çin,
[282] Örneğin Venezüella.

MSR'nin izin verilen koşullara uygun yürütülüp yürütülmediğinin kontrolü ve özellikle araştırmacının yükümlülüklerin yerine getirip getirmediğinin tespit edilmesi amacıyla Türkiye de özel denetim mekanizmaları tesis etmelidir. Örneğin yabancı araştırma gemisini izleme veya gözetleme faaliyetine ek olarak MSR'nin izin verilen koşullara uygun yürütülmediği veya araştırmacının yükümlülükleri yerine getirmediği konusunda ciddi şüphelerinin bulunması halinde araştırma gemisine çıkılarak inceleme yapma hakkı saklı tutulmalıdır. Hatta içsular ve karasularında inceleme ve denetimin her zaman yapılabileceği açık olarak hükme bağlanmalıdır.

(ix) Kıyı devletleri ile araştırmacılar arasında meydana gelen sorunların başında MSR'den elde edilen veri ve örneklerin paylaşımı ile ulaşılan sonuçlara erişilmesi ve bunların uluslararası kullanıma sunulması gelmektedir. Bu itibarla Türkiye'nin elde edilen veri ve örneklere ulaşma hakkı başta olmak üzere mülkiyet ve fikrî mülkiyet haklarına yönelik ayrıntılı düzenlemeler yapması ileride meydana gelmesi muhtemel ihtilafların önüne geçecektir.

Öncelikle Türkiye, deniz yetki alanlarında MSR'den elde edilen bütün veri ve örneklere ulaşma hakkını saklı tutmalı ve bunların yurt dışına çıkarılması için izninin alınmasını zorunlu kılmalıdır. İçsular ve karasularındaki MSR'den elde edilen bütün veri ve örnekler Türkiye'nin mülkiyetinde bırakılırken, bilimsel değerlerine zarar gelmeksizin bölünebilen veya çoğaltabilinen veri ve örneklerin bir kopyasının yabancı araştırmacıya verilip verilmemesi tamamen Türkiye'nin takdirine olduğu hükme bağlanmalıdır. Münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığındaki MSR'den elde edilen veri ve örneklerden bölünebilenlerin bir örneği Türkiye'de araştırma ile ilgili ulusal araştırma enstitüsüne sunulmasını zorunlu kılınmalıdır[283]. Bölünemeyen veri ve örneklerin paylaşımının önceden yapılacak antlaşmaya göre yürütüleceği hükme bağlanmalıdır. Araştırmayı yürüten yabancılar ile Türk bilim adamlarına, hiçbir ücret ödemeksizin, MSR'den elde edilen bütün veri ve örnekler üzerinde bilimsel inceleme ve çalışma yapma hakkı tanınmalıdır. Ayrıca yabancı araştırmacılara bunların değerlendirilmesi konusunda Türk bilim adamlarına bilimsel destek sağlayacakları hükme bağlanmalıdır.

[283] Hatta bu amaçla TUBİTAK bünyesinde ulusal bir veri bankası tesis edilebilir.

(x) Uluslararası uygulamada kıyı devletlerin hemen hemen tamamının MSR tamamlanmasından en geç 1-2 ay içinde ön raporun ve 1-3 yıl içinde de nihaî raporun sunulmasını zorunlu kılmaktadır[284]. MSR'den elde edilen veri ve örnekler kadar bunların değerlendirilme ve araştırma sonuçlarına ulaşılması kıyı devletinin bilgi birikiminin arttırılması açısından özel önem taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye, araştırmanın ilk ve nihaî raporlarının hem araştırmacıların ulusal dilinde hem de İngilizce ve Türkçe olarak sunulmasını zorunlu kılmalı ve bunun için kesin süreler belirlemelidir. Aynı zamanda bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde yabancı devletin sonraki MSR izin başvurularının kabul edilmeyeceğini hükme bağlamalıdır.

(xi) MSR'den elde edilen veriler aynı zamanda kıyı devletinin doğal kaynaklarının keşfi ve işletilmesine yönelik bilgileri içerdiğinden kıyı devletlerin çoğunluğu bunların uluslararası kullanıma sunulması için önceden izninin alınmasını zorunlu kılmaktadırlar. Bu itibarla Türkiye'nin, bunların uluslararası kullanıma sunulması için önceden izninin alınmasını zorunlu kılması, özellikle ekonomik çıkarları açısından önem taşımaktadır.

(xii) Türkiye, araştırmacıların yükümlülüklerini yerine getirmemesi, araştırmanın belirlenen kurallara uygun olarak yürütülmemesi veya şartların değişmesi durumunda MSR'yi geçici olarak askıya alma ve sürekli olarak durdurmaya yönelik ayrıntılı hükümleri ulusal düzenlemesine derç etmelidir. Genel olarak içsular ve karasuları kıyı devletinin kara ülkesinin bir parçası olarak kabul edildiğinden Türkiye'nin, Türk Boğazları dâhil olmak üzere içsular ve karasularında yürütülen herhangi bir gerekçe açıklamaksızın MSR'yi geçici olarak askıya alma veya tamamen durdurabileceğine yönelik bir hüküm ulusal düzenlemesine dâhil etmesi uluslararası hukuka aykırı olmayacaktır.

Münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin askıya alınması veya durdurulmasına yönelik kurallar ise UNCLOS'un 253. maddesi paralelinde düzenlenebilir. Buna göre MSR'nin, Türkiye'nin belirlediği şartlara uygun olarak

[284] Konuyla ilgili UNCLOS'un 249(1)(b) maddesinde herhangi bir süre tayin edilmemekte sadece kıyı devletinin talep etmesi halinde mümkün olur olmaz araştırmanın ön raporunu ve araştırma sona erince de nihaî raporun sunulacağı belirtilmektedir.

yürütülmemesi veya yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda MSR askıya alınabilirken, projesinin esaslı şekilde değiştirilmesi veya askıya alınma nedenlerinin makul süre içinde giderilmemesi durumunda MSR faaliyeti tamamen durdurulabilmelidir. Diğer bir ifadeyle onaylanan MSR projesinde gösterilmeyen bilimsel alet ve teçhizatın kullanılması, projede gösterilmemesine rağmen deniz tabanının delinmesi veya patlayıcı madde kullanılması, deniz çevresinin kirletilmesi, Türk yetkililer tarafından gemide yapılacak denetim ve inceleme talebinin kabul edilmemesi, Türk bilim adamlarının araştırmaya katılımı ile veri ve örneklere ulaşımının engellenmesi, Türkiye'nin izni olmaksızın veri ve örneklerin yurt dışına çıkarılması gibi durumlarda MSR faaliyeti geçici olarak askıya alınabilmelidir. Bunların makul bir süre içinde ortadan kaldırılmaması, MSR'nin izinsiz olarak yürütülmesi veya onaylanan MSR projesinde Türkiye'nin onayı olmaksızın esaslı değişiklerin yapılması durumunda ise MSR faaliyeti tamamen durdurulabilmelidir.

(xiii) MSR'nin belirlenen şartlara uygun olarak yürütülmemesinden kaynaklanan zararlardan araştırmacıların sorumlu oldukları açık olarak hükme bağlanmalıdır. Sorumluk için kusursuz sorumluluk ilkesi kabul edilmeli ayrıca iznin iptali ve zararın tazminine ek olarak belli bir oranda idarî para cezası, araştırma gemisinin, yetkililerin veya destekleyicilerin geçici veya sürekli olarak faaliyetlerinin engellenmesi veya geminin alıkonulması yaptırımlarını uygulama yetkisine sahip olduğu vurgulanmalıdır.

Brezilya ulusal düzenlemesinde öngörüldüğü gibi bu ihlâlleri sıklıkla yapan devlet veya uluslararası kuruluş ikaz edilmeli, ihlâl makul süre içinde giderilmediği takdirde diğer bütün araştırmaları geçici ya da sürekli olarak durdurulabilmelidir. Hatta öngörülen para cezasının makul bir süre içinde ödenmemesi durumunda araştırma gemi cebrî icra yoluyla paraya çevrilebilmelidir. Türkiye, izin başvurusunda bulunulan MSR projesinin özelliklerine göre önceden teminat alma hakkını da saklı tutmalıdır.

SONUÇ

Sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler, insanoğlunun hayat standardı ve refah seviyesini yükseltmesinin yanında çevre kirliği ve küresel iklim değişiklikleri başta olmak üzere pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Günümüzde bu olumsuzluklardan en çok etkilenen alanların başında, insan ve diğer canlı yaşamın devamı için olmaz ise olmaz bir role sahip olan deniz çevresi gelmektedir.

Deniz kirliliği, artan dünya nüfusu ve aşırı avlanma zaten sınırlı olan deniz kaynaklarının azalmasına hatta bazı deniz türlerinin yok olma tehlikesiyle baş başa kalmasına neden olmaktadır. Teknolojik imkânların, canlı ve cansız deniz kaynaklarının keşfi ve işletilmesini nitelik ve nicelik olarak arttırması bu kötü süreci daha da hızlandırmaktadır. Bu bağlamda deniz çevresinin korunması, küresel iklim değişikliklerinin izlenmesi ve deniz kaynakların ekonomik kullanımına yönelik araştırmaların yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün insanlığın faydasına yönelik bu projelerin etkin olarak yürütülmesi doğru, yeterli ve yerinde bir bilgi akışına bağlı olduğundan, deniz çevresi hakkında bilgi birikiminin arttırılmasına dolayısıyla MSR'ye duyulan ihtiyaç artarak devam etmektedir.

Tarihsel derinliği denizcilik tarihinin başlangıcına kadar geriye uzanan MSR, 19. yüzyıla kadar genel olarak seyir güvenliğini sağlamak gibi pratik amaçlar için yürütülmüştür. Bu döneme kadar yapılan deniz araştırmaları, bu pratik amaçlarının yanında, deniz çevresi hakkında bilgi birikimini arttırmış ve yeni çalışmaların yapılması konusunda araştırmacıları teşvik etmiştir. *HMS Challenger'in* 1872-1876 yılları arasında yaptığı deniz yolculuklarıyla da modern anlamda deniz araştırmaları çağı başlamıştır.

MSR faaliyetlerinin 20. yüzyılın ortalarına kadar genel olarak "bilimsel araştırma serbestliği" olarak şekillenen örf ve âdet kurallarıyla yönetilmiştir. Bu serbestlik sayesinde araştırmacılar, kıyı devletlerinin açık iznine ihtiyaç duymaksızın bilimsel araştırma faaliyetlerini serbest olarak yürütmüşlerdir. Yapılan araştırmalar, deniz ve okyanusların gizeminin çözülmesini ve yeni keşiflere imkân sağlaması

yanında deniz araştırmalarının bağımsız bir bilimsel disiplin olarak gelişme sürecini hızlandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan siyasî, ekonomik ve askerî gelişmeler, "bilimsel araştırma serbestliği" olarak adlandırılan örf ve âdet hukuk kuralının değişmesini ve genel anlamda "sınırlı izin rejimi" şeklinde 1958 CKSS'de kodifiye edilmesini zorunlu kılmıştır. 1960'lardan sonra dünya siyasetindeki genel değişim, gelişmekte olan devletlerin güvenlik kaygıları, kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarını genişletme çabaları ve özellikle 200 deniz millik münhasır ekonomik bölge ilânları MSR'nin, UNCLOS'un XIII. bölümünde, çok daha ayrıntılı olarak düzenlenmesinde önemli etkenler olmuştur.

UNCLOS'un MSR'ye ilişkin hükümlerinin genel bir uzlaşı ile kabul edildiği bildirilse de Konferans'ın hazırlık ve görüşme sürecinde iki farklı yaklaşımın sergilendiği görülmektedir. Hatta bu ikili yaklaşım günümüzde devletlerin MSR'ye ilişkin ulusal düzenleme ve uygulamalarına da yansımaktadır. Örneğin ABD ve Japonya gibi sanayileşme sürecini tamamlamış, bilimsel ve teknolojik kapasiteye sahip gelişmiş devletler, genel olarak, MSR'nin önemli bir kısıtlama olmaksızın serbestçe yürütülmesini istemektedirler. Araştırma sonuçlarının askerî güvenlik ve ekonomik çıkarlarının aleyhlerine kullanılabileceği endişesi taşıyan gelişmekte olan kıyı devletleri ise ulusal düzenlemelerine çok daha sıkı kontrol mekanizmaları derç etmektedirler.

Bilimsel gelişmenin devamı ve deniz çevresine ilişkin küresel sorunlara çözüm bulunabilmesi, bu iki farklı yaklaşım arasında denge kurulmasına bağlı bulunmaktadır. Bununla birlikte UNCLOS'ta bu dengenin kurulamadığı, aksine münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığında MSR'nin oldukça karmaşık bir şekilde kaleme alındığı görülmektedir. Günümüzde kıyı devletlerinin askerî ve ekonomik endişelerini en aza indirecek ve özellikle bölgesel veya küresel MSR faaliyetlerinin, önemli bürokratik engelleme veya kısıtlamalar olmaksızın yürütülebilmesini sağlayacak, genel ilke ve kıstasların belirlenmesine hâlâ ihtiyaç duyulmaktadır. Genel ilkelerin oluşturulmasına yönelik ABELOS başta olmak üzere uluslararası çalışmalara hız verilmesi ve kıyı devletlerinin yabancı MSR faaliyetlerine

etkin şekilde katılımını sağlayacak işbirliği mekanizmalarının oluşturulması hayatî önem taşımaktadır.

Kıyı devletlerinin, planlama ve hazırlık safhaları dâhil olmak üzere MSR'ye etkin şekilde katılması ve MSR'den elde edilen örnekler dâhil olmak üzere araştırma sonuçlara erişebilmesi, bilimsel bilgi birikimlerini arttırmaları yanında MSR konusundaki haklı endişelerinin asgariye indirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte uygulamada, araştırmadan elde edilen veri ve örneklerin analizlerinin çoğunlukla araştırmacıların ülkesindeki laboratuarlarda yapılması, kıyı devletlerini analiz sürecinin dışında tutmakta ve bütün sonuçlara ulaşıp ulaşamadığı konusunda şüphelere neden olmaktadır.

UNCLOS'un 248 ve 249. maddelerinde çeşitli denetim mekanizmaları öngörülmekle birlikte veri ve örneklerin analiz sürecinin karmaşıklığı kesin sürelerin tayin edilmesini zorlaştırmaktadır. Genel olarak devletler, araştırma tamamlandıktan sonra 3-30 gün içinde ön raporların, 1-3 yıl içinde de nihaî raporların sunulmasını istemelerine rağmen uygulamanın yeknesak olmadığı görülmektedir. Araştırmacıların bilerek ağır davranması nedeniyle de bu sürelere uyulamadığı hatta destekleyici kuruluşların, ticarî çıkarlarını gözeterek, sonuçların tamamının kıyı devletine vermemesi konusunda bilim adamlarına baskı yaptıkları da bilinmektedir. Kıyı devletlerinin endişelerini giderecek uluslararası alanda genel ilkelerin oluşturulması, dolaylı olarak, bilimsel araştırma serbestliğinin önündeki bürokratik ve idarî kısıtlamaları en aza indirecektir.

MSR konusunda çözüm bulunması gereken konulardan biri de araştırmadan elde edilen veri ve örneklerin mülkiyeti ile bundan doğan fikrî mülkiyet haklarıyla ilgilidir. UNCLOS'ta konuyla ilgili herhangi bir hüküm bulunmadığı gibi devlet uygulamaları da farklılık göstermektedir. İnceleme konusu yapılan devletlerin çok az kısmının ulusal düzenlemelerine konuyla ilgili ayrıntılı hükümler derç ettiği önemli bir kısmının ise sorunu ikili antlaşmalarla çözme yolunu tercih ettiği görülmektedir.

Mülkiyet ve fikrî mülkiyet hakkı sorunu sadece taraflar arasında değil, sonuçların uluslararası erişime sunulması bağlamında üçüncü devletler açısından da önem taşımaktadır. Zira sonuçların uluslararası erişime sunulması konusunda; mülki-

yetin araştırmacılarda olması durumunda bir yükümlülükten, kıyı devletinde olması durumunda ise haktan bahsedilmektedir. İki farklı durumun hukukî yaptırım ve sonuçlarının farklı olacağı da aşikârdır. Mülkiyet ve fikrî mülkiyet konusunda araştırmacılar ile kıyı devletlerinin çıkarlarını dengeleyen bir çözüm yolunun bulunması, MSR faaliyetlerinin daha etkin yürütülmesine olumlu bir ivme kazandıracaktır.

MSR'den elde edilen veri ve örnekler ile ulaşılan sonuçların uluslararası kullanıma sunulması ve bilimsel bilginin paylaşımı, diğer faydalarının yanında, özellikle zaman ve paradan tasarruf edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi MSR planlama, hazırlık ve icrası uzun süreç isteyen oldukça yüksek maliyetli bilimsel araştırmalardır. Araştırma sonuçlarının bilim adamlarının kulanımına açılması, aynı konularda benzer araştırmaların yapılmasının önüne geçecektir. Tasarruf edilen zaman ve paralarla ise yeni araştırmalar yapılabilecektir.

UNCLOS'un XIII. bölümünde araştırma sonuçların uluslararası kullanıma sunulmasına yönelik ayrıntılı hükümler bulunmasına rağmen, uygulamada kıyı devletlerinin özellikle doğal kaynaklarıyla ilgili MSR'nin sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulması konusunda önemli kısıtlamalar getirdikleri hatta önceden izin alınmasını zorunlu kıldıkları görülmektedir. Bu açıdan, kıyı devletlerinin bu konudaki endişelerini asgariye indirecek şekilde, araştırma sonuçlarının uluslararası kullanıma sunulması konusunda genel kabul gören objektif ilke ve kuralların oluşturulması çalışmalarına hız verilmesi gerekmektedir.

Genel olarak teknolojik ağırlıklı bilimsel araştırmalar olan MSR faaliyetlerinde, araştırma gemileri ile deniz çevresine yerleştirilen diğer bilimsel tesis ve teçhizatın yanında, günümüzde, uzaktan algılama yöntemlerinden de etkin şekilde yararlanılmaktadır. Özellikle gelişmiş devletler, diğer uzaktan algılama yöntemlerine ek olarak uydu teknolojisini MSR faaliyetlerinde uzun bir süredir kullanmaktadırlar. UNCLOS'un hazırlık sürecinde, hatta ondan çok önce, uzaktan algılama vasıtalarının MSR faaliyetlerinde kullanılıyor olmasına rağmen konuyla ilgili herhangi bir hüküm UNCLOS'a derç edilmemiş, konunun çözümü doktrin, uygulama ve ilgili diğer uluslararası düzenlemelere bırakılmıştır.

Konuyla ilgili olarak doktrinde çok farklı yaklaşımlar olmakla birlikte yazarların önemli bir kısmı, UNCLOS'un MSR'nin nereyi hedef aldığı ile değil nerede yürütüldüğüyle ilgilendiği ileri sürerek, uzaktan algıla yöntemi ile yürütülen MSR'nin UNCLOS'a tâbi olmadığını ileri sürmektedirler. MSR faaliyetlerini genel anlamda bilimsel araştırmalardan ayıran en temel kıstas; MSR'nin deniz çevresini hedef alması ve insanoğlunun deniz çevresi hakkında ihtiyaç duyduğu bilimsel bilginin elde edilmesidir. Diğer bir ifadeyle MSR, nereden yürütülürse yürütülsün faaliyet alanı, geniş anlamda, deniz çevresi ile sınırlıdır. Bu bağlamda deniz çevresini hedef alan bir bilimsel araştırmanın, diğer kıstasları da sağlaması şartıyla, nerede veya nereden yürütüldüğüne bakılmaksızın UNCLOS'a tâbi olması gerektiği kabul edilmelidir.

Doktrinde yaşanan bu tartışmalardan özellikle kıyı devletinin deniz yetki alanlarına girilmeden uzaktan algılama veya uydular vasıtasıyla uzaydan yapılan MSR faaliyetlerinin statüsü konusunda hukukî bir boşluk bulunduğu anlaşılmaktadır. Boşluğun doldurulmasına yönelik olarak özellikle IOC bünyesinde yürütülen çalışmalara hız verilmeli ve 1992 tarihli "Deniz Çevresinin Uydular Aracılığıyla Uzaktan Algılanmasına İlişkin Rehber (*Guide to Satellite Remote Sensing of the Marine Environment*)" güncelleştirilmelidir.

UNCLOS'a taraf devletlerin önemli bir kısmı, öncelikle Sözleşme hükümlerini uygulamak zorunda olmalarına rağmen, deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR'nin hukukî statüsünü özel ulusal düzenlemelerle belirleme yolunu tercih etmektedirler. Genel olarak düzenlemeler incelendiğinde; MSR izin başvurusunun sunulması, bilgi sağlama yükümlülüğü ve araştırma sonuçlarının kıyı devletine sağlanılması gibi konularında UNCLOS paralelinde asgari yeknesaklık sağlandığı ancak özellikle izin başvurularının ret gerekçeleri ile sorumluluk, tazmin ve denetim konularında yeknesaklık bulunmadığı hatta bazı devletlerin UNCLOS'a aykırı kurallar derç ettikleri görülmektedir. Bu durumun temelinde, kıyı devletlerinin ekonomik ve askerî endişeleri kadar UNCLOS'un MSR'yle ilgili hükümlerinin oldukça muğlâk ve yoruma açık şekilde kaleme alınmasının bulunduğu tartışmadan uzaktır.

Uygulamadaki farklılıkların MSR faaliyetlerinin etkin olarak yürütülmesini engellenmesi yanında, uzun vadede, UNCLOS'un ilgili hükümlerinin uluslararası örf

ve âdet kuralı niteliği kazanmasını geciktireceği hatta engelleyeceği de bir gerçektir. Bu açıdan uygulamada yeknesaklığın sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi IOC tarafından, UNCLOS MSR'ye ilişkin hükümlerinin uygulanmasına göstermek amacıyla bir rehber (IOC MSR Rehberi) ve UNCLOS'un 247. maddesinin uygulanmasına ilişkin olarak bir prosedür (IOC 247. Madde Uygulama Prosedürü) hazırlanmıştır. Özellikle ABELOS bünyesinde bu çalışmalara ağırlık verilmeli ve kıyı devletlerince kabul gören genel ilkeler oluşturulmalıdır.

MSR yürütme kapasitesi açısından "kıyı devleti statüsünde" olan Türkiye, UNCLOS'a taraf olmadığı gibi deniz yetki alanlarında yabancı MSR faaliyetlerinin hukukî statüsünü düzenleyen ulusal bir düzenlemeye de sahip bulunmamaktadır. Türkiye'nin ulusal bir düzenleme yapması, deniz yetki alanlarındaki ekonomik ve askerî çıkarlarını koruması yanında, konuyla ilgili yaklaşımını uluslararası düzeyde göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde ulusal çıkarına aykırı olarak değerlendirdiği UNCLOS hükümlerinin, ileride uluslararası bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelse bile, kendisi açısından bağlayıcı olmasının önüne geçebilecektir.

Yapılması düşünülen ulusal düzenlemenin, UNCLOS'a uygun olma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, uygulamanın ve özellikle genel kabul gören uluslararası ilke ve kuralların tamamıyla göz ardı edilemeyeceği de bir gerçektir. Bu itibarla mümkün olduğunca uluslararası uygulama ve genel ilkelerden yararlanılmalı, özellikle ekonomik ve askerî çıkarlarının korunması ile deniz çevresi hakkında bilimsel bilgi birikiminin arttırılmasına yönelik ihtiyaç arasındaki denge çok iyi sağlanmalıdır. Bu açıdan ulusal düzenlemenin hazırlanması sürecine, deniz araştırmaları konusunda faaliyet gösteren ulusal bilimsel çevrelerde de dâhil edilmelidir.

Uluslararası uygulama ve UNCLOS'a paralel olarak Türkiye, kural olarak, deniz yetki alanlarındaki yabancı MSR için izin rejimini kabul etmesinin ekonomik ve askerî çıkarlarına uygun olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, MSR'nin önemi dikkate alındığında, izin rejimi çok katı uygulanmamalı yabancı MSR izin başvurularının değerlendirilmesi konusundaki ulusal süreç mümkün olduğu kadar şeffaf bir şekilde düzenlenmelidir. Özellikle Türkiye'nin üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen veya Türk bilim adamlarıyla müştereken yürütülecek ya-

bancı MSR için daha esnek kurallar belirlenmelidir. Ayrıca deniz araştırmaları konusunda faaliyet gösteren ulusal bilimsel çevrelerinin karar sürecine dâhil olması sağlanmalıdır.

Hazırlanacak ulusal düzenlemeye, bilhassa, Türk bilim adamlarının MSR faaliyetlerine katılımı ile araştırma sonuçlarına erişmesi, denetim ve sorumluluk ile araştırmadan elde edilen veri ve örneklerden kaynaklanan mülkiyet ve fikrî mülkiyet hakları konusunda açık hükümler derç edilmedir. Böylelikle hem ileride doğacak ihtilafların önüne geçilebilecek hem de Türkiye'nin bilimsel bilgi seviyesinin arttırılmasına olumlu katkı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

A) TÜRKÇE

ABDULLAYEV, C.: *Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği*, Ankara 2005.

AKİPEK, Ö. İ.: *Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler*, Ankara 1966.

AVUNCAY, Ç.: *Deniz Hukuku Konferanslarındaki Gelişmeler*, İstanbul 1976.

AYBAY, G.: *Türk Boğazları, Son Gelişmeler Üzerine Bir Deneme*, İstanbul 1998.

AZARKAN, E.: *Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması*, Ankara 2008.

BAŞLAR, K.: *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar*, Ankara 2005.

BAYKAL, F. H.: *Deniz Hukuku Çalışmaları*, İstanbul 1998.

BOSTAN, İ.: *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul 2007.

BOZKURT, E. - KÜTÜKÇÜ M. A. - POYRAZ, Y.: *Devletler Hukuku*, B. 5, Ankara 2009.

CAN, M.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, B. 2, Ankara 2003.

ÇAĞA, T. – KENDER, R.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, B. 13, İstanbul 2004.

ÇALIŞ, H. Ş. - AKGÜN, B. - KUTLU, Ö.: *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Konya 2006.

ÇELİK, E. F.: *Milletlerarası Hukuk*, C. II, İstanbul 1987 (*Milletlerarası Hukuk II*).

DEMİRSOY, S.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Hakkında Rapor*, Caracas 20 Haziran-29 Ağustos 1974, Ankara 1975.

DOĞAN, İ.: *Devletler Hukuku*, Ankara 2008.

DOĞRU, S.: *Uluslararası Hukukta Kıt'a Sahanlığı ve Ege Denizi Kıt'a Sahanlığı Uyuşmazlığı*, Ankara 2003.

GENCER, A. İ.: *Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1986.

GÖKDEMİR IŞIK, N.: *Kıt'a Sahanlığı, Hukukî Rejimi ve Ege Denizi Uyuşmazlığı*, İzmir 2010.

GÖRÜR, N.: *Marmara Denizi'nin Deprem Potansiyeli*, Ankara 2003.

GÖNLÜBOL, M.: *Barış Zamanında Sahil Sularının Hukuki Statüsü*, Ankara 1959 (*Sahil Suları*).

GÜNDÜZ, A.: *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, B. 5, İstanbul 2003.

İNAN, A.: *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları*, B. 3, Ankara 1987.

KALPSÜZ, T.: *Deniz Ticareti Hukuku*, C. I, Ankara 1990.

KARASAR, N.: *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, B. 12, Ankara 2002.

Kıyı ve Deniz Güvenliği, TC Denizcilik Müsteşarlığı Yayını, İstanbul 2000.

KOSCHAKER, P. (Çev. AYİTER, K.): *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Ankara 1977.

KURAN, S.; *Uluslararası Deniz Hukuku*, B. 2, İstanbul 2007.

KUTLUK, D.: *Deniz Hukukunda Zararsız Geçiş ve Transit Geçiş Hakları*, Ankara 1987.

LÜTEM, İ.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı*, Ankara 1959 (*Deniz Hukuku Konferansı*).

LÜTEM, İ.: *Devletler Hukuku Dersleri*, C. II, B. 2, Ankara 1960.

MERAY, S. L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, C. I, Ankara 1959 (*Devletler Hukuku I*).

MERAY, S. L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II, B. 4, Ankara 1975 (*Devletler Hukuku II*).

MERAY, S. L.: *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, Ankara 1964.

MORRIS, R. (Çev. KESKİNER, K.): *Kaptan Cook ve Büyük Okyanus'un Keşfi*, İstanbul 2001.

ÖZMAN, A.: *Deniz Hukuku*, C. I, Ankara 2006 (*Deniz Hukuku*).

ÖZMAN, M. A.: *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul 1984 (*Deniz Hukuku Sözleşmesi*).

PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, B. 6, Ankara 1999 (*Uluslararası Hukuk II*).

PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, B. 4, Ankara 2005 (*Uluslararası Hukuk III*).

PAZARCI, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, B. 2, Ankara 2006.

SAV, Ö.: *Akdeniz Deniz Çevresinin Korunması ve Bölgesel Bir Düzenleme Örneği*, Ankara 2001.

SEYİDOĞLU, H.: *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, B. 8, İstanbul 2000.

SOYLU, M.: *Piri Reis Haritası'nın Şifresi*, B. 5, Ankara 2006.

SUR, M.: *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir 2000.

TARHANLI, T.: *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk*, İstanbul 1991.

TOLUNER S.: *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi*, B. 4, İstanbul 1989.

TÜTÜNCÜ, A.: *Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*, B. 3, İstanbul 2004.

Uluslararası Boğazlardan Geçiş ve Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü, Harp Akademileri Yayını, İstanbul 1999.

UZUN, E.: *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, B. 1, İstanbul 2007.

ÜNAL, Ş.: *Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Çalışmaları*, Ankara 1975.

B) İNGİLİZCE

An Introduction to ICSU, International Council for Science (ICSU) Yayını, Paris 2002.

ANDELIN, J. ve Diğerleri: *Technology and Oceanography Assessment Project Staff*, Washington 1981.

ANDERSON, D.: *Modern Law of Sea: Selected Essay*, Leiden 2008.

Annotated Supplement to the Commander's Handbook on the Law of the Naval Operations, ABD Deniz Kuvvetleri Yayını, Newport 1997.

ATTARD, D. J.: *The Exclusive Economic Zone in International Law*, Oxford 1987.

BAKER, J. ve Diğerleri: *Technology and Oceanography*, Washington 1981.

Basic Documents of the International Hydrographic Organization, IHO Yayını, Monaco 2007.

BATT, J. J.: *Oceanography, Exploring the Planet Ocean*, New York 1978.

BERNAERTS, A.: *Bernaerts' Guide to the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea*, Oxford 2006.

BING BING, J.: *The Regime of Straits in International Law*, London 1998.

Bilateral Agreements form Marine Science, National Academy of Sciences Yayını, Washington 1981.

BOWET, W. D.: *The Legal Regime of Islands in International Law*, New York 1979.

BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea, Introductory Manual*, C. I, Alderhost 1994 (*Law of the Sea I*).

BROWN, E. D.: *The International Law of the Sea – Cases and Tables*, C. II, Aldershot 1994 (*Law of the Sea II*).

BURKE, W.T.: *Towards a Better Use of the Ocean*, New York 1966 (*Use of the Ocean*).

BURKE, W. T.: *International Law of the Sea, Documents and Notes*, Washington 1987 (*International Law of the Sea*).

CHEE, C.: *Korean Perspectives on Ocean Law Issues for the 21st Century*, London 1999.

CHURCHILL, R. R. – LOWE, A. V.: *The Law of the Sea*, Manchester 1983.

COLOMBOS, C. J.: *The International Law of the Sea*, B. 5, London 1962.

Exploration of the Seas - Voyage into the Unknown, National Research Council Yayını, Washington 2001.

FAURE, G. M. – HU, J.: *Prevention and Compensation of Marine Pollution Damage*, New York 2006.

FRANK, V.: *The European Community and Marine Environmental Protection in the International Law of the Sea, Implementing Global Obligations at the Regional Level*, Leiden 2007.

GALDORISI, G. V. – VIENNA, K. R.: *Beyond the Law of the Sea, New Directions for U.S. Oceans Policy*, Westport 1997.

GARABELLO, R. – SCOVAZZI, T. (ed.): *The Protection of the Underwater Cultural Heritage, Before and After 2001 UNESCO Convention*, Leiden 2003.

GARRISON, T.: *Oceanography*, Belmont 1993.

GLASSNER, M. I.: *Access to the Sea for Developing Land-Locked States*, La Haye 1970.

Global Sea Level Observing System (GLOSS) Implementation Plan, IOC Yayını, Paris 1990.

GORINA-YSERN, M.: *An International Regime for Marine Scientific Research*, Ardsley 2003 (*MSR*).

GRAHAM,G.: *National Legislation and Regulations Relating to the Conduct of Marine Scientific Research by Non-National in Maritime Zones Subject to National Jurisdiction*, Paris 1984.

HARDY, M. ve diğerleri: *A New Regime for the Oceans – A Report of the Trilateral Task Force on the Oceans to the Executive Committee of the Trilateral Commission*, New York 1976.

HJERTONSSON, K.: *Influence of the Latin American States on Recent Developments of the Law of the Sea*, Stockholm 1973.

HOLLICK A. L. – OSGOOD, R. E.: *New Era of Ocean Politics*, Baltimore 1974.

ICSU and Polar Research:1957-2007 and Beyond from IGY to IPY, ICSU Yayını, Paris 2006.

Implications of the United Nations Convention on the Law of the Sea for the International Maritime Organization, IMO Yayını (LEG/MISC.5), London 2007.

KLEIN, N.: *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge 2005.

KWIATKOWSKA, B.: *The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea*, London 1989.

MARTIN, S.: *An Introduction to Ocean Remote Sensing*, Cambridge 2004.

MUNAVVAR, M.: *Ocean States: Archipelagic Regimes in the Law of the Sea*, Dordrecht 1993.

National Legislation, Regulation and Supplementary Documents on Marine Scientific Research in Areas under National Jurisdiction, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1989 (UN: *National Legislation*).

NORDQUIST, M. H. – NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. II, London 1993 (*Commentary II*).

NORDQUIST, M. H. – NANDAN, S. N. – ROSENNE, S. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. III, London 1995 (*Commentary III*).

NORDQUIST, M. H. – ROSENNE, S. - NANDAN, S. N. – YANKOV, A. – SOHN, L. B. (ed.): *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary,* C. IV, London 1993 (*Commentary IV*).

ROACH J. A. – SMITH R. W.: *International Law Studies*, *Excessive Maritime Claims*, V. 66, Newport 1994.

Obligations of States Parties under the United Nations Convention on the Law of the Sea and Complementary Instruments, BM Yayını, New York 2004.

ODA, S.: *The International Law of the Ocean Development, Basic Documents*, C.II, Leiden 1975 (*Basic Documents*).

ODA, S.: *The Law of the Sea in our Time I, New Developments 1966-1975*, Leiden 1977. (*The United Nations Seabed Committee I*)

ODA, S.: *The Law of the Sea in our Time II: The United Nations Seabed Committee*, Leiden 1977 (*The United Nations Seabed Committee II*).

Oceans: The Source of Life, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 2002.

O'CONNELL, D. P. – SHEARER, I. A.: *The International Law of the Sea*, C. II, Oxford 1984 (*Law of the Sea II*).

PRESCOTT, J. R. V.: *The Maritime Political Boundaries of the World*, New York 1986.

ROLL, H. U.: *A Focus for Ocean Research, Intergovernmental Oceanographic Commission History, Functions, Achievements*, Paris 1979.

SOONS, A. H. A.: *Marine Scientific Research and Law of the Sea*, London 1982 (*MSR*).

STEWART, R. H.: *Introduction to Physical Oceanography*, Texas 2007.

STRATI, A: *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea*, La Haye 1995 (*Underwater Cultural Heritage*).

The Law of the Sea, Concept of the Common Heritage of Mankind, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1996 (UN: *Concept of Common Heritage*).

The Law of the Sea Marine Scientific Research, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1994 (UN: *MSR*).

THURMAN, H. V.: *Introductory Oceanography*, New York 1994.

United States Interests and Needs in the Coordination of International Oceanographic Research, Ocean Policy Committee Yayını, Washington 1982 (*United States Interests and Needs*).

VASCIANNIE, S. C.: *Land-Locked and Geographically Disadvantaged States in the International Law of the Sea*, Oxford 1990.

VICUNA, F. O.: *The Exclusive Economic Zone*, New York 1989.

WANG, J. C. F.: *Handbook on Ocean Politics and Law*, New York 1992.

WEGELEIN, F. H.: *Marine Scientific Research*, Boston 2005 (*MSR*).

WENK. E.: *The Politics of the Ocean*, London 1972.

World Climate Research Programme, *25 Years of science Serving Society*, Dünya Meteoroloji Örgütü Yayını, 2005.

II. YAYIMLANMAMIŞ ÇALIŞMALAR

A) TÜRKÇE

AKKARTAL, A. F.: *Denizlerdeki Yağ Tabakasının İzlenmesinde Radar Uydu Görüntülerinin Kullanımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007.

BİNGEL, S. – SALİHOĞLU, B.: *21. Yüzyılın Orta Doğu Teknik Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü*, Yayımlanmamış Çalışma (*Deniz Bilimleri Enstitüsü*).

GÜNEŞ, Ş.: *Kapalı veya Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990.

ILGAZ, H.: *Uluslararası Hukukta Ulusal Yetki Alanları Ötesindeki Deniz Alanlarında Devletlerin Bilimsel Araştırma Yapma Yetkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

KÖKTÜRK, H. M.: *Ülkemizde Deniz Araştırma Çalışmalarını Düzenleyen Esas ve Usullerin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul 2002.

ÖZER, F.: *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yer-Deniz-Atmosfer Etkileşimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon 1996.

SEZERER, S.: *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Bilimsel Deniz Araştırmalarına Etkileri ve Türkiye'nin Durumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul 2007.

B) İNGİLİZCE

GRAHAM, G.: *The Freedom of Scientific Research in International Law: Outer Space, the Antarctic and Oceans*, Unpublished PhD Thesis, University of Geneve (Kanada), Geneve 1981.

HANNA, D.: *Perspectives on Decision Making: The Third United Nations Law of the Sea Conference 1973-82*, Unpublished PhD Thesis, University of George Mason, Virginia 1995.

HARRINGTON, S. A.: *New Policy Protocols for Marine Scientific Research: Lessons Learned from Past Case Studies*, Unpublished Master Thesis, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts 1998.

III. MAKALELER

A) TÜRKÇE

ACER, Y.: "Ege Kıt'a Sahanlığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları", [GÜNDÜZ, A. – ÖZTÜRK, H. (Der.), *Ege Kıt'a Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2002], s. 60-80.

AKİPEK, S.: "Birleşmiş Milletler Örgütü Denetiminde Vesayet Altında Ülke Bulunmaması, Sömürgeciliğin de Sonu Anlamına mı Geliyor?", AÜHFD, 2001, C. L, S. 1, s. 1-10.

ARI, B.: "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", [KUMRULAR, Ö. (Der.): *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007], s. 265-318.

BAŞLAR, K.: "Antarktika Antlaşmalar Sistemi (1961-2001): 40 Yılın Ardından Antarktika'nın Hukukî Rejimi", AÜHF Dergisi, 2003, C. LII, S. 2, s. 78-99;

BOSTAN, İ.: "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", [KUMRULAR, Ö. (Der.): *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007], s. 29-46.

BOZKURT, E.: "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP), 2006, C. II, S. 5, s. 50-74.

CHILDRESS, J. J. – FELBECK, H. – SOMERO, G. N. (Çev. HALATÇI, F): "Denizin Derinliklerinde Ortak Yaşam", [GOULD, J. L. – GOULD, C. G. (ed.): *Olağan Dışı Yaşamlar*, Ankara 2005], s. 61-74.

ÇELİK, S. – ÖZALP, Y. – DENİZ, A.: "Meteoroloji Nedir?", http://www.meteorolo ji.gov.tr/2006/genel/genelsorucevap.aspx?subPg=133&Ext=htm (21 Şubat 2008).

ERGENE, B. – KONUKLUGİL, B.: "Denizler Yeni İlaç Kapısı mı?", Bilim ve Teknik Dergisi, 2009, S. 503, s. 59-63.

ERKONAK, H. – ŞAHİN, R.: "Deniz Bilimleri Araştırmaları ve Dünyamız", Bilim ve Teknik Dergisi, 1990, S. 272, s. 11-13.

DEMİRSOY, S.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler ve Madencilikle İlişkisi", [*Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik III. Kongresi*, Maden Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara 1973], s. 75-99.

DERMAN, A. S. – DEMİER, M. – SAYILI, A. – İŞBİLİR, M.: "Türkiye'de Kıyı ve Deniz Bilimleri", Jeoloji Mühendisliği, 1991, C. XXXIX, s. 89-90.

"Deniz Biyolojisi Balıkçılık - Terimler Tanımlar", http://www.ims.metu.edu.tr/denizsozluk/abc/y.htm (13 Eylül 2008).

GÖNLÜBOL, M.: "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesinin Çalışmaları", AÜSBF Dergisi, 1971, C. XVI, S. 3, s. 229-240.

GÖNLÜBOL, M.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru", AÜSBF Dergisi (Cem SAR'a Armağan), 1972, C. XXVII, S. 3, s. 91-104.

GÖNLÜBOL, M.: "Deniz Yatağı Komitesinin 5 Mart-6 Nisan 1973 Tarihleri Arasındaki New York Toplantısı", AÜSBF Dergisi, 1971, C. XXVI, S. 3, s. 191-203.

GÜLBAHAR, Z.: "Deniz Memelilerinin Mayın Harbinde Kullanımı", Harp Akademileri Dergisi, 2006, C. XVI, s. 39-44.

"Güncel Türkçe Sözlük", Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi, http://tdk.org.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA (16 Şubat 2008).

GÜNEŞ ANLAR, Ş.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", AÜHF Dergisi, 2007, C. LVI, S. 2, s. 1-37.

"Halen Yürütülen ve Tamamlanmış Projeler", http://www.istanbul.edu.tr/enstituler/denizbilimleri/turkce/projeler/projeler.htm (10 Eylül 2008).

ILGAZ, H.: "Denizde Bilimsel Araştırmaların Uluslararası Hukukta Düzenlenmesi İhtiyacının Ortaya Çıkışı", Journal of Naval Science and Engineering, 2009, C. V, S. 1, s. 39-48.

"İTÜ Sözlük", http://www.itusozluk.com/index.php?ref=http%3A%2F%2Fwww.itusozluk.com%2 Fgoster.php%2 Fsediment (8 Şubat 2008).

KARABIYIKOĞLU, M – TUZCU, S.: "Resifler: Genel Karakterleri, Fayisiyleri, Evrimi ve Ekonomik Önemi", Jeoloji Mühendisliği, 1991, C. XXXVIII, s. 5-38.

KAVAK, Ş. K.: "Uzaktan Algılamanın Temel Kavramları ve Jeolojideki Uygulama Alanları", Jeoloji Mühendisliği, 1998, C. LII, s. 63-74.

KEYMAN, S.: "Hukukta Bir Tanım Denemesi", *Akif Erginay'a Armağan*, Ankara 1981, s. 3-31.

KIZILSÜMER, D.: "Uluslararası Boğazlardan Geçiş Rejimleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, C. VII, S. 3, s. 252-267.

KURAL, D.: "Deniz Kirliliği ve Marmara Denizi", Deniz Postası-Türk Deniz Araştırmaları Haber Bülteni, 1999, C. IV, S. 9, s. 4.

MERAY S. L.: "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişimi" AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 2, s. 76-100.

MERAY, S. L.: "Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 3, s. 78-106.

MERAY, S. L.: "Devletler Hukukunda Kıt'a Sahanlığı Meseleleri", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 1, s. 80-135 ("Kıt'a Sahanlığı Meseleleri").

MERAY, S. L.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Komisyonunun Altı Yılı", AÜSBF Dergisi, 1954, C. IX, S. 4, s. 171-202 ("Komisyonun Altı Yılı").

MERAY S. L.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Komisyonunun Yedinci Toplantısı", AÜSBF Dergisi, 1955, C. X, S. 4, s. 228-261.

MERAY, S. L.: "Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkelere İlişkin Andlaşma", AÜSBF Dergisi, 1967, C. XXII, S. 1, s. 33-53.

"MTA Genel Müdürlüğü'nün Deniz Araştırmalarının Geçmişi ve Satın Alacağı Araştırma Gemisi ile İlgili Olarak Bugüne Kadar Yapılmış Olan Çalışmalar", http://www.mta.gov.tr/mta_web/deniz_yeni/tarih.htm (4 Eylül 2008).

ONAT, Ş. – TÜRMEN, R.: "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen ve Deniz Yatağı", *Seha L. Meray'a Armağan*, C. I, Ankara 1981, s. 141-175.

"Okyanus Dibinde Fotosentez", http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/biyoloji/S-452-11.pdf (16 Şubat 2008).

ÖZMAN, A.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler", [*Ege'de Deniz Sorunları Semineri*, AÜSBF Yayını, Ankara 1986], s. 10-27.

ÖZTÜRK, B.: "Marmara Denizi Korunmalı, Çok Geç Kalmadan", Deniz Postası - Türk Deniz Araştırmaları Haber Bülteni, 2001, C, VI, S. 11, s. 3.

PAZARCI, H.: "Uluslararası Boğaz Kavramı ve Geçiş Rejimleri", *Gündüz Aybay Armağanı*, İstanbul 2004, s. 67-78.

PAZARCI, H.: "Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları", *Seha L. Meray'a Armağan*, C. I, Ankara 1981, s. 223-250 (Pozitif Uzay Hukuku).

"Projeler", http://www.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=6124 (10 Eylül 2008).

SAR, C. - MERAY, S. L.: "İzinsiz Giren Yabancı Uçakların Uluslararası Hukuk Açısından Yarattığı Sorunlar", AÜSBFD (Cem SAR'a Armağan), 1972, C. XXVII, S. 3, s. 1-80.

SARTON, G. (Çev. DEMİR, R.): "Bilim Tarihi", Felsefe Dünyası, 1994, C. XI, s. 69-71.

"Tamamlanan Projeler", http://www.mta.gov.tr/v1.0/daire_baskanliklari/deniz/index.php?id=tamamlanan&m=3 (10 Eylül 2008).

Tarihçe", http://www.shodb.gov.tr/default.html (5 Eylül 2008).

TURGAY, M. I.: "Deniz Hukuku ve Denizdeki Mineral Kaynakları", Madencilik, 1984, C. XXIII, S. 2, s. 43-52.

Türk Dil Kurumu, "Yazım Kılavuzu'ndan Söz Ara", http://tdk.org.tr/TR/YazimKilavuzu.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF20FF3F9601BD67B (15 Mart 2008).

"Uluslararası Piri Reis Sempozyumu, 27-29 Eylül 2004", http://www.shodb.gov.tr/default.html (4 Eylül 2008).

B) İNGİLİZCE

"About NOAA", http://www.noaa.gov/about-noaa.html (01 Kasım 2009).

"About SCOR", http://www.scor-int.org/about.htm (31 Ekim 2008).

"About the IHO", http://www.iho-ohi.net/english/home/about-the-international-hydrographic-organization/about-the-iho.html (29 Ekim 2008).

"About the IOC", http://ioc.unesco.org/iocweb/about.php (25 Ekim 2008).

"Agency's Technical Cooperation Projects supporting the Protection of the Marine Environment", http://www-naweb.iaea.org/naml/meltc.asp (30 Ekim 2008).

ANAND, R. P.: "Freedom of Seas: Past, Present and Future", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 215-233.

ANDREW, D.: "Archipelagos and the Law of the Sea", Marine Policy, 1978, C. II, S. 1, s. 43-64.

APEL, J. R.: "Past, Present and Future Capabilities of Satellites Relative to the Needs of Ocean Sciences", [*Bruun Memorial Lectures*, IOC Yayını, Paris 1979], s. 7-38.

ARMAS PRIFTER, F. M.: “The Management of Seabed Living Resources in "the Area" under UNCLOS”, http://www.reei.org/reei%2011/F.Armas(reei11).pdf (20 Mayıs 2009).

BACKER, H.: Hydrothermal Activity on the Ocean Floor - Development of a New Field of Research”, [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 504-514.

“Background Information”, http://www.iho.shom.fr/ (22 Şubat 2008).

BARNES, J.: “Non-Governmental Organizations”, Marine Policy, 1984, C. VIII, S. 2, s. 171-183.

BARTHEL, K. G. : “Is Marine Research an Economic Factor in Europe?”, [EHLERS, P. – MANN-BORGESE, E. – WOLFRUM, R. (ed.): *Marine Issues: From a Scientific, Political and Legal Perspective*, La Haye 2002], s. 271-278.

BATEMAN, S.: “Hydrographic Surveying in the EEZ: Differences and Overlaps with Marine Scientific Research”, Marine Policy, 2005, C. XXIX, s. 163-174.

BIRNIE, P.: “Law of the Sea and Ocean Resources: Implications for Marine Scientific Research”, The International Journal of Marine Coastal Law (IJMCL), 1995, C. X, S. 2, s. 229-251.

“Biological Oceanography”, http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module= resourcekit&action= content&nodeid=gen11Srv32Nme37_138 (15 Şubat 2008).

BOCZEK, B. A.: “Peaceful Purposes Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea”, Ocean Development and International Law, 1989, C. XX, s. 359-389.

BOYLE, A.: “Forum Shopping for UNCLOS Disputes Relating to Marine Scientific Research”, [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 519-540.

BRENNAN, B. C. – LARSCHAN, B.: “The Common Heritage of Mankind Principle in International Law”, Columbia Journal of Transnational Law, 1983, C. XXI, s. 305-337.

BUEDELER, W.: “The International Geophysical Year”, http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001284/128401eo.pdf (26 Ekim 2008).

BURKE, W. T.: “Law of the New Technologies”, [ALEXANDER, L. M. (ed.): *The Law of the Sea –Offshore Boundaries and Zones*, Ohio 1967], s. 204-229.

CAFLISCH, L. – PICCARD, J.: “The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea”, ZAÖRV, 1978, C. XXXVIII, S. 3-4, s. 848-901.

CARLOWICZ, M.: “The New Wave of Coastal Ocean Observing”, Oceanus, 2004, C. XLIII, S. 1, s. 16-18.

CARNEGIE, A. R.: “The Law of the Sea: Commonwealth Caribbean Perspectives”, Social and Economic Studies”, 1987, C. XXXVI, S. 3, s. 99-117.

"Case Histories", http://www.moe.gov.lb/NR/rdonlyres/85FC6E04-31F3-495F-B189-F4990D600E98/4488/FromMinocasehistoriesoilspill.pdf (14 Eylül 2008).

CATER, C. – CATER, R.: "Marine Environments", [WEAWER, D. B. (ed.): *The Encyclopedia of Ecotourism*, New York 2001], s. 265- 282.

CHARLIER, R. – JUSTUS, J. R.: "Ocean Energy: Historical Development of its Harnessing", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 499-503.

CHARNOCK, H.: "Marine Science, Organizing the Study of the Oceans", Marine Policy, 1984, C. VIII, S. 2, s. 120-136.

"Chemical Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&nodeid =gen11Srv32Nme37_139&action=content (15 Şubat 2008).

CHIRCOP, A.: "Advances in Ocean Knowledge and Skill: Implications for the MSR Regime", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 587-615 (Advances in Ocean Knowledge and Skill).

"Conference of Antarctica", Washington 15 Eylül 1959, http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf (1 Eylül 2008).

CONROY, C.: "Marine Scientific Research: Some Comments from Australian Experience", [PLATZÖDER, R. - VERLAAN, P. (ed.): *The Baltic Sea: New Development in National Policies and International Cooperation*, Lahey 1996], s. 303-311.

"Conservation & Management of Resources for Development", http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter17.htm (4 Şubat 2010).

CONWAY, E. M.: "Drowning in Data: Satellite Oceanography and Information Overload in the Earth Sciences", Historical Studies in the Physical and Biological Sciences, 2006, C. XXXVII, S. 1, s. 127-151.

"Cooperation with International Organizations", http://www.ihoohi.net/english/home/about-the-international-hydrographic-organization/activities/cooperation-with-international-organizations.html (29 Ekim 2008).

"Current Research-Project Activities", http://www.ims.metu.edu.tr/index.asp?doc=activities/research.htm (10 Eylül 2008).

DANILENKO, G. M.: "Space Technology and Marine Scientific Research", Marine Policy, 1988, C. XII, S. 3, s. 247-255.

"Definition of Marine Debris", http://www.regulations.gov/search/Regs/home.html#documentDetail?R=0900006480a1c349 (4 Şubat 2010).

DİXİT, R.K.: "Freedom of Scientific Research in and on the High Seas", IJIL, 1971, C. XI, S. 1, s. 1-7.

DEKANOZOV, R. V.: "The Principle of Peaceful Use in the Law of the Sea and Space Law", Marine Policy, 1988, C. XII, S. 3, s. 271-275.

DOELLE, M.: "Climate Change" and the Use of the Dispute Settlement Regime of the Law of the Sea Convention", Ocean Development and International Law, 2006, C. XXXVII, s. 319-336.

DROMGOOLE, S.: "2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage", IJMCL, 2003, C. XVIII, S. 1, s. 59-108.

DROMGOOLE, S.: "Revisiting the Relationship Between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage", IJMCL, 2009, C. XXV, S. 1, s. 33-61.

DZUREK, D. J.: "Marine Scientific Research and Policy Issues in East Asia", Ocean Yearbook, 1991, C. IX, s. 157-187.

"Dumping of Radioactive Waste at Sea", http://www.oceansatlas.org/unatlas/about/physicalandchemicalproperties/radiosp/htm/Geographical.html (8 Şubat 2008).

ELFERINK, A. G.: "The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of the High Seas", IJMCL, 2007, C. 22, S. 1, s. 143-176.

EHLERS, P.: "The Intergovernmental Oceanographic Commission: An International Organization for the Promotion of Marine Research", IJMCL, 2000, C. XV, S. 4, s. 533-554.

"Environmental Terminology and Discovery Service (ETDS)", http://glossary.eea.europa.eu/terminology/concept_html?term=marine%20environment (4 Şubat 2010).

FEDHILA, H.: "Naval Maneuvers and the Security of Coastal States", [GOLDBLAT, J. (ed.): *Maritime Security: The Building of Confidence*, New York 1992], s. 119-127.

FOX, H.: "The Relevance of Antarctica to the Lawyer", [TRIGGS, G. D. (ed.): *The Antarctic Treaty Regime*, Cambridge 1989], s. 77-87.

FRANCKX, E.: "Marine Scientific Research and the New USSR Legislation on the Economic Zone", IJECL, 1986, C. I, S. 4, s. 367-390.

FREEMAN, K. – DANIEL, T.: "Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)", ABLOS Conference – Monaco, 10-12 October 2005, http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/DanielPaper.pdf (16 Mart 2008).

FROST, R.: "Underwater Cultural Heritage Protection", Australian Yearbook of International Law, 2004, C. XXIII, S. 1, s. 25-50.

"Geological Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module=resourcekit&nodeid=gen11Srv32 Nme 37_140&action=content (15 Şubat 2008).

GIORGI, M. C.: "Underwater Archaelogical and Historical Objects", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. I, Dordrecht 1991], s. 561-575.

GLOWKA, L.: "Putting Marine Scientific on a Sustainable Footing at Hydrothermal Vents", Marine Policy, 2003, C. XXVII, s. 303-312.

GONCALVES, M. E.: "International Cooperation in Marine Scientific Research and in the Development and Transfer of Marine Science and Technology in the Convention on the law of the Sea with Particular Reference to Attention Paid to the Interests of Developing Countries" [*IOC Workshop Report No. 32 – Supplement*, IOC Yayını, Paris 1982], s. 36-57.

GORINA-YSERN, M.: "Marine Scientific Research Activities as the Legal Basis for Intellectual Property Claims", Marine Policy, 1998, C. XXII, S. 4-5, s. 337-357.

GORSKI, T.: "The Legal Aspects of Marine Scientific Research in Polish Maritime Areas", Baltic Coastal Zone, 2006, C. X, s. 73-82.

HAIWEN, Z.: "The Conflict Between Jurisdiction of Coastal States on MSR and in EEZ and Military Survey", [NORDQUIST, M. H. – MOORE, J. N. – FU, K.C. (ed.): *Recent Developments in the Law of the Sea and China*, Leiden 2006], s. 317-331.

HAKAPAA, K. – MOLENAAR, E. J.: "Innocent Passage – Past and Present", Marine Policy, 1999, C. XXIII, S. 2, s. 131-145.

HAYASHI, M.: "Military and Intelligence Gathering Activities in the EEZ: Definition of Key Terms", Marine Policy, 2005, C. XXIX, s. 123-137.

HEFFERMAN, P.: "Perspectives on Marine Scientific Research", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 131-138.

HEMSLEY, J. M. – SCALLY, D. – WOODY, C.: "NDBC Platforms for Oceanographic Data Collection", Marine Technology Society Journal, 1997, C. XXXI, S. 4, s. 36-43.

HILDRETH, R. G.: "Managing Ocean Resources: New Zealand and Australia", IJECL, 1991, C. VI, S. 2, s. 89-123.

HILDERTH, R. G.: "Managing Ocean Resources: United States", IJECL, C. VI, S. 4, s. 313-361.

HINDS, L.: "Oceans Governance and Implementation Gap", Marine Policy, 2003, C. XXVII, s. 349-356.

"IOC/INF-563, Plan for a Global sea Level Network", http://www.pol.ac.uk/psmsl/reports.gloss/general/plan_for_gloss_1984.pdf (21 Eylül 2008)

"Information Service Bulletin On Non-Drifting Ocean Data Acquisition Systems", http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001258/125821e.pdf (28 Şubat 2009).

"International Scientific Unions", http://www.icsu.org/4_icsumembers/OVERV_IntScienUn_1.php (4 Kasım 2008).

"International Polar Year 2007-08", http://www.icsu.org/1_icsuinscience/ENVI_Ipy_1.html (31 Ekim 2008).

"Institutional and Financial Arrangements for International Environmental Cooperation",http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/270/27/IMG/NR027027.pdf?OpenElement (30 Ekim 2008).

"International Conference of Plenipotentiaries to Examine the Law of the Sea", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/341/09/IMG/NR034109.pdf?OpenElement (30 Mart 2008).

JACOBSON, J. L.: "Marine Scientific Research under Emerging Ocean Law", Ocean Development and International Law Journal, 1981, C. IX, S. 3-4, s. 187-199.

JAGOTA, S. P.: "Developments in the Law of the Sea between 1970 and 1998: A Historical Perspective", Journal of the History of International Law, 2000, C. II, S. 1, s. 91-119.

KEYUAN, Z.: "Governing Marine Scientific Research in China", Ocean Development and International Law, 2003, C. XXXIV, s. 1-27.

KEYUAN, Z.: "Law of the Sea Issues Between the United States and East Asian States", Ocean Development and International Law, 2008, C. XXXIX, S. 1, s. 69-93.

KHAN R.: "Marine Scientific Research: Some Thoughts on the Implications of a Free and Consent-Based Regime", [ANAND, R. P. (ed.): *Law of the Sea, Caracas and Beyond*, La Haye 1980], s. 293-305.

KINDT, J. W.: "The Claim for Limiting Marine Research: Compliance with International Environmental Standards", Ocean Developments and International Law, 1985, C. XV, S. 1, s. 13-35.

KINGHAM, J. D. – MCRAE, D. M.: "Competent International Organizations and the Law of the Sea", Marine Policy, 1979, C. III, S. 2, s. 106-132.

KISS, A.: "The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 323-342.

KNAUSS, J. A.: "Development of the Freedom of Scientific Research Issue of the Third Law of the Sea Conference", Ocean Development and International Law Journal, 1973, C. I, S. 2, s. 93-120.

KNAUSS, J. A. – KATSOUROS, M. H.: "Recent Experience of the United States Exclusive Economic Zones", [CLINGAN, T. (ed.): *A The Law of the Sea: What Lies Ahead?*, Miami 1986], s. 297-309.

KOH, T. B.: "The Exclusive Economic Zone", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 155-187.

KULLENBERG, G. – AYALA, A.: "Regional Cooperation in Marine Sciences", http://www.unu.edu/unupress/unupbooks/uu15oe/uu15oe0k.htm (20 Mayıs 2009).

KWIATKOWSKA, B.: "1991 Polish Legislation on the Exclusive Economic and Other Maritime Spaces", IJECL, C. VI, S. 4, s. 364-370.

LEE, T. H.: "The Safe Conduct Theory of the Alien Tort Statute", Colombia Law Review, 2006, C. CVI, S. 4, s. 830-908.

LIE, U.: "The Role of Science and Technology in Ocean Governance", [BARTHEL, K. G. ve diğerleri (ed.): *Third European Marine Science and Technology Conference*, Lisbon 1998], s. 472-479.

"List of proposed Sea-Level Stations to be Included in the Global Sea-Level Observing System", http://www.pol.ac.uk/psmsl/reports.gloss/general/list_ proposed_gloss_stations_1985.pdf (21 Eylül 2008).

MAECHLING, C.: "Freedom of Scientific Research: Stepchild of the Oceans", VJIL, 1975, C. XV, s. 539-449.

MALONE, T. C.: "The Coastal Module of the Global Ocean Observing System (GOOS)", Marine Policy, 2003, C. XXVII, S. 4, s. 29-302.

MARFFY, A.: "Marine Scientific Research", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. II, Dordrecht 1991], s. 1127-1146.

McLAUGHLIN, R. J.: "Confidential Classification of Multi-Beam Bathymetric Mapping of the U.S. EEZ: Is a New U.S. Marine Scientific Research Policy in Order?", Ocean Development and International Law, 1988, C. IXX, S. 1, s. 1-33.

MILES, E.: "IOC Data and Information Exchange", Marine Policy, 1983, C. VII, S. 2, s. 75-89.

MOORE, J. R.: "The Future of Scientific Research in Contiguous Zones: Legal Aspects" Indian Journal of International Law, 1973, C. XIII, s. 231-250.

MOORE, J. N.: "Some Specific Suggestion for Resolving Two Lingering Law of the Sea Problems: Packages of Amendments on "The Status of the Economic Zone" and Marine Specific Research", Virginia Journal of International Law", 1979, C. XIX, s. 401-409.

MUKHERJEE, P. K.: "The Consent Regime of Oceanic Research in the New Law of the Sea", Marine Policy, 1981, C. V, S. 2, s. 98-113.

NANDAN, S. N.: "The International Seabed Authority and Its Promotion of Marine Scientific Research", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 63- 81.

NANDAN, S. N. – ANDERSON, D. H.: "Straits Used for International Navigation: A Commentary on Part III of the United Nations Convention on the Law of the Sea", [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 67-114.

"National System MPA Definitions and Criteria", http://mpa.gov/all_aboutmpa/mpa _def_criteria.html (4 Şubat 2010).

NELEPO, B. A.: "Remote Sensing of the Ocean in the USSR", [*Bruun Memorial Lectures*, IOC Yayını, Paris 1979], s. 39-48.

OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session", AJIL, 1978, C. LXXII, s. 57-83.

OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The Seventh Session (1978)", AJIL, 1979, C. LXXIII, s. 1-41("Seventh Session").

OXMAN, B. H.: "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The Eighth Session (1979)", AJIL, 1980, C. LXXIV, s. 1-47.

OXMAN, B. H.: "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea", [DUPUY, R. J. – VIGNES, D. (ed.): *A Handbook on the Law of the Sea*, C. I, Dordrecht 1991], s. 163-244 ("The Third United Nations Conference").

OXMAN, B. H.: "The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea", AJIL, 1984, C. XXIV, s 829-832.

PEDROZA, R.: "Military Activities In and Over the Exclusive Economic Zone", [NORDQUIST, M. H. – KOH, T. B. – MOORE, J. N. (ed.): *Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*, Leiden 2009], s. 235-248.

PHUONG, H. V.: "The IEAE's Work for Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter", IEAE Bulletin, 1976, C. XVIII, S. 1, s. 45-49.

"Physical Oceanography", http://www.oceanteacher.org/oceanteacher/index.php?module= resourcekit&nodeid=gen11Srv32Nme37_141&action=content (16 Şubat 2008).

POLLARD, R. T.: "Megachallenges in Physical Oceanography", [*Megascience*, OECD Yayını Paris 1994], s. 27-48.

PUGH, D.: "Criteria and Guidelines for Ascertaining the Nature and Implications of MSR", [*IOC/ABE-LOS I/7*, IOC Yayını, Paris 2001], s. 1-10.

QUASIM, S. Z.: "New Ocean Regime and Marine Scientific Research", [*IOC Workshop Report No. 32 – Supplement*, IOC Yayını, Paris 1982], s. 89-113.

RAU, M. "The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea", Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2002, C. VI, s. 387-472.

REY, L.: "Resource Development in the Arctic Regions: Environmental and Legal Issues", [DALLMEYER, D. G. – DeVORSEY, L. (ed.): *Rights to Oceanic Resources*, London 1989], s. 167-174.

RICE, A. L.: "Marine Science in the Age of Sail", Zoologica Scripta, 2007, C. XXXVI, s. 1-7.

RICE, T.: "The HMS Challenger Expedition, 1872-1876", http://www.nhm.ac.Uk/nature-online/science-of-natural-history/expeditions-collecting/fathomchallengervoyage/assets/44feat_challenger_expid _1872.pdf (8 Şubat 2008).

RIGNEY, J. P. ve diğerleri: "Oceanography from Space in Support of Naval Operations", Marine Technology Society Journal, 1997, C. XXXI, S. 1, s. 31-40.

ROACH, J. A.: "Marine Scientific Research and the New Law of the Sea", Ocean Development and International Law, 1996, C. XXVII, S. 1, s. 59-69.

ROACH, J. A.: "Defining Scientific Research: Marine Data Collection", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 541-574.

ROZWADOSKİ, H. M.: "Internationalism, Environmental Necessity and National Interest: Marine Science and Other Sciences", Minerva, 2004, C. XLII, s. 127-149.

"Safe Conduct", http://www.lectlaw.com/def2/s121.htm (16 Mart 2008).

SALPIN, C. – GERMANI, V.: "Patenting of Research Results Related Genetic resources from Areas Beyond National Jurisdiction: The Crossroads of the Law of the Sea and Intellectual Property Law", Reciel, 2007, C. XVI, S. 1, s. 12-23.

SCOVAZZI, T.: "Mining, Protection of the Environment, Scientific Research and Bioprospecting: Some Considerations on the Role of the International Sea-Bed Authority", IJMCL, 2004, C. XIX, S. 4, s. 383-409.

SCHOLZ, W. S.: "Oceanic Research, International Law and National Legislation", Marine Policy, 1980, C. IV, S. 2, s. 91-127.

SHEPHERD, J. G.: "Conserving the Oceans. Productivity, Pollution and Climate Change", [BARTHEL, K. G. ve diğerleri (ed.): *Third European Marine Science and Technology Conference*, Lisbon 1998], s. 3-9.

SKOURTOS, N.: "Legal Effects for Parties and Nonparties: The Impact of the Law of the Sea Convention", [NORDQUIST, H. N. – MOORE, N. J. (ed.): *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention*, La Haye 1995], s. 187-211.

SIMPSON, A. C.: "The Role of Research in Fisheries Development", Marine Policy, Y. 1978, C. II, S. 3, s. 212-226.

SONG, Y. H.: "Marine Scientific Research and Marine Pollution in China", Ocean Development and International Law, 1989, C. XX, S. 6, s. 601-621.

SOONS, A. H. A.: "The Legal Regime of Marine Scientific Research: Current Issues", [NORDQUIST, H. M. – LONG, R. – HEIDAR, T. H. – MOORE, J. N. (ed.): *Law, Science and Ocean Management*, Leiden 2007], s. 139-166.

STEVENS, L. R.: "Handbook for International Operations of U.S. Scientific Research Vessels", http://www.gso.uri.edu/unols/for_cln/for_cln.html (18 Aralık 2008).

STOWE, R. F.: "The Development of International Law Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space", Journal of Space Law, 1977, C. V, S. 1&2, s. 101-110.

STRATI, A.: "The Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the Shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea to the Compromises of the UNESCO Convention", [STRATI, A. – GAVOUNELI, M. – SKOURTOS, N. (ed.): *Unsolved Issues and new Challenges to the Law of the Sea*, Leiden 2006], s. 21-62.

SUBRAMANIAM, R. R.: "Marine Scientific Research: A Scientist's Perspective", [ANAND, R. P. (ed.): *Law of the Sea, Caracas and Beyond*, La Haye 1980], s. 306-311.

SUTISNA, S. – PATMASARI, T.: "Indonesian Searching for It's Continental Shelf Outer Limits", www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/SutisnaPaper.pdf (3 Ekim 2009).

TREVES, T.: "The Law of the Sea "System" of Institutions", Max Planck Yearbook of United Nations Law, 1998, C. II, s. 325-340.

TSAREV, V. F.: “Peaceful Uses of the Seas”, Marine Policy, 1988, C. XII, S. 2, s. 153-159.

TSAREV, V. F.: “Maritime Legislation of Coastal States and the 1982 UN Convention on the Law of the Sea”, [CLINGAN, T. (ed.): *A The Law of the Sea: What Lies Ahead?*, Miami 1986], s. 530-542.

“The Global Programme of Action for the Protection of the Marine Environment from Land-Based Activities”, http://www.gpa.unep.org/ (30 Ekim 2008).

“The Global Sea Level Observing System” http://www.gloss-sealevel.org/ (21 Eylül 2008).

VALLEGA, A.: “Oceanography for Ocean Science” Geojournal, 1999, C. XLVII, s. 511-522.

VERLAAN, P.: “Experimental Activities That Intentionally Perturb the Marine Environment: Implications for the Marine Environmental Protection and Marine Scientific Research Provisions of UNCLOS”, Marine Policy, 2007, C. XXXI, s. 210-216.

VUKAS, B.: “Military Uses of the Sea and the United Nations Law of the Sea Convention”, [CAMINOS, H. (ed.): *Law of the Sea*, Aldershot 2001], s. 453-479.

WALKER, G. K.: “Defining Terms in the 1982 Law of the Sea Convention IV: The Last Round of Definitions Proposed by the International Law Association (American Branch) Law of the Sea Committee”, California Western International Law Journal, 2005, C XXXVI, s. 133-183.

WILSON, B. – KRASKA, J.: “American Security and Law of the Sea”, Ocean Development and International Law, 2009, C. XL, S. 3, s. 268-290.

WOLFRUM, R.: “The Legal Order for he Seas and Oceans”, [NORDQUIST, H. N. – MOORE, N. J. (ed.): *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention*, La Haye 1995], s. 161-185.

WOODS, J.: “The Global Ocean Observing System”, Marine Policy, 1994, C. XVIII, S. 6, s. 445-452.

WOOSTER, W. S.: “On the Evolution of International Marine Science Institutions”, Ocean Yearbook, 1993, C. X, s. 172-181 (“Marine Science Institutions”).

WOOSTER, W. S.: “Interactions Between Intergovernmental and Scientific Organizations in Marine Affairs”, International Organization, 1973, C. XXVII, S. 1, s. 103-113.

WOOSTER, W. S.: “International Institutions and Cooperation in Ocean Research: Three Marine Science Organizations and Law of the Sea”, [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 313-318 (“International Institutions and Cooperation”).

XUE, G.: “Marine Scientific Research and Hydrographic Survey in the EEZs: Closing up the Legal Loopholes?”, [NORDQUIST, M. H. – KOH, T. B. – MOORE, J. N. (ed.): *Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*, Leiden 2009], s. 209-225.

YANKOV, A.: "A General Review of the New Convention on the Law of the Sea: Marine Science and Its Application", Ocean Yearbook, 1983, C. IV, s. 150-175.

ZHENGHAI, S. – YONGFANG, G. – RUIPING, C. – LONGFEI, Y.: "Formation and Development of Traditional Oceanography in Ancient China", [LENZ, W. – DEACON, M. (ed.): *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man*, Hamburg 1990], s. 287-292.

ZHU, L.: "Do We Need a Global Organization for the Protection of the Marine Environment?", [EHLERS, P. – LAGONI, R. (ed.): *International Maritime Organizations and their Contribution Towards a Sustainable Marine Development*, Hamburg 2006], s. 157-186.

IV. RAPORLAR

A) TÜRKÇE

Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı, Birleşmiş Milletler Kamu Enformasyon Dairesi Yayını, Ankara 1976.

Deniz ve Denizaltı (Denizel) Enerji Kaynakları, Maden ve Endüstriyel Hammaddeler Alt Grubu Raporu, TUBİTAK Yayını, Ankara 2002 (TUBİTAK: *Deniz Enerji*).

Deniz Jeolojisi ve Jeofiziği Araştırmaları ve Depremsellik Alt Grup Raporu, TUBİTAK Yayını, Ankara 2001.

SALİHOĞLU, İ. – MUTLU, E. (Ed.): *DAP ve Ulusal Deniz Araştırma ve İzleme Programı, Akdeniz, Marmara Denizi, Türk Boğazlar Sistemi, Karadeniz ve Atmosfer Alt Projeleri, 1995-1999 Dönemi Sentez Raporu,* Ankara 2000 (*1995-1999 Dönemi Sentez Raporu*).

Türkiye 2nci Bilişim Şurası AR-GE Grubu Çalışma Raporu, Türkiye Bilişim Şurası, Ankara 2004.

III. Deniz Hukuku Konferansı 2. Dönem (Karakas) Toplantılarında Türkiye'yi İlgilendiren Konular Hakkında Rapor, Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1975.

B) İNGİLİZCE

Annex to XIX-19, Terms of Reference for the Advisory Body Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), IOC Nineteenth Session of the Assembly 2-18 July 1997, IOC Yayını, Paris 1997.

BRUBAKER, D. R.: "Foreign Military Research in a Coastal State's Maritime Zones – Preliminary Analysis", [*FNI-Report 8/2001*, The Fridtjof Nansens Institute Yayını, Lysaker 2001].

Doc. A/CN.4/94 Report of the International Law Commission Covering the Work of its Seventh Session 2 May - 8 July 1955, Official Records of the General Assembly, http://www.un.org/law/ilc/index.htm (11 Nisan 2008).

Doc. A/CN.4/104, Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, 23 July 1956, Official Records of the General Assembly, Eleventh Session, Supplement No 9 (A/3159), http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_104.pdf (13 Nisan 2008).

Environmental Impact Assessment (EIA) Registration/Project Description, Irving Oil Company Yayını, New Brunswick 2007.

FRANÇOIS, J. P. A.: "Report on Questions Relating to the Regime of the High Seas and the Territorial Sea", Yearbook of the International Law Commission, 1956, C. II, s. 10 (Report 1956).

"IOC Questionnaire No 3:Turkey", http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content &task=view&id=45&Itemid=56 (20 Nisan 2010).

IOC/INF-1114, Summary Report of an Informal Advisory Consultation on Implementation of IOC Assembly Resolution XIX-19, IOC Yayını, Paris 1998.

Marine Scientific Research and the Third Law of the Sea Conference, A Report of the Freedom of Ocean Science Task Group, National Academy of Sciences Yayını, Washington 1976.

Marine Scientific Research and the Third Law of the Sea Conference, A Report of the United States National SCOR Committee, National Academy of Sciences Yayını, Washington 1974 (*A Report of the SCOR*).

Marine Scientific Research Report of the Secretary – General), Annual Review of Ocean Affairs (Main Documents), Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1993 (UN : *MSR Report*).

Report of the First Session Paris 11-13 June 2001, IOC Yayını, Paris 2002.

ROACH, J. A.: "Access to Clearance for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and on the Continental Shelf", [IOC/ABE-LOS I/11, IOC Yayını, Paris 2001] ("Access to Clearance").

RONQUILLO, A. I. – LIE, U.: "Developing the Marine Scientific and Technological Capacity of States", [IOC Workshop Report No. 32 – Supplement, Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (IOC) Yayını, Paris 1982].

Preliminary Report of UNESCO and IMCO on the Legal Status of Unmanned and Manned Fixed Oceanographic Stations - Doc. No. NS/IOC/INF/134, IOC Yayını, Paris 1962.

Preparatory Conference of Governmental Experts to Formulate a Draft Convention on the Legal Status of Ocean Data Acquisition Systems (ODAS), UNESCO Yayını, Paris 2002.

Summary Report of the First Session of the open-ended Intercessional Working Group on IOC's Possible Role in Relation to the United Nations Convention on the Law of the Sea (IOC-LOS), IOC/INF-1035, IOC Yayını, Paris 1996.

The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), First Session (Paris, 11-13 Jun 2001), IOC Yayını, Paris 2001 (ABELOS First Session).

The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Second Session (El Jadida, 6- 9 May 2002), IOC Yayını, Paris 2002 (ABELOS Second Session).

The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Third Session (Lizbon, 12-15 May 2003), IOC Yayını, Paris 2003.

The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Fourth Session (Lefkada, 4-7 May 2004), IOC Yayını, Paris 2004.

The Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABE-LOS), Fifth Session (Buenos Aires, 11-15 April 2005), Annex II, IOC Yayını, Paris 2005.

V. RESMÎ KAYNAKLAR

Criteria and Guidelines for Ascertaining the Nature and Implications of MSR, IOC Yayını (IOC/ABE-LOS I/7), Paris 2001 (Criteria and Guidelines).

Doc. A/CN.4/99 and Add.1-9 Comment by Governments on the Provisional Article Concerning the Regime of High Seas and the Draft Articles on the Regime of the Territorial Sea Adopted by the International Law Commission at its Seventh Session, http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_99_add1-9.pdf (11 Nisan 2008).

Doc. A/CN.4/SR.335 Summary Record of the 335th Meeting, http://untreaty.un.org/ilc/documentation /english/a_cn4_sr335.pdf (11 Nisan 2008).

Doc. A/CN.4/SR.339 Summary Record of the 339th Meeting, http://untreaty.un.org/ilc/documentation /english/a_cn4_sr339.pdf (11 Nisan 2008).

Establishment of an International Law Commission, http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/81/IMG/NR003881.pdf?OpenElement (30 Mart 2008).

Guide to Remote Sensing of the Marine Environment, IOC Yayını, Paris 1992.

IOC Resolution XIX-19, "IOC and UNCLOS", IOC Nineteenth Session of the Assembly 2-18 July 1997, IOC Yayını, Paris 1997, s. 35.

ISA Doc.: ISBA/6/A/18, Decision of Assembly of International Seabed Authority Relating to the Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area, [Selected Decisions and Documents of the Sixth Session, Office of Legal Affairs International Seabed Authority, ISA Yayını, Kingston 2000], s. 35-70.

Law of Sea, Bulletin No. 54, BM Yayını, New York 2004, http://www_.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/NOR_1976_Act.pdf (8 Ekim 2009).

Marine Scientific Research: A Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1991 (UN: MSR: A Guide to the Implementation).

Procedure for the Application of Article 247, UNESCO Yayını, Paris 2007.

Records of General Conference Eleventh Session Paris 1960, UNESCO Yayını, Paris 1961.

Statues, UNESCO Yayını, Paris 2000.

Table of the Claims to Marine Jurisdiction, http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (01 Ekim 2009).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. II, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975 (UN: *Official Records V. II*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. III, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975 (UN: *Official Records V. III*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. IV, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975 (UN: *Official Records V. IV*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. V, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1976 (UN: *Official Records V. V*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VI, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1977 (UN: *Official Records V. VI*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VII, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1975 (UN: *Official Records V. VII*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. VIII, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978 (UN: *Official Records V. VIII*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. IX, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1980 (UN: *Official Records* V. IX).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. X, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1978 (UN: *Official Records V. X*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XI, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1980 (UN: *Official Records V. XI*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XII, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1980 (UN: *Official Records V. XII*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XIII, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1981 (UN: *Official Records V. XIII*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XIV, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1981 (UN: *Official Records V. XIV*).

Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Official Records V. XV, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1982 (UN: *Official Records V. XV*).

UN Doc.: "International Cooperation in The Peaceful Uses of Outer Space, 17 December 1970", http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/98/IMG/NR034998.pdf?OpenElement (02 Mayıs 2009).

UN General Assembly, A/RES/2340(XXII), "Examination of the Question of the Reservation Exclusively for Peaceful Purposes of the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Underlying the High Seas Beyond the Limits of Present National Jurisdiction and Use of Their Resources in the Interest of

Mankind", http://deccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/236/75/IMG/NRO23675. pdf?OpenElement (30 Mayıs 2008).

UN General Assembly, 2367 (XXIII), "Examination of the Question of the Reservation Exclusively for Peaceful Purposes of the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Underlying the High Seas Beyond the Limits of Present National Jurisdiction and Use of Their Resources in the Interest of Mankind", 21 Aralık 1968, http://deccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/244/27/IMG/NRO24427.pdf?OpenElement (30 Mayıs 2008).

UN General Assembly 2749 (XXV), "Declaration of Principles Governing Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction", General Assembly-Twenty-Fifth Session.

UN General Assembly, 3067 (XXVIII), "Reservation Exclusively for Peaceful Purposes of the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Underlying the High Seas Beyond the Limits of Present National Jurisdiction and Use of Their Resources in the Interest of Mankind and Convening of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea", 16 Kasım 1973, http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/39/IMG/NR028139.pdf?OpenElement (30 Mayıs 2008).

UN General Assembly, 2749 (XXV), "Declaration of Principles Governing the Sea-bed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of Present National Jurisdiction", 16 Aralık 1970, http://daccess-ods.un.org/TMP/1525379.html (2 Ekim 2008).

UN Doc. A/RES/41/65, Principles Relating to Remote Sensing of the Earth From Space (Uzaydan Yerin Algılanmasına İlişkin İlkeler - Uzaydan Algılama İlkeleri), http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r065.htm (20 Mayıs 2009).

Yearbook of the International Law Commission (YILC) 1949, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1950.

Yearbook of the International Law Commission (YILC) 1955, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1956 (YILC 1955).

Yearbook of the International Law Commission (YILC) 1956, Birleşmiş Milletler Yayını, New York 1957 (YILC 1956).

VI. ULUSLARARASI SÖZLEŞME VE ANTLAŞMALAR

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies (1979), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/tufts/BH766.htm (1 Eylül 2008).

Antarctica Treaty (Antarktika Antlaşması), RG. 18.9.1985, Sayı 22408; http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf (1 Eylül 2008).

Convention on the Continental Shelf (1958 Cenevre Kıt'a sahanlığı Sözleşmesi), http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf (30 Mart 2008).

Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas (1958 Cenevre Balıkçılık ve Açık Denizlerin Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi), http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_fishing.pdf (30 Mart 2008).

Convention on the High Seas (1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi), http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf (30 Mart 2008).

Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (Atıkların ve Diğer Maddelerin Tahliyesine ve Denizin Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Londra Sözleşmesi), http://www.denizcilik.gov.tr/mevzuat/dosyam/LC%2072%20Tur.doc (30 Ekim 2008).

"Convention of the World Meteorological Organization", http://www.wmo.int/pages/governance/policy/documents/wmo_convention.pdf (29 Ekim 2008).

"Convention for the International Council for the Exploration of the Sea", http://www.ices.dk/aboutus/convention.asp (4 Kasım 2008).

Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf, (Kıta Sahanlığında Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol), http://www.un.org/sc/ctc/pdf/conventions/Conv9.pdf (14 Aralık 2008); Türkçe metin için bkz. RG. 26.01.1998, Sayı: 23242; Ayrıca bkz. http://www.denizcilik.gov.tr/mevzuat/dosyam/SUA%20PROT%2088%20Tur..doc (14 Aralık 2008).

1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi Giriş Kısmı, RG. 5.8.1936, Sayı: 337.

Text of the Korean War Armistice Agreement, http://www.state.gov/t/ac/rls/or/2004/31006.htm (5 Nisan 2008).

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies (Ay ve Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı için Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması - Uzay Antlaşması), RG. 1 Haziran 1968, Sayı: 12913; http://www.state.gov/t/ac/trt/5181.htm (1 Eylül 2008).

United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi), http://www.un.org/Depts/los/index.htm (14 Aralık 2008).

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlasmalar%20Hukuku%2069.pdf (21 Şubat 2009).

VII. ULUSAL MEVZUAT

A) TÜRKİYE

Çanakkale Liman Yönetmeliği, RG. 11.9.1982, Sayı: 17809.

İstanbul Liman Tüzüğü, RG. 6.9.1996, Sayı: 22749.

Karasuları Kanunu, RG. 29.05.1982, Sayı: 17708.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, RG. 23.7.1983, Sayı: 18113.

Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik, RG. 10.08.1984, Sayı: 18485.

Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Kanunu, RG. 7.6.1973, Sayı: 14557.

Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Yasasının Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, RG. 28.5.1979, Sayı: 17725.

Petrol Kanunu, RG. 16.03.1954, Sayı: 8659.

Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü, RG. 6.11.1998, Sayı: 23515.

Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, RG. 17.12.1986, Sayı: 19314; http://www.denizcilik.gov.tr (15 Mart 2008).

Türkiye'de İlmî Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler ile Yabancı Basın-Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslar, RG. 29.04.1988, Sayı: 19799.

Yabancı Silahlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İçsularına ve Limanlarına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik, RG. 15.12.1983, Sayı: 18252.

6 Ekim 2003 tarih ve 2003/6270 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla değiştirilen Kararın RG. 10.11.2003, Sayı: 25285.

8/4742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG. 29.5.1982 Sayı: 17708.

B) ABD

"Authorization to Conduct MSR in U.S. EEZ", http://www.state.gov/g/oes/ocns/opa/rvc/3503.htm (1 Kasım 2009).

"Notice to Research Vessel Operators No. 66", http://www.state.gov/g/oes/oceans/ntrvo66.html (01 Kasım 2009).

"Notice to Research Vessel Operators No. 67", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo67.html (01 Kasım 2009).

"Notice to Research Vessel Operators No. 87", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo87.html (20 Kasım 2009).

"Notice to Research Vessel Operators No. 101", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo101.html (20 Kasım2009).

C) ARJANTİN

Act 20489: Scientific Research in Jurisdictional Argentine Waters (Arjantin Sularında Bilimsel Araştırma Kanunu), UN: *National Legislation*, s. 19.

Act No. 23968 of 14 August 1991 (23938 Nolu Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/ARG_1991_23968.pdf (16 Ekim 2009).

Act 24922 Federal Fisheries System (24922 Nolu Federal Balıkçılık Sistemi Kanunu), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id =49&Itemid=59 (16 Ekim 2009).

Decree No. 4915 of 23 May 1973 Regulating Scientific and Technical Research Activities Conducted by Foreigners and International Organizations (Yabancılar ve Uluslararası Kuruluşlarca Yürütülen Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Yönetmeliği), UN: *National Legislation*, s. 20.

D) AVUSTRALYA

Act 1968-1973 Continental Shelf (Living Natural Resources (Kıt'a Sahanlığı (Canlı Doğal Kaynaklar) Kanunu), UN: *National Legislation*, s. 24.

Australia's Maritime Boundaries and Zones, http://www.ag.gov.au/ www/agd/agd.nsf /Page/InternationalLaw_AustraliasMaritimeBoundariesandZones (25 Ekim 2009).

Seas and Submerged Lands Act 1973 (Denizler ve Denize Gömülmüş Karalar Kanunu), http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/ActCompilation1.nsf/0/ 83C3129C3C622025CA256F71004E44EC?OpenDocument (25 Ekim 2009).

1983 Guidelines and Procedures to Clearances for Foreign Research Vessels (Yabancı Araştırma Gemileri için İzin Belgelerine Yönelik İlke ve Prosedürler), UN: *National Legislation*, s. 25.

E) BREZİLYA

Act No 8617 of 4 January 1993 on the Territorial Sea, Contiguous Zone, Exclusive Economic Zone and Continental Shelf (Karasuları, Bitişik Bölge, Münhasır Ekonomik Bölgesi ve Kıt'a Sahanlığı Hakkında Kanun), http://www.un.org/ Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/BRA_1993_8617.pdf (19 Ekim 2009).

Decree No 96000 of 2 May 1993 (96000 sayılı Kararname), UN: *National Legislation*, s. 42.

F) ÇİN

Law on the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf of the Republic of China (Çin Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı Kanunu, http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDF FILES/ chn_1998_eez_act.pdf (30 Eylül 2009).

Regulation Governing Permission to Undertaken the Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone and Continental Shelf of the Republic of China (Çin'in Kıt'a Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölgesinde Yürütülecek Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalara Yönelik İzin Sürecinin Yönetilmesi Yönetmeliği), http://web1.nsc.gov.tw/public/Data/831218112571.pdf (30 Eylül 2009).

Regulations of the People's Republic of China on the Management of Foreign-Related Marine Scientific Research (Yabancı-İlişkili MSR'nin Yönetimi Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Yönetmeliği), http://www.soa.gov.cn/ hyjww/gjhz/ggxx/webinfo/2007/04/1210062816833214.htm (30 Eylül 2009).

G) ENDONEZYA

Act No. 6 of 8 August 1996 Regarding Indonesian Waters (Endonezya Sularıyla İlgili Kanun) http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/MYS.htm (3 Ekim 2009).

Act No.5 of 18 October 1983 on the Indonesian Exclusive Economic Zone (Endonezya Münhasır Ekonomik Bölgesi Kanunu), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/MYS.htm (3 Ekim 2009).

H) GÜNEY KORE

The Marine Scientific Research Act (MSR Kanunu), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

Enforcement Decree of the Marine Scientific Research Act (MSR Kanunu Uygulama Kararnamesi),http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

I) İSPANYA

Royal Decree 799/1981 of February on the Rules Applicable to Marine Scientific Research Activities in the Areas Subject to Spanish Jurisdiction (İspanya Deniz Yetki Alanlarında MSR'ye Uygulanacak Kurallar Hakkında Kraliyet Kararnamesi),http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

İ) JAPONYA

The Guideline for Conducting Marine Scientific Research in Areas Under National Jurisdiction of Japan (Japonya Yetki Alanlarında MSR Yürütülmesi Hakkında Tüzük), "Notice to Research Vessel Operators No. 120", http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo120.html (20 Ekim 2009).

J) KOLOMBİYA

Act No. 10 of 4 August 1978 Establishing Rules Concerning the Territorial Sea, The Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf and Regulating Other Matter (Karasuları, Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı ile Diğer Konularla İlgili Kuralların Tesisi Hakkında Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/COL_1978_Act.pdf (13 Ekim 2009).

Decree No. 644 (644 sayılı Kararname), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (13 Ekim 2009).

K) MALEZYA

Exclusive Economic Zone Act, No: 311, UN: *National Legislation*, s. 158.

L) MEKSİKA

Mexican Department of Foreign Relations Diplomatic Note No. 001187 (Meksika Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Mektubu), "Notice to Research Vessel Operators No. 98" http://www.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo98.html (9 Kasım 2009).

M)NORVEÇ

Act of 27 June 2003 No. 57 Norway's Territorial Waters and Contiguous Zone (Norveç Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu), *Law of Sea, Bulletin No. 54*, BM Yayını, New York 2004, s. 97.

Act No.91 of 17 December 1976 Relating to Economic Zone of Norway (Norveç Ekonomik Bölge Kanunu), *Law of Sea, Bulletin No. 54*, BM Yayını, New York 2004, s. 97.

Royal Decree of 31 January 1969 Establish Rules Relating to Scientific Research for Natural Resource on the Norwegian Continental Shelf (Norveç'in Kıt'a Sahanlığında Doğal Kaynaklara Yönelik Bilimsel Araştırmalara İlişkin Kraliyet Kararnamesi), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

Regulations Relating to Foreign Marine Scientific Research in Norway's Internal Waters, Territorial Sea and Economic Zone and on the Continental Shelf (Norveç'in İçsular, Karasuları, Münhasır Ekonomik Bölgesi ve Kıt'a Sahanlığında Yabancı MSR Hakkında Yönetmelik), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=59 (8 Ekim 2009).

N) PAPUA YENİ GİNE

Guidelines and Requirements for Marine Scientific Programs in Territorial Water Under Papua New Guinea's Jurisdiction and Governance (PYG Yetki ve Yönetimi Altındaki Egemenlik Sularında MSR için Anahatlar ve Gerekliliker),http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

O) POLONYA

Act Concerning the Maritime Areas of the Republic of Poland and the Maritime Administration (Deniz Alanları ve Deniz Yönetimi İlgili Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/POL_1991_Act.pdf (10 Ekim 2009).

Ö) RUSYA FEDERASYONU

Federal Act on Continental Shelf of the Russian Federation (RF Kıt'a Sahanlığı Hakkında Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/RUS.htm (13 Ekim 2009).

Federal Act on the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation (RF'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi Hakkında Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/RUS.htm (13 Ekim 2009).

Federal Act on the Internal Maritime Waters, Territorial Sea and Contiguous Zone of the Russian Federation (RF'nın İçsuları, Karasuları ve Bitişik Bölgesi Hakkında Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREA T IES/STATEFILES/RUS.htm (13 Ekim 2009).

Rules for the Submission of Requests for Marine Scientific Research in the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation and for Decision Making Thereon (RF'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde MSR Taleplerinin Sunulması ve Karar Hakkında Kurallar), http://www.ln.mid.ru/bl.nsf/5d5fc0348b8b2d26c3256def0051fa20/ 4c31be23a7eb57a143256a26003982ef?OpenDocument (13 Ekim 2009).

P) St. KITTS VE NEVIS

The Maritime Act, No 3 (Deniz Alanları Kanunu), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/KNA_1984_Act.pdf (10 Ekim 2009).

R) St. LUCIA

The Maritime Areas Act, No 6 (Deniz Alanları Kanun), http://www.un.org/Depts/los/LEGIS LATIONANDTREATIES/PDFFILES/LCA_1984_Act.pdf (10 Ekim 2009).

S) TAYLAND

Regulation on the Permission of Foreign Researchers to Conduct Research (Yabancı Araştırmacıların Taylan'da Araştırma Yürütme İzinleri Hakkında Yönetmelik), http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

T) TRİNİDAD VE TOBAGO

Act No. 24, Archipelagic Waters and Exclusive Economic Zone Act, Appendix III Trinidad ve Tobago, Takımada Suları ve Münhasır Ekonomik Kanunu, Ek III), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TTO_1986_Act.pdf (10 Ekim 2009).

U) VENEZÜELLA

Act Establish an Exclusive Economic Zone Along to Coasts of Mainland and Island of 26 July 1978 (Münhasır Ekonomik Kanunu), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/VEN_1978_Act.pdf (28 Ekim 2009).

Directive No. MD-EMC-DI-004-79 of 1 February 1980 (Venezüella Deniz Yetki Alanlarında Bilimsel veya Keşif Araştırmaları için İzin Koşulları), UN: *National Legislation*, s. 285.

Ü) YENİ ZELANDA

New Zealand Letter No. 701 14/15/2, http://ioc3.unesco.org/abelos/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=33 (01 Ekim 2009).

VIII. DAVA VE OLAYLAR

Pueblo Incident: Attacked by North Korean Military Forces, http://www.usspueblo.org/v2f/incident/incidentframe.html (4 Nisan 2008).

North Sea Continental Shelf Cases, http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5563.pdf (13 Eylül 2008).

IX. REFERANSLAR

A) SÖZLÜKLER

Frascati Manual 2002, OECD Yayını, Paris 2002.

http://en.wikipedia.org/ (16 Şubat 2008).

The Free Dictionary, http://www.thefreedictionary.com (16 Şubat 2008).

Yazım Kılavuzu, http://tdk.org.tr/TR/YazimKilavuzu.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF20FF3F960 1BD67B (15 Mart 2008).

B) İNTERNET KAYNAKLARI

ABELOS: http://ioc3.unesco.org/abelos/

Başbakanlık Resmî Gazete: http://rega.basbakanlik.gov.tr/#,

Birleşmiş Milletler Okyanus ve Deniz Hukuku (*Ocean and Law of the Sea*): http://www.un.org/Depts/los/index.htm

BM Konferanslar: http://untreaty.un.org/cod/diplomaticconferences/index.html

Deniz Yetki Alanları: http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm

Denizcilik Müsteşarlığı: http://www.denizcilik.gov.tr

FAO: http://www.fao.org

ICSU: http://www.icsu.org/index.php

ICES: http://www.ices.dk/indexfla.asp

IMO: http://www.imo.org/

IOC: http://ioc-unesco.org/

IPY: http://www.ipy.org/index.php?/ipy/about/

ISA: http://www.isa.org.jm/

NOAA: http://www.noaa.gov/
SCOR: http://www.scor-int.org
T.C. Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/
UNEP: http://www.unep.org
UNESCO Underwater Cultural Heritage: http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/underwater-cultural-heritage/

ÖZET

Genel anlamda deniz çevresi hakkında bilgi birikiminin arttırılması amacıyla yürütülen sistematik çalışmalar olarak tanımlanabilen "Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (Marine Scientific Research – MSR)", deniz kaynaklarının etkin ve ekonomik kullanımından, deniz çevresinin korunmasına kadar çeşitli alanlarda önemli rol oynayan bir deniz hukuku kavramıdır.

Denizcilik tarihi kadar geriye uzanan deniz araştırmaları önceleri deniz güvenliğinin sağlanması gibi pratik amaçlar için yürütülmüştür. Modern anlamda deniz araştırmalarının ise *HMS Challenger'in* 1872-1876 yılları arasında yaptığı deniz yolculukları ile başladığı kabul edilmektedir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren ulusal ve uluslararası nitelikli sistematik ölçümler hız kazanmaya başlamıştır. Bu faaliyetler neticesinde deniz yüzeyi, balıkçılık, ulaşım, dalgalardan enerji üretimi, kıyı yönetimi konularında bilgi birikimi artmış ve yeni çalışmalara zemin hazırlanmıştır. Günümüzde de deniz güvenliğinin sağlanmasından kaynakların ekonomik kullanımına, iklim değişikliklerinin izlenmesinden canlı ve cansız kaynakların korunmasına kadar geniş bir alanda MSR faaliyetleri etkin bir şekilde yürütülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasetinde yaşanan genel değişim ve gelişmekte olan devletlerin güvenlik ve ekonomik kaygıları, MSR'nin hukukî statüsünün belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle bazı kıyı devletlerinin karasuları genişliğini 12 deniz miline çıkarması ve 200 deniz millik münhasır ekonomik bölge ilanları, MSR'nin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (*United Nations Convention on the Law of the Sea* - UNCLOS)'nin XIII. bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesine neden olmuştur.

Çalışmanın birinci amacını, MSR'nin kabul edilebilir bir tanımının yapılarak içeriğinin doldurulması, mevcut uluslararası ve ulusal düzenlemeler ile doktrin ve özellikle "Deniz Hukuku Uzmanları İstişare Kurulu (*Advisory Body of Experts on the Law of the Sea* - ABELOS) bünyesinde yapılan çalışmalar ışığında hukukî temelinin tespiti oluşturmaktadır. Bu amaçla UNCLOS'un MSR'yi düzenleyen XIII. bölümü

ve ilgili diğer hükümlerinin geniş bir değerlendirilmesi yapılarak, uluslararası uygulama ve doktrindeki görüşler ile karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

MSR hakkında uluslararası düzeyde yapılan çalışmalara rağmen Türk doktrininde yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu itibarla çalışmanın ikinci ve asıl amacını, ulusal ve uluslararası deniz hukuku kuralları çerçevesinde, Türkiye'nin, deniz yetki alanlarında, özellikle münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı üzerinde MSR faaliyetlerini düzenleme yetkilerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

ABSTRACT

The Marine Scientific Research (MSR), referring to gaining more knowledge about marine environment, is a concept within the law of the sea, which is related to the topics ranging from the natural sources of the sea to active and economic protection of the marine environment.

Marine researches, which go further back in maritime history, focus earlier on practical goals such as safety at sea. It is accepted that marine researches, in its modern sense, started with the *HMS Challenger*'s expeditions between 1872 to 1876. The number of systematic survey researches at both national and international level has surged especially starting with the Twentieth Century. As a result of these researches we increased our knowledge about sea surface, fishing, navigation, power production from waves and coastal management, and all these laid the grounds for new research agenda. At the present, MSR is being conducted actively at a large scale with subjects ranging from providing safety at sea to economic uses of natural sources, and from observing climate changes for the protection of living and non-living resources.

The general changes in world politics that occurred after the Second World War and the security and economic worries of the developing states required clarifications as to legal statue of the MSR. Especially, that some coastal states extend the breadth of their territorial waters to 12 nm and claim exclusive economic zones of up to 200 nm caused rather detailed regulations in XIII. Part of United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).

The first aim of this study is to make an acceptable and operational definition of the MSR and reveal the legal basis for the MSR in the light of the existing national and international regulations, international doctrines, and especially the studies made by Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (ABELOS). For this aim, Part of XIII of the UNCLOS and other articles that regulates the MSR are discussed and compared to international practices and doctrinal opinion.

Despite the studies about MSR are carried out at the international level, it is observed that these studies are few in general and non existent in the Turkish literature. Therefore, the second and more important goal of this study is to assign Turkey's jurisdiction with regard to MSR activities conducted in Turkish waters, especially in her exclusive economic zones and continental shelves, within the framework of national and international regulations concerning the law of the sea.